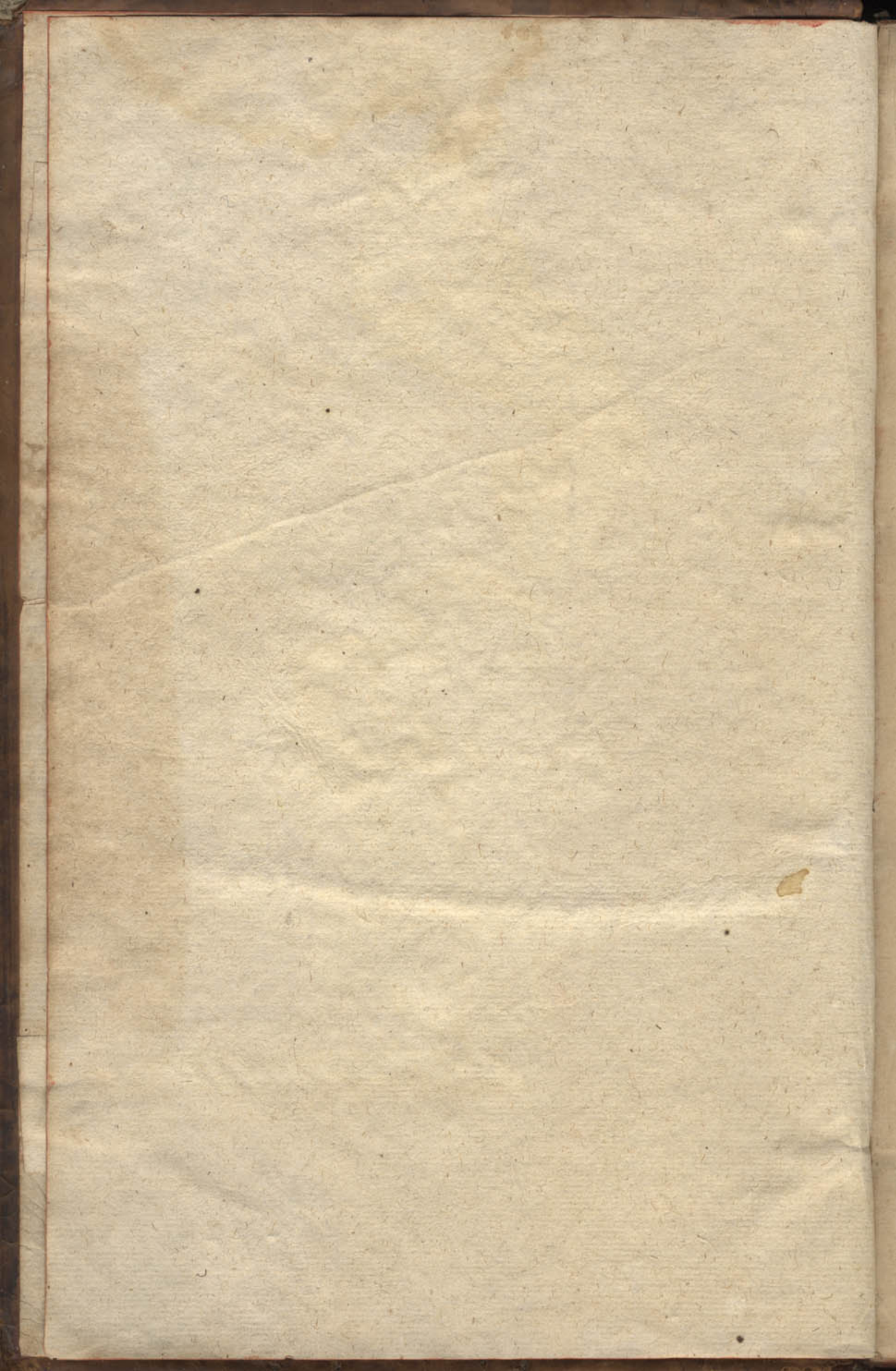

H-A

32

4

H-9-1

VIRI AMPL.

ARII PINELI

IVRISCONSULTI

LVSITANI

OPERA OMNIA.

H-A
32
4

VIRI ANTI

ARII PINELLI

IVRISGONSVLTI

LVSTANI

OPERA OMNIA

Jo. B. Almy de Ribera.

VIRI AMPL.

ARII PINELI

LVSITANI

Doct. de Almaraz I. V. C.

COMMENTARI

Ad Rub. & L. II. C. de rescindenda venditione
elaboratissimi.

Cum Annotationibus doctissimis EMANVELIS SOAREZ *à* Ribiera,
Jurisconsulti celeberrimi.

Accessit eiusdem argumenti Cap. III. & IV. libr. 2.
Resöolutionum Didaci Couarruias, viri clariss.

Cum Indice duplici, priore legum in utroque explicatarum, altero materiarum.

H-A
32
4a)

ANTVERPIAE;

APVD IOANNEM KEERBERGIVM.

M. DC. XVIII.

VIRI SINGULI

ARII PINELLI

LVSTANI

1750

COMMITATI

Abbas & L. C. de rebus venditione
clausuram.

Com. ditionibus ditionibus ditionibus
langue ditionibus.

Actum in ditionibus ditionibus ditionibus
Religionem ditionibus ditionibus, vni ditionibus.

Com. ditionibus ditionibus ditionibus, ditionibus.

ANNO 1750

ABD IOANNEM KERRER CIVI

DE 1750

V I R O A M P L.
A C I V R I S V T R.
C O N S V L T I S S I M O
P A V L O L E O N I O
P A T A V I N O
I L L V S T R I S S I M I
A T Q V E
E X C E L L E N T I S S I M I
A L F O N S I S E C V N D I
F E R R A R I Æ D V C I S
A S E C R E T I S
C O N S I L I A R I O D I G N I S S I M O

EMANVEL SOAREZ à *Ribeira*, I. C. P. F.

EMPER equidem mecum animo, vir amplissime,
ac iuris vtriusque cōsultissime, eam Plinij iunioris
sententiam verissimā sum arbitratus, quia ille bea-
tos gravissimē cēset, quibus Deorum munere datū
est, aut facere scribenda, aut scribere legenda, beatissimos ve-
ro, quibus vtrumque. Cum enim ratione solum atque oratio-
ne à brutis animantibus differamus, cæteris in plerisque rebus
omnibus longe eisdem inferiores, ex ijs profecto tantum operi-
bus, quæ vel diuino rationis imperio ducti præclate gerimus,
vel admirabili dicendi facultate adiuti ingeniose elucubramus,
nostra omnis repetenda est gloria ac felicitas, quæ vna potissi-
mum causa me à primis ferme vsque annis vehementissimē
allexit, mouit, ac propemodum coegit, vt relictis rebus alijs om-

nibus me totum ijs traderem ac deuouerē disciplinis, quæ exiguos illarum virtutum igniculos nobis à natura ipsa ingenitos excitarent, fouerent, ac latissime etiam propagarent. Accedebat, quod cum turpem oninem, ac perabsurdam vitæ institutionem censerem, quæ nullo sibi certo fine proposito vaga inconstansq; deerraret, illum vere, ni fallor, nec equidem fallor, verissimum modo vitæ finem iudicabam, quo tum cæteri omnes alij fines necessario referrentur, tum qui eo referri nō possent, tanquā inhonesti atque adeo flagitiosi abiurandi pro fusus essent. In ingenuas igitur artes, ac maxime in principem absq; dubio ingenuarum artium iurisprudentiā à prima ætate incumbens, cum iam nunc ratio aliqua meorum studiorum reddenda mihi esse videretur, nonnullas ex meis lucubrationibus cœpi seligere, quibus in vulgus datis, & quam facillime illa omnis posset constare, & non leuis eodem aspirantibus afferretur utilitas. Ex illis cum non ita pridem receptarum sententiarum thesaurum typis commissem, ac nunc aliquot obseruationum in easdē receptas communiter sententias libellos peruulgare in animo haberem, monitus, rogatus, ac persuasus sum ab amicis, vt antea elaboratissimos prudentissimi ac doctissimi præceptoris mei, viri amplissimi, Arij Pineli ad rubricam & l. 2. C. de rescind. vend. commentarios (quorum & frequens in nostro illo thesauro mentio fieret, & nulla aut certe rarissima esset copia in Italia) meritisimis Italiæ Doctoribus communicarem: nō potui iustis amicorum suasionibus non lubentissime obtemperare, non debui ea terrarum orbis regione, quæ omnem terrarum orbem ingeniorum præstantia, seriæ eruditionis copia, prædicabili cum solidis virtutum ornamentis coniunctæ doctrinæ vbertate, vel vincat, vel profecto æquet, eximiam Doctoris mei, viri, cum primis doctissimi, mihi que semper apprime charissimi gloriam ferre diutius priuari. Itaque, vt erant, nonnullis à me cum olim euoluerentur, adolescente obseruatiunculis transcursim auctos prælo è vestigio committo. Cumque iam illorum ad finem properaret excusio, mecum animo multum diuque versans, cui nam potissimum hos illorum ijs in regionibus natales, ac meas illas quales quales, subitarias certe, ac iuueniles (nec enim alia quis

vel

vel ætate, vel maturiori rerum perpensione exactissimis, ac numeris omnibus vndequaue absolutissimis Pineli nostri commentationibus quidquam vel imminuere, vel addere moliretur) ad ipsos annotatiunculas nūcuparem, te vnum, vir amplissime, ac iuris vtriusque consultissime, præ cæteris hac re dignissimum reperi. Nam occurrebat, præter alia quam plurima, quæque maximi momenti, occurrebat inquam, quæ id maxime cū quadam singulari animi delectatione suaderet, mira quædam ac silentio minime prætereunda, rebus ferme in omnibus inter te, vir amplissime, ac nostrum Pinelum similitudo: quippe quia vt ille ab antiquissimæ ac nobilissimæ gentis vsque familia suos arcesserat natales, sic tu, vir amplissime, à summo semperque continuato maiorum per gradus dignitatum omnes splendore tuam repetis originem, vt ille à teneris, vt inquiunt, vnguiculis liberalium artium studijs addictus, nullos non commilitones mirificis ingenij industriæq; dotibus facile antegressus, vix adhuc ad iustæ ætatis annos perueniens, magna cum scholarium frequentia Conimbricæ ius Cæsareum enarrare cœpit, multoque illic annos ingenti cum nominis celebritate, ac iam deinde natu prouectior luculentissimis conditionibus primario in loco Salmanticæ eam exercuit, excoluit, ac doctissimis etiam monumentis exornauit prouinciam; sic tu, vel ab ipsis incunabulis in easdē neruis omnibus artes incumbēs, tuos omnes equales, qua præstabilibus fautricis naturæ, qua insignibus admirabilis cuiusdam diligentia, industriæque adminiculis longe antestās, vix ex ephēbis egressus, incredibili studiosorum concursu atq; applausu Patauij, mox ætate grandior honorificentissimis conditionibus, ac celeberrima tui nominis gloria sublimissimo in loco Salerni intricata eiusdem Cæsarei iuris ænigmata explicasti, enucleasti, ac lucubratissimis commentarijs illustrasti: vt ille denique ob prædicabilem illam eruditionem ac doctrinam integerrimis vitæ inculpatissimæ moribus exornatam, à Ioanne tertio potentissimo Lusitanæ Rege, in supremum Senatorum Collegium meritissimo fuit cooptatus, sic tu ob tuam illā eximie eruditionis doctrinæque præstantiam, splendidissimis virtutum omnium eohonestatam luminibus, primum in honorifi-

cum tetricæ iustitiæ senatum à Diuo Hercule, mox in excelsum Senatorum à secretis collegium ab Alfonso secundo, eiusdem Diui Herculis filio, excellentissimis Ferrariæ Ducibus, quorum vterque procul dubio, tum exaggerato illustrissimæ vndeque profapiæ splendore, tum non fucata, non ambitiosa, non in fisci vsus accommodata, sed pura, sincera, ac digna principe religione, tum etiam non tyrannicis, vel vsurpata artibus, vel latioribus aucta pomœrijs ditione, sed parto inclyta maiorum virtute imperio, ac suis clementissimis diuinisque conseruato moribus, quemuis regem vel post se relinquit, vel certe facile consequitur, fuisse dignissime ascitus. Itaque cum nihil laude dignum in illo fuisse, in quo plurima, vel potius omnia summis digna laudibus extitere, memoria mecum repeterem, quod in te, vir amplissime, non quam simillime elucescere intuerer, cum vt illum beatissimum dici ducique posse censerem, qui & quam plurima lectu dignissima monumenta posteris reliquisset, & quam plurimas eruditorum monumentis res dignissimas per totam gessisset vitam, sic te in raros felicissimorum numeros referendum esse omnino conspicarer, à quo cum tot, tam variæ, tamque reconditæ doctrinæ elucubrationes ingeniosissime exaratae vbiq; gentium lectitentur, tum etiam tot ac tam singularia iustitiæ, prudentiæ, constantiæ, ac reliquarum omnium virtutum specimina & olim frequenter, & nunc etiam singulo quoque die præclarissime edita, eruditum multorum ingenijs copiosissimam ad scribendum materiam suppeditare possint, ac debeant, nemini alij illius operam meis cum obseruationibus seu protectionem commendari, seu vigiliis consecrari dignius posse sum arbitratus. Ecquis enim vel lubentius atq; alacrius serias viri eruditissimi ac doctissimi commentationes à vitilitigatorum calumnijs defendet, propugnabit, ac seuerè vindicabit, quam vir eruditissimus ac doctissimus, qui quanto illæ constent ingenio, quanto conflentur studio ac labore, ex suis certissimam facturum sit coniecturam? Ecceui melius ac iustius elaboratissimæ viri amplissimi dicabuntur vigiliæ, quam viro amplissimo, qui vt doctrina ac virtute ad summum dignitatis fastigium conscendit, sic humanitate, bonitate,

D E D I C A T O R I A.

nitate, ac munificentia ab omnibus, vt fiat plurimi, procul
 dubio meretur? Meum hac in re consilium, meum animi
 propositum ac finem, vir amplissime, habes; reliquum est,
 vt & illud tu pro tua singulari humanitate æqui ac boni con-
 sulas: & cum pari prorsus, atque ille olim viuus, hodie-
 que sanctissimi eius manes, à me studio, animique affe-
 ctione ameris, colaris, ac propensissime obserueris, parem
 apud te ineam, obtineamque gratiam, atque apud illum
 olim affatim impetraram, benigne efficias, nullosque alios
 huiusce rei gratiosiores, efficacioresve sequestres excogitari
 potuisse, quam hos viri amplissimi tibi quam simillimi, vir
 amplissime; meritissimo consecratos Commentarios re ipsa
 comprobes atque ostendas. Vale.

C A P I T V L O R V M

E T P A R A G R A P H O R V M

Q V I P A S S I M I N H I S C O M M E N T A R I I S
R V B. E T L. I I. C. D E R E S G I N D E N D A V E N D I T I O N E

E X P L I C A N T V R

I V X T A S E R I E M L I B R O R V M E T T I T V L O R V M.

L E G E S P A N D E C T A R V M.

E X D I G E S T O V E T E R I

De Iustitia & Iure, tit. 1.		Depositi.	
L. Iuri operam 1. num. 19.	6	L. Depositi, §. si quis seruum, num. 33.	63
De offic. præsidis.		L. Bona fides 31. num. 17.	5
L. Illicitas 6. §. veritas, num. 32.	2 14	Mandati.	
De in integrum restitutione.		L. Diligenter 5. num. 19.	114
L. Scio 1. num. 25.	73	L. Qui patitur 18. num. 19.	114
De minoribus viginti quinque annis. 4.		De contrahenda emptione, &c.	
L. in causæ 16. §. idem Pompon. num. 32. 74. n.		L. Orig. 1. num. 8. 3. num. 24. 8. num. 29. 9. n. 1.	
33 119 num. 2.	226	cum seq.	24
L. Quod si minor 24. §. restitutio. n. 24.	188	L. Si in emptione 34. num. 12.	47
L. Intra utile 39. §. fin. num. 2.	136	L. Si quis donationis. 38. n. 27. 84. nu. 9.	241
De inofficioso testamento.		L. Res bona fide 54. num. 9.	69
L. Filio 16. §. i. in fin. num. 10.	155	L. Qui fundum 40. §. qui agrum, nu. 11.	198
De petit. hæreditatis. 3.		L. Fistulas 78. §. frumenta, num. 29.	94
L. Sed etsi 25. §. scire, num. 31.	162	L. Fundi partem 79. num. 29.	54
De rei vindicatione,		L. Titius fin. num. 31.	42
L. Item si verberatum. 15. §. 1. n. 14.	14	De in diem additione.	
Familiæ creiscundæ.		L. Sabinus 9. num. 31.	132
L. Lucius 39. num. 20.	72	De actionibus empti.	
Communi diuid.		L. Tenet ut, §. 1. num. 12.	35
L. Si conuenerit 23. num. 31.	62	L. Iulianus 13. §. si Titius, num. 10.	198
De rebus creditis, &c.		L. Veteres 20. num. 30.	78
L. Cum quid 3. num. 21.	30	L. Si seruus 24. §. 1. num. 14.	199
De Condict. causa data, &c.		L. Si duorum, 42. num. 12.	199
L. Dedi tibi fin. num. 9.	57	De locat. & conduct.	
De condict. indebiti.		L. Et hæc 35. §. fin. num. 29.	61
L. Nam hoc natura 9. num. 26.	20	L. Colonus pe. num. 6.	137
L. Si non sortem, §. si centum, in comment.	100	De præscriptis verbis.	
num. 9.		L. Naturalis, §. 1. num. 9.	57
L. In summa 65. num. 21.	104	L. §. at cum do. num. 33.	63
L. Stictius fin. §. idem, num. 3.	237	L. Insulam 6. num. 12. 35. num. 36.	65
De pignoratitia actione.		L. Si tibi 24. num. 23.	39
L. Si conuenerit 4. n. 4.	123	De pignoribus & hypothecis.	
L. Idque 5. num. 10.	125	L. Si fund. 16. §. fin. num. 25.	39
L. Si rem, §. omnis, num. 20.	114	L. In quorum. 24. num. 14.	112
L. Titius 34. num. 29.	41	De ædilitio edicto.	
De institoria actione.		L. Debet 27. num. 40.	148
L. Habebat, 13. num. 28.	212	L. Bossem 43. §. aliquando, num. 33.	214
		De Eui-	

De Euictionibus.	
<i>L. Qui fundum</i> 45. num. 26.	200
De vsuris.	
<i>L. Fructus</i> 45. num. 53.	260
De iure dotium.	
<i>L. Iure succursum</i> , §. <i>fin.</i> num. 10.	69
<i>L. Si res</i> 12. §. 1. num. 13. 70 num. 20.	187
De donationibus inter virum & vxorem.	
<i>L. Si sponsus</i> 5. §. <i>circa</i> , num. 10.	242
<i>L. De fructibus</i> , num. 49.	167
Ex infortiatio. Quod falso tutore auctore, &c.	
<i>L. Nouissime</i> , num. 18.	140
De Legatis 2.	
<i>L. Si cui fundus</i> , 56. num. 37.	134
De legatis 3.	
<i>L. Ex imperfecto</i> , 24. num. 15.	15
De auro & argento legato.	
<i>L. Si aly</i> 1. §. <i>ult.</i> num. 10.	27
<i>L. Si ita</i> 8. num. 23.	30
<i>L. Cum certum</i> , 10. num. 21.	30
<i>L. Quintus</i> 27 §. <i>ult.</i> num. 30.	9
<i>L. Cum aurum</i> , 20. num. 11.	27
Ad S.C. Trebell.	
<i>L. Lucius</i> 78 §. <i>fin.</i> num. 17.	103
De statu liber.	
<i>L. Statu liberi</i> 29 num. 10.	111
De Natalibus restituendis.	
<i>L. Interdum</i> 2. num. 17.	15
De acquirendo rer. domini.	
<i>L. Quarundam</i> 1 num. 14.	4
<i>L. Bona fidei</i> 47 num. 53.	169
De re iudicata.	
<i>L. à Diuo Pio</i> 15. §. <i>si pignora</i> , num. 10.	101
Ex nouo.	
De verborum obligationibus.	
<i>L. Si quis cum aliter</i> 36. num. 8.	68
De fideiussoribus.	
<i>L. Grace</i> 8. §. <i>si Stichum</i> , num. 20.	29
<i>L. Si ita</i> 43. num. 18.	29
De solutionibus.	
<i>L. Quamuis</i> , 45. num. 28.	41
Rem ratam haberi, &c.	
<i>L. Cum minor</i> 3. num. 17.	185
De Furtis.	
<i>L. Furtum</i> 1. in <i>fin.</i> num. 21.	7
A quibus appellare non licet.	
<i>L. Tractandum</i> 1. §. <i>interdum</i> , nu. 22.	17
De variis & extraord. cog.	
<i>L. Si medicus</i> 3. num. 32.	132
De reg. iur.	
<i>L. Imaginaria</i> 16. num. 28.	84
<i>L. Omnis definitio</i> 202. num. 28.	31

LL. C. EXPLICATARVM.

De legibus.

<i>L. Leges</i> 9. num. 31.	85
Si contra ius & vtilitatem pub.	

<i>L. Et si</i> 4. num. 28.	21
-----------------------------	----

De transactionibus.

<i>L. De fideicommissio</i> 11. num. 6.	110
<i>L. Sub pretexto</i> 11. num. 20.	104

Quod metus causa.

<i>L. Non interest</i> 5. num. 20. cum seq.	187
---	-----

De dolo malo.

<i>L. Si superstiti</i> 5. num. 22.	105
-------------------------------------	-----

Si aduersus creditorem.

<i>L. Cum & ipse</i> 1. num. 30.	191
--------------------------------------	-----

Si maior factus.

<i>L. Si inter, unica</i> , num. 1. 151. & num. 14. 207	
---	--

Quibus ex causis maiores.

<i>L. In contractibus</i> , 3. num. 29.	74
---	----

De rei vindicatione.

<i>L. Quoties</i> 15. in <i>fin.</i> num. 63.	173
---	-----

Communia vtriusque iudicij.

<i>L. Maioribus</i> , 3. num. 1.	109
----------------------------------	-----

De constituta pecunia.

<i>L. Receptitia</i> 2. num. 10.	27
----------------------------------	----

De non numerata pecun.

<i>L. Indubitati iuris est</i> , <i>fin.</i> num. 2.	179
--	-----

De vsuris.

<i>L. Si ea</i> 14. num. 21.	72
------------------------------	----

De rescindenda venditione.

<i>L. Pretij</i> , 9. num. 16.	37
--------------------------------	----

<i>L. Ea conditione</i> , 14. num. 18.	50
--	----

<i>L. Quisquis</i> 15. num. 30.	85
---------------------------------	----

De reb. alien. non alienan.

<i>L. Sancimus</i> <i>fin.</i> nu. 14.	112
--	-----

De pactis inter emptorem

& vendito.

<i>L. Cum re</i> 6. num. 14.	48
------------------------------	----

De rerum permutat.

<i>L. Si cum</i> 1. num. 13.	36
------------------------------	----

De Locato & Conducto.

<i>L. Exceptio</i> 18. nu. 4.	56
-------------------------------	----

<i>L. Si olei</i> 21. num. 32.	63
--------------------------------	----

Si quis ignorans rem minoris esse.

<i>L. Si contra</i> 2. num. 39. & seq.	161
--	-----

De testamentis & quemad.

<i>L. Ex imperfecto</i> 3. num. 15.	15
-------------------------------------	----

<i>L. Si testamentum</i> 10. num. 16.	15
---------------------------------------	----

De alluionibus.

<i>L. Hi quos</i> 2. num. 25.	53
-------------------------------	----

I N D E X.

Si vendito pignore agatur		Quibus manumittere non licet.	
<i>L. Cum contra</i> 4. <i>penult. num. 11.</i>	125	<i>§. In fraudem. num. 32.</i>	85
De pactis pignorum.		De rer. diuif.	
<i>L. Qui pactus</i> 1. <i>num. 32.</i>	43	<i>§. Singulorum. num. 15.</i>	5
<i>L. Quoniam fin. nu. 27.</i>	41	Ex decretalib.	
De donationibus.		De emptio. & vend.	
<i>L. Aeris</i> 15. <i>num. 32.</i>	118	<i>Cum dilecti. num. 15.</i>	208
<i>L. Si quis argentum</i> 35. <i>num. 10.</i>	27	De donationibus.	
Ex libris posterioribus.		<i>Per tuas. num. 17.</i>	200
De prædiis decurionum.		De reb. ecclef. non alienan.	
<i>L. Si quis</i> 1. <i>num. 18.</i>	127	<i>Ad nostram. num. 14.</i>	156
<i>L. Curiales fin. num. 26.</i>	31	De rerum permutatio.	
De Agricolis & censitis.		<i>Ad quaestiones. num. 13.</i>	48
<i>L. Domini</i> 5. <i>num. 8.</i>	57	De vsuris.	
Ex lib. Iust. Imp.		<i>Incivitate nauigantium. num. 6.</i>	229
De iure naturali gent. & ciu.			
<i>§. Ius autem. num. 7.</i>	3		

F I N I S.

[Faint, illegible text from the reverse side of the page, likely bleed-through from the following page's index or text.]

A R I I P I N E L I

L V S I T A N I

I V R I S C O N S V L T I E L O Q V E N T I S S I M I

in Rub. C. de rescind. vend. Interpretatio.

P A R S P R I M A.

C A P V T I.

S V M M A R I V M.

- 1 Emptionis contractum appellari iuris gentium, idque difficultate non carere attentis iuris regulis.
- 2 Usus pecunie non fuisse in prima hominum aetate, seu initio conditi orbis.
- 3 Agitur de resolutione praedictae difficultatis, improbatumque traditio Bart. & multorum, & nu. 4.
- 5 Adducitur ad id, & examinatur gloss. in l. eas. ff. de ca. dimi.
- 6 In eadem difficultate improbatum modus, quo eam proponunt scribentes.
- 7 Aliter resolvitur ea difficultas, & declaratur quid dicatur iuris gentium.
- 8 Expenduntur verba IC. in l. 1. ff. de contrah. emptio.
- 9 Agitur iterum de glo. supra citata in l. eas.
- 10 Improbatum multorum traditio circa ea, quae dici debeant iuris gentium.
- 11 Agitur plene de doctrina Bart. in l. Si id quod. ff. de condi. inde.
- 12 Tractatur an sit vera distinctio scribentium, & eorum traditio de iure gentium primo, & secundo, & nu. 13.
- 14 Agitur de intellectu l. 1. ff. de acquir. rerum domin. contra Corra.
- 15 Agitur de intellectu §. Singulorum instit. de re divi. contra plures, & nu. 16.
- 17 Expenduntur verba IC. in l. bona fides. ff. de po. & adducitur aliud in materia, num. 18.
- 19 Explicatur l. 1. versicul. ius naturale, ff. de ius. & iur.
- 20 Adducitur aliqua circa primam aetatem hominum, antequam esset politica societas.
- 21 Explicatur notabiliter l. 1. in si. ff. de fur.
- 22 Improbatum interpretatio Alciat.
- 23 Comprobatum resolutio Bart. circa ius testamenti, & successionis ex causa testati.
- 24 Iterum explicantur verba d. l. 1. ff. de contrah. empt.
- 25 Reprobatur traditio multorum circa inventionem pecunie, & explicantur aliqua scitu digna, & nu. 26.
- 27 Ostenditur velle sumum esse usum hu-

ius contractus, & defenditur Plinius ad reprehensione Connani, & n. 28.

- 29 Iterum expenduntur notabiliter verba d. l. 1. ff. de contr. empt.
- 30 Inferendo agitur de intellectu l. Quintus §. ult. ff. de aur. & argento legat. contra gloss. & aliquos.
- 31 Declaratur effectus, quem doctores tradunt ex ea inspectione, an emptio sit iuris gentium, vel civilis: Sequenti tamen c. damnantur multa circa hoc a doct. tradita.

EX nonnullis lucubrationibus, quas ad iuris tractatus scriptas habemus, selegimus has ad Rub. & l. 2. C. de rescin. vend. Licet enim in alijs plura videri possent subtilitate excellere, haec ex utilitate usque a forensi

a Prudens absque dubio & cordata optio: quid enim verius quam quod Cicer. de offic. l. 1. inquit: duo esse vitia, quae pulcherrimum atque exoptatissimum prudentiae & sapientiae bonum ne consequamur, efficiunt: unum, quo incognita pro cognitis habemus, hisque temere assentimur: alterum est vitium, quo quidem nimis magnum studium multamque operam in res obscuras, atque difficiles conferimus, easdemque non necessarias: quae itidem de re Seneca plerisque in locis appositae conqueritur.

fortasse magis placebunt. Ad commodiorem vero lectionem diuisimus laborem hunc nostrum, ut Rub. duas partes, lex tres & earum quaelibet separata capita habeat: usum enim constat, longa scripta absque congrua diuisione lectoribus molestiam afferre, eosque non semel a lectione deterere. Quia vero in materia huius l. saepe incidunt articuli, quorum definitio plenior exigit tractationem, quam ut obiter discuti valeat, ut dicendis via muniatur, & quo melius percipiatur, quae pertinet ad specialem tractatum laesionis ultra dimidium iusti pretij, praemittenda fuerunt aliqua de emptione tam contrahenda, quam rescindenda. Artium enim, sicut arborum, altitudo sine radicibus esse

non potest, iuxta Ciceronis sententiam.

I Emptionem & venditionem iuris gentium appellat IC. Paul. *in l. 1. in ff. de contrah. emp.* & IC. Hermoge. *in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur.* quod tamen à IC. quasi sine vilo dubio dictum difficultatem habere videtur: cum certissimum sit in iure vnum ex substantialibus emptionis esse pretiū in nummo signato seu pecunia numerata: nec aliter subsistere emptionem & venditionē, vt in *d. l. 1. & 2. & in l. pacta 72. ff. de contrah. empt. cum alijs*, de quibus infr. Ex historijs autē & bonis authoribus, ac rationis vi receptū est pecuniæ signatiq; nummi inuentum & vsum longo interuallo post antiquū illud propriūque ius gentium fuisse.

2 Sic enim ex quamplurimis, qui citari possent ad id, scilicet pecuniā, seu nummum signatū primis hominibus primaq; ætate nullatenus fuisse, tradit Plin. *lib. 33. c. 1. & c. 3.* Budæus *in d. l. 1. ff. de contrah. emp.* Franc. Connan. *li. 7. c. 5.* Hispa. Couar. nō semel in libello numismatum ad fratrem, Math. Afflict. *in 3. Feud. tit. quæ sint regal. §. moneta.* Eutrop. *li. 2.* Tiraqu. *de retract. ligna. §. 1. glo. 20. n. 9* Stepha. Forcat. *dialogo 48.* quibus addo Polidor. *lib. 2. de inuen. rer. cap. 20.* Quod aperte significat Ouid. *lib. 1. Metamor.* describens priorem ætatē, deinde in deteriori subdens:

Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Lucret. etiam *lib. 5.*

*Posterius res inuenta est, aurumq; reperiū.
Quod facile & validis & pulchris dempsit
honorem.*

Denique hoc ipsum non obscurē significat IC. *in dict. l. 1. ff. de contrah. empt.* ibi. *olim enim non ita erat nummus.*

Apparet igitur difficultas non leuis secundū Ias. *in l. ex hoc iur. nu. 20. ff. de iust. & iur.* qua etiā anxie torquetur Ant. Burg. *in rub. de empt. & vend. col. 4.* Nō enim videtur, quod emptio iuris gentiū appellari possit, cū nūmus signatus (sine quo venditio esse nequit) prima hominum ætate incognitus fuerit: lus autem gentium cū ipso genere humano proditum testatur IC. Paul. *in d. l. 1. ff. de acquir. rer. dom.*

3 Hanc difficultatem sentit Bar. *in d. l. ex hoc iure. nu. 8.* qui eam nec explicitē proponit, nec apte resoluit. Melius tractasse videtur idē Bar. *in d. l. 1. ff. de contrah. emp.* vbi tamen non satisfacit, nec Paul. Cast. *in d. l. ex hoc iure, num. 29.* licet in effectu à Bartol. non recedat. Respondere autem videntur, vt venditio dicatur iuris-

gentium, quia licet nummus signatus à principio non esset in auro, argento, vel ære, aliquis tamen erat vsus pecuniæ, pro vt in corio aliave viliori materia. Ita etiam Alber. Ang. post Cin. *in d. l. ex hoc iure.* quos ibi sequitur Iason *num. 22.* & nouissimè Ioan. Oroscius Hispan. Pinciani prætorij senator digniff. & Anton. Burg. vbi sup.

4 Sed hi patres falli videntur, quia pecuniæ vsus nec in metallo, nec in alia materia cognitus erat in ea prima ætate: aliter enim vilitas materiæ nō impediret, quin verè pecunia diceretur, vt probatur *ex d. l. 1. ff. de contrah. emp.* & ita colligitur manifeste ex authoribus su. citatis, vere asserētibus nullū pecuniæ vsū principio omnibus fuisse absq; distinctione materiæ: imò & ex historijs Chronicisq; verius videtur, recentiore dici debere vsū pecuniæ in corio, vel alia vili materia, deficiente cōsumptaq; bellicis cladibus pecunia aurea & argentea, licet ærea prior in vsu fuisse videatur *ex Pl. d. l. 33. c. 3*

5 Aliter eam difficultatem resolueri videtur *glos. in l. eas. ff. de cap. dimi.* quasi emptio, quo ad æquitatem naturalem, dicatur iuris gentium, quo ad formulā, sit iuris ciuilis. Sed reprobatur ea *glos. secundum Iaso. in d. l. ex hoc iure. nu. 21.* & Bal. *in rub. C. de contrah. empt. nu. 1.* Anto. Burg. *in d. rub. nu. 12.* Ego vellem, vt ipsi prius explicarent sensum *gl. quæ videtur sentire de formula & naturalibus eius conuentionis: nō de formula nummi, vt Dd. acceperunt.* Sed quocunq; sensu accipiatur *d. gloss. merito reprobatur, quia ad hanc appellationem iuris gentiū, origo vel ratio rei attenditur, non æquitas, in d. l. ex hoc iur.* Item IC. ibi, & *in d. l. 1. in fin.* plane & absolute appellat emptionē iuris gentium, vt sic reiiciatur illa traditio *glos. Bal. in d. rub. C. de contrah. empt. nu. 1.* non relatus ab Ias. vbi sup. eandem difficultatem proponens, obscure respōdet, adducens quoddam simile, sed nullatenus difficultatem resoluit.

6 Antequam explicem resolutionem, quæ verior mihi videtur, aduerto Bart. Bal. Paul. Albe. b. Ias. & alios non *b. Excusari poterit horū iuriscōf. sententia, si eos respexisse consideremus ad authoritatē aliquā vel Principis. vel Reip. quæ in nūmis cū dēdis semper exacta est. nec enim quiuus priuatus vnquā & monetā cudere. & moneta indicationē indicere potuit, nisi si eodem illam à se cusam precio censerit voluit, quod pondere videri*

aquebat, idq; immortalis memorie nomine factū à quopiam rarissime fuerit, itaq; cū olim Reip. auctoritas in cor. stāda pecunia requisita fuerit, & hodie Reip. auctoritatē ac vim omnē penitus principes induerint, consequenterq; ipsorum pariter desideretur auctoritas, & in fide, tū illa in iuris naturalis rebus, nec interuenire potuerit, nec interueniat sit necesse, nō ita perperam Dd. argumentationē conficiunt, videri apte proposuisse eam difficultatē, non enim arguunt ex antiquitate iuris gentium, post quod longo interuallo inuenta fuit pecunia, quo arguendi modo difficultas apte proponi & vrgere videtur, sed arguunt à nouioribus cōstitutionibus, quibus soli principi, vel eius auctoritate datur pecuniam cudere, publicaque nota signare: ad quem arguendi modum nihil difficultatis resultare videretur: Possētque facillimē quilibet respōdere, sanctiones noui iuris post principatus & monarchias non tollere, quin olim liberum fuerit ex cōmercio & cōsensu hominū, quod hodie non permittitur sine auctoritate principum, arg. l. i. ff. de const. prin. nec talis argumētatio oberat, quo minus emptio iuris gentium dici deberet.

7 Quapropter ad veriorē resolutionē prænōtandum videtur aliqua dici *iuris gentium*, quę post hominum politicā societatem, & sic post Ciuitates conditas, & post ius ciuile, inuenta sunt. Nec enim appellatio *iuris gentiū*, necessario exigit, vt ab initio cum primis hominibus ea fuerint, sed ad eam appellationē, vt sufficit, rem, de qua agitur, fuisse apud homines ab initio cōditi orbis, ita satis est eā congruere hominū intellectui ac naturali rationi: atq; ideò post talis rei inuentionem, eius vsum ab omnibus gentibus recipi & vnanimiter approbari: vt sentit in terminis Connan. li. 1. c. 5. ad fi. ac proinde non solo tempore, sed etiā ratione & communi gentiū approbatione dicatur aliquid *iuris gentiū*: quod mihi probare videtur Iusti. quem ita intelligo in §. *iuris autē ciuile, vers. quod verò. Inst. de iure natur. gen. c. dum*
 c. Probatur & hec opinio latè in d. §. *Ius autē ciuile, ibi, nam quod quisq; populus, &c. & ibi, vocaturq; ius ciuile quasi propriū ius ipsius ciuitatis facit optimus tex. in l. probum 42. ff. de verb. sign. idq; latè nos ostendimus in commentarijs ad tit. de iust. & iur. ff. miscet ius ciuile & gentium, subditque, quod verò naturalis ratio inter omnes gentes*

constituit, id apud omnes populos per eque custoditur, vocaturq; ius gētiū, quasi quod iure omnes gētes vtiuntur. Vide Iustin. ad appellationem *iuris gentiū* rationem naturalē, omniumq; gentium approbationē, non tantum temporis, reive antiquitatē considerare. Probatur ex eodem Iusti. qui postquam hoc tradidit, subdit in §. *iuris autem gentium*, ex eo iure emptionem, atq; omnes ferè contractus manasse: non tēpus, sed rationem approbationemq; rei attendens. Inde etiam, quod ratione naturali à gentibus receptū & inductū est, licet solis hominibus conueniat & propriè *iuris gentiū* dici debeat, *naturale* etiam *iuris* appellatur §. *singulorū, Inst. de rer. diuis. vbi gl. & Dd.* non satis explicant: melius Bar. in d. l. *ex hoc iure, n. 9. in si. ff. de iust. & iur.* ibi, *iuris gentiū, quo gētes humana vtiuntur.*

Sicigitur cessat ea difficultas, apparetq; verè dixisse IC. emptionē esse *iuris gentium*, quia ab omnibus gētibus cōmuni ratione & vtilitate d probata fuit, licet à d. Imò nec omninò fuerit, sed solū permutatio: quamuis n. aurum & argentū reperiuntur fuisse ponamus, dummodo tamen illud in nummos constat non agnoscamus semper, vera censeferi debet permutatio, ac nullo modo emptio & venditio, & si aliquantula ipsius massa pro re alia detur, vt constabit ex inferius scriptis. principio non ita solennis fuerit, nō adhuc inuento nummo, nec existente vsum pecunię signatę. Id autem bene videbatur sentire Bar. in d. l. i. ff. de contrah. empt. dum incepit respondere, licet in cōclusionē lapsus fuerit, vt sup. Idem colligi videtur ex IC. (quē ita intelligo) in d. l. i. dū venditionis originem describit ex rerū permutatione apud homines: quasi dicat, quod sicut ante cognitionē vsumq; pecunię, omnibus gentibus communis erat rerū permutatio, ratione naturali ita suadente: eodē modo inuento nūmo vsuq; pecunię, & inducto nomine emptionis referri debuerit is cōtractus ad antiquum ius gentiū: homines enim approbantes permutationē, nō minus approbassent emptionem: ac proinde ex priori conuentione manauit hæc posterior eadē maioriq; ratione, vt IC. sentit, ibi, sed quia nō semper. Hinc ad propositū cōprobo verba Bald. in d. rub. C. de contrah. empt. nu. 1. ibi, prima principia inquirimus. Facit reg. I. qui id quod. ff. de dona.

Ex quibus primo infertur posse aliqua-9 liter saluari gl. reprobata in d. l. eas. ff. de c. dimin. aliter eam accipiendo, quam Dd.

acceperint, vt scilicet empt. dicatur iuris ciuili, quoad formulam, id est, quoad ea quæ ex iuris sanctionibus postea circa emptionem inducta sunt: quorum aliqua *substantialia*, aliqua *naturalia* dicuntur, iuxta text. & *ibi* notata in d. l. *paçta conuenta. ff. de contrah. emp.* ratione autem & nomine dicatur iuris gentium.

10 Ex eisdē 2. infertur cauendū esse à Dd. in varijs locis generaliter tradentibus, nō posse dici aliquid *iuris gentiū*, nisi quod ante ius ciuile inductū fuit: ita cōmuniter intelligēdo d. l. *ex hoc iure*, vbi ita colliges ex Bart. & alijs *supr. relatis*, ex Ang. *Are. in §. ius autē. col. 1. & in fi. Insti. de iur. natu.* ex Dec. & Cagno. in l. *cū amplius. §. is natu. ff. de reg. iu.* cū verius ea, quæ post vrbes conditas, postq; ius ciuile singulariū populorū ab omnibus gentibus naturali ratione recepta sunt, *iuris gentium* dici debeant, ex mente Bart. in d. l. *ff. de contrah. empt.* qui nullibi expendi solet: clarius autem Conna. tradit d. lib. 1. ca. 4. & *seq.*

11 Infertur 3. ad doctrinā celebrem Bart. in l. *si id quod. ff. de condiçt. indeb.* vbi distinguit *iur. gentiū*, aliud *primariū*, aliud *secundariū* appellans, quod non ineptē explicat, sequunturq; communiter scribentes secundum Ias. *ibi*, & Cagn. in rub. *ff. de orig. iur. nu. 3.* Ang. Aret. & Deci. proximē citati: Lancelot. Galiaul. e in *repe. rub. ff. de bello. in prin. instit. de testamento. nu. 1. de verb. oblig. nu. 157.* referuntq; eam distinctionem ad differentiā temporis, vt *primariū* dicatur, quod ab initio creatis hominibus fuit ex ratione naturali: *secundariū*, quo postea homines progressu temporis, multis à primo statu mutatis, vsi sunt: pro vt seruitus, bellum, & similia. Id autē ex Bar. & cōmuni opinione intelligitur respectu vsus gentiū, non propter cōstitutiones, vt male tradit Ias. in d. l. *si id quod.* constitutiones enim magis significarent ius ciuile, l. 7. *ff. de insti. & iur.*

12 Sed hanc receptiorem distinctionem improbat argutē Franc. Aret. in l. 1. n. 16. *ff. de acq. pos.* cōtendens alienā esse à traditionib. ICtorum; vere enim apud eos nullibi exprimitur ea distinctio *iuris gentium*, sed vnū tantum ius gentiū memoratur, idq; sentit Archid. relatus ab Are. & *ibi*. Soc. n. 35. & ita cū Arch. & Are. verius dicendū asserit Alcia. in l. *paterf. 182. in fi. ff. de verb. sig.* & ita vt nouum idem scribit Fortun. Garcia. in l. 1. §. *ius naturale. nu. 30. ff. de fuf. & iur.* & *ibi* Eguinar. Baro in *fi.*

Idem Eguin. in §. item ea, quæ ex hostib. pa. 106. inst. de rerum diui. stant autem ab iis multa validissima argumenta, quæ nos ad tit. de iust. & iur. suum in locum retulimus. & Connan. d. lib. 1. quorum nullo citato idem tradit Io. Corraf. lib. 6. *miscell. e. vlt.* cui hoc tribuebat Anto. Vac. in l. 1. in *fi. ff. de inst. & iur.* Idemque sentiunt nouiores ad *insti. de iur. natur. & institu. de rer. diui.* Nec satis faciunt, quæ respondet Ias. in d. l. *si id quod.* Cagn. in d. rub. immutatio enim & alteratio temporis progressu à gentibus inducta non multiplicat ipsum ius gentium.

Potest tamen docendi gratia sustineri 13 ea distinctio Bar. vt alia multa, quod prudenter & minus acerbè concedendum putant Connan. vbi *sup.* magisq; Zabus in l. 1. nu. 20. *ff. de iust. & iur.* Verè enim & ante politicam hominum societatem, & ante ius ciuile adeò ius gentium ex earum vsu variauit à priori tempore, vt aliquam differentiā nominis admittat: nec ideò multiplex censeretur, sicut nec nomen *iuris ciuili*, licet sæpe ex tempore mutetur, l. *unic. in prin. C. de cadu. tol.* atq; ideò cū distinctio Bart. tantū respiciat differentiā temporis, nō obstant iura, quæ Aret. & alij inducebant: fatebitur enim, qui Bar. sequatur, ICtos vnum ius gentiū, non multiplex referre, id tamen nō aduersatur traditioni Bar. & cōmuni, & ita melius videtur responderi, quā faciat Ias. in d. l. *si id quod.* Omnino autē displicet traditio Carol. Ruin. in l. 1. n. 11. *ff. de acquir. poss.* qui vnum ius gentium esse inquit, diuisum in duas species, quod & Iureconf. & Bar. traditioni repugnat.

Infertur 4. ad *tex l. 1. de acq. rer. dom.* vbi 14 IC. Paul. refert *acquisitionem iuris gentiū*, quod, inquit, *ratione naturali inter omnes gentes per æquē seruatur.* Deinde subdit, & *quia antiquum ius gentium cum ipso genere humano proditum est.* quæ litera videtur comprobare distinctionem Bart. quasi mentio *antiqui iuris gentium* significet aliud esse minus antiquum. Ideoq; Corraf. d. loco in *fi. Miscell.* contendit litteram illam corruptam, delendamque esse dictionem *antiquum*, cum codicibus emendatioribus. Sed nouiores libri emendati ad exemplar Florentinū habent eandem dictionem *antiquum*, vel *antiquius*. Quapropter melius dicendum videtur, IC. *ibi* non ad significandā multiplicatē *iuris gentium*, nec ad asserendum aliud *primarium*, aliud *secundarium*.

ad nūm 13 vxo in for. ar. ue sed Barb ad ord l. 63 ff 20 § 22 nu 3

sed appositivè ad declarandam antiquitatem ipsius, vnicique *iuris gentium* illud antiquum, appellatè, quo sensu adiectiva & epithera sapissimè adduntur apud omnes authores: vt apud Virgilium, *Troius Æneas*, non quòd alius esset, sed quia ille Troianus erat.

15 Infertur §. *id tex. in §. singulorum, Instit. de rer. diuis.* vbi Iustin. inquit, *quarundam rerum acquisitionem esse iure naturali, quod ius gentium appellatur.* Subditque id declarans *vetustius ius naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit.* Glo. & Dd. ibi non satis explicant. Eguinar. Baro. magis insistit: Fortun. *in d. l. 1. §. ius naturale, num. 32.* intelligit text. de iure naturali proprie sumpto, quod statim creatis hominibus fuit: à Bart. & communiter Dd. *Primæuum* appellatum: inquit tamen, interpretes aliter intelligere pro iure gentium secundario (vt vocant) quasi nulla fuerit ab initio conditi orbis particularis acquisitio inter homines, & ita sentit receptius esse Ias. *in d. l. 1. num. 43. ff. de acquir. poss.* & ibi Hormanot. Detus *n. 9. citans, d. §.* & Galiaul. *in rubr. ff. de verb. oblig. num. 178.* dicens receptum apud Dd. dominia non fuisse distincta primæuo iure gentium: subdens se nimis dubitare per text. *in d. §. singulorum*, dum apertè refert acquisitionem dominij iure naturali vetustissimo. Nec satisfacit Galiaul. suæ obiectioni, quam etiã iuuare debuit ex *d. l. 1. ff. de acquir. rer. dom.* Nec obstat alia responsio seu cauillatio doctiff. viri Andreae ab Exea, *l. de pacto nu. 267.* eam enim neruosè reiectam videre potuit penes Fortun. vbi *sup.* Vnde vltra Fortun. & su. citatos aduerto non paucos, nec parui nominis interpretes intelligere *d. §. singulorum*, de illo vetustiori iure gentium, non de eo, quod Bart. & alij *secundarium* appellant: & ita securè eum text. citat Dec. *in d. §. is natura debet, l. cum amplius, ff. de reg. iur.* & Aret. *in d. l. 1. num. 15. & seq. ff. de acquir. poss.* & quod magis est, idem Iaso. *in d. l. si id quod in fin.* & Oldendorp. *de iur. natur. ca. 1.* idque probat Fortun. vbi *sup. num. 32. & num. 38.* idque maxime comprobatur ex *d. l. 1. ff. de acq. rer. do.* etiam si cū Corra. deleatur dictio *antiquum.* sufficiunt n. illa verba, *naturali ratione.* & illa, *cum ipso genere humano proditum.*

16 Addo notabilius Dd. ipsos nō satis aduertisse ad *d. §. & d. l. 1.* cū alij indistinctè intelligunt in omni acquisitione nullum

fuisse dominium ex iure gentium primæuo. Alij indistinctè contradicunt, per *d. §.* in omnibus fuisse dominium iure illo gentium priori: nam Imperator *in d. §. & IC. in d. l. 1.* nō loquuntur de acquisitione omnium rerum, sed quarundam, vt verba apertissimè habent. Quapropter distinguendum est inter ea, quæ terra, mari, cæloque capiuntur, quæ cū nullius essent, naturali ratione occupanti acquirenda erant, vt dicit IC. *in d. l. in fin. & l. 3.* & ita Imperator *in d. §. singulorum.* Id autem hæc responsio nō omninò tollit arg. omnia cōmunia à primo hominum exordio fuisse, nullaque particularem acquisitionem id temporis esse potuisse: proinde vide, an cum Bar. dici possit hos text. loqui de iure secundario, nec enim tunc obstabunt verba illa leg. & quare *antiquus, & c. & §. singulorum palam est aut. & c.* quia intelligunt de primæuo, cuius mentio ideo facta est, vt propter coniunctionem, qua cum illo secundarium ius copulatum est anteriorè eius. *d. tractationi locum attribueret vt ergo IC. vel contra omnes dic etiã isto iure primæuo dominia particularia fuisse, vt ex his text. colligitur & inf. n. seq. & tex. in l. bona fides ibi allegato responderi potest, loqui cum de iure gentium, de quo sup. n. 9. vel aliter, vt in simili respondetur inf. n. 21. ver. quib. addo. illud aut. circa distinctionem Pau. hic relatam de differentia dom. rer. mobilium vel immob. obseruabis, quod quatenus dicitur reb. mobilib. fuisse dominij, de iure gentium primæuo intelligendum est, quoad vsum secundum Bello. in prin. inst. de test. n. 1. pag. 6. & n. 7. ad fin. pag. 20. hæc autem scribimus iuxta differentiam à Dd. commentam.*

etiam in principio orbis apud homines fuisse probant illa iura, quæ à multis *sup.* citatis, non debuerunt indistinctè ad dominium omnium rerum alligari, & ita tradit Paul. Castr. *in lectura d. l. ex hoc iure n. 6. & in l. 1. §. ius naturale. num. 7. ff. de iust. & iur.* distinguens inter immobilia & mobilia manu capta. & hoc probat text. Isidori, *in ca. ius naturale, l. dist. ad fin.* dum præsupponit de iure naturali, & sic omnium priori fuisse dominium rei depositæ restituedæ deponenti: licet Hormanot. Detus *in d. l. 1. n. 9.* non respondere, sed reprehendere Isidorum videatur: & de his videas omninò Reuerendum doctiff. que F. D. Soto *lib. 4. de iust. & iur. qu. 3. artic. 1.* & ita intelligi possunt verba S. Ambr. *l. offic. c. 28. natura ius commune generauit: vsurpatio ius fecit priuatum.*

Infertur 6. ad text. in l. bona fides. ff. de posi. 17

ibi ad merum ius gentium: & ibi, si tantum ius naturale & gentium in uocatur, hinc Hac coll. Etio atq; adeò tota hæc illatio facile periclitabitur, si cõsideremus merũ illud ius gẽtium ac naturale tractari, quod alibi cõmunis quedã ratio actacita pariter naturalex appellatur, ne fiat s. alteri ab altero, quod sibi ab ipso factũ ille nollet, qua cõsideratio infra subducitur ad aliud nõ ab simile thema, n. 21. ver. quibus addo. ei, qui dedit, restituenta suat.

Nouẽ enim ex IC. colligo etiam iure naturali vel gentium primæuo (quod à natura cum ipso genere humano proditũ est) dominium vel ius rei deponitæ, fuisse distinctè ipsius deponentis, nec ei ab alio impedire debuisse: & sic non tantum iure, quod uocant secundario. Ex quo cessabit cauillatio Hormanot. ubi supr. dum non respondet, sed taxat Isidorum immemor IC. in d. l. bona fides, à quo idẽ colligitur: & illum tex. in sua specie, ultra Alciat. & Cur. ibi, extollit Bal. in rub. C. de poss. n. 3. & 8.

18 Infertur 7. ex d. iuribus, & Dd. ius naturale, & gentium aliquando idem significare, quod ostendit Oldendorp. in d. tractat. de iur. natur. tam apud ICtos, quàm apud Cicer. Sed specialiter ex d. §. singulorum, & d. l. 1. ff. de acquir. rer. dom. ius gentium (quod Bart. appellat primæuum) tam vetustum esse, quàm ius naturale, cum per IC. & Imperatorem ab initio cum ipso genere humano proditum dicatur, quod est contra plures Dd. in variis locis indistinctè tradentes ius naturale antiquius esse iure gentium.

19 Infertur 8. vera differentia (si qua est) inter ius naturale & gentium, secundum diuisionem IC. in d. l. 1. ff. de iust. & iur. quod naturale ius multa habeat non solis hominibus, sed etiam brutis communia: & ideò uerior litera hodiè in d. l. 1. uers. ius naturale, non habet dictionem solum; legiturque, nam istud ius non humani generis proprium est, sed omnium animalium, que in celo & in mari nascuntur: auium quoque commune est. Et ita melius constat sensus, quam si legatur, non solum humani generis proprium, ut plures libri habebant: imò ex tali lectione (si cum iudicio attendas) uideretur resultare aliqua repugnantia, quod nuper sensit & plenius explicat nobilis doctusque Lusitanus Ludouicus Aluarus Nogerius, in rub. ff. del. 1. numer. 124. ubi uideas eum eleganter tractantem de uerbis & sensu IC. in d. §.

Infertur 9. rectè aduertisse Ant. Vac-

cam in l. 1. d. si. ff. de iust. & iur. dum scribit regulariter ius naturale simpliciter intelligi commune hominibus & aliisq; animalibus.

i Hoc idem non obscure colligi poterit ex Bart. in l. 1. n. 5. ff. de acq. pos. & vi. infra in 1. par. §. ca. 1. n. 40. estque huius rei & breuis & luculentia ratio (quam in commentarijs ad ti. de iust. & iur. latissime proponimus) quod cum natura simpliciter nihil aliud sit quàm cuiusque rei essentia seu principium substantiale motus & quietis: atque hoc substantiale principium & sui conuersationem unde quaque procuret, & simpliciter prolaturũ omnia animantia complectitur, ius naturale simpliciter enunciatũ ad huius generalis nature conseruationem spectans, omnia quoque animantia comprehendet, at quia natura humana ad sui tuitionem alia præter illi generalia uel necessario, uel commodè deinde architectata est, illa ad ius naturale hominum naturam particularem ipsorum respiciens referuntur, & perinde ius naturale patebit, ut nature eorũ exposcet, ad quos expressim & peculiariter refertur.

ius autem naturale propriũ humani generis dicius gentium: Et cõmodior nota uel discretio ad ea nomina erit, ut alterũ cõmune alterum propriũ dicatur: quod ultra eum suadetur ex tex. ibi, ex Cic. 1. offic. ibi, cõmune animalium, quod etiã sentit Archid. relatus à Fortun. in d. §. ius nat. n. 27. colligitur ex Bar. in l. si id quod ff. de con. li. indeb. ex Arc. in l. 1. n. 15. ff. de acq. poss. & de illa diuisione, uide etiam D. Soro lib. 1. de iust. & iur. q. 5. art. 4. & lib. 1. q. 1. art. 3.

Infertur 10. ex sup. dictis in 3. illatione, 20 ad ea, quæ plures auth. tradunt, de inculto primo genere humano, de quo multa eleganter uide per Fran. Con. li. 1. c. 3. & seq. Nec omittas pulcherrima uerba Cic. li. 1. de inuentione. post principium. Nam fuit quoddam tempus, cũ in agris homines passim bestiarũ more uagabantur, & sibi uictũ ferino uitã propagabant. nec ratione animi quicquã, sed plerãq; uirib. corporis administrabãt: nondũ diuina religionis, non humani officij ratio colebatur: nemo legitimas uiderat nuptias, non certos quisquam inspexerat liberos.

Ex quibus uerbis (si ea bene expẽdas) uidetur Cic. in eo exẽplo religionis aliquo tempore deuiare à IC. in l. 2. ff. de iust. & iur. ut nõ statim ab initio cũ ipso humano genere prodita fuerit religio erga Deum. uidetur itẽ Cic. aliquo tempore cõprobare differentia tẽporis circa ius gentium pro Bar. & receptiori opinione: quæ etiam iuuatur ex Virgilio 8. Aeneid.

Gensque

*Genſq; virum truncis & duro robore nata,
Quis neq; mos, nec cultus erat, nec iungere
taures,*

*Aut componere epes norat, aut parcere parto:
Sed rami atque asper v' elu venarus alebat.*

*Primus ab æthere venit Saturnus olympo,
Is genus indoctile ac dispersum montibus altis
Composuit, legesq; dedit:*

*Aureaq; (vt perhibent) illo sub rege fuere
Secula: sic placida populos in pace regebat:*

*Deterior donec paulatim ac decolor atas,
Et belli rabies, & amor successit habendi.*

Consentiunt quæ scripsit Iuuenal. *Sat. 6. l.*
Consentiunt item quæ cecinit *Cat. 1. l.*

Quæ tamen omnia ad traditiones ICtor. & interp. aliorumq; author. scribimus: salua semper autoritate & veritate sacræ paginæ Genesios *cap. 1. & seq.* iuxta sensu ab Ecclesia Catholica probatū: cōstat enim ex veritate Sacræ scripturæ, orbis creationē, hominūq; principium, & progressum humani generis euenisse multo aliter, quàm IC. & Poetæ putauerint.

21 Infertur II ad verba text. *in l. pri. ff. de furt.* dum definit furtū, subdit, *quod lege naturali prohibitū est*, & ita Iust. *in prin. insti. eo.* De qua definitione & de vera lectione eius agit Alcia. *li. 1. dispū. c. 10.* & Hisp. Ant. Gō. *in tract. de malefic. c. 5.* miror autē Alcia. ibi nō adduxisse Aulum Gellium *li. 1. c. 21.* qui ultra alia, quæ scribit notāda *ad d. l. 1.* subdit *ad si. vnum* circa definitionē furti, quod nimis iuuat sententiā eiusdem Alciat. *ad d. l.* Sed in proposito ex supr. dictis patet errasse glo. *in d. l. 1.* dū exponit *lege naturali*, id est, diuina, id enim prorsus alienū est à mēte IC. Pauli ibi, qui præcepta diuinæ l. & sacræ scripturæ nō cognouit. Ex ea tamē l. corrui quod tentauit Alcia. *in l. probrum, 41. ff. de verb. sign. vt furtū* nō natura, sed ciuili lege probrum prohibitumq; dicatur. Nec tanto viro digna fuit ea opinio ex leui fundamento, quod apud aliquos populos furtum impunē cōmitti poterat; vt etiā refert doctif. Alfonso. Castro. *lib. 2. de leg. sen. ca. 14.* meminisse enim debuerat IC. & Iustiniani *in dictis locis*, vbi furtum apertē dicunt prohibitū lege naturali. Quæ verba non tantū ius ciuile, sed naturale & gentiū exprimunt, secundū *sup. dicta*: meritoq; in hoc Alcia. reprehedit nobilif. & doctif. Ant. Aug. *li. 4. emēd. c. 4.* quæ seq. Ant. Vac. *in l. ex hoc iure. ff. de in. & in.* vbi Bar. *n. 4.* quæ nō referūt, ita sentit: vt etiā antiquitus ante scriptū ius diuinū

prohibitū esset furtū, iuxta *d. l.* & ita Balduin. *in d. princ. Insti. de oblig. qua ex delict.*

Quibus addo verba IC. & Imperatoris, *lege naturali* posse etiā intelligi pro equitate & ratione natur. cōmuni, ne quis alteri faciat, quod sibi fieri nolit, quod ex cōmunicatione & doctrina Christianorū sæpe dicere solitū, bonū Imperatorem Alex. Seuerū referunt quam plures authores, & illud, *ne quis cū aliena iactura locupletetur*, vt inquit IC. Pōponius *in l. nā hoc natura. 14. ff. de cōdic. in deb. vbi gl.* allegat plures cōcordan. Ratio enim naturalis lex quædā tacita censetur *l. cū ratio. ff. de bon. damna. c. ic. lib. 2. de leg. b.*

Infertur 12. necessariō corruiere interpretationē Alciat. *ad d. l. probrū. ff. de verb. signif.* effēque omninō ibi intelligendū, vt furtum natura prohibitū & turpe dicatur, quod iuuatur ex *d. l. bona fides. ff. de pos. cuius meminisse debuit Alcia.* & qui eum reprehendunt. *m* Aduerto tamen in adulterio (quod IC.

m Hæc animaduersio neutiquam placet, quia propriē interpretor natura prohibitū, ad differentiam mere seu iure ciuitatis, vt ex eod. *tex. probrum colliges, & ex supr. dictis nu. 7.* nec enim necesse est, vt à primis orbis incunabulis quidpiā naturali ratione vbiq; gentium obseruatum fuerit, vt idcirco possit ac debeat iuri gentium acceptum referri, sed satis superque est, vt iam apud plerasque gentes per eque in usu positum sit: adde, quod non solum naturam pro iure gē. ium naturali equitati consentaneo exaudire possumus, sed etiam pro iure ipso naturali, quippe qui a si coniugiū in primis huic iuri attribuitur, eius quoque conseruatio eidem adscribenda erit. censert illud Inue. Credo pudicitiam Saturno rege moratam In terris, & quæ consequuntur. Nec obstat nondum eo tempore nuptiales ritus, qui postea increbuerunt, sanctos fuisse, quo Ciceronem de legitimis nuptijs verba facientem respexisse autumo: quia id rectē euincet, vt non fuerit antea legitimum matrimoniū, hoc est is stabilitū ritibus acceremonijs, quas populus Rom. sibi postea commētus est, nō verō efficiet quin ante omnes hos ritus fuerit coniugiū natura conciliatrice inductū, & tū apud alias nationes tū apud illius Romanæ regionis incolas eiusmodi vixisse, nec quisquā dixerit *Vp. in l. 1. §. ius nat. est. ff. de ius & iu. de vaga & omnigena coniugatione loquutū*: quia ipsum de certa, rata, ac propria coniunctione verba facere ostendunt exēpla, quæ subsequuntur, liberorū procreatio & eorundē educatio. Nec rursus officit liberorū incertitudo, de qua

Cic. quia & eadem hodie, si Poetis Historicis, ac nostris etiam Iurisc. fidem habemus, nullis ceremonijs sublata est, nullis unquam auferretur; nec item obstat, quod i. prona humana natura ad libidinem sit, ac fragiliter in Venerē, ut noster Pinellus sentit, precipitetur: quoniā verum sensū est, nam sibi consulētē miris illecebris unumquodque animantium in vilissima Veneris mysteria inuitare, ducere atq. interdū rapere: sed verū itidem non est, nō posse unumquemque sibi certum aliquē thorum statuere, atque ab alienis vxoribus temperare, denique & possessionem honestissimam ac pulcherrimā interuertit, qui cōiugem alterius ludibrio habet, & res alterius turpissimo intercipit furto, qui hereditatem à veris & legitimis successoribus ad suam probrosam illius & indignā profapiam desleēt, ut nulla ratione aut turp. u. aut à ratione naturali alienius furtum adulterio censerī possit: sed multò magis è contrario præmittit in presentia in sacros. Mosis iustissimi tabulis & ubique gentium prohibitum adulterium probari, & grauius tum Dei Opt. Max. tum gentiū ipsarū odiū in illud recēseri. ibi natura prohibitum sentit) contrarium colligi ex Cic. in d. libr. 1. de inuentione, ibi, nemo legitimas viderat nuptias, nec certos quisquam inspexerat liberos. Forfanque (si ad fragilitatem humanam respicias) minus natura prohibitum censerī deberet adulterium, quam furtum, quicquid Alc. comminiscatur.

23 Infertur 13. ex prædictis, maximè ex resolutione difficultatis (à qua illationes hæ manarunt) verum esse, quod Bar. docet in l. interdum, nu. 7. ff. de cond. inde. testamentum eiusque factionem dici de iure gentium, licet solemnia inducta fuerint iure ciuili: quæ traditio recepta est, ut per Alex. & Ias. ibi, per Ias. in d. l. ex hoc iure, n. 47. & Viglium eleganter in §. sed prædicta, Instit. de testam. Marc. Anton. in princ. eius. tit. col. 6. Corn. & Ias. in l. si testamentum, C. de testam. ea enim facultas testandi iusq. succedendi antiquissimam originem, cōsensumque omnium gentium habet: cōfirmationem tamen à lege suscepisse videtur, ut significat Vlp. in l. obuenire, 120. ff. de verb. signifi. ibi. quia lege duodecim tabularū testamentaria hereditates confirmantur, quæ verba ego noue expendi in commentariis l. 2. C. de bon. mat. ad gl. in l. illa institutio, 22. ff. de hered. instit. de qua agunt Iaso. & Dec. in rub. C. qui test. facere poss.

24 Infertur 14. proprius ad præsentem materiam ex ijs, quæ diximus de origine pecuniæ & venditionis, verus sensus ad d. l. 1. ff. de contra. in illis verbis, olim enim

non ita erat nummus. Non enim significat IC. ab initio apud genus humanum fuisse aliquem vsum nummi, non qualis nunc est, ut Ias. male accipiebat in d. l. ex hoc iure, nu. 22. repugnat enim ratio, & fides historiæ & authorum, de quibus sup. Et ideo fanius verba illa IC. accipienda sunt simpliciter, non comparatiuè, ut explicat Step. in d. dial. 48. ut etiam caueas ab Ant. Bur. in rub. de empt. & vend. col. 4. nu. 13.

Infertur 15. contra Bar. Bal. Salic. in d. 25 l. 1. nummum vel pecuniam signatam, non ea ratione, quam ipsi tradunt, appellari debere iuris gentium: ipsi enim arguunt à tempore & vsu monetæ, quam fingunt primis temporibus fuisse: licet in viliori materia, quod sup. reiecimus: quia nullus vsus nummi vel pecuniæ cognitus fuerat priori illa ætate, ut ex authoribus & ratione constat: nec vtilitas materiæ faceret, quo minus pecunia vel nummus diceretur: moneta enim non ex materia, sed ex forma censetur: ut significat IC. in d. l. 1. ibi forma publica: & consuluit Fulgo. quem refert Tiraq. de ret. ligna. §. 1. glof. 31. n. 14. quapropter cauendum est ab eodē Tiraq. de retra. ligna. §. 30. gl. 2. nu. 21. Quo ad vsum igitur pecuniæ, vero simile est, eius inuentionem fuisse post societatem politicam, & sic post conditas ciuitates, & postquam ius ciuile apud plures populos erat: sed ex ijs, quæ deduximus supra num. 6. potest pecunia iuris gentium dici, quia ex ratione naturali eius vsus ab omnibus gentibus receptus fuit, postquam inuenta est forma nummi: quod enim permutando faciebant primi homines satis indicat, quam sibi tunc primum placuisset pecuniæ vsus: qua ratione potest nummus iuris gentium appellari, non tempore vel inuentione, ut Bart. & alij minus bene putabant, & cum illis Ant. Bur. d. rub. de emp. & ven. col. 4. nu. 13.

Nec congruit nummo appellatio iuris 26 ciuilis, quod (si bene aduertas) non ad rerum inuentiones quæ casu vel ingenio contingere, sed constitutiones circa res & negotia refertur, vnde rerum inuentione cum iuris constitutione nihil commune habet. Nec aliquis obiciat stipulationem, allave, quæ iuri ciuili tribuuntur in d. l. ex hoc iure. id enim ad iuris etiā constitutiones, non ad facti questionem vel rei inuentionem pertinet: quis n. asserere audebit, ante ius ciuile numquam inter homines contigisse, ut interrogando & respondendo conuenirent? sic in simili-

similibus, quibus ius ciuile authoritatem dedit.

27 Infertur 16. vetustissimū dici posse hunc cōtractum, quia licet à principio cōditi orbis apud homines nō esset pecunia signata multiq; anni transierint, antequā cuderetur: ab hinc tamē multo pluribus inuentus est vsus nūmi, ex Plinio *d. l. 33. c. 3.* ex Polidor. *d. l. 2. c. 20.* Et quod refert Alber. *in d. l. 1. n. 1. ff. de contrab. em. se* legisse in scriptura authētica, quod Thares pater Abrahamæ fuerit primus, qui pecuniam fabricauit, iussu regis Nini. Sed Plin. & Polid. magis tradunt non esse cōpertum, quis fuerit primus inuentor. Et apud antiquos patres legitur *de empt. & pecunia*, vt Gen. *c. 17.* & latius *c. 23.* & Iher. *c. 32.* vbi etiā exprimūtur cautiones emptionis, vt bene expēdit Bal. *in probe. 2. li. Inst. ant. de re. diu. Quāuis* dici possit apud Heb. omne arge. & aur. *pecuniā* appellari, vt tradit Tiraq. *li. de retr. lig. §. 1. gl. 20. n. 5.*

28 Infertur 17. ex collatione temporū, & ex Plinio *li. 7. c. 56.* ante bellum Troianū fuisse vsū pecuniæ signatæ, & veram emptionē. Ex quo puto lapsū in signē Connan. *lib. 7. c. 5. char. 482.* qui immerito dānat Pliniū, quasi *d. lib. 33. c. 1.* senserit ex Homero relato à IC. *in d. l. 1.* tempore belli Troiani non fuisse adhuc pecuniæ vsū, nec emptionem: non n. id collegit Plinius, nec sibi contradixit. tantū n. refert eandem armorum permutationem, cuius neminit IC. *in d. l. 1.* & Iustin. *in §. item precium. instit. eod.*

29 Infertur 18. vera, & (ni fallor) notabilis explicatio ad IC. *in d. l. 1. ff. de contrab. em.* cum enim prēmittat nummum necessarium esse, vt detur emptio: subdit, *sed an sine nūmis venditio dici hodie quoque possit?* quasi dicat, olim venditionē appellari etiā sine nūmis: quo sensu accipi possunt aliquot loca sacrae paginae, quæ de emptione loquuntur. Et cōfirmatur ex antiquitate relata à IC. *in l. statu liberi, ff. de statu lib. de quo inferius.* Deinde in ea q. an hodiē sine nūmis veditio dici possit, refert IC. diuersas authorum opiniones: aliqui enim ICti admittebant emptionē sine nummis etiā hodiē dici posse, & in id adducebant carmina Homeri. Ex eo autem ego nouē colligo illos sensisse tempore belli Troiani iā fuisse vsū pecuniæ, & veram emptionem, & nihilominus Homerum significasse, sine nūmis eo casu emptionem fuisse: aliter verò inanis fuisset argumentatio tanto-

rum virorum, & stupidè citassent locum Homeri ad quaestionem illam, *an hodie:* quod non videntur aduertisse antiquiores, nec recentiores interpretes.

Infertur 19. ex suprā dictis de vsu & inuentione pecuniæ, ad intellectum tex. *in l. Quinius, 27. §. vlt. ff. de auro. & arg. leg.* vbi Vlp. agens de legato argenti signati, inquit id intelligi *legatum, quod eius aliqua forma est expressum: veluti qua Philippi sunt: item numismata, & similia,* Gl. ibi secundum aliquos intelligit figuram Philippi Imperatoris: Alij autem notabant *ex eod. tex.* Philippum Imperatorem fuisse primum, qui iussit monetam cudi & fabricari: refert Mathe. Afflict. *in 3. feud. tit. qua sint regalia, verb. moneta, nu. 38.* qui eis non accedit, nemoque accedere debet, cum Philippus fuerit. 28. Imperator, ante quem, imò & antequam Caesar monarchiam occupauerit, percussus fuerit nūmus, vt constat ex Plinio, *d. l. 33. c. 3.* ex Polidoro *d. lib. 2. c. 20.* ex alijs *sup. citatis.* potuitq; IC. *in d. 6.* loqui de figura Philippi forsan Macedonis. Nec etiam aperit, an forma illa esset nummi vel alterius operis. Tandemq; contra gl. & Alb. ibi, cōtra Afflict. vbi *sup.* aduerto verba Vlpiani nullatenus referri posse ad Philippū Imperatorem, quia Vlpianus fuit sub Alex. 25. Imperatore, multis annis ante prædictum Philip. vt cōstat ex catalogo Imper. per Baptist. Egnatium & alios: & colligi potest ex discursu *l. 2. ff. de orig. iur.*

Infertur 20. *ex d. l. 1. & d. l. ex hoc iure* 31 (cū dicunt hunc contractū esse iurifgētium) ad effectum, quem iuris interp. inde colligunt: dicunt enim esse vtilē eā inspectionem, quia princeps facilius tollere potest, quæ sunt iuris ciuilis, quàm ea, quæ sunt iuris naturalis vel gentium: ita in proposito Ant. Burg. *in d. rub. ext. de empt. & vendit. num. 15.* citans Bald. & Cor. *in l. si testamentum, C. de test. Ang. in l. Lucius. ff. de euictio.* vbi eā distinctionem approbant: & ita alias distinguit Paul. Castr. *in l. 3. nu. 4. ff. de testa.* Paul. *in l. cum heredes, ff. de acq. poss.* & in proposito not. Ias. *in d. l. ex hoc iure, n. 49.* & ita distinguit Alex. *cons. 216. n. 19. in 2. tom. & Ias. in d. l. si testam. n. 4.* Curt. Iun. *cons. 1. n. 20.* Lancelot. Galiau. *in l. Gallus, §. & quid si tatum, n. 93. & 97.* Fel. *in c. qua in ecclesiarū, n. 48.* & ibi Dec. *n. 25.* Dec. *cons. 498. n. 24. vsq; ad n. 28.* & plures citat And. ab Exea, *de pact. n. 147.* & ita Dec. *cons. 252. in fi. & cōs. 269. col. 4. vers. & etiam.* Tiraq. *de constitut. 3. par. 7. limit.*

limit.num.47. Bellon.conf.2. nu. 8 & ita indistinctè Math. Afflict.decif. 128. nu.11. & 13.decif.391.num. 4. quas resolutiones & distinctiones inter ea, quæ sunt iuris ciuili & naturalis vel gentium, ponit gl. (cuius non meminerunt plures ex sup. citatis) in l. si C. si. contra ius, vel util. pub.

CAP. II.

SYMMARIVM.

- 1 Probatur contra fere omnes scribentes, ius vel dominium quæsitum iure ciuili, non magis à principe tolli posse quam quæsitum iure gentium, & numero 2.
- 3 Inferitur specialiter ad ius quæsitum ex contractu emptionis, deinde ad dominium quæsitum ex vsucapione, & numero 4.
- 5 Probatur contra scribentes eandem causam requiri ad auferendum dominium quæsitum iure ciuili, reiecta differentia, quæ communiter à Dd. traditur.
- 6 Agitur de vigore iusta causa in dispensatione principis, & an eius assertioni credendum sit, & num. 7.
- 8 Agitur de intellectu tex. in l. 2. §. si quis à principe. ff. ne quid in lo. pu.
- 9 Inferuntur multa scitu digna aduersus quam plures utriusque iuris Dd. ad negotia magni momēti, vsque ad n. 11.
- 12 Explicatur glos. celebris in l. delegati. ff. de pœn. & quatenus præsumatur iusta causa in principe, contra plures Dd.
- 13 Tractatur specialiter ne princeps validare possit scripturam carētem legitima solennitate, quando ex nullitate quæsitum est ius tertio.
- 14 Agitur de satisfactione valoris rei, quam princeps aufert etiam in quæstis iure ciuili, deinde assignantur rationes ad aliqua iura, & num. 15. & 16.
- 17 Explicatur l. 2. ff. de nata. restit. contra consil. Panor.
- 18 Agitur de potestate principis circa clausulas & qualitates maioratus, & qualiter in iis dispensatio vel mutatio impetrari debeat, & nu. 19.
- 20 Ostenditur omnino reijcienda esse multa, quæ scribentes tradunt de clausulis, quæ ad maiorem vim rescriptorum adijci solent.
- 21 Probatur non posse principem tollere veram defensionem partis, etiam in ciuilibus, contra quam plures, & agitur

de intellectu l. 1. §. interdum. ff. à quibus appell. non liceat, & num. 22. & explicatur aliud iis consequens, numer. 23.

- 24 Probatur damnandam omnino fore licentiam absolutæ potestatis, quam Dd. iniquè principi tribuunt, & explicantur multa scitu dignissima circa iustam principis potestatem, & nu. 25.
- 26 Ostenditur in his, cum aufertur ius partis, non tantum ius ciuile offendi, sed etiã naturale & gentium, vt necessario reijciatur absoluta illa potestas, quæ principi impiè tribuitur, & inde effectus aliquot, num. 27. & 28.
- 29 Agitur de potestate summi Pontific. circa beneficia, & damnantur multa à Dd. tradita, & num. 30.

CUm autem Panor. in d. rub. de emp. & vend. & alij de quibus sup. eam differentiam inter ius gentium & ciuile applicent ad nostram materiam, operæ precium duxi oblatam occasionem amplius ornare, vt ex terminentur multa à Ld. tradita, quæ mihi semper iniqua & Reip. longè perniciofa, ideoq; prorsus reiicienda visa sunt.

Demus enim aliquid acquisitum iure ciuili, prout ex stipulatione, vel alia cōuentione, vel obligatione ex ijs, quas scriben. dicunt esse iuris ciuili, per d. l. ex hoc iure. certè nulla ratio est, cur princeps auferre possit dominium vel ius quæsitum ex tali a cōuentione iuris ciuili: quia

aVide Ezech. c. 25. vbi ad hanc rem grauissimè isthæc verba facit de principe: Nec adimet princeps de plebeiorum patrimonio, sua eos possessione multas, sed de sua possessione suis dabit hereditatem liberis.

in eo læderetur simul lex & ratio naturalis, & ius gētium, vt inferius cū Cicerone probabimus. obstatque regula illa l. id quod nostrum. ff. de regul. iur. 2. obstat quod iura dicunt de stipulatione (quæ iuris ciuili est) firmissimam & maioris vigoris, quam aliæ cōuentiones, vt inquit Iust. in princip. Instit. de verb. oblig. 3. contra communem illam traditionem vrget iuris regula, ne dicatur fieri posse, nih quod iuste, l. filius qui. ff. de cond. instit. & in principe probat. digna vox, C. de leg. 4. fortius conuincitur iniquitas illius receptæ traditionis ex multis responsis principum & summorum pontificum, quibus ipsi fatentur se non posse aliqua facere,

facere, quæ tamen in eisdem casibus principaliter erant contraria iuri positio, vt in iudicialijs & similibus inductis à iure ciuili, *l. causas. C. de transf. l. fin. C. sen. rescin. non pos. l. 2. C. de incef. n. l. authorita. C. vnde vi.* & in multis curiosè obseruatis & copiosè traditis à Restauro Gastal. *in tra. de Impera. q. cxi. §. contra Dd.* vrget, quod videmus in iure, rescriptum principis tunc dici irritum & nõ seruandum, quãdo alicui damnum affert, *l. rescripta, C. de prec. imp. offer. l. si. C. si cõ. ius vel util. pub.* Idque præcipuè attenditur ad effectum & obseruationem rescripti, *l. nec auus, C. de ema. liber. l. 2. §. merito.* & *§. si quis à principe. ff. ne quid in loc. pub.* & ita melius sentit Fortu. *in l. Gallus. §. & quid si tantum, n. 295.* licet postea *num. 304.* magis probet eandem differentiam & distinctionem inter gentium & ciuile.

2 Nec aliquis putet his respondendum ex subterfugijs & commenticijs seu cauillosis traditionibus multorum, qui aliquando respondent, in prædictis ius ciuile iuuari à ratione naturali, ideoq; non posse principem id auferre. Nihil enim ferè dabis in iure ciuili, quod non sit vel præsumi debeat rationi consentaneum, vt *in c. erit autem lex. 4. distin. l. 1. ff. de iust. & iur. l. 2. ff. de legib.* Vnde (si maturè attendas) ex hac responsione & restrictione Dd. prorsus destruitur eorum distinctio & conclusio supra dicta, videnturq; ipsi sibi ipsis nõ cõstare. Quod debuisset magis aduertere doctus & ingeniosus Fortu. *in d. §. & quid si tantum, num. 303 & seq.* vt ita perfectiùs præstaret, quod bene incepit.

3 Hinc sequitur contra Iaf. & Burg. vbi *sup.* & contra mentem omnium, quo ad effectum illum, an princeps auferre possit ius vel dominium acquisitum ex emptione, non referre, an ea dicatur de iure gentium, vel de iure ciuili: semperq; retinendum, vt non sit maior potestas principis in damnum partis in vno casu, quã altero: & consequenter colligitur vera ratio ad tex. *in l. 3. infra hoc tit. ibi, nec ex rescripto nostro.*

4 Inde infertur etiam omninò reijciendum esse, quod scripsit Bal. *in l. si nu. 9. C. senten. rescind. non pos.* Angel. *in l. Lucius. ff. de euictio.* dicentes; posse principem liberè tollere dominium quæsitum iure ciuili: quòd sequuntur plures *su. citati in fin. c. preceden.* exemplificantes in sententia aut præscriptione. Sed contra eos stat

iura & rationes, de quibus *sup.* & ratio Imperatoris *in l. si quãdo, C. de inoffic. test. ibi, nec credendum est Romanum principem, qui iura tuetur, &c.* Quod etiam conuincitur, quia dominium semel quæsitum, etiam aliquo medio iuris ciuilis dicitur semper de iure gentium, secundum eodẽdem Dd. sibi repugnantes, & ita Bart. *in l. 1. ff. de acquir. rer. dom. Iaf. in d. l. ex hoc iure, num. 43.* & ita intelligendam dicunt glo. *in eadem l. prima,* dum enumerat modos acquirendi dominij iure ciuili, quã extollit Iaf. *in §. omnium, n. 72. Inst. de acti.* & ita Are. *in l. 3. col. si. ff. de testa.* Et ex his comprobatur, quod in hoc articulo cõtra alios subdit Ant. Bur. *in Rub. de emp. & vend. n. 18.* & bene aduertit Iaf. *in d. l. si. n. 3. vers. 1. C. si contra ius. Fel. in d. c. quæ in ecclesiarum, num. 49.* & melius Zaf. *in l. princeps, n. 2. ff. de leg.*

Ex eisdem in specie resultat contra Angel. *in d. l. Lucius, ff. de euict.* & contra alios, de quibus *sup.* & Chaf. *conf. 66. nu. 60. Dec. in d. cap. quæ in ecclesiarum, num. 25. versic. quintus casus.* dominium quæsitum legitima præscriptione non posse à principe auferri, viget enim iura & rationes de quib. *supr.* & ita colligitur ex Bur. & Iaf. Fel. Zaf. proximè citatis. Et ita hoc vt indubitabile præsupponit Bald. sibi contrarius *in l. Imperium, in 1. lec. col. 3. n. 10. vers. circa octauum, ff. de iuris. omn. iud.* cuius non meminerunt Fel. Iaf. & Burg. vbi *sup.* eum vero sequitur Aymo, Crau. *in tract. de antiq. 1. par. n. 17. & 4. par. nu. 9. idem conf. 7. n. 10. & consi. 135. nu. 20.* vbi plures citat. comprobatur hæc opinio ex rationib. iustificantijs vsucapionẽ; & plenè scripsi *in auth. nisi tricennale, n. 39. C. de bon. mat.* vbi plures & plura adduxi pro Io. And. *in c. possessor. de reg. iur.* cuius doctrinam dicit receptam Cagn. *in l. iure natura, ff. de reg. iur.*

5 Infertur ex eisdem, non minus esse de iure necessariam iustam causam, vt princeps auferat dominium, vel ius quæsitum iure ciuili, quam ad auferendum quæsitum iure gentiũ, contra plures *sup.* citatos *in fine c. preceden.* quidquid scripserit gloss. *d. l. fin. C. si contra ius.* & plures per Fel. *in d. ca. quæ in ecclesiarum, nu. 48.* & ibi Dec. *n. 29. cum preced. Afflict. decis. 128. n. 11. & 13. Chassa. conf. 66. n. 59.* Nec est iuridica collectio, Cur. Jun. *d. cõf. 1.* & multorum arguentium, potest tollere & corrigere ius positium: ergo poterit auferre ius alicui acquisitum ex tali iure.

Nouum enim ius inducendo, vetusq; b
abrogando iuste faciet,
b Hoc est enim in futurum prospecturas leges
condere, nō prateritū irritaturas iniquē gra-
tificari, quam in rem confert l. leges & consti.
C. de legib. cum materia, de qua alibi latius.
iniustissimè verò auferendo ius partis, vt
constat ad sensum, & bene sentit Bart.
in l. fin. C. si cont. ius. vnde in auferendo
dominio quæsito ex vsucapione non
minus requiritur iusta causa, quàm in
auferendis quæsitis ex iure gentium,
contra plures, de quibus su. quod securè
quasi receptum tradit Rebuf. (immemor
plures contradicere) in 2. tom. ad leg. Gal.
tract. de restitut. artic. sec. glo. quarta, in prin-
cip. pag. 131.

6 Ex iusta autem causa recedi potest à
iuris regulis, quod ex innumeris proba-
ri potest, & copiosè tradit Iaso. in l. Bar-
barius, ex nu. 24. ff. de offi. prat. soletque ci-
tari tex. in l. si hominem, 30. ff. mand. quem
extollit Fel. in c. 1. n. 48. c. & seq. de cōst. vbi
plenè ornat doctrinam Innoc. permit-
t. Hanc eandem l. commendat idem Pine. cum
ijsdem auctoris in l. tertia par. pag. 108. col. 3.
ver. & tamen inferendo. & pa. 116. col. 1. ante
n. 60. C. de bo. mater. tu. adde Dec. in l. in am-
biguis, §. quoties, ff. de reg. iur.

tentis ex causa iura transgredi, eandē l.
commendat Ias. in l. nemo potest, col. 1. ff. de
leg. 1. quibus addo bonū tex. in l. 4. §. vl. ff.
de remil. tātusq; est effectus iustæ causæ,
vt ex ea sūmi Pōtiffices ius diuinū decla-
rādo, Principes ius naturale limitare pos-
sint, vt tradit Panor. in d. ca. quæ in ecclesia-
rum, & ibi Fely. nu. 19. & nu. 26. & Dec.
nu. 13. & n. 18. & seq. & plures alij, quos
citāt (elegantè id tractans) Couar. de
spons. 2. par. cap. 6. §. 9. nu. 4.

7 Ad eam vero dispensationem vel li-
mitationem ad eò iusta causa requiritur,
vt secundum quam plures debeat ta-
lis causa constare, nec sufficiat princi-
pem eam asserere, vt no. Ias. in l. si. nu. 3.
C. si cont. ius. Dec. consi. 558. & 576. & 602.
Grat. consi. 1. n. 36. lib. 2. & Thom. dec. 103.
n. 229. Et hanc opin. receptiorem dicere
videtur Alciat. reg. 3. præs. n. 8. n. 5. d. quibus
tamen ego indistinctè non accederem,
d. Dicat quicquid velit noster Pin. vir abs-
que dubio & cordatissimus & iuris appri-
mè catus, contrarium est receptius, vt con-
stat ex relatis nostro in thesauro, & utilitas
publica iuris propè mater & aq̄i id suadet
maximè, primum enim hæc distinctio valitu-
ris commentis obnoxia est, deinde eius excus-

so, vel illiberaliter probaturis inhonestā vel
generosè improbaturs periculosa.

sed magis putarem attendendam maturè
qualitatem negotij, vt in multis creda-
tur principi asserenti exprimentique iu-
stam causam, ex relatis ab eod. Dec. in d.
c. quæ in ecclesiarum, nu. 28. & in terminis
Alex. consil. 2. ad fi. n. 20. lib. 1. & Math. Af-
flict. lib. 1. const. rub. 47. nu. 13. in fin.

Ex quibus nouè & elegāter videtur 8
intelligendus tex. in l. 2. §. si quis à princi-
pe in fi. ff. ne quid in loc. publ. præmittit
enim IC. Vlpianus, si quis à principe im-
petret facultatem edificandi in loco pu-
blico, intelligi concessionem, ne adifi-
cet cum incommodo alicuius: subdit
tex. nisi forte hoc impetrauerit. quæ verba
significare videntur, non obstante incō-
modo aliorū posse illud impetrari, Dd.
non explicant, glos. autem ibi vacillat,
tandemque concludit tex. intelligendū
de concessione cum modico præiudicio.
Et ita glo. in l. seruitutes, 14. §. publico, ff. de
seruit. glo. in l. sed cum ab herede, 12. in fin.
ff. ad Trebel. quam notab. dicit Iaso. in l.
quoties, nu. 4. C. de precib. Imp. offer. & vide-
tur recepta resolutio, quam bene decla-
rat Dec. in d. c. quæ in ecclesiarum n. 26. vers.
quartus casus, de const.

Ego autem puto eam interpretationem
glo. & Dd. ad d. §. si quis à principe, veram
non esse tum quia manifestè diuinatoria
est, cum verba tex. nihil exprimant de
magno vel paruo incommodo, tum
quia in respicientibus iustitiam, etiā
parua attenduntur, vt in l. & in maioribus.
C. de appel. Bar. in l. si proprietarius, n. 2. ff. de
damn. in se. licet negandum non sit, tole-
rabilius esse & minus malum, quando
concessio modicum damnum alteri af-
fert. Intelligo igitur IC. in illis verbis so-
lius impetrationis meminisse, an verò
iusta, vel iniqua sit, in ambiguo reliquis-
se, vt si ex iusta causa & cum satisfactione
læsionis princeps id concedat, iusta di-
catur concessio, secundum sup. deducta.
causa autem vel satisfactione disiciente
dicatur iniqua: vt satis in simili probat
IC. in l. penult. ff. de natal. resti. & in l. 2. cod.
tit. ibi, non facile solent, nisi consentiente pa-
trono. Sic enim idem Vlpianus. aliquando
memorat id, quod non iustitia, sed gra-
tia obtinetur, vt in l. denunciaffe, 17. §. si. ff.
ad legem Iul. de adulte. & ibi, obtinere, vel
gratia, vel iustitia possit.

Infero etiam ex iur. dictis contra do-
ctiff. Alexan. consil. 2. num. 19. col. fin. versi.
nec ad

nec ad hoc, lib. 1. & in l. 2. §. is pro quo, n. 4. & n. 6. ff. quod quis que iur. vbi deterius ceteris scripsit, posse principem etiam sine causa tollere omnem actionem, etiam ex contractu iuris gentium: erronee arguens ex eo, quod actiones dicuntur iuris civilis, quod non solum rationi & aequitati adueriatur, & ijs, quae superius veriora probauimus, sed etiam receptissimis traditionibus scribentium, qui in his terminis semper talem potestatem negant, vt non relato Alex. tradit etiam Cacialup. *de pensio. q. 19. n. 25.* in dominio autem etiam iure civili quaesito hoc dicit receptus Paris *conf. ci. n. 70. lib. 1.* & in quaestis etiam ex constitutionibus principis, magis probat Afflict *lib. 1. const. rub. 19. n. 29.* contradicens *lib. 2. rub. 3. n. 52.* vt etiam variat Dec. & Paris. *in conf. supra & infra relatis,* & Pau. Cast. si eum legas *in l. si quis curialis, in fin. C. de episc. & cler. & in l. digna vox, n. 6. C. de legi. & saepe variavit Afflict. in feud.*

10 Infertur etiam ex eisdem, non videri tutum, nec tenendum, quod iudicauit consiliu Neapoli. posse principem sine iusta causa reuocare legitimationem, qua alicui praestitit, vel quae ex eius commissione concessa fuit, vt tradit Afflict. *de cis. 128. n. 12. & seq.* Cuius fundamentum est ex eo, quod tale beneficium non a iure gentium, sed ab eodem principe obtentum fuit. At ex *superius* traditis satis constat id fundamentum verum non esse, cum indistincte ius legitime quaesitum auferri iuste non possit. Et contra illam decisionem vrget decisio *l. fin. ff. de pact. vrget reg. l. perfecta. C. de dona. que sub mo. magisque vrget tex. in l. 5. C. de reuoc. dona.* vbi neque autoritate principis e reuocatur donatio rite facta, quae tex. in simili not. e Notat & idem Pin. *in l. 1. 3. parte, pa. 122. col. 4. in princ. C. de bon. mat.*

Dec. *in conf. 468. n. 18.* vrget etiam ratio, ne qui legitimatus fuit, sine demeritis, fraudetur beneficio obtento, contra doctrinam IC. *in l. in commodato, §. sicut. in fin. ff. comod. ibi, adiuuari quippe nos, non decipi beneficio oportet.* facit tex. *inc. 1. & ibi Bald. ante num. 1. de natu. feud.* ne princeps absque culpa donatarij reuocare possit quod dedit, & Bar. *in l. fin. per tex. ibi, C. de loca. prad. fisc. & Paul. Castr. in l. digna vox. nu. 6. C. de legi.*

11 Infertur etiam secundum haec quae iustitiam & honestatem respiciunt, super-

fluam in multis manere doctrinam Pan. *in c. per tuas, de arbi. quem extollit Fel. in c. ad audientiam, 2. nu. 4. versi. beneficeor, de rescrip. & Ant. Burg. in d. rub. de empr. & ven. n. 18. in fin. & Cacialup. de pensio. q. 19. n. 25. & Par. conf. 6. n. 50 lib. 2.* dicentes, non posse principem sine causa derogare iuri positio habenti fundamentum consonum iuri diuino, vel rationi naturali, semper enim pro lege vel canone tale fundamentum praesumitur, vt *in l. 2. ff. de legib. & inc. erit autem lex. 4. distinct. essetque inexplicabilis quaestio in talibus derogationibus tractare, an lex, quae derogatur, fundamentum habeat diuini vel naturalis iuris, cuius rei cognitio multa requirit, quae raro apud iudices inueniuntur: & sic resultaret magna difficultas & ambiguitas in iudicijs, contra l. 6. ff. de exc. rei iud.*

12 Infertur etiam ex sup. dictis sanius intelligendam fore gl. *in l. relegati, in fin. ff. de pen. vbi tex. in restitutione vel mitigatione poenae videtur causam requirere; gl. autem intelligit pro causa sufficere voluntatem principis: vulgoque & a doctis indistincte & male citatur, quasi in omni actu principis ita praesumendum sit: & ita tradit ampla additio Bar. ibi. Ale. *conf. 2. n. 20. lib. 1. Fel. inc. nonnulli, col. 4. nu. 4. de rescrip. Hipp. notab. 6. & in l. de vnoquoque, n. 19. ff. de re iud. Ias. in l. si testamentum, col. 1. C. de test. Couar. f. de spon. 2. par. c. 6. §. 9. nu. 10.* id maxime intelli-*

f. Adde Gremagolottum in tract. de securitate pag. 6. vers. 2. ampliatur, & Petr. Duen. reg. 43. fol. 5. vers. & facit.

gentes, vbi derogatur iuri positio: vt etiam Ias. *in l. quo minus, col. 2. n. 6. & 7. ff. de flumin. Aymo conf. 241. col. antepen. vers. ex quibus.* At gl. illa loquitur tantum, quando princeps remittit poenam publicam vel fiscale, non autem in omni actu: minusque vbi aliquis damno afficeretur (quod magis attendi debet) vt *su. deduxi, & sentit Alcia. reg. 3. pr. sump. 8. num. 4.* Nec debuit omitti a Feli. multipliciter illam gl. declarante, *in d. c. quae in ecclesiarum. ex nu. 60.* quod probatur ex alia gl. *in l. 2. in fin. C. de in ius voc. vbi eam not. Bart. & alij, vt per Ias. n. 10. Dec. & Alciar. quod princeps poenam publicam vel fiscalem remittere possit, non pecuniariam alicui delatam (etiam iure positio, vt erat in casu illius l. quod magis notandum est) facit a fortiori *l. fin. in fine. C. de fund. rei prin. & tra-**

dicit Felin. *incap. super eo. col. 2. numer. 5. de offic. deleg. & in quaestis iure positio;* idem probat text. *in l. fin. C. vi lit. pen. quem ibi nimis commendat in sua deci. Paul. Castr. & Restaur. Castal. in trac. de imp. q. cxi. casu 7. vbi postea cas. 61. male cit. l. si. ff. quam. appel. sit.*

Infertur ex eisdem optima ratio ad opin. multorū, ne princeps regulariter validare possit scripturam carentem legitima solennitate, quando ex nullitate quaesitum est ius tertio, ne tali scriptura obligetur: Panor. Felin. Dec. *in cap. 1. de fid. instru. & ita aliquando obtinui eorū grauissimis referendarijs serenif. Regis nostri: quod probatur ex notab. decisio. Afflict. 286. & tradit aliqua idem Afflic. in cap. 1. nu. 31. & 42. fo. 137. de prohib. feud. alien. Afflict. lib. 1. constit. rub. 79. nu. 27. & sequ. & Gome. in reg. de non tol. iur. quasi. q. 18. in quo Dd. sibi ipsis repugnāt, quia hoc casu constat eos agere de nullitate ex iure positio nō obseruato: & tamen negant, posse principem dispēsare cum prauidicio tertij. Conducūt quē dē vitādo incommodo tertij cumulat Fel. *in cap. causam que. n. 19. & n. 16. de rescrip. Iaf. in l. fin. ex n. 19. ff. de constit. princ. Dec. consil. 535. num. 8. melius ad propositum idē Dec. cons. 689.**

Infertur contra plures, vt satisfactio, quam requirunt, vbi aufertur quaesitum ex iure gentiū nō minus requiratur, vbi aufertur quaesitū iure positio: & sic vtroque casu necessaria sit equiualens satisfactio rei, quae alicui absque eius culpa aufertur: & ita generaliter intelligatur doctrina g. notab. Inno. *in c. nisi cum pridem. col. 1. in fin. vers.*

g De qua vide etiam Pin. eun. in l. 1. p. 3. pag. 122. co. 4. C. de bon. mat.

*nos dicimus, de renunc. cum traditis ab Iaf. in l. fin. nu. 2. C. si cont. ius. Felin. ind. c. qua in eccles. nu. 28. Et notandum est, quod Inno. & alij loquuntur etiam, vbi res aufertur, ex causa iustissima: & ita Alex. cons. 151. nu. 3. lib. 6. & colligitur ex Bar. in l. si. ff. de pignor. acti. tradit Anton. Burgen. *in c. 2. n. 16. de empt. & vend. Bertran. cons. 304. num. 4. lib. 3. & eadem doctrina colligitur ex gloss. in l. Barbarius, verb. multo, ff. de offic. prat. & ibi Iaf. copiosē, nu. 36. & Matth. Afflict. in c. 1. §. similiter, numer. 19. de capit. qui cur. vend. qui omnes citant text. in l. venditor, §. si constat. ff. commu. praed. ibi, non aliter hoc**

*faciat, nisi prius solitū salariū dominopr. stet. quem text. dicit meliorem de iure Bar. in probem. ff. n. 5. & Ioan. Cerie. de primogenitu. lib. 3. q. 7. nu. 5. & Dec. in l. id quod nostrum. ff. de reg. iur. de cuius text. intellectū agit Aymon. de antiq. 4. par. n. 9. limitat autem Dec. cons. 520. n. 10. Afflict. in praed. constitut. q. 4. n. 7. obligationem tamen satisfactionis multipliciter limitat idem Matth. Afflict. *inc. 1. §. similiter, ex nu. 24. de cap. ven. 3. feud. fol. 105. Qua in re vt dixi, idem dicendum est, vbi aufertur quaesitum iure positio, cōtra plures sup. citatos, & contra Alex. cons. 101. n. 8. lib. 1. quod tamen circa satisfactioē aliquādo nō seruari inquit gl. in l. si locus 14. in si. h. ff. quemadm. seru. amit. h. Quā sequitur Porc. in §. si. in si. inst. de vsuc.**

Ex quibus infertur ad intellectum text. *in l. item si verberatum, 15. §. 1. ff. de rei vend. vbi IC. Vlpianus loquens de agro militibus assignato, subdit, modico (honoris gratia) possessori dato. Inde enim iniquissimē colligebat Ange. Perus. absolutam potestatem principis ad auferendas res subditorum: quod improbat Fulgos. ibi & nos latius *infran. 26. Dum autem text. inquit, modico dato possessori: intelligunt Alber. & Bald. modicū ibi sufficere, neque etiam id modicū ibi necessariū fuisse, eo quod res auferebatur ex iusta causa in praemiu militiæ. Sed manifestē labuntur Alber. & Bal. quia ex praedictis cōstat verius & receptius esse iustā causam operari tantū, vt res domino auferatur, nō vero excusare ab equiualeti satisfactioe. Secundū Bald. & In. & alios proxime citatos, inter quos sunt iidē Bar. & Alb. & ita Bal. in l. 2. C. in quib. caus. seru. pro praem. liber.**

Melius intelligebant Gin. Iac. relati à Bald. ibi, vt modicū ibi accipiatur pro valore rei: quae expositio colorem habet, quia possessori vero similiter semper modicum videbitur, cū res sibi aufertur. Sic etiam verbū illud modicum, aliquando accipitur nō pro paruo, vel pro eo, quod minus iusto est, sed pro cōgruo & tēperato, vt tradit Aulus Gell. *l. 2. c. 13. & Spic. in Lexi. aur. Sed magis placet explicatio, quā ad illa i verba lēsit And. Iser. re. i. Ad huius tex. verā & facilē interpret. videto, qua olim scripsimus lib. 1. obseruat. iur. c. 2. & qua Iacob. Cuia. adnotauit l. 2. obs. 9. latus ab Afflict. in cap. 1. §. similiter, numer. 19 in si. de cap. qui cur. ven. vt sc. IC.*

ibi tantū referat facti contingentia : vere enim nihil ibi agitur de iusta satisfactioe, nec intendit IC. explicare, quid præstandū sit possessori, re ablata: aliudq; diuersum ibi tractat, vt constat ex litera. Et ICTi aliquando in similibus speciebus referunt, non tantum quod iuste fit à principibus, sed etiam quod iniue, vt ex eod. Vlp. probauimus *sup. nu. 8. ad fin.*

Nec omitto ad verba *dicti §. ibi, honoris gratia.* glo. Alber. & omnes ea referre ad dominum vel possessorem, quasi eis honor fiat, cum non omninò gratis eis res auferatur. Quæ explicatio mihi nullatenus placet, quia satisfactio tunc iure debetur, vt *supr.* probauimus, ideoque modico, vel etiam iusto pretio dato, non potest dici honor vel liberalitas: iuxta regulam *l. fideicommissa. II. §. si rem. ff. de leg. 3* neque apte dicitur honor respectu eius, cui inuito res auferatur. Vnde *l. magis intelligerem* ea verba

Hæc interpretatio (parcât manes) eximij proculdubio IC. verborum contextui reluctatur, & sententia Vlp. atque adeo antiquitatum historia refragatur: nam quis istam orationis seriem ita prauerti & conturbari posse cōsentiens? quis agros veteranis militibus vel præmij vel honoris causa assignari ignorat? ut vsque adeo præposterè illud fuerit memoria mandandum: tu proprie & simpliciter intellige, quod cum ager iure belli à possessore intercepteretur, possessori honoris causa modicum illius relictum est, & non totus fuit ablatum, quod sæpenumero fieri consueuisse recte monet ac probat Cuiac. lib. 2. obseruat. c. 9. erat q. quæstio, num possessor hic, cui agri modicum honoris causa relictum fuit, illud vero domino restituere debeat, quamuis reliquum quod ablatum fuit, non teneatur, an ne hoc etiam quemadmodum nec illud.

adiecta ad declaranda præcedētia. Dixerat enim IC. *agrum ablatum possessori & militibus assignatum*: tunc subdit, *id gratia honoris fieri*, sentiens de causa honoris, qui militibus fit: vt colligitur ex qualitate rei: & ex verbis eiusdem Vlp. *in l. Lucius, II. ff. de euct. ibi, veteranis in præmia assignatas*, cum explicatione Alc. *lib. I. parerg. c. 38.*

15 Infertur etiā bona ratio *ad l. 3. C. de test. & l. ex imperfecto. 24. ff. de leg. 3.* vbi Imp. & IC. asserunt, ex imperfecto testamento principē legata, vel hæreditatem capere non posse, nec debere: & sic contra Dd. *sup.* citatos, vides ibi principem nō pos-

se iuste frangere ius posituum etiam cū pro se habebat voluntatē defuncti, quæ ex minus solenni dispositione probatur, vt *in l. si. de reb. eor.* quod eleganter notat Plinius *Iun. lib. 2. epist. ad Ammian.* Certū autem est solennia testamentorum esse de iure ciuili, vt receptum cum Bar. *sup.* diximus, *c. præceden.* Possentque ad ea iura nouè assignari ratio ex his deductis, quia in ea specie ex nullitate testamēti quæsitū est ius legitimis hæredibus, quibus iniuria fieret, si institutus vel legatarius tunc admitteretur, quod est contra plures *in l. Gallus, §. & quid si tantum*: iniquè probantes opi. Pauli *in l. cum hæredes. ff. de acquir. poss. & in l. 3. n. 4. ff. de testa.* arguētes ex differentia (*superius à nobis damnata*) inter ius gentiū & ciuile: de quo & circa dominium latius scribo *ad l. quoties. C. de rei vendicatio.*

Infertur ex eisdem è contrario, in testamento solenni vera ratio ad text. *in l. si testamentum 10. C. de testam.* vbi perfectū testamētū ex rescripto principis rescindi non potest, cuius rationē scriben. ibi communiter deducunt ex eo, quod testandi substantia sit de iure gentiū, & ita Couar. *li. 3. resol. c. 6. n. 7. Dec. cons. 493. nu. 14.* quæ ratio parū tuta est, & à remotis petita: verior autē & iuri magis consentanea est, ne auferatur ius alicui legitime quæsitum, vt sentit Soc. *nep. cons. 65. n. 3. & seq. lib. 2.* ne etiam violetur iusta defuncti volūtas cōtra *l. I. C. de sacros. eccles.* & contra P. V. iuxta gl. not. *in l. Gallus, §. quid si is, v. vtil. tex. optimus* (licet Vulgaris) *in l. vel negare. ff. quemad. test. aper.*

Infertur etiam ad intellectū tex. *in l. nec filio. ff. de na. rest.* vbi IC. inquit, iniuriā fieri patrono vel eius filio, si princeps eis nō consentiētibus natalibus restituat eorū libertū, quia auferret eis ius patronatus, quod tamen à iure ciuili magis, quam à naturali est, vt bene expendit Fort. *in d. §. & quid si tantum, n. 298.* & ex illa *l. tam apertè damnante* eo casu factū principis cum dāno tertij, necessario ita explicari debet *l. 2. eod. tit.* vbi IC. inquit, in eadē specie non facillè solere Imperatores quæquam natalibus restituere, nisi consentiēte patrono, quæ verba bene explicat Fort. vbi *sup.* malè autē eadē accepit Pano. (ab eo non relatus) *cons. 84. col. 2. in fin. vers. 2. lib. I.* vbi *d. l. 2.* extollit ad iniquā sententiā, vt princeps auferre possit ius tertij: quasi IC. senserit id iuste fieri posse, cum

se, cum magis significet contrariū: idque apertius respondeat *in d. l. penul. eo. iii.* & eodē errore circa *d. l. 2. labūtur plures*, & Felin. eos referēs *in c. cū ol. m. n. 16. de re ind. denique d. l. 2. est omninō explicanda iuxta ea, quæ sup. deduximus n. 8. ad l. 2. §. si quis à prin. ff. ne quid in loc. pub. m.*

in. Infertur etiam similiter, nec illarum dominia, quæ heredibus per additionem queruntur, posse principem, tametsi velit, auferre vel atōdere, vel alio trans. dare, vt rectissime decidunt Ale. n. 26. Arc. col. pen. §. 03. n. 24. Rui. n. vlt. Galiaul. ad fin. in l. Gall. §. & quid sit tūm, ff. de lib. & posth. quidquid nonnulli perperam contrarium e blandiantur.

18 Infertur similiter ad frequentes quæstiones circa vincula maioratus vel capellæ (vt Hispani vocant) & similia bona perpetuō familiæ reiecta, adiectis certis cōditionibus & modo succedendi: verius enim arbitror secundum iustitiam non posse principem derogare cōditionibus & modis ab instituyente adiectis per iura & rationes, de quibus *sup. reiecta* inuestigatione *De. an. dispositio sit de iure gētium vel ciuili*: Id autem maximē, quando ex derogatione ius tertio que situm auferretur; licet contrarium ini- que & cauillōse responderit Curt. Iun. *consi. i. nu. 20. & 22. & seq.* quem meritō improbat D. Couarru. hanc doctrinam probans *li. 3. resolu. ca. 6.* vbi respondendo declarat *tex. in clem. quia contingit*, ibi, *Salua sedis Apostolicæ autoritate, de relict. domi. & tex. in l. legatū, ff. de administ. rer. ad ciui. pertin.* & hæc opin. probatur magis *ex l. legatum, 16.* (quæ vulgo in cōtrarium male citatur) *ff. d. usufruct. lega.* vbi IC. agit de conseruanda voluntate defuncti, saltem alio modo simili, quando præscriptus à testatore locum habere nequit, de quo agit Bart. ibi, & Marc. Baue. *in §. impossibilis, Insti. de hered. instit.* Platea *in l. vnic. C. de expens. ludor.* Et vltra Couar. iam cauebis à Grat. *cons. 9. n. 171. lib. 1.* vbi sequitur responsū illud Cuf. Cauebis etiā à Par. *cons. 4. n. 42. lib. 1.* vbi in eadem re sequitur *d. cons. Cur. Sed magis cauebis à Dec. cons. 269. n. 7. col. 4. & seq.* vbi iniq; in his asserit, posse principem admittere aliquos contra tenorem antiquæ inuestituræ, excludēdo eos, qui ex illa vocabantur.

Hanc vero partē confirmabis auctoritate Dec. *cons. 337. n. 5.* & in simili ex Bertrā. quæ refert & sequitur *Tic. de retr. lig.*

§. 32. n. 24. & magis ex auctoritate Mar. Afflict. *in terminis lib. 3. const. rab. 24. n. 4.* & ita in his sentit Par. sibi cōtrarius *cons. 22. n. 49. lib. 1.* dicēs, nō posse principē nocerē eis, qui ex inuestitura admittuntur: & ita Bal. apertē, quem illi non citant *in l. vnic. col. pen. n. 31. C. quando nō pet. par. Soc. nepos cons. 65. n. 3. & seq. lib. 2.*

Ex quibus expeditius resultat, inferiorē à principe nihil in his facere posse ad mutandā legitimā voluntatē defuncti, vt in relictis ad pios vsus nulla mutatio fieri debet, nisi auctoritate sūmi Pōtificis, *d. clem. quia contingit.* & ibi not. *d. cis. c. Tolo. qua. 26. Felin. in c. cum accessissent, n. 17. Card. n. 4. in fin. & n. 19. de const. Præpo. in c. verum, n. 6. de cond. appo. tex. autem in d. Clem. & Dd. indistinctē loquuntur in voluntate defuncti, quæ semel, vel nunquam habuit executionem: non enim potest regulariter mutari, quicquid cōtra tentauerit Imo. *in d. l. 1. col. 2. ff. de cōd. insti.* & deterius Felin. id magis asserens *inc. super his, col. 2. ad fin. de accusa.* & Hip. *sing. 194.* & ita in bonis maioratus confirmabis, quod tradit Ant. Gom. *in l. 40. Tau. n. 22. & 86.* Sed mea sententia, nec princeps, nec summus Pōtife x sine causa institūctis volūtati derogare possunt, maximē cū præiudicio tertij, ex multis *sup. deductis*, & proximē deducendis: & ex Bar. *in l. fin. C. si contr. ius.* Et in praxi obseruabis, vt quando agitur de relictis pijs, petatur dispensatio à summo Pontifice: quādo verō de maioratu, vel relictis magis honoris & memoriæ, quam pijs, petatur à principe: ex Dd. *in d. clem. & in d. locis*, & ita Bal. *in c. 1. co. si. n. 11. de alie. feu.**

Infertur etiam ex *sup. deductis*, quo ad 20 iustitiam & honestatē nihil facere, quod princeps auferendo ius vel dominiū alicui, vtatur clausulis, *non obstante: ex certa scientia: proprio motu: de plenitudine potestatis:* quod enim sine illis clausulis iuste facere nequit, iisdem adiectis iniquum esse non desinet: id n. ratio ostendit, id etiam euincunt iuris regulæ: verba enim rei veritatem non mutant, vt notissimū est, facitque in proposito doctrinā *text. & Bart. in l. Seius, 27. ff. ad leg. Falcid.* igitur clausulæ illæ tantum inducent maiorem significationem voluntatis, aliosque effectus circa solennia in rescriptis exprimenda, vt per Decium *cons. 341.* magis terrebunt & impellent iudices ad executionem, non autem iustifi-

injustificabunt quod de se iniquum est, nec iustam potestatem principis augebunt, aduersus gl. & omnes inepte contradicentes in l. fin. C. contr. ius. contra Paul. & alios in l. si testamentum, C. de testam. contra Bald. in l. fin. n. 4. C. senten. rescind. non pos. contra Alexand. conf. 215. n. 16. lib. 2. & in l. p. quis iniquum, §. is pro quo, num. 6. ff. quod quisque iur. contra Curt. Iun. ind. cōf. 1. n. 26. contra Ifern. & Afflict. n. 12. & seq. in c. 1. de prohib. feud. alien. per Freder. cōtra Fel. in c. nonnull. nu. 8. de rescrip. contra Dec. conf. 269. colum. 4. & sequen. contra eundem consi. 390. n. 13. & seq. contra Alcia. regul. 3. præsump. 11. contra Panor. conf. 84. col. 2. lib. 1. comprobaturque hæc traditio ex ca. cum ad monasterium, in si. de sta. mona. ibi, ut nec summus pontifex licentiã indulgere possit: quæ verba eleganter explicat Couar. in c. 2. ad fin. de testam.

21 Infertur similiter ex prædictis verius dicendum contra plures, ut princeps non possit magis tollere defensionem parti in causis ciuilibus, quam in criminalibus. Item ut sicut Dd. fatentur communiter, principem non posse procedere in audita parte in criminalibus, ita etiam in ciuilibus: utrobique enim viget firmissima illa ratio, ne ius tertio competens auferatur, item ne cui fiat iniustitia: ut merito damnanda sit differentia, quam in hoc inter causas criminales & pecuniarias malè constituit Bal. in l. 2. §. si pro quo, & ibi Iaf. n. 7. ff. quod quisque iur. & Cur. nimis commendans in repe. l. admonendi, nu. 327. quod ex Bald. & Alber. refert, & sequitur Math. Afflict. in c. 1. n. 77. qui succes. tenean. lib. 1. feud. Idem Afflict. in lib. 1. const. rub. 51. §. item dura. num. 3. & idem Afflict. decis. 391. n. 9. & Paris. consi. 2. n. 157. lib. 2. & Felin. in varijs locis, ut eum & alios refert Hippol. in l. vnic. n. 170. C. de rap. virg. & in pract. crimi. §. oportune, nu. 61. & Dec. in rub. de appella. n. 10. vers. 6. ex quorum numero satis apparet id receptum esse. Sed ex supra dictis nullo pacto sustinere potest, & manifestè repugnat alia recepta sententia, quæ habet, non posse principem etiam in causa ciuili citationem tollere, ut indistinctè notat Panor. in ca. cum olim. & ibi late Felin. n. 12. de re iudi. ampliãtes id, ut neq; etiam de plenitudine potestatis: quod ut verius & receptius tradit Anton. Cap. decis. 69. num. 26. licet Felin. variarit, ut ibi refert, & late Hippol. in rep. l. de vnoquoque, ex nu. 10. ff. de re iudic.

licet aliqui variauerint, ut etiam ibi refert Alexand. num. 12. & ita Curt. Sen. conf. 49. n. 92. & seq. licet ibi malè videatur repetere differentiam inter causas criminales & ciuiles. Sed melius in omnibus hoc probat Soc. conf. 120. num. 1. & num. 10. & seq. vers. sed præmissis, lib. 3. Quæ in re Dd. ut diuersa tradere videtur, vbi causa coram alio est discutienda: vel quando coram eodem principe: licet Hippo. non aduertat, quod colliges ex relatis ab eo & ab Iaf. in l. nec quicquam, nu. 29. ff. de offic. procons. Maran. de ordi. iudi. 7. par. n. 10. pa. mihi 354. & tamè ad id requirunt causam in principe: & ita Anton. Nicel. concordat. 52. in 7. fallen. quod intelligas in citatione ad notitiã iudicij & defensionem: secus autem de citatione ad audiendam sententiam. hæc enim autoritate principis facile tolli potest, licet utroque iure ut necessaria tradatur: ita Anto. Capic. decis. 1. num. 36. & ultra eum ex Bald. notat eleganter Dec. in cap. ex parte, 2. col. 7. vers. & ista limitatio. de offic. deleg.

Neque difficultatem faciunt iura, quæ loquuntur de causa à principe commissa, cum clausula appellatione remota, maxime tex. in l. 1. §. interdum ff. à quibus appell. non lib. vbi Bar. & Imol. late, & latius Phil. Fran. in cap. pastor. de appell. Felin. & Rip. in c. 1. de rescrip. quæ iura etiam in causis criminalibus necessario intelligi debent ex prædictis contra Dec. ind. rub. de appell. col. 6. num. 10. vers. 6. Hipp. in d. §. oportune, n. 60. cum sequen. putantes causam criminalem non posse committi appellatione remota. Contra quos est generalis litera d. §. interdum, iuncta vulgari regula l. de precio, ff. de publi. & magis ex tex. in l. 1. §. pen. ff. de alea lus. nec facile admitti debet differentia inter causas ciuiles & criminales, cum æquari soleant, ut ex Bart. & pluribus deduxi in commenta. l. 1. C. de bon. mat. carta. 124. col. 2. & not. Alex. in l. 2. n. 8. ff. de re iudic. Et apud Lufitanos habetur ea æquiparatio Ord. li. 5. titul. 1. ad fin. & in extrana. ord. iud. & denique ante & post d. §. interdum, loquuntur IC. de causis criminalibus, ut l. non tantum, ff. de appell. l. 1. ff. quan. appell. fit, l. 1. ff. nihil nou. appell. pen. Sic igitur intelligi debet tex. in d. §. interdum.

Dixi ea iura loquentia de appellatione remota non obstare, nec ex ijs probari, defensionem à principe tolli posse. Dd. autem anxie laborantes tandem re-

spondent, distinguendum esse inter defensionem naturalem & ciuilem, quasi appellatio sit defensio ciuilis, ideoque à principe tollatur, vt resoluit Imo. *in d. §. interdū. col. 14.* Felin. & Dec. *in d. rub. de appell. ijdē Felin. & Deci. n. 3. in c. 1 de rescrip. Maran. de ord. iud. 6. par. n. 329. pag. mihi 631.* de quo melius agit Cou. *in quest. pra. ca. 24. nu. 6. char. 114.*

Quæ conciliatio & distinctio parum tuta est, cum ex supra dictis constet etiā defensionem iuris ciuilis non posse iuste à principe tolli: vnde verius dicendum videtur, *appellationem* propriè non esse defensionem, & ideo remota appellatione non tollitur defensio, quæ propriè est, vt reus plene audiatur, & ei iustitia fiat, iuxta Clem. pastoralis, *de re iud.* An autem sint plures instantig, seu plura tribunalia, mere arbitrariū est, nec respicit iustitiā causæ: nemo enim scire potest, an rectius in prima instantia, vel in secunda iudicetur, vt bene videtur aduertere Rebuf. *in 1. tom. ad l. Gal. pag. 308. n. 35.* atque ita constat remota appellatione non tolli defensionem naturalem neque ciuilem: constat item non fuisse tam anxie à Dd. laborandum circa eam obiectionem.

23 Non tamen negauerim ex duobus iniquis iniquius esse defensionem tollere in criminalibus, putarem etiam (aliqua- liter saluando traditionem Dd.) leui ex causa posse principem tollere aliquas exceptiones dilatorias parui momenti, nō respicientes merita causæ, prout exceptionem procuratoriam militis vel fæminæ, vel exceptionem feriarum: argu. *tex. in l. si fideiuss. 29. §. quedam, ff. mand. per quem hoc not. Bald. in c. cum venissent, in fin. de testib. & Ias. in l. pactum inter heredē, n. 17. ff. de pact.* Secus autem in exceptione peremptoria, quæ à principe tolli non potest. *l. causas, C. de tras.* Idemq; in exceptione pacti de nō petēdo ad tēpus, quia cōtinet interesse notabile quælitum ex glo. *in d. §. quedam iunctis, sup. dictis,* idemque verius puto in exceptione ordinis, vt scilicet prius alter excutatur: continet enim iuris beneficium magni momenti, quod nemini auferri debet, iuxta *sup. deducta, & reg. l. 4. §. si quis condemnatus, ff. de re iud.* quod alibi plenius trado contra quamplures male intelligentes glof. *l. si mancipium. §. 1. ff. de enict.* Sic verius puto seperandam esse recusationem ab appellatione, difficilius enim tolleretur

recusatio: & regulariter nō poterit princeps committere causam remota recusatione, ne per obliquum iustitia euer- tatur: contra plures Dd. æquantes appellationem & recusationem, quos refert Hipp. *sing. 292.* & Præpos. *inc. post. de appe.* Melius tractat Deci. *in cap. ad hac. col. si. de rescrip. & in c. cum inter, num. 11. de excep.*

Concederē etiam cum Dd. posse principem facillime dispensare circa dilatio- nes, ex notat. à Dec. *in d. cap. cum sit Romana, num. 4. de appell.* Cauendum autem est ab eod. Dec. & multis alibi periculose tradentib. principem posse tollere defensiones, vt Dec. *not. in ca. ex parte 2. col. 3. in vlt. notab. nu. 4. de offic. deleg. & Dd. in l. 3. §. si is pro quo, ff. quod quisque iur. id male deducentes ex illis iurib. ibi, quæ (si bene expendantur) contrariū probant.*

Infertur tandem omnino reijciendam 24 & exterminandā esse inhumanam illam multorum traditionem, cum principi tribuunt plenissimam vel absolutam potestatem, eam ab ordinaria distinguentes, vt ex illa omnia possit, vtque facta mē- tione talis potestatis nulla exceptio obijci valeat: quod inter alios acerbius scripsit Ang. *in l. item si verberatum, §. 1. ff. de rei vend. Panor. consil. 84. li. 1. Bal. in l. 2. col. 6. n. 39. C. de seruit. & aqu. Alex. cons. 216. n. 24. li. 2. Dec. plures referens cons. 2. 9. col. 4. ver. & etiam. idem Dec. cons. 498. n. 24. cum seq. Hipp. in repet. l. de unoquoque. n. 16. Afflict. in c. 1. §. similiter, n. 42. de cap. qui cur. vend. in 3. feud. Ant. Capic. deci. 166. n. 10. Gozadi. cōf. 5. n. 25. & seq. Ias. cons. 107. col. 2. lib. 4. Castal. in tract. de Imp. q. 98. & copiosius q. 110.*

In quo scribentes ipsi mirè variant, aliqui prorsus improbant, vt infra, alij intelligentes eam absolutam potestatem, dummodo princeps læsionem re- farciat: & ita Dec. *in c. que in eccles. nu. 25. de const. Cagno. in proæm. ff. num. 42.* & ita communem opin. procedere, inquit Bello. *cons. 2. num. 9.* Alij distinguunt inter magnum & modicum damnum, vt tanquā receptius videtur tradere Alex. *in l. 2. §. is pro quo, num. 7. ff. quod quisque iur.* Alij vacillant, vt Ias. *in l. Barbarius, num. 35. ff. de offic. prat.* quæ Dd. varietas satis indicat, non veram nec tutam esse hanc suam traditionem de absoluta potestate.

Antequam verò tota ea traditio dā-
nctur,

netur, aduerto contra Alex. iniustitiam non cessare etiam in modicis: vt in l. & in maioribus, C. de appel. Similiter aduerto contra Dec. Cagno. Bellon. non cessare eandem iniustitiam, si absq; iusta causa princeps auferat alicui inuito rem, licet eius valorem soluat: iam enim ex violentia libertatem tollit, iniuriamq; infert, contra tex. in l. extat, ff. quod met. cau. nō leue enim interesse voluntatis censetur arg. tex. in l. si. ff. de usu. & habit. quē not. Bar. in l. si filius qui patri, n. 4. ff. de vulg. gl. & Paul. in l. cum seruus, ff. de condic. ob caus. optima glo. in l. quāuis melius. 9. ff. de vsuf. Alex. cons. 55. in fin. lib. 2. idque probari satis videtur ex sacra pagina lib. 3. Reg. vbi nec data pecunia Regi licuit subditi vineam occupare, nisi eo consentiente, & vis illata acerrimē à Deo punita fuit.

25 Generaliter autem absolutæ potestatis nomen iuri contrariū, & omninō à IC. ablegandum, recte & eleganter tradit Couar. d. li. 3. resol. c. 6. col. 8. cū ad iuris tractationē nihil pertineat, quod princeps vi & errore potestatis facere potest: & vltra Couar. idem inquit Molin. ad Dec. in d. c. qua in eccl. li. 1. & ante eos Fortu. in l. Gallus. 5. & quid si tantū, n. 290. versi. ego verò, & nu. 301. & seq. & nu. 311. vbi eam potius appellat plenā peccandi potestatem: & ita in principe absolutā eam potestatem negat Alcía. in l. censere III. ff. de verb. sign. idem etiā satis colligitur ex Bar. in l. si. nu. 2. ad fin. C. si cont. ius, ibi. Deus non dedit eis iurisdictionem peccandi, nec auferendi alienum. quod etiam colligitur ex eod. Bar. in probam. ff. & ibi Alber. n. 12. in si. cum seq. idem aperte tradit Afflict. lib. 1. constit. rub. 40. num. 5. Imo ex potestate absoluta magis diceretur tyrannus, vt sentit Corraf. in repet. l. frater à fratre, n. 71 ff. de condic. indeb. qui debuit citare bonam glo. in clem. 1. de Baptis. vbi loquitur de principatu & tyrannide, quam no. Io. Imo. in rub. ff. de verb. oblig. col. 4. idem notab. probat Bald. in l. decernimus, nu. 3. C. de sacros. eccl. & alibi Bar. in l. Emilius col. si. ff. de mino. magnus est Caesar, sed maior ratio & veritas: n. & Afflict. li. 1. consti. rub. 51. §. item dū Adde eundē Bal. in c. filij nati. n. 2. si de seu. fuerit contr. inter do. & agna. in vsib. seu. vbi inquit principes, qui res huiusmodi affectat, inhumanos esse, & pecudi comparandos. ra. ad fin. fol. 127. Nec Dd. sibi constant, cū ex vsu talis potestatis tradūt principem

grauiter peccare, vt agnoscunt Bal. in d. l. 2. & plures iā citati, & ex Iser. & Inno. tradit Capic. deci. 166. n. 12. eaque potestas absoluta in bonis subditorum, non Christiani principis, sed Turcarum tyranni esset, vt tradit D. Soto, lib. 4. de iustit. & iur. qu. 4. art. 1. col. 4.

Eleganter etiam hoc probat Cic. lib. 3. offic. ibi, nulla nobis cum tyrannis societas, sed potius summa distractio est; Idem Cic. 2. de legib. de simili potestate ait. mihi quidē pestifera videtur, quippe quæ in seditionē nata sit. Similiter Arist. 3. poli. c. 12. secundum versionem Perionij, nunc de absoluta regia potestate, in qua ex libidine sua Rex gerit administratq; omnia. Scite autem & eleganter Regis & Tyranni discrimen describit idem Arist. li. 5. c. 10. & inter alia subdit, Est Tyranno voluptas proposita, Regi honestas. Huc spectat grauis Sallustij sententia: in maxima fortuna minima debet esse licentia. Alia præterea Aristot. o aurea sententia

O Hanc eandē sententiam refert idē Pin. vbi aliqua ad hanc materiā vtilia adducit in l. 1. 3. par. nu. 67. in si. C. de bon. mater. faciunt infra adducta nu. 30. sed appositissime illa Terentij quadrant in Adelphis act. 3. scen. 4. ad fin. sed Demea hoc tu facito, tecum animo cogites, quam vos facillimē agitis, quā estis maxime potentes, dites, fortunati, nobiles, tā maxime vos equo animo equa noscere oportet, si vultis perhiberi probos.

d. li. 5. Pol. c. 11. quo minor potestas eorū est, qui imperat, eo diuturnius stabiliusq; stat imperiū, & inferius: vna ratio eueredi regni in eo posita est, si imperiū ad tyrānidē accesserit: huc etiā pertinet Ennij carmen. Pellitur è medio sapiētia, vi geritur res. quod refert Lactan. de iustitia ca. 1. & omnino menti commendanda sunt, quæ idem Lactan. tradit d. li. c. 6. & c. 9. Et iustitia propriū est, alienum non attingere. vt ex Carne. refert idem Lactan. cap. 17. & Plato, dialog. 1. de Repub. vel de iusto inquit, neque boni ledere est, sed eius contrarij, & statim: non igitur iusti opus est nocere amico vel alteri cuiquā, sed contrarij eius iniusti. & dial. 9. cōstat nullam ciuitatem tyrānide pressam esse miseriorem, nullamq; Rege gubernata beatiorem esse. Quibus verbis significat Plato, Regis nomen iusto tantū congruere. Sed & Diuus Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 4. cap. 4. grauius inquit, remota iustitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia? & beatus Gregorius, in regist.

Summum in regibus bonum est, iustitiam colere & sua unicuique seruare, in subiectos non seruire, non sinere quod potestatis est fieri, sed quod equum est, custodire, & D. Ambros. lib. 5. epist. ad Valent. Imper. hoc interest inter bonos & malos principes, quod boni libertatem amant, seruitutem improbi.

26 Ex proximè deductis & ex alijs, de quibus in his illationibus, rectè expensis fati liquere videtur (quod in principio diximus) cum alicui dominium vel ius suum aufertur, non tantum ius ciuile, vel humanum scriptum offendi, sed etià naturale & gentium, imo & diuinum, quibus repugnat iniuria vel iniustitia.

Hoc autem, quo ad ius naturale & gentium, probatur ex IC. in l. nam hoc natura, 14. vbi gloss. citat concordant. ff. de cond. indeb. cum ijs, quæ dixi superius c. p. acceden. ad l. 1. ff. de furi. Idque ostendit regu. iuris in l. iure natura. 207. ff. de reg. iur. & ibi Dec. probatur etiam manifestè ex definitione iustitiæ, de qua Vlpia. in l. iustitia, 10. ff. de iusti. & iur. & Iustitia. in prin. Institut. eod. quatenus eam appellat perpetuam & constantem in id, vt ius suum unicuique tribuatur: p. quasi ea lex ab initio creati orbis & natura

p. Aliud queritur illis verbis, siquidem solum indicatur, iustitiam habitum esse, non affectionem, hoc est, stabilis quadam animi perfectio, qua constanter & perpetuo ius suum cuique tribuere volumus, iustitia est: non vero inconstans aliqua ac temporaria voluntas seu affectio, vt ex Plat. Arist. & Cicer. multis in locis facile collectu existimo.

ipsa semper fuerit: idem probat IC. in l. 3. ff. de iustitia & iur. ibi, cum inter nos cognitionem quandam natura constituerit, consequens est, hominem homini insidiari nefas esse. Quod probat Bald. inst. de inst. & iur. ad fin. & non semel Connan. lib. 1. cap. 1. & 2. sola enim duce natura norunt omnes, iniustum esse alterum lædere. Id etiam probat Budæ. in d. l. iustitia: hoc indicat ratio ipsa naturalis. Hoc satis probat D. August. de ciuitate Dei, libr. 19. cap. 4. ibi, *Quid iustitia, cuius munus est sua cuique tribuere, vnde sit in ipso homine quidam ordo iustus natura.* Hoc probat Plato & Arist. in loc. citatis nu. preced. speciatim verò celebratiss. illa Platonis sententia asserentis hominem non, vt sibi ipsi tantum, sed & vt alijs profit, natum esse: vt refert D. Ambros. offic. li. 1. cap. 28. idem probat D. Ambros. l. offic. ca. 46. lib. 3. cap. 4. ibi, natu-

ram violat, qui alteri nocet. & ibi, *aduersus naturam est, aliena ambire: probat etiam Aristot. 3. politic. ca. 12. scribens Tyrannorum imperium & alia, quæ modum transgunt, naturalia non esse, sed magis repugnante natura fieri.*

Eadem sententia magis probatur à Cicerone multis locis, expressim verò lib. 3. offic. ibi: *Neque verò hoc solum natura, id est, iure gentium: sed etiam legibus populorum, quibus in singulis ciuitatibus Respubl. continetur, eodem modo constitutum est, vt non liceat sui commodi causa nocere alteri. Hoc enim spectant leges, hoc volunt incolumem esse ciuium coniunctionem, quam qui dirimunt, eos morte, exilio, vinculis, damno coercent. Atque hoc multo magis exigit ipsa natura ratio, quæ est lex diuina & humana, cui parere qui velint (omnes autè parebunt, qui secundum naturam volunt viuere) nunquam committet, vt alienum appetat, & id, quod alteri detraxerit, sibi assumat. Et proximè: Detrahente autem alteri sui commodi causa, magis est contra naturam, quam mors, quam dolor, quam cetera generis eiusdem. Id apertè ostendit Cicero ibidem subdens. Ex quo efficitur, hominem obedientem nature, homini nocere non posse. Sed multo apertius & significantissimè idem Cic. paulò inferius dicens. Quod si ita est: vna continemur omnes & eadem lege natura: idq. ipsum si ita est, certè violare alterum, lege natura prohibemur. Non potuit, quod prætendimus, manifestius dici. Idem Cicero li. 3. de fin. pulchrè officia & virtutem proficisci ab initijs naturæ probat: & lib. 5. latius probans, quod retulimus ex IC. in d. l. vt vim, esse natura inter homines coniunctionem quandam, vt alter alterum lædere non debeat: idque non semel iustitiæ proprium esse inquit, multis elegantissimisque verbis, nempe suis, quæ ibi legi possunt: id tamen refero, quod ibi subdit. *Bonum appello, quicquid secundum naturam est, quod contra malum.* Idem Cicero lib. 1. de leg. id sæpè significat, multis ostendens illam hominum coniunctionem, quæ inter omnes firma esse deberet, si deprauatio consuetudinum, si opinionum vanitas, animorum imbecillitatem non torqueret & fleteret: subdit ibidem Cicero: *Ita sit, vt nulla sit omnino iustitia, si neque nature est, & inferius: Nos legem bonum à mala nulla alia, nisi nature norma diuidere possumus, & inferius: Est enim virtus perfectaratio, quod cerè in na-**

tura est. & deinde: Quare cum bonum & malum natura indicentur; & ea sint principia nature, cerè honesta quoque & turpia simili ratione iudicanda sunt. Nec grauabor eiusdem Ciceronis verba li. 2. de leg. referre: Erat enim ratio profecta à verum natura, & ad recta faciendum impellens, & à delicto reuocans, qua non tunc demum incipit lex esse scripta, sed tunc, cum orta est. Ex quibus liquet, quod præcedimus, & ex eisdem explicari potest, quod inquit IC. in l. seruum, ea lege, ff. de ser. expor. ibi, beneficio hominem affici hominis interest.

Ex eisdem vero manifestè sequitur, quod secundum proponebam, auferre alicuius suū repugnare iuri diuino rationiq; diuinæ legis, quod probatione non eget, maxime inter eos, qui veram religionem colunt, cum ex præcepto teneamur diligere proximū, vt nos ipsos, & eius ré nec facto, nec animo auferre. Matth. 22. ex sententia Seruatoris nostri. Omnia, quæcunq; vultis, vt faciāt vobis homines, & vos facite illis, hac est enim lex & propheta: Math. 7. Luc. 6. tradit D. August. li. 19. de ciuit. Dei, c. 14. Abeāt ergo, qui inique aiunt principē auferendo rem alicui, scriptum & ciuile ius tātū offendere, non naturale nec diuinum, cum multo magis hæc violet: & consequenter retorquetur fundamentū, quod nostros fefellit, qui cum agnoscunt nō licere principi violare ius naturale vel diuinum, perpetuò id retinere debebant: dum alicui absque iusta causā res sua auferetur, quocunq; iure sibi legitime quæsitā, quia semper in eo naturale ius & diuinum offenditur, vt manifestè constat ex prædictis.

27 Licet autem princeps superiorem in terris non habeat, necessaria fuit veritatis indagatio circa eius potestatem. Nec prædicta effectu carebūt, nisi principatus in tyrannidem vertatur. Primò enim pars, quæ læditur ex rescripto ré suam ei auferente, audiri debebit ab eodem principe melius informando. Similiter eodem principe iustitiā negate poterit pars læsa apud summū Pontificē cōqueri. Sic etiam successor talis principis emendabit eius iniquitatē, & rescindet acta, quæ emanarunt ex rescripto vel iussu auferente parti rem suam, vt hoc bene & breuiter probat For. in l. Gal. §. & quid si tātum, n. 305. deficiente enim iustitia apud potestatem secularem,

oppressus succurri debet ab ecclesia & summo Pontifice, ea licet, ea ex tenore, ea ex parte, de foro compe. Insignis D. Nauar. in c. nouit. 3. nota. & 28. corol. & 6. nota. de iud. & de successore reuocante in què factum ab antecessore, c. vno qui succ. ten. & ibi Afflict. n. 49. & n. 98.

Addo etiam facilius remediū, vt pars, 28 quæ læditur ex tali rescripto, obijciat iniustitiam rescripti, & læsionem iuris sui, ita enim impedit executionē iniqui iussus, iuxta c. si quando, de rescr. & l. vendicari, C. de pæn. quam l. extollit las. in l. debitoribus, col. ff. in princ. ff. de re iud. Et in l. cunctos pop. 2. lectu. n. 12. C. de sum. tr. n. Dec. inc. cum teneamur, n. 3. & seq. de præbend. Dec. in l. quicquid calore, in fin. & ibi Cagnol. ff. de reg. iur. Hipp. in l. i. §. si quis vltro, nu. 46. ff. de questio.

Hoc autem generalius & vtilius probatur ex respōso Constan. in l. 4. C. si detraiu, cuius aurea verba habent, Esi nō cognitio, sed executio mandetur, de veritate precum inquire oportet, vt si fraus interuenierit, de omni negotio cognoscatur. Vult igitur lex, vt, quamuis in rescripto cōmittatur executio, audiri debeat pars obijciens vitium aliquod precū seu informationis: vt ita executio impediatur, & Iudex cui cōmittebatur executio, cognoscet etiam de impedimentis & obiectionib. aduersus rescriptū: & ad hoc illā l. dicit singularē, & se alibi nescire in utroq; iure, las. ibi ante nu. 1. cui adde bonum tex. (cuius nec gloss. nec alij ibi meminerunt) in l. 2. in 2. par. C. de dilat. Nec cōtra rescripta negatur audientia in Lusitania à grauissimis referendarijs, qui ad principis latus iustitiæ præsumunt, de quibus habetur lib. 1. ord. 111. 3.

Vera autē & propria ratio d. l. et si non cognitio, ex mente Pau. Cast. ibi, deducenda est ex doctrina l. meminerint, C. vnde vi. ne scilicet ex rescripto, vel iussu principis parte inaudita, sequatur iniuria: ideoque diuersum est, vbi post causam cognitā & discussam cōmitteretur executio, secundum scriben Et in specie Paul. Castr. in l. si prator, nu. 8. ff. de iudic. Non autem petenda est ratio ad d. l. ex reg. l. 2. ff. de iurisd. omni. iud. nam & verba, & forsā mens principis solam executionem respiciebant: ratio tamen & æquitas iuris id restringit: atque ideo non videtur recte aduertisse Bar. in l. à diuo Pio, n. 4. ff. de re iud. dū ad l. affi-

gnat rationem ex reg. d. l. 2. licet cum Bart. transeant ceteri, & Panor. in cap. de cetero, de re iudic.

- 29 Infertur ex sup. dictis ad frequentissimam periculosamq; plurimorum traditionem, qua indistinctè dici solet Papam habere liberam & absolutam potestatem ad libitum in beneficialibus, in quibus domini Canonistæ, & cum eis nostri, apertè tradunt, non requiri causam ad prouidendū nec ad reuocandū, & maximam summi Pontificis potestatem specialiter ampliorem faciunt in beneficialibus: vt tradit Fel. in ca. quæ in eccles. nu. 40. & ibi Dec. nu. 26. qui citant innumeros, ad eam absolutiss. potestatem dandi & auferendi beneficia & Episcopatus absque causâ vel satisfactione: & hoc vt receptiss. tradit Ripa libr. 2. respons. cap. 19 nu. 5. & Gome. in reg. de non tollen. iur. quæst. qu. 1. col. 3. vers. nam in beneficia. Ias. in l. Barbarius, num. 43. ff. de offic. prat. Barba. de prastan. Cardi. q. 1. nu. 14. Bald. in rescripta, num. 7 ad fin. C. de preci. imper. offer. Gigas de pensio. qu. 10. nu. 1. & qu. 37. col. 1. Soc. consi. 13. num. 34 lib. 2. Selua. de benefic. 2. par. qu. 1. numer. 43. Citant omnes ad eam conclusionem cap. 2. de prabend. in 6. & clem. 1. in fin. vt lite pend. Plures etiam arguunt ad hoc ex eo, quod beneficia sint ordinata iure positio, vt per Gig. d. qu. 37. num. 4. Alciat. reg. 3. presum. 8. q. n. 2. Cazialup. de pens. q. 19. nu. 30. & Rip. in d. ca. Et inde inferunt illud de potestate priuandi à beneficijs & Episcopatu, cum glo. ca. fin. 9. qu. 3. quæ vt receptam extollit Ias. in d. l. Barbarius nu. 4. Gig. de pensio. qu. 10. nu. 7. & alij, de quibus sup. & relati à Fel. in d. cap. quæ in eccles. nu. 42. Similiter inferunt, quod in beneficial. potest. Papa procedere parte non citata nec audita, Panorm. in ca. inter quatuor, de maior. & obedi. Selua. de benefic. d. 2. par. q. 1. nu. 43. Paris. consil. 5. num. 8. & III. lib. 4. Gig. d. q. 37. n. 3. & hoc ex præcedenti sequeretur, iuxta reg. l. qui potest inuitis, 27. ff. de reg. iur.

- 30 Sed hæc, quæ receptissima multis videntur, à non paucis improbantur: in primis vero incidit duplex inspectio, prior circa prouisionem beneficiorum: altera circa priuationem: in prouisione beneficiorum procedere videntur d. ca. & d. cle. dum asserunt habere summum Pontificem plenissimam potestatem: idque sonat verbum *disponere*, quo illa

iura vtuntur. Et in electione seu prouisione eadem iura explicat D. Soto, de iust. & iure. lib. 3. qu. 6. art. 2. p. 26. col. 2. vt verba *plenissima potestatis* tantum significant non esse in terris ei superiores: Addo tex. in ca. pater, & c. nemo iudicabit, & c. fac. 9. q. 3. nemo enim de factis summi Pontificis iudicare potest, vt ibi, si autem Papa iniuste prouideret, præferendo indignos & male consulendo ecclesijs id esset contra dictamen & rationem naturalis & diuini iuris, secundum sup. tradita: quæ iuuantur ex gloss. in l. penul. ff. de hered. instit. quod maior dignitas & eminentior qualitas personæ minorem licentiam præstat ad iniqua: & ibi not. Bald. & bonus text. in c. homo Christianus, & inc. si Papa, 40. dist. Sic D. Ambros. de dign. sacer. q. ca. 3. qu. 4. magna sublimitas ma-

q. *Appositum profectò atque apprime accom-*
modatum hanc in rem Micronis consiliū, quo
frustrà obiuratas impijssimi Cai aures sic per-
stringere solitus fertur: Non decet te alijs in
audiendo, spectandoq; & vsu ceterorum sen-
suum esse similem, sed tantum debes in ratio-
ne viuendi excellere, quanto eminentiorem
te fortuna constituit.

gnam debet habere cautelam: honor grandis grandiori debet sollicitudine circumuallari: Cui plus creditur, plus ab eo exigitur. Plenitudo ergo potestatis & libera potestas S. P. in beneficial. respicit facultatem illam conferendi, vt sibi placuerit, cum nemo ei contra ire valeat, non autem, vt illicita prouisio desinat esse iniusta. Sicut in concessionibus principum circa honores & officia in Rep. Libera etiam potestas in illis iuribus dicitur, quia ab alio non pendet, nec alium spectat, arg. l. 1. C. de sacros. eccles. cum alijs, quæ adduci possent. Quæ consideratio aequaliter etiam viget ad priuandum & reuocandum: solus enim Papa ex causa potest, vt notabiliter deducit Panorm. qu. 1. col. 7. vers. ex quibus: & ita illa iura melius intelligentur, quam per Rip. in rub. de constit. num. 15. Et circa prædicta ad d. cle. & d. cap. ne verb. illa *amplissima potestatis*, inducere possint, vt iniustum iustificetur obstante dictamine & ratione naturalis & diuini iuris: vltra iam citata conducunt, quæ egregiè tradit in hæc verba Cic. libr. 1. de leg. quod si tanta potestas est stultorum sententiis atque insis, vt eorum suffragijs rerum natura vertatur,

cur

cur non faciunt, ut quæ mala pernicioſaque ſunt habeantur probenſis & ſalutaribus? Et hoc eſt, quod ſentit tex. in §. ſed naturalis, *Inſtit. de iure natur.* Altera inſpectio eſt, circa priuationem & reuocationem, in qua tutius videtur (ſalua correctione Sæcæ Romanæ eccleſiæ) contra glo. innumeros ſup. relatos, ut ſummus Pontifex non poſſit ſine iuſta cauſa priuare quem Episcopatu vel beneficio canonicè obreto, nec id ſacroſanctam, maximamq; in terris poteſtatem S. P. minuit: quod ſatis probatur ex ſup. traditis circa principes & ſubditos, etiam in iis, quæ ab iſtis principibus donata fuerunt: facit tex. in l. 5. c. de reuo. dona. Et hanc veriorem ſententiam probant multi, inter quos Cardi. relatus à Feli. in d. c. qua in eccleſ. n. 42. ver. ſed dominus: & idem ſequitur ibi Fel. alios referens, tandemque id dicit receptus n. 43 ibi, & cõmuniter dicitur, & hoc vult Bald. (ſibi ex more contrarius) in ca. 1. n. 1. verſ. & eſt arg. de natur. feud. Hoc etiam manifeſtè probat in beneficialibus & Episcopatu Innocen. in ca. niſi, cum pridem col. 1. in ſin. verſ. nos dicimus, de reuoc. in iis etiam exigens in priuatione cauſam & ſatisfactionem. Et ita eruditè & copioſè conſuluit Roma. conſ. 345. & copioſius Panor. omnino venditus, in d. q. in quos ſequitur Ioa. Cerier, in tract. de primogen. lib. 3 q. 7. n. 15. vbi alios refert: & ita dixit Ifern. quem refert & ſequitur Molin. ad Dec. in d. cap. qua in eccleſ. lit. v. idem ad Alex. conſ. 101. n. 6. lib. 7. Et in priuatione vel reuocatione ita reſpõdebat Barb. què ſequitur Gom. (ſibi repugnans) in d. reg. de non toll. iur. queſt. ead. q. 1. verſ. putarem. idem ſentit apertè D. Soto vbi ſup. & Coſmas in 1. par. fol. 172. & nemin: ex his relato ita ſecurè ſcribit Probus ad monach. in d. c. 2. de præbend. in 6. n. 1.

Pars hæc verior & omni iuri cõſentanea, probatur iudicio ex vulgari. c. 1. de cauſ. poſ. & propr. vbi ſummus Põtifex fateatur ſe non poſſe procedere contra aliquem inauditum: nec eum ſpoliare. c. nos in quemquam. 2. q. 1. quæ iura & ſimilia, ſi cum iudicio expendantur, principaliter ad quæſtiones beneficiales applicanda ſunt. De his enim frequenter agitur in decretalibus & deciſionibus iuris canonici: hoc ſuadet honeſtas: euincitque vtilitas & quies eccleſiæ, quæ ex contrario quotidie turbaretur, vt merito damnanda ſint quæ plures ſu-

relati tradebant, & à multis cauendū ſit, qui in beneficialibus receptiſſimū putant, poſſe Papã ad libitū priuare & reuocare.

Ex eiſdem vltimo (pro nunc) inferitur ad officia conceſſa à principe, ad vitam, vel ad certū tempus, videtur enim tutius & magis iuri cõſentaneum, vt ſine iuſta cauſa ante tempus auferri nequeant: ſecundum ſup. deducta, quæ hoc de iure euincunt: plures enim contra dicentes (ſtatim allegandi) principaliter argumētantur de beneficijs ad officia, quali indubitatum præſupponentes, poſſe ſummum Pontificem priuare & reuocare ad libitum in beneficialibus. Et eo argumento de beneficijs ad officia vtitur So. cõſ. 53. lib. 3. Dec. in l. ſin nu. 3. c. de pact. Sed ex proxime deductis in beneficialibus iam retorquetur argumētatio Dd. & verius videtur in officiis & dignitatibus ſecularibus non poſſe quem abſq; culpa priuari ante tempus: Licet contrarium ſcripſerit Bal. in l. reſcripta, c. de preci. imp. offer. & ex eo & Fab. id tradat Ioa. Lup. de p. l. ru. in pri. ſua rep. de dona inter. vir. & vxor. n. 7. & Hiſpan. Xuar. alleg. 12. fol. penul. & vlt. & vltra eos tradit Matth. Afflic. in c. 1. verb. poteſtas, n. 14. qua ſunt rega. lib. 3. feud. qui tamen loquitur tantum in iuriſdictionibus, & Thom. deciſ. 6. nu. 2. ad quod etiam Alb. Brun. Paul. Caſtr. refert Boer. deciſ. 149. n. 1. vbi in ea quæſt. hoc propoſuit. Sed inuolute tractat, nec ſe explicat, & idem ſentit Benedic. in ca. Raynuttius. verb. duas, n. 37. dum tantum excipit caſum officij pecunia conceſſi: ex Bald. in l. qui ſe patris, c. vnde lib. & alijs quos citat: tunc enim eſt contractus, qui principem ligat ex Pan. in cap. noni. n. 25. & ibi Fel. n. 9. de iud. Alexand. conſ. vlt. n. 20. lib. 4. Ant. Cap. dec. 121. & illud de conceſſione per pecuniã, probat Paul. Caſt. in rubr. c. de iuſt. cod. conſir. n. 6. Idem Paul. Caſt. in l. digna vox n. 6. c. de legi. Afflic. deciſ. 128. n. 10. Pala. in d. rub. §. 50. n. 5. Dec. cõſ. 292. n. 7. Idem Dec. conſ. 390. n. 7. Rubeus in re. §. quidam recte l. Gall. col. ſi. n. 211.

Et ita limitabitur magnus rigor Ordinationis rapud

r Hæc ſane orain. hoc nõ probare videtur, ſed tantum vbi is cui officiũ conceſſũ fuit aliqua culpa cõtracta, illud de meritis eſt: aut alia ſane iuſta cauſa illũ princeps officio priuat, vt ex tota l. melius percipies, ea tamẽ in re rigida lex illi eſt, dum generaliter ſatisfactionem negat; nec hoc quidem caſu neganda videatur.

Lusitanos *lib. 1. tit. 76.* quæ in omnibus officijs habet, posse ea liberè à principe auferri, vt scilicet non procedat in ijs, quæ non gratis, sed precio conceduntur: quod tamen in Lusitania fieri non solet, frequenter autem in alijs regnis. Et communiter id limitatur, ne procedat in officijs concessis ob seruitia & benemerita, secūdum Afflict. *sin Hos & alios ad idem refert idem Pin. in l. 1. 3. par. pag. 122. col. 2. vers. infertur 26 C. de bon. mat. ubi tamen ipse merita non pensi haberi contendit cum multis, quamuis loquatur illic, cum ex causa princeps reuocat: hic autem cum sine aliqua causa, quocasu limitatione hac, licet non admodum iuri consentanea, mitigandus est & ordin. & communis opinionis rigor.*
d. tit. quæ sint regal. §. potestas, n. 23. & in ca. 1. nu. 24 de natu. seu. Capic. d. dec. 121. nu. 15. & seq. Hispanus Xuar. alle. 9. pa. 3. vers. 1. Soc. conf. 58. num. 9. libr. 1. probat Bald. in l. si cum mihi ff. de dolo. Pala. in rub. §. 50. Felin. in ca. nouit. n. 12. de iudic. Tiraq. in l. si unquam, verbo donatione, nu. 13. Sed hoc de remuneratione tutum sæpe non est, & longè aliter resolui debet, vt plenissime & vere contra Dd. scripsi, in comment. l. 1. in 3. part. C. de bon. mater.

Hæc omnia magni momenti exactissime deducta, & quæ sapissime Reip. conducere poterunt, doctis & candidis gratissima fore speramus, quod si delicati quidam & liuidi fortasse notent prolixius tractatum fuisse, quod obiter incidit, 'per me licebit semper eis monos agere, & Veneris sandalium (vt liouerit) calumniari.

CAPVT III.

SVM MARIVM.

- 1 *Ultra iam tradita circa l. 1. ff. de contrah. empt. explicantur verba d. l. in 1. par. in qua IC. tradit fundamentalia huius contractus.*
- 2 *Explicatur quid sit perpetua æstimatio apud IC. in d. l. 1. reiecta expositione gloss.*
- 3 *Quid sit apud IC. in eodem loco æqualitas quantitatis, reiecta expositione Fulgo.*
- 4 *Agitur de alijs verbis IC. in eadem l. 1. circa publicam pecuniæ formam, & infertur ad alias ll. nu. 5.*

- 6 *Agitur de alijs verbis d. l. circa vsum & dominium, quorum meminit IC. loquens de pecunia.*
- 7 *Agitur de alijs verbis d. l. 1. contra Bude. & resoluitur, cur pecunia vel nummus magis dicatur ex forma & quantitate, quam ex substantia vel materia.*
- 8 *Explicatur gloss. in d. l. 1. contra aliquos, & declaratur, quæ sit iusta causa constituendi maiorem pecuniæ valorem.*
- 9 *Infertur ad aliqua vtilia, & tractantur quæstiones gloss. & Bart. an recipiens massam auri vel argenti satisfaciatur soluendo pecuniæ vsque ad nu. 12. per totum.*
- 13 *Sustinetur quedam interpretatio Duar. contra nouiss. Robertum.*
- 14 *Ostenditur contra aliquos, debitorem pecuniæ non satisfacere soluendo, vel præstando massam auri, vel argenti.*
- 15 *Explicatur quæ conuentio resultet ex datione vnius monetæ pro alia, vt sæpe fit cum campsoribus.*
- 16 *Sustinetur contra communè opinio. Hier. Butig. vt debitor soluere possit in diuersa pecunia & diuersi metalli, & explicatur Ordinatio apud Lusitanos: & num. 17.*
- 18 *Agitur de intellectu. si ita 43. & l. græce. §. si stichum. ff. de fideiuss. & an pro debitore frumenti, vel alius rei: valeat fideiussio in pecunia, & num. 19. & 20.*
- 21 *Tractatur, quod tempus attendi debeat circa valorem & æstimationem pecuniæ, & de intellectu, l. cum certum, 10. ff. de auro & argen. leg. contra gl. & omnes, & num. 22.*
- 23 *Ad proxima adducitur & explicatur aliquo qualiter l. si ita 8. & eius regula, ff. de aur. & argen. leg. & num. 24. ad contractus.*
- 25 *De precio, quod venditionem inducere solet, & in eo aliqua contra vulgares traditiones. & nu. 26. 27. & 28.*

Propius ad materiam emptionis & venditionis fundamentalia sunt verba IC. in l. 1. ff. de contrah. emp. & ultra iam dicta superius in primo capite, necessaria videtur specialior explicatio aliorum verborum IC. ibi. Sed quia non semper, nec facile concurrebat, vt cum tu haberes, quod ego desiderarem: inticem ego haberem, quod tu accipere velles: electa materia

teria est: cuius publica ac perpetua aestimatio difficultatibus permutationum, aequalitate quantitatis subueniret. Eaque materia forma publica percussa, vsum dominiumque non tam ex substantia praebet quam ex quantitate: nec vltra merx vtrumque est, sed alterum precium vocatur.

1 Ex his verbis Pauli IC. multa resultant fundamentalia ad cognitionem huius contractus, gl. autem in verb. materia. exponit auri vel argenti: sentiens pecuniam fuisse prius preciosiori metallo percussam, quod apertius dixit gl. in rub. C. de vete. nummis. potes. lib. II. Is tamen sensus nec probabilis, nec tutus est: nemo enim compertum habet, nec asserere potest, quo metallo prius formatus fuerit nummus, vt ex Plinio & Polidor. diximus supra, l. cap. n. 27. & tradit Molin. in lib. de commer. q. 100. nu. 795. imo ex eod. Plinio saltem apud Rom. pro comperto habetur, prius in vsu fuisse pecuniam aeream, quam auream vel argenteam, & tradit Tiraqu. lib. de retr. lig. §. 1. glo. 20. nu. 9. & Corraf. lib. 3. miscel. c. 13. n. 2. a nec vllatenus contrarium pro-

a Ostendit id apertissime Ouid. de Fastis lib. I. in hunc modum canens, vt alios innumeros omittam:

Aera dabant olim melius, nunc omen in auro est:

Victaq; concessit prisca moneta noua.

batur in l. ultim. C. de vete. nummis. potes. quicquid male citetur à gl. in rubr. eiusd. tit.

2 Dum ait IC. publica ac perpetua aestimatio, gl. exponit, perpetua, id est generalis, quae expositio non placet Fulg. ibi, non aliter tamen explicati: mihi autem displicet, eo quod IC. ibi agit de sola pecunia, neque ea verba aliis rebus applicari possunt. Melius igitur intelligenda videntur de pecuniae valore, qui ferè semper ex pondere & qualitate metalli, aequalis est in omnibus prouinciis l. Ideo. ff. de eo, quod certo loco, vbi IC. Caius hoc de pecunia dicit, diuersumque de aliis reb. Et ratio hoc comprobatur, quia pecuniae aestimatio ex pondere & materia est, vt vsus indicat, & probat l. I. (vbi Platea notat) C. de vet. nummis. pot. & ita in proposito accipietur verbum illud, perpetua, aliter alibi, vt per gl. §. I. inst. de satisf. tut. b gl. plenior in l. I. ff. pro soc. quam extollit Barba. consi. penult. lib. I.

b Tradunt & aliqua de hoc nomine non con-

temnenda Ale. n. 2. & Rip. quoque n. 2. Tho. Par. co. 2. post alios ibi in l. 2. ff. sol. mat.

Inquit IC. in ead. l. aequalitate quantitatis, 3 quae vocè statim repetit, quae verba Fulg. ibi exponit, vt ego proxime exposui alia de perpetua aestimatione. Mihi verò ea expositio non placet, ne IC. notetur de superfluitate in cōtinenti: sed magis, quia eadem verba tantum respiciunt difficultates permutandi, nō enim semper alius habebat, quod alter optaret. Aptior igitur sensus videtur, vt cum IC. dixerit venditionem originem habuisse à permutatione, & propter difficultates permutandi inuentum fuisse nummum, significet illis verbis, aequalitate quantitatis, quod vsu videmus, omnia per pecuniam aestimari, & per eam ad aequalitatem reduci in commerciis humanis, vt etiam significat IC. in l. si ita 43. ff. de fideiussor.

Subdit IC. verba illa, publica forma, ex 4 quibus colligebant aliqui secundū Alb. quamcumque ciuitatem vel Rempublicam absque principis auctoritate posse monetam cudere: sed illi malè colligebant: quia verba illa tantum respiciunt formam ipsius monetæ, quae forma publica dicitur, ab ipsa Republica, si libera est, vel à principe, prouinciæ domino, argum. l. I. ff. de consiit. princip. & ita in hac re solius principis auctoritas valet, iuxta glo. receptam in rub. C. de iure Reip. in fi. & l. fi. C. de fals. monet. c. 1. verb. moneta quae sint rega. Pan. in c. quanto, de iure iur. de quo sunt apud Lusit. Ordinatur. Regiae.

Et eodē modo accipienda sunt multa 5 respōsa IC. tor. agentia de pecunia & moneta, cuius vsus probatus vel reprobatus erat in Republica. Omnes n. ferè IC. tor. quorum extant respōsa in pandectis, fuerunt sub principibus Romanis longè post occupatam monarchiam, excepto Trebatio & vno vel altero. Vnde inferes ad Scaeuolam in l. creditor. 102. ibi, Respublica utebatur. ff. de solu. inferes etiam ad Vlp. in l. eleganter 24. §. 1. ibi, reprobos ff. de pig. act. iuncta l. 1. C. de fals. monet. Nec debuit mirari gl. in l. 2. C. de fals. monet. & alibi, aliquam Remp. habere auctoritatem cudendae monetæ. Id n. vel ex priuilegio erit, vel in Repub. quae sibi leges condere possit: diuersum autem est in ciuitatibus vel oppidis regni prorsus regi subditis: Licet etiam de iure Resp. quo ad alia appellentur. l. Resp. C. ex quib. cau. ma. l. 1. & seq. C. de iure Reip.

C

Subdit

6 Subdit IC. *in eadem l. i.* verba illa, *usum, dominiumque*, quod intelligo referendum ad pecuniam & ad alia, quæ per eam comparantur: maximè autem nummi, vel pecuniæ congruit verbū, *usus*. Sui enim natura dicitur pecunia

c. Adde illud Horat.

Quid inuat immensum te argenti pondus & auri?

Quod si comminuas, vilem redigatur ad assem.

At ni id sit, quod habet pulchri constructus aceruus.

& alibi:

Nescis quid valeat nummus, quem præbeat usum,

*Panis ematur, olus, vini sextarius, adde
Quæis humana sibi doleat natura, negatis.*

semper distractioni parata, secundum Philo. & Bald. *in l. si ad si. C. de compensat. per tex. in l. uxorem 39. vel 41. §. legauerat. ff. de legat. 3.* pecunia autem recodita magis dicitur thesaurus, ut *in l. si chorus. 77. vel 79. §. 1. ff. de legat. 3.* & propter frequentissimū pecuniæ usum ceteris quodammodo seruari non posse, & dominos quotidie mutare. *§. constituitur, Instit. de usufruct. c. fin. de pignor.* ideoque in pecunia non potuit dari verus usufructus *l. 2. ff. de usufr. ear. rer.* de quibus iuribus plura vtilia, & non vulgaria videre poteris à me scripta in commentarijs *l. 1. in 2. par. ex n. 46. C. de bon. mat.*

7 Subdit IC. *non tam ex substantia, quam ex quantitate.* Budæus ibi legit *qualitate*, sed ei obstat fides omnium Codicum. *quantitate* enim legitur etiam in libris emendatioribus, ut aduertit Couar. *lib. numis. c. 7.* & Molin. *de commer. q. 92. n. 694.* exponentes ea verba, ut in nummis nō cōsideretur ipsa materia, ex qua efficiuntur, sed quātitas, id est, valor publice cōstitutus ipsi nummo vel monetæ. Quod etiā tradit Hiero. Butig. *in l. cum quid, nu. 26. & in l. quod te, n. 32. ff. si cert. pet.* ita intelligens *d. l. 1.* Sed hoc nō ita indistincte procedit, ideoq; rectius intelliges cum Fulgos. non relato, & cum gloss. *in eadem l. 1. verb. præbet:* non ex sola forma & quantitate, sed etiam ex substantia & qualitate metalli pecuniam æstimari, eiusque valorem crescere, ut tradit Molin. *de commer. numer. 703. & 798.* Quod cum usu & communi sensu constat, nemo id negaret, ideoque immerito Mo-

lin. alios in hoc reprehendit. Et tandem vere intelligitur, *pecuniam* non dici ex materia, vel massa, vel substantia, sed ex forma & valore ei constituto. Antequam enim publica forma eudatur, non potest dici nummus, sed massa vel metallum, ut probatur ex *supra dictis. & ex l. qui falsam 19. ibi, formare. ff. ad l. Corn. de fals.* Quod etiam notauit Raph. *alibi* relat. à Tiraq. *de retra. ligna. §. 1. gloss. 21. num. 14.*

Aduertendum etiam est ad gloss. *d. §. l. 1. verb. præbet.* vult enim, & ita plures ex ea colligunt pecuniam signatam non pluris æstimari, quam aequalis ponderis materiam, ex qua formatur, non tamen negat gloss. posse principem ex iusta causa maiorem pecuniæ valorem constituere, quam valeat metallum vel materia ad pondus, ut tradit Molin. *de commer. q. 100. numer. 298.* & ita ad gloss. illam & Dd. vitatur reprehensio Couar. *d. lib. numis. c. 7. fol. 49.* iusta autem causa constituendi maiorem valorem pecuniæ est, ne extra regnum feratur, ut nuper apud Lusitanos cōstituit Sereniss. & Catholicus Rex Ioann. III. Usus autem & constitutiones in valore pecuniæ attendi debere, tradit Afflict. *dec. 90. & decis. 194. n. 5.*

De etymologia autem dictionis, *nummus*, & an duplici m scribi debeat, agit Tiraq. *de retract. lig. §. 30. glo. 2. numer. 21.* cum Zaf. *consil. 16.* sed latius Iacobus Cur. Brug. *lib. 3. coniectura. l. ad fratrem cap. 23.*

Explicatis igitur verbis IC. *in d. l. 1. §. 1. ff. de contrah. emp.* multa iam ex *sup. deductis* vtiliter inferri possunt, & primo ad quæstionem gloss. & Bar. *in l. 2. §. 1. ff. si cert. pet.* an recipiens massam auri vel argenti ad pondus, satisfaciat soluendo in pecunia eiusdem substantiæ & bonitatis & quantitatis ad pondus, in quo licet gloss. vacillet, communis opinio est eum Bar. secundum Alexan. Dec. & alios ibi, ut talis satisfactio iusta dicatur: quod confirmatur ex *d. l. 1.* & *supra dictis* ad eam, quod pecunia reducat ad aequalitatem omniaque per eam æstimentur. Inde 2. inferitur ad q. gl. & Dd. *in d. §. 1. an sufficiat soluere pecuniam ad numerum eiusdem valoris publice constituti, licet minoris ponderis:* in quo plures cū Hugone (à gl. relato) tenent talem solutionem non satisfacere.

Sed

Sed quod sufficiat, probat post Cin. Bar. ibi. & magis communiter Dd. secundum Ias. n. 5. Ripam, n. 13. Butigel. nu. 12. quem vide. Quod etiam alibi probat gl. in l. si quis argentum, in fin. in prin. verb. æstimatione, versu tu dic. C. de dona.

10 Inde etiam inferitur 3. ad iura (quæ præcedentem communem opinionem comprobant) in l. 1. §. ult. ff. de aur. & argen. legat. vbi hæres iussus dare certum pondus auri vel argenti, satisfacit dando pecuniam numeratam æqualis æstimationis. Sic etiam in donationem, inquit Imperator in d. l. si quis argentum, itatuens pro massa, vel pondere soluendum esse æstimationem, quæ in loco frequentatur: quod etiam iuuatur ex verbis Imperatoris in l. 2. C. de consti. pecun. quæ ad hunc modum intelligi possunt ibi, omnes res in pecuniam conueriti. Licet gloss. aliter exponat, vbi etiam Bal. notat num. 4. quod habetis pecuniã, censetur habere omnem rem, quã vult: de quo multa & faceta tradit Hippo. in l. 1. §. præterea, n. 44. ff. de quaest. & Neuizan. in sua silua nupt. lib. 4. num. 111. & illud Ecclesiast. c. 10. pecunia obediunt omnia, quod refert Imol. in c. significantibus, num. 21. de offic. dele. d.

Adde illud Hora. vt alia eiusdem, & vt aliorum silentio inuoluam:

Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, diuina, humanaq; pulchris
Diuitijs parent, quis qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam & rex
Et quidquid volet.

11 Nec valet contra communem responsio Hug & glo. in d. l. 2. §. 1. ff. si cert. pet. respondentium ad d. l. 1. §. si. & iura similia vt loquantur in vltimis voluntatibus. replicant enim Dd. & non male, quod potius in vltimis voluntatibus præstatio & solutio deberet esse magis in forma: Sed vltra eos pro communi, vt talis differentia rejiciatur, pondero tex. in l. cum aurum, 20. ff. de aur. & argen. legat. vbi in ea materia IC. arguit de relictis ad contractus, inter quæ non facile assignari debet differentia iure non expressa.

12 Sed in prædictis intelligendum est, sufficere solutionem in pecunia pro massa recepta, dummodo creditori satisfiat impensa reducendi pecuniam ad massam, si eius interest magis pondus illud informe habere: non enim solutio

fieri debet alio modo incommodum creditori afferente, vt in l. Paulus, 99. & ibi Bart. ff. de solu. Panor. in c. quanto, de iureiuran. quod colligitur ex mente Bart. in d. §. 1. n. 7. & Paul. n. 7. Alcia. n. 11. & seq. prout si valor vel æstimatio ex l. vel consuetudine augetur supra valorem ad pondus, quicquid inuoluat Dec. in d. §. 1. nu. 6. post Alex. n. 2.

Ex prædictis inferitur 4. recte Franciscum Duaren. explicare verbum illud, *quantitatis*, quo vtitur IC. in d. l. 1. vt intelligatur pro valore publice constituto nummis seu pecuniæ signatæ, vt tradit ipse Duaren. lib. 1. disp. cap. 6. & in comment. de in lit. iu. nu. 6. quod etiam alijs iuribus bene probat, licet suppresso eius nomine, parum æque ei contradicat Ioa. Rober. l. 3. sent. c. 6. in cuius l. animaduerti multa eum contra Duare. tacito nomine adducere. Ego autem in professoribus cuiuslibet scientiæ eum eruditione candorem summe laudo. Contingit enim sæpe ex liuore & carpèdi animo, doctissimos etiam hallucinari.

14 Inferitur 5. ex prædictis ad quæstionem, si quis debeat certam summam pecuniæ, an satisfiat soluendo massam auri vel argenti vel metalli, eiusdem quantitatis & qualitatis? Bar. in l. diuortio. §. ob donationes, n. 3. ff. sol. matr. non obscure sentit, posse debitorem pecuniæ soluere in massa seu metallo, ex quo pecuniã illa fit, sicut debitor massæ potest soluere in pecuniã: quod indicant verba Bar. ibi & e contra, & ita aperte Ias. in §. in bone fidei. n. 62. in st. de act. citas ad hoc secure Bar. vbi supra. Sed non relato Bar. contrarium probat Dec. in d. l. 2. §. 1. n. 6. ff. si cert. pe. & cum eo Alc. ibi, n. 12. dicens hoc communiter approbatum, & quasi sine dubio id tradit Butigel. ibi, n. 17. & ita cum Dec. Ripa. ibi, nu. 12. ver. contrarium, & mihi verior videtur opinio Dec. contraria autem non est in vsu, nec allegata obseruabitur, tum quia Bart. & omnes in d. §. 1. l. 2. specialiter videntur permittere vt debitor massæ auri vel argenti, soluat in pecuniã eiusdem valoris, non verò e contra, vt etiam colligitur ex IC. in l. 1. §. fin. ff. de aur. & arg. legat. idem colligitur ex IC. in d. l. 1. ff. de contrahen. emp. dum loquitur de inuentione & potestate pecuniæ, probatur etiam ex d. l. si ita, ff. de fideiuss. dum inquit, *aliaper pecuniam, non pecuniam ex alijs æstimari.*

15 Ex prædictis etiam infertur 6. ad quaestionem Alber. & Fulgos. *in d. l. i. ff. de contrahen. empt. an dicatur emptio si pecunia pro alia datur, puta maior, pro minor, vel aurea pro argentea, ut quotidie fit cum campforibus?* Alber. & Fulgos. dubitant Iac. autem Aren. secundum Fulgos. inclinavit, ut tunc sit permutatio non venditio. ipse Fulgos. inquit, videri potius contractum innominatum, ut detur actio præscriptis verbis: Sed hoc à præcedenti non differt: permutatio enim *contractus innominatus* dicitur: & eadem actio ex ea datur, ut notissimum est *ex l. 4. §. si quis lem. ff. de præscri. verb. l. i. ff. de rer. permut.* Subdit postea Fulgos. videri emptionem, quando pecunia grossa datur pro minuta, ex verbis Bart. *in l. nummis, n. 2. ff. de in lit. iur.* & in simili eleganter tradit Molin. *de comme. q. 99. ad fin. n. 748.* de quo infra proximè.

Cum autem magni sit momenti, cognoscere speciem conventionis, & plures sint differentia inter emptionem & permutationem, vel alium contractum innominatum, ut tradit IC. *in l. i.* & ibi Pau. & Iaf. *ff. de rer. permut. & in l. si. ff. de condi. ob causam*, re satis pensata placet opinio illa, ut in his terminis magis dicatur permutatio, non venditio. Ita enim habet consuetudo loquendi, & qualitas officij campforum, qui ad permutandam & appendendam pecuniam constituuntur: id etiam suadetur *ex d. l. i. ff. de contrahen. empt.* dum in venditione requirit, ut merx & precium diuersa sint, nec in emptione vna ex his rebus vtriusque vice fungitur, ut *in d. l. i. & alia l. i. ff. de rer. permut.* & ita sentit Connan. *lib. 7. cap. 5.* id declarans, nisi altera ad pondus, altera ad numerum daretur: quia tunc altera nomen & effectum suum retineret, altera pro specie censeretur: facit *l. planè 34. §. ff. de leg. 1.*

16 Ex *d. l. i.* in verbis supra expensis ibi, *nō tam ex substantia quam ex quantitate.* 7. eleganter argumentatur Hiero. Butig. *in l. cum quid, n. 2. ff. si cer. pet. e contra Bar. & Dd. ibi, volentes*
e Verissima est hac Butigela opinio, quam ante illum acutissime & grauissime proposuerunt Fulg. n. 6. Alc. n. 11. Purp. n. 31. T. l. 2. §. mutui datio. ff. si cer. pet.

quod debitor pecuniæ, vel massæ certi metalli, non possit soluere in pecunia diuer. metal. prout si quis recipiat scutos,

vel aureos, vel coronas (ut appellant) & ita Imol. Aret. Iaf. *in l. non amplius. §. fin. n. 11. ad fin. versi. neque obsta. ff. de leg. 1.* At Hieronymus ipse neruose contrarium probat, & in specie *n. 2.* expendit prædicta verba *d. l. i.* quæ eius sententiâ iurant, maximè iuxta declarationem supra traditam. Vult enim IC. post percussam & formatam pecuniam magis attendi estimationem ex forma & quantitate, quàm ex substantia & materia, ut etiam probat *d. l. nummis. ff. de in lit. iur. sic l. i. §. si. ff. de aur. & arg. leg. & l. si quis argent. in si. princip. C. de donat.* quibus habetur, quod debitor certi ponderis auri vel argenti satisfacit soluendo pecuniam æqualis estimationis, & sic non amplius consideratur qualitas materiæ, sed tantum valor & estimatio pecuniæ. Non igitur necessarium erit pro auri certo pondere, vel pro aurea moneta, auream tantum solui, contra Bar. & communem, imo sufficit in moneta argentea soluere in eodem valore absq; vilo pecuniario incommodo creditoris id enim est, quod debetur, idque solum attenditur, non vero qualitas metalli, ut probat Vlp. *in l. quæ extrinsecus, 65. ff. de verb. obl. & ita vsus obseruat.*

f Et ita quoq; omnes etiam, qui de hac re agūt, obseruari vsu asserunt.

Fulcitur eadem opinio ex iuris decisione, quæ prohibet, ne legitima seu proba pecunia refutetur, ut *in l. i. C. de veter. nummis. potes. Bar. in l. qui falsum, in fin. ff. ad l. Cor. de fals.* intelligendo tamen, nisi debitor notabilis quantitatis vellet soluere in pecunia minuta nigra, id enim iniquum & non permittendum esset, ut eleganter tradit Molin. *d. libr. de commer. num. 749* & apud Lusitanos est de hoc prudentissima ordinatio *lib. 4. tit. 53 §. 2.* vbi tatum permittitur soluere quartam partem debiti, in tali pecunia vilioris materiæ Habet eadem ordinatio vnum summe notandum, ut quamuis emptor, vel alius contrahens specialiter se obliget ad soluendum in pecunia aurea, cogatur creditor accipere aliam pecuniam regia autoritate percussam, secundum valorem eiusdem. Cuius contrarium videretur dicendum ex vi conventionis, quæ legem facit: nec in eo casu aliquid vrgerè videbatur, ne conventio obseruaretur imo ex traditis à Dd. videretur omnino dicendū, ut solutio debeat fieri

feri specialiter in pecunia promissa non alterius qualitatis, secundum Imol. & Arc. col. 3. vers. qui etiam, in l. non amplius. §. ff. de leg. 1. vide tamen in eo proposito, quod tradit ad partes Molin. d. lib. de comm. ad fin. n. 513. cum seq.

- 18 Ex iisdem inferitur 8. ad intellectū tex. in d. l. si ita, 43. ff. de fideiuss. vbi IC. agit de fideiussore promittente frumentum vel aliam rem, cum principalis debitor ad pecuniam tenetur. In quibus terminis fideiussio irritatur; quia repugnat iuris regula, vetans ne fideiussor intercedat ad rem diuersam ab ea, quæ continetur in principali obligatione. Quo præmissio subdit IC. verba illa, quia non ut æstimatione rerum, quæ mercis numero habetur, in pecunia numerata fieri potest: ita pecunia quoque merce æstimanda est. Quæ verba exprimere videntur valere fideiussionem in pecunia, licet debitor principalis ad aliud teneatur, quasi pecunia ex æstimatione, idem censeatur cum alia re. Et ita notat Paul. Cast. ibi, idque vt receptum sequitur Afflict. decis. 30. n. 5. Sed debuit aduertere contrarium receptus esse gl. enim Bar. Imol. & alij in d. l. contradicunt, non admittentes argumentū à contrario sensu, ne iuris regulæ offendantur: & ita Ias. in d. l. 2. §. 1. n. 4. ff. si cert. pet. cum Rom. & Fulgof. quos sequitur; & ibidem Rip. num. 12. & Ias. in l. non amplius. §. fin. n. 14. ff. de leg. 1. & pro communitatur tex. vrgens, in l. gr. acc. 9. §. si Stichum ff. de fideiuss. vbi non valet fideiussio, si pro debente Stichum, fideiussor promittat Stichum aut decem: cuius rei potissimam rationem assignat IC. quia tunc in alia obligatione fideiussor accipitur.

- 19 Sed interpretatio Paul. contra gl. Bar. & alios, videtur fortissime probari ex li. d. l. inducendo, vt sup. attēto etiā quod aliter inepta manebit ratio & argumentatio IC. ibi, qui cum negasset pro debito quantitatis posse fideiussorē accedere in alia re, subdit non esse eam speciem, vt esset, quando pro debito alterius rei accederet fideiussor in pecunia. Facit quod dicit IC. in l. prope g

g Tametsi tex. II. vere faciant, non tamē multum vrgent: nā responderi potest illos procedere, quo casu rei præstandæ facultas non est, vt colliges ex communi in d. §. mutui datio. modum 88. ff. de verb. sign. & tex. not. in leg. quia qui precio, 46. ff. de usufruct. vbi de precio idem iudicatur, quod de

re, & in materia fideiussionis ita videmus, pro obligatione facti intercedere fideiussorem ad interesse & pecuniā. l. si quis pro eo, 57. ibi gloss. & Bar. ff. de fideiuss. l. cum filius 49. §. 1. ff. de verb. oblig. Nec satisfacit responsio Bar. & aliorum, dum constituunt differentiam inter obligationem dandi, & obligationem faciendi. Talis enim differentia tuta non est (vt alibi probamus) & quamuis esset vera quo ad alia, non facit ad rem: quia illa iura tantum considerant, quod promittendo pecuniam & interesse, censeatur iure promitti idem, non diuersum ab obligatione principali. Sic igitur h in casu

h Hoc argumentum non multum vrget, si attendas Dd. non negare fideiussorem tunc in pecuniam optime constitui posse, cum ipsa res nō possit præstari, vel si postea præstari non possit, ad æstimationem deueniendum, in eumque casum fideiussionem validam esse, vt colliges ex Fulg. in l. 2. §. mutui datio, n. 4. & ibi Ias. n. 5. Dec. 1. lect. n. 5. Rip. n. 11. ff. si cert. pet. vnde inaduertenter loquuntur Dd. indistincte asserentes huiusmodi fideiussionem irritari, aut horum patrum limitatio falsa est.

d. l. si ita, maxime attēto, quod in eadē l. agitur de re, quæ forsitan non esset penes debitore, vnde nō magis posset ad eam cogi, quam ad factum: semperque deueniendum est ad pecuniam via executionis iudicati, iuxta l. à diuo Pio, §. in venditione. & §. si pigno. ff. de re iud.

Retenta autem hac sententia & interpretatione ad d. l. si ita. ff. de fideiuss. posset responderi ad tex. quem Dd. pro communi adducunt in d. l. gr. acc. §. si Stichum. Ibi enim IC. non videtur irritare fideiussionem, quasi sit de re diuersa, sed quia sub diuersa forma obligationis, cum principalis esset simplex, fideiussoria autē duplex vel alternatiua, quæ duriorē causam facit fideiussoris, i contra iuris regulas:

i Hac solutio, si recte aduertat, videtur esse contra communem & veriore opinionem, quæ habet fideiussionem in plus, quam principalis obligatus, esset, acceptans non in totum, sed in quantitate duntaxat excedere vitiat, de qua breuiter in nostro thesauro.

& ita verba text. non diuersitatem rei, sed diuersitatem obligationis respiciūt. Aliter etiam respondet Curtius (quem vide) in d. l. 2. §. 1. ff. si cert. pet. n. 11. & ex d. l. si ita, confirmabis. Arcer. in l. non amplius, §. ff. de

fi. ff. de leg. x. col. 3. verb. tene ergo, qui eam citare debuit, licet Ias. ibi respondeat secundum communem interpretationem, quæ d. l. violat, litera enim directe probat id, quod hic sustinemus; non tantum argu. à contrario sensu, vt Dd. comminiscuntur.

21 Ad supra tradita posset aptè tractari, cuius temporis valor, & æstimatio pecuniæ attendatur, de quo latè Bart. & l. Adde Corras. lib. 3. miscel. c. 13 à num. 5. alij in l. cum quid, ff. si cert. pet. in l. Paulus, i. ff. de solut. Boc. decis. 327. Afflic. decis. 90. & 194. & in c. 1. ver. moneta, qua sint reg. a. l. 3. seu. fol. 172. vbi latè: & alij in tractatibus mone. & latissime Moli. in lib. de commer. q. 96. cum trib. seq. Sed multis omissis, assumo vnum summè notandum, quod Dd. tradunt ad l. cum certum. 10. ff. de aur. & arg. l. vbi Modest. in hæc verba respondet: *Cum certum auri vel argenti pondus legatum est, si non species designata sit, non materia, sed precium presentis temporis prestari debet.* Mihi dura videtur ea verba (licet Dd. non aduertant) præcisè enim arctare videntur hæredem, vt precium, *m. Aduertum quidè, a que ideo præposere illa accipiunt vt dicat tex. precium solui debere, si hæres velit, sin minus, massam seu pondus, vt colliges ex gloss. verb. non materia, qua sane perquam ridicule & verbum debet, & verb. materia cauillatur.* pecuniamque numeratam soluere debeat, nec satisfaciat dando pondus auri, vel argenti: quod sufficere videretur: secundum verba testator. quæ certum pondus exprimebant, iuncta vulgari regula, *l. nõ aliter, ff. de leg. 3.* videreturq; in facultate hæredis esse, vel in massa, vel in pecunia soluere, vt colligitur ex l. Titia, 37. ff. de aur. & arg. leg. & ibi notat Bar. & sentiunt Dd. in d. l. 2. §. 1. ff. si cert. pet. vbi Cur. n. 13.

22 Sic etiam glo. & Dd. in d. l. cum certum. intelligunt verba illa presentis temporis, pro tempore solutionis, non de tempore testamenti: & ita secure Rom. extollens illam l. in sing. 513. Brun. & alij, quos sequitur Molin. d. li. de commer. qua. n. 99. n. 745. iuxta quem sensum iam videretur ibi esse tex. contra Oldra. in aliquibus consil. quem Dd. referunt & sequuntur, vbi supra, dicentem, in relicto monetæ attendi valorem ex tempore testamenti, & cum Oldra. Soc. cons. 6. li. 1. & Afflic. in d. c. qua sint regalia, ver. moneta, n. 17. Vnde

de merito Rom. cons. 123. col. 1. dicit l. illa confundere responsum Oldra. quicquid inuoluat Molin. vbi supra: qui sequitur communem intellectum d. l. conaturque ostendere eam nõ facere contra Oldra. Sed magis hoc inuoluit, quam explicet. verè. communis intellectus d. l. destruere videtur opinionem Oldra. quem Dd. communiter sequuntur: & (vltra citatos) Baptist. Castel ad Roman. d. not. ab. 513.

23 Quapropter ad sustinendum receptam opinionem Oldra. quæ iuri consentanea videtur, intelligo d. l. (contra gl. & omnes) vt eius verba supra relata denotent tempus testamenti, & secundum illud æstimatio solui debeat, iuxta regulam, *l. si ita, & eod. tit. ff. de au. & arg. l. l. uxore, 39. vel 41. §. testamento, ff. de lega. 3.* quibus habetur, in relictis verba in dubio referri ad tempus testamenti, quod etiam ratione iuuatur, quia verò similius est, testatorem verba sua intelligere iuxta id, quod tunc videbat, nec diuinare mutationem temporis, arg. l. Iulianus. 6. ff. qui & à quibus, ibi, *nec aduentitij casus comparandi sunt.* Denique contra gloss. & Dd. fortius vrgent eadem verba d. l. cum certum, ibi, *presentis temporis.* Licet enim gloss. & Dd. exponant pro tempore solutionis, ego aduerto illa verba apud ICros in eadem materia, intelligi de tempore testamenti, quod exprimi censetur per verba illa, *presentis temporis*, vt expressim probat d. l. si ita, precedens d. l. cum certum, ibi, *testamenti tempore, quia presens tempus intelligitur, & ibi. presens non futurum tempus ostendit.* Vides igitur nouam, & verissimam (ni fallor) explicationem, d. l. cum certum, per d. l. si ita, contra glo. & omnes, & ita illæsis iuris regulis, sustineri aliam communem opinionem Oldra. & aliorum, de quibus supra.

24 Circa reg. vero d. l. si ita, & illud generale, an attendi debeat testamenti tempus, vel aliud, vltra Bar. ibi, latissime ex professo agit Vinc. Herculan. in 1. disput. & notabiliter Alexa. consil. 178. lib. 2. & ibi Molin. & aliqua tradit Afflic. lib. 3. consil. rub. 4. Regulam vero cum multis fallentibus tradit Aymo. Craue. n. l. 1. post prin. ff. de legat. 1. Quorum dicta conducunt etiã ad contractus & priuilegia, & specialiter ad nostram materia emptionis & vèditionis, in qua solet eadem regula notari ex l. Rutilia Polla. 69. ff. de contrah. emp. vt verba in dubio intelligatur secun-

secundum tempus conventionis: de quo ad illam l. vide omnino Ripam, in l. si ex toto, ff. de leg. 1.

25 Ex prædictis & ex d. l. i. ff. de contra. em. ibi, sed alterum precium vocatur, deducitur hæc vox propria emptionis, ut quamvis pecunia id sit, quod precij nomine in emptione concurrat, iuxta l. 4. §. 1. ff. de præscript. ver. l. cum venderem, 21. vel 24. ff. locat. non tamen pecunia vel nummus, sed precium in iure appellatur, tam apud ICtos, quam apud Imperatores, ex innumeris iuris locis, quæ notissima, & cuilibet obuia sunt. Vnde solent Dd. sæpissimè tradere ex nomine, precij, emptionem argui, per gl. quam extollunt, in l. si. C. de præd. de cur. verb. intelligi, quam ibi extollit Platea: & dicit singularem Bart. in fine q. publicanus (quæ quarta est) Melior tamen est gl. in l. cum dotem, C. de iur. do. & sentit glo. in aliis locis, ut tradit Fabian. de nempt. &

n. Adde hoc in re. Ias. in §. diui. l. filius. 1. lec. n. 107. & 2. nu. 145. Rip. nu. 103. Loaz. nu. 14. 183. cum aliis ibi, ff. de leg. lib. 1.

vend. quæst. 2. num. 2. easque commendant & ornant varij, quos copiose refert Tiraq. de retrac. lign. §. 1. gl. 2. in princip. Ego autem non tam citarem glo. quam tex. in d. l. fin. ibi, constitutiones latè de precio locuta sunt, ut ex hoc apertissime detur intelligi, solum emptionis contractum esse.

Ut sic apparet tex. illum significare, ita in dubio intelligendum fore, etiam si adiectum non sit verbum emptionis vel venditionis: ut bene accipit Dec. in l. 2. nu. 15. ff. si cer. pet. & ita cauebis à multis, qui d. l. intelligunt, quando cum nomine precij adicitur verbum ipsum, emere, vel vendere. Quod ex Ioan. Andr. & aliis tradebat Tira. de retrac. ligna. §. 1. gl. 14. n. 34. in quo ipse & alij sibi repugnant. Et ita cauebis ab Aret. in l. sciendum, col. 6. in prin. vers. facit quod. ff. de verb. oblig. Alex. consil. 63. n. 2. lib. 7.

26 Sed hæc vulgaris traditio cautius intelligi debet, in multis enim stare non poterit, cum nomen precij generale sit alijsq; conventionibus congruere possit, ut in l. si quis ante 10. in fin. ff. de acquir. poss. & ibi Alex. n. 9. & fatetur Bart. in d. q. publicanus, in fin. Quod etiam ostenditur, si in conventionem expressum sit, ne rei dominium transferatur, tunc enim mentio precij non potest emptionem inducere, ut probat tex. in l. cum man. 80.

§. si. ff. de contrah. emp. & per eum Ias. in l. 2. in si. prin. ff. si cer. pet.

Melius igitur intelligenda erit d. l. fin. C. de præd. de curia. quando cum nomine precij concurrunt alia apta emptioni: iuxta doctrinam, quam sentit IC. (& sæpissime utitur Dec.) in l. qui testamento, o ff. de testam. ibi, si nihil aliud

o Hanc eandem l. cum eo. citat idem Pin. in l. 1. par. 3. pa. 118. col. 3. C. de bon. mat.

impediat, magis enim qualitatem conventionis, quam nomen ei adiectum attendimus. l. 6. ff. de præscript. verb.

Ex quo periclitatur, quod plures inferebant, incautè citantes gl. & Bald. in d. l. cum dotem, ad statutum de soluenda gabella ex certo precio: intelligentes id tantum in venditione, ut per Firmia. de Gabel. 3. membro 8 par. num. 8. Ias. in l. 1. nu. 23. C. de iure emphiteu. Verius namq; videtur ex supr. dictis tale statutum, etiam de aliis contractibus (saltem reciprocis) intelligi: nec Dd. ibi bene citant Bald. in d. l. cum dotem, qui num. 1. distinguit inter nomen, precij, simpliciter prolatum, & inter verba precium conuent. Sed & in statuto loquente de precio conuento, magis videtur (si aliud non impediat) alios contractus comprehendi, cum in omnibus precium pro valore rei, & quantitate in contractu deducta, aptissime accipiatur: per su. dicta & per tex. & Alb. in l. si ita. 43. ff. de fideiuf.

Ex prædictis infertur ad definitionem 28 emptionis, quam tradit Fabian. in d. tract. in prin. Emptio est contractus bona fidei vltro citroq; obligatorius, qui consensu, re, & precio perficitur, quæ definitio non habet suas partes, ut dialectici requirunt, & nostri per l. 1. §. 1. ff. de dol. de quo agit Fortun. de vlt. si. iur. num. 201. & latè Cagno. in l. omnis definitio. ff. de reg. iur. Licet enim in venditione concurrant illa omnia, concurrunt etiam in locatione, quæ vtrinque obligat, & bonæ fidei est, & re consensuque perficitur, secundum iura notissima & receptas traditiones, de quibus agemus in 2. par. huius Rub. Aliter & melius definit D. Soto lib. 6. de iust. & iur. quæstio 2. art. 1. ad finem, quem vide. Rarò autem ICti ad definitiones descendunt, quia vix perfecta vlla esse potest: quo sensu cõmuniter intelligitur IC. in d. l. omnis definitio. 203. cuius sunt verba: omnis definitio in iure civili periculosa est: parum est enim, ut non

subverti possit. Sed verba illius l. non tantum pro definitione, sed pro regula accipi possunt, ut ibi notat glo. ad quam non solet adverti, & tunc non minus rectè stat sensus, cum regula sapissimè limitetur, & exceptiones eam reddant periculosam, & ita accipitur definitio in l. si Titio. ff. qua. dies leg. ced. de materia autem definitionis è nostris agunt plures, latissimè Cag. in d. l. omnis, & in l. i. ff. eod. Alc. lib. 6 par. c. 9. Vigl. in princ. Inst. de test.

SECUNDA PARS

R V B.

C. de rescind. vend.

C A P. I.

S V M M A R I V M.

- 1 Agitur de precio, sine quo non consistit emptio: item quod debeat esse certum, & qualiter id intelligatur, & nu. 2.
- 3 Examinatur traditio glo. in l. hac venditio, §. 1. ff. de cont. empt. & reprobatur communis opinio.
- 4 Agitur de precio collato in arbitrium certa persona: & emendantur aliqua à Dd. tradita, vsque ad numer. 6.
- 7 Explicatur utilis articulus circa probandam emptionem, quando testes non recordantur de certo precio, vel circa id variant, & n. 8.
- 9 Tractatur questio de pecunia data pro pecunia: & contra aliquos ostenditur, dari tunc actionem bonæ fidei.
- 10 Permutationem verè dici, non solum cum species pro specie datur, sed etiam cum genus pro genere, vel species pro genere cum Fortun. & Dec. contra communem.
- 11 Emendatur in proposito traditio quedam Ioan. Fabr.
- 12 Explicatur text. in l. in sulam. ff. de prescript. verb.
- 13 Agitur de intellectu l. i. C. de rerum per. & explicantur aliqua scitu digna contra receptas sententias: maximè ut etiam re venali data pro alia, etiam taxata quantitate non resultet vera emptio: vsque ad n. 16.

- 17 Agitur de qualitate contractus innominati, nominato similis.
- 18 Tractatur questio venditionis pro modo precio cum pacto, ut emptor soluat debita venditoris.
- 19 Exactissimè tractatur questio, an resultet efficax venditio sub ea forma, ut res empta sit iusto precio, & numer. 20.
- 21 Probatur ex prædicta forma conventionis non resultare venditionem, nec contractum innominatum, nec secuta traditione dari tunc actionem ad iustum precium: contra Bald. & communem, & n. 22.
- 23 Explicatur tex. in l. si tibi, 24. ff. de prescript. verb.
- 24 Probatur notabilis differentia in iisdem terminis, inter venditionem & locationem.
- 25 Explicatur decisio tex. in l. si fundus, §. fin. ff. de pigno.
- 26 Agitur de eodem tex. circa aliam difficultatem, quomodo ibi valuerit pactum commissoria in pigno.
- 27 Nouè contra gl. & omnes hucusque scriben. ostenditur apud Iureconsultos pactum illud prohibitum non fuisse: & eleganter explicatur l. si. C. de pact. pigno.
- 28 Inferitur ad intellectum tex. in l. quamuis 45. ff. de sol.
- 29 Inferitur ad intellectum l. Titius 34. ff. de pigno. acti. & probatur pactum, de quo in illa l. non solum ad retinendum, sed etiam ad agendum valere: contra glo. Bar. & plures.
- 30 Reprobatur communis opinio, quæ ex d. l. Titius, sustinet pactum commissoria ex intervallo in pigno.
- 31 Agitur de intellectu l. fin. in princ. ff. de contrahen. empt. & reprobatur communis opinio: quæ sustinet pactum illud in fideiussore, reprobatur in creditore.
- 32 Explicatur l. i. C. de pact. pign. nouè contra glo. & omnes.

A Ligualiter ex supr. traditis colligitur notitia huius contractus, sed maiori adhuc examine opus est: cum rub. & l. 2. (ad cuius tractationem tendimus) de emptione loquantur, nec de alijs conventionibus speciatim meminerint. Liqueat autem ex d. l. i. ff. de contrah. emp. hodie non dici emptionem, nisi

nisi interueniente precio, nec precium, nisi in nummo seu pecunia numerata: quod etiam probat *l. 1. ff. de rer. permut.* & sine precio conuenio emptionem non dari, inquit IC. in *l. 2. ff. de contrah. empt.* esseque de substantia huius contractus, ait IC. in *l. pact. conuenta. 72. ff. eod. tit. ibi, emptionis substantia consistit ex precio.* Idem probant quam plura alia ICtor. responsa: & ita Iustini. in *§. precium, & §. item preciam, Insti. eod.* & alij Cæsares ante Iustin. ut in *l. empti fides. C. de contrah. empt. & in l. emptionem, C. de rer. permut.* Precium autem certum etiam requiritur per eadem iura, maximè *tex. gl. & Dd. in d. §. precium. ibi, certum esse debet.* Probat etiam *tex. in l. hæc venditio, 7. §. 1. ff. de contrah. empt. Azo. in summa. C. eod.*

² Certum verò precium censet IC. non tantum si statim inter contrahentes exprimatur, sed etiã quando aliqua relatione vel demonstratione certum fieri potest: ut in ea forma conuentionis, de qua in *d. l. hæc venditio. §. 1. ibi, quanti tu emisti, vel quantum precij in arca habeo, & l. si quis fundum, 37. ff. eod.* quod iuuatur ex vulgari *l. certum, ff. si cert. pet. l. 5. §. 1. ff. de re iud.* cum similibus. Qua in re omittendum non fuit, quod glo. acutè scripsit in *d. §. 1. l. hæc venditio: ut tex. ibi procedat quando conuentio fit per verbum illud, quanti: scilicet, si per verba, pro precio quod in arca habeo: in quibus terminis resoluit glo. non esse emptionem, sed contractum innominatum, per *l. si. ff. de condic. cau. dat. & eam glo. dicit menti tenendam Bald. ibi: & singularem Alexa. ad Bar. ibi: & communiter receptam Fabian. de empt. & vend. q. 5. num. 34. & eam videtur probare Bart. eam referens in *l. si seruus. §. qui quinque. ff. de legat. 1. eamque dicit singul. Ias. a in l. fin. co. 3. num. 2. ff. de cond. ob cau. Roma. in l. si stipul. cum.***

^a Et alij de quib. in cap. 3. nume. II. decimo. ff. de verb. obliga.

³ Sed b differentia illa gl. & Dd. nullatenus teneri potest
b Vitra fundamenta hic ascripta, euidenter communem opinionem conuincunt, si attendas eam tantum inniti *l. si. supra allegata, quia si eo casu pecunia species censetur, si aduertas ex iuris vi, & cum pro quantitate precij, vel quanto precio, vel etiam (quod fortius) procentum, quæ in arca habeo quippiam venditur, eandem rationem militare, ut emptio non sit*

cum & ijs casibus pariter pecunia species censetur, ut aperte probat tex. videndus in l. plane. 34. §. 1. de leg. 1.

test: puerile enim & ridiculum est, censere venditionem per illa verba quantum precij in arca habeo (vt *tex. habet*) non autè per illa, pro eo precio, quod in arca habeo. Nemo enim cum iudicio aduertens, comperiet in his rationem differentia iuxta regul. *l. 2. C. commun. de lega. & facta relatione ad id, quod in arca est, nihil interest, fiat per quantum, vel per quod, tam secundum Grammaticos quam secundum Dialecticos, quam etiam secundum sensum communem.* Et ita contra glo. sentiunt Alber. & Sal. ibi arguentes ex verbo precio, quod proprium est emptionis: & cum Salic. Fabian. vbi *sup.* & Ioann. Ign. in *l. 3. §. si conditioni. n. 28. ff. ad Syllani. & nemine citato Emil. Ferret. in l. si certos. ff. de verb. ob.* Ego rationem considero, secundum quam nulla differentia inter ea verba est in proposito: nec distinguo, an verbum quantitas, vel pretium, vel pecunia, proferatur.

Substantia enim & effectus attendi debet, non sonus verborum, *l. in sulam, ff. de prescrip. verb. cum vulgar. intelligendo* quando in loco, ad quem fit relatio, adest pecunia numerata: aliter enim ea deficiente, licet aliud reperiretur, non posset dici emptio, iuxta *d. l. si quis fundum, 37. ff. de contrah. emp.*

Quamuis autem certum precium sit ⁴ substantiale in emptione, constitutum iure est, ut possit conferri in arbitrium certæ personæ: quod Iustinia. à se sancitum tradit in *l. fin. C. de contrah. emp. & in d. §. precium: idem dicens in locatione.* Sed multo ante id dixit IC. Caius in *l. si merces 28. ff. loca.* in quibus locis glo. & Dd. expressim colligunt nihil actum cèseri, si non exprimatur certa persona: quod est contra idiotas (secundum Ang. in *d. §.)* qui putant rectè contrahi emptionem, si circa precium dixerint, quod de illo postea concordabunt, vel eligent tertium, qui eos concordet: quod memoro ut caueas à Dec. in hoc errante, *consil. 648. numer. 1. vbi malè refert Anan. consil. 19.*

Ex *d. l. fin. & d. §. precium: & d. l. si merces, & ex glo. & Dd. aperte colligitur non dici nec valere emptionem sub illa forma, ut precium declaretur à bono viro in genere, non facta relatione ad iudi-*

iudicem vel certam personam: contra
Cuma. relatum à Soc. in l. si quis arbitrato,
nu. 26. ff. de verb. obliga. quod enim dici-
turnon esse moram in boni viri arbi-
trio. l. 1. ff. de lega. 2. (à qua argumenta-
tur Fabian. q. 5 num. 25.) procedit, cum
certa persona est, quæ arbitrari debet:
aliter non entis non daretur qualitas, l.
siferuum §. 1. ff. de actio. emp. quod proba-
re videtur d. l. si. C. de contrab. emp. ibi, nul-
la coniectura, utrum in personam, an in boni
viri arbitrium.

6 Ex quibus videtur verius dicendum
contra Bart. & Paul. in l. si merces, ff. loca,
vt nec dicatur valida emptio si contra-
hatur sub ea forma duorum eligendorum,
alterum à te, alterum à me. Vigent enim
verba & ratio d. l. si. & d. §. precium: vt
ob incertitudinem precij non consistat
emptio. Idque suadet regulam iuris in hoc
contractu, quæ non reperitur limitata,
nisi secundum terminos dd. iurium, & d.
l. si merces, ac proinde in non expressis
stabitur regulæ iuxta doctrinam veram
& receptam, de qua per Dec. in l. 1. n. 8.
ff. de reg. iur. Non enim iura in hoc tan-
tum fundantur ex timore, quod con-
trahentes discordabunt circa electio-
nem, vt Bart. & Paul. præsupponunt, sed
potius fundantur ex incertitudine in
precio, quod est substantiale eiusdem
contractus: vt apertè colliges ex d. §. precium
ibi, certum esse debet, post quæ verba sequi-
tur quæstio arbitrij tertij, ibi, quotiens sic
composita sit venditio: vt ea appareat mens
Imperatoris, ne aliter talis conuentio
consistat. Ex quo etiam verius puto cõ-
tra Paul. in dict. leg. si merces. vt non va-
leat is contractus initus sub ea forma, vt
vnus ex contrahentibus eligat tertium,
qui precium declaret: quamuis enim
tunc cesset timor discordiæ, militant
verba & ratio illorum iurium, quæ ven-
ditionem non admittunt sub tali incer-
titudine: Imò & tunc alia ratio vrget, vt
conuentio magis irritetur, quia videre-
tur tunc in effectu precium (quod substã-
tia emptiois dicitur) vnus ex contrahẽ-
tibus arbitrio committi, contra l. quod
sape 35. §. 1. ff. de contrab. empt. notat Ro.
conf. 257. in fin.

7 Inde infertur ad quæstionem vti-
lem, de prætendente probare em-
ptionem per testes, qui asserunt vidisse
perfectè conuentum de re & precio,
sed non recordantur de quantitate pre-

cij: an ex ea probatione succurratur
agenti, vt saltem iustum precium per
æstimatores & iudicem declaretur. In
quo Alex. conf. 8. col. 1 & 2 lib. 1. vt rece-
ptum tradere videtur, talem probationẽ
non sufficere: cum deficiat in substan-
tiali certi precij: idem Alexand. ad Bar.
in l. quod sape §. 1. ff. de contrahen. empti-
quod not. apertè Paul. Castr. in l. si duo pa-
troni, §. si quis iurauerit, num. 4. in fin. ff. de
iureiur. ibi, per instrumentum, vel per testes
non valet. Idem asserunt scribe. in instru-
mento referente emptionem, non ex-
primente precium, vt non probet: se-
cundum Cyn. & antiquos in l. i. C. de con-
trah. stip. Bar. in l. sciendum, n. 2. ver. contra-
ff. de ver. oblig. & ibi Imol. col. 2. ad si. Ro.
nu. 32. Alex. n. 15. not. Ioa. Fab. in d. §. pre-
cium, nu. 1. Inst. de empt. & vend. & alios citat
Molin. ad Alex. d. consil. 18. quem vide, vbi
id notabiliter declarat cum Alex. in d. l.
sciendum, num. 16. & Ias. in l. si duo patroni, §.
Marcellus, ff. de iureiuran. vt hoc proce-
dat, quando emptor agit aduersus ven-
ditorem: secus si quis prætendat vluca-
pionem & titulum probet per testes, qui
de precio non sunt memores, talis enim
probatio sufficit: & ita procedit Bal. in
leg. 1. n. 3. C. de reb. alien.

8 Infertur similiter ex illo substantiali
certi precij in emptione non sufficere,
quod testes varient in precio: vnde si
vnus deponeret de centum, alter de
centum & viginti, esset imperfecta pro-
batio: nec venditor teneretur re trade-
re, etiam oblato maiori precio, vt collig-
itur ex Alex. ad Bar. in d. l. quod sape, §. 1.
notat expressim Moli. ad Alex. d. consil. 18.
col. 1. ad fin. magna addit. Confirmatur hæc
ex doctrina gl. in l. Lucius, ff. de ijs qui no-
ta. infra. verbo debeat, ibi, quare non dixerunt
plene factum: vbi vult non induci effica-
cem probationem, quando testes non
referunt integre factum, sequuntur &
commendant Dd. vt per Alex. conf. 33.
n. 21. lib. 3. consil. 88. in si. lib. 4. Ias. in l. elegan-
ter, n. 2. ff. de condic. indeb.

9 Ex eodem substantiali certi precij ad
emptionem infertur ad quæst. de qua
in c. præceden. numer. 15. cum Alb. &
Fulgof. in l. 1. ff. de contrab. empt. quod
ex altera parte debet esse res, ex altera
pecunia, non autem pecunia ex vtraque
parte: vbi sustinui tunc censeri permu-
tationem. Fulgof. autem appellabat
contractum innominatum, do ut aes, forsan

ex eo, quod tanquam receptius traditur à Dd. nō dici permutationē, nisi de specie ad speciem, non de genere ad genus, & eā esse differentiā inter permutationē & contractū, *do ut des*, licet vtraque conuētio innominata dicatur: vt tradit glo. recepta in l. 1. C. de rer. permutat. Ias. in §. actionum, n. 92. Insti. de actiō. Ias. in l. 2. n. 8. ff. si cert. petat. post Bar. & alios, & ita idē Ias. in l. 1. n. 10. ff. de rer. permutat. vbi in ea q. cum Fulgof. bene reprehendit Alber. ne tūc dicatur emptio, sed magis permutatio, seu contractus innominatus. Ego autem retineo quod dixi, vt actio sit fauorabilior, nēpe bonæ fidei ex permutatione, iuxta §. actionum, Insti. de actiō. quod non esset, si ex tali conuentione non resultaret permutatio, secundum omnes in d. §. Ias. in d. l. 2. n. 8. ff. si cert. pet. facit ad hoc ratio bonæ fidei, quæ ampliāda est, vt est text. in l. bonæ fidei C. de ac & ob. facit in terminis tex. indistincte loquēs in l. 2. C. de rer. per.

10 Probatur magis hæc conclu. quia verius videtur, vt contractus, *do ut des*, sit vera permutatio, & sic permutationē dici non solum cum species pro specie, sed etiā cum species pro genere, vel genus pro alio genere datur, vt cōtra Dd. egregie probat Dec. in l. 2. in 2. lect. n. 12. & ibi Cur. n. 29. melius Butigel. n. 37. Alc. nu. 23. sequitur etiam in effectu Loriot. de pact. axiom. 107. in fin. cum seq. & axio. 117. & latius meliusque probat Fortun. quæ vide in l. iuris gentium, n. 27. ff. de pac. & c. eo tacito Gom. in §. actionum, c. Adde Emil. Ferretū infra relatū, pa. 62. n. 10. n. 25. Inst. de actiō. referens Barb. & Gamar. Probaturque mihi hæc sententia ex IC. l. 5. §. si quidem, ff. de pres. verb. quæ fortiter induco ibi, *si autem do rem, vt rem accipiam, quia non placet permutationem rerum emptionem esse*. vides ibi permutationem appellari de re ad rem, quod nomen non potest ad solam speciem referri, vt Dd. male intelligunt sed generaliter omnia comprehendit, iuxta l. 5. ff. de verb. sig. quicquid pro communi cauilletur Rip. in d. l. 2. n. 25. ff. si cert. pet.

11 Ex eodem axiomate infertur ad q. Ioa. Fab. in §. item precium, nu. 1. inst. de emp. & vend. quod deficiente pecunia non dicatur emptio ad libras, marchas, vel vncias auri vel argenti, & ibi Ang. Aret. n. 3. subdit, tunc esse contractum innominatum. Ego autem secūdam proxime dicta intelligo tunc esse permutationē,

sed noue addo cauedum esse à Fab. dum in ea specie putat veram emptionem dici, si à principio marchas vel vncias affirmauerint contrahentes ad pecuniam: nec intelligit l. precij, C. de rescind. ven. vt plenius declaro in fr. n. 14. nec enim etiā consensu vtriusq; partis potest vera emptio dici, vbi non datur pecunia: vt probat d. l. 1. ff. de contra. emp. ibi, *an hodie sine nummis emptio dici possit*, quod negat: & ita l. emptionē, C. de rer. permutat. Atque ita ex d. legib. indistincte loquentibus & ex negatiua ante verbum potest satis colligitur, vt etiam volente vtraque parte, non dicatur emptio, deficiente pecunia: probatur etiā ex l. empti fides, C. de contra. emp. & ex l. pacta conuenta. ff. eod. dum inquit precij esse de substantia, igitur non potest à partibus tolli, iuxta reg. l. nemo potest. ff. de leg. 1. facit l. vbi ita donatur ff. de don. cau. mort.

Ex eadem regula fundatur IC. Nera- 12
tius in l. insulam, c. ff. de prescript. verb. cuius sunt verba, *Insulam hoc modo, vt aliam rescires vendidi: respondi nullam esse venditionem, sed civili actione, incerti agendum esse*. contrahentes ibi emptionem appellabant, & forte ita sentiebant, quia tamē defuit pecunia & rescriptio alterius insulæ pro precio erat, non potuit esse venditio, non obstante nomine à contrahentibus adiecto. & in eisdē terminis melius probat tex. in l. 6. §. 1. ff. de acti. emp. vbi IC. Pompon. refert Neratium: quod ornari potest ex multis per Ias. in l. si tibi pecunia, ff. si cert. pet. Palac. in repe. rub. §. 7. Dec. in l. si librarius. ff. de reg. iur. Nec ad illam l. obstat difficultas & obiectio, quam Fulg. insolutam reliquit, ex l. si quis in fundi vocabulo, 4. ff. de leg. 1. vbi dicitur, quod error in nomine appellatio viciat dispositionem: quasi ita dicendum videretur in d. l. insulam, quia partes errarūt in nomine appellatio contractus. Ias. laborat circa responsionem: Ego puto rem esse indubitabilem, quia l. contraria loquitur de errore nominis appellatiui inducente incertitudinem, secundum communem resolutionem: Item in dict. l. si quis in fundi, agitur de errore circa substantiam rerum: at in d. l. insulam, tota res constat. Similiter d. l. si quis, loquitur aperte vbi erratur circa nomina rerum, quæ immutabilia sunt, non hominum: at conuentionum nomina hominum sunt, & ab hominibus inducta.

l. ex hoc iure, ff. de iust. & iure, & ciuiles appellationes dixit IC. in l. in bonorum, 4. ff. de verbo. significat. Nomina igitur rerum et-

dVi eleganter probat Ioseph. de antiqui. lib. 1. cap. 1. pag. 18. ubi ab Adamo nomina animalibus indita testatur, iuxta reuerendam sacrosancta Mosaica legis seriem lib. 1.

iam immutabilia dicuntur, quæ ab initio rebus imposita sunt, quasi ab ipsa natura, quæ etiam rusticis comperta sunt: non ita in nominibus contractuum, quæ etiam prudentibus non semper cognita esse constat, l. 2. ff. loca. §. adeo. Instit. de loca. facit tex. notab. in l. non aliter. 67. nu. 69. §. 1. ff. de leg. 3. ibi, non enim in causa testamentorum ad definitiones descendendum est, cum plerunque abusive loquatur, nec proprijs nominibus ac vocabulis utantur.

13 Ex eodem themate inferitur ad intellectum *l. i. C. de rer. permut.* cuius verba referam, ut quæ ad eius intellectum dicemus, melius intelligantur: Sic cum patris tuus venalem possessionem haberet, pater tuus precij nomine, licet non taxata quantitate, aliam possessionem dedit, idque quod comparauit euictum est, ad exemplum ex impro actionis, non immerito id, quod tua interest, si in patris iura successisti, consequi desideras: At enim si, cum venalis possessio non esset, permutatio facta est, idque, quod ab aduersario pro restituendo est, euictum est: quod datum est, si hoc elegeris, cum ratione restitui postulabis. Habet ea *l. duas* partes, in prima agitur de re venali, in secunda de non venali: ut manifestè sonat litera: & ex qualitate illa venalitatæ, (ut ita loquamur) diuersum ius resultat in permutatione: & ita communiter cum glos. intelligunt Bart. Bald. Salic. Fulgof. contra Petr. & Cyn. malè contradicentes, malè etiam negantes differentiam quam tex. ibi apertè constituit, inter rem venalem & non venalem. Quæ differentia licet difficultatem habeat, negari tamen non debet, cum tex. eam perspicuè ponat. Ex quo sequitur, primam partem *d. l. fundari* in eo, quod altera ex rebus permutatis venalis erat, non autem ex sola intentione contrahentium, quæ non sufficeret, ut *sup. dixi numer. II. quicquid ad d. l. in hoc scripserit Conna. l. 7. c. 5.*

14 Patet igitur in 1. parte illius tex. cum species permutatur pro alia venali, dari actionem ad similitudinem empti &

venditi: & conuentionem tunc habere maiorem similitudinem emptionis, quàm regulariter habeat, sed nec tunc emptionem verè dici; quia non interuenit precium, secundum regulam, quam hic exornamus. Effectus autem, quem tex. probat (secundum communem intellectum) est, ut eo casu sequuta euictione, non detur condictio ob causam, ad repetendam rem datam pro euicta: quia id tantum conceditur in secunda parte tex. quando permutatio fuit cum re non venali: & hoc euincitur ex differentia, quam lex ibi constituit inter eos casus, censendo primum iuxta naturam & regulam venditionis; secundum vero iuxta naturam permutationis & contractus innominati. Secundum quam communem interpretationem dicit Bar. esse ibi tex. singularem, quod ubi permutatio seu contractus innominatus fit cum re venali, cessat condictio ob causam, vel repetitio rei datæ, etiam secuta euictione rei alteri ex contrahentibus datæ. Sic limita *l. i. ff. de rer. per. l. §. 1. & 2. ff. de præs. verb. l. si pecuniam. & l. si. cum ibi not. ff. de condi. ob cau. & ad hoc d. l. i. dicit etiam sing. Paul. in l. i. num. 10 ff. de rer. per. Ang. in l. sciendum, §. 1. ff. de edic. dicit sing. & not. Ang. in l. 2. ad finem e C. de condic. ob*

e Idem Ias. in l. si eum §. qui iniuriarum, nu. 36. ff. si quis caution. & in l. rogasti in 2. ff. si cert. pet. & in §. actionum. num. 102. instit. de actio.

cau. Ias. in l. 1. in fi. ff. de astim. act. Alc. in l. 2. nu. 23. & ibi Rip. num. 26. ff. si cert. pet. tradit. Igne. quem olim vidi (nunc enim eius lecturam non habeo) in l. 3. §. si conditioni. nu. 40. ff. ad Syllan. dicit etiam Fulgof. in d. l. i. quod ea non visa possent docti contrarium respondere.

Ex quo etiam apertè volunt Bart. & alij, in ea conuentione permutationis vnus rei pro alia venali, non esse locum poenitentiae ante implementum ex parte alterius. Sic limitata regula contractuum innominatorum, in quibus ante implementum licet poenitere, nec ante datur actio ad implenda conuenta. *l. i. ff. de rer. permut. l. 3. C. eod. d. l. si pecuniam, ff. de cond. ob cau. ubi latè Dd. & ita per illam l. limitat f. Ias. in d. l. fin. num. 8. ff. eo. Ias. & Soc. in rub. ff. de verb.*

f Et ante eum Alex. in l. si pecuniam. n. 21. §. de cond. ob causam.

obl. & ibi Iaco. de Nigr. *nu.* 174. & nemine citato Connan. *d. l. 7. ca. 5.* Sed posset hoc nouè controuerti, quia *d. l. 1.* non æquat omninò eam conuentionem veræ emptioni, nec generaliter, sed tantum post traditionem ex vtraque parte: & tunc secuta euictione alterius rei tribuit actione ad interesse, ad similitudinem emptionis. Cum igitur sit contractus innominatus, non emptio, videtur non recedendum esse à regula, quæ ante implementum permittit pœnitentiam, quod iuuatur ex *reg. l. commodissimè ff. de liber. & posth.* cum vulga. & in dubio adhærendum est regulæ iuxta vulgaria iura & quæ Dd. vbiq̄e notant: & gl. optima *in l. à diuo Pio, in prin. ff. de re iud.* sicut in simili videmus è conuerso, dari conditionem ob causam, ob defectum implementi non sequuti, non vero ex pœnitentia ante implementum, vt colliges ex Bar. recepto *in l. fin. n. II. ff. de cond. ob cau.* & clarius notat Pala. Cast. *in l. cum te, C. de pac. inter empt. & vend.* de qua *in sequen. cap.* idem Paul. *in l. Aristo. n. 3. ff. de donatio.*

16 Ad *d. l. 1.* magis aduertendum est ad illa verba, *licet non taxata quantitate*, Glos. enim Bar. Bald. Fulgos. & omnes intelligunt ea verba significare, quod si à principio daretur res taxata in quãtitate certa, esset vera emptio: & ita Paul. *in l. 1. ff. de rer. perm.* sequitur Alc. *in l. 2. n. 23. ff. si cert. per.* & ibi Rip. *n. 26.* Tiraq. *de retr. lig. §. 1. gl. 14. n. 9.* Dec. *consi.* 160. *col. 1. ad fi.* & ita Faber. *g. in §. item pre-*
g. Et alij relati in c. 3. n. 1. pag. 39.
cium, n. 1. Instit. de empt. & vend.

Ego nõ dubito gl. & Dd. errasse, quia verba *d. l.* non possunt accipi, vt ipsi acceperunt, & conclusio, quã colligunt, est plane iuri contraria: quãuis enim à principio fuisset taxatus valor rei, quæ pro alia daretur, non potuit resultare vera emptio, quæ non consistit deficiente conuentione in nummo, vel pecunia: per *d. l. 1. & l. 2. & l. pacta conuenta, ff. de contrah. empt. l. emptionem, C. de rer. per. l. empt. fides, C. de contra. emp. cum sup. traditis*, quibus responderi nequit: nec partes mutare possunt substantiam rei, nec fingendo inducere, vt taxatio rei sit pecunia, iuxta *reg. l. in bello, §. facta, ff. de captiu.* & vbi pecunia requiritur, (vt in emptione) non potest per alias res æstimari, licet aliæ res per eam æstimentur. *l. si ita 43. ff. de*

fidei ius. Hoc euincunt etiam quædam argumenta Pet. & Cyn. ad aliud *in d. l. 1.* vt ibi refert Bald. *num. 7.*

Nec obstat *l. precij, C. de resc. ven.* (quam male adducunt gl. & Dd.) loquitur enim secundum glo. & omnes ibi, (parum sibi constantes) quando à principio fuit conuētum de precio in pecunia, & postea datata fuit res æstimata loco pecuniæ, inspicitur enim conuentionio non solutio sequuta, vt probat *l. 2. ff. de contrah. emp.* & est receptissimum: facit *gl. l. 2. in princip. ff. si cert. per. ibi, propositum inspicitur:* & ita ad *d. l. 1.* bene aduertisse videtur Lorient.

Nec obstat arg. quod à sensu contrario male colligebant gl. & Dd. ex verbis *d. l. 1.* ibi, *licet non taxata quantitate*, non enim significat Imperator, quod taxata quantitate, fieret vera emptio: nec verba talem collectionem admittunt, sed potius vult text. idem iuris esse eo casu non taxata quantitate, quod esset, si taxaretur, & hæc est sanior collectio: & ita plane probat *d. l.* quod si ibi altera species taxata daretur pro venali, minus dubium esset, competere tunc actionem ad interesse, ad similitudinem empti & venditi. Sed & non taxata competit talis actio ob qualitatem alterius rei venalis.

17 Secundum quæ potest ex illa *l. cõpro-*
bari gl. (quæ cõmendari solet) *in l. 2. §. pe. ff. de pras. verb. verb. similis*, vt contractus innominati sumant effectum contractuum nominatorum, ad quorum similitudinem contrahuntur, not. Alex. *in l. actionibus, n. 10. ff. de in lit. iur.* Gom. *in §. actio. n. 8. Inst. de acti.* probat text. & ibi not. Bart. & Paul. *in l. 1. §. si quis seruum, ff. de pos. tex. in l. eum qui, §. si rem, ff. commod.* Sed hoc sane debet intelligi, quo ad respicientia effectum conuentionis, non quo ad modum & qualitates: sunt enim plures differentiæ in modo, & nonnullis qualitatibus inter contractus nominatos & innominatos etiam nominatis similes, vt *in l. 1. & 2. de rer. permut.* vbi late Paul. & Ias. & post eos Curt. *in l. petens, num. 36. Co. de pact.* & Lorient. *de pact. axio. 117. cum seq.* & Bereng. *in repe. l. pact. ff. de con. empt.*

18 Ex prædictis circa precium requisitum in venditione, resoluitur quæstio Ioan. Fabr. *in §. precium, nu. 1. Inst. de emp. & ven.* quãdo venditur res pro modico precio, cõ adiecto pacto, vt emptor soluat de-

bita venditoris: Nec videtur bene resolueret Fab. dum inquit, esse venditione, si debita certa fuerint & specificata, vt ipse loquitur: quasi diuersum sit, si quantitas eorum, quæ debentur, non exprimitur. Ego autem assero emptionem esse in his terminis, cum semel certum aliquod precium exprimitur; licet adiciatur relatio ad debita incerta, arg. *l. hac venditio. 7. §. 1. ff. de contr. empt. ibi, magis enim ignoratur, quanti emptus sit: quam in rei veritate incertum est.* Probat magis ex *§. fin. d. l. 7.* vbi IC. ponit aliam formam emptionis, *esto mihi fundus emptus centum & quanto pluri vendidero*, qua quaestione præmissa respondet IC. in hæc verba, *valet venditio, & statim impletur. Habet enim certum precium centum: augetur autem precium, si pluri emptor fundum vendiderit.* Adeo perspicue hoc probat text. ille, vt inductione nõ egeat: paruitas enim pretij expressi non tollit nomen veræ emptionis, vt probat text. *in leg. si quis donationis, 38. ff. de contrah. empt.* & hæc traditio satis probatur ex *l. fundi partem 7. ff. de contrah. empt.* sed tandem pro ead. do. tex. *in l. ea conditione inf. hoc titul. de quo in c. seq.*

19 Ex iisdem infertur ad notab. quaestionem de contrahentib. sub ea forma, *vt resempta maneat iusto precio, seu pro precio quod iustum declarabitur.* In qua q. reperio Dd. variasse: Albe. enim & Fulg. (alibi non relati) secure scripserunt, ea forma resultare validam emptionem & precium tunc declarandum fore à iudice: quasi mentio illa iusti pretij habeatur pro relatione ad rem certã: Ita prædicti Dd. *in l. hac venditio. §. 1. ff. de con. emp.* citantes ad hoc tex. vt expressum *in l. si fundus, 16. §. vlt. ff. de pig.* Sed in ea forma non dici venditionem verius & receptius est, ex Dd. statim citandis, qui tamen volũt resultare tunc contractum innominatũ, vt secuta traditione detur tradendi actio præscrip. verb. ad iustum precium declarandum à iudice: quod aperte tradit Bal. *in l. fin. quaest. 1. num. 8. C. de contrah. empt.* referens ad id Nicol. de Matarel. & Az. *in summ. Inst. loca.* & ita idem Bald. *in l. contractus, num. 8. C. de fide instrum.* quem sequitur Alex. ad Bar. *in d. l. hac venditio.* Ias. *in §. actionum, num. 191.* Idem Ias. *in l. si tibi. ff. de prescri. verb.* & ibi not. Paul. probat etiam Rom. *in l. sciendum, n. 33.* & ibi Alex. *n. 17. ff. de verb. obligat.* Soc. *in l. si quis*

arbitratu, col. 5. nu. 19. ff. de verb. obl. & Ias. in d. §. actionum, ad id extollit tex. *in d. l. si tibi, que est 24.* quã prius citauit Bal. *in d. l. si. & Rom. vbi sup.* Fabia autem *in tract. de emp. q. 5. n. 25. & 26.* male se explicans videtur probare traditione illã Bal. Sed eius argumenta tendunt in id, vt in ea forma dicatur valida emptio, non contractus innominatus, & sic eius rationes dicto non cohærent: ibidem etiam male citat Roma. vbi sup. quasi contrariũ Bald. cum ille concordet. Ant. autem Gome. Hispan. *in lib. de contract. c. 2. num. 9.* partem negatiuam tenet, vt in ea forma non dicatur emptio, sed addit contra Bald. & alios, tunc etiam sequuta traditione non dari actionem ad precium declarandum à iudice, sed tantum ad fructus, vel pensionem condignam ex tempore, quo res fuit penes recipientem: & ita intelligit Azonem *in d. loco,* quem dicit male citatum à Bald. & aliis. In quo tamen falli videtur, quia Azo id voluit, ad quod Bald. eũ citauit: debuitq; Hispan. ibi allegare Salicet. qui eius opin. prius probauit *in d. l. fin. quaest. 4. numer. 7. Cod. de contrah. empt.*

Vides magnam Dd. varietatem alibi 20 non ita relata: ex allegatis autem constat receptius esse in hac q. venditionis pro iusto precio, non dari emptionem validam, sed tantum resultare contractum innominatum, vt sic talis contractus non perficiatur consensu, & sit locus poenitentia: & qui vendere volebat, non teneatur tradere, & si maxime habeat facultatem tradendi: quia emptio non est: Si autem tradat, & is, qui emere volebat, rem accipiat, quasi secuto implemento detur actio ad iustum precium à iudice taxandum. Aduerto etiã, quod Dd. tribuentes effectum illum traditioni sequuta, non solum loquuntur, cum fit conuẽtio vendendi pro iusto precio, sed etiam ex iuribus, quæ citant, idem volunt in conuentione pro eo, de quo ipsi contrahentes concordabunt: & ita Alex. *in l. sciendum, num. 17. ff. de verb. oblig.*

Ego communi opin. adhæreo, vt ex tali conuentione non resultet emptio: 21 contra Alber. & Fulgo. repugnant enim iura *supr.* citata, quæ venditionem negant, deficiente certo precio: mentio, aut illa generica, iusti pretij, non affert certitudinem, quã emptio subsistat: nam

nam & simplex conuentio vendendi nō facta mentione iusti precij, nullo modo valet secundum omnes, & tamen intelligeretur de iusto precio, ex iuribus, & Dd. citatis à Soci. in l. si quis arbitrato, nu. 27. in fi. ff. de verb. oblig. Adde etiam eam conuentionē à principio (vt emptio nō est) non etiam transire in contractum innominatum, quia contrahentes de sola venditione cogitabāt, vt re & verbis cōstat: & ideo deficiente precio corrumpitur omnino iuxta d. §. precium Instit. de emp. & vend. cum alijs, de quibus sup. Facit doctrina quam sentit IC. in l. verbis ciuilibus, ibi, ne fiat contra voluntatem ff. de vulga. & ibi not. Pau. Castr. & in his terminis sentit Aret. in d. l. scimus, col. 5. num. 6. ad fi. ff. de ver. oblig.

22 Ex quo cum Salic. & Anto. Gome. magis probo contra Bal. & communem, vt in hac q. venditionis vel emptionis pro iusto precio, etiam sequuta traditione, non detur actio ad iustum precium. Cum enim conuentio illa, quæ ad venditionē tendebat, nulla sit, ex defectu substantialium, non potest per obliquum suscitari ex traditione sequuta: iuxta doctrinam tex. in l. nūquam nuda. 31. ff. de acq. rer. dom. Nec adest materia permutationis vel alia quæ talem vim & effectum venditionis inducere possit, facit notab. tex. in l. obliqua proprijs viribus non consistunt, 26. ff. de act. & oblig.

23 Nec obstat tex. quem Bald. & alij citabant in d. l. si tibi. 24. ff. de prescrip. verb. ibi enim non traditio, sed opera sequuta ius facienti præstat ad iustam mercedem, ne alter cum eius iniuria locupletetur, contra iur. reg. Nec ad id requiritur certa causa vel conuentio, sed sufficit, quem vt re vel opera alterius in ijs, quæ gratis facere nō intendunt, vt ei satisfacere teneatur, vt probo num. seq. & ita procedit tex. in §. 1. vers. qua de causa, Instit. de locat. Et suadet ex æquissima regula, l. si me & Titium 32. ff. si cert. petat.

24 Ex quo noue & vtiliter colligi potest differentia in prædictis terminis conuentionis ad iustum precium, inter conuentionem tendentem ad locationem, & tendentem ad venditionem: nam licet vtraque non expressa statim quantitate, vel mercede à principio non consistat, nomenque & effectum suum retinere nequeat, differunt

tamen in eo, quod conuentio illa tendens ad venditionem, non obligabit ad precium, etiam sequuta rei traditione, vt sup. At in simili conuentione tendente ad locationem, sequuta traditione, tenebitur recipiens ad iustam mercedem ex vsu rei alienæ, vt tenebatur ipso facto, nulla præcedente conuentione: argum. l. item queritur, 14. §. fin. ibi, prout quisque habitauerit, ff. loca. & ibi notat Bald. & alij, quos refert Ias. in §. actionum, num. 188. Instit. de action. & in terminis notant Cin. Alberic. Salic. Fulgos. in l. excepto, C. loca. Quæ differentia comprobari potest ex Paul. Castr. in l. 1. §. si quis seruum, num. 4. ff. de pos. Vides igitur egregiam differentiam inter locationem & emptionem, seu inter conuentiones earum nomen referentes, quod forsitan alibi expensum non reperietur, quod repetit infra, cap. 3. num. 5. Et inde limitabitur similitudo & æquiparatio, quam tradit Iurisconsultus in l. 2. ff. locat. inde etiam cauebis ab Angel. in leg. excepto, Cod. loca. magis à Socin. in l. si quis arbitrato, col. 5. vers. aliquando. ff. de verb. oblig. vbi emptionem & locationem æquat.

His vero non obstat tex. in d. l. si fundus, 16. §. si. ff. de pign. per quem Alber. & Fulgos. supr. relati, tenuerunt conuentionem per illa verba, pro iusto precio, inducere validam emptionem: verba illius text. sic habent, potest ita fieri pignoris datio hypothecæ, vt si intra certum tempus non sit soluta pecunia, iure empt. possideat rē iusto precio tunc æstimandā, hoc enim casu videtur quodammodo conditionalis esse venditio. Reperio autem text. illum varie intelligi: primo glo. ibi in hac difficultate respondet esse speciale, ratione mutui, vt debitores inueniant pecuniam, quam aliter non inuenirent: & tunc valeat venditio non expresso precio certo sub ea forma, vt res obligata maneat empta pro iusto precio, & cum gl. est Alb. ibi, & secure Hisp. Gom. d. lib. & c. & nu. Barto. ibi intelligit eam conuentionem valere non solum in causa mutui, sed generaliter, vbi præcedit alius contractus validus, cui illa conuentio vendendi pro iusto precio adhæreat. Questio autem nostra procedit, vbi datur sola illa conuentio vendendi pro iusto precio, absque alia, cui adhæreat:

quem intellectum approbatum communiter dicit Ang. Are. *in 5. precium, n. 4. Inst. de emp. & vend.*

Rom. autem *in d. l. sciendum, num. 32. §. de verb. obli.* inquit este speciale in casu d. §. alia ratione, vt mutuo dantes magis vtantur eo pacto, vt res maneat pro iusto precio, quā pacto legis commissoriae in pignoribus reprobato. quod prius dixit Imo. *ibi. col. 2.* quos refert Soc. vacillans *in l. si quis arbitrato, nu. 19. ff. de verb. oblig.* Mihi vero placet ratio Bar. quæ satis probari videtur *ex l. fin. in princip. ff. de contrah. emp.* de qua *infr. hoc cap.* Quæ ratio iuuatur ex eo, vt inter homines faciliora sint commercia, vtque homo ab homine magis iuuetur, quod Reip. vtile censetur: vt in simili dicit gloss. *in l. 4. ad fin. ff. de pig. act. ibi, propter publicam utilitatem: & ibi, eueniret sepiissime, vt creditores mutua denegarent:* quam gloss. sequuntur Dd. & extollit Dec. *in l. fructus, & in l. nec pignus, ff. de reg. iur.* Angel. Aret. *in §. si. instit. quib. mod. re contra. oblig.* Et rationem Bar. comprobatur Socin. *in dict. leg. si quis arbitrato. num. 28.*

26 Hæc de illo text. quoad præsentem materiam, alia enim difficultas tangitur à glos. & Dd. quomodo valuerit ibi pactum, vt non sequuta solutione, pignus emptum maneret creditori, cum pacta leg. commissoriae in pignoribus reprobentur, vt *in l. fin. Cod. de pact. pig.* ideo gloss. *in d. §. & in l. 1. C. de pact. pign.* intelligit d. §. procedere ex illa iustificatione conventionis pro iusto precio: regulam autem contrariam procedere, vbi simpliciter conuenitur: vt pignus maneat pro quantitate debita, quia in hoc pacto posset resultare grandis vsura, vel magna fraus debitori: in precio autem iusto, datur quoddam temperamentum, quod iuuatur ex text. notab. *in l. si bene collata 33. ff. de vsur.* & ita cum gloss. intelligunt communiter scriben. & ad hoc extollunt illum text. Salice. & Paul. *in l. Titius, ff. de pignor. actio. Bal. in ca. vno, num. 6. de feud. dato in vi. leg. commiss.* Fabian. *in d. tract. q. 7. num. 10. & sequen. Socin. d. l. si quis arbitrato, num. 28.* & plures, quos refert Tiraquel. *de retra. conuen. in fin. n. 136.* & ita Afflict. *in decis. 168. post princ.* & Ant. Rub. *conf. 136.* qui omnes cum Bar. *in d. §. idem* intelligunt: etsi expressim non conueniatur de iusto

precio, sed simpliciter, quia & tunc de iusto intelligitur: & ita Bar. *in l. quamuis, ff. de solu. & plures relati à Tiraq. vbi sup. n. 138.* & illum tex. non semel dicit sing. Angel. Perus. *ibi.*

Is est communis intellectus *ad d. §. à 27* quo nemo huc vsque discrepauit: & *ex d. §. colligunt Dd.* limitationem ad regulam prohibentem in pignore, pactum illud l. commissoriae, secundum omnes proxime citatos & Neguzant. *de pigno. 4. part. num. 6. in 2. limit.* & Molin. *de commerc. questio. 52.* vbi multa noua & egregia tradit ad hanc materiam *pacti leg. commiss. in pignoribus.* Ego autem tam ad intellectum d. §. quam ad intelligenda multa alia responsa ICTor. quæ in pandect. sunt, noue contra gloss. antiquos & nouiores omnes iuris interpret. verius puto, apud ICTos non fuisse prohibitum pactum illud leg. commissoriae in pignoribus, nec vllum ex ICTis talem regulam nouisse, & consequenter illos numquā eam præsupponere in suis responsis. Quod mihi inceptum fieri vero simile, quia nulla l. adducitur, quæ talem regulam prohibitoriam ponat: contrarium ius ergo fuisse credi debet: *argument. l. 1. ff. de testibus.* Comprobatur hoc, quia notissima & generalis erat regula, vt conuenta seruentur, vnde tam insignis limitatio tamque notabilis species irritans conventionem, debuerat à ICTis perspicue tradi; iuxta doctrinam IC. mihi peculiarem, *in litem apud Labeonē 19. §. ait prator, ff. de iniur. ibi, ea que notabilia sunt, nisi specialiter notentur, quasi neglecta videntur.* Nec facit timor vel suspicio vsuræ, vt Dd. male arguebant, nam iure antiquo id non irritabat conventionem: *L. eos, §. 1. C. de vsur.*

Tandem ornissis argumentis, probatur hanc inauditam sententiam text. apertiss. *in d. l. fin. Co. de pact. pign.* quæ Constant. est: is autem in multis nouum ius induxit, vt obseruat Alc. *lib. 4. parerg. ca. 5.* & ego ostendo *in comm. l. 1. in 1. par. num. 32. C. de bon. mater.* Nec mirum, quia Constant. fuit ex posterioribus principibus, quorum constitutiones in Cod. habemus, & eius tempore non fuerunt ICTi, quorum extent responsa in Digestis: Sed iam verba Constantini audiatis, quæ ita habent: *quoniam inter alias captiones præcipuè commissoria*
pigno-

*pignorum legis crescit asperitas, placet infirmari eam. Si quis igitur tali contractu laboret, hac sanctione respiret, quæcum præteritis præsentia quoque repellit & futura prohibet. Nō potuit quidem aliis verbis apertius ostēdi ius illud nouum esse, contrariumque ante Constantin. fuisse. Quod multipliciter probat Imperator ipse, primo, cum significat opus fuisse nouo remedio aduersus crescentem malitiam: Deinde cū speciatiim meminit illius pacti in pignoribus, cuius asperitatem, inquit, se velle infirmare, antea igitur non erat infirmū sed validum: quod magis indicat Imperator, cum contrahentes alloquitur subdens: *ut qui tali contractu laborabant, ea constitutione respirarent*, quod falso dixisset, si ante suam constitutionem antiquiori iure eis consultum fuisset. Sed multo magis id ostendit Imperator, cum tandem eam constitutionem extendit ad præterita, quia alio iure censenda erāt, iuxta *reg. l. 7. C. de legib.* Et ita manifestè patet *ex d. l. nouum ius* ibi introductum, contrariumque fuisse apud ICtos & anteriores principes, contra gl. & omnes scriben.*

28 Infertur ergo noue contra gl. & omnes hucusq; scriben. *ad d. §. si. l. 16. ff. de pig. Martianum IC.* non dubitasse *de pacto l. commissoria in pignore*, nec ex regulā noua *d. l. fra.* potuit resultare difficultas ad decisionem antiquam, §. *cuius tempore aliud ius erat in ea re.* Idemque infertur ad alia responsa IC. de quibus statim agemus. Sed oportet ante alia tollere obiectionem, quæ occurret ex IC. *Ulp. in l. quamuis 45. ff. de solu.* inde enim solent Dd. colligere, iam apud IC. improbatum fuisse pactum illud in pignoribus: cui obiectioni responderi potest 1. cum Bar. ibi variante, vt in casu *d. l. diuersa ratio* faciat, ne pactum astringat, quia erat inter coniuges, & ex viro vxori, inter quos tolli debet fraus, quæ fieri posset iuri prohibenti donationem inter coniuges: & ita Fulgos. *in l. Titius, ff. de pig. acti.* & latius Molin. *d. lib. de commer. q. 52. n. 375.* verba autem *d. l.* ita habent. *Quamuis stipulanti vxori vir sponderit direpto matrimonio prædia, quæ doti erant obligata, in solutum dare: tamen satis esse offerre dotis quantitatem.* Et illa interpretatio Bart. & sup. allegatorū comprobatur ex celebri regula *l. oratio, ff. de spon.*

Vel aliter & forsan melius intelligenda videtur *d. l. quamuis*, vt ibi pactum non desinat astringere, quasi eo tempore improbatum esset, cum aperte probatum maneat *ex d. leg. fin.* apud IC. diuersum ius fuisse: nec etiam procedat *d. l.* principaliter ob vitandam donationem inter coniuges; posset enim pignus non plus valere, quam fors. Sed alia ratione, & iuridicā æquitate vir ibi non obligatur precise ex tali conuentione, satis enim fuit iuris conditoribus vt dos integra restitueretur, & mulier illæsa seruetur: ideoque sufficiat dotis quantitatem restitui: ne vir lædatur ex pacto, vel forsan vxor. Sic enim inter coniuges magis, quam in aliis vitatur inæqualitas, vt *in leg. iure succursum, ff. de iure dot.* de qua latius *infra ad nostram leg. 2.* Probatur etiam quod intendimus contra Dd. *ex d. leg. quamuis*: ibi enim proprie non erat *pactum l. commissoria in pignoribus.* cum IC. referat pactum per alia verba, non per ea, quod pignora manerent empta pro quantitate debita: possetque intelligi, vt manerent pro iusto precio: vt Bart. & Dd. communiter intelligunt *in d. §. si. l. 16. ff. de pig. vt supr.* Nouè etiam *ex d. l. quamuis.* satis contra Dd. colliges IC. magis significare, quod illud pactum regulariter erat validum & obseruandum, specialiterque inter coniuges sufficeret, vt pacto non obstante, sufficiat dotis quantitatem restitui, & mulierem illæsam seruari. Et sic probat *reg. eo tempore* in contrarium fuisse, vt pactum illud valeret contra gl. & omnes: quod alibi ita expensum non inuenies.

Inde similiter infertur ad intellect. 29
text. *in l. Titius, 34. ff. de pignor. act.* vbi IC. Marcellus ita habet, *Titius cum credidisset pecuniam Sempronio, & ob eam pignus accepisset, futurumque esset, vt distraheret id creditor, quia pecunia non solueretur, petijt à creditore, vt fundum certo precio emptum haberet. Et cum impetrasset epistolam, qua se vendidisse fundum creditori significaret, emisit. Quæro an hanc venditionem debitor reuocare possit, offerendo sortem & vsuras quæ debentur? Marcellus respondit, secundum ea, quæ proposita essent, reuocare non posse.* Reiecta gloss. varietate & Dd. ibi, non obscura videtur narratio facti, & decisio tex. punctando ver-

ba, vt hic melius, quam alibi videbis: agitur ibi de debitore, qui ne pignora venderentur, quæ fortasse ei chara erant, petijt & impetrauit à creditore, vt sibi emeret fundum certo precio, inter eos conuento: postea autem volebat eam venditionem reuocare, offerens sortem & vsuras. IC. respondet non esse, cur venditio vel conuentio illa retractetur. Illud autem primo verius puto cum Molin. vbi *supr.* contra glos. & Bart. variantes *in d. l. Titius, & d. l. quamuis.* contra Salic. & Paul. *in d. l. Titius,* contra Negusan. *de pign. 4. par. num. 6. in l. limit.* contra Alex. *in consil. 1. 8. lib. 7. num. 2.* contra Imol. *in cap. significante col. 3. de pignor.* contra Guido. *decis. 6. pactum in ea l. valere non tantum ad retinendum creditore possidente, quod probatur ex generalitate text. iuncta vulgari regula. leg. prime, §. & generaliter. ff. de lega. præs. probatur magis, quia diuinatorium esset fingere in casu d. l. fuisse fundum penes creditorem. Id etiam significat litera d. l. cum agat de fundo non obligato, nec adhuc tradito. Tandem contra Dd. hoc euincitur ex respōso IC. decidentis pactum ibi valere, nec à debitore reuocari posse: cum ergo valeat, intelligi debet perfectè vt iuris est, ad agendum & defendendum, iuxta *l. sicut ab initio, C. de actio & obligatio. l. 1. §. si conuenerit, ff. de pos.**

30 Placet etiam quod contra alios bene aduertit Molin. vbi *supr.* vt in casu *d. l. Titius,* non fuerint verba *pacti leg. commiss. in pignore,* quia non manebat pignus emptum pro debito, sed pro alio precio, quod fortasse iustum esset. Sed notabilius iam sequitur ex prædictis, non posse sustineri, quod Bart. & omnes ante Molin. colligebant ex *d. l. Titius,* vt pactum illud in pignoribus reprobatur valeat, quando apponitur ex interuallo: quod vrgentissime confutat Molin. vi rationis & æquitatis. Nec teneri potest hodie stante *d. l. fin. Cod. de pact. pign.* quæ nouum ius induxit indistincte irritando pactum illud, quod apud IC. valebat, vnde quamuis *in d. l. Titius,* pactum illud esset hoc, de quo agimus, & IC. ibi illud diceret validum, non mirum erat, cum regulariter eo tempore illud pactum valebat. vnde non poterat ex illa *L. limitari reg. d. l. fin.* quod Molin. affectus non fuit,

bene tamen offendit contra alios tantam asperitatem, tantamque & fortasse maiorem fraudem versari posse in eo pacto ex interuallo, quam ab initio apposito: quod ante Molin. aduertit Tiraq. alios referens *de retract. conuent. in præfat. numer. 8. & in fin. nume. 134.* quod etiam fortissime probatur, quia aliter quotidie fraus fieret prohibitioni *d. l. fin. Cod. de pact. pignor.* Et ita credo in praxi iudicabitur contra communem, cum iura & rationes hanc partem manifeste probent, quod apud Lufitanos notab. est ad *Ord. lib. 4. tit. 2.* que ibi approbans tantum limitationem Dd. de tali conuentione, pro iusto precio, videtur reiicere alias limitationes incaute ab eis traditas.

Ex quibus etiam infertur ad intel- 31 lectum text. (quo plures lapsi videntur) *in l. fin. in princip. ff. de contrab. empr.* vbi IC. Scauola habet in hunc modum, *Titius cum mutuos acciperet tot aureos vsuris, dedit pignori siue hypotheca prædia, & fideiussorem Lucium, cui promisit intra triennium proximum se eum liberaturum, quod si id non fecerit die superscripta, & soluerit debitum fideiussor creditori, iussit prædia emptæ esse, quæ creditori obligauerat. Quæro cum non sit liberatus Lucius fideiussor à Titio, an si soluerit creditori, emptæ haberet superscripta prædia? Respondit, si non vt in causam obligationis, sed vt emptæ habeantur, sub conditione emptio factæ est, & contractam esse obligationem.* Scriben. communiter intelligunt conuentionem, de qua *in dict. leg. fin. continere pactum, leg. commissoria in pignore:* respondent tamen ideo ibi valere, quia secundum eos prohibitio *dict. l. fin. & eius regu.* non habet locum in debitore ita contrahente, cum suo fideiussore, sed cum creditore tantum: quasi non sit tanta asperitas, nec tanta fraudis suspicio, quando ea conuentio fit cum fideiussore: & ita glossa & Dd. communiter *in leg. 1. Cod. de pact. pignor.* Bartol. *in dict. leg. quamuis. Digest. de solutio.* Fabian. vbi *supr.* & Negusan. vbi *supr. in 4. limitat.* & ad hoc eam leg. dicunt singul. plures, maxime Paul. Castrens. *in d. l. Titius, ff. de pignor. act.* & Ioan. Lup. de Pala. Ruu. *in Repe. ca. per vestras, §. 78. n. 10. & feud. in cap. 1. de feud. dat. in vi leg. commiss.* Sed longè melius aduertit Molin. eandem rationem vigere in fideiussore, quæ

quæ est in creditore, eandemque asperitatem, quam execratur *d. l. fin. C. de pact. pign.* & ideo concludit idem iuris esse in fideiussore, quod est in creditore, ut sic ampliatur, non limitetur regula prohibens *pactum leg. commiss. in pignoris*: quod etiam voluit Io. Imol. in cap. *significante, col. 3. versic. item aduerte, de pign. respondens ad d. l. fin. ff. de contrab. empt.* ut non loquatur in pacto illo reprobatum, quod pignus maneat pro debito. Sed simpliciter ut pignus emptum maneat, tunc enim intelligitur pro iusto precio. Et ita Alex. extollens hunc Imol. intellectum *d. consil. 178. numer. 9. libr. 7.* quos sequitur Molin. ubi *supr. facit tex. & Dd. in l. si fideiussor, 52. §. meminisse, ff. de lega. 1. Soc. in l. si quis arbitrato, nu. 27. ff. de verb. oblig.*

Sed nec Imol. nec Moli. nec alij assequuti sunt *d. l. si. ff. de contra. emp.* etiam si loqueretur in mero pacto *l. commiss. in pignore*, non posse adduci in limitationem *d. l. fin. C. de pact. pig.* iuxta veram declarationem nostram, quia altera fuit longè posterior: & tempore alterius pactum illud non erat improbatum. Et ultra Alex. & *supr.* citatos addo, in fideiussore magis vigere rationem *d. l. si. C. de pact. pig.* quia fideiussio adeo gratuita esse debet, ut rupta fides dicatur, si fideiussor emat bona debitoris, *l. i. C. de dol.* item fideiussor postquam soluit, creditor est, iuxta doctrinam *l. creditorum. l. i. ff. de verb. sign. si.* & ideo prohibitio *d. l.* loquentis de tali pacto cum creditore, verificatur in fideiussore, siue attendas tempus, postquam fideiussor soluit, siue tempus anterius cum ad illud conferatur tale pactum, iuxta reg. *l. quod sponsa, C. de dona. ante nupt.* Resoluo igitur quod Scæuola in *d. l. fin.* agit magis de quæstione voluntatis, quam potestatis, nempe de cognoscendo quid inter contrahentes conuentum censeatur, non verò an contrahere potuerunt. Nec IC. potuit dubitare an ibi *pactum leg. commiss. in pig.* valeret, cum eò tempore improbatum non esset, ut *supr.* probaui.

32 Ex his etiam infertur ad intellectum *l. i. C. de pact. pign.* quam puto ab omnibus hucusque malè intelligi: est *l. Alex. Imper.* habet autem hæc verba. *Qui pactus est, nisi intra certum tempus pecuniam, quam mutuam acceperat, sol-*

ueret, cessurum se creditoribus, hypothecæ venditionem non contraxit, sed id comprehendit, quod iure suo creditor in pignore habiturus erat: communi itaque iure creditor hypothecam vendere debet. glos. Bart. & omnes ibi, & in locis *supr.* citatis, & Afflict. *decis. 368.* intelligunt illam *l. de pacto simili l. commissoria in pignore*, ut non minus prohibitum censeatur. Ego autem contra omnes verius aduerto, quod cum ea *l. sit Alex.* non debet intelligi irritare pactum tanquam simile pacto *l. commiss. in pignore*: cum ante Constan. illud prohibitum non fuerit, ut patet ex *d. l. fin. Constan.* autem primus, fuit quadagesimus Imperator: Alex. vero vigesimus quintus: maximè quod *d. l. fin.* potuit esse non primi Constan. sed alterius, quia plures fuere: & sic multo longius post *d. l. i.* quæ fuit Alex. item verba *d. l. i.* satis indicant pact. illud non fuisse à principio acceptæ pecuniæ mutuæ, sed ex interuallo, & ideo tex. esset contra eosdem Dd. dicentes valere id pactum ex interuallo, ut *supr. numer. 30.* Aduerto etiam quod *d. l. i.* (ut proximè dixi *ad l. fin. ff. de contrab. empt.*) non de potestate agit, sed de voluntate contrahentium: & vere *d. l.* non dicit pactum, de quo ibi, esse nullum, sed ex eo non induci venditionem hypothecæ, nec plus afferre, quam id, quod iure communi creditori competeat. & tandem scopus illius text. est interpretari verba illa conventionis, *cedere pignora creditori*, quid importent, in quo respondet text. ibi secundum regulam *l. non rectè. C. de fideiuss. l. qui mutuam, ff. mand.* cum not. Bart. & alijs in *l. 3. ff. de leg. 1.* Imo si cum iudicio expendas *verb. ad l. i. supr. relata*, ibi, *hypotheca venditionem non contraxit*: plane significant eo tempore potuisse contrahi, & pactum *l. commiss. in pignore* voluisse, si expressim apponeretur, ibi enim non irritatur talis conuentio, sed interpretatur Imperator non ita conuentum censerit: quod nemo huc vsque aduertit.

Ex scriptis autem à Dd. in hac materia, placet ea limitatio, quam tradunt *ad d. l. fin.* ut non procedat, quando conuentio esset, ut non soluto debito ad certum tempus maneat pignus emptum pro iusto precio: quia in hac

conuentione non viget tanta asperitas, nec propriè est *pactum leg. commiss. in pignore*. nec lex noua correctoria debet extra suos terminos facile trahi, secundum receptas traditiones, & ita in hac specie apud Lusitanos decidit d. *Ordinatio lib. 4. tit. 2.* quæ hanc solam limitationem approbat. Longius, quam putaram, me euexit veritatis & P. V. amor, excessusque tot noua & vtilia afferens venia dignus erit, vt alias dicit IC. *in l. iam dubitari, ff. de hered. insti.*

S E C V N D A P A R S

R V B.

C. de rescind. vend.

C A P V T I I.

S V M M A R I V M.

- 1 *Exactissimè tractatur quæstio, quando ex vna parte res, ex altera precium & res datur, quod contractus genus inde resuliet? In qua multa nouè explicantur, vsque ad num. 10.*
- 10 *Expenditur & declaratur ordi. Lusitanorum libr. 4. tit. vlt.*
- 11 *Improbatur traditio quædam Paul. Cast. & contra plures ostenditur emptione dici, etiam si res simul cum precio data, precium excedat.*
- 12 *Nouè explicatur text. in l. si in empt. 34. ff. de contrah. empt. contra plures.*
- 13 *Explicatur ad supradicta text. in c. ad quæstiones, de rerum permutat.*
- 14 *Infertur ad tex. in l. cum te, C. de pact. inter empt. de cuius intellectu plenissimè agitur, & num. 15. 16. & 17.*
- 18 *Ad eandem l. Cum te, traditur oppositio l. ea conditione, C. de rescin. vend. agiturque de conciliatione earum legum, & reprobantur multa huc vsque tradita vsque ad nu. 23.*
- 24 *Traditur noua & solida ratio ad notabilem differentiam inter emptionem & permutacionem, seu inter contractus nominatos, & innominatos: & inferuntur aliqua scitu digna, vsque ad num. 26.*
- 27 *Nouè contra Dd. probatur, cum aliquid ultra precium ex conuentione præstā- dum est ab emptore, in dubio intelligendum esse contraemptorem non implentem, id quod ultra precium erat,*

principaliter vendiorem mouisse.

- 28 *Tractatur, quæ actio detur in casu d. l. cum te, C. de pact. inter empt. & venditor.*
- 29 *Infertur ad l. fundi partem, ff. de contrah. empt. & contra plures Dd. explicatur, multaque circa eam l. nouè traduntur vsque ad nu. 32.*

EX tractatis in præceden. ca. liquet vtilissimum esse cognoscere dubiam conuentionem, an ex ea venditio, an contractus innominatus resultet: principaliter ob duos illos grandes effectus, quod in venditione non est locus poenitentiae, nec res tradita repetitur, licet emptor non impleat conuenta: sed tantum agitur ad ea implenda. E contrario autem in permutatione & contractu innominato poenitentiae locus est, & non sequito implemento, res data repetitur. *l. i. ff. de rer. permut. vbi late Paul. & Ias. & alibi sæpe.*

Continuando igitur præcedentia, oportune se offert celebris quæstio, quando ex altera parte res, ex altera precium, & alia res datur, an emptio, an permutatio sit? In qua varij varia dixerunt secundum Panorm. *in cap. ad quæstiones, de rer. permut.* notissimum est plures doctissimosque viros q. hanc plene tractasse, vnumquemque pro virili: recentiores autem quam plurima in eam rem adduxisse: vt fortasse plures notare possint, & circa hanc rem (Deo duce) si recte perlegerint, quæ trademus, multa eos non vulgaria, nec antea discussa, agnitueros. Circa hanc qu. resolutio Bart. est, vt primo attendatur, quod principaliter agere intendunt contrahentes, vt ab eorum mente nomen & effectus conuenti detur: ita Bar. *in l. Arist. nu. 2. ff. de dona.* idem Bart. *in l. si in emptione, ff. de contrah. empt. & in l. i. nu. 7. ff. de rer. permut.* quod probant cõmuniter scriben. in eisdem locis: & Panorm. & reliqui *in d. cap. ad quæstiones:* & innumeri, quos refert Tiraq. *de retract. l.igna. §. 30. gloss. 1. num. 2.* (qui inter recentiores ample hanc quæst. ornauit) & vltra eum ita Boe. *qu. 144. Rip. in l. 2. nu. 36. ff. si cert. pet.* & Hispan. Couar. à Leiuia *lib. 2. resolu. cap. 4. num. 9.* Hispan. Anto. Gom. *in libr. de contract. ca. 2. nu. 10.* Ex ea de pact. *num. 513. versic. 1.*

Ex mente autem Bart. & aliorum colligitur in proposito, vt dicatur constare, quod

quod principaliter partes intendunt, ex nomine ab eis expresso, vt venditio, vel permutatio tunc dicatur, prout contractantes nominauerint: & ita Paul. *in d.l. Arist. nu. 4. in fin. & nu. sequ.* Panor. *in d.c. ad quaestiones, nu. 4.* Ex ea, vbi *supr.* plenius Tiraq. vbi *supr. nu. 7.* & ita Loriot. *de pact. axiom. 115.* Molin. *in consuetud. Paris. § 13. num. 53.* Nec quis obijciat regulam, quæ habet non attendi nomen à contractantibus impositum, *l. 6. ff. de præsc. verb. id enim procedit, quando natura conuentionis nomini repugnat, seu deducta in conuentionem repugnant nomini expresso: vt declarat Dec. in authent. ex testamento, nu. 6. versic. sed certe, C. de collat.* At in hac q. deducta in conuentionem, non repugnant nomine expresso à contractantibus, ideoque eorum expressioni stari debet.

3 Et tamen receptissima conclusio cum iudicio declaratur à nonnullis ex *supr.* citatis, nisi negotium tale sit, vt ex venditione ius aliquod competat certæ personæ, ex lege, vel consuetudine, tunc enim cauendum est, ne ei fraus fiat, censendo conuentionem illam iure permutationis, vt ex Purpur. & alijs tradit Boer. *d. quaest. 44.* Rip. & Alci. *in d. l. 2. ff. si cert. petat.* Tiraq. *d. loco, num. 11. & sequen.* quem vide contra Igne. ibi relatum facit, *l. qui testamentum, ff. de probat.* & ibi Bart. Limitatur etiam notabiliter à Pau. Castr. *in d. l. Arist. ad fin.* nisi pecuniæ excessus sit magnus, quia tunc censetur venditio, etiam si partes exprimant permutationem: maximè (secundum proximè dictum) si tertio ius aliquod auferatur ex eo, quod non sit emptio: & ita Boer. Tiraq. Couar. Ant. Gom. vbi *supr.* & alij, quos referunt: facit doct. Bart. *in l. si foris, ff. de Cast. pecu.*

4 Alia receptissima conclusio est, quando partes non exprimunt nomen contractus, vt iudicetur ex eo, quod pluris est. Vt si res plus valet, quam pecunia, quæ datur cum ea, censetur permutatio, si pecunia excedit, dicatur emptio: Io. Andr. & alij *in d. c. ad quaestiones, Bald. in l. queritur, ff. de stat. homi.* & innumeri, quos citat Tiraq. *d. loco, num. 9.* Couarr. Ant. Gom. vbi *supr.* Boer. *q. 214. col. 2.* Dec. *in l. imaginaria, ff. de reg. iur.* Socinus *in l. pacta, que contra num. 9. C. de pact.* quod voluit aperte Bar. *in d. l. Arist.* non autem in alijs locis malè citatis à Tiraq. & alijs.

In hac enim quaest. aduertendum est differentiam esse inter id, quod principaliter agitur, & id quod plus valet: primum enim respicit mentem contractantium, alterum respicit valorem & quantitatem rei precij. Ex quo comperies plures non percepisse dicta Bar. *in d. locis:* aliquando enim agit Bar. de eo, quod principaliter agitur, & alij eum referunt, quasi loquatur de eo, quod plus valet: ita enim videbis loquentem Bar. *in d. l. 1. num. 7. ff. de re. permu. & in d. l. si in emptione, ff. de contrab. empr.* quem male refert Tiraq. *d. num. 7.* & ita Ias. *in l. 2. in si. nu. 8. ff. si cert. petat.* nec bene Loriot. *de pact. axiom. 115.*

5 Alia species est, quando sumus in dubio (quod Dd intelligunt, quando partes non exprimunt nomen contractus) & precium non excedit rem, sed vtrūque ab eadem parte datum est eiusdem valoris: Bar. id specificè non decidit, tunc autem magis variant Dd. inter quos Bald. (quem omnes citant) *in prælud. feud. numer. 11.* in ea sententia fuit, vt tunc dicatur venditio: & cum Bald. est Alex. ad Bart. *in d. l. si in emptione:* idem Alex. *in l. 2. numer. 7. ff. si cert. pet.* subobscurè Ias. *in §. actio. nu. 122. Insti. de actio. Fabia. de empt. 2 qu. nu. 23.* Sed contrarium receptius est, ex relatis à Tiraq. *d. l. n. 36.* vbi antea plura argum. contra Bald. adduxit, & hoc melius sentit Bar. *in d. l. 1. n. 7. ff. de rer. perm.* dum resoluit, quod in dubio erit contractus innominatus, non venditio, & ita Fulgo. ibi, & Ias. *in prælud. feud. nu. 25.* Imol. & Roma. *in d. l. Aristot.* & Ias. dicens, hanc communem opin. *in d. l. 2. num. 9. ff. si cert. pet.* & ita Rip. ibi, *col. fin. Curt. numer. 35. Alc. libr. 3. de verb. sign.* Ex ea. *de pact. n. 516. versic. tertius casus.* Ant. Gom. vbi *supr.* quod vrgenter suadetur ex doctrina IC. *in l. 1. versic. quotiens, ff. de aestim. act.* & mihi vrget, *l. fin. ff. de condict. ob caus.* In quo iam aduerte, quod ex Bar. *in d. l. 1.* declarandus est, idem Bar. *in d. l. Aristot.* ne sibi repugnare videatur: vt scilicet velit Bart. non dici rem esse omnino in dubio, quando alterum ex ijs, quæ dantur, est maioris quantitatis: ideoque tunc attendi, quod pluris est: tunc autem dicatur negotium esse prorsus in dubio, vt dicatur contractus innominatus, quando alterum non excedit: & sic ex Bar. *in d. l. 1.* colligitur in effectu decisio huius articuli, quando vtrunque

vtrunque par est, quia tunc magis sumus in dubio: quod non percepit Alex. ad Bart. *in d.l. si empt.*

- 6 Hanc vero conclusionem, quæ receptior est contra Bald. necessario secundum scripta Dd. intelligere debes, quando partes non expresserunt certum nomen contractus. Alias iudicaretur conventio iuxta specialem nominationem contrahentium, quia tunc non dicitur res esse in dubio, vt *supr.* Et ita speciatim not. Purpur. *in d.l. 2.* & ibi Rip. *col. fin.* Aliter etiam vltra Tiraqu. & alios, declarat Ex ea *de pact. nu. 5* 17. nisi res, pro qua datur alia, & precium simul, extitisset venalis, quia tunc contractus censeretur emptio, non permutatio: argum. *l. 1. C. de rer. permu.* quod comprobatur ex ijs, quæ ad eam *l. diximus in preced. cap.* Et pro Ex ea est Molin. *in Consuetu. Paris. §. 23. quest. 15.* maxime cum iam colligatur mens contrahentium, & certa fit pars precij, vt merito debeat emptio censeri. Declarat etiam Ex ea *ibidem*, nisi pecunia detur nomine precij, quia tunc censebitur emptio: ex glo. celebri *in l. fin. C. de prad. decuri.* & id dicit sine dubio Purpur. *in d. l. 2.* & ibi Rip. *col. fin. ff. si cert. pet.* Sed id non tam tutum est, vt colliges ex iis, quæ accuratius deduxi *in 3. cap. 1. part. huius Rub. ad fin. precij* enim nomen etiam aliis rebus, præter pecuniam congruere potest, ex Bald. *in l. fundi partem, ff. de cont. empt.* & alijs relatis à Tiraquel. *de retract. lign. §. 1. gloss. 14. nu. 41. & 43.*

- 7 Aduerto etiam, quod Bart. Bal. Panor. Iaf. Tiraq. & alij *supr.* adducti in hac q. loquuntur per verbum *dare*, exemplificantes ijs verbis, quod ex altera parte datur res, ex altera res & precium: quod aliquantulum repugnat ijs, quæ tradunt omnes ipsi de verbo *dare*, vt non congruat emptioni, faciatque conventionem transire in contractum innominatum, *per l. fin. ff. de cond. ob caus.* de qua agemus *in sequ. cap.*

- 8 In hoc autem articulo, quando vtrunque par est, nec alterum excedit, & non constat, quid principaliter actum sit: Alcia. *in d. l. 2. num. 30. ff. si cert. pet. & in l. 2. n. 19. ff. de verb. oblig.* probat contractum duplicem censeri, partim emptionem, partim permutationem. Quod ante eum videtur probasse Paul. *in d. l. Arist. num. 3.* dum inquit, esse mixtum contractum, nominatum cum innominato: & opin.

Alcia. sequitur Couar. *d. libr. 2. resol. cap. 4. num. 9.* citans Specu. Cin. & alios, qui hæc mixturam contractuum tradiderunt: & dubitans eam videtur sequi Tiraqu. *d. l. de retract. lign. §. 30. glo. 1. nu. 3. & 40.* Contra Alciat. vero est Lorient. *de pact. axiom.* ijs arguens ex repugnantia, quæ est inter venditionem & permutationem, seu inter contractum nominatum & innominatum: quod prius considerarunt alij in hoc articulo, vt per nouiores *in l. 2. ff. si cert. pet.* & Alexand. *in l. fin. nu. 7. versic. sed istud, ff. de cond. ob cau.*

Sed retenta opin. Alci. responderi potest, non esse proprie repugnantiam, cum ad diuersa referatur, & in multis videmus, vt vna res diuersimode censeatur, respectu diuersorum, quod dixerunt Bal. & Pano. quos refert & sequitur Iaf. *in l. 1. col. 2. n. 2. ff. de rer. permu.* & vltra eum probat Bald. *in l. 2. num. 4. C. de cond. ob cau.* colligitur ex Bartol. *in l. item in potestate, in fin. ff. de his, qui sunt sui.* quem refert & sequitur Gome. *in §. penales, nu. 35. Instit. de actio.* vbi glo. hoc probat circa fauorabile & odiosum diuersis respectibus: Iaf. *in l. 2. nu. 3.* & ibi Dec. *C. de in ius voc.* Sic diuersis respectibus vnus dicitur maior & minor. Dec. *in c. sane, n. 3. de offic. deleg.* quod etiam multis exornat Tiraq. *de retract. lig. §. 1. glo. 18. n. 22. & seq.* comprobari potest traditio Alcia. ex tex. & Bal. *in l. cum te, C. de pact. inter empt.* de qua *infra nu. 14.* Sed adhuc magis pro Alci. vrget responsum Vlpian. *in l. Labeo, 50. ff. de contr. empt.* vbi ex eadem conventionem vendendi, resultat duplex actio, ex vendito & prescriptis verbis, quæ tamen diuersæ sunt, & diuersis respectibus ibi conceduntur, vt declarat Fulg. ibi, & Forrun. *in l. iurifigentium, §. quinimo, num. 15. ff. de pact.* & ibi Marti. Lau. *nu. 15.* & illis non relatis Bereng. *in rep. l. pacta 2. par. num. 50. ff. de cont. emp.* & Bulg. *in l. petens, nu. 23. C. de pact.* & Steph. Forcat. *dialog. 91. numer. 4.* Et hæc opin. maxime procedit, cum ex venditione vel permutatione ius tertio defertur, tunc enim illud ei negandum non est in ea parte, quæ talem contractum refert, vt colligitur ex *supr.* dictis, *num. 3.* & speciatim tradit Connan. *libr. 7. cap. 5. char. 480.*

Hæc sunt præcipua circa hæc q. in qua nihil resoluit Mantua *de iure prothomi. 2. q.* Nec aliquid Hisp. Fernand. *l. Tauri 44. nu. 4.* Ex prædictis autem circa eandem q. vtili-

q. utiliter infertur ad nouam prudentissimamque Ordinationem apud Lusit. *li. 4. tit. vl.* vbi decisum est, ne parens habens plures liberos possit rem vèdere vni ex illis, nisi alijs consentientibus: timuit enim lex (quod sæpe contingit) parètem maiori affectione erga vnum ex liberis, iniquum fore alijs: & timuit, ne in eorū fraudem fingat se vendere alteri ex illis, non recepta pecunia, vel ea postea eidem imaginario emptori restituta. Quæ constitutio iure communi non extat: digna tamen laude & imitatione est ad vitandam odiosam inæqualitatem inter liberos, iuxta iuris præceptum. Subdit autem d. ordina. ne parens vendere possit vni ex filijs, nec cum eo facere permutationem quæ inæqualis sit: & ita eius verba habent, *nam fca venda algumna, nem troca qua desigual seia.* Vidi plures de intellectu illius l. dubitantes, quam à iuuetute sic intellexi: vt venditionem tunc simpliciter prohibeat, permutationem vero quatenus inæqualis fuerit: argum. *l. 7. ibi quatenus. ff. deleg. 1.* Nec enim verbum illud, *desigual*, referri debet ad venditionem indistincte prohibitam, cum sit dispar ratio, quæ tollit arg. *reg. leg. iam hoc iure. ff. de vulg.* vt per Ias. ibi in limitationibus: refertur igitur verbum illud ad permutationem tantum, quia in venditione (quantumcunq; exterius videatur æqualis) non cessat proccmialis ratio illius l. de suspitione fraudis, vt in simili tradit Ioan. Imol. *in l. si is, qui ex bonis, nu. 3. post medium. ff. de vulg.* dum citat *l. 1. C. de natur. libe.* Qui timor fraudis non ita cadit in permutatione æquali, de rebus, quarum vsus videri potest ab alijs liberis, quorum respectu ordinatio illa condita est: & ita de iure aliquando prohibetur venditio, non permutatio: vt per Igneum *in d. l. dudum, num. 82. C. de contrah. empt.* & secundum hanc declarationem audiui olim fuisse iudicatum in senatu regio, in casu d. ordinationis. Ego tamen cōtrarium, licet inique, iudicatum vidi anno 1553. Ex prædictis autem infero ad eandem Ordinat. vt si parens rem det vni ex liberis pro alia re & pecunia, dicatur venditio in quantitate data, vt pro ea parte maneat irrita, ac si pecunia data non fuisset, ob timorem fraudis, secundum *sup. tradita*, & arg. *text. in l. 5. §. circa. ff. de donat. int. vir. & vxo.* Paulus *in d. l. Arist. in fin. ff. de donat.*

Non tamen omitto circa *supr. dicta*, *11* periculofam videri declarationem Paul. à nouioribus receptam, vt *supr. num. 3.* dum limitat conclusionem Bart. vbi cōstat quid contrahentes intendunt, nisi precium nimis excedat rem, vel res precium: contrarium enim videtur sentire Bar. cum indistincte tradit censendum esse contractum secundum mentem contrahentium, si de ea constat: & contra Paul. & alios videtur vrgere doctrina IC. *in d. l. si in emptione, 34. ff. de contrah. empt. ibi, nec refert quanti sit accessio, siue plus in ea sit.* quod circa accessoriū & principale probat IC. *in l. etsi non sunt, 21. §. perueniamus. ff. de aur. & argen. lega. extollit Roma. no. ab. 622. Corset. in nota. verb. legatum, fol. 156. col. 2. not. Bal. in l. certi iur. 1. qu. C. loca. Dec. in cap. præterea, de offic. deleg.* Vnde nisi vertatur damnum tertij vel suspicio fraudis, non videretur recedendum ab eo, quod principaliter partes intendunt. Quod magis probatur *ex d. l. fundi partem 72. ff. de contr. empt. & l. 6. §. 1. & l. si sterile. §. si tibi, ff. de act. empt. cum similibus*, in quibus ICti securè appellant venditionē, cū datur pecunia & alia res, si ex verbis vel aliter colligitur mēs contrahentiū, nec distinguunt quid ex ijs excedat, nec quantum. At secundum opin. Paul. & aliorum, oportet diuinare, & violenter literam tot legum restringere: quod non licet. Magis ergo cauendum est ab Ias. *in l. lecta. num. 28. ad fin. ff. si cert. pet.* qui contra illa iura scribit, non posse tunc esse emptionem, nisi pecuniam excedat aliud, quod ab emptore simul pro precio promittitur: quod etiam est contra Bar. & receptam opinionem, quam idem Ias. sæpe sequitur, vt *supr. num. 1.* & contra iura, quæ in venditione habent, sufficere quodlibet precium certum, etiam modicum, vt latè deduxi *in præceden. ca.* & his non adductis ita sentit Fortun. *in l. iuris gentium, §. quinimò, num. 37. ff. de pact. vt infra num. 20.*

Ex iisdem infertur ad intellectum *12* *text. in d. l. si in emptionem, 34. ff. de contrah. empt.* vt autem contra Dd. magis liqueat verus sensus IC. Pauli *in d. l. refero eius verba*, quæ ita habent: *Si in emptione fundi dictum sit accedere Stichum seruum, neque intelligatur, quis ex pluribus accesserit: cum de alio emptor, de alio venditor senserit: nihilominus fundi venditionem*

tionem valere constat. Sed Labeo ait, eum Stichum deberi, quem venditor intellexerit: nec refert quantis accessio, siue plus in ea sit, quam in ipsa re, cui accedit, an minus: pleraque enim res aliquando propter accessiones emimus: sicuti cum domus propter columnas marmoreas, & statuas, & tabulas pictas emitur.

Verba huius l. inducunt Bar. Bald. ibi, & omnes hucusque scriben. in prædicta q. relati à Tiraq. & nouioribus, vbi *supr.* ad conclusionem *de qua num. 1. sup.* vt attendi debeat, quod partes principaliter intendunt, etiam si res, quæ cum precio datur, illud excedat, vel pretium excedat rem. Quæ inductio non potest procedere, nisi præsupponendo, quod emptor erat, qui ibi Stichum ultra pecuniam dabat: & ita inducunt Dd. omnes, vt per Tiraq. *d. loco de retract. lig. §. 30. glo. 1. nu. 2.* Iaf. & Couar. vbi *sup.* Ego autem contra eos verius puto hanc inductionem non procedere, nec in specie illius l. Stichum ab emptore dari, sed ex parte venditoris: vt dicamus ibi emptorem solū precium dare, venditorem vero fundum & Stichum: quod satis colligitur ex litera, cum subdit, solere homines pleraque res propter accessiones emere: & sic Stichus qui accedebat fundo, emebatur, nō autem ab emptore in partem precij dabatur. Id etiam suadet decisio tex. ibi. *dū in dubio tribuit electionem venditori, vt det Stichum, de quo ipse sentit:* quod significat venditorem esse eum, qui Stichum præstare debebat, ideoque eius, vt debitoris esse electionem, iuxta *§. fin. eiusdem l. & reg. l. plerumque §. ff. de iur. dot.* & ita colligitur ex tex. & gloss. *interminis in l. comprehensum, 60. §. de contrah. empt.* Id etiam colligitur ex *d. l. cum inquit, emptioni fundi accedere Stichum:* accedebat ergo Stichus fundo, non precio, vt Dd. malè colligebant: & ita illam l. melius intellexit glo. *in l. sed & si quid, 15. in fin. ff. de euic.* Et eodem sensu inuenies verbum *accedere, in l. si prædio, 18. §. 1. ff. de in diem adiēt.* Secundum quam veram facti speciem dubitatio (quam IC. sentit) ea fuit, an propter incertitudinem Stichi, de quo variabant emptor & venditor, irritaretur conuentio illa, in qua, vt precium, ita res certa requiritur: *l. nec emptio. 8. ff. de contrah. empt.* respondet IC. venditionē valere, quia fundus certus erat, licet accessorium Stichi aliquantulum incertum esset: sicut è conuerso certum aliquod

precium cum alia re, ex parte emptoris sufficit. vt deduximus *inc. præceden.*

Inter alia iura in hac quæstione citatur textus *in cap. ad quæstion. de rerum permutatio.* aliqui autem citant, vt attendatur quod principaliter agitur, alij vt attendatur quod plus valet: Bart. autem *in d. l. Arist.* citat ad vtrumque. Ego vero contra Bart. & alios, affero tex. illum ab eis non bene allegari, ad conclusionem, quæ habet, *inspiciendum esse in dubio quod plus valet.* text. enim planè loquitur, cum permutatio apertè sit ecclesiarū & possessionum, vt constat ibi, in versiculo *illis autem desiderantibus permutare,* & in versiculo *respondemus.* Nullatenus igitur adduci potest ad casum, quando sumus in dubio: nec vt contractus iudicetur secundum id, quod plus valeat: contra Iaf. *in feudis nu. 66.* contra Anton. Gom. *d. loco num. 10.* contra innumeros relatos à Tiraq. *d. lib. de retract. lig. §. 30. gloss. 1. nu. 9.* contra Fortun. *in l. iuris gentium, §. quini-mo. nu. 37. ff. de pact.* Imò in re principali, de qua ibi, nempe circa ecclesias inuicem transferendas, non poterat contrahi venditio, sed permutatio: nec accessio pecuniæ ad spiritualia faciebat secundū glo. & omnes: & ultra sacrosanctum ius pontificium, idem probat *l. 6. ff. de contrah. empt.* Cum vero tex. ibi, quoad permutandas possessiones vtriusque ecclesiæ, & sic quo ad temporalia, subdit, *si altera præponderet pecuniam posse refundi,* indistinctè loquitur, vnde non est diuinatorie intelligenda litera, quando modica erat possessionum disparitas, vt malè diuinabat Conn. *d. lib. c. 5. fol. 480.*

Ex prædictis etiam aptè inferitur ad *14* tex. *in l. cum te, C. de pact. int. emp. & vend.* quæ l. adducitur à Dd. in hac q. & materia, maximè à Paul. Cast. *in d. l. Arist. ff. de donat.* Sed quia scriben. variant circa intellectum illius l. & nos multa, alibi non tradita, addere speramus; oportet eius verba referre. *Cum te fundum tuum, certa rei contemplatione inter vos habita, exiguo precio in alium transtulisse commemoras, poterit tibi ea res non esse fraudi, quando non impleta promissi fide, dominij tui ius in suam causam reuerti conueniat: & ideo aditus competens Iudex, fundum, cuius mentionem facis, restitui tibi cū fructibus sua autoritate perficiet.* Eam l. dicit Bart. perpetuo mente tenendam singul. Ang. ibi, eandem dicit notab. & sing. Pau. *in l. Arist. n. 3. ff. de don.*

& singularem dici ab omnibus ait Iaf. *in l. si. col. fin. versic. ista regula. ff. de condi. ob caus. & ibi Paris. num. 15. & Iaf. in l. lecta, nu. 17. ff. si cert. pet. Iaf. in pra. ud. feudor. nu. 66. dicit etiam singu. Alex. in l. petens, nu. 1. C. de pact. & Paul. in l. ea conditione, C. de rescind. vendit. Sed iam intellectum d. l. extricemus. dixi variasse Dd: quia plures intelligunt in specie d. l. vnicum contractum fuisse, cumque innominatum, ita Alc. in l. bona fidei, numer. 19. C. de pact. cum Iaf. qui ita securè intellexit in l. iurisdictionum, §. quinimo. nu. 5. ff. de pact. Sed longè ante eos ita d. l. intellexit antiquus D. Iacob. Rauen. vt ibi refert Cyn. & Sali. Sic etiam intellexit Odofred. vt refert Fulg. ibi, & ita Alexand. in l. petens, nu. 13. C. de pact. & ibi Curt. in lectu. num. 27. & in repe. n. 36. qui hunc dicit communem intellectum. Et ita Andr. Exca de pac. nu. 516. & Hieron. Verius in repet. rub. ff. de verb. oblig. n. 291.*

Et quamuis hi omnes securè ita scribant, contra tamen plures alij intelligunt ibi fuisse emptioem, & sic contractum nominatum, secundum titulum, sub quo est d. l. ita clarè Cyn. Petr. ibi, & Bart. cuius litera in multis corrupta extat, debet enim legi *nominatus*, non *innominatus*: quod patet, quia Bartolus extollit textum ibi, cum dat actionem ad rescindendum contractum ex capite causæ non secutæ, quod vulgatissimum, & sine dubio est in contractibus innominatis: raram vero & ideo notabile in contractibus nominatis; & ita intelligunt Angel. Fulg. ibi: ita etiam Bart. in l. si. num. 11. ff. de cond. ob cau. dum per eam l. limitat regulam quæ est in contractibus nominatis, & ita Ang. in l. 2. C. de cond. ob cau. ita etiam sentit Alber. in d. l. cum te & in l. pacta conuenta. col. 6. versic. sed dic. ff. de cont. emp. & ita aperte intellexit glo. in eadem l. & in l. fin. ff. de cond. ob cau. vt ibi vere fuerit emptio, & sic contractus nominatus: & ita Fulg. in l. 2. ad fin. C. de cond. ob cau. idem asserit Fortu. in l. iurisdictionum, §. quinimo, num. 38. ff. de pact. rationem vero assignant ex eo, quod defecit causa finalis, quæ contractui causam dedit, vt infra n. 17.

15 Imo plures ex *supr.* citatis non sibi constant, modo appellantes *emptionem*, modo *permutationem*: nã & Alex. (quem retuli dicentem in ea l. fuisse contra-

ctum nominatum) sibi contrarius in d. l. si. numer. 8. intelligit fuisse contractum nominatum: sic Iaf. ibi *col. fin.* & in l. si pecuniam, n. 17. cum Bart. intelligit contractum ibi fuisse nominatum, contra quam scripsit in alijs duobus locis *supr.* citatis.

Alij intelligunt ibi contractum fuisse mixtum, partim scil. innominatum, partim nominatum ex diuersa relatione rei & precij. Bal. ibi in *fin.* clarius Pau. Cast. ibi: quod etiam sentiunt plures ex *supr.* citatis, tam ad primum, quam ad secundum intellectum. Ita etiam Paul. in d. l. Arist. numer. 3. & hoc videntur sensisse alij, eum dicunt ibi esse contractum, & pactum ei adiunctum, vt scilicet pro precio dicatur emptio, pro re vel facto dicatur contractus innominatus, & ita videtur tradere Alexan. in d. l. petens, numer. 13. idem videtur probare Bulg. in rub. ff. de verbo. oblig. numer. 31. qui tandem sibi parum constans, videtur magis resoluere, vt in d. l. habito respectu ad precium & rem simul, resultet contractus innominatus. Ex quo hi permittunt duplicem actionem tali casu, respectu diuersorum: vt in simili not. Bal. in l. 2. numer. 4. C. de cond. ob cau. secundum quam mixturam contractuum, satis iuuatur opin. Alcia. de qua *supr.* hoc cap. numer. 9. vbi diximus, citando l. 50. ff. de contrah. emp. facit l. 2. C. de pact. inter emp. ibi. *prescriptis verbis, vel ex vendito.*

Ego *supr.* dictis & infra dicendis 19 melius (ni fallor) intelligendo d. l. vt Imperator non sine ministerio non expresserit ibi nomen illius contractus: quia nec sibi fuerat factum tam explicitè narratum, vt colligeret specificum nomen conuentionis, quæ potuit esse venditio, vel permutatio, vel alius contractus innominatus. Venditio esset, si contrahentes expresso aliquo precio, vterentur verbo *vendendi*, vel *emendi*, vt *supr.* numer. 2. & num. 6. & *infra* num. 19. maxime cum tex. loquatur de precio: quod secundum Dd. communiter proprie refertur ad *emptionem* in l. fin. C. de *pred. decur. vt sup. in 3. cap. 1. par. ad fi.* Contractus innominatus permutationis vel similis esset, quando nullis verbis, nec signis constaret, partes agere de venditione: & res vel factum pluris esset, quam precium expressum, vt Dd. tradit

in locis sup. citatis, num. 4. imo & in dubio si precium non excederet aliud ab emptore præstandum, adhuc dicitur contractus innominatus, secundum veriorum opin. Bar. & receptiorem, ut *supr. numer. 5.* Ex quo colligitur ad d. l. magis videri, quod ibi ex tenore literæ fuerit contractus innominatus: qui ob similitudinem non male traditur sub rub. de pact. int. emp. & vend. Nec omitto ad cognoscendum contractum inspiciendum esse, à quo inceperint contrahentes, ut secundum initium censeatur finis: l. i. §. idem Pomponius, ff. de pos. ibi, quia hic est primus contractus. notauit Socia, in rub. ff. de verb. obli. col. 8. num. 18. versicu. pro quibus.

17 Ad propositum vero d. l. cum te, ex dictis in cap. præced. & hoc c. numer. 1. colliguntur grandes effectus, ex differentia & vera cognitione talium conuentionum: similiter est utilis inuestigatio ad iudicandum, an actio competens eo casu sit bonæ fidei, vel stricti iuris, iuxta materiam, §. actionum, Inst. de actio. cum gloss. & ibi notat. in d. l. iurisdictionum, §. quinimo, illud vero retineas ad d. l. cum te, receptius & tutius esse, quocumque nomine illum contractum appelles, in ea specie venditorem (seu qui venditoris personam referebat) non posse poenitere, etiam re integra, ut liceret in mera permutatione, vel alio contractu prorsus innominato: sed tantum datur ibi actio, ad repetendam rem, & rescindendam conuentionem, quando emptor (seu qui ei similis est) non implet conuenta: ut sic agatur ex capite causæ non secutæ, non ex cap. poenitentia: ut colligitur ex glo. & Dd. ibi communiter: & apertius ex Pau. ibi: & ita idem Paul. in d. l. Arist. num. 3. ff. de donat. idem sentit Bar. & ibi Alexan. sup. relati in d. l. fin. ff. de cond. ob cau. & ibi apertissime Pau. ad fin. numer. 16. ex quo confirmatur, quod noue dixi cap. præceden. numer. 15. versic. sed posset. Hoc autem probatur ex verbis dict. leg. cum te, ibi, non impleta promissi fide: quali non aliter & sic non ex poenitentia: ut caueas à Curt. (qui non obscure contrahentem) in repetit. l. petens. nu. 36. in prin. & in fin. C. de pact. Et non minus caueas ab Iakapertius male contradicente in præbud. feud. nu. 6. ad fin.

18 Ad eandem l. cum te, quo ad alia nō par-

ui momenti variant Dd. ideoque cautiùs aduertendum est, principaliter autem contra tex. ibi, opponitur d. l. ea condicione, 14. infra hoc titu. de rescind. vend. cuius sunt verba. Ea condicione distractis prædijs, ut quod Reip. debebatur, qui comparuit restitueret: venditor à se celebrata solutione, quanti interest experiri potest, nō ex eo, quod emptor non satisfacit conuentioni, contractus irritus constituitur. Sensus est secundum glo. & omnes, ut ibi ex pacto soluendi Reip. non desinat esse vera emptio & vend. & ideo licet emptor non impleat ex sua parte, nō repetitur res, nec agitur ad rescindendum contractum, sed tantū ut emptor soluat: putant Dd. has ll. non leuiter pugnare videri, ut inquit Cur. in l. petens, n. 27. C. de pact.

Gloss. autem in d. l. cum te, dupliciter respondet: primo quod in eadem l. intelligatur expressim fuisse adiectum, ut non sequuto implemento, res venditori restitueretur: quam conciliationem communiter rejiciunt Cyn. & omnes scriben. alij; quia lex ibi maneret de casu indubitabili: quod me nihil moueret, cū non sit nouum plures esse ll. (maximè quæ ad facta & interrogationes referuntur) de negotijs modicæ vel nullius ferè dubitationis: ut not. Bar. in l. ubicunque, col. 4. n. 1. ff. de interro. actio. tradit Syluel. Aldobran. in §. affinitatis, n. 5. Instit. de nup. Melius igitur reprobatur ea solutio & conciliatio gl. eo quod repugnat literæ & tenori vtriusq; l. in illis enim referuntur verba conuentionis, nō facta mentione talis pacti specialis, quod res venditori restitueretur, nec id magis subaudiendum est in vna l. quam in alia.

Est alia solutio vel conciliatio gloss. (quam scriben. omnes sequuntur) ut in l. cum te, pactum rei vel facti extra precium dederit causam contractui: non ita in d. l. ea condicione: & ita gloss. & Alb. in l. pacta conuenta. ff. de contra. empt. gloss. in l. fin. ff. de condicione ob caus. & ibi Bar. col. 2. num. 11. Paul. ad fin. & dicit ita communiter Dd. resolvere Alexan. ibi, nu. 8. las. col. fin. Alex. in l. petens, num. 43. & ibi Cur. plenius nu. 27. C. de pact. las. in l. si pecuniam, num. 17. ff. de cond. ob cau. Pau. in l. Arist. num. 3. ff. de dona. Bulgar. in Rub. ff. de verb. obli. num. 31. Bereng. in l. pacta conuenta ad fin. nu. 97. ff. de con. emp. iuxta quam receptam interpretationem & communem resolutionem, in ardua causa iudica-

iudicatum & sancitum est à Carolo V. Imper. vt refert Bal. *Inst. de empt. & vend. in verbo merito praualeuit*, pa. 561. Aduersus hanc communem resolutionem potest instari (idque statim occurrit) cur magis in vna l. quam in altera censeatur pactum extra precium dedisse causam contractui: quod Dd. non satis expli- cant. Possunt etiam contra obijci multa iura *sup.* citata, & *inferius* applicanda *numer. 29. & 30.* quæ ex pacto rei vel facti, vltra iustum vel modicum precium, indistinctè dicunt manere venditionem, nec vllò modo mutari. Vt autem vitetur obiectio diuinationis, videntur crebrius intelligere scriben. quod in specie *d. l.* cum plus importabat res vel factum præstandum ab emptore, quam precium ab eo dandum. E contrario autem *in d. l. ea conditione.* plus erat in precio conuento, quam in facto, quod accedebat. Et ita colligitur ex Sali. post antiquior. *in d. l. cum te.* & aperte Bal. *in l. 2. num. 6. C. de condict. ob caus.* & tanquam receptum id tradit Alex. *in d. l. petens; numer. 13. C. de pact.* & magis Curt. *ibi numer. 27.* dicens id verum & commune: ita etiam Iaf. *in d. l. iuris gentium, §. quinimo; numer. 5. ff. de pact.* Iaf. *in l. fin. col. fin. ff. de cond. ob caus.* Iaf. *in pralud. feudo. numer. 66.* Iaf. *in l. lecte. numer. 17. si cert. peta.* Alcia. *in l. cum proponas. la. 2. numer. 28. & seq. C. de pact.* Sedit Paul. *in l. Arist. numer. 4. iuncto proceden. ff. de don.* Vides ergo hanc esse communem sententiã, non Iaf. tantum, vt putauit Fortu. *in d. §. quinimo. nu. 37. & seq.* vt agnoscas nõ omnibus compertum esse, quid receptius sit in hac materia.

20 In his hucusque receptis nonnulla sunt emendanda: & primo inuenies Paul. Cast. *in d. l. cum te. ad fin.* vno verbo exponendo literam, in verbo *exiguum*, aperte sentire non referre ibi, an factum vel res excedat precium, nec referre, an res vel factum extra precium, contractui causam dederit. Quod etiam sentire videtur glo. *ibi*, & in locis *sup.* citatis: & Bar. *in d. l. fin. numer. 11. ff. de condi. ob. cau.* Ex Dd. tamen & communi opinione proxime adducta, illud habebis. Si res vel factum præstandum ab emptore vltra precium, plus valeat, quam precium, tunc dicatur re ipsa probatum, quod res vel factum dedit causam contractui: argu. *l. domum. 57. ff. de contrahenda emptio.* Secundo inuenies

doctum & ingeniosum Fortun. *in d. §. quinimo, numer. 38. & preced.* constanter asseruisse, venditionem & emptionem omnino dicendam fore, si contrahentes vtantur verbo *vendere* vel *emere*, expresso aliquo precio, etiam modico, cum pacto alterius rei vel facti longe maioris valoris: quod putat nouum & contra Iaf. Sed nec Iaf. fortasse id negaret, quia receptum est, vt in hac materia censeatur contractus, secundum id quod principaliter intendunt contrahentes: Vtque ex nomine expresso dicatur constare quod agunt, nisi natura conuentionis repugnet, vt *supra hoc cap. numer. 1. & 2. & 6.* Quod autem Fortun. inquit, verius videtur, vt probaui *supra numer. 11.* Iaf. ergo & alij *circa d. l. cum te*, loquuntur in dubio, cum nomen contractus non exprimitur:

Verba autem *dict. leg. cum te*, maxime iuuant intellectum glof. & communem, quatenus continetur in ea leg. aliã rem dedisse causam contractui id enim significant verba illa, *contemplatione certe rei inter vos habita, exiguo precio transulsi.* Sed non sequitur quod Dd. communiter addunt, quantitatem precij minorem fuisse, quam rei vel facti vltra precium: *exiguum* enim dici poterat pro non iusto simpliciter, secundum materiam *l. 2. ad quam tendimus.* Ex illa communi etiam declaratione comperies nõ sibi constare Dd. circa intellectum *l. cum te*, nam si ibi fuit expressum nomen contractus, ei standum est, secundum eosdem Dd. *sup. numer. 2.* Si non fuit expressum, & res erat in dubio, tunc ipsi communiter tradunt præualere, quod pluris est, vt *sup. numer. 4.* Ergo si precium erat minus, quam res vel factum præstandum ab eodem emptore, contractus ipse dicitur innominatus: & consequenter corrui, quod Dd. colligunt principaliter *ex ea l.* quando pactum vel accessorium dat causam contractui nominato venditionis, vel simili, causa non sequuta, rem traditam repeti posse: ad quod *ea l.* commendatur tanquam singularis à Bar. Ang. Paul. Iaf. & alijs, vt *sup. numer. 14.* Sic etiam corrui inuestigatio Dd. an in casu *d. l.* detur actio ex vendito: de quo *infra.* Si enim cum iudicio aduertas, retenta communi interpretatione, quo in ea l. res vel factum præstandum ab emptore, pluris erat,

erat, quam precium expressum, nec cōstabat species contractus, iam manebat innominatus: & consequenter non erat agendum de actione ex vendito, nec limitanda erat per eam l. reg. contractuum nominatorum.

22 Vides defecisse Dd. in multis, circa d. l. cum te: Sed deterius scripserunt ad d. l. ea conditione, quam intelligebant, vt retulimus *supr. numer. 18.* quando plus erat in precio illo certo, quam in pacto rei vel facti ab eodem emptore præstandi, quod magis diuinatoriū est: quis enim talem excessum precij reuelauit? Imo si ad literam d. l. attendamus, magis dicendum est, ibi non constare de alio precio, nisi vt emptor Reip. solueret, quod venditor eidem Reip. debebat: quæ venditionis forma valet, vt probant *cap. præceden. numer. 18.* Nec est subaudiendum aliud precium, cum l. de alio non loquitur: & de iure non præsumitur pluralitas, vt docent Bar. & plures relati ab Iaf. *in l. 2. nu. 8. & 9. C. de bon. pos. secund. tab. a* Item secundum diuinatorem Et ab Hyp. *latè singu. 439.*

riam interpretationem Dd. quod in casu d. l. aliud precium conuentum fuerat, adhuc poterat dici, pactū & causam soluendi Reip. principaliter potuisse mouere venditorem, qui non aliter fortasse vendidisset: ideoque verior interpretatio ad eam l. inquirenda est.

23 Videntur igitur aliter conciliandæ illæ ll. (saluo meliori iudicio) quod *in l. cum te*, precium expressum exiguum erat, & contemplatione alterius rei, diuersæ à pecunia, venditio vel alienatio fiebat: vt litera ostendit, & omnes agnoscunt. Vnde si emptor non implet ex sua parte, præstando quod venditor ab eo prætendebat, iniquum esset retinere rem datam contemplatione alterius rei vel facti: Nec tunc admitti debuit emptor, seu is, qui emptoris personam. refert ad soluendum in pecunia, cum venditor seu alienans, principaliter aliud, non pecuniam volebat. At *in d. l. ea conditione*, siue intelligas literam absque subauditione, vt Dd. intelligunt, totum quod venditor spectabat ab emptore, precium erat pecunia sibi & Reip. soluenda. Nimirum igitur, si ei satisfiat in pecunia & interesse, cum aliud nõ prætendebat: & ita procedit text. *in l. in ciu. le. C. de rei vend. l. 1. C. de act. emp.*

Iuuatur hæc conciliatio & interpretatio earum ll. quia in pecunia non cadit affectio, *l. in nummis, ff. de in li. sur. cadit autem in alijs rebus, l. ubi autem, 75. ff. de verb. obl.* cui ergo debebatur pecunia, satis ei fit soluendo pecuniam cū interesse: non ita in eo, cui diuersa res præstanda erat. Comprobatur magis hæc resolutio ex eo, quod videmus in permutantibus: si enim res vni datur, ipse autem non dat aliam, vel data euincitur, qui impleuit, agit præcisè ad repetendam rem, quam dederat: nec alter satisfacit volens ei soluere æstimationem & interesse, *l. 1. & ibi Dd. ff. de re. permu. l. 5. §. 1. ff. de præscrip. verb. obi. vel se meum recipere velim, repetam.* Vnde scriben. communiter in varijs locis colligunt & mirantur differentiam inter contractus nominatos & innominatos: nemo autem (quem viderim) rationem differentię assignat, quam afferre oportet: verbalis enim differentia contractuum non satisfacit: imo contractus nominatus implementum magis in forma exigere videbatur, cum fortior sit: vt *in l. iuris gentium, ff. de pact. vt caueas ab Iaf. in l. fin. col. 1. ante num. 3. versi. tamen, ff. de cond. ob cau. vbi hanc differentiam tribuebat fragilitati contractuum innominatorum, quod nihil vel præposterum est.* Ego autem re satis pensata, rationem deduci puto ex eo, quod permutans rem suam dando, aliam præterdit, non pecuniam: vnde si ei res nõ traditur, vel tradita euincitur, iuste repetit re, quam dedit. Et cū ea extet, restituique possit, iniquum fuisset admittere satisfactionem in pecunia, quam ipse non spectauit, venditor autem pro re, solum precium præterdit: iuste igitur in pecunia ei satisfit. Sic emptor pecuniam pro re dat, ideoque ea à tertio euicta, cum id fiat vi rei iudicatæ, satis ei fit (quatenus possibile est) restituta pecunia, quam dedit, & soluto eo, quod interest: & ita secundum iustitiæ æquilibrium, deficiente causa, alteri quod dedit restituitur, alteri quod præterdebat soluitur: & vtrique parti secundum finem & tenorem conuentorum æque consulitur, quod proprium iuris & iustitiæ est. *l. 1. & l. 10. ff. de iust. & iur.*

Nec quis obijciat, satisfieri videri per æstimationem & pecuniam: id enim procedit

dit in factis, iuxta *l. stipulationes non diuidentur, versic. Celsus, ff. de verb. obligat.* Ad facta enim nec seruis præcisè cogitur, ob libertatem arbitrij, *l. 3. C. de hered. instit.* Vnde ad utilitatem creditoris prouisum est à iure, per æstimationem, & id, quod interest. Diuersum autem est in obligatione rerum, quæ extant: nam iussu iudicis manu militari debitori auferri possunt, & tradi creditori. *l. qui restituere, 68. ff. de rei vendit.* Vnde cum loquamur de re tradita à venditore, vel simili alienante, quæ eidem restitui potest, iniuria ei fieret, si eo inuito aduersarius eandem rem retineret, non satisfaciens in præstatione alterius rei quæ ab eo prætendebatur. Vt vidimus in venditore habente facultatem rei tradendæ, qui præcisè cogitur, nec auditur volens soluere æstimationem & interesse, secundum veram & communem sententiam glo. in §. *precium. Instit. de emp. & vendit.* Bart. in *l. 1. ff. de act. empt. vt plenius deduxi in l. 1. in 3. part. n. 25. C. de bon. mater.*

26 Ex qua ratione & resolutione inferitur ampliatio & notabile exemplum, ad regu. vulgarem *l. cum proponas, la. 2. C. de pact. ne fidem frangenti fides seruetur*, vt etiam in contractibus nominatis procedat, suadente ratione: prout in terminis *sup. notatis*, quando aduersarius non satisfacit in præstatione rei diuersæ à pecunia: Quod suadetur ex generalitate reg. & ex *l. quero. §. inter locatorem, ff. loca. vt ita caueas ab Alex. num. 4. à Dec. col. 3. in 3. limit. à Curt. ind. l. cum proponas: indistincte limitantibus eam reg. ne ad contractus nominatos trahatur: cum Bal. in *l. in ciuile, per tex. ibi, C. de rei vend. quæ restrictio nimia videri debet. Nec obstat d. l. in ciuile, quam sup. adduxi, cum l. 1. C. de act. emp. loquuntur enim, vbi venditori nihil aliud, nisi præciū in pecunia præstandum erat: & ideo quocumq; tempore ei satisfit, si pecunia & interellè soluat.**

27 Illud tamen mente tenendum colligitur ex scriben. in hac materia, vt regulariter non possit venditor agere ad repetendam rem traditam, ex quo emptor non satisfecit, siue deficiat in pecunia soluenda, siue in alia re præstada, vel facta simul promisso. Ideoque specialiter intelligunt procedere *d. l. cum te*, quando res, vel factum (vltra præcium) credit causam contractui: Bar. & comu-

nis in *d. l. fin. ff. de cond. ob caus. & plures sup. citati ad eam l.* In dubio autem intelligunt ex præstatione alterius rei vel facti, non induci causam finalem contractus, nisi quando res vel factum excedit præcium & quantitatem pecuniæ, in quibus terminis specialiter etiam intelligunt *d. l. cum te, vt sup. n. 16.* Nec admittunt venditorem ob defectum implementi posse re repetere, nisi clare probet ob illam rem vel illud factum vendidisse: vt clarius cæteris not. Paul. Cast. in *l. fin. ad fin. num. 16. ff. de cond. ob caus.* Fulgo. in *l. 2. ad fin. C. eo.* Ego vero, cum aliquid diuersum à præcio vltra illud præstari debet ab emptore, cōtrarium verius & æquius esse puto ex prædictis, & in dubio pro venditore, vel alienante implente, ex sua parte, interpretatio fieri debet, contra non implentem: ideoque non videtur inique diuinandum, quod venditor extali re vel factu vltra præcium, motus non fuerit: quod vrgenter comprobatur, quia aliter, secundum communem opinio. datur occasio fraudibus: emptor enim extra præcium obligatur ad aliud, securus rei retinendæ, non curabit implere conuenta, circa præstationem rei facti: cuius contemplatione fortasse venditor principaliter motus fuit, licet id probare nequeat: quod iuuatur ex glo. in *l. fundi partem, ibi, quod semper præsumitur: ff. de contrah. empt. maxime vbi res ipsa vel factum iuxta declarationem venditoris non præstatur: quo inuito, non debet in re diuersa solui (eo magis volente rem, quam tradidit) iuxta reg. *l. 2. §. 1. ff. si cert. pet.* Nec obstant, quæ ibi notantur de satisfactione in pecunia, de quibus *sup. in 3. cap. 1. part.* procedunt enim, nisi extet species alienata, quæ restitui possit ei, cui fides non seruetur. Suadetur hæc opinio ex boni & æqui abundantia, quæ iure inest huic contractui, *l. 2. in fin. ff. de action. & obligatio.**

Ex prædictis inferitur aliud ad *d. l. cum te*, variant enim glo. & Dd. ibi, *quæ actio detur eo casu ad repetendam rem traditam: glof. intelligunt de conditione ob causam: & hanc cum Bar. dicit communem opinio. Alex. in l. si numer. 8. ff. de cond. ob caus. & ibi Ias. col. fin. Idem Ias. Alc. & plures supra citati ad d. l. & Ex ea de pact. num. 516. Fulg. autem d. l. cum te, & in l. 2. ad fin. C. de cond. ob caus. sequitur opin. glof. vt detur tunc actio ex eo cōtractu.*

Quod tangit nihil resoluens Bereng. in l. pact. conuenta, ad finem num. 97. ff. de contrah. empt. Ego aduerto (contra eos omnes) prius explicandum fuisse, quæ conuentio ibi fuerit, vt inde nomen actionis deduceretur. Aduerto magis Dd. sibi non constare, ipsi enim crebrius intelligunt in casu d. l. cum te, fuisse contractum innominatum, eo quod contemplatio alterius rei, dederit causam contractui, eo etiam quod res vel factum præstandum pluris erat, quam precium, vt sup. num. 14. & num. 19. Non potest igitur tractari de actione ex vendito, vbi venditio non fuit, secundum eosdem, quod si venditio fuisset iuxta resolutionem sup. num. 17. Ego cum gloss. & Fulgo. contra communem verius putarem, ad rem repetendam & conuentionem rescindendam, competere actionem ex vendito, quam ipsa conuentio inducit: vt docet IC. in l. 6. §. 1. versi. nec conturbari debemus. ff. de contrah. emp. & in l. 6. ff. de rescind. vend. tex. in l. ex empto xj. §. 1. & melior in §. si quis virginem. ff. de actio. empt. notat Bar. in l. eleganter numer. 7. ff. de dolo. Bar. in l. si id quod aurum, ff. de verb. obliga.

- 29 Ex iisdem inferitur ad d. l. fundi partem, 79. ff. de contrah. empt. cum similibus. in quibus constat veram venditionem, cum aliquod precium exprimitur, licet addatur aliud diuersum à pecunia, & illud censeretur partem precij, vt venditio dicatur, & ex vendito & empto actio detur, quæ II. similes intelligi debent secundum Alb. & alios, quando ex verbis vel signis constabat partes agere de emptione & venditione, alias adhibenda esset & obseruanda distinctio, de qua sup. num. 16. Iaf. ind. l. si. col. si. ff. de cond. ob. cau. & in prælud. feud. num. 66. Ad q. l. ante alia notabis quod sup. num. II. noue ex ea & similibus deduxi. Nec omitto aliud quod admonere soleo. Dd. enim in materia l. iuris gentium. §. quinimo ff. de pact. de informatione contractus, & actionis per pactum incontinenti adiectum, adducunt d. l. & similes, de quibus num. sequ. & inde ampliant materiam informationis, argumentanturque plures contra magis communem opinio. vt pactum adiectum contra naturam contractus, eum eiusque actionem informet: vt post Petr. tradit Iaf. in l. lecta. num. 26. & num. 28. & 3. & 8. limit. ff. si cert.

pet. Ex ea de pact. num. 572. versi. fallit nunc primo. Decius in l. bonæ fidei, numer. 4. C. de pac. post Alex. à quibus omnibus cauendum censeo: quia d. l. & similes loquuntur de vnico contractu, ex re & precio simul promissis ab emptore, non de pacto post contractum adiecto, imo procedunt illa l. & similes, siue emptor incipiat à re, siue à precio, ex vtroque enim simul ibi perficitur contractus: quapropter ad pacta incontinenti vel ex interuallo nullatenus illæ II. adduci debent: quicquid scribent. de informatione comminiscantur, & Stepha. Forcat. dialog. 90.

Ad d. l. fundi partem, aduerte quod communiter habetur corruptè sub nomine Labeonis, cum in iram reprobetur eiusdem opinio, ex libris vero emendatis constat l. esse Laboleni: verba autem l. sic habent. Fundi partem dimidiam ea lege vendidisti, vt emptor alteram partem, quam retinebas, annis decem certa pecunia in annos singulos conductam habeat: Labeo & Trebatius negant posse ex vendito agi, vt id quod conuenerit fiat. Ego contra puto, si modo ideo vilius fundum vendidisti, vt hac tibi conuentio præstaretur: nam hoc ipsum precium fundi videtur, quod eo pacto venditus fuerat, eoque iure utimur. Significat IC. Labonem negare solitum actionem ex vendito ad rem diuersam à precio, quasi alia res non congrueret illi contractui & actioni, secundum reg. quam in 3. cap. 1. par. & in hac 2. par. rub. plenissimè exornamus. Sed alij ICTi sententiam Labeonis reiecerunt, vt Labolenus in eal. Hermoge. in l. qui fundum 75. ff. eo. Pomp. in l. tenetur, 6. §. 1. Paulus in l. si sterilis. 22. §. si tibi ff. de actio. empt. Papi. in l. 6. ad fin. ff. de ser. expor. Si Labeo in alia specie in hac materia negabat actionem ex vendito, quam tribuit Vlpian. in l. Labeo. 50. ff. de contrah. empt. quam declaro per Fortun. & alios sup. citatos n. 9.

Nec est credendum ex d. l. fundi partem, Labonem vel Trebatium negasse ius agendi ad conuenta, sed tantum actionem ex vendito, non aliam: conuenta enim implenda erant, nec dicendum est cum audacia Fulgos. in d. l. ICTum male alios reprehendisse, quos Fulgos. saluat, quasi intellexerim quæstionem, cum nullum precium expressum fuerit: in quibus terminis non est emptio. Sed repugnat verbum l. ibi, vendidisti:

disti: quod necessario præsupponit precium, & alia sine quibus venditio non potest stare. Repugnant etiam alia iura proximè citata, repugnat ratio: nō enim de actione ex vendito dubitari poterat, nisi præsupposita venditione, quæ sine aliquo precio expresso datur, & ita euincitur *ex d. l. ibi, vilius vendere*: & alijs legibus similibus tunc precij partem appellantibus. Vnde magis cauendum est à glo. *in fin. d. l.* quæ in hoc misere labitur, vt ibi aduertit Salic.

32. Aduerto etiam quod *in d. l. fundi partem, & similibus* agitur de accessorio aspiciente precium: & ideo ad idem accessorium actio datur, nō ad rem repetendā, venditor enim non ob illud mouebatur ad vendendum, sed iustum precium prætendebat, quo integro sibi dato, non curasset forsā de illo pacto: secus vbi alia res à precio diuersā causam dat venditioni vel alienationi: vt *supr. deduximus ad l. cum te, num. 23. & 24.* Ex quo eleganter collige differentiam inter contemplationem alterius rei dantis causam contractui, & pactum rei vel facti ad supplementum precij, etiam sine quo venditor non alienaret: aliud enim est volēti vendere, ad perficiendum precium, aliud extra pecuniam offerre: aliud nolenti etiam ingenti precio vendere, offerre aliud, quo ad vendendum mouetur. Alterum contractui causam dat, alterum in eo incidit, vt melius cæteris sensisse videtur Fulg. *in l. 1. ad fin. C. de condic. ob caus.* quod pauci aduertunt.

SECUNDA PARS

RVB.

C. de rescind. vend.

CAPVT III.

SVMMARIVM.

1. Resumitur quod de substantia emptionis sit precium: in quo ostenditur errasse plures scriben.
2. Agitur an efficax venditio resultet, facta relatione ad id, quod res valuerit, certo loco vel tempore.
3. Probatur nō dari emptionem non expresso precio: etiam si res ex consuetudine

vel loci certum precium habeat, & num. 4.

5. Probatur contra plures non dari veram locationem, si de certa mercede non conueniatur, etiam si ex consuetudine colligi possit.
6. Agitur de intellectu l. exceptio. C. locat. vsque ad num. 8.
9. Exactissimè agitur de intellectu l. fin. ff. de condic. ob cau. & l. 5. §. 1. ff. de præscrip. ver. traduntur plurima scitu digna circa naturam empticnis, vsque ad n. 27.
28. Plenissimè tractatur, an de substantia locationis sit merces in pecunia numerata, & probatur noua opinio, vt qualibet merces sufficiat, & explicantur multa iura: vsque ad fin.

Visum est superius non dari emptionem sine precio conuen-
to in pecunia numerata, l. 2. l. 1. pacta conuenta, ff. de contrah. emp. cum alijs. Solutionem vero postea sequi posse in alia re loco pecuniæ vel precij, vt probat l. precij, C. de rescind. vendi. secundum verum, clarum & receptum intellectum, licet non pauci in eo hallucinati sint, credentes emptionem esse, si à principio aliqua restaxata in quantitate certa, detur pro precio alterius rei, vt Rip. *in l. 2. numer. 26. ff. si cert. pet.* & eodem errore Tiraquel. *de retract.* & alij, *ligna. §. 1. glo. 14. numer. 19* & Molin. *in consue. Paris. §. 13. glo. 5. numer. 57.* & Bologni. *const. 25. col. 3.* & Chaf. *in consue. fol. 333. nu. 3.* quos retuli *suprà in 1. cap. huius 2. part. num. 16.*

Visum etiam est sufficere, quod precium conuentum reddatur certum, per relationem ad locum, in quo pecunia extat, l. hac venditio, §. 1. ff. de contrah. emp. vel per relationem ad alium actum, in quo certa pecunia interuenerit, l. si quis fundum, 37. ff. de contr. emp.

Sed quæstionis est, an precium censetur certum facta relatione ad id, quod res valuerit certo loco vel tempore. Et ex mente scriben. *in l. exceptio. C. loca.* dicendum videretur resultare emptionem, quasi tunc vigeat fundamentum relationis, quæ etiam in futurum adaptatur, l. Stichum 7. ff. de leg. 1. videreturque tunc emptio condicionalis, vt alias inquit IC. *in l. 19. §. vlt. ff. de pig.* Quod tamen conuerti potest ex re-

cepta sententia, quæ habet: non resulta-
re efficacem emptionem ex conuentione
vendendi pro iusto precio. vt latè deduximus
in *l. c. huius par. n. 19. & seq.*

3 Illud tamen verissimum puto, non
consistere emptionem, non expresso
precio, vel non facta idonea relatione,
etiam si res, quæ emitur, ex consuetudine
loci vel temporis conuentionis certum
precium habeat: prout si in loco sint
publici æstimatores, & certæ rebus
æstimaciones. Id enim non supplet
formam iuris exigentis declarationem
precij in hoc contractu pro eius substantia,
d. l. pacta conuenta. Deficientibus autem
substantialibus, etiam consuetis, actus
omnino corrumpitur, vt tãquam receptum
tradit Dec. in *l. vt liberis, nu. 18. C. de collat.*
Felin. in *c. ex literis, nu. 13. versi. sed ad hæc, de fide instrum.*

4 Hinc resultat egregia differentia, inter
emptionem & locationem: in hac enim
receptum videtur, vt valeat non expresso
certo precio, quando illud est certum in
loco conuentionis, vt securè tradit Hisp. Gome.
in *l. de contract. e. 2. num. 9. in fin. & ca. 3. numer. 4.* per
textum quem dicit fing. in *l. excepto, C. loca.* & ita
no. Paul. Cast. in *l. 1. §. si quis seruum, nume. 4. ff. de poss.* vbi etiam citat text. & gloss.
in *l. domini, C. de agri. & consi.* Sed hoc
maiori eget examine, puto enim scribē.
variassē, & lapsos in hoc fuisse, licet nemo,
quem viderim, aduertat, vtque veritas
melius percipiatur, refero verba *d. l.*
quæ sic habent. *Excepto tempore quo sterilitas intercessit, sequentis temporis fructus, quos tibi iuxta præteritam consuetudinem debere cõstituerit, reddere tibi præses prouincie iubebit.* Gloss. ibi intelligit quando
certa merces non exprimitur, id dandum fore,
quod ex consuetudine dari solet, & ita Bar.
id extollens ibidem, & ita Alb. Bal. Ang. Salic. Fulg. & cum his Pau. & Hisp. vbi sup. idemque colligitur
ex Ias. in *l. certi cond. §. si nummos, n. 11. ff. si cert. pet. & in l. vt liberis, col. 3. nu. 8. C. de collat.*
Alex. consi. 206. n. 1. lib. 2.

5 Ego autem contra Paul. & Hisp. specificè
vbi sup. contra Dd. in *d. l. excepto*, contra
alios proxime citatos, verius puto, si
contrahentes nullam mercedem expresserint,
nec se ad certum locum vel tempus
retulerint, non resultare eueram locationem
deficiente substantiali, quod est certa
merces: vt in *l. si mer-*

ces, 28. ff. loca. iuncta æquiparatione, quæ
in hoc est de venditione & locatione, *l. precium Inst. de empt.* iuncta doctrina sup.
relata, n. 3. in fin. quam etiam tradit Dec.
in *l. semper in stipulationibus, num. 16. ff. ac reg. iur.*

Nec obstat *d. l. excepto*, cuius substantialia
verba sup. retuli, numer. 4. non enim loquitur
de conuentione à suâ principio iudicanda,
quia tunc non diceret Imperator non expressam
mercedem locationem esse, repugnantibus
iuris reg. Magis vero ex litera *d. l.* colligitur,
locationem ibi à neutra parte negari, vt
variando agnoscunt Alb. Sal. & Fulgo. vere
enim partes ibi de locatione & cõductione
non dubitant, ideoque respondet Imper.
excepto tempore sterilitatis soluendum fore,
iuxta præteritam consuetudinem; quæ
optimam probationem pensionis inducit,
vt in *l. circa. C. loc.* Nec tunc offenditur
decis. l. si certis annis, C. de pact.
cuius obiectione laborant omnes in *d. l. excepto*.
magis inuoluentes, quam explicantes.

Aduerto igitur nullam esse repugnantiam
inter eas *ll.* quia in *d. l. excepto*, non oneratur
aliquis in futurum, ex præteritis solutionibus:
in *d. l. v. l. si certis annis* (vt interim alia
omittam) agebatur de aliquo onerando ad
soluendum ex præteritis in futurum, causa
non probata, cum alterius re non fruebatur:
at in *l. excepto*. diuersum est. Quod manifestè
ostenditur, cum ibi conductor & locator non
negabant contractum, vtens autem re alterius
nullo onere afficitur præstando mercedem:
imo iniquissimum effet aïrena re frui sine
causa, dominoque inuito. Comprobatur hoc
magis, quia nulla etiam præcedente conuentione
iuris erat, vt vtens re alterius mercedem
exoluat, vt sup. ca. 1. huius part. num. 24.
Ideoque diuersa ratio est inter locationem
& emptionem, vt ibi deduxi. Et ita fanius
intelligi potest Bar. in *l. 1. §. ludi. ff. de var. & extra ord. cog. & in l. nemo. ff. de duobus reis*, Panor. in *c. 1. de præcar.*
quando enim certa merces nõ exprimitur,
licet vera & propria locatio cesset, actio
tamen ad iustam mercedem datur, quasi ex
contractu innominato. *l. si tibi 24. ff. de præscr. verb.*
Notat Socin. in *l. si quis arbitrato. colum. 5. versi. 2. modo, ff. de verb. oblig.*

Si ergo intelligas in *d. l. excepto*, integre
pro-

probatam locationem, cum mercede conuenta & præteritis solutionibus secundum eam, nulla restat dubitatio: Si autem intelligas partes invicem locationem fateri, sed de quantitate mercedis discordare, tunc sit sensus, ut partibus à contractu non recedentibus, solutio mercedis fiat secundum præcedentem consuetudinem, ut in *l. legem. C. eod.* & quod ex Bal. (corruptè citato) tradit Cremen. *notab. 13.* Et ita *d. l. exceptio.* non bene à Dd. adducitur ad id quod *sup. improbau.* Minusque obstat *tex. cum gloss. in dict. l. domini. C. de agri. & cens.* quam male adduxit Paul. Cast. in *d. l. 1. §. si quis seruum, num. 4. ff. de pos.* Non enim loquitur Impera. de pensione conuentionali, vel personali obligatione, sed de tributo reali extra ullam conuentionem præstando, ut bene sentit Ioan Plate. *ibi col. 1.* tunc autem iubet eà *l. ut de prædijs* in quibus coloni laborant, domini pecunias non exigant, sed fructus, quos terra præstat, nisi aliud consuetum fuerit, quia tunc consuetudo seruabitur, ut *ibi, & in l. 1. C. de pascu. Boer. dec. 263.*

9 Sed in proposito silendum non fuit, difficile Celsi responsum in *l. fin. ff. de condi. ob cau.* quod interpretum omnium ingenia exercuit, ut autem quæ circa eam *l. dicentur*, magis percipiantur & profint, oportet literam referre, quæ ita habet, *Dedi tibi pecuniam, ut mihi Stichum dares, utrum id contractus genus proportionem emptionis & venditionis est? an nulla hic alia obligatio est, quam obrem dari re non sequuta? in quo procliuor sum.* Anxie torquentur *glo. Bar. & omnes*, cur *ibi emptio* non fuerit, cum pecunia data sit ex vna parte, & Stichus ex altera, & sic concurrebant substantialia emptionis? Augetur autem difficultas ex Paul. (qui Celso aduersari videtur) in *leg. 5. §. 1. ff. præscript. verb.* qui ita habet, *Et si quidem pecuniam dem, ut rem accipiam, emptio & venditio est:* *Gloss.* utrobique opponit & dupliciter soluit. Sed ante conciliationem earum *ll. aduerte* quod Celsus ex eo, quod inquit in ea specie contractum esse innotatum, non venditionem, aliquos effectus infert, *ex ver. & idè usque ad finem!* vere enim effectus & illationes sunt, non rationes, ut bene aduertunt Bar. Alb. Bal. Paul. Sali. contra *glo. verbo procliuor*, *ibi, quod probat:*

Ad conciliationem verò a Celsi & 10 Pauli, primo intel-

a Merito hanc docendi methodum ac loquendi phrasim carpit Duaren. in l. si certos nummos 37. de verb. oblig. vbi ut rem certam pecuniam certo loco inclusam ob certa. i. alia quantitate iuris communis, nō sub nomine speciei distinguere solitos ait.

ligebat *glo. ut Celsus in d. leg. fin.* loquatur de pecunia data in specie, sentiens in specie dari, quando ut species certo loco inclusa datur, quasi tunc non dicatur genus nec pecunia: per *tex.* quem citat: sed adde meliorem in *l. talis scriptura. 30. in si. princip. ff. de legat. 1. ibi. pecunia quæ in arca est, & ibi: quoniam species legatur:* Et ultra omnes, adde quod eandem interpretationem sentit Azo. in *summa. C. de contrahen. emptio. & Host. in summa de empt. & vend.* dum citat *dict. leg. fin.* ut mirer *gloss.* ad sequentem solutionem citare Azo. qui præcedentem probauit: quam etiam sequitur Bald. *ibi col. 1. in 1. oppo.* Eandemque dicit pulchrâ & veram Fulgos. in *d. leg. 5. §. 1. ff. de præscrip. ver. & ex recentioribus eadem probat Dec. in l. 2. ad fin. 2. lectu. ff. si cert. pet. & ibi Rip. num. 31. versi. ex hoc.* Et maiori contentione eam defendit, & necessariâ dicit Butigel. *ibi, n. 43. & sequenti.* Et eandem secure (quasi recepta esset) refert & sequitur Bald. *Inst. de empt. & vend. pag. mihi. 560.* dicitque Butigel. *vbi supra*, nihil huic interpretationi obstare, nisi quod diuinitoria videtur.

Ego autem rectius puto primam *illam* interpretationem *gloss.* omnino reijciendam, non solum ut diuinatoriam & vim literæ afferentem, ut Bartol. & omnes agnoscunt. Sed magis contra eos omnes eam in se falsam assero: emptio enim valet, cum pecunia promittitur, etiam relatione facta ad eam, quæ in arca vel oculis est: quo casu *gloss.* & Dd. appellant pecuniam in specie, & male asserunt venditionem non valere: Quod etiam male tradunt alij relati in *1. cap. huius par. & male cum eis Ias. in d. l. talis scriptura, numer. 8. & Ioan. Imol. in cap. ad quaestiones, propè fin. de rer. permu.* referens Ioan. And. & Ant. Butri. quorum error conuincitur ex *IC. in l. hæc venditio. 7. §. 1. ff. de contrah. empt.* *ibi, quantum precij in arca habeo:* ut probauit in *d. loco* damnando differentiam, quam *gloss.* & Dd. inepte constitue-

stituebant, inter relatiuum substantiæ & quantitatis. Manebit autem ille tex. omni solutione maior, si attendas cum loqui in terminis aliorum iurium, quæ pecuniam tunc pro specie censent, planè tamen vult, venditionem tunc valere, quod stare non posset, si verū esset, quod gl. & Dd. ineptè & indistinctè præsupponunt non esse emptionem, cum pecunia vt species promittitur.

12. Nec obstant iura in contrarium adducta, quæ tunc pecuniam pro specie censent, vt *d.l. talis scriptura, & l. plane 34. b §. 1. & l. si seruus 111. §. qui quinque, ff. de lega. 1. & l. si certos*
b Contra hæc iura loqui videtur Theop. in §. fin. instit. de oblig. qua ex qu. contract. existimans legatum incertum esse, si pecunia, qua in arca sit, legetur.
 37. ff. de verb. oblig. loquuntur enim ad nonnullos particulares effectus: maxime vero id in iure consideratur, vt in causis lucratiuis, non extante alia pecunia vel ea perempta liberetur hæres vel debitor, non autem vt pecunia, quæ tunc reperitur in loco desinat vt pecunia censeri: vt manifestè probatur ex eisdem iuribus, quod etiam noue colliges ex leg. à Diuo Pio. §. si. ff. de re iudic. & magis ex d. leg. hæc venditio. §. 1. constatque sensu cōmuni ne iuris probatione egeat, quod videtur sensisse Fulg. nullibi relatus in d. leg. fin. ff. de cond. ob caus. nu. 3. qui tamen (si hoc vult) contrarius sibi erit, attento eo, quod scribit in d. l. §. 1. probans illam solutionem gl. de pecunia data in specie.

13. Secunda solutio & interpretatio glo. est, vt *d. l. fin.* procedat ex verbo *dare*, quod ibi æque ponebatur tam ex parte dantis Stichum, quam ex parte dantis pecuniam. Et fundamentum est ex eo, quod verbum *dare*, significat dominij translationem: In venditione autem, de tradendo, non de dando agitur, ideoque adiecto verbo *dare*, non fuisse emptionem, quasi repugnet natura illius verbi, *l. si ita, 25. ff. de contra. emp. l. exempto. ff. de actio. emptio.* Hæc autem interpretatio gloss. receptior est, camque probant Bar. Sali. Ang. Paul. Fulg. camque dicit communem Alb. *ibi nu. 2.* & ab omnibus probari dicit Alex. *ibi nu. 3.* eandemque vt receptissimam refert Iaf. *ibi, col. 1.* & Costalius in annota. (quas Aduersaria inscripsit.) & ita Bar. & communiter scri-

ben. *in l. 2. ff. si cert. petat.* vbi Curt. *nu. 30.* communem dicit, & ex nouioribus probat Emil. Ferret. *in l. Iuris gentium, nu. 39. & 46. ff. de pact. Lor. de pact. axi. 113.* videturque probasse Alc. *in comme. de eo quod interest, n. 25.* & ad hoc est text. sing. secundum Pau. *ibi,* & Ferr. *vbi sup.* & Iaf. *in §. actio. n. 145. Instit. de actio.*

Habes igitur communem interpretationem, vt *d. l. fin.* specialiter procedat ob verbum, *dare*, & ita concilietur Celsus cum Paulo: in responso enim Pauli, id verbum expressum non fuit, plures tamen communem hanc conciliationem improbant, vt scrupulosam & verbis nõ rebus innitentem, inter quos Alcia. sibi contrarius in *d. l. 2. num. 25. ff. si cert. pet.* & Iaf. *ibidem ad fin.* exigens verba geminata vt *infra.* Eandemque verborum differentiam magis improbat Hieron. Butigel. *in d. l. 2. num. 43. & ibidem Dec. ad fin. 2. lectu. vers. non obstat.* & Corraf. *lib. 2. Miscellan. cap. 9. num. 5.* & Steph. Forcat. *dial. 49. num. 4.* multaque contra eam verbalem differentiam adducunt Butig. & Curt. *num. 34.* & Dec. *in l. certi conditio, num. 12. col. 111.* Sæpe enim Icti in venditione vtuntur verbo *dare*, & ipsi scriben. sapius, vt dixi *in cap. preced. n. 7.*

Nec est tolerabile quod dixit gloss. *in d. l. fin.* quam omnes sequuntur, secundum Alex. *ibi numer. 1.* & Iaf. *numer. 3.* ad fundamentum communis interpretationis, translationem dominij esse contra naturam venditionis: quod etiam scripsit Soc. *in l. certi conditio. col. 4. nu. 22. ff. si cert. pet.* Salic. *in l. 1. ad si. C. de rer. perm.* quod merito reprobat Rip. *in d. leg. 2. nu. 30.* & plenius Dec. *in d. leg. certi conditio. num. 12.* Ego autem id puto delendum & damnandum quid enim absurdus & hominum sensui magis contrarium, quam asserere translationem dominij esse contra naturam venditionis, cum ex eo contractu id principaliter prætendatur? *l. clauibus 74. ff. de contrah. empt. §. vendit. e. Instit. de rer. diuis.* Ideoque secuta euictione, actio ad precium & interesse datur, vt per totum, *C. & ff. de euictio.* etiam si iux conventionem omitatur, vt *in l. vendendo, 66. ff. de contrah. empt.* Nec aliud patitur bona fides huius contractus, *l. emptorem, 32. §. fin. vers. nec enim. ff. de act. empt.* Ad quod contra communem rectè adducitur, *l. cum manu sata. 80. §. si. ff. de contra. emp.* quicquid enim Soc. & alij ca-

millentur, tex. ille à fortiori hoc probat, cum habet pactum, ne dominium transferatur, magis emptioni repugnare: quod latius alibi trado: & contra Dd. (non tamen à se allegatos) securè scribit Zasius *lib. 1. resp. cap. 12.*

16 Vides omnino exterminandum esse fundamentum communis interpretationis, veriusque dicendum translationem dominij non esse contra naturam emptionis: contra glo. & Dd. *supr.* relatos. Minus absurde dicebant alij, translationem dominij non esse de natura emptionis: hoc enim à superiori differt, & ita Bar. *in l. exempto, n. 6. ff. de act. empt.* Bal. *in l. 1. C. de rer. per. plures*, quos refert Dec. *in d. l. certi conditio, nu. 11.* Alex. *nu. 12.* Alc. *n. 26. versi. adeo tamen*: & Dd. cõmuniter, vt asserit Curt. *in l. 2. n. 33 ff. si cert. pet.* quicquid dicat Alc. *in l. habere, nu. 8. ff. de verb. sig.* Adhuc tamen verius puto cum Dec. & Rip. translationem dominij non solum non esse contra naturam emptionis, sed magis de natura eiusdem, ex iuribus & fundamentis proxime adductis num. præced. quod melius sensisse videtur Bar. (& ita tibi contrarius) *in l. in conuentionalibus, §. 1. ff. de verb. oblig.* & sic translatio dominij, simpliciter de natura huius contractus dici debet, nõ tantum, vbi venditor dominus est: quo casu id concedit Bart. & plures, vt per Alex. *in d. l. certi conditio, nu. 13.* Butigcl. *in §. Cato. n. 74. & seq.*

17 Verius tamen puto contra Dec. *in d. l. certi conditio, col. 7. versi. imò videtur*: & contra Aret. *ibi num. 9.* vt translatio dominij non dicatur de substantia emptionis, vt manifeste probat *d. l. si ita, 25. & l. rem alienam, 28. ff. de contr. empt.* vbi vera venditio dicitur rei alienæ, & sine translatione dominij, quod dici non posset, si dominium esset de substantia, vt de precio, inquit IC. *in d. l. pacta conuenta, 72. ff. de contrah. empt.* Ex his vero intelliguntur iura à glof. & Dd. adducta, non enim negant, quod alijs multo pluribus probatur, naturale esse emptionis dominium transferre, si tamen id notè contingat, non desinit venditio appellari, prouideturque idoneis remedijs contra venditorem: & ita declaranda est *d. l. rem alienam*, cum glo. *ibi*, & Aflic. *dec. 369. nu. 2.* Rebuff. *in Repet. l. vnic. C. de senten. qua pro eo. nu. 426.* Possunt etiam illa iura intelligi, & tunc emptio dicitur, vt inde

resultet titulus & ius vsucapiendi, *d. l. clauibus, & l. 2. cum seq. ff. de vsucap. pro emp.* Quod nota ad ea, quæ tradi solent de titulo ad vsucapiendum: de quibus multa noue scripsi *in Aush. nisi triennale, C. de bon. mater.*

Vides igitur primam interpretationem 18 *gl. ad d. l. fin. ff. de condict. ob cau.* magis communiter, vt diuinatorem rejici: à me autem vt falsam: vides etiam secundam interpretationem receptam periculosam nec magis tenendam esse. Vnde Phil. Dec. *in d. l. 2. ad fin. 2. lectu. & in d. l. certi conditio, num. 12. ff. si cert. pet.* aliter respondebat, intelligens eam l. quando partes simpliciter conuenerunt, vt verba tex. sonant, prout, *d. l. pecuniam, vt des Stichum*: tunc enim verba non videntur apta ad venditionem, quod videtur sensisse Paul. Cast. *in d. l. si. num. 3. in si.* & non relato Decio, idem comprobatur Corraf. *d. lib. 2. Miscel. c. 9.* colorem afferens, quod in ea forma conueniendi desunt aliqua, quæ in vendendo interuenire solent: vsu enim constat hunc contractum cõmuniter non fieri sine tractatu & conuentione ex vtraque parte, quia alter carius vendere, alter vilius emere studet, *in l. si voluntate, C. de rescind. vend.* & ideo cum IC. *in d. l. si.* referat verba conuentionis, recte intelligi potest, ita nude conuentum fuisse: ac proinde ex tali modo conuentionis, non resultauerit venditio, eo quod deficerent consueta, & quodammodo naturalia illius contractus. Sed nec ista interpretatio omnino virat difficultatem *d. l. §. 1. ff. de prescrip. verb.* cum nec ibi constet de maiori tractatione, vt venditio esset, nisi noue respondeas ibi tradi doctrinam, *in d. l. fin.* principaliter factum referri.

Aliter Rip. *in dict. leg. 2. num. 31. versi. arbitatur, ff. si certum petat.* intelligens *dict. leg. fin.* quando pecuniæ, quæ datur, non æquualet rei acceptæ, vt hic tex. *in d. §. 1. l. quinta*, intelligatur, quando pecuniæ & res paris valoris sunt: quod ibidem videtur sensisse Ias. *ad fin. ibi, quando precium est condignum*: & tam Ripa, quæ Iason adducunt in arg. *gl. in l. §. 1. ff. de superfi.* Sed hæc interpretatio prorsus rejicienda videtur, tum quia multum diuinat subauditque ad vtramque: tum quia non magis in vna, quam altera aliquid exprimitur de æquiualeantia precij: nec aliquid obstant verba *d. l. fin. ibi, pro portione.* non enim

enim sunt verba conuentionis . nec ad rem vel precium referuntur, vt Rip. male accepit, sed verba sunt IC. dubitantis, quod contractus genus inde resultet, vt ex litera facile constabit. maxime, quod paruitas precij non tolleret nomen emptionis, vt *in l. si quis donationis*, 38. ff. de cont. emp.

20 Aliam interpretationem, vt suam, & à cæteris diuersam tradit Corraf. *in d. loco*, intelligens differenciam esse inter verbum *pecunia*, & verbum, *precium*. vt *d. l. fin.* procedat, quando nomine pecuniæ datur: vt *d. §. 1. l. 5. quando datur nomine precij*: & ita scripsit Aleia. *in d. l. 2. n. 27. versi. idcirco. ff. si cert. pet.* Sed ea declaratio continere poterit veram limitationem *ad d. l. fin.* non verò directam interpretationem, nec veram conciliationem ad ea iura: Nec sicut Celsus *in d. l. fin.* loquitur per verbum, *pecuniam*, ita Pau. *in d. §. 1. l. 5.* Quapropter talis interpretatio afferri non debuit contra literam, quam explicare intendit. Color tamen, quem Corraf. affert, contemnendus non est ad interpretationem Decij, vt *sup.*

21 Nec omitto aliam interpretationem Stepha. Forcat. *dial. 49* qui fingit, *in d. l. fin.* alterum obtulisse pecuniam pro re, quam emere volebat: alterum vero, scilicet reidominū, se excusare, & vendere nolle: tandemque ob preces volentis emere, pecuniam accepisse, & rem dedisse: vt tunc non venditio, sed mutua donatio resultet, quæ ob causam vocatur. Sed ea interpretatio multa subaudit ad literam vtriusque tex. quo nomine reiicienda est, maxime quod etiam concurrentibus ijs, quæ Forcat. fingit, nihil impediēbat venditionem resultare. Nec preces alterius id impedirent, cum tandem venditor roganti morem gereret: id enim cōsentire est, imo & maior coactio non tollit nomen actus, nec ipsam voluntatem, si credendum est IC. *in l. si mulier. §. pe. ff. quod me. cau.*

22 Pater igitur magnam esse difficultatem in intellectu *d. l. fin.* & conciliatione eiusd. *cum d. §. 1. l. 5. ff. de præscri. verb.* vt non immerito Budæus inter Celsum & Pau. antinomiam dicere potuisset, cū eadem fere sint vtriusque verba, contrariæ vero decisiones. Cui difficultati nulla ex tot interpretationibus satisfacit. Ex quo mihi fit veritabile Celsum *in d. l. fin.* atricam iuris subtilitatem respexis-

se, vt alias inquit IC. *in l. si tibi pecuniam. ff. si cert. pet. in l. si fundus. §. si pluri. ff. de pignor. in l. si tibi. ff. de dona. in l. 4. §. fin. ff. de manumiss. & alibi sæpe*: vt curiosè obseruat Tiraq. *de retract. ligna. §. 35. gloss. 1. n. 18.* Vnde ex communi vsu loquendi, raro vel nunquam procedit *d. l. fin.* & cōmunis interpretatio: agentes enim de emptione & venditione, eo verbo *dandi*, inuicem vtuntur, nec ideo emptio esse definit: Verba enim testatorum & cōtrahentium: (qui sæpius imperiti sunt) ad iuris definitiones trahi non debent, vt prudenter admonet IC. *in l. non aliter. §. 1. ff. de leg. 3.*

Ex scriptis autem declarationibus eligenda videtur ea, quam ex Dec. & Caf. retulimus, iuncta consideratione Corraf. Quæ tamen ultra eos ex quadam recepta limitatione, maiori autoritate iuuabitur, considero enim ex mēte scriben. eam confirmari, dum communiter intelligūt *d. l. fin.* in casu dubio, vt litera sonat: secus vbi conijceretur, cōtrahentes agere de emptione: vel vbi verbum *emendi*, seu *vendendi* ab eis prolatū fuisset, tunc .n. nō procedet *d. l. fin.* sed vera emptio resultabit, vt sentit Alber. *ibi.* & apertius Salic. *numer. 5.* & *ibidem* Fulgo. *numer. 5.* dicens ita tenere Dd. Et ita ex Bar. & alijs, vt receptissimum refert Laf. *ibi. col. 1.* & nouiss. Costal. & nemine relato secure tradit Rip. *in d. l. 2. nu. 30. in fin. ff. si cert. pet.* & *ibidem* Curt. *numer. 34. in fin.* dicens id esse de mēte Dd. & *ibidem* loa. Prat. *in fin.* & Bal. Nouel. *in rub. ff. de verb. oblig. numer. 39.* Ferret. *in l. iuris gentium, nu. 38. ff. de pact.* Et sic vides hanc limitationem receptissimam esse.

Cauebis ergo ab Aleia. contradicente *in comment. de eo, quod inter. numer. 27.* Sed magis cauebis ab Hier. Butige. *in d. l. 2. numer. 45. ff. si cert. petat.* vbi incaute contrarium pro recepto scribit, asserens communē opin. procedere, & Dd. cōmuniter intelligere *d. l. fin.* etiā si in conuentione partes vtantur verbo, *emere* vel *vēdere*. Sed ex prædictis vides contrariū receptissimum esse, quod ipse agnoscere debuisset: cū referat de hoc se à discipulis admonitum fuisse. Nec obstat argument. Aleia. *d. loco*, dum arguit non esse standū nomini à cōtrahentibus expresso. Respondeo enim id tantum procedere, quando conuentio nomini repugnat, secus autem, vbi conuentio & nomen

se compatiuntur, vt diximus *inc. prac. n. 2.* Hic vero verbum *dandi*, non ad eò repugnat venditioni, vt probauimus *supr. hoc cap. nu. 14. & seq.* Nec erat, cur verbum *dare* (quod ambiguum est) præponderaret specifico verbo *vendendi* vel *emendi*, cum in toto iure generi per speciem derogetur.

25 Sic enim rigor & subtilitas *d. l.* communiter limitatur, ne procedat, quando in conuentione exprimitur nomen *precium*, etiam cum verbo *dare*, ex vtraque parte: tunc enim emptio erit, & ita pro limitatione, saluabitur quod Corraf. dixit, vbi *sup.* & ita limitat Paul. *in ead. l. fin. num. 4.* & ibi Iaf. *in 3. limitat. col. 1.* & alij, quos sequitur Alex. *in d. l. 2. num. 6. vers. sic. hoc sing.* & ibi Rip. *n. 31. in prin. Alc. n. 24. Parpal. nu. 15.* & si maxime contradicat Butigel. *in d. l. 2. nu. 47.* aliquo modo variet Iaf. *ibi ad fin.* vt statim referam. Et pro hac communi limitatione vltra Dd. adduco tex. ita loquentem de venditione, per verba illa *dare & precium in l. conuenis 65. ff. de cont. emp.* vbi melius probatur, quam *in l. 4. ff. de vsur.* quæ adduci solet. Nec recedendum videtur ab hac recepta declaratione, concurrunt enim tunc omnia emptioni apta, & cõgruit, quod de precio inquit tex. *in l. fin. C. de pred. Decu.*

26 Nec teneri potest, quod Iaf. tentauit *in d. l. 2. ad fin. ff. si cert. per.* intelligens hæc limitationem, quando verba sunt geminata, *pro precio & nomine precij*, quod merito damnat Alc. *ibi.* illa enim verborum geminatio nihil substantiæ tunc inducit, vt alibi inquit IC. *in l. pediculis, §. Labeo. ff. de auro & argent. lega.* Sic etiam *d. l. si.* limitatur, nisi res esset venalis, quia tunc in terminis *d. l.* resultaret venditio, ex præsumpta mente contrahentium, arg. *l. 1. C. de rer. per. cū ijs*, quæ ad eam l. diximus *in l. ca. huius par.* Et colligitur ab Exca *de pact. n. 517.* & tradit Bald. non relatus, *in d. l. si. col. 2. in 1. oppos. eiusd. col.* quos libenter sequor, vt restringatur scrupulosa subtilitas Celsi *in d. l. fin.*

27 Ex prædictis vero (si cum iudicio aduertas) satis liquet, magis esse de mente scribent. vt in prædictis limitationibus prout expresso verbo *emere* vel *precio*, venditio resultet, etiam adiecta clausula vt dominium transferatur, quia secundum Dd. idem effectus resultabat ex verbo *dare*, & tamen eo non obstante, ita limitant *d. l. vt supra n. preced.* Nec ob-

ligatio transferendi dominium venditioni repugnat, vt *superius* probauimus: quod memoro, vt caueas ab Iaf. malè cõtra sentiente *in d. l. naturalis §. 1. num. 4. vers. imò si venditor, ff. de præscrip. verb. & à Rubeo in l. non solum, §. morte, nu. 355. ff. de nou. oper. nunc.* dum citat *d. l. fin.* quasi ibi expressum fuerit verbum *emo*, quod est contra veram & receptam limitationem.

Materiæ vtilitas præmittere nõ finit articulum Præcedentibus consequentem, an quod dictum est de precio, venditione, æque procedat in locatione: in qua idem iuris esse receptissimum hucusq; est, cum *gl. l. 5. §. at cum do. verb. si res. ff. de præf. verb. per tex. ibi gl. etiam in l. si olei, C. loc. gl. in prin. Insti. de loca. gl. in l. 1. §. si quis seruum, ff. de poss. gloss. in l. 2. verb. merced. ff. de locat. Bart. & Dd. communiter in d. locis. Paul. in d. §. si quis seruum. Nouiores Bald. c. Bar. Steph. in d. prin. Instit. locat. Anton. c. Adde & Theoph. institutionum paraphrastè ibidem, eiusdem fuisse sententiæ.*

Gom. *de contract. c. 3. nu. 3.* Et sic vides receptissimam opinionem, vt merces in pecunia numerata, sit de substantia locationis, nec aliter locatio dici possit, sicut sine precio in eadem pecunia non dicitur venditio. Pro qua communi opinione principaliter citatur tex. *in d. §. si quis seruum.* Et *in dict. §. at cum do.* qui verè vrgent: à glos. etiam *in dict. §. si quis seruum.* citatur *l. si vir. ff. de donat. int. vir. & vxor. & l. si conuenerit ff. communi diuid.* quam etiam ad id citat Balduin. vbi *sup.* & pro eadem opinione ego noue expendam tex. *in l. 6. ff. de præscripti. verbor. vt infra.*

29 Quibus non obstantibus verior mihi videtur noua opinio, quam tentauit Ioan. Corraf. *libr. 2. Miscel. cap. 11.* quot autè & qualia nos addamus, peritorum fit iudicium. Probandum est igitur veram locationem dari interueniente mercede in quacunque re, non tantum in pecunia numerata: quod necessàrio euincitur *ex d. l. si olei.* cuius litera stare nequit, si communis opinio teneatur, vt infra addo etiam tex. *in l. & hæc distinctio 38. vel secundum Florent. 35. §. fin. ff. locat.* vbi IC. securè inquit, locationem esse in ea conuentione, *Si proponatur inter duos conuenisse, vt alter alterius fundum ita conductum haberet, vt fructus mercedis nomine pensarentur.* Vides ibi mercedem in fructibus nõ in pecunia, resul-

tare tamen veram locationem, nec potest cum Glosel. ibi præcessisse conuentionem de mercede in pecunia: litera enim planè repugnat, cum refert primam locandi conuentionem, non aliam de modo soluendi. Pro hac parte facit text. (qui aliter malè restringetur) in *l. licet, C. de locat.* ibi, *certis annuis quantitibus*: quæ verba non magis ad mercedem in pecunia, quam in fructibus applicari possunt. Imò si de pecunia tantum ageretur, aptius in singulari starent verba, *annua quantitate*, vt iura solent: id etiam colligitur ex quaestione & decisione text. ibi agentis de sterilitate fructuum. Et ita in mercede fructuum loquitur tex. in *l. excepto, C. eodem*, licet gloss. & Dd. violent. Contra communem etiam vrget tex. in *l. si merces, 25.* secundum Florent. vel 28. §. *vis maior, ff. locati*. vbi IC. *locationem* appellat, tam in conducente ad pecuniam, quam ad quotam fructuum, licet gloss. & Dd. cauillentur: ad idem etiam induci potest text. in §. *adeo Instituti locati*. ibi, *quamdiu pensio siue redditus præstentur*. Vbi de emphyteusi dubitatur, an ex pensione in pecunia diceretur venditio, an ex mercede in fructibus diceretur locatio: & sic præsupponit text. non esse substantiale, nec necessarium ad locationem, vt merces sit in pecunia numerata. Pro eadem parte contra communem retorqueo *d. l. si vir 52. ff. de donat. int. vir. & vxor.* ibi enim IC. in locatione mercedem requirit, non pecuniam, idq; magis significat, cum distinguit inter depositum & locationem, differentiam enim tantum constituit, an gratis, an cum mercede fiat.

Pro eadem parte similiter retorquentur alia iura à gloss. & Dd. malè citata. IC. enim in *d. l. 2. ff. locati*. & Imper. *d. princ. Inst. eo.* dum ponunt similitudinem locationis & venditionis, diuersis vocabulis vtuntur, dicentes, quod sicut venditio sine precio stare non potest, ita locatio sine mercede: & sicut in venditione certum precium, ita in locatione certa merces requiritur. Ex qua traditione iudicio meo satis euincitur contra gloss. & omnes similitudinem horum contractuum non in eo stare, vt in vtroq; necessario requiratur precium in pecunia numerata, sed potius locationem non dari si gratis fiat, necessariamq; in ea mercedem esse, sicut in venditione precium ne-

cessarium est: & sic in locatione iura tantum requirunt, ne gratis fiat, non vero certam mercedis qualitatem. Si autem in locatione precium in pecunia numerata necessarium foret, repeterent quidem iura illa idem verbum *precium*, quo in venditione vtuntur, iuxta *vulga. l. si idem, C. de condi.* quæ inductio magis vrgebit ex verbis *l. si. C. de præd. decur.* vbi dicitur verbum, *precium*, tantum ad venditionem referri, non ita necessario ad alias conuentiones, quod falso dictum maneret, si vera esset communis opinio, in locatione pecuniam numeratam requirens.

Quo sensu similiter accipiendus est *Ulpia. in d. l. si conuenerit, 23. ff. communi diuid.* vbi agit de socero & genero, inter quos conuenerat, vt alternis annis fructus perciperent: & eodem modo de sociis ita inter se conuenientibus, quæ actio tunc detur, si alter alterum impediatur, vel faciat, vt fructus sequentis anni corrumpantur, & respondet IC. *puto magis communem diuidendo iudicium, quam ex conducto locum habere, quæ enim locatio est, cum merces non intercessit?* Putant gloss. & Dd. IC. illis verbis respexisse axioma *supr.* reiectum, quod locatio sine mercede in pecunia non detur. At IC. verius respexit in tali conuentione deficere mercedem in locatione necessariam: ibi enim neuter ex contrahentibus pro suo tempore aliquid alteri soluebat, nec alter alterum magis dominum recognoscebat, ideoque agi non potuit ex conducto vel locato: non autem quia merces non esset in pecunia, iuxta *supr.* probata.

Mihi etiam pro hac parte contra communem nimis vrget, quod iura in materia locationis, nunquam requirunt mercedem in pecunia numerata, sed tantum mercedem: quia gratis non dicitur locatio: imò in eodem tractatu locationis iura aperte & securè agunt de mercede in fructibus, & ita non est credendum, si pecunia numerata in locatione necessaria esset, iuris conditores id in tractatu locationis omisso fuisse: satisque omisum censeretur, cum speciatim non exprimitur, & consequenter præcipuum fundamentum communis opinionis tantum sumitur ex iuribus extractatu locati & conducti, in quibus principaliter de alia reagitur, non de explicanda natura, & substantia locatio-

locationis, quod doctos & prudentes non parum mouere debet.

32 Tandem redeundo ad *d.l. si olei, C. locati*. necessario ex ea deducitur hæc opinio: verba autem l. ita habent: *Si olei certa ponderatione fructus anni locasti, de contractu bona fidei habito propter hoc solum, quod alter maiorem obtulit ponderationem, recedi non oportet*. Vides ibi locationem non in pecunia, sed pro quantitate olei: vides contractum bonæ fidei, & plane locationem dici, & ab ea recedi non posse: quæ omnia veram locationem necessario exprimunt. Gl. enim & Dd. retinentes opinionem suam *sup.* reiectam, respondent text. improprie loqui, qua responsione facile erit omnia iura negare. Imo licet ea impropriatio, quo ad verba, admittatur, nunquam Dd. effugient, cum tandem ea l. conuentionem illam appellet bonæ fidei, quod non diceret de cōtractu innominato, vt gl. & Dd. male accipiebant, quæ inductio adeo Dd. pressit, vt Bart. & alij confugiant ad miseram diuinationem, quod res ibi exposita fuerit locationi, atque ideo contractus locationi similis maneat, sicut de re venali habetur in *l. 1. C. de rer. permut.* quæ id nullatenus probat, nec ita extēdi debet, vt deduxi in *1. cap. huius par.* nec patitur litera *d. l.* subauditionem illam de re locationi exposita, vt agnoscat Fulgos. *ibi* respondens ex diuersa litera, quæ hodie reperitur in libris emendationibus, *bona fidei, nō bonæ fidei*. Sed Dd. cauillationes magis tolluntur ex eo, quod *d. l.* principaliter decidit, non posse ab eo contractu recedi, quod indicat locationem esse, si enim fuisset contractus innominatus, liceret poenitere, & ab eo recedere, iuxta *reg. leg. si pecuniam. ff. de condict. ob caus.* Nec toleranda est misera alia diuinatio, ad quam confugiunt Bar. Angel. Bal. Salic. Fulg. respondentes, ibi rem non fuisse integram, sed oleum ex parte conducentis solum: quam cauillationem sequitur etiam Alex. in *d. leg. si pecuniam, numer. 8. Iaf. col. 3. num. 4.* quod planè est destruere literā, non interpretari. Item tex. loquitur de locatione vnus anni, & mercede in ponderatione olei, quasi oleum esset de fructibus rei locatæ: & ideo non est vero simile, quod solutio iam facta esset, sed potius re integra quærebat an à cō-

uentione recedi posset, quod lex negat: necessario præsupponens locationem esse, quæ consensu perficitur, quo fundamento tex. ibi vtitur, non autem quod res integra non esset, vt Dd. malè diuinabant, in quas angustias se immerfos fatentur ex eo, quod impossibile putabant veram locationem dari, sine mercede in pecunia numerata, & ita magnus Bar. ibi fatetur se aliter l. illam defendere non posse, libenter vero contrarium probaret, si affectus esset, sine pecunia ex alia mercede locationem consistere, vt satis *sup.* probauimus. Sali. autē cuius lectura in Bal. transcripta fuit in *d. l. si olei*, respondebat locationem dici etiam sine pecunia, quando merces cōstituitur ex fructibus colligendis ex re locata. Et ita Lorient. neminem referens de *pact. Axio. 129.* Sed hæc traditio iure non probatur, maximè cum *d. l. si olei.* indistinctè loquatur, & tex. in *d. §. vis maior. l. si merces*, vt non liceat restringere ad fructus rei locatæ.

Vides igitur hanc nouam sententiam 33 multis iuribus & fundamentis probabiliorē, vt ita ferenda sit qualis qualis responsio, ad fundamenta communis opinionis, fateor tamen pro communi vrigere verba *d. §. si quis seruum l. 1. ff. de pos. & l. 5. §. at cum do. ff. de pras. ver.* licet Corraf. vbi *sup.* nullam difficultatem ex illis iuribus resultare putet, facile vno verbo respondens pecuniam ibi accipi pro quacunque re, non vero stricte pro pecunia numerata, ex Vlp. & Pau. in *l. pecunia, 178. & 222. ff. de verb. signi.* vbi id traditur non tantum referendo ad antiquitatem, sed etiam ad intellectum legum, conuentionumque & testamentorum. sed duriuscula videtur ea interpretatio, cum Icti simpliciter pecuniam nominantes, de pecunia numerata intelligere soleāt, *l. singularia (cum aliis) ff. si cerpet. Bar. in l. talis scriptura. ff. de l. 1.* aliud autem fit per extensionem *le. 1. §. fin. ff. de const. pecu.*

Ego separandum puto *d. §. si quis seruū. à d. §. at cum do. & 1. add. §. si quis seruū.* aduerto IC. in *§. preced.* tractasse, si Balneatori vestimēta seruāda dentur absq; mercede, actionem depositi competere: si cum mercede, ex conducto agi. Deinde in *d. §. tradit*, si dominus seruū in pistrinum custodiendū coniecerit, mercesque interuenērit, ex parte domini &

pistrinarij, ex locato & cōducto agi posse: & sic cum declarat principaliter, quid locatio sit, non loquitur per verbum, *pecunia*, sed per verbū *merces*. Deinde subdit, *quod si opera serui cum custodia compensabantur, quasi genus locati & conducti interuenit, sed quia pecunia non datur, prescriptis verbis actio competit*. Inde igitur colligunt glo. & Dd. axioma *supr.* reprobatum, sed cum tot iura obstant, magis tolerari debet responsio Corrasij, vt verbum *pecunia*, non maiorem vim habeat, quam verbū *merces*, in eodē tex. prolatum. Aduerto enim IC. proximē de mercede locutū, dum principaliter *contractum* nominabat: ideoque non est diuersā doctrina colligenda, ex verbis postea minus principaliter ad eam rem prolatis, tandemque dicendum est in 2. casu cōtractum esse innominatū, nō locationis, quia serui operæ mercedē propriē nō inducebāt. Custodia enim serui eius operis æquiuale re censebatur, & sic ex neutra parte merces accedebat: ideoque deficiente mercede, nō potuit vera locatio resultare, secundum iuris regulas, non vero ex eo, quod merces non esset in pecunia numerata, vt gl. & Dd. intelligebant: quę interpretatio *alibi* non tradita magis ē mente IC. videtur, nec viris emunctæ naris fortasse displicebit.

34 Magis obstat tex. *in d. §. at cum do. cuius* verba habent, *At cum do. vi facias, si tale sit factum, quod locari soleat, puta, vt tabulas pingas pecunia data, locatio erit, sicut superiori causa emptio: si res sit, non erit locatio, sed nascetur vel ciuilitis actio, in hoc, quod mea interest, vel ad repetendum, condictio*. Quę verba ingenuę fateor nimis pro cōmuni opin. vrgere, cum IC. non solum in locatione pecuniā requirat, sed addat: vt superiori casu in venditione, in qua certissimum est pecuniam numeratam requiri, & ita videtur reiici solutio Corras. intelligentis *pecuniam* pro quacunque re. Sed pro sustinenda veritate, oportet similitudinem. illam accipi non per omnia, vt alias accipitur *in l. i. cum ibi notatis. ff. de l. i.* & sit sensus, quod sicut ex re & pecunia resultat venditio, ita ex pecunia pro facto quod locari solet, resultat locatio, non quod de substantia, pecunia numerata ad locationē requiratur. Id enim principaliter non tractat IC. ibi, petendumq; est ex tract. de locato.

Sed replicari poterit pro communi, ex alia inductione, cui non satisfacit Corr. Gl. enim & Dd. arguere videtur ex alijs verbis tex. ibi, *Si res sit, nō erit locatio*, quę accipiunt ad differentiam pecunię, vt sit sensus, data pecunia numerata, esse locationem: data alia re, contractum esse innominatum. Ego vero nec ob id recedendum puto à veritate semel probata, consideroque ea verba accipienda non pro differentia mercedis in pecunia vel in alia re. *Pecunia* enim precedebat in ablatiuo casu, quo etiam repetitio fieri debebat, quo ad aliam rem, si idē thēma retineretur. Ita enim docet ratio recti sermonis, & ita bene sentientes agnoscunt, vt scilicet secundum sensum gl. & Dd. ductus orationis ita concipi deberet, *pecunia data locatio erit, re alia data non locatio, &c.* Cum autem IC. subdat in nominatiuo casu, *si res sit*, intelligo magis ea verba referri ad differentiam facti vel rei in locationē deducta, quam ad mercedē ipsius, vt sic IC. differentiam constituat inter factū & rem, vt locatio sit, data mercede pro facto, quod locari soleat, non ita si pro re merces detur. Quę traditio IC. obscurissima est, nec à me plana reddi potest, satisq; est, vt ad rem, de qua agimus, aequaliter ostendatur, verba illa IC. non exprimere, quod Dd. colligunt, maxime cum insignis Paul. Castr. *ibidem* asserat literam esse difficillimam & tenebrosam, adeo quod putet, si IC. reuisceret, non posset literam sustinere, & ita nouiores ibi agnoscunt.

35 Quibus in angustiis putabant ea verba intelligenda, vt differentiam constituent inter factum locari solitum, & aliam rem, quę non tam aptè locari dicatur: Quamuis etiam gratis fieri non soleat, vt scilicet priori casu facti sit propria locatio, in secundo rei, non ita, sed contractus innominatus: Exemplumque sumi potest *ex l. solent 16. ff. de prescr. verb.* vbi IC. agit de iis, qui dominis seruos fugitiuos indicant, eosque dicit indicationis mercedem accipere solitos, & tamen non resultare tunc locationem, sed contractum innominatum. quod nemo in tanta difficultate hucusque aduertit. Sed hæc alias latius, ad rem enim nostram sufficiat ostendere non probari ex *d. §. pecuniam numeratam esse de substantia locationis*. Illud tamen non omitto, difficilia verba

d. §. non esse accipienda, quasi in facto solito locari, data mercede, at locatio, nō ita in re locari solita, vt verba sonare videntur. Contrarium enim verius est, prout in vestibus, prout in scænicis, vel alijs rebus ad hominum lusus locari solitis: In his enim mercede data locatio est, vt probat tex. in §. si Insti. de locato. & in l. sed & si quid 19. ver. sed an locare. ff. de usufruct.

36 Retenta autem hac sententia contra communem, ne pecunia numerata sit de substantia locationis, restat respondere ad tex. à me noue adductum in l. insulam 6. ff. de prescrip. verb. in quo pro communi subtilis inductio latet. Habet n. IC. ibi, *Insulam hoc modo vendidi, vt aliā rescires: Respondi non esse venditionem, sed civili actione incerti agendum.* Vides ibi insulam datam, vt alia resciretur, locationem tamen non resultare, sed contractum innominatum: vnde videretur induci posse pro communi, locationem non fuisse, eo quod merces in pecunia numerata non fuerit: maxime attendenda recepta reg. quæ ex ea l. colligitur, vt nomen à partibus expressum non attendatur, sed qualitas conuentionis. Sed pro veritate suppositionis supra probatæ responderi posset, quod IC. ibi principaliter intendit, non esse attendendum nomen *conuentionis* à partibus expressum. Quod si instes, non debuisset IC. tunc dicere, ex ea conuentione resultare contractum innominatum: Respondebitur forsā ex nomine *venditionis* à contrahentibus expresso colligi, eos de locatione non agere, & ideo in dubio censetur cōtractus innominatus, iuxta l. 1. versic. *quoties*, ff. de estimat. action. cum supra traditis ad l. si. ff. de cond. ob causam. vel noue dici poterit in ea l. non resultasse locationem, quia non constabat artificem esse eum, qui ad refectionem insulæ obligatur. Si autem hoc diuinatorium dicas, replicabo, non minus diuinatorium esse intelligere, quod artifex esset: replicabo item multo maiorem esse numerum non artificum. Si etiam instes, ad quid ergo obligabatur, si artifex non erat? Respondebo eum obligari ad reficiendum per artifices, cura & expensis propriis, vt in multis experientia docet, & alibi sentit IC. si bene intelligatur, in l. ii. quæ incipit, *fideicommissa*. §. vlt. in

fin. ff. de lega. 3. Apud Lusitanos verotutior erit noua illa sententia, vt locatio dicatur, etiamsi merces non sit in pecunia, ex clara Ordinatione lib. 4. tit. 60. §. pen.

Vides igitur in ea re multa iura noue explicata, plures difficultates enodatas. Cuius inuestigationis effectus non leuis est: nam si locatio fuerit, actio bonæ fidei erit: si contractus innominatus, stricti iuris, iuxta §. *actionum*, cum materia Insti. de actio. Sic etiam si locatio fuerit, non licebit pœnitere, sed consensu perficitur: in contractu autem innominato antè implementum pœnitere licet, d. l. si pecuniam l. *iuris gentium in princip.* ff. de pact. Sic etiam ad remissionem pensionis, quæ ob sterilitatem in locatione conceditur: in contractu innominato non ita in iure reperitur, secūdem Cur. in l. 2. num. 21. ff. si cert. pet.

Sed pro vtili Rub. ornamento circa venditionem *superius* tractata sufficiant: quo ad eam verò rescindendam, iam ad l. ipsam 2. (Deo auspice) progrediamur.

L. 2. Imp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. Lupo.

Rem maioris precij si tu vel pater tuus minoris a ditraxit, b humanum est, vt vel precium te restituente emptoribus, fundum venundatum c recipias, autoritate iudicis intercedente: vel si emptor elegerit, quod deest iusto precio, recipias. Minus autem precium esse videtur, si nec dimidia pars d (veri) precij soluta sit.

a Al. minoris precij ditraxistis. b Al. ditraxerit. c Al. venditum. d Deest in quibusdam. Al. Iusti.

PRIMA PARS L. II.

C. de rescind. vend.

CAPVT I.

SYMMARIVM.

- 1 Referuntur quam plures materiam huius l. tractantes.
- 2 Noue contra omnes probatur hanc l. nouū ius induxisse, & inde multa iura explicantur, vsque ad n. 7.
- 8 Contra gloss. & omnes explicatur l. si quis cum aliter, 2. par. ff. de verb. obl.
- 9 Agitur de intellectu iex. in l. res bona fide, ff. de contrah. empt.
- 10 Explicatur §. fin. l. iure succursum, ff. de iur. dot. & n. 11.
- 12 Vtiliter tractatur, an coniungi lesio in estimatione rerum dotalium succurratur, etiam si lesio modica sit, vsque ad numer. 14.
- 15 Agitur de ratione specialitatis, cur in estimatione rerū dotalium etiā minor lesio emendari debeat, & n. 16.
- 17 Explicatur, quo remedio lesio tunc emendari debeat, & nu. 18.
- 19 Infertur ad alia iura in q. haredis vendentis ex iussu testatoris.
- 20 Explicatur l. Lucius, ff. famil. ercis.
- 21 Explicatur l. si ea pactione, C. de vsuris.
- 22 Traduntur aliqua in terminis huius l. scitu digna, contra Molin. vsque ad n. 24.
- 25 Agitur de intellectu l. scio, ff. de in integ. restit. & traduntur multa vtilia vsque ad n. 27.
- 28 Declaratur, quā lesio indigna sit restitutione.
- 29 Agitur de intellectu iex. in l. 3. C. ex quib. cau. maior. vsque ad n. 31.
- 32 Exactissimè tractatur de intellectu §. idem Pomponius, l. in causa, ff. de minor. & traduntur plurima scitu dignissima vsque in fin.

Decisionem huius l. celeberrimā, & vsū forense frequentissimā vere asserunt scriben. omnes eaque honesta dote ornarunt gl. Cyn. Bar. Bal. Sali. Fulg. Pau. hic: non minus etiam Rom. Alex. Aret. Ias. Claud. post Bar. in l. si quis cum aliter, ff. de verbor. obligat. De materia etiam non pauca tradunt Anton. Burg. & Aug. Bero. post

Imol. & Panormitan. in cap. cum dilecti. & cap. cum causa de empt. & vend. plenius autem cæteris duo repetentes hic Pantal. Cren. & Hieron. Cagnol. nonnulla etiam transcripserunt Fabian. & Ant. Gom. ille in tracta. de empt. & vend. quest. 8. hic in lib. de contra. ca. 2. Aliqua etiam in materia tradit Matth. Afflict. in cap. 1. de feud. dar. in vim, l. commissi. non pauca etiam tradit Molin. de commer. q. 14. à nu. 170. ad n. 184 & in aliis locis eiusd. lib. Multa etiam non vulgaria tradit celeberrimus Doctor venerandus præceptor meus M. Azpilcueta Nauarrus, in cap. nouit. 6. notab. à nu. 26. vsque ad fi. de iud. docte & vtiliter D. Couar. à Leiuā lib. 2. resol. c. 3. & seq. Aliqua etiam tradit Steph. Fordial. 100. Rebuff. in 2. tom. ad ll. galli. pag. 179. cum seq. & M. Mant. lib. 1. locor. cap. 6. Alios etiam minutula & particularia ad hanc l. tradentes, in eius discursu referam. Post tot autem viros doctissimos non deerunt, qui putent, non tam scribendi iā, quam transcribendi locū relictum: qua nota etsi plures ijdemque non in celebres authores teneantur, res ipsa (Deo duce) ostendet, quam à natura mea transcribendi vitium abhorreat.

Ante alia ad fundamentalem cognitionem & intellectum plurimarum legū, offert se inuestigatio alibi fortasse numquam audita neque scripta: quæ licet in fronte Scholasticis tantum theoreticam, subtilitatemque promittere videatur, in recessu tamen & practicis utilitatem afferet. Ea igitur est, an hæc l. nouum ius introduxerit, & an tempore Ictor. quorum responsa extant in pandectis, notum fuerit remedium huius l. succurrentis contrahenti lesio ultra dimidiam iusti precij? Ex mente autem omnium scriben. apertè colligitur eos sine dubio intelligere, hanc l. nouum ius non attulisse, sed Ictis antea cognitum. Vnde sæpissime omnes scribentes tanquam concordantem principaliter citare solent, l. si quis cum aliter 36. ff. de verb. oblig. alij etiam citant, l. res bona fide, ff. de contra. empt. alij l. iure succursum. ff. de iure do. De quibus & aliis inferius ordinatim agemus, ostendendo nihil minus ea iura respexisse, quam decisionem huius legis.

Ego contra gloss. & omnes hucusque scribe. verissimum credo, Dioclet. & Ma.

& Maxim. Imperatores, nouè hoc ius induxissè, ac proinde ICTis (quorum responsa in libris digestorum habemus) nullatenus hoc remedium cognitum fuisse: vt hinc multarum ll. verus sensus appareat. Id autem mihi verisimile fieri incepit: quia diligētius aduertēs ad iura, quæ Dd. citant, comperi nihil in eis de remedio huius l. sancitum. Aduertebā etiam in responsis ICTor. nullum extare verbum, quo certa læsionis quantitas distinguatur, vt hæc l. noue constituit. Sic etiam expendebā, *in titul. seu tracta. proprio. ff. de rescin. vend.* nullum huius rei vestigium reperiri. Considerabam item tam insignem iuris decisionem, si eo tempore extitisset, perspicue exprimēdam fuisse: cum ICTi ipsi ita admoneant in ijs, quæ notabilia sunt, vt *supr. ad alia dixi in rub. per tex. in l. iij. apud Labeonem, §. ait prator. ff. de iniur. vers. ea enim.* Ad hæc ponderabam, nec in constitutione aliqua alterius principis mentionem haberi huius remedij & electionis, nisi in cōstitutionibus eiusdem Diocletian. huius l. authoris, vt diligens lector comperiet *ex l. si voluntate, infr. eo. in fin. & id etiam probari putabam ex verbis huius l. dum ad hoc sola æquitate & humanitate fundatur, non obscure significans diuersum ius antea fuisse: & iuxta ea, quæ scripta erant, nullum remedium læsis in precio cōpetere: quæ inductio fortius vrgebit, attenda recepta traditione Dd. circa æquitatem & ius scriptum *in l. placuit, C. de iud. in l. i. C. de leg. & alibi sæpe.**

4 Ad eandem suppositionem, vltra præcedentes considerationes, contra glos. & omnes scribē. iam videbam manifesta verba IC. Vlpian. *in l. in causa. la. 2. (quæ est 17.) §. idem Pomponius, ff. de minor.* qui ab omnibus in hac materia vbique adduci solet: Vlpian. enim cum Pompo. indistincte ait, *in precio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumuenire.* Quæ verba non admittunt commenticias subauditiones, extrariaque restrictiones Dd. ea limitantium ex decisione huius l. quod magis constabit dum *infr.* verum sensum d. §. explicabo. Idem non obscure confirmat IC. Pau. *in l. item si precio, 25. alias 22. §. vlt. ff. locat.* vbi eadem verba extensius ponuntur, vt liceat indistincte, quod pluris est minoris emere, vel è cōtra, quod minoris sit pluris vendere. ita in locationibus

& conductionibus. Quæ verba (si verum amamus) non admittunt violentam Dd. limitationem: imò si cum iudicio aduertat, non videntur ICTi tam indistincte & geminatè id circa precium tradidisse, nisi ad significandum quod eo tempore ex læsione quantumcunque maxima, nullum remedium præstatur ad contractum rescindendum: de minore enim læsione non tanta erat dubitatio, nec opus erat tot verba effundere, arg. *l. scio, (de qua infra) ff. de in integ. ressi.* Idem colligitur ex IC. Hermogen. *in l. & idro 26. alias 23. ff. locat.* cum habet, *prætextu minoris pensionis si nullus dolus aduersarij probari possit, rescindi locatio non potest.* Expendo verba illa *minoris precij:* quæ huic læsioni congruunt secundum verba huius l. ibi, *maioris & ibi minoris.* Expendo etiam in ea l. negatiuam ante verbum *potest,* vt glo. & Dd. vtriusque iur. sæpe arguunt. Expendo magis naturam vniuersalis negatiuæ iuxta *l. si is qui ducenta, §. vtrum, ff. de reb. dub.* fulcitur inductio earum ll. *ex alia eodem tit. ff. loca. l. si decem:* vbi agitur de errore in dimidia, per eadem verba *pluris & minoris,* vt liqueat ICTos sensisse de quacunque etiam maxima læsione: & tantum excipitur conductione vno nummo facta, quia hæc magis donationis iure censetur: *l. si quis conduxerit 49. vel secundum Florent. 46. ff. locat. l. si quis ante. ff. de acquir. poss.*

Idem colligi potest ex Vlp. *in l. à diuo Pio, §. si pignor. ff. de rei iud.* vbi IC. indistincte & verbis magis dilucidè tradit non posse quem rescindere conuentionem vel acceptationem alicuius rei vel summæ, pro re vel quantitate sibi debita, etiam si longe minus acceperit. Circa quem tex. Dd. anxie torquentur quo ad alia, speciatim vero quo ad materiam huius l. agnoscentes ex verbis IC. ibi, læsionem etiam maximam contineri: ideoque mirantur, quomodo ibi secure & indistincte recursus læso negetur: quod putant aduersari decisioni huius l. adeo, vt Rom. & aliqui ad id confugerint, vt dicatur ibi speciale ius esse ob authoritatem iudicis in eo actu interuenientis, vt per Ias. ibi, *nu. 3.* Non enim affecti sunt IC. ibi loqui secundum sua tempora, quibus remedium huius l. incognitum erat. Sed de illo tex. alia *inseuius* trademus *in q. transactionis.*

6 Tandem hæc inaudita sententia mihi satis probatur ex Cic. lib. 3. offic. dum refert vāfram calliditatem Pythij venditoris, qui Caninium Equitem Romanū circumuenit, steriles & nullius ferè precij hortos, fertilissimos & magni precij esse persuadens, & illos ita ei vendens, quo nomine nullam actionem nullumque remedium emptori læso fuisse aperte sentit Cicero: subdens, *quia nondum Gallus Aquilius de dolo formulas pertulerat:* & ita euidenter probat ex læsione quā tumcunque maxima, cessante dolo, etiam suo tempore ius ad rescindendum non dari. Ex verbis autem Ciceronis satis colligitur, in casu quem refert, emptorem læsum fuisse longè vltra dimidiam iusti precij, tantumque ex dolo & machinatione succurri posse, quod etiā colligi potest ex l. *quæro* 40. ff. de acti. emp. & l. *si vina*. ff. de pericul. & commo. rei vend.

7 Nemo igitur iuris vel rationis peritus, inauditam nostram sententiam reiiciendam putabit, cum tot iuribus, totque fundamentis probetur, vt sic contra gloss. & omnes hucusque scribent. maneat, ex constitutione hac Diocletiani nouum ius inductum fuisse, quo læsus vltra dimidiam iusti precij audiat, electione aduersario data, ad supplendum quod iusto precio deest, vel ad rescindendam conuentionem, & repetenda ea, quæ vtrinque data sunt. Id autè ius incognitum fuisse IC. quorum responsa in pandectis extant, quæ indistinctè omnem læsionem in precio abfque rescisionis remedio relinquebant: vt aperte significant *ll. sup. adductæ*, dum indistinctè habent, *ex circumuentione in precio, recursum læso non dari*. Vnde apparet ratio, cur *in tractatu vel titulo*, ff. de rescind. vend. nulla mentio, nullumque vestigium huius rei habeatur. Inde etiam eleganter colligitur, cur tantum interueniente dolo ICTi distinxerint circa quantitatem, vt in l. *si oleum* 10. §. *fin.* & l. *sequi* vel secundum Florenti. l. *si quis affirmauerit*. 9. §. *fin.* ff. de dolo: quasi cessante dolo non esset differentia inter magnā vel paruam læsionem. a Vereor tamè ne a Sæpe sæpius id tum in hac iuris disciplina, tum in aliis omnibus scientiis, magna cum Reip. pernicie contingit, quod etiam mirè expressit Horatius in hunc modum, *alibubi canens:*

*Rectè nec ne crocum floresq; perambulet Attæ
Fabula si dubitem, ciamen perisse pudorem
Cuncti penè patres: ea cū reprehendere coner;
Quæ grauis Æsopus, quæ doctus Roscius egit:
Vel quia nil rectū, nisi quod placuit sibi, dicunt:
Vel quia turpe putant parere minoribus. & quæ
Imberbes didicere, senes perdenda fateri.*

ex tenebris inueterati erroris, plures fortasse nouam veritatis lucem agre sustineant.

Qua veriori sententia retenta, nihil obstant iura, quæ à gloss. & Dd. in contrarium citari solent: & primo d. *l. si quis cū aliter* 36. ff. de verb. oblig. quæ duas partes habet. In prima agit IC. de dolo proprie sumpto, qui tēpore cōtractus interuenit, cui doli exceptione succurritur In secūda parte subdit IC. *Idē iuris esse, & si nullus dolus stipulātis intercesserit, sed res ipsa in se dolū habeat: cū enim quis petat ea stipulatione, hoc ipso dolo facit*. Putarunt hucusque glo. & omnes Vlpianum in d. 2. par. respexisse ius huius l. & inde apud omnes inualuit frequentissima allegatio d. l. qua læsionem vltra dimidiam, appellant *dolum reipsa*, ad differentiam doli ex machinatione. Ego verius puto Dd. cum gloss. ad verb. ICTi hallucinatos fuisse, nihilque minus ICTum in l. ea sensisse, quā de remedio huius l. quod euincitur ex eodem Vlpian. & alijs ICTis in locis *sup.* citatis, dum aperte & indistinctè tradūt, læsis in precio nullatenus succurri, nec dolum ex sola læsione cēseri. Sed magis id ostenditur *ex eadem l. in d. 2. par.* dum habet dolum tempore cōuentionis non fuisse, solumq; versari, cum postea ex ea stipulatione agitur: quod manifestè indicat, verba IC. ad decisionem & remedium huius l. nullatenus applicari posse: hic enim fraus & læsio non dicitur, nec attenditur, nisi ex tempore contractus, non ex eo, quod postea succedit, *l. si voluntate, infra eodem, cum alijs*. Verus ergo sensus d. l. est, quod in vtraque eius parte, agens dolo erat: in prima verò, fuerat dolo à principio conuentionis: in secunda tempore iudicij. Ideoque pariter doli exceptio aduersus agentem datur. Exemplum autem secundæ partis facillè colligitur ex l. 1. ff. de condic. sine cau. melius verò ex l. 2. §. *circa*, ff. de dol. excep. prout quando aliquid promissum vel conuētum fuit ob certam causam postea deficientem: tunc enim in contractu nulla fraus interuenit: dolo sè autem

ex eo ageretur, causa non secuta. Et ita vides IC. *in d. l. nihil sensisse de remedio huius l. nec vllum tradere vlla ex parte huic simile.* Et consequenter corruiat frequentissima allegatio dictæ legis, patetque eam non intellectam à gl. & omnibus ibi: à glof. & omnibus hic: à glo. & omnibus *in c. cum dilecti, de empt. & vend.* ab Azo. *in summ. huius tit.* In quo speciatim reprehendi possent quotquot hucusque in iure scripserunt: nemo enim agit de materia huius l. nemo ex facto consultus respondet, qui statim non citet *d. l. si quis cum aliter*: quasi concordantem huic l. 2. cum nihil minus IC. ibi senserit, nec sentire potuerit. Et vltra iam citatos in eo errore ex nouioribus sunt, Costal. *in annot. ad d. l. in cause. §. pen. ff. de minor. & l. iure, ff. de iur. dot.* & Hiero. Verius *in Rubr. ff. de verb. oblig. num. 361.* Loriot. *de pac. Axiom. 91.*

9 Ex eadem probatione infertur ad text. ad *l. res bona fide, §. 4. ff. de contrab. empt.* vbi IC. Paulus habet in hæc verba. *Res bona fide vendita, propter minimam causam inempta fieri non debet.* Gl. ibi retinens opinio. illam *sup. à me reiectam* intelligebat eam l. secundum hanc, vt scilicet IC. senserit distinguendum fore inter modicam & magnam læsionem in precio: & ita cū glo. Dd. ibi: & Connan. *d. l. 7. ca. 9.* Sed ea interpretatio necessariò corruiat ex iuribus *sup. deductis*, quæ eo tempore ostendunt remedium huius l. cognitum non fuisse: nec à contrario sensu id colligendum erat ex *d. l. obstantibus alijs.* Verba etiã eiusdem l. non congruunt venditori læso in precio, vt gloss. & Dd. accipiebant: illud enim verbum *causam*, precio applicari non solet, maximè stãte *l. si quis donationis, 38. ff. de contrab. empt.* Nec ibi vlla mentio habetur certæ quantitatis, nec electionis, de quibus principaliter, & speciatim loquitur hæc l.

Verus igitur sensus *d. l.* videtur, quod ibi nullus fuerat dolus ex parte venditoris: emptor autem volebat, vt emptio irritaretur ob leuem causam, id vero ei negatur: quia cessante dolo venditoris, si vlla imminutio reperiatur in re, non rescinditur contractus, sed tantum datur actio, quanto minoris, *l. quotiens, 61. ff. de edil. edict. l. Iulianus, 14. ff. de actio. empt.* in specie autem exemplū assignabitur *ex l. quod ad seruitutes, 75. ff. de euiet.* quãdo res patitur aliquã seruitutem: cum gl. & Dd.,

in l. stipulatio ista, §. si quis fortè, verb. habuit. ff. de verb. oblig. Cagnol. hic, nu. 173. Sic etiam sumitur exemplum *ex l. domus, 57. ff. de contrab. empt.* vbi ob magnam rei imminutionem, receditur à vditione, non aliter tamen, quam cum declaratione de qua *ibi.*

Infertur similiter ad *l. iure succursum, 107. in fin. ff. de iur. do.* cum qua adducitur *l. si res, 13. §. 1. eod. titul.* quæ iura ad ampliãt. huius leg. quasi similem decisionem habentia citat Fulg. *hic col. 2. num. 4. Rom. in leg. si quis cum aliter, numer. 20. ff. de verb. oblig.* & ante eos gloss. *in l. 2. verb. dolo, c. de actio. empt.* & sic intelligunt in *d. iurib.* agi de læsione hac vltra dimidiam, & læso succurri simili remedio huius l. In quo circa illa iura mira reperitur scribentium varietas, vt statim referam. Sed interim ad articulum *sup. tractatum* prius aduerto *in d. l. iure succursum, §. fin.* id tantum haberi, *si in dote danda circumuentus sit alteruter, etiam maiori annis 25. succurrendum est.* Vides ergo verba IC. ibi nec in expressione læsionis, nec in qualitate remedij rescissorij exprimere decisionem huius l. Congruetius autem aliqua similitudo considerari posset *in d. §. 1. l. si res, vers. enim uero*, dum ait. *Si in æstimationis modo circumuenta est, erit in arbitrio mariti, vtrum iustam æstimationem, an potius rem præstet.* Sed nec ibi exprimitur quantitas læsionis, nec regula constituitur, cum de dote ad alias species extensio iuridica non sit. Item verba *d. §. de circumuentione*, à nonnullis pro dolo accipiuntur, vt sic nullo modo ex illis iuribus elici possit remedium huius l. eo tempore fuisse.

Circa intellectum vero *dd. §§. ad ca. sum dotis*, variat 1. glo. ibi, modo intelligens coniugem circumuentum dolo alterius coniugis, modo re tantum læsum absque dolo alterius. Variat etiam aliter modo intelligens læsionem fuisse in danda maiori quantitate dotis, modo in æstimatione rerum dotalium: Aliter etiam variat circa quantitatem læsionis, modò intelligens de excedente dimidiam iusti precij, modo de minori læsione: Nec minus variant Dd. vt colliges ex relatis à Cagnol. *hic nu. 62. vsque ad num. 64.* qui rem parum explicat. Ego aduerto eam varietatem aliquo colore excusari posse: *ad d. §. fin. l. iure succursum, cuius*

cuius verba ambigua sunt, vt *supr.* retuli: non ita *in d. §. 1. si res*, cuius verba plane de æstimatione rerum agunt.

Aduerto etiam quod Fulg. *hic num. 2. in fin. cum seq.* secure citat *d. §. fin. l. iur. succursum*, quasi loquatur de vxore læsa in danda ampliori dote: ita plures relati à Cagnol. *d. loco.* idem è conuerso intelligentes, si vir læsus fuit ex minori dotis quantitate: sed tunc requirunt læsionem vltra dimidiam condignæ dotis, iuxta terminos huius leg. quod inferius magis explicabitur. Interim verò contra Fulgof. & alios aduerte violentum & diuinatorium esse, intelligere iura illa in hac læsione vltra dimidiam iustæ dotis, cum IC. ibi nihil de certa quantitate distinguat, nec alibi vnquam, vt *supr.* probaui. Nec videtur vera horum traditio generaliter loquentium, quia in iure specialiter minoribus 25. annis ex læsione in quantitate dotis succurritur, non maioribus: vt probat tex. & ibi sentiunt scriben. *in l. vni. C. si aduers. dot. & magis in l. si ex causa. 10. §. 1. ff. de minor.* De quibus iuribus circa minorem annis in ea læsione dotis plene agimus *in comment. restit.*

¹² Fateor tamen ambigua verba *d. §. si. l. iure succursum*, ibi, *in dote danda*, potuisse à Fulg. & alijs adduci in eū sensum de læsione in ampliore dote, nisi alia iura proximè citata id impedirēt. In æstimatione autē rerū dotaliū, planè loquitur tex. *in d. §. 1. l. si res*: & variando ita intelligit gl. *in d. §. si.* videturq; receptior interpretatio ex scriben. *ibi*, maximè Iacobi à S. Georg. *ibi*: & ita glo. *in d. l. si ex causa, §. 1. ff. de minor.* Sed tunc succedit alia varietas gloss. & Dd. in iisdem locis circa quantitatem læsionis, in qua plures tenent etiam modicam læsionem tunc emendandam fore, quasi speciale sit in causa dotis: quod variando inquit glo. *in dictis locis.* Et sentire videtur Bal. *in d. §. si. l. iure succursum*, dum summat nullam læsionem in dote ferendam esse: & ita Alb. *in l. si circumscripta. C. solu. matrim.* idemque notauit Imo. *in ca. cum dilecti, nu. 16. de emp. & vend.* & tanquam receptum tradit Anton. Burge. *in cap. cum causam, num. 48. eod. tit.* & Nouell. *de dote 7. par. priuileg. 35.* & Baptif. à S. Bla. *priuileg. 18.* & tanquam receptum tradit Hisp. Ant. Gom. *in l. 50. Tauri, num. 44.* adducens legem partitæ, quæ vero similiter manasse videtur *ex AZO. in summa, C. de iur. dot.* quem ad hoc

refert Afflict. *decif. 207. nu. 3.* & Pantal. *hic, num. 166.* & nemine relato, hoc sequitur nouissimus Costal. *in annota. ad pandect. d. §. fin. l. iur. succursum.* Quæ tamen opin. plures habet ei aduersantes, nam & in causa dotis, & æstimatione rerum dotalium, apertè contrarium sentit Fulg. *hic, nu. 2. & 4. & in d. §. fin. l. iur. succursum*: quæ legit *sub fin. l. preced. & in d. §. 1. l. si res*: & *ibidem* Salic. apertè tradentes solam læsionem vltra dimidiam, tunc esse emendandam, non minorem: & ijs non citatis ita concludit Cagnol. *hic, ante num. 64. versi. consideratamen.* Idemque sentit Roma. *in l. si quis cum aliter, num. 20. ff. de verbor. oblig.* Salic. & Angel. *in d. l. si circumscripta*, dum in hoc articulo nostram hæc applicant: & apertè Rebuff. *in d. 2. tom. pag. 181. num. 13.* & variando ita concludit glo. *in d. l. si ex causa, §. 1. ff. de minor.* quæ semper in hoc vacillauit, licet eam non bene referat Baptif. vbi *sup.* vacillauit etiam Alb. *in d. §. 1. l. si res.* Et ita vides non satis liquere, quæ in hoc sit receptior opin.

Articulus hic scitu dignissimus est, & ¹³ sæpissime occurret in omnibus prouincijs circa æstimationem rerum dotaliū: ideoque diligenter resoluendus fuit: Mihi vero (reiecta varietate gloss. & Dd.) verior videtur prima opin. vt in æstimationem rerum dotalium læsio maior vel minor emendari debeat, tam pro viro quam pro vxore, & speciale sit in causa dotis, vt tunc non requiratur tanta læsio. Quod mihi aperte videtur probare IC. *in d. l. si res, §. 1. ff. de iur. & d. l. iure succursum, §. fin.* tum quia simpliciter ibi emendatur læsio, nec distinguitur an magna sit an modica: tū quia apud IC. adhuc non erat distinctio & declaratio huius l. vt *supra* plane probauimus. Vnde non est, cur diuinatoriè & violenter verba IC. *in dd. iuribus* accipiantur tantū de læsione vltra dimidiam: contra vulgarem reg. *l. de precio. ff. de publ. l. 1. §. & generaliter. ff. de leg. prae.* Confirmo magis hanc sententiam ex IC. dum *in d. §. 1. l. 7. & 13. ff. de iur. dot.* vtiliter vult causam dotis in hoc æquari beneficio minoris ætatis. Non semel enim IC. ibi, agens de læsione æstimationis emendanda in causa dotis, subdit tunc non tantum minori, sed & maiori succurri: licet in aliquibus dicat magis succurri minoribus 25. annis. Non obscure igitur sentit, in æstimatione

matione rerum dotalium, emēdandam esse, non solum maximam læsionē, sed & modicam: sicut minoribus 25. annis succurritur in minori læsione non spectata hac ultra dimidiam, vt omnes agnoscunt cum gloss. *d. l. in causa. §. idem Pomponius, ff. de minor.* Bald. & Salic. *hic, col. i. circa oppos. l. scio. ff. de in integr. restit.* de qua *infra* & Matth. Afflic. *in cap. i. nu. 92. de feud. dat. in vic. l. commis.* Sic igitur noue & vtiliter colligo ex IC. *in d. §. idem iuris esse in dote ob æquitatem causæ, quod est in minoribus 25. annis, ob fauorem ætatis: & consequenter coniugi læso in æstimatione rerum dotalium semper succurrendum est, non solum vbi læsio excedit dimidiam iustæ æstimationis, contra Fulg. Rom. Cagnol. vbi *supr.* Quod satis probatur *ex d. l. 6. C. solu. matr. ibi, iniqua æstimatione. & ibi, æstimatione grauatum, quæ verba geminata indistinctè scripta, necessario ad minorem etiam læsionem referuntur.**

14 Nec obstat argu. Cagnol. *hic nu. 6. ad fin. ex verb. circumuenta, d. §. 1. l. si res:* quasi intelligatur concurrente dolo, vt glo. variando & alij acceperunt: facile enim respondetur, verbum illud aliquando exprimeret læsionem re ipsa absque dolo, vt probat IC. *in d. l. in causa. §. pen. ff. de minor. & d. l. item si precio. §. fina. ff. locat.* vbi glo. aduertit. Sic etiam verbum *deceptus* aliquando accipitur pro lapsu sua facilitate, absq; dolo alterius. *l. nō omnia 45. ff. de minor.* Nec omitto quod ex IC. *in dd. §. confirmari potest suppositio, quam *supr.* plenè probaui: Ante hanc l. ex læsione in precio non dari recursum, cum IC. specialiter succurrendum dicat in causa dotis, sicut ob minorem ætatem Et ita resoluo articulum læsionis in æstimatione rerum dotalium, cui (vltima sequentia) addendum est, quod *infr.* *tra. do num. 27. & sequen.**

15 Si vero inquiratur, quæ fuerit ratio specialitatis in æstimatione rerum dotalium, vt minor læsio tunc emendari debeat? Nemo putet id procedere ex priuilegijs dotis, quæ plurima sunt, vt male respondebant Nouel. Afflic. Imol. Baptist. & alij, de quibus *supr. numer. 12.* Si enim cum iudicio aduertas, comperies id specialiter procedere in causa dotali, sed non solo fauore dotis: quod patet, cum non vxori tantum contra virum,

sed & viro contra vxorem tunc si erratur, *d. l. si res, §. 1. ff. de iur. do. d. l. 6. C. solut. matrim.* quod non aduertit Imol. *in d. cap. cum dilecti, numer. 16. post princ.* dum scribit id specialiter inductum in dote fauore vxoris: imò & in ipsa vxore non est solus fauor dotis, cum ei succurratur ex læsione, vt res in totum, vel pro parte desinat esse dotalis: ex IC. vbi *supr.* quod aduertisse videtur Cagno. *ante nu. 64.*

Verior igitur ratio colligitur ex IC. 16 *in d. §. fin. l. iure succursum, dum maximè innuitur æquo & bono: quæ consideratio ad coniuges tantum, & causam dotalem aptari debet, quasi in his respectus boni & æqui potentior sit, quam in alijs. Certum namque est æquitatem illā quo ad alias personas vel causas non sufficere, etiam hodie, nisi læsio sit vltima dimidiam, eo autem tempore, nec si maior esset. Et in specie hanc rationem tradit Alb. *in d. l. sicum scripta, C. solut. matr.* dicēs ea, quæ inter coniuges aguntur, non pro negotiatione habenda fore: & ita inter coniuges, & in causā doli, bene sentit gl. (quæ citari nō solet) *in authē. de equalitat. dot. post princip. verbo, negotiatione.* Sic notabiliter limitans reg. *d. §. idem Pomponius. l. in causa. ff. de minor.**

Sic enim ex sinceritate & bona fide, quæ inter coniuges & in causā dotali requiritur, aliqua contra iur. regu. introducta sunt: vt inquit IC. *in l. eas obligationes, ad fin. ff. de ca. dimin.* notat Fortun. *de vlt. fin. iur. num. 417.* quod in dolo & metu specialiter in causā dotis, probat Bartol. *in l. eleganter, nu. 6. ff. de dol. Alexan. in l. si cum dotem, §. si mulier. n. 1. ff. de solut. matr.* probatur etiam ex vero intellectu. *l. quā 45. ff. de solut.* vt explicauī *supr. in 1. cap. 2. par. rub. nu. 28.*

Alia etiam varietas reperitur inter scriben. circa remedium, quo ea iniquitas & læsio in æstimatione rerum dotalium emendari debeat. Bal. enim *in d. §. 1. l. si res. ff. de iur. dot.* refert Odo. quem sequitur, vt tunc ad rescindendam eam læsionem detur restitutio ex clausula generali: & ita Iacobin. *ibi: Baptist. à S. Bla. de dot. priuileg. 18. & Pantal. hic nu. 166.* At Fulg. *hic col. 1.* inquit tunc cōpetere officium iudicis perpetuum, quia iure ciuili datur. Inter quas opin. hæc Fulg. tutior videtur, quæ etiā vtilior est, cum remedium illud restitutionis breui finiatur, *l. fin.*

l. fin. C. de temp. in integ. resti. pet. Nec aliorum opin. admittenda videtur, quia in hac læsione non concurrat absentia vel impedimentum, maxime attenda doctrina Bart. & aliorum in *l. ea qua, C. de restit. milit.* eam restitutionem non dari ad facta vel conuenta, sed ad neglecta: & ita Paul. Castr. in *l. 3. C. ex quibus caus. maior.*

18 Sed ultra Dd. circa remedium emendandæ læsionis in æstimatione rerum dotalium, aduertendum est, quod æstimatio in eo negotio diuersimode fieri potest: nec semper fit ad effectum, ut res æstimatæ quasi venditæ, viro maneat. In dubio tamen æstimatio facit emptionem, secundum glo. notab. & receptam in *l. si inter virum, C. de iur. dot.* quam Dd. extollunt in variis locis, & Cremen. *sup. 18.* Aretin. in *princip. Instit. qui alie. lic.* & alij statim citandi: quod satis probat textus in *l. plerunque ex princip. usque in fin. ff. de iure dot.* De materia verò vtiliter agit Ias. in *l. ex conuentione, C. de pact.* melius Socinus *consil. 56. & seq. libr. 1.* Alex. & Molin. *conf. 79. libr. 5.* Aret. *conf. 84.* Neuizan. in *sylua nup. fo. mihi, 72. ex nu. 20.* Vbi autem ex æstimatione resultaret emptio, videretur iuridice dicendū vxori læsæ competere actionem ex vendito, viro autem læso actionem ex empto. per text. in *d. l. plerunque*, magis verò per text. in *l. quoties 16. ff. de iur. dot.* ibi, *ex empto contra uxorem agere*, & Dd. in *dictis locis*: maxime cum actio ex empto & vendito non solum detur ad precium & interesse, sed etiam ad rescindendum: ut concludit gloss. recepta hic, & probauit *sup. in 2. cap. 2. par. rub. num. 28.* Quæ omnia vtilissima sunt ad dicta iura, & articulum læsionis in æstimatione rerum dotalium.

19 Ex prædictis infertur ad aliqua responsa ICror. quæ scriben. omnes male applicant, ad limitandam vel ampliandam hanc l. prout in quæstione hæredis rem vendentis ex iussu testatoris, in qua bene distinguunt, an testator simpliciter vendere iubeat, & tunc hæres læsus uti possit remedio huius l. an statim testator precium taxauerit, & tunc non possit hæres ex circumuentione agere, per *l. Imperator. 70. §. si centum. ff. de leg. 2. l. si fideiussor, 52. §. meminisse, alias l. si cui legator 49. §. fin. ff. de leg. 1. & vtrouique. Bar. Bal. & alij, & per ea iura Roman. in d. leg. si quis*

cum aliter, num. 5. & ibi Aretin. & Claud. col. fin. Cremen. hic, 28. ampl. & 6. limit. Tiraqu. de retract. ligna. in fin. nu. 5. & 9. Aduerto enim contra Dd. ICros in *dictis locis* nihil sentire de remedio huius l. quæ illis incognita fuit. Et ita videbis in illis iuribus nihil tractari de hærede læso post venditionem, sed qualiter vendere teneatur. Et inde similiter inferes ad *tex. cum glo. in l. etiam. 5. §. ff. de pet. hered.*

Ex eadem suppositione infertur ad intellectum text. in *l. Lucius 39. ff. famil. ercisc.* cuius litera posset aliquos decipere, dum in fine inquit, *non ultra partem dimidiam*: quæ verba referri non possunt ad decisionem huius l. facilisque erit explicatio, si ad præcedentia ibi respicias, loquitur enim IC. de fratre & sorore communia bona habentibus, frater autem ad alimenta aliquid plus acceperat: respondetque IC. non ideo actionem dari aduersus fratrem, si is non ultra dimidiam partem accepit, id est, non ultra redditus sue partis, quæ dimidia erat. Ad quæ enim certa bonorum pars spectabat, & fructus ex ea consecutiue pertinent: *l. non est ambiguum, C. fami. ercisc. l. non tantum, 21. §. item non solum, verfi. fructus autem, ff. de petit. hered.*

Inde similiter infertur ad *l. si ea pactio- ne*, (quæ Alexand. Imperatoris est) *C. de usur. dum in fine*, inquit, locationem obviliorum mercedem rescindi non posse: glo. autem & Dd. ibi, eam l. limitant per hanc, nisi daretur læsio ultra dimidiam iustæ mercedis. Ego autem verius puto eam l. indistincte, ut sonat fuisse intelligendam, cum tempore Alexandri Imp. (sub quo floruit Vlpianus, ut in *l. 4. C. de contra. & commit. stipu.*) incognitum esset remedium huius l. ut *sup.* probauit in specie *ex d. leg. item si precio. §. si. cum l. sequen. ff. loc.* Alexander enim 25. Imperator fuit: Diocletianus autem author huius l. fuit 38. secundum historias & catalogos Romanorum Cæsarum: ideoque l. illa non poterat per hanc intelligi, ut constat ad sensum, & suadet ex verbis, *l. iubemus, in fin. C. de testament. ibi, antiquitas presentis. l. inscia.*

Ex prædictis infertur contra Molin. *22 de commer. nu. 172.* qui hanc legem duram, & à tyrannis conditam exclamat, arguens, quod maximam iniquitatem permittat non succurrendo læsis, nisi ultra dimidiam iusti precij. Sed miror virum doctum

doctum & ingeniosum inique & incaute in hanc l. inuectum, debuit enim potius ex humanitate & æquitate eam laudare, cum antea nullum remedium læsis dabatur, cessante dolo, vel metu, vel ætatis privilegio, vt *supr.* probauimus: vel debuit saltem cum omnibus agnoscere, ante hanc l. nõ fuisse aliã, quæ læsis magis succurreret, vt sic non magis in hanc, quam in alias exclamaret.

23 Imo secum pugnare videtur idem Molin. cum postea *nu.* 176. immodeste Theologos & iuris interpretes omnes repræhendit, quasi non perceperint, quid sit læsio *ultra dimidiam*, de qua hæc l. agit: afferens omnes hallucinatos in huius rei explicatione, *alibi* autem in *consuetu. Paris.* sequitur communem declarationem, similiter afferens errasse contradicentes: atque ita, quæ in alios torquet, in ipsum recidunt, vt *seq. ca.* trademus.

24 Sic etiam labitur idem Molin. *d. lib. n. 377.* incaute restringens hanc l. & multa iura, quasi non procedant, dum in minorilæsione non succurrunt, nisi quando alter ex contrahentibus alterum læsum esse ignorat: vt sic aduersus scientem semper recursus detur, etiam ob modicam læsionem: quod plane falsum est, & contra scriben. omnes, & contra IC. *in d. l. in causa, §. idem Pompon. ff. de minor. & l. item si precio, §. fin. ff. loc.* Ea enim nunquam procederent, si restrictio Mol. vera esset: quæ tantum in foro conscientie locum habet, vt *inferius* deducemus: & tradit Dec. *in l. semper in contractibus ff. de reg. iur.* nec aliud vult Panor. *in ca. in ciuitate, n. 6. de usur.*

25 Ex eisdem infertur ad *tex. in l. scio, ff. de in inte. restit.* quam hic adducunt Bal. & Salic. *in oppo. col. 1.* respondentes, ibi agi de remedio restitutionis specialiter ob fauorem ætatis, vt tunc ad minorem læsionem detur restitutio, dum tamen minima non sit. Et ita resoluit glo. *in d. §. idem Pomponius.* Tu autem aduerte contra Salic. & plures eam l. non in minoribus tantum procedere, sed etiam in maiorib. quibus aliqua ex causa restitutio competat: non enim l. magis de minore, quam de maiore loquitur, idque patet *ex l. i. eod. tit.*

26 Sed magis aduertendum est, quod ea l. deterius sæpissime citatur, quasi in minimis indistincte negetur restitutio tam

minoribus, quam maioribus, vt tradunt relati à Gom. *in §. pœnales, col. 2. Instit. de actio.* Corset. *in tract. de minimis, in princ. n. 3.* Hippol. *in l. furem. num. 9. ff. ad leg. Cor. de sicca.* Alc. *in lib. 4. de verb. signif. pag. 109.* Mauric. *de rest. cap. 328.* Sed in minoribus 25. annis contrarium verius & receptius esse colligitur ex Couar. *lib. 1. resolu. cap. 3. num. 11.* quod latius probo *in commen. restit.* Nec obstat *d. l. scio*, quæ vulgo male citatur, ibi enim IC. non simpliciter in modicis restitutione negat, sed in satis minimis, nec etiam in his, nisi quando ex restitutione actus magne quantitatis rescinderetur: ita enim verba l. habent. *Nec propter satis minimam re vel summam, si maiori rei, vel summe præiudicetur, audiatur is, qui in integrum restitui postulat.* Et ita euidenter ostendit IC. in modicis per se consideratis restitutione dari, cum eã tantum neget, quando maiori rei præiudicaretur: vt in simili dixit IC. *in l. res bona fide ff. de contra. emp. de qua sup. hoc ca. n. 9.* Quæ interpretatio ad *d. l. scio*, non solum verior est, sed etiã receptior contra id, quod vulgus putat: ita enim aperte intellexit glo. *in d. l. & ibidem Bart. Angel. & magis Alb. post antiquiores: & eis non relatis, ita nouissimus Bar. ibi.* Et ita Ioan. Andr. & clarè Panor. *in c. 1. num. 8. de in integ. restit.* Alex. *conf. 67. lib. 5.* Corn. *conf. 179. lib. 4.* quos cum aliis sequitur Couar. *d. lib. 1. resolu. cap. 3. num. 11.* & inter alios, latius explicauit Dec. *in cap. de appellationibus, n. 7. de appell. & in cap. maioribus, col. 1. de præbend. & eo tacito Gom. in §. pœnales, col. 2. Instit. de actio. & cum Dec. Ioan. Hannibal in rep. l. post contractum, nume. 88. ff. de donat. & cum Alb. Ioan. Corraf. in præfat. l. qui liberos, nu. 60. ff. de ritu nup.*

Ex hoc autem confirmatur, quod *su. 27* diximus *num. 13* circa læsionem in æstimatione rerum dotalium, in qua Iurisconsulti non tantum minoribus, sed etiam maioribus coniugibus succurrunt: vt *ex proxime dictis* intelligamus id ius procedere in minori læsione, cum ibi causa dotis æquetur fauori minoris ætatis, in qua (vt vides per *d. l. scio*, & receptas sententias) etiam non tantæ læsionis succurritur: Nec in æstimatione rerum dotalium obstat illud, quod lex timuit, ne maiori rei præiudicaretur: non enim actus principalis matrimonij, vel con-

tractus dotalis ob id rescindi potest: ac proinde totum negotium æstimationis ad iustum precium securè reduci potest. Et ita procedet *l. 6. Cod. solut. matr.*

28 Similiter *ex d. l. scio*, & proxime ad eā dictis, infertur vtiliter, tunc læsionem restitutione indignam censendam in causa dotis, quando minima fuerit respectu magnæ quantitatis. Arguēdo fortissimā à minore, 25. annis ad causam dotis, cum IC. *in d. l. 7. §. fin. & l. 13. §. 1 ff. de iur. dot.* Aliudque exemplum in eadē causa ad negandam rescissionem læsionis considerari potest, quando in examine læsionis plus expenderetur, quàm ipsa importet. arg. *tex. & eorum*, quę ibi notant scriben. *in Auth. nisi breuiores, C. de sent. ex peri. recit. Bar. in l. 2. nu. 5. ff. de rei iud. per tex. celebrem & notab. in l. mediterranea, C. de anno. & tribut. ibi, plus dispendij haberet, quem tex. ad multa applicat Platea ibi. Ias. in l. pactum curatoris, num. 3. de pactis. extollit Zasius in d. leg. 2. col. 3. Corset. in notab. verbo expensa; & in id conducunt, quę refert Tiraqu. in l. si unquam, verb. donatione, numer. 107.*

29 Ex prædictis infertur ad *text.* qui in hac materia tanquam huic concordans, à multis citatur *in l. 3. Cod. ex quibus caus. maior.* cuius verba habent: *In contractibus, qui bona fidei sunt, etiam maioribus, officio iudicis, causa cognita, publica iura subueniunt.* Gloss. Bart. & alij ibi variantes circa intellectum illius *l.* applicant huius *l.* remedium: Sed repugnant verba *d. l.* ibi, *officio iudicis*, quę exprimere solent restitutionem, & ita suadet rub. In casu autem huius *l.* gloss. & Dd. communiter resoluunt actionem ex contractu dari, inter quę remedia longa est differentia, vt *infra* tradimus. Item verba *d. l.* ibi, *causa cognita*, propria sunt restitutionis *iuxta l. 1. ff. ex quibus caus. maior.* Cum autem gl. Bart. Fulgo. & alij mirè vacillent, nec sibi consentent circa intellectum *d. l.* Ego aduerto eiusdem *l.* doctrinam generaliter scriptam particularia exempla habere posse: sicut in eadem re, similia verba generalia scripsit IC. *in l. 1. ff. de integ. restit. & alibi sæpe.*

30 Si autem quis curiosè exemplum vel speciem inquirat ad traditionem *d. l.* considerari potest ex eo, quod alibi iura & Dd. sæpe probant, attenta qualitate

personarum facilius posse læsis succurrit prout si læsus sit ignarus, aduersarius autem callidus & fallax: quod suadetur *ex tex. notab. in l. cum de indebito, versi. si autem, ff. de probat. ibi, si minor sit, vel mulier, vel forte vir quidam perfecta ætatis, seu miles vel agricultor & forensium rerum expert, vel alia simplicitate gaudens. Quem tex. in simili extollit Alex. in l. 2. n. 5. ff. si quis in ius voc. & aliqua in id tradit Hippo. sing. 18. & Soc. conf. 263. lib. 2. Ias. consil. 133. col. 6. versi. tamen ista, lib. 4. Curt. Jun. consil. 141. n. 12. & n. 17. Moli. & Alex. consil. 146. li. 7. facit bo. tex. in l. 2. §. si. ff. de iure fise. & in nostra materia speciatim no. Bal. hic *quest. 9.**

Ad eandem *l. 3. C. ex quibus caus. maior.* 31 potest exemplum considerari *ex gloss. in l. 1. verb. extorta. C. ne fil. pro pat. dum vult succurrendum fore læso ex persuasionibus aduersarij, etiam circa metum vel dolum: & ita Bal. ibi in fin. num. 1. notans simplicibus hominibus circumuētis omnino subueniri debere, & ita Afflict. deci. 80. n. 6. Et de eadē glo. notabiliter Ias. in l. 1. col. 1. ff. de condi. indeb. Boer. decis. 101. ad fi. facit in eodem proposito, quod ex Bar. & aliis tradit Ias. in l. error, nu. 19. C. de iur. & fact. ignor. Quocunque autem modo accipias *d. l.* vel ei exemplum fingas, etiam si trahatur ad terminos huius *l.* non obstabit suppositio ni superius probatę, qua asseruimus *l. hęc nouum ius induxisse: nam & l. illa eodē auctores habuit Dioclet. & Maxi. sic etiam tex. in l. si superstite. C. de dol.**

Tandem ex prædictis infertur ad *tex. celebrem in l. in causa, 17. §. idem Pomponius, ff. de minor.* quem omnes scriben. vbique in hac materia citant, sed forsitan nemo ex ipsis metem IC. satis percepit. Aduertas igitur Vlpian. *in prin. l. dicere, nō esse locum restitutioni, vbi alia actio competere potest: & eius rei exemplum tradit, si conuentio ipso iure nulla sit; quia tunc minor iure communi munitus est, nec eget pratoris auxilio: ad quod refert Labeo Officium Pompon. speciesque ab eis traditas, deinde subdit ex eodem Pompo. in precio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumuenire: quę verba accipiunt gloss. & omnes ibi, gloss. & omnes hic, gloss. & omnes in cap. cum dilecti: & nouiores *infra* citandi, vt tantum referantur ad læsionem citra dimidiam.*

Ego autem verissimum Puto IC. in illis verb. indistincte de omni læsione sentire, nec aliquid referre ad mentem IC. in læsio modica, an maxima sit: tum ex generalitate verborum, quæ non admittunt communem restrictionem, tum quia eo tempore incognita erat differentia magna, vel modicæ læsionis, de qua agit hæc lex, vt *sup.* late probauimus.

33 Sed magis ostenditur, hunc esse sensum IC. *in d.* §. *attenta eius serie & continuatione, & considerato scopo, ad quæ tendit.* Dixit enim *superius* restitutionem minori competere, quando contractus valet, cessare autem, quædo cõuentio nulla est: quo præhabito affert verba illa Pompo. vt scilicet ostendat minorem restituendum esse, vbicunque in precio tantum læsus reperitur, significans tunc contractum valere, nec aliud remedium iure communi competere: ideoque tunc restitutioni locum fore, secundum proxime tradita: quod sensisse videtur solus Fulg. *ibi*, licet se non explicet: & sic cum *ibi* restitutio minori conceditur ob læsionem in precio, aperte significatur, quod eo tempore ob læsionem in precio, nullum remedium competebat. Vides igitur, quod dixi contra omnes, quo ad mentem IC. *ibi*, dum principaliter agit de concedenda vel neganda restitutione, nullam esse differentiam inter magnam vel modicam læsionem: imo contra glos. & omnes planius procedet text. ille in maiori læsione, tunc enim magis locus est restitutioni, iuxta *l. scio, ff. de in integ. resti. de qua sup.*

Ex qua verissima declaratione & mente IC. *in d.* §. *idem Pompon.* satis colligi videtur, quod etiam si apud IC. & tempore Vlpiani cognita fuisset decisio huius l. non poterat tamẽ traditio illa *d.* §. eiusque principalis decisio per hanc l. limitari: cum etiam hodie stante hac l. non negetur restitutio minori, ita grauiter læso, vt infra cum glo. *in quest. minoris*: in quo circa *d.* §. lapsi sunt omnes hucusque scriben. gl. & omnes hic, & *ibi*, & *in d. cap. cum dilecti*, glo Bar. & omnes *in l. 3. C. ex quibus cau. maio.* Azo *in summa, C. de dol. n. 9. cons. 157. num. 5.* & quam plures relati à Tiraq. *de retra. lign. §. 1. gl. 18. n. 64.*

34 Imo si subtilius mens IC. expendatur, colligens contra gl. & omnes (quod for-

tasse mirabile videbitur) verba illa, *licere contrahentibus in precio se circumuenire*, principaliter *ibi* prolata fuisse in fauorem & beneficium læsi, nempe minoris, vt scilicet restitutionem habere posset, quia is est scopus IC. *ibi*.

Non enim pertinebat ad Rub. nec ad ea, quæ IC. *ibi* tractabat, tradere regulam, vel rigorẽ illum iuris, vt liceat contrahentibus, in precio se circumuenire. Planè igitur mens IC. eiusque præcipua decisio id petit, vt non obstante qualibet læsione in precio, contractus valeat, & inde sequatur, minorem restituendum fore. Et sic considerata mente IC. & attento scopo, ad quem tendit: necessario agnoscendum est, verba illa in fauorem & beneficium minoris læsi prolata fuisse, contra gloss. & omnes hic & *ibi*, & in locis *sup.* citatis, & contra scriben. *vbique*.

Verba autem *d.* §. *idem Pompon.* quæ 35 repetuntur *in d. l. item si precio, §. si. ff. loc. naturaliter licere contrahentibus in precio se circumuenire*, variè à Dd. explicantur. Bald. & Alber. *ibi* post antiquiores intelligunt verbum *licere*, non quia id honestum & iustum sit, sed quia humano iure non punitur, magisque eodem iure permittitur. Sic enim IC. sæpe tradunt, non omnia quæ licent honesta esse: & ita glos. & Dec. *in l. semper in contractibus 158. ff. de reg. iur.* Ex quo scribunt *idem* Bald. & Alb. *in d.* §. cum Theologis, diuersum esse in foro conscientie, vt numquam liceat in precio scienter circumuenire: & ita inter scriben. egregiè explicat D. Nauarr. *in cap. nouit. 6. notat. num. 58 de iud. & in cap. qualitas. num. 27. de pæn. distinct. 5.* Fortun. *de vlt. fin. iur. num. 275.* Couarruu. *lib. 2. resol. cap. 4. num. 11. D. Soto de iust. & iur. libr. 6. q. 2. art. 3. & quest. 3. art. 1.* Omphal. *de usur. l. lib. 2. cap. 9.* & plures, quos refert Tiraq. *de iur. ma. l. 9. ex numer. sequ.* Quæ receptior & magis pia traditio satis comprobatur ex IC. *in d. l. iure succursum, 7. §. final. ff. de iure dot. iuncta declaratione superius tradita: Vbi enim exactissimè bona fides & æquitas requiritur, prout *ibi* in causa dotis etiã minor læsio emendari iubetur, quod magis viget in foro conscientie. Et ita cauendum est à Dec. & Crot. contradicentibus, vt refert Tiraq. *ubi sup.* sed non tam contradicere, quam inuolucere videtur Dec. *in c. 1. n. 18.**

de constit. & in l. pen. n. 9. Co. de pactis, & Gom. in princ. Instit. de actio. nu. 55. quod melius aduertit idem Gome. (sequens Theologos & communem) in c. 2. n. 32. de constitut. & Molin. de commerc. n. 171. ad si. Matth. Afflict. in cap. 1. num. 94. de feud. da. in vim. l. commiss. Alijs modis limitantur verba dicti §. circa læsionem in precio per Afflict. in d. c. ex. nu. 89. per Ant. Burg. in d. c. cum dilecti, & late Cremen. hic in repet.

36 Sed ultra scriben. omnes ad d. §. idem Pompo. aduerto eius verbis nihil obstare l. hanc vt supra explicauit: minus autem obstare d. §. si. l. iure succursum, & sic idem Vlpian. secum pugnare videtur: quod enim naturaliter licere vno loco dixit, in alio æquitati & naturæ contrarium dixit. Vnde ad vitandam repugnantiam IC. succurrendum est cum præced. declaratione Theol. & nostrorū, vt licere, accipiatur regulariter ad forum exterius, præterquam vbi exactissima æquitas, & bona fides abundare debet, quod iuuabitur ex proximis dicendis num. 39.

37 Prædicta ad verbum, licere: nunc agendum restat de dictione, naturaliter, repetita etiam in d. §. fin. l. item si precio. Varie autem ea verba à Dd. explicantur. Hostien. quem sequitur Fortun. de vlt. fin. iur. 17. illat. num. 277. interpretatur, vt licere dicatur contrahentibus se in precio circumuenire naturaliter, id est, bona fide, non dolose, nec scienter, quam interpretationem, vt scrupulosam & extrinsecam bene reiecit D. Nauarr. in d. cap. qualitas, num. 42. prorsusque reiicienda est, quia repugnat litera & mens IC. attentio eo, quod ibi tractat: in quo nulla differentia est inter modicam vel maiorem læsionem: nec inter scientem vel ignorantem, vt supra. exacte deduximus.

Aliam interpretationem ex auditoribus refert idem insignis D. Nauarr. vbi supra: num. 44. dicentibus dictionem, naturaliter ibi accipi pro impulsu naturæ ex sensualitate: quasi ea homines inclinet ad decipiendos secum contrahentes. Sed eam interpretationem non obscure confutat idem præceptor: quia consuetudo & sensualitas non iustificat, quod natura improbum est, quo nomine reiicienda videtur similis explicatio D. Soto d. lib. 6. de iustit. q. 2. art. 3. dum ea verba refert ad hominum affectum communiter lucri avidum: licet enim ita se

res habeat, non ideo IC. dixisset id naturaliter licere.

38 Aliter ea verba explicat Molin. d. lib. de commerc. n. 171. & 182. quem sequitur Couarr. d. lib. 2. resol. c. 3. num. 2. vt dicatur naturaliter licere, quia homines in contractibus suis inuicem id sibi condonare solent, & mutuo eam læsionem remittere: quo sensu eadem verba accepit Bald. in præfat. Insti. de rer. diuis. quæ interpretatio corruiere videtur ex arg. D. Nauarr. contra præcedentem ab eo confutatam. Sed magis contra eam vrget, quod re hac mature pensata, nemo alteri vere condonat propriam læsionem, nec est verosimile, aliquem carius scienter emere, vel vilius scienter vendere, iuxta vulgare reg. l. cum de indebito, ff. de probat. ignorans autem non donat, nec consentit.

39 Ego aliter ea verba explicanda putabam: post rem vero satis consideratam, ita credo sensisse gl. in d. §. idem Pompon. ad quam nemo aduertit. Exponit enim gl. naturaliter, id est, iure gentium. Intellego autem, vt secundum exactissimam illam priorem æquitatem naturalem, non dicatur licere contrahentibus inuicem se in precio, nec in alia re circumuenire: nam secundum eam naturæ normam, omnes homines cognati, & mutua dilectionis lege contineri dicuntur, l. vt vim. ff. de iust. & iur. Cicero & alij in locis supra citatis in 2. cap. 1. par. Rubr. char. 14. c. seq. & ita noue & eleganter intelligitur tex. in d. §. fin. l. iure succursum. Exponitur ergo, naturaliter, id est, iure gentium, quia humana ratione gentiumque & populorum iudicio compertum est, permitzendam fuisse eam læsionem in precio, ne ex nimia æqualitatis obseruatione comeroia turbarentur: nulla enim conuentio securitatem præstaret, nunquam litium finis esset, si ob læsionem in precio conuenta reuocarentur. Quam rationem ex diuo Thom. & alijs tradunt D. Soto, Couarru. Afflict. Fortun. & alij vbi supra. vt etiam iure Canonico in foro exteriori permittatur læsio citra dimidiam, secundum decisionem huius l. facit ratio IC. in l. 6. ff. de except. rei iud. Ideoque in proposito aliter naturam vel nature appellationem considerant Philosophi, aliter iuris conditores, vt tradit Hotomanus in §. actio. num.

40 *Naturaliter* igitur *licere* dixerunt IC. ex permissione humani iuris seu gentium: secundum quod ad quietem Reip. magis consentaneum visum est, eam lætionem in precio remittere, & ideo ea non obstante, semper contractus valet, & consequenter restitutio tunc specialiter minoribus necessaria fuit, ad id enim tendit IC. *in d. §. ut sup.* Nec quis hanc interpretationem damnet, quasi impropriet literam: non semel enim *naturale ius* pro iure gentium ponitur à IC. & Imperatorib. vt late *sup.* deduximus *in 1. c. Rub. & probat l. cum amplius 85. §. 1. ff. de reg. iur. b. conducunt elegatissima verba Cic. 1. Tus.*

b. Cicero, nec philosophi vere in hanc rem adduci possunt, cum naturale ius à iure gentium haud secreuerint.

Omni in re consensio hominum, lex natura putanda est. Vnde quo ad vniuersos & pro tranquillitate Reip. potest fauorabile censerī, quod singulis separatim durum videbitur, vt de vsucapione & aliis probaui plene *in Authen. nisi tricennale. num. 39. C. de bon. mat. c. & ultra ibi tradita facit l. p. ff. de iust. & iur. ibi, omnibus aut*

c. Adde eleganter Sene. de diuina prouid. c. 3. ubi inquit: Deinde pro vniuersis, quorum maior dijs cura est, quam singulorum.

pluribus utile, & eleganter in vsucapione notat Duaren. in l. 1. in princ. ff. de pact. & Felin. in cap. ex parte 2. num. 2. de offic. deleg. & Fortun. in l. 1. num. 43. & ibi Zasius num. 7. ff. de iust. & iur. facit ratio textus in Auth. res qua, in fine, C. commu. de leg. & illud Cic. de leg. Salus populis suprema lex esto.

PRIMA PARS L. II.

C. de rescind. vend.

CAPVT II.

SYMMARIVM.

- 1 Traditur communis ampliatio ad hanc l. vt ita in emptore, sicut in venditore procedat, eademq. equiparatio declaratur n. 2.
- 3 Agitur de intellectu l. veteres, ff. de act. empt. & sustinetur communis interpretatio contra Alc.
- 4 Explicatur qualiter intelligi debeat in

hac materia lesio ultra dimidiam: ex parte venditoris cum communi: ex parte emptoris longe aliter contra communem: in quo multa magni momenti explicantur, vsque ad n. 9.

- 10 Traditur receptissima opin. quæ habet cessare remedium huius l. si probetur, quod venditor vel emptor sciebat verum rei precium.
- 11 Impugnatur eadē cōmunis opin. probaturq. non obstante scientia lesi competere remedium huius l. laudaturq. in id Ord. Lusitania. & respondetur ad argumenta communis opin. vsque ad n. 14.
- 15 Inferuntur plura utilia contra quamplures scrib. ex veriori conclusione, qua probamus scientiam lesi non impedire remedium huius l. & ostēditur inique in hoc consuluisse Alex. Soc. Deci. & alios, vsque ad n. 18.
- 19 Reprobatur aliquorum traditio, qui remedium huius l. homini sagaci negabant.
- 20 Agitur de q. quando in conuentione additur clausula, quando donatur, quod pluris est in re, vel in precio, & nu. 21.
- 22 Improbatur opin. quædam Bal. recepta, & explicantur aliqua pro Roma, contra Aret. & Clau.
- 23 Improbatur alia opin. Bal. recepta, ex qua Dd. inique hanc l. limitabant.
- 24 Tractatur an quantitas lesionis tacite vel expressè remissa censeatur iure donationis: & traduntur aliqua scitu digna, & num. 25.
- 26 Probatur utiliter contra Alberic. lesum ultra dimidiam iusti precij libere agere posse, nec teneri ad pœnam conuentā contra eum qui aduersus contractum veniret.
- 27 Agitur de intellectu l. si quis donationis, ff. de contrah. emp.
- 28 Agitur de intellectu tex. in l. imaginaria, ff. de reg. iur. contra nonnullos ex recentioribus, & n. 29.
- 30 Vere contra Dd. explicatur text. in l. quisquis, in fin. eod. & obiter declaratur tex. in l. leges sacratissimæ, C. de leg. & num. 31.
- 32 Resoluitur circa eam l. difficultas, qua gl. & Dd. torquentur, & agitur contra Bart. & plures de intellectu §. in fraudem, Insti. quibus ex cau. manum. non li. & n. 33.

EX proxime dictis liquet, non dari remedium huius l. ob minorem læsionem, sed tantum cum læsio est ultra dimidiam. Constat item literam de venditore læso agere: gloss. autem, Bar. num. 3. Bal. num. 20. Alber. nu. 4. Sal. nu. 20. Pau. & omnes, idem in emptore probant, vt ei læso non minus succurratur, quam venditori: nec in eo vllus ex scriben. discordat, licet in exemplo & explicatione varient plures, vt statim deducam. Ea autem æquiparatio emptoris & venditoris secundum Bal. Sali. & alios, comprobatur ex leg. 1. C. de cupres. iuuatur etiam ex ijs, quæ de correlatiuis tradit Iaf. in l. fin. C. de indic. vid. tol. & in proposito satis probatur ex l. 7. §. fin. & l. 13. §. 1. ff. de iur. dot. ex l. 6 C. sol. mat. loquentib. de æstimatione: facit l. 5. cum Bar. ff. de rescind. vend. & l. emptorem 12. §. fin. ver. neque enim, ff. de act. emp. cum ijs, quæ tradit Fabian. de emp. & vend. q. 2. ad fin. Nec enim ferenda esset tanta inæqualitas, vt vni tantum, non alteri succurreretur, contra iur. regul.

2 Ea tamen æquiparatio emptoris & venditoris, tutius procedit quo ad ea, quæ iure ipso statuta sunt, non ita in cõventionalibus: quod enim de vno speciatim conuentum fuerit, non facile ad alterum trahetur, ex reg. l. quicquid astringenda. & l. si ita stipulatus, §. Chrisogonus, ff. de verbor. obligat. & in l. interest, C. de solutio. Ideoque si alter ex ipsis tantum renunciet remedio huius l. non ideo alter excluditur, secundum Balduin. & Afflict. n. 19 in ca. 1. qualis. dom. propr. priu. & Are. in l. si quis cum aliter, n. 8. ff. de verb. obli. Pantha. hic nu. 72. in 21. amplia.

3 Ex eadem æquiparatione apte inferitur ad intellectum tex. in l. veteres, 20. ff. de actio. emp. quæ ita habet, veteres emptio- num venditionumque appellationibus promiscue utebantur. Gloss. & Dd. ibi intelligere videntur ea verba significare, quod apud veteres appellatione emptio- nis, cõprehendebatur venditio, & è contra: & ita Azo. in summa. Co. locat. num. 1. in fin. Bald. in rub. Instit. de empt. & vend. Connan. lib. 7. cap. 11. post princ. Quæ communis interpretatio vera & tenenda est, reiecta alia, quam tradebat Alcia. lib. 3. parerg. cap. 22. intelligens IC. illis verbis sensisse id, ad quod sæpe citatur l. statu liberi, ff. de statu lib. de qua infra cap. 3. huius par. antiquitus appellatione vendi-

tionis, omnes contractus significari. Quæ interpretatio teneri nequit, tum quia IC. de nomine emptionis & venditionis tantum agit: tum & fortius per l. ibi seq. quæ habet, idem esse in locatione & conductione. In locatione autem non reperitur, vt eius appellatione aliæ conuentiones significarentur. Vult igitur IC. apud veteres emptoris & venditoris nomina non tam distincta fuisse, facit l. 1. ff. de rer. permut. quod etiam reperitur apud Cicero. 3. officior. qui aperte vendere pro emere, dixit: & IC. in leg. eleganter, & ibi in terminis not. glo. verb. exemptio. ff. de dolo: & ita idem Alciat. li. 9. parerg. c. 15. sensim recedens à priori sua interpretatione.

4 Sed quod principalius est in eadem æquiparatione discutiamus qualiter exemplificetur læsio ultra dimidiam, tam in venditore, quam in emptore. In venditore autem concordant omnes secundum Alb. hic, num. 6. Couarr. d. lib. 2. resolu. cap. 3. exemplificantes vbicumque constituto iusto precio, minus accipit venditor, quam dimidiam partem talis precij: prout si res valet decem & precium conuentum minus est, quam quinque, vel si res valet viginti, & precium conuentum non ascendit ad decem: & ita plene euincitur ex verbis huius l. ibi, si nec dimidia pars veri precij soluta est: & ita gloss. & omnes hic, & in cap. cum causam, de empt. & vendit. & leges Regiæ in tota Hispania & Gallia & vbique.

5 Controuersum est in læsione ex parte emptoris: Azo tamen in summa & gl. hic, & in d. c. cum causam, Bar. Bal. Pau. Ful. Panorm. Imol. & Dd. communiter resoluunt idem esse in emptore, vt retineatur exemplum iusti precij in venditore, computata in vtroque eadem quantitate: in venditore infra, in emptore supra: Prout si pro re valente decem, dedit emptor plus, quam quindecim: vel si valebat viginti, dedit plusquam triginta, & ita manet omnimoda æqualitas in vtroque. sicut enim venditor ex valore rei dicitur læsus, si dimidium eiusdem non accepit, ita emptor, si plusquam dimidium precij eiusdem rei dedit. Quæ opin. cõmunis est secundum Cagnol. hic. nu. 55. Couarruu. in d. cap. Soc. Neapol. consil. 73. lib. 2. D. Soto de iust. & iure lib. 6. question. 3. Rebuff. 2. tom. ad l. Gall. tit. de rescin. contract. gloss. 15. num. 1. Molin.

Molin. *in consuet. Paris. tit. I. §. 22. num. 46. char. 210. col. 4.* Vnde in tam recepta opinio mirum videtur, quod scripsit Duaren. *in d. l. si quis cum aliter, ff. de verbo. oblig. ad fin.* esse quosdam ita tenentes.

6 Sed quamuis ea sit receptissima opinio & in Lusitania alijsque prouincijs ita patrijs constitutionibus exemplum in emptore tradatur, alia tamen computatio placuit nonnullis rem hanc diligenter pensantibus, aliquos enim generice retulit glo. & ita Spe. & Refr. quos refert Alberi. *hic num. 6.* ita etiam Pet. & Cin. exemplificantes in emptore, si res valebat decem, ipse autem dedit plusquam viginti, non tantum sexdecim, vt glo. & alij volunt, quod forsitan sensit Panor. *in ea. cum dilecti, nu. 2. de empt. & vend. nisi littera sit corrupta.* Idem enim Panor. *in d. c. cum causa,* sequitur glo. & communem. Sic etiam sensit Connan. *d. lib. 7. ca. 9. pag. penul.* dum ponit *duodecim* pro iusto precio, & læsionem emptoris, si dat plusquam vigintiquatuor: Idem etiam probat Forcat. *d. dialog. 100.* & Duar. *in d. l. si quis cum aliter ad fin.* & plenius Molin. *d. lib. de commer. num. 175.* vbi multis verbis repetit errasse omnes in computatione læsionis ex parte emptoris. Idem tamen Molin. *in alio lib. de quo nu. preced.* sequens communem opinio. similiter dicebat, hallucinatos fuisse contradicētes. Quæ varietas excusari potest, argu. *l. diu. ff. de iur. pat. ibi. plenius tractarimus:* quod aliquando contigit magno Papiniano, vt ipse refert *in l. 6. ad fin. ff. de seru. ex por. ibi, nobis aliquando placebat,* & ibi, *sed in contrarium.* Inter eos vero, qui à glo. & cōmuni opin. reuocauerūt, neruosi & plenius ibi egit Moli. cuius argumenta non dissoluit Couar. *d. loco,* magisque ea probare videtur, sed tandem communi adhæret, ratione seruandæ æqualitatis.

7 In hac Dd. varietate vides opinionem contra glos. & magis communem, non paucos habere eam tuentes: fatetur autem Molin. nec ego negarim communem opinionem æquitate iuari, cōtrariam autem veriore videri. Scopus enim veræ computationis in emptore & venditore est, si quilibet eorum non accipit dimidium eius quod dedit, secundum quam computandi rationem, si iustum precium rei sint centum, venditor, qui eam tradit, læsus dicetur ultra dimidiam, si accipit minus quinquaginta;

emptor autem si dedit plus quam ducenta: quia in venditore quinquaginta sunt dimidium rei, in emptore autem valor rei, quam accipit, non æquat tunc dimidium precij quod dat: lex enim voluit, vt venditor emptor accipiat saltem dimidium eius quod dat: Et ita mature considerando non videtur referre, an computatio incipiat à re, an à precio, contra Molin. quem sequebatur Couarr. qui totam vim negotij in ea differentia ponebat. Solum ergo inspicere debet, au quilibet eorum accipiat dimidium eius quod dat. in venditore fiet computatio ex valore seu iusto precio rei, quā tradit, in emptore ex quantitate quam dat.

8 Secundum quam computationem non obstat hæc l. nec æquiparatio & æqualitas venditoris, & emptoris: respondeo enim æqualitatem dari respectiue secundum læsionem, quam quilibet eorum patitur. Sicut enim venditor læsus dicitur, accipiendo rem minus valentem dimidio precij, quod dat. Et ita si res, quæ emptori traditur, non valet minus dimidio precij, quod dat, iam non potest dici læsus ultra dimidiam. Et ex diuersis relationibus, in venditore appellanda est hæc læsio, ultra dimidiam iusti precij rei à se traditæ: in emptore dicetur læsio, ultra dimidium precij à se dati, non autem semper in utroque ultra dimidiam iusti valoris rei, vt gloss. & Dd. confundunt: debuerunt enim aduertere aliud esse rem, aliud precium, aliud emptorem, aliud venditorem. *l. i. ff. de rer. permut.* in quolibet autem eorum, computatio separatim fieri debet: prius ex eo, quod dedit, deinde ex eo, quod accipit: vt sic in emptore non appelles læsionem ultra dimidium valoris rei, quam accipit, sed ultra dimidium precij, quod dat. Et per hoc cessat fundamentum Azo. Alberi. & communis opinionis ab æqualitate seruanda inter emptorē & venditorē. Seruatur enim, verius terminos ita aptando, & congruam relationem vtrinque adhibendo.

9 Hæc autem opinio & computatio probari videtur, eo quod gloss. & Dd. non mutant terminos emptoris & venditoris, ad eos semper vnicum exemplum retinendo: res valet centum, dimidium quinquaginta; venditor, qui minus quinquaginta accipit, læditur ultra dimidiā

iusti valoris: emptor etiam dans ipsa cētum, & simul plus, quam quinquaginta, læditur vltra dimidiam: in quo confundunt diuerfas personas, nec apte faciunt relationes in hac re necessarias, cum vera computatio fieri debeat, considerando, an quilibet accipiat solum dimidium eius quod dat. Quæ opinio & computatio vrgentissime deducetur ex hac l. arguendo aliter & verius, quam hucusque scriben. fecerint. Debet enim inter doctos agnosci, æquiparationem emptoris ita sumendam fore, ac si lex hæc de emptore loquens, dixisset eum læsum, si nec dimidium accepit eius, quod dedit: vt sic non tam arguatur à verbis prolatis in venditore, relatis ad emptorem, sed quasi eadem verba separatim in emptore ipso prolata fuissent: quod si lex de emptore locuta fuisset, vt de venditore loqui contingit, agnoscerent omnes verissimam esse computationem, quam hic tradimus. Non potuit fortasse magis perspicue tractari, quod in se obscurum est, & à Dd. obscurissime traditur.

- 10 Aliud substantiale in hac materia est, non differendum, sed statim mature examinandum: omnes enim resoluūt, non esse locum remedio huius l. quando vëditor vel emptor sciebat verum rei valorem: Bart. hic nu. 14. & nu. 16. Bald. nu. 7. qu. 4. Sali. nu. 11. qu. 7. Paul. nu. 7. Fulgo. nu. 11. Paul. in l. maioribus, C. commu. vtri. indi. & ex multis, vt indubitatum tradit Rom. in d. l. si quis cum aliter, num. 15. & ibi Aret. col. pen. nu. 8. ad fin. Pantal. Cremen. hic, nu. 6. Cagno. nu. 124. Azo. in summa huius tit. nu. 1. in fin. Panorm. & Ant. Burgen. in d. ca. cum causa. Fabia. d. tract. de empt. qu. 8. nu. 19. & 20. & receptissimum asserit Co-uarr. d. lib. 2. resolu. ca. 4. nu. 2. Mantua lib. 1. loco. ca. 6. Balduin. Institus. de emp. & vend. pag. 560. Afflic. lib. 3. feud. fol. 42. col. 3. nu. 27. tit. si de feud. fuer. contro. inter domi. & agna. Boer. decis. 142. numer. 3. consuluit Rom. consil. 475. num. 4. Alex. conf. 42. num. 5. libr. 1. & consil. 127. libr. 2. Soc. consil. 48. num. 4. lib. 4. Dec. conf. 583. col. 1. Soc. nep. consil. 73. in fin. libr. 2. Cardin. Paris. consil. 128. num. 38. libr. 1. Sigismund. Lofred. consil. feud. 23. Hieron. consil. feud. 127. col. penu. in prin. Barba. consil. 21. col. 3. libr. 4. August. Berous in cap. cum dilecti, num. 23. de empt. & vendit. & alij, quos refert Tiraq. de retract. ligna. §. 1. glo. 18. num. 14.

Sed ea scribentium turba nos non deterruit, quin contrarium verius, & Christianis hominibus decentius putemus: a in primis enim ea receptissima opin. difficultatem

a Hæc noua Pineli sententia mirum in modū placet, eisi illius fundamenta facile dilui ac reselli possint. Nam quod ad religionem attinet, eadem religio, quæ tibi res tuas donatione in alium transferre non interdicit, & minoris consulto eidem illas addicere haud vetabit, fluctuatio ac varietas Dd. nec tanta est, vt sibi ipsi constare non videantur, nec si ita esset, rerum veritas idcirco nutatura foret, siquidem, l. quisquis, vere ac germane intellecta neutram opinionem promouet: præsumptio enim, qua quis rerum suarum valorem nosse intelligitur, tanti est, vt ignorantia nomine, quod semel legit, rescindere ac retractare nequeat, non vero, vt etiam remedia humaniter indulta, omnino intercludantur, at expressa scientia iustus probationibus commonstrata, & donationis speciem habet, & eam humanitatem, qua tue alioquin fragilitati succurrebatur, in contrarium vertit, ne astuta ac vasa inconstantia auxiliū suppeditetur. Veniq. nec legū generalitas particulari speciei particulari ratione inuerti solet officere, nec par est aequitas, vt deceptore vera rei ipsius precium callidè opitulemur, atque ignorati, licet iustè ignoratiæ causam nō habeat, opē feramus. Nec rursus probabile cuiquam argumentum erit, idcirco cordatis hominibus perfecte quid agāt intelligentibus manum esse dandam, quia insanis, vel luxuriosis sua bona prodigentibus auxiliū iustissime feratur: nec demum vlla versabitur absurditas, si legitima probationum ratio ineatur, & vana atque incerta coniectura conticescant. Sed tamen, vt dixi, quamuis Pineli argumenta faciliter eleuentur, eius opinio ob vtilitatem publicam recipienda humaniter videtur, ac mihi imprimis placet.

patitur ex eorundem authorum repugnantia: ipsi enim non sibi constant, vt colligitur ex Fabian. d. loco, num. 18. & ex alijs hic arguentibus à præsumptione scientiæ in re propria, per l. quisquis, infra eod. cui nullatenus satisfaciunt: concedunt enim & agnoscunt omnes, quando læsio est citra dimidiam, præsumi quod læsus sciebat valorem, & ideo ei non succurri: tunc autem respondent, stante læsione vltra dimidiam, cessare eam præsumptionem, & potius errorem præsumi. Ego autem contra eos omnes aduerto, præsumptionem scientiæ magis vigere,

vigere, quando læsio enormis est: facilius enim errabit quis in modico excessu, vt communi sensu & rerum experimento satis constat: facit *l. fin. versi. nec enim, C. arbi. tute.* quod enim euidentius est & maius, non tam facile ignoratur, vt ex Bald. consulente tradit Anto. *Cap. decis. 69. num. 15.*

12 Pro hac parte cōtra cōmunem aliter induco *d. l. quisquis ibi, scire debuerat:* iuxta reg. iuris, paria esse scire, vel scire debere, *l. quod te. ff. si cert. peta.* Vnde si per eā l. principaliter excluderetur venditor læsus, eo quod verum precium scire debuit, semper vtique excludendus esset, etiam læsus vltra dimidiam: quia & in hoc viget eadem ratio vel culpa, quod scire debuerit. Sed l. hæc, eo non obstāte, succurrit læso vltra dimidiam, ergo scientia læsionis non tollit remedium huius l. Quod etiam suadet ex generalitate huius l. & l. si voluntate, *infra eod.* quæ non distinguunt, an læsus sciat vel ignoret læsionem. Suadet etiam ex æquitate, qua lex hæc principaliter nititur: quæ militat etiam in eo, qui sciebat verum precium, potuitq; ex necessitate, vel alia causa moueri. Iuuatur etiam, quia iura sæpe succurrunt hominibus dissipatibus bona sua. Facit etiam argumentum à vitando absurdo, nam ex communi opinione, facillimè tolleretur remedium huius l. probando coniecturas vrgentes, quæ sapius probari possunt, ad colligendam scientiam valoris in emptore & venditore: vt fatetur Bal. *hic n. 9. qu. 6. Cagnol. nu. 125. Soc. conf. 48. lib. 4. Dec. conf. 583. n. 4.* qui non aduertit, secundum id fere nunquā locū manere remedio huius l. vt videtur aduertisse Alber *hic n. 12.* faciunt plura, quæ ad probandam scientiam tradit Bar. *in l. is potest, nu. 18. ff. de acquir. hered.*

13 Hæc opin. contra communem placuisse videtur Alb. *hic nu. 12.* nec prorsus reiicitur à Specul. *de rescind. vend. num. 12.* Apud Lusitanos autem non tantum obseruabitur, sed indubitabilis erit, ex saluberrima prudentissimaque Ordinatione *lib. 4. tit. 30. §. 7.* quæ aperte decidit, remedium hoc non negari læsis vltra dimidiam, etiam si probetur eos comperitum habuisse verum rei precium, licet etiam speciatim huic remedio renunciant: in quo ea ordinatio probat, quod iudicio meo de iure verius videtur, sed

aperte corrigit, quod apud scriben. receptius est: omnes enim hic, & in *d. l. si quis cum aliter,* & alibi sæpe resoluunt ex speciali renunciatione huius remedij, illud omnino cessare, vt tradit Caro. Rui. *conf. 16. lib. 4. latius Couar. d. cap. 4. libr. 2. resol.*

Retenta hæc opin. non obstant, quæ 14 pro communi adducuntur: & primo illud vulgare, quod scienti non fit iniuria: respondetur enim quod lex ex æquitate tam grauius læsis succurrere voluit, eo quod iniquitas lædentis, præponderat culpæ læsi, vt ait gloss. *in d. l. quisquis, infra eod.* Alber. *hic, Panor. in d. c. cum causa, num. 4.* Ideoque scientia læsi tollere non debet hoc remedium: quod probat glo. (ad quam non solet aduertiri) dum limitat tex. *ibi, in l. venditor, infra eod.* Nec obstat tex. *in l. domum, ver. simili quoque modo, ff. de contrah. empt.* quem ad communem conclusionem extollit Roman. *in d. l. si quis cum aliter, nu. 15. & conf. 475. Pantha. hic nu. 88.* omissis enim alijs, quæ dici possent, respondeo ex deductis *in precedent. ca.* quod hæc lex nouum remedium induxerit, Ictis incognitum: atque ideo ea l. non potest adduci ad limitandam hanc.

Ex hac sententia plura vtilia deduci 15 possunt: & in primis cessat varietas Dd. quorum traditionibus & coniecturis probandæ scientiæ læsi, fere inanis reddebatur decisio huius l. Cessant etiam fraudes & cauillationes, quæ facile incurrerent. Inde patet contra fere omnes hic: contra Panor. & Burg. *in d. ca. cū causa,* læsis citra dimidiam non ideo hoc remedium negari, quia præsumantur nouisse verum rei precium, & donare voluisse quod excedit: non enim id probat *l. quisquis, infra eo.* ab omnibus male citari solita: nec vero simile id est, ex reg. *l. cum de indebito, ff. de probat.* sed ita iuris conditoribus visum fuit ex rationibus adductis *cap. preced. circa §. idem Pompon. l. in causa, ff. de minor.* cum alijs iuribus, quæ etiam in læso ignoranter loquuntur: vt sic in dubio de animo donandi in hac re prorsus silendum sit.

Infertur similiter necessario, ad pra- 16 xim & libellum in materia huius l. non esse necessarium articulos vel positiones formare, quod læsio per ignorantiam contigerit: contra Bar. & omnes hic, Panthal. *num. 204.* Panorm. & latius Burgen.

Purgen. *in d. ca. cum causa contra pract.* Pap. *in forma libelli huius l.* & ita sapissime in praxi obseruatum vidimus. Ex quo etiã resultat non solum in processu nõ oportere probare ignorantiam, vt colligitur ex Bar. & alijs: sed nec eant allegare, cõtra eosdem, maximè Burg. *d. cap. num. 20.* quos non percepit Forcat. *d. dialog. 100.* putans Dd. exigere probationem ignorantia, cum illi solam allegationem requirant.

- 17 Ex eisdem infertur, iam sustineri non posse, quod dicebat Bal. *hic num. 9. qu. 6.* negans remedium huius l. læso qui circa rem versabatur eiusque notitiam habebat: quod tanquam receptum inique respondebant ex facto consulti, Soc. *conf. 48. li. 4.* & Dec. *conf. 583.* & *ibi. Moli.* alios citans, & Cagno *hic nu. 145.* quorum traditione, nunquam locus daretur remedio huius l. Quis enim secundum communiter contingentia, circa res suas nõ versatur? Sic etiam rejiciendum est, quod inique consulebat Alex. *consil. 127. libr. 2.* excludens venditorem læsum vltra dimidiam, eo quod paucis ante diebus eadem rem carius emerat: inde colligens probationem scientia, ad læsum excludendum; quod etiam stante communi opinione, tenendum non erat: Dd. enim communiter contra sentiunt concurrẽte hac grandi læsione, vt colligitur ex Paul. *hic nu. 7.* Panor. *in d. ca. cum causa, nu. 4.* & contra Bald. tradit speciatim Aret. *in d. l. si quis cum aliter, nu. 9.* & Panthal. *hic num. 59* & iuxta hanc veriore sententiam tutius consulere potuisset Hieron. Grat. qui dubitauit *consil. 61. num. 1. & 23. libr. 1.*

- 18 Consequitur etiam non esse speciale in rustico vel fœmina, vel alia simplici persona, vt ex scientia valoris rei non excludatur à remedio huius l. vt non bene putabat Bald. *hic nu. 7.* cum idem sit in omnibus. Ex quo magis damnandum est, quod iniquius tradebat Salic. *hic nu. 12.* qui etiã rusticis & mulieribus remedium huius l. negabat, si probaretur eos nouisse verum precium. Sed Bald. traditio receptior erat secundum tradita à Cagno. *hic num. 125.* Bero. *in cap. cum dilecti, nu. 25. de empt. & vend.* Boer. *decis. 142. nu. 4.* Vnde etiam comperies cum Salic. perperam consuluisse Alex. *consil. 127. nu. 1. in fin. libr. 3.*

- 19 Inde etiam deducitur, cauendum esse

ab alijs, qui male respondebant, remedium huius l. non dari læso sagaci, & experto, ob præsumptionem scientia: in quo errore est Panthal. *hic nu. 124.* alios referens: M. Mantuan. *d. libr. 1. locor. cap. 6.* Quod falsum esse, omissis alijs argumentis, satis conuincitur ex generalitate huius l. quæ non tantum violenter, sed inepte & verecunde, ad solos ignaros & simplices restringeretur. Inde etiam superflua redduntur multa, quæ scriberentur, inculcant de probanda ignorantia læsi: per Panthal. *hic, ex num. 206.*

Ex iisdem infertur ad quæst. Bar. *hic 20* & *in d. l. si quis cum aliter*, quando in cõuentione additur clausula, qua inuicem sibi donant vel remittunt quod pluris res valet, vel quod plus pro ea datur: resoluit enim Bart. non ideo cessare remedium huius l. nisi læsus tunc sciret verum precium, & ita communiter Dd. *hic & ibi*, secundum Ale. Iaf. Claud. *ibi*, Panthal. *hic num. 57.* Cagnol. *num. 124.* Boer. *decis. 142.* quorum præcipuum fundamentum est ex doctrina IC. *in l. hac adiectio, 192. ff. de verbo. sign.* quod ea verba modicum referri debeant: & ita Curtius Bruggen *lib. 3. coniectu. ad frat. cap. 2.* & *lib. 1. ad viuid. colleg. ca. 7.* quicquid controuertant Imol. Roman. Ferret. *in d. l. si quis cum aliter.* Qua in re ex cõiecturis vel præsumptionibus scientia, etiam adiecta ea clausula, non est negandum remedium huius leg. iuxta *supr.* tradita, maxime apud Lusitanos *ex d. Ordinatione.*

In eadem q. Bar. aduerto quod Salic. *21* *hic num. 13.* Pantha. *num. 58.* Cagn. *nu. 129.* Alex. *in d. l. si quis cum aliter, num. 3. in fin.* Iaf. *ibi. num. 17. in fin.* aperte intelligunt ex prædicta clausula aliquid donatum cõferi quod ex quantitate læsionis deduci debeat, eoq; sublato, fieri debere computationem. & sic secundum eos non dicitur læsio vltra dimidiam, nisi prius deducatur illud modicum, quod donatum censetur. Quod dixisse videntur ad vitandam argumentationem, ne verba illa maneant sine effectū.

Ego vero contra eos æquius & tutius puto, Bar. sentire, non esse id modicum deducendum: imo quod si læsio excedat dimidiam, nulla ratio eorum verborum habeatur, quasi conditionaliter prolata fuerint, nisi tanta læsio resulter. Quod videtur sentire Alci. *in d. l. hac adiectio: nec obstat argu. ne verba superflua maneant: facilis*

facilis enim responsio est, cum l. ita restringat, sicut in multis facere solet, l. si conuenerit, ff. pro soc. l. quæro, §. inter locat. ff. loca. cum ijs, quæ in simili utiliter tradit Dec. cons. 600.

22 Nec omittendum fuit quod in eadem q. addit Bald. hic nu. 10. q. 7. nisi in q. Bar. ultra prædictam clausulam, de qua in d. q. adicerentur verba geminata, quod alter alteri donat totum, & plus quod est in re vel in precio: & ita Salic. nu. 13. Pau. num. 10. Panth. num. 58. Cagn. nu. 130. & alij relati à Boer. d. decis. 142. numer. 10. Alex. cons. 42. nu. 7. li. 1. Felin in ca. si cautio. num. 39. vers. & hinc, de fide instru. Hipp. in l. 1. §. qu. nu. 7. ff. de quest.

Mibi vero inutilis, & reiicienda videtur hæc traditio Bal. & aliorum, quæ in praxi coram doctis non seruabitur. Aduersatur enim reg. l. 1. C. con. deleg. Fortissime autem contra stat sententia Bar. recepta, ne ex verbis generalibus tollatur benignum remedium huius l. vt etiam in renunciatione generali, copiose refert Tiraq. in l. si unquam, in prin. nu. 123. Suadetur etiã hæc pars ex tex. & ibi notat. in l. fin. §. item quesitum, ff. de cond. inde. quod apud Lusitanos indubitabile erit ex d. Ordi. & ita in senatu Paris. iudicari tradit Rebuff. in 2. tom. ad ll. Gall. tit. de rescind. cont. gl. 15. num. 20. Hoc etiam bene sensit Rom. in d. l. si quis cum aliter, num. 35. in fin. dicens in his terminis non dari geminationem, quæ talem effectum inducat, arg. tex. in l. pediculis, §. Labeo, de aur. & arg. leg. quod non satis aduertit Are. ibi, non enim indistincte negabat Rom. effectus geminationis, quos ipse plene adduxerat, in l. si vero, §. de viro, ff. solu. matri. Sed in casu Bal. aduertebat non concurrere terminos efficacis geminationis. Facit glo. celebris in l. 4. ff. de pignor. actio. & opin. Roma. diuersa ratione magis sequuntur Aret. & Claud. in d. l. si quis cum aliter.

23 Consecutiue etiam damnanda videtur alia traditio Bal. hic q. 7. num. 10. ad fin. quem sequuntur Salic. Paul. Panthal. nu. proxime citatis, dum excludunt contrahentem læsum ultra dimidiam, si addat se dare vel facere ex certa scientia, non per errorem, sequuntur plures in d. l. si quis cum aliter. Alex. cons. 42. num. 7. libr. 1. Curt. seni. cons. 49. nu. 75. Boer. decis. 142. nu. 10. Sed melius contradicit Cagn. hic nu. 126. quem vide: & ita suadetur ex IC.

in §. Labeo, & dict. §. item quesitum, de quibus nu. preced. maxime si attendas etiam hæc verba generalia esse, & frequentius adijci, vel ex stylo tabellionum, vel ex calliditate sagacium magis, quã ex certa & sincera contrahentium voluntate, quod alibi plene & utiliter probo ad intellectum l. fin. C. de fideiussor. & ita sæpè iudicatum vidisse tradit Rebuff. vbi sup. Procederet autem Bal. opinio, quando apertissime constaret, alterum ex contrahentibus aliquid donare voluisse, vt infra proxime nu. 25.

24 Ex prædictis inferitur ad q. an necessaria sit insinuatio in eo quod emptor vel venditor sibi remittunt in læsione ultra dimidiam; de quo plura refert Tiraq. de retra. ligna. §. 1. glo. 18. num. 15. plenius idem Tiraq. in l. si unquam, verb. donatione, ex nu. 2. vsque ad 10. Couarru. d. l. 2. cap. 4. Boer. decis. 143. post Roman. & Alcia. in l. 2. ff. de verb. oblig. quorum relatione receptior opinio videtur necessariam esse insinuationem, quando constat certum aliquid, deliberato donandi animo remitti, quod contineat quantitatem, in qua de iure requiratur insinuatio. In quibus terminis non obstant argumenta, quæ D. Couarr. pro Calderino adduxit. Si autem non constet certa & deliberata intentio donandi, ex ijs verbis adiectis in contractu oneroso, non erit necessaria insinuatio, cum de ea nihil agatur, iuxta reg. l. si quis nec causam, ff. si cert. pet. & ita sentit Alber. in l. donari, ff. de donat. resoluit doctæ Moli. in consue. Paris. §. 13. gloss. §. num. 53.

25 Vbi autem vere constaret certa mens donandi, & aliquid remitteretur de vero precio, vt alteri ex contrahentibus gratia fiat, verius putarem necessariam fore insinuationem, in quantitate, quæ de iure insinuari debeat, b et b Procederet etiam hæc eadem in specie l. si unquam, C. de reuoc. donat. quemadmodum & in priori specie processura est, cum venditor rei suæ verum precium sciens, etiam non remissione vel donatione eius, quod plures res valebat facta, minoris eam vendiderit: secundum Rip. notabiliter in d. l. si unquam, quest. 9. & Molin. de donat. facta vel confirm. in contractu minoris, pag. 48. nu. 52. cum seq.

iam si non excedat dimidiam iusti precij, & etiam si non plus sit in donatione, quam in venditione vel alio contractu, qui

qui geritur. Viget enim iuris regul. Insi-
 nuationem requirens, eaque solennitas
 de iure omnino adhiberi iubetur ad vi-
 tandas fraudes *l. data. C. de donat.* ideoque
 renunciatio eius solennitatis non valet,
 vt not. Bar. *in l. Modestinus, nu. 9. ff. de do-
 nat.* Sic enim in proposito iure cauetur,
 irritam esse donationem, quæ in frau-
 dem iuris donare prohibentis, sub spe-
 cie contractus onerosi fieret, vt probat
 tex. *in l. 5. §. circa. ff. de donat. int. vir. & vxo.*
 quem tex. bene induxit Curt. *in l. 2. §. 1.
 num. 22. ff. si cert. pet.* Facit doctrina Bar. *in
 l. 2. ff. si quis à par. fuer. man.* Quod noue ad-
 uerto contra Tiraq. *in d. l. si unquam, n. 9.*
 contra Boer. *d. decis. 143.* Si vero contra-
 hentes non intendant deliberare do-
 nare, quamuis alter ex læsione alterius
 multum lucretur, non erit necessaria in-
 sinuatio: nec susceptis postea liberis re-
 uocabitur quantitas, in qua læsio fuit:
 vt doctè tradit Couar. *d. c. 4. nu. 12.* quic-
 quid plures inuoluant, & cum ijs Tiraq.
in d. l. si unquam, verb. donatione, nu. 5. & 6.
 facit resolutio Molin. proxime adducta,
num. 24. & quæ diximus *supr. in 2. cap. 2.
 par. Rub. post prin.*

26 Ex prædictis etiam egregie infertur
 ad quæstionem, quando in contractu
 apponitur poena, si alter ex contrahen-
 tibus contrahentibus, an ea poena teneatur
 is, qui ex læsione ultra dimidiam, contra
 conuēta agit ex remedio huius l. Alber.
 enim *hic num. 10.* referens Rosfred. scribit
 læsum à tali poena conuentionali non
 excusari. Ego autem contrarium verius
 puto, & læsum libere tunc audiendum:
 non obstantè poena, quæ cessare debet,
 cum lege permittente aduersus contra-
 ctum agatur: ex mente Rebuff. *in d. loco,
 num. 29.* Cum enim principalis conuen-
 tio non liget, regulariter nec poena pro-
 missa seu adiecta iuxta glo. celebrem *in
 l. 3. verb. Fabia ff. si quid in fraud. patro.* cum
 traditis ab Ias. *in l. 1. §. si vir uxori, nu. c. 18.
 ff. de acquir. pos.* Felin. *in c. significantibus, ad
 fin. de offic. de leg.* Hippol. *de fide.
 c. Pro qua facit tex. in l. fin. §. item quæsitum.
 C. de condict. indeb. & in c. cum omnes inter.
 ver. quamuis iuncta gloss. verb. donationis.
 extra. de sententia, & re iud.
 in so. nu. 350.* Quod iuuatur, ne per obli-
 quum facile tollatur, elusoriumque ma-
 neat remediū huius l. cōtra doctrinam
*l. si quando. C. de inoffic. testam. & l. Seius &
 Augerius, & ibi Bar. ff. ad leg. falcid.*

Infertur ex *supr. dictis* ad intellectum 27
 tex. *in l. si quis donationis, 38. ff. de contrab.
 empt.* vbi IC. *venditionem* appellat etiam,
 quæ viliori precio fit donadi causa: quæ
 l. à multis *supr.* citatis non bene adduci-
 tur: non enim negat in eo, quod donari
 intendatur, seruandas esse iuris regulas
 de donatione agentes: & consequenter
 non obstabit ea l. liberis postea suscep-
 tis, si aliud eos non impediatur. Nec ex
 eadem l. negabitur solennitas insinuatio-
 nis, si ea concurrant, quæ insinuatiōem
 necessariam faciunt, licet fortasse con-
 trarium senserit Bal. sæpe cōmendatus
in Rub. C. de contrab. emp. q. 12.

Infertur etiam ad intellectum textus, 28
in l. imaginaria, 16. ff. de reg. iur. quæ habet,
*non dici imaginariam venditionem, vbi
 precium accedit:* gloss. enim & Dd. com-
 munitè intelligunt *imaginarium* ibi pro
 simulato accipi: & ita Bald. *in l. cum pre-
 cibus. C. de probat. glo. in leg. nuda. ff. de con-
 trah. empt. glo. in l. 4. §. si ab ignoto, ff. de ma-
 numis.* Sed contradicit Alci. *li. 3. par. c. 11.*
 eo tantum argumento, quod etiam in-
 terueniente precio, aliud agi, aliudque
 simulari potest. Ego vero à comuni
 interpretatione nō recedo, quia euidentè
 probatur ex Modestino *in l. contractus,
 53. ff. de actio. & oblig.* & nō relato Alc. ita
 tradit Lorio *in tract. de reg. iur. axio. 120.*
 vbi axio. sequenti intelligere videtur, *d.
 l. imaginaria, vt ibidem exponit Ioan. Fer-
 rar. ne qui precium accipit, contractum
 simulatum arguere possit: quod nec cō-
 gruit verbis illius l. nec tutum est ex l. 1.
 cum seq. C. plus vale. quod agitur.* Et apud
 Lusitanos id deciditur, *Ordinat. libr. 4.
 tit. 15.*

Potest fortasse melius intelligi, *d. l. 29
 imaginaria, vt significet posse tunc simu-
 lationem & fraudem, quoad alia inci-
 dere: sed ipsam venditionem, quæ pre-
 cium habet, imaginariam vel simulatam
 non dici, cum ex suis partibus constet:
 iuxta l. nec emptio, & l. pacta. ff. de contrab.
 empt. & d. l. si quis donationis. ff. eod.* Quod
 apte & vtiliter probatur ex ijs, quæ scri-
 bo *in l. 1. 3. par. fol. 138. C. de bon. mat. ad Bar.
 in l. 2. ff. si quis à paren. su. manu. & ita vita-
 tur argumentatio Alc. Cum nemo ex
 scribētibus negat quod ipse tradit, pre-
 ciū quod IC. ait facere, ne vēditio simu-
 lata dicatur, nō intelligi de precio vnus
 nūmi, quia id preciū nō censetur, iuxta
*l. si quis ante, cum ibi not. ff. de acquir. poss.**

30 Tandem magis ad tractatum propriū huius l. infertur ad verū intellectū *l. quisquis, infracod* quā omnes male adducunt in hac materia, dū ex ea falso colligunt, læsum citra dimidiā præsumi, quod scierit verum precium, & donare voluerit, probauit enim *supr. n. 15.* talem scientiam non præsumi, minusq; talem donandi animum, sed longe diuersa ratione, læsis tūc nō succurri. Inde necessārio corruiat aliud, ad quod ea l. citatur ab omnibus, secundum Paul. *ibi,* & Dd. *hic. & in d. ca. cum causa.* & Fabia. *de tract. quest. 8. num. 18.* Colligunt enim ex ea l. quemlibet præsumi scire valorem suarum rerum, & vires patrimonij: quæ collectio fecit gl. Bar. & alios in maximas difficultates incidere, vt statim explicabo.

31 Interim vero aduerto l. illam nō probare communem collectionem, non enim ex præsumpra scientia arguit, sed ignorantiam damnat, nec contrahentē ob eam excusat: vt euidenter ex verbis *d. l. comperies.* Inter ea autem longa differentia est, sic enim scrib. sæpissime tradere solent erroneè, quemlibet præsumi scire iura, *per leg. sacratissima, Co. de legib. quod communi sensui repugnat,* cum etiam qui docti habentur, & longo tempore iuri operam dederunt, vix ea, quæ iuris sunt, assequi possint. Ea autem l. tantum probat, non excusari errantes ex ignorantia iuris, vt bene aduertit Alex. *in l. 1. §. si quis ita, n. 9. ff. de verb. oblig. Feli. in cap. de quarta, num. 28. de prescrip. Corraf. l. 4. Miscel. c. 17. Alc. reg. 3. presump. 10. n. 10. vers. non obstat,* quod alibi latius orno.

32 Ex qua veriori declaratione *d. l. quisquis,* cessat difficultas, qua torquentur gl. & Dd. de tex. *in §. in fraudem. Institut. quibus ex caus. manumit. non lic.* de quo vtrobiq; opponit gl. nec soluit. Alber. *in d. l. post antiquos mirè fluctuat: Bar. in Auth. sed cum testator. n. 5. C. ad l. Falei. cōfugit ad distinctionē inter actus viuētis & actus moriētis: seu inter cōventiones, & vltimas voluntates, resoluens, vt sciētia valoris rerum & patrimonij præsumatur in contrahente, & ita procedat d. l. quisquis.* In testatore autem non ita præsumatur: & ita intelligatur *d. §. in fraudem.* Et resolutionem Bar. sequuntur plures, vt per Pau. & Corn. *ibi Ang. Arc. in d. §. Gom. in §. item si quis in fraudē. n. 25. Inst. de actio.* In quas difficultates inci-

derunt Dd. putantes *d. l. quisquis,* probare reg. affirmatiuam, quemlibet præsumi scire valorem rerum iuarum & patrimonij. Cui præsumptioni aduersatur tex. *in d. §. cum inquit, Sæpe de facultatibus suis amplius quam in eis est, sperant homines.*

Facillime autem vitarent glo. & Dd. 33 eas angustias, si aduertissent *in d. l. quisquis.* talem præsumptionem non constitui, & ita cessare oppositionem, & difficultatem ex *d. §. quem perperam* intelligebat Bar. & plures eum sequētes: tex. enim non tantum loquitur de libertate data in testamento, sed etiam inter viuos, iuxta *princip. tit.* vt melius aduertit Ias. *in d. §. item si quis in fraudem, nu. 48.* & Aret. *conf. 47.* & ita eum §. intellexit glo. *in l. 1. C. qui manu. non poss.* Quod etiam ratione conuincitur, cum sæpissime homines maiori deliberatione testentur, quam contrahant: Vnde regulariter non erat cur magis præsumeretur obliuio in testante, quam in contrahente. Nec cur magis errarent testantes circa patrimonium, quam alia negocia gerentes. Et ita verius intelligentur eadem verba apud IC. *in l. in fraudem, ff. qui & à quibus.*

PRIMA PARS L. II.

C. de rescind. vend.

CAPVT III.

SUMMARIVM.

- 1 Traditur communis ampliatio huius l. ad contractus bonæ fidei, & ultra scribē. exacte tractatur eadem ampliatio, vsque ad n. 4.
- 5 Agitur de cōtractibus stricti iuris, an in eis locus sit remedio huius l. & explicantur, examinanturque multa à Dd. hucusque non recte tradita, vsque ad num. 7.
- 8 Agitur de actione, qua repetere possit læsus ultra dimidiam, in cōtractibus stricti iuris. reprobaturque communis opinio, tribuens tunc conditionem indēbiti: traditurq; circa id noua opin. in omnibus contractibus, & nu. 9.
- 10 Inferuntur aliqua ex precedentibus.
- 11 Ostenditur parui momenti esse, quod Bar. & Dd. prolixè tradunt, quando stipulatio interponitur in contractu bonæ fidei: & dicuntur aliqua ultra Dd. numer. 12.

- 13 *Agitur de permutatione, an, & qualiter in ea locus sit remedio huius l. & adducuntur examinenturque nonnulla melius, quam hucusque scriptum sit: rejiciturque noua opin. Molin. & sustinetur communis, vsque ad n. 15.*
- 16 *Agitur de eadem permutatione in beneficiis, ad materiã huius l. & de læsione in pensionibus.*
- 17 *Agitur etiam de læsione in locatione & conductione, & traduntur aliqua nõ vulgaris, improbatique consilium Dec. vsque ad n. 20.*
- 21 *Exactissime tractatur opin. Bar. circa iudicandam sterilitatem, causamque remittendæ pensionis conductori, tradunturque aliqua in ea re non vulgaris, vsque ad n. 24.*
- 25 *Agitur de quadam traditione Pau. Cast. ad propositum memorabili.*
- 26 *Tractatur utiliter de renunciatione casuum fortuitarum, contra gloss. & aliquos Dd. agiturque de intellectu tex. in l. sed & si quis, §. quesitum, ff. si quis cautio. vsque ad n. 28.*
- 29 *Exactissime tractatur articulus de casu insolito, an comprehendatur in renunciatione casuum fortuitarum; agiturque notabiliter de intellectu tex. in l. fistulas, §. frumenta. ff. de contr. empt. vsque ad n. 31.*
- 32 *Tractatur aliquantulum, quomodo dicatur casus insolitus in ea materia.*
- 33 *Agitur de quest. renunciationis casuum non cogitatorum, & improbat opin. aliquorum.*
- 34 *Agitur utiliter de q. gl. in l. si merces, §. vis maior. ff. loca. an pensio augeatur fructibus nimis crescentibus.*
- 35 *Agitur in eo proposito de intellectu l. 2. C. de aluui.*
- 36 *Traditur utilis limitatio in locatione, ut aliquando in ea non procedat remedium huius l.*
- 37 *Agitur de læsione in emphiteusi, & an in ea sit locus remedio huius l.*

HÆcl. de venditore loquens, recte à gl. & Dd. intelligitur etiã in emptore ita grauiter læso, vt deductum fuit in *preced. c.* Addit etiam gl. quam omnes sequuntur, remedium huius l. competere in omnibus contractibus bonæ fidei, pro quo Bar. *hic, col. 2. num. 8.* adducit tex. in l. in contractibus, *sup. ex quib. caus. maior.* vbi gl. & Dd. id variã-

do colligunt: & eandem l. vt expressam notauit Oldra. vt per Alber. *hic col. 2. n. 7.* & scrib. in l. si quis cum aliter, vbi Roman. num. 21. & Anton. Goine. *lib. de contract. cap. 2. num. 23. in si.* qui etiam citant tex. in l. maiorib. *sup. communia vtriusque iudic.* Argumentantur etiam à paritate rationis, vt per Alber. *d. num. 7.* Bald. *d. nu. 5.* Pau. *n. 14.* qui ad hoc commendat tex. in l. 1. §. si quis in fraudem. ff. si quid in fraud. patr.

Ego in hac receptissima conclusione 2 aduerto eam non probari in d. l. in contractibus, nec in dict. l. maiorib. quia neutra carum proponit idem factum, nec continet idem ius: vt constat ex litera vtriusque, quamuis iidem Cæsares huius l. & illarum auctores fuerint. Aduerto etiã hanc communem ampl. ad omnes contractus bonæ fidei, non leuem difficultatem inducere ad id, quod etiam magis communiter resoluunt scriben. dum in effectu ampliant remedium huius l. ad contractus stricti iuris, vt *inferius.* Nec ad hanc ampliationem astringit argumentum Pauli *ex d. §. si quis in fraudem,* cum ibi magis de rigore tractetur, hic verò de æquitate. Nec in materia illius tex. congruit vlla consideratio contractus bonæ fidei, vel stricti iuris, sed tantum, an in patronum libertus fraudem committat: nec etiam concluderet argumentum à paritate rationis. Ea enim etiã in contractibus stricti iuris viget. *ex l. bonam fidem, sup. de actio. & oblig. l. nã hoc natura, ff. de condiçt. indeb.* Item cum ante hanc l. læsis in precio remedium non daretur, vt plene probaui *supra in 1. cap.* parum valeret argumentum ab æquitate contra apertam & generalem reg. l. in causa, §. idem Pomp. ff. de minor. l. item si precio, §. si n. ff. locat.

Ex quib. hæc ampl. receptissima vide- 3 retur non difficultate carere, replicarique posset ex Iuribus, quæ indistincte læsis in precio tantum recursum negabant: vnde paulatim reduceretur, posse hanc l. correctoriam censerì, vt secundum receptas traditiones non traheretur extra casum suum. Posset item replicari ex doctrina IC. in l. prospexit. ff. qui & à quib. cum notatis in l. I. C. de legibus.

Sed his non obstantibus recedendum non est à communi sententia, ampliantè remedium huius l. ad alios contractus,

ctus, concurrente pari ratione, quæ in iure totum semper facit: quod mihi suadet ex eo, quod antiqua reg. d. §. idē Pompo. cum simili non magis in venditione, quam in alijs contractibus locum habebat. Vnde sicut hæc l. venditori læso noue succurrit, satis videtur regulam illam abrogare, vbi tanta læsio contigerit, argum. tex. notab. in l. his solis. Co. de reuoc. dona. ad fin. ibi, satis tacite cautum putamus.

4 In l. eadem vero recepta sententia cū iudicio aduertit Molin. l. de commer. num. 182. communem ampliatiōem ad alios contractus, tam ample stare non posse: necessarioque restringi debere ad conuentiones commutatiuas, in quibus ex vtraque parte datur, vel promittitur vnum pro alio, & ita Bar. conf. 90. nu. 2. Vnde agnoscunt scriben. non procedere hanc l. in actu, quo liberalitas exercetur, licet alijs ex causis rescindi possit, vt tradit Lauren Siluan. conf. 13. num. 4. & Fabian. de empt. q. 8. num. 10. Sic etiam recte sentit Rebuff. in 2. tom. ad const. Gall. in tract. de rescissione contractuum, ar. unico, gloss. 15. num. 6. vt hæc communis opin. necessario restringatur ad contractus, in quibus congruere possit consideratio læsionis, quæ non applicatur ad depositum, nec ad mandatum: nec ad commodatum, in quibus reuocatio facile dabitur, sed citra remedium huius l. eiusque requisita, quia in his cessat commutatio reciproca vnius rei pro alia, quod non percepit Cremen. hic in suarepetit. num. 26. ex quo etiam cauebis ab alijs hic, & in d. l. si quis cum aliter, & in cap. cum dilecti: dum indistincte & incaute tradunt, remedium huius leg. competere in omnibus contractibus enumeratis in §. actionum, institut. de actio.

5 Antequam descendamus ad particularia contractuum nomina, oportet generice tractare, quid in contractibus stricti iuris, quales communiter censentur omnes, qui non enumerantur in d. §. actionum. An & in iis locus sit remedio huius l. Gl. autem hic vacillat. Dd. antiqui & nouiores variant, nec vllus rem satis explicat. Iaf. in d. l. si quis cum aliter, num. 18. & in l. de quibus, n. 29. ff. de leg. asserit receptum esse, non competere remedium huius l. in contractibus stricti iuris, quod confirmari posset ex plurimis

scrib. supra citatis, dum ampliant hanc l. ad contractus bonæ fidei, quasi non obscure significant, diuersum esse in contractibus stricti iuris: quod videtur de cepisse Iaf. vbi sup.

Aduerto igitur, quod Bar. & alij hic, & in d. l. si quis cum aliter: æquiparant omnes contractus bonæ fidei, & stricti iuris, quo ad excipiendum: quamdiu scilicet res non traditur, vel precium non soluitur, resoluentes communiter, conuentum posse semper excipere ex causâ tantæ læsionis, vt etiam tradit Alex. confil. 89. num. 11. libr. 2. Controuersia autem est, quo ad agendum post rem traditam, vel precium solutum.

In quo comperies Bar. & reliquos in contractibus stricti iuris etiam post rem traditam, vel precium solutum, non negare ius agendi cuicumque læso vltra dimidiam, sed variant in cognoscendo remedio, quo agendum sit, vt constat ex Bar. Bal. Paul. hic, ex Alex. & Aret. in d. l. si quis cum aliter, & late Cremen. hic 3. Amp. num. 28. Cagnol. num. 63. Ex quibus colligitur, receptam esse sententiam, vt etiã in contractibus stricti iuris læso vltra dimidiam succurratur, sed non actione eiusdem contractus, vt etiam resoluit Fulg. hic, n. 4. Alex. in d. l. si quis cum aliter. col. 2. num. 6. in fin. & ibi Claudius col. 1. vers. ex predictis. Ant. Burg. in d. c. cum causam. nu. 15. Afflict. in cap. 1. nu. 89. de feud. dat. in vicem l. commiss. Gregor. Lup. 5. par. tit. 5. l. 56. verb. menos.

Verius igitur & receptius est remedium huius l. in effectu in contractibus etiam stricti iuris locum habere, tam ad excipiendum, quam ad repetendum, licet gloss. hic & plures inuoluant, & Panorm. non resolverit in d. cap. cum causa, num. 8. in fine, nec Corn. conf. 240. n. 2. libr. 4. Probatum autem hæc recepta opinio ab identitate rationis. Nam & in contractibus stricti iuris militat æquitas, in qua hæc l. fundatur: quauis ad alios effectus sint differentiæ inter eos contractus, iuxta notata in d. §. actionum. facit tex. in l. in omnibus negotijs, 16. ff. de act. & obl. ibi, siue bonæ fidei sint, siue non. Eaque opinio apud Lusitanos indubitabilis erit per Ordinationē lib. 4. tit. 30. §. 3. vbi verbis vniuersalibus & geminatis extēditur hoc remedium ad omnem conuentionē cōmutatiuā, facit tex. in l. 1. §. cōuentionis, ff. de pact.

Sed hæc conclusio necessario restringi debet ad contractus, in quibus inuicem datur & recipitur: prout *supr.* diximus ad contractus bonæ fidei. Non enim hæc l. congruit mutuo, quod stricti iuris est, nec in eo quadrat tractatio læsionis ultra, vel citra dimidiã, minusq; electio illa conuento data in hac l. quicquid in mutuo, his non cõsideratis, aliqui inuoluant, & cum ijs Cagnol. *hic*, num. 58.

8 In eodem articulo resoluunt scriben. magis communiter, læso in cõtractibus stricti iuris, ad repetendum dari conditionem indebiti, vt tradit Cagno. *hic* n. 65. & 68. Alex. & Clau. vbi *sup.* in d. l. si quis cũ aliter. Sed videtur non cõgruere conditio indebiti, cum hoc casu quicquid soluitur, ex valido contractu debeatur, nec indebitum appellari posset, ideoque conditio illa non satis applicatur attenda doctrina, l. 1. ff. de condict. indeb. & §. item is cui, Inst. de oblig. quæ ex quasi contract. Nec obstat tex. in l. qui exceptionem, 40. ff. de cond. indeb. quam Bar. & omnes in proposito adducunt: Puto enim eam l. non bene applicari, quia loquitur de exceptione perpetua, & euidenter competente ab initio contractus, vt patet ex litera illius l. At in nostra materia, à principio omnia suam formam habent, nec datur euidens vitium, imo requiritur postea exacta probatio læsionis per multa extrinseca.

9 Vnde contra omnes hucusq; scriben. verius putarem in contractu stricti iuris læsis ultra dimidiã, competere actionem ex eo contractu, si teneatur cõmunis opinio gl. & Dd. quæ habet, in contractibus bonæ fidei actionem ex cõtractu dari in terminis huius l. No enim est vrgens ratio differentia, licet aliqui obijcere possint in contractu bonæ fidei actionem dari extra ea, quæ conuenta sunt, magis, quam in contractu stricti iuris; quod nihil obstat, cum in effectu secundum receptas sententias l. hæc ad cõtractus stricti iuris ampliatur, nec tunc profus extra conuenta actio datur, qui ex hac l. actum censeatur inter contractantes, vt alter saltem non minus accipiat, quam dimidium eius, quod dat, iuxta deducta in *preced. cap.* facit tex. in l. si is qui, 13. §. si. vers. plerumque ff. commo. Illud fortasse verius erit contra glo. & Dd. in omnibus contractibus in hac materia, magis competere conditionem ex le-

ge: attento quod hæc lex noue succurrit, cum antea nullum remediũ læsis in precio daretur, vt late probaui *supra* in primo ca. Nec obligatio tunc resultat ex tenore conuentorum, sed principaliter ex æquitate, cui hæc lex vires tribuit: & ita videntur concurrere omnia, ex quibus conditio ex l. dari debet, iuxta clara verba IC. in l. vnica, ff. de cond. ex l.

Retenta ergo recepta ampliacione, 10 quod hæc l. etiam in contractibus stricti iuris procedat, cauendum est ab Ias. & aliis, de quibus *sup.* qui contrarium receptum putauerint. Infertur etiam ad contractus innominatos, quatenus non cõtinentur in §. actionũ, Inst. de actio. vt & in illis locus sit remedio huius l. Qua in remisere lapsus fuit insignis Paul. Cast. *hic*, num. 13. dum ad contractus stricti iuris exemplum ponit in permutacione, quæ bonæ fidei est, per tex. apertum in dict. §. action. Et in hanc rem conducet, quod tractauimus in 2. par. Rub. c. 1. n. 10. vbi ex Fortun. & Dec. aliisq; recentioribus cõtra antiquiores probauimus permutacionem dici, non tantum cum species pro specie, sed etiam cum genus pro genere datur, quod etiam not. Emil. Ferret in l. iuris gentium, ff. de pactis, num. 41

Ex ijs etiam infertur, non esse magni 11 momenti id quod amplissime tractant Bar. Rom. Aret. & Ias. in d. l. si quis cum aliter. An hæc l. locum habeat in stipulatione interposita super contractu bonæ fidei: & locum habere asserit Bart. ex glo. *ibi*, subdens idem esse, quando in fine cõtractus adijceretur, quod partes præcedentia per stipulationem confirmabant, inuicem interrogando & promittendo, quam formulam in instrumentis consuetam esse tradit Bart. *ibi*, & in leg. 2. in fin. C. de condict. ob causam: debuitque citare text. apertum in l. iuris gentium, §. quod fere ff. de pact. vbi IC. ait solitum esse in instrumentis pactorum ea verba adijcere, interrogauit Titius, spondit Menius, ex quib. inquit resultare probationem stipulationis: Ad rem vero nostram cõmunis opinio est cum Bartol. vt tradit Alexand. in dict. l. si quis cum aliter, num. 3. Iason, num. 12. Cremen. *hic* n. 30. Cagnol. num. 7. Burg. in d. cap. cum causa, num. 9. Ias. in Rub. ff. de verb. oblig. n. 15. vers. 7. Ias. in l. cum mota, num. 12. C. de transf.

12

Quæ communis sententia, non solum vera, sed indubitabilis mihi videtur, quia ementes & vendentes, vel aliū contractum bonæ fidei gerentes interrogando & respondendo, formaque stipulationis utendo, nō minus intendunt contractum principalem gerere, eumque suo nomine appellare, ut constat ad sensum, probaturque ex doctrina IC. *in l. 5. §. conuentionales. ff. de verb. oblig. ibi, ex negotio contracto pendet.* probatur etiam ex tex. notab. *in l. 3. ff. de rescind. vend.* vbi habetur, emptionis & venditionis naturam non mutari, accedente stipulatione: in idque induci potest tex. *in l. si stipuler. 35. §. fin. ff. de verb. oblig.* dum habet, quod si in vendendo, vel locando, ad interrogata non respondeatur eo modo, qui in stipulatione necessarius est, valebit tamen contractus, si tandem consentiatur in eo, quod responsum est. Vult enim IC. nō mutari naturam venditionis vel locationis, licet contrahatur per modum stipulationis interrogando & respondendo, quasi semper attendi debeat natura contractus principalis, quem partes per stipulationem agere intendūt: de quo tex. vide omnino Duaren. ibi merito sugillantem cuiusdam audaciam in mutanda litera tex. is autem (cuius nomen & locum tacet) est Fran. Zoanet. *in lib. restitution. ad leg. Digest. cap. 14.*

13

Cum autem remedium huius l. extēdatur ad alios contractus bonæ fidei, & in effectu ad contractus stricti iuris, operæ precium erit speciatim de aliquibus conuentionibus tractare. Et primo de permutatione, in qua omnes scriben. *hic & in d. l. si quis cum aliter, & in d. c. cum causa, & vbiq.*, in hac materia asserunt omnino locum habere hanc l. tum quia in permutatione apte concurrunt qualitas commutationis: tum quia vicina est emptioni, *l. 2. ff. de rer. permut. l. sciendum, vers. pen. ff. de edil. edict. traditis à Tiraq. de retra. ligna. §. 1. gloss. 14. ex numer. 28.*

Sed quamuis ea sit receptissima opinio, maiori tamen declaratione eget: duplex igitur inspectio in permutationem cadit: prima circa quantitatem læsionis, secunda circa modū agendi. Circa quantitatem non aduertunt, nec explicant Dd. quanta esse debeat, ut permutati læso succurratur. Ego aduerto, quod

secundum veram computationem, quā probaui *in preced. cap. semper inspicere debet*, an quis accipiat saltem dimidium eius quod dat: & ita computatio læsionis erit certa & clara, si læsus probet rem, quam accipit, non valere dimidium eius quam dedit: prout si læsus dedit rem valentem viginti, accipitque aliam non valentem decem, nam si decem valeret, non diceretur læsio ultra dimidiam secundum hanc computationem, quicquid in exemplo permutationis dicat Paul. Cast. *hic n. 15. vers. pone.*

Dubitatio autem non leuis erit, si attendas communem opinionem diuersimode computantem læsionem emptoris & venditoris: asserunt enim scriben. quod si res valet decem, & venditor accipit minus quam quinque, dicitur læsus ultra dimidiam: si vero emptor tunc dat plus, quam quindecim, dicitur etiam læsus ultra dimidiam; quod ego in emptore improbaui *in cap. preced.* sed retenta communi opinione summe aduertendum esset in permutante læso, cui facilius, ob minorem læsionem succurreretur, si emptori comparetur, finge eum dedisse rem valentem viginti; si eum venditori æquaueris, non dicitur læsus ultra dimidiam, nisi res quam accipit, minus decem valeat, incipietque computatio à valore rei quam dedit. Si vero ipsum permutantem læsum æquaueris emptori, incipiet computatio à re quam accipit: & si ea valeat decem, satis erit quod alia res data valeat plus quam 15, ut læsio dicatur ultra dimidiam. Qua in re ego tunc adhærerem veriori computationi, quam cum Molin. probaui *in preced. cap.* ut inspicatur, an læsus receperit saltem dimidium eius quod dedit: quia in permutatione ea computatio vera manet, etiam secundum communem opinionem, equando permutantem læsum, venditori læso: ita enim in venditore agnoscunt omnes; militat etiam iuris regula *de sustinendo contractu.* Panor. *in d. ca. cum causa. num. 3.* & in hac materia receptum est, ut in dubio non censeatur læsio ultra dimidiam, quod ex gl. notat Bald. & ibi Raphael. Cuman. *in fin. princ. l. si fundus sterilis. ff. de reb. eor.* Quibus non expensis nec ita consideratis hoc videtur probare Molin. *in lib. de commer. qu. 14. num. 180.* licet contrarium colligi possit ex Paul. Cast.

Cast. in l. i. n. 1. ff. de rer. perm. dum æquiparat permutantem emptori.

Altera inspectio in permutatione est circa modū agēdi, Dd. enim dū permutationem omnino in hac reuenditioni æquant, non obscure significant, permutantem læsum agere debere iuxta modum, de quo in hac l. vt aduersarius suppleat, quod deest iusto precio rei, quam læsus dedit: vel eam restituat accipiatque eam, quam læsus accepit: & ita Decius consil. 10. colum. 1. & seq.

15 Sed contrarium noue aduersus scriben. tradit Molin. in consuet. Paris §. 22. n. 41. audacter asserens omnes deceptos fuisse, nec in permutatione dari posse electionem, de qua in hac l. concludens, quod conuentus probata læsione in permutatione præcisè restituit læso ré, quā ab eo accipit: nec audietur, si velit supplere iustum premium. Quam opinionē legisse etiam memini apud Franc. Baldi in comment. ad ll. Rustic. pag. 3. n. 5. In id autem argumentatur Molin. à læsione in diuisione bonorum, de qua agemus in sequent. cap. Argumentatur etiam ab intentione contrahentium, dicens, quod in venditione alter vult rem, alter premium: ideoque inter ementem & vendentem recte admitti debet ea pensatio & supplementum: diuersum, inquit, esse in permutantibus, quia neuter (inquit) intendit vendere, sed vterque vult habere pensationem rei suæ in alia similis qualitatis. Ego puto veriore esse receptam opinionem: vt etiam in permutatione detur conuento ea electio, de qua in hac l. Militat enim ratio commutationis, & similitudo emptionis & venditionis: nec repugnat mens contrahentium, quia permutans, etiam si læsus sit in precio rei, quam accipit, eandem tamen rem principaliter habere prætendebat: atque ideo conuentus nullam ei iniuriam facit, retinendo rem, quam à læso accipit, supplendo ei iustū premium: & ita contra Molin. pro communi retorquetur eius argumētatio, considerando, quod vterque permutans rem alterius prætendebat: eamque vterque retinet, & sic in re permutata neutri eorum fit iniuria. Quæ tunc fieret, quando res non traderetur vel tradita euinceretur, l. 2. ff. de rer. perm. iniuria autem vel inæqualitas tunc in precio tantum est. Iuste igitur secundum

communem opin. in precio fiet pensatio & supplementum, secundum ea, quæ exacte deduximus supra in Rub. 2. par. ca. 2. num. 24. facit traditio IC. & Imperatoris, quod res omnes precio æstimantur: & per pecuniam ad æqualitatem reducuntur. l. 2. C. de constitut. pecu. l. si ita, ff. de fideiuss. cum aliis, de quibus supra in 1. parte. Rub. ca. 3. & in terminis in permutatione pro communi opinione id probat tex. in cap. ad quæstiones, de rer. permutat. ibi, certam pecunie summam, vt sic ad æqualitatem permutationes valeant peruenire, & ibi, pecuniam posse refundi.

16 Limitatur tamen hæc receptissima conclusio, ne procedat in permutatione beneficiorum: vt tunc cesset remedium huius l. etiam si alter ex permutationibus læsus sit ultra dimidiam reddituum sui beneficii, quod secure, vt receptum tradit Pantha. Cremen. hic n. 128. in 29. fallen. referens Vbald. & plenius Cagn. hic num. 57. & ita eleganter consuluit Decius, consil. 210. & cum Decio Probus ad Ioan. Mon. in cap. fin. de renunc. in 6. & Rebuff. in 2. tō. ad ll. Gallie. d. tit. de rescis. contract. gloss. 15. num. 10. pag. 183. & Gregor. Lup. in l. 56. tit. 5. in 5. parte: ex quibus ea dicitur communis opinio, maxime cum eam probent Anch. & Imol. in cap. cum causa, de empt. & vend. & ita asserit Couar. lib. 1. resol. cap. 7. Contrarium autem aperte respondit Cald. consil. 4. de rer. perm. & eo non relato Anton. Burgen. in d. c. cum caus. num. 69 vbi non male respondet fundamentis communis opinionis. Quæ mihi non videntur concludere. Argumentantur enim Dd. quod beneficium est quid spirituale, in quo non cadit æstimatio: sed facile replicari posset, separatā esse causam reddituum & temporalitatis beneficiorū, à iure eorum spirituali, ex d. c. ad quæstiones, de rer. perm. Minus obstat aliud fundamentum cōmunis opi. quod post perfectam permutationē vterq; possidet ex autoritate superioris confirmantis, nō à permutate. nam ea autoritas non tollit restitutionem, nec remedium aduersus tantam læsionem, vt infra in 2. part. Prædicta vero communis opin. cessabit in pensionibus, in quibus non vigent rationes, quæ assignantur in beneficiis: & ita de læsione in assignanda pensione, tradit Steph. de gratis, §. in primis. n. 88.

17 Consecutiue ad similitudinem emptionis & venditionis tradunt omnes *hic*, & in dictis locis, remedium huius l. pariter locum habere in locatione & conductione, quæ & bonæ fidei est, & emptioni vicina. l. 2. ff. loc. quod notat glo. in l. si ea pactione, C. de usur. gloss. in l. si olei. C. locati: non vero id notauit glo. in l. item si precio. §. fin. ff. loca. licet ex eo loco eam ceter Roma. in d. l. si quis cum aliter, nu. 18. Et in locatione consuluit idem Rom. (quem referunt & sequuntur Cagnol. & Creme. *hic*.) *conf.* 42: . dicens *ibidem* num. 1. tunc æstimandam esse læsionem attentata consueta mercede, an minus dimidia res locetur, vel ultra dimidiam conducatur.

18 Ego vero in locatione, & conductione, ex consueta pensione vel mercede, consentirem resultare idoneam, seu præsumptiuam probationem. Vero simile enim est consueta mercedem iustam esse, nec homines communiter tanto minoris locare, nec è contra tanto pluris conducere vt læsi maneant ultra dimidiam iustæ mercedis. Sed crediderim posse admitti contrariam probationem, qua liqueat cessare tantam læsionem: prout si conductor fundi se læsum dicat, attentata solita mercede; locator autem concludenter probet, conductoris detrimentum non excedere dimidiam, facta computatione valoris fructuum deductis impensis. Tunc enim opinio veritati cedere debet, iuxta vulg. reg. l. coninuus, §. cum ita, ff. de verb. oblig. glo. in Auth. sed iam necesse. C. de dona. ante nup. Et ita si conductor excipiat, arguatque ex consueta mercede, replicabit locator ex rei veritate, obtinebitque ex decisione huius l. requirentis talem læsionem, qua constet non accipi dimidiū eius quod datur.

19 Nec omitto, quod in locatione consuluit Dec. *conf.* 583. *ad si. vers. vlt.* vbi mirabiliter scripsit hanc communem sententiā, & remedium huius l. in locatione & conductione non procedere post finitum contractum, cuius tempore durante partes inuicem conuenta implēt. Fragiliter vero Dec. ibi argumentatur ex nonnullis *brocardis*, vt nostri vocant, dicens tunc non esse iam contractum in rerum natura, & non entis nullas esse qualitates: aliud tamen argumentum sentit, quod colorem habere posset, si

ita inducatur, quod finita locatione non videntur cōgruere verba huius l. quibus conuento electio datur, qua electione frui nō potest cōuentus, si post finitā cōductionē agatur, & consequenter videretur cessare dispositio huius l. cū eius verba huic speciei non congruant, iuxta gl. celebrē in l. mancipia. verb. ad vocandū. C. de seru. fugit. quam extollit Rom. *sing.* 489. Hypol *sing.* 339. ornat Felin. in ca. nonnulli, nu. 34. *vers.* Ampl. de rescrip. & plures, quos citat Tiraq. de retract. ligna. §. 8. glo. 7. nu. 1. a

a Adde Alexan. in ca. cum non ab homine, nu. 8. cum duobus seq. de iud.

Ego vero in praxi contra Dec. consului, & obtinui coram grauiss. senatoribus, pro plebeio quodam contra virum nobilem & potentem. Contigit enim conductorem finito tēpore contractus agere ad repetendum quod dederat ultra iustam pensionem, probando se læsum ultra dimidiam ipsius iustæ mercedis, & contra Dec. considerabam, etiam finita locatione vigere rationem & æquitatem huius l. & rationem naturalem vulg. l. nam hoc natura, ff. de cond. inde. Considerabam magis contra Dec. quod etiam in venditione, de qua agit hæc l. certum est re tradita & precio dato contractum finiri, tamen ob læsionem actio datur. Inducebam magis contra Dec. apertissimam communem sententiam omnium scribendum secure ampliant remedium huius l. ad locationem & conductionem, tam ad excipiendum, quam ad repetendum, & sic tam manente, quam finito contractu: maxime attentata communi resolutione, quæ habet actionem in his terminis triginta annis durare, & consequenter, licet finita locatione non sint termini apti ad electionem illam conuenti; non tamen negare debet remedium huius l. in eo, quod dari potest ex præcedentibus fundamentis & auctoritate Alex. ita sentientis *consil.* 107. *ad fin.* nu. 18. li. 3. ibi. *promissi vel soluti.*

Ex præcedentibus infertur vtiliter ad opinionem Bar. in l. licet, C. loca. qui ad terminos huius l. & ad læsionem ultra dimidiam reducit materiā sterilitatis ad remittendam pensionem, de qua re principaliter agit IC. in l. ex conducto, §. si vis. & l. si merces, §. vis maior, ff. loca. Imperator

in d. l. licet. Summus Pontifex *in cap. propter sterilitatem, de locat.* Nam circa dignoscendam sterilitatem & causam remissionis in locatione non satis rem explicant illa iura. Gloss. autem variat *in d. l. licet, verb. sterilitatis: & in l. si uno, ff. loca. glo. Panorm. & alij in d. cap. propter.* AZO. *in summa de locato, nu. 28.* Melius vero id explicat apud Lusitanos *Ordi. lib. 4. titul. 61.* & apud Hispanos *l. 22. titul. 8. in 5. part.* vbi doctus vir Gregor. Lup. opinionum varietatem refert, quod etiam fecit Cor. *consil. 128. numer. 25. lib. 2.* Ad rem igitur in ea varietate dixit Iacob. Aret. Cin. & clarius Bart. *in d. l. licet.* vt sterilitas dicatur ad remittendā pensionem conductori, quando tam pauci fructus colliguntur, quod conductor soluendo pensionem conuentam, maneret læsus vltra dimidiam: quod etiam variando probat Bal. *in d. l. licet, num. 2. in fin.* Butr. & Imol. *in d. cap. propter.* Pau. Cast. *in d. l. ex conducto, §. si vis, num. 5.* dicens hanc opinionem rationabilem: & Alex. *consil. 107. num. 18. libr. 7. & consil. 3. num. 6. libr. 1.* probat etiam Ant. Gom. *de contract. ca. 3. nu. 18.* Ant. Capi. *decis. 88. nu. 1.* Corne. *consil. 128. numer. 26. libr. 26.* Parisi. *consil. 88. nu. 23. lib. 1.* Gigas *de pensione, qu. 66. nu. 17.* dicitque hanc opinionem magis communem Aret. *consil. 52. numer. 2.* Soc. Nep. *consil. 68. num. 9. libr. 2.* Hieron. Grat. *consil. 161. n. 5. li. 2.* Intelligendo quod tunc ex parte conductoris prius deduci debent semen & expensæ, ex Barto. & Paul. *nu. 4. in d. §. vis maior.* Aretin. *d. consil. 52.* Socin. Nep. *d. consil. 68. num. 9.* Grat. *d. consil. 22.*

22 Ad praxim vero in hoc frequentissimo articulo summe notandum est, à tot Dd. receptiorem asseri opinionem antiquorum & Bar. *in d. l. licet.* Plures enim contradicunt, vt per Sali. & Fulg. ibi Panorm. *in d. cap. propter.* Fulgo. *in d. §. vis maior.* Fran. Lucan. *in tract. de fisco. 4. par. num. 9.* Firmian. *de Gabel. 2. part. num. 56.* Adeo quod aliam sententiam in ea re magis communem dicebat Corn. *d. consil. 128. num. 26. lib. 2.* contrariumque tenuit idem Bar. *in d. §. vis maior.*

Ego vero in hac re aduerto, inefficax esse argumentum Bar. *in d. l. licet,* & aliorum, de quibus *supra,* dum arguunt ex ratione bonæ fidei. Ea enim militat ad implenda conuenta, maxime quum in conductione non auferatur lu-

crum conductori, vnde è contrario idè dicendum videretur in damno. Nec in illis terminis recte applicatur decisio huius l. loquentis de læsione initium habente à tempore contractus, vt agnoscunt Bartol. & Fulg. *in d. §. vis maior.* & Imol. *in d. c. propter.* Et contra Bart. non leuiter inducit literam *d. §. si vis. l. ex conducto,* Aret. *d. consil. 52.* Sed pro opinione Bar. *in d. l. licet,* quæ receptior videtur, recte induci possunt verba text. *in d. §. vis maior. ibi, læsi plus quam tolerabile est.* Quæ verba expendit Fulg. *ibi* & Pau. *num. 4.* facit item text. *in d. c. propter, ibi, magno incommodo.* Ea enim verba S. P. & IC. de fructibus grauitè læsis, non de omnino consumptis loquuntur.

In ea autem ambiguitate aduertendum est, quod summus Pontifex, *in d. c.* vtitur verbo *pro rata* respectu quãtitatis & pensionis. IC. vero *in l. si uno, §. vbi que, ff. loc.* vtitur eodem verbo, *pro rata,* respectu temporis: Aduertendum etiam, quod IC. *in d. §. si vis, & in d. §. vis maior.* agit de remittenda pensione tota, non pro rata, quod non aduertunt Dd. *in dictis locis.* Similiter IC. *in d. §. vis maior,* loquens de fructibus grauitè læsis agit de læsione & calamitate ex vi extrinsecæ. At *in d. §. si vis. l. ex conducto, in 1. parte* loquitur de eadem vi extrinsecæ, faciliusque in ea succurrit conductori: debetque eleganter intelligi & ampliari *per d. §. vis maior,* vt non solum procedat fructibus profus extinctis, sed etiam grauitè læsis *in 2. parte* agit IC. *in ver. si tamen,* de sterilitate contingente ex vitio rei, & tunc non tam facile succurrit conductori. Deinde *in d. §. si vis,* sequitur versu. *Sed si labes, vel tabes secundum aliam literam:* in quo versu. ponuntur ea verba, *ne supra damnum seminis amissi mercedes agri prestare cogatur.* Quæ verba expendebat Aret. *in d. consil.* quasi significare videantur omnium fructuum destructionem. Sed tunc intelligit Aret. ibi per ea verba limitari præcedentem regulam de læsione contingente vitio rei conductæ, circa vim extrinsecæ, vt & tunc releuetur conductor, si omnes fructus extinguantur. At *d. ordin. & d. l. parti,* indistincte conductorem onerant, quum sterilitas ex vitio rei contingit, mirumque est, cum IC. tantum discrimen constituat, an sterilitas resultet ex vi extrinsecæ,

feca, an ex vicio rei, id à Dd. raro animaduerti, vt colligitur ex ipsis in locis supra citatis, & ab Azo. in *summa. C. lica. n. 28. vers. sicut autem.*

24 In eadem re aduertendum est, retenta opinione Bart. in *d. l. licet*, dum læsionem ex euentu refert ad terminos huius l. non videri verum exemplum Paul. in *d. l. ex conducto, §. si vis, nu. 5.* quatenus loquitur de conductore, qui soluere debet viginti, & colligit tantum decem. Nam si vere decem sunt deductis expensis, ià patet non esse læsionem vltra dimidiam. Opinio etiam Bart. locum habet, tam vbi pensio soluenda est in fructibus, quàm in pecunia: & vtroque casu computatio læsionis fieri debet, si fructus deductis expensis non ascendunt ad dimidium eius, quod solui debet locatori.

25 Sed magis memorandum est, quod Paul. Castr. tradit in *d. §. vis maior, num. 5.* (nec enim alius ita explicat) vt conductor ita ex euentu læsus semen & sumptus deducat, si qui autem fructus supersunt, domino seu locatori tradat, & à residuo liberetur ob læsionem illam, quam Bar. in *d. loco* considerauit: & receptior opinio sterilitatem appellauit: quod expressim decidunt *d. Ordin. & d. l. part.* Et sic conductor, qui ex fructibus deductis expensis non recipit dimidiū eius, quod soluere debet, semen & expensas deducet, nihil vero ex fructibus vltra expensas retinebit. Et ita ex declaratione Paul. Castr. eleganter explicabitur tex. in *d. cap. propter*, ibi *prorata.* Et *d. l. licet*, ibi, *iuxta bonam fidem.* Quæ resolutio facilitatem, & æquitatem habet. Opinio enim Bart. receptior in *d. l. licet*, non ita rem explicat.

26 In ea autem vtilissima materia iure decisum est, non excusari conductorem, si renunciaret casibus fortuitis: tunc enim conuentio legem fecit, iurisque beneficium tollit, tex. apertus in *l. si quis fundum*, 10. vel secundum Flor. *l. si quis domum 9. §. Iulianus ff. loca.* cuius non meminit Albe. dubitans, arguensque ad partes in *d. l. licet, num. 2. & seq. C. loc.* nec Sal. ibi ad fin. nec Gra. *consil. 161. nu. 15. lib. 2.* Quia in re sufficit secundum aliquos, renunciare generice omni legum auxilio, vt tradit Anton. *Cap. decis. 86. nu. 10.* Item aduertendum est ex d. tex. satis expressio, sat esse renunciare generice casibus fortuitis, nullum in specie expri-

mendo, vt in materia volunt communiter Dd. maxime Alex. in *l. sed & si quis. §. questum, nu. 12. & ibi Ias. num. 14. ff. si quis cautionem.* Imol. in *cap. 1. num. 23. de commod.* Corne. *consil. 128. num. 13. lib. 2.* Ias. *consil. 107. col. 3. libr. 1.* vbi hanc dicunt communem sententiam in contractibus. Quod memoro, vt caueas à gl. male contradicente, in *d. l. si quis fundum.* Et à Costalio errante in *d. §. questum.* Et à Bellon. non bene sentiente, *consil. 21. nu. 12.*

Nec obstat tex. in *d. §. questum*, ex quo 27 contradicebant gl. & Costalio vbi sup. & alij alibi: verba autem tex. ita habent. *Questum est, an possit conueniri, ne vll. exceptio in promissore deserta iudicio sistendi causa facta, obijciatur: & ita ait Attilicinus conuentionem istam non valere: Sed ego puto conuentionem istam ita valere, si specialiter causa exceptionum expressa sint, quibus à promissore sponte renunciatum est.* Videtur igitur Vlpianus requirere, vt casus fortuiti specialiter exprimantur, sed non obstat is tex. quia communiter restringitur ad promissiones iudiciales, prout illa de sistendo, de qua ibi agitur: diuersum autem est in contractibus & promissionibus extrajudicialibus, vt Bar. ibi *col. 2. nu. 3.* Paul. *nu. 4. & 6.* Alexan. *nu. 12.* Ias. *n. 14.* Imol. Corne. & Ias. vbi sup. Nec deest ratio differentie ex mente scriben. licet non ita explicent, quia in promissione sistendi, alijsque iudicialibus principaliter attenditur culpa vel innocentia partium: At in contractibus totum pendet à conuētis, vt probat tex. ad vtrumque optimus in *l. in conuentionalibus, §. 2. ff. de verb. oblig.*

Cogitabam aliquando nouo sensu accipi posse verba Vlpiani in *d. §.* vt significet non sufficere eo casu verba generalia, nec ea referenda fore ad casus fortuitos, non vero quod IC. ibi censet, generalia verba dici, quando in illis fit mentio de casibus fortuitis: quia tunc licet casus generaliter exprimantur, id sufficere debet, vt casus contingens non excuset: arg. *l. 1. ibi, specialiter, C. de pos. & in l. que fortuitis, in fin. C. de pignor. acti.* facit iuris regula, quæ habet expresso genere expressas censeris eius species, *l. si chorus, 79. vel 77. ff. deleg. 3. ibi, perinde est quasi singuli.* Et *l. si duo, §. 2. in fin. ff. de admin. tutor.* & vtroque Bar. Generalis igitur promissio intelligi potest in *d. §.* quæ ita conciperetur, faciam vel sistam, sine vlla 28
exce

exceptione vel excufatione: vel quæ fieret per similia verba, in quibus non haberetur mentio de casibus fortuitis: quia tunc non videretur cogitatum de impedimento ex casu fortuito, qui etiam nõ speratur, iuxta Fulgol. §. *sacram l. inter stipulantem*, ff. de verb. oblig. Et sic cum fit mentio vel renunciatio casuum fortuitorum, etiam in genere, nõ potest omiffa censerì eorum renunciatio vel cogitatio: nec est cur sine effectu maneat tam clara promiffio: secundum quam interpretationem cessant quam plures difficultates scriben. circa illum §.

29 In eadem tractatione non omitto celebrem & vtilem articulum de casu insolito. Solent namque plures scriben. tradere, quod suscipiens casus fortuitos, vel eis renuncians, non intelligitur sentire de insolitis, vt notat Bar. in d. §. *quæsitum*, numer. 3. in fine, & ibi Fulg. numer. 11. idem Bar. in l. *Scio. §. medico*, in fine, ff. de annu. lega. & cum Bar. est b Iaf. in d. §. *Idem Iaf. ad por. in §. item is*, 18. nu. 4. *litera f. Insti. quibus modis re contr. ob. quæsitum*, nu. 33. & plures, quos ibi refert, & Alexan. *consil. 28. num. 10. libr. 1. Socin. consil. 123. num. 11. ad fin. libr. 4. Corn. consil. 23. lib. 2. Rip. de peste, in 2. par. num. 75. versic. mihi placet. Imol. in l. precia rerum, ad si. ff. ad l. fale. Felin. in ca. sedes, col. 2. num. 3. de rescri. sentit etiam Afflict. decis. 150. num. 22. Qui omnes ad id citant tex. in l. *fistulas §. frumenta*, ff. de contrah. empt.*

Sed in eo articulo mire variant Dd. & primo ipse Bart. summamdo tex. in d. §. *frumenta*: contrariumque tenent pluri- mi, maximè Bald. in d. §. *quæsitum*: & ibi Angel. & alij, quos sequitur Alex. nu. 14. & Imol. sibi contrarius, in cap. 1. col. 10. *commo.* & Dec. *consil. 7. col. 4. vers. 4. Iaf. sibi contrarius, consil. 107. libr. 1. vbi hanc dicit magis communem opinionem, contra Bar. Et ita sentit in d. l. Scio. §. medico. Qui omnes constanter affirmant, in renunciatione casuum fortuitorum, comprehendi insolitos, nec excufari renunciantem ex raritate talis casus. Et quod magis mirum est, in hanc sententiam hi omnes citant eundem textum in d. §. *frumenta*, vt non immerito hanc Dd. varietatem nimis miretur Firmian. de Gabel. 2. par. nu. 57.*

30 Ego veriore puto opinionem contra Bar. aduertoque eam tenere eos, qui rem magis ex professo tractant, quod

præponderat in dignoscenda communi opinione, vt per Alc. *libr. 1. parere. cap. 17. Pro hac parre vrget, quod appellatio casu fortuiti proprie congruit casui rarissime contingenti, vt tradit Corn. consil. 128. ad fin. libr. 2. idque omnes agnoscunt. Cum igitur secundum iuris regulas, verba proprie intelligi debeant, consequens erit, conuentionem casus fortuiti intelligere de magis insolito. Iuuatur etiam hæc opinio, eo quod absque pacto non excufatur conductor ex casu solito, sed ex insolito, euenienteque contra morem regionis, vt notat gloss. *mag. ad fin. in d. §. vis maior. Alber. in d. l. licet, C. loca. Probat tex. in d. l. ex conducto, §. si vis, ff. locat. ibi, solis feruore non assuetis. & ibi, si vero nihil extra consuetudinem acciderit. Atque ideo suscipiens casum fortuitum, intelligendus est sentire de insolito, quia ad consuetum non erat necessaria conuentio: & idem sentit Salic. in d. l. licet, ad fin.**

Nec dubito Tex. in d. §. *frumenta*, male à Bartol. & sequacibus adduci: magis vero contrarium probare, verba

c Solent interdum interpretes in re alioquin facili & simplici, graue ac difficile sibi negotium facessere, & in verb. per se perspicuis, nescio qua, vel nan curantia, vel potius imperitia densissimas & sibi, & alijs tenebris of- fundere, quemadmodum in huius §. interpretatione videre est in qua mirum est, quam titubent, vacillent, & nunc aiant, nunc inconstanter negent. Tu vero reiectis illorum omnium confusis tricis, intellige verbum tempestatis, nihil aliud hic significare, quam tempus ipsum, vnde & ipsa dicitur, vt & apud Salust. in Iugurtha: Ea tempestate in exercitu nostro fuere complures noui atque ignobiles: & apud Cicer. de Orat. libr. 3. Qua tempestate Pænus in Italiam venit, & apud ceteros plerosque omnes authores passim: quod restatur Sext. Pompeius, ac Non. Marcellus post Varronem. Vendita igitur frumenta in huius §. specie in herbis consistentia fuerunt, & venditor periculum, quod à vi, vel ipso tempore proueniret, recepit, fuerunt deinde frumenta ab immoderata niuium copia corrupta. quarebatur ecquid ad venditorem detrimentum spectaret? respondet IC. temporis verbum in venditionis lege positum sic esse exaudiendum, vt stata, solita, atque ordinaria anni vices non excepta videantur, sed si quid præter illas præterque consuetum temporum ordinem ingruerit, non autem villo modo autem

tempestatis verbum in hoc §. procellosum turbinem significare potest, ut doctores arbitrantur: quia tempestas in eum acceptam dum grandines, procellus, ceteraq; similia ita pra se fert, ut quamuis essent immoderatissima ha niues, de quibus IC. agit, non contra tempestatis consuetudinem, sed iuxta propriam ac germanam illius violentiam, ingruisse dicende forent. Quomodo quis facile ex Plin. libr. 18. cap. 28. eliciet, quomodo igitur in eo vertebatur, quod niues à venditore excepta non videbantur, cum illarum influxus ordinarius solennis ac perpetuus esset, ac decisionis ratio ea fuit, quia non tantus ingruere solet, & consequenter praeter, seu contrastatam & firmam temporis consuetudinem is foret, quae vera interpretatio & fortuitos casus proprie eos dici probat; qui sunt insoliti, & questionem, quam proponunt doctores, utrum casus fortuiti renunciatione excepti, casus insolitos circumscribant, eadem esse ostendit, ac si tractaretur, utrum casuum fortuitorum renunctio, casus fortuitos excludat, atque omnino ableget.

autem tex. ita habent, frumenta quae in herbis erant cum vendidisses, dixisti, te, si quid vi aut tempestate factum esset, praestaturum, ea frumenta niues corruperunt, si immoderata fuerunt, & contra consuetudinem tempestatis, agi tecum ex empto poterit.

Venditor ibi susceperat vim & tempestatem, niues frumenta corruperunt, IC. respondet, si niues immoderate fuerunt contra consuetudinem, venditorem teneri.

Ac proinde aperte significat casum fortuitum magis dici, qui insolitus est, & de tali intelligi conuentionem, vel susceptionem casus fortuiti, ut melius ad illum tex. aduertunt, Bald. Cum: & Imol. vbi supra, & ita ex illo tex. cauebis à multis, qui casus solitos incaute fortuitos appellant: potius enim ex illo text. casus insolitus dicitur fortuitus, & ita ex d. §. eleganter colligit Bald. in cap. quoniam frequenter, col. 3. numer. 9. & sequ. ut lit. non cont. quem male citat Iason in d. §. quaesitum, numer. 33. & ita sentire videntur gloss. Alber. & Salic. dum summant illum. §. quod obligans se ad insolita, non tenetur de solitis, quasi dicant, casum solitum non censerit fortuitum: nec ad eum haberi respectum in renunciatione casuum fortuitorum, ut etiam notat Bal. in cap. cum olim, numer. 5. de

consuetud. Ex quibus cessat dubitatio Ant. Rub. in l. vinum, numer. 80. ff. si certum petat. vbi contra fidem omnium codicum, legebat negatiue d. §. agi non poterit, quae litera negatiua stare nequit attenda q. & decisione IC.

Quoad praedicta vero dubitatur, qualiter dicatur casus insolitus. de quo per scribē. vbi supra. videturq; tenendū, quod consuluit Socin. & sequitur Ripa. de peste, 2. par. nu. 78. ut in proposito dicatur insolitum, quod ante quadraginta annos non contigit, id enim tempus longissimum iure appellatur, & per tantum spacium rumor vel memoria rei euanescit: ut probat tex. in Authent. hac constituit. in nou. cell. 8. facit tex. in l. prima, post princip. versi. si tamen aliqua, ff. de flumin. Hic particulariter apud Conimbricam non censetur casus insolitus ex inundatione fluminis Mundae, solet enim non raro agros inundare cum magno incolarum detrimento. Ex quibus periclitatur, quod consulere graues Dd. circa conducentem vectigalia ob spem, quod Rex vel Papa resideret in eo loco, quod excusandus sit succedente diminutione ex recessu principis: ita Anch. consil. 402. Aim. consil. 95. numer. 3. Felin. (si is est) consil. 23. num. 8. qui idem sentiunt, etiam si conductor casum & periculum susceperit, contra quam opinionem fortissime vrget, quod Bal. & plures supra, relati dicunt de casu insolito, ne scilicet excuset suscipientem casum fortuitum. Magis etiam videretur is casus non censendus insolitus: nec de eo iudicandum tanquam de casu inopinato, & non sperando: experientia enim docet & principes, magnosque dominos amplam ditionem habentes, non raro locorum habitationem & visitationem alternare, nec est vero simile, quod princeps in eodem loco semper resideat, facit illud Salustij in Iugu. plerumque regie voluntates, ut vehementes, sic mobiles saepe ipsa sibi aduersa sunt. & illud Iob de homine, nunquam in eodem statu permanet.

Retenta autem opinione Bart. ut renunctio casuum non comprehendat nimis insolitum, quaestio est, quid si in contractu exprimat, ut conductor non excusetur, etiam ex casu incogitato, & Corn. in d. cons. 23. li. 2. adhuc retinebat. Opin. Bart. refert, sed non resol-

resoluit Ripa *d. loco. nu. 82. & seq. idem* videtur respondisse Alex. *conf. 28. numer. 9. libr. 3. ibi, de omnibus alijs casibus, qui imaginari possunt.* Iuncta resolutione, quam *ibi dem* tradit, *num. seq.* Ego contrarium iudicatum in senatu regio accepi, idque verius puto: tum ex opinione, quam plures veriore & magis communem dicunt contra Bar. *sup. num. 30.* tum quia ea verba satis indicant liberationem maximam & præmeditationem, quæ etiam in genere sufficit, iuxta tex. *in l. qui iure, ff. de milit. test. c. ijs,* quæ adducit Matth. Afflict. *dec. 44. n. 11. nec debet clausula illa tam enixe expressa sine effectu manere.*

34 Ad supra dicta dubitari solet, cur ex sterilitate releuetur conductor, cum eidem non auferatur lucrum: nec augeatur pensio ex felici euentu. Cin. *in l. legem, C. loca. Bal. in d. l. licet, C. eodem.* Fulg. *in d. §. vis maior. Socin. Nep. conf. 68. nu. 10. libr. 2.* Ideo gloss. *in d. §. vis maior,* resoluit, quod si lucrum conductoris maximum fit, puta fructibus in duplum crescentibus, idque casu contingat, non principaliter ex diligentia & opera conductoris, tunc augebitur pensio vel merces, quod in effectu probat Bar. *ibi,* quando lucrum est ex augmento fructuum, non ex valore aucto; & ita post Innocent. Ioann. Andr. Anchar. tenet Imol. *in d. cap. propter. num. 14.* idque, vt receptum secure probat Ant. Gome. *in libr. de contra. cap. 3. nu. 19. vers. item quero.* & Costalius *in annota. d. §. vis maior,* & Firmian. *de Gabel. 2. part. num. 39.* & ita *l. 23. tit. 8. in 5. part. & ibi.* Gregor. Lup. Sed ea opinio non seruat, contrariumque verius probant Salic. Fulgo. & plenius Paul. Castr. *in d. §. vis maior.* & Socin. Nep. *d. conf. 68. num. 10. libr. 2.* & Aret. *in l. si quis cum aliter, numer. 8. ff. de verb. oblig.* dicens quod non posset aliter iudicare. Fortissime vero probatur hæc opinio *ex d. §. vis maior, ibi, cui immodicum lucrum non auferatur.* Immodicum enim significat maximum & nimis excedens, nec aliter citra inuerecundam violētiam accipi potest. Passim enim ita legitur apud bonos auctores, vt illud, *immodicas epes,* & apud Liuiū, *lingua immodicus* Sed melius apud IC. *immodico precio,* pro maxime nimio, *in l. non dubium. 14. ff. deleg. 3.*

35 Nec huic sententiæ obstabit tex. C. (quæ gl. & aliqui pro prima opi. adducunt) *in l. 2. C. de alluio. vbi habetur, quod si ex*

inundatione Nili ditiores fiant possessores, pro terris quas possident, tributa cognoscant, & è contra. Aliqui ibi putant speciale in prædijs publicis seu fauore fisci, & ita glo. *in l. 1. C. de iur. emph. gl. in l. legem. C. loca.* cum qua transeunt scriben. Ego vero intelligo *d. l. 2. de augmēto ipsius rei,* non fructuum: vt satis colligitur ex litera. Hic autem de fructibus agimus, non de re aucta, & in iis terminis non est differentia inter prædiū fisci vel priuati: quo retento patet etiam *d. l. 2.* non loqui de prædio locato, sed de tributario: quando scilicet ad quantitatem terræ tributum soluendum est, quod suadetur ex verbis *dict. l. 2. ibi, pro terris quas possident.* Et ita sentit Alber. *in d. l. 1. C. de iur. emph. & cum eo Iaf. ibi num. 78.* arguentes quod tunc onus seu tributum rei, non personæ adhæret. *l. Imperatores. ff. de publ. & vectig. l. 3. C. sine censu vel reliq.*

In ea tamen scriben. varietate proxime relata, circa gl. *d. §. vis maior.* an ex maxima vbertate augeatur merces vel pensio? notab. distinctionē scribit Paul. Cast. *in l. cotem. §. qui maximos, col. 1. n. 2. ff. de publ. & vectig. & Soc. Nepos d. conf. 68. ad fin. libr. 2.*

Tandem memorabile est quod aperte 36 vult gloss. (ad quam aduerti non solet) *in l. in venditione, §. 1. verb. etiam si minoris, ff. de bon. auth. iud. poss.* vt creditor auctoritate iudicis succedens, vel missus in possessionem bonorum debitoris, non possit rescindere locationem à debitore antea factam: licet probare possit læsum fuisse debitorem vltra dimidium iustæ mercedis, quod confirmatur ex tex. *ibi,* dum creditorem tantum admittit ad rescindendam venditionem vel locationem, quando in eius fraudem debitor vendidit vel locauit: sicut in patrono & liberto inquit tex. *in l. 1. §. si quis in fraudem. ff. si quis in fraudem patrono.*

Ex dictis autem in locatione apte in- 37 fertur ad emphiteusim, an in ea locus sit remedio huius l. in quo variauit Specul. vt refert Paul. & referunt alij, dubitauit Imo. *in c. cum dilecti, n. 18. de empt. & vend. inclinans cum Spec. in partem negatiuā: & ita secure Iaf. in l. de quib. n. 28. ff. de legi. idem Iaf. in l. 1. n. 75. C. de iur. empt. in ea re dubitasse videtur Fabia. de empt. & vend. 8. q. n. 14. varias autem opiniones plenius refert Cagno. *hic ex nu. 203.* latius etiā distinguens, vt per eum, quem vide.*

Ego absque dubio ex scriben. assero communem esse opinio. quod hæc l. procedat etiã in contractu emphiteutico. Ita enim Bar. *hic num. 6. in fin. Sali. n. 8. Paul. Cast. n. 14. idem Pau. in Authen. qui rem, in fine, C. de sacro. ecclesi.* Panor. *in d. c. cum causa, n. 8. de emp. & vend.* dicens ita tenere Dd. ita Roman. *in d. l. si quis cum aliter, n. 19. Panthal. hic, n. 36. Cepol. de simu. cont. 1. cas. Ferrarien. seu Papien. in sua praxi, in forma libel. ad fiet. prasta. ad fin. Rebuff. in d. 2. tom. tit. de rescis. contra. art. vni. glo. 15. n. 112.*

Nec dubito erroneum esse præcipuũ fundamentum Specu. & Ias. dum arguunt ex eo, quod contractus emphiteuticus sit stricti iuris: quia licet ita esset, verius & receptius est remedium huius l. in effectu locum habere, etiam in contractibus stricti iuris, vt *supra* probaui. Aduerto etiam quod Dd. communiter in hac re loquuntur tam ex parte domini, quam ex parte emphiteutæ. Ias. autem contradicens tantum loquitur de domino, negans ei remedium huius l. & ita Benedic. *in ca. Raynutius. verb. & uxorem, num. 985.* communis autem opinio facilius obtinebit apud Lusitanos ex generalibus geminatisque verbis *d. Ordin. lib. 4. tit. 30.* contrarium vero apud Hispanos obtinebit *ex l. Tauri. 68. in fine.* vbi Anton. Gome. & Castil. non bene citant scriben. in hoc artic.

Intelligunt autem omnes hanc conclusionem, vt æstimatio læsionis fiat respectu iuris emphiteutici, vel pensionis soluendæ, non respectu directi dominij: nec de eo dubitandum erat, cum dominium (quod *directum* vocant) non transeat in emphiteutam. Adderem ego, vt æstimatio tunc fiat habito respectu ad solitam pensionem: sed in praxi non vidi, nec audiui remedium huius l. in emphiteusi tractari, difficiliusque tunc admittendum putarem dominum allegantem se læsum, ita saluando opinion. Ias. est enim (si cum iudicio aduertatur) magna ratio differentiæ inter dominum & emphiteutam. Quæ omnia ad resolutionem huius articuli tutiora & magis perspicua videntur, quam ea, quæ inuoluit Burgen. *in d. cap. cum causa, n. 10. & nu. 13.* & Cagnol. *hic n. 205.*

PRIMA PARS L. II.

C. de rescind. vend.

CAPVT IIII.

S V M M A R I V M.

- 1 *Tractatur utilis q. ad materiam huius l. in locatione ab emptore facta venditori.*
- 2 *Agitur breuiter, an remedium huius l. competat in concessione feudi. Tractatur q. à Dd. male explicata, an hæc l. procedat in donatione remuneratoria, tam inter patrem & filium, quam inter extraneos, & nu. 4.*
- 5 *Vtiliter tractatur, an hæc l. locum habeat in actu liberatorio, & traduntur multa scitu digna, vsque ad n. 7.*
- 8 *Agitur de læsione creditoris vel debitoris in æstimatione rei in solutum data, & num. 9.*
- 10 *Agitur de adiudicatione iudicialiter creditori facta, an tunc locum habeat remedium l. & n. 11.*
- 12 *Tractatur plenissime, & elegantissime celebris quæstio, an in transactione locus sit remedio huius l. & primo referuntur Dd. in vtramque partem, vsque ad n. 15.*
- 16 *Explicatur & comprobatur in ea q. opin. Bar. à plurib. recepta.*
- 17 *Agitur notabiliter in eadem q. de intellectu tex. & glo. in l. Lucius. §. fin. ff. ad Trebel. vsque ad n. 19.*
- 20 *Agitur in eadem q. de intellectu l. sub pretext. C. de transact. & l. in summa. ff. de condict. indeb. & n. 21.*
- 22 *In eadem quæstio. eleganter agitur de intellectu in l. si superstite, C. de dolo, vsque ad n. 25.*
- 26 *Vtiliter traduntur aliqui casus, in quibus tutius procedet opinio affirmatiua & è contrario opin. negatiua in d. q. transactionis, vsque ad nu. 32.*
- 33 *Traditur & improbat communis opin. quæ remedium huius l. incaute trahit ad casum amplioris dotis viro data, vsque ad n. 35.*
- 36 *Probat elegantè magis in tali læsione succurri debere viro minorem dotem accipienti.*

AD tractata in precedenti c. utilis
 quæstio omittenda non fuit:
*Quid si emptor statim locauit, vel
 in Emphiteusim dedit venditori rem ip-
 sam, posteaque venditor agit de remedio hu-
 ius l. & obinet ex probatione læsionis ultra
 dimidiam: emptor autem supplet quod iu-
 sto precio deerat, sed vult rescindere locatio-
 nem vel emphiteusim: venditor replicat di-
 cens conuentiones esse diuersas, & rem adhuc
 manere apud emptorem? Ego pro emptore
 consului: vero simile enim est, quod
 emptor non concederet rem in emphi-
 teusim venditori, nisi quia viliori precio
 emerat, idque in partem precij cense-
 tur, vt probat tex. in l. si sterilis, §. si tibi,
 ff. de actio. empt. & textus in l. qui fundum,
 75. & l. fundi partem, ff. de contrah. empt.
 Facit etiam iuris ratio (quæ multis confir-
 mari posset ex traditis à Dd. circa actū
 incontinenti sequutum) quod tunc ven-
 ditio censetur ordinata ad emphiteu-
 sim mox conuentam: vt notat Anch.
 consi. 262. & ideo rescisso principali con-
 tractu, rescindendus videtur, qui ex illo
 manauit: maxime cum emptor non ali-
 ter ita contraheret, argum. tex. in l. si quis
 aliam, 46. ff. de solut. ibi, nam non accepisset
 rem, nisi pro solido. & l. cum eiusdem, 34. ff.
 de edili. ibi, non nisi omnes empturum vel
 venditurum fuisse. Suadetur hæc opin.
 quia cum alter ex contrahentibus in
 parte recedat à contractu, alter po-
 test in totum recedere, quando aliter
 non contraheret, l. tutor, 49. §. 1. ff. de
 mino. vbi gl. multa iura adducit: & hoc
 colligi vel confirmari potest ex resolutis
 à Moli. in cōsue. Paris. §. 22. q. 9. n. 44. a Sic in
 multis habetur in iure ratio eius res-
 pectum Affirmat idem in proposito semper consulendi
 Dec. consil. 421. n. 3. & 4. Craue. cum alijs
 cons. 202. n. 13. & cons. 245. num. 3. & in no-
 stro responso pro Salomone Darderio contra
 Lambertum.*

Etus, quod partes non contraherent de
 vna re line alia, vt licet ex pluralitate re-
 rum viderentur resultare plures contra-
 ctus, ex intentione tamen contra-
 hentium pro vno iudicentur, d. l. cum
 eiusdem, & ita procedit tex. in l. si duos,
 44. ff. de contr. emp. sic limitata reg. l. si re
 deuenus, ff. de verbor. oblig. conducunt
 late tradita à Tiraq. de retr. et. ligna. §.
 23. gl. ff. 1. ex numer. 2. cum multis se-
 quent. Ex quibus & alijs comproba-
 tur utilis sententia circa quæstionem il-

lam, quando quis vendit rem ecclesie
 vel minori cum pacto (quod vocant)
 de retro vendendo: plures enim durif-
 sime tradiderunt, eo casu pactum pro
 non adiecto haberi, alienationemque
 puram manere: quorum iniqua opinio
 magnum argumentum habere posset ex
 responso Vlpiani in l. 1. §. fin. ff. de reb.
 eor. Sed contrarium verius est & Reipub.
 vtilius: ne sine culpa fraudentur
 venditores, quam rem suam absque il-
 lo pacto non alienarent. Nec contra eor-
 um expressam mentem scindi debet
 conuentio, quæ vnica censetur, vt plen-
 issime deduxi in l. 1. in 3. parte. ex nu. 52.
 char. 107. cum seq. & magis char. III. C. de
 bon. mater.

Consequenter tractant scriben. an
 hæc l. locum habeat in feudis, maxime
 ex parte domini, seu concedentis, in
 quo regulariter, vbi ex feudo non
 est soluenda pecunia, magis commu-
 niter resoluunt Dd. limitando, vt reme-
 dium huius l. non competat: secun-
 dum Specula. quem sequitur Bar. hic nu.
 6. versi. sed an. colligitur ex alijs relatis à
 Cremen. hic num. 34. Gagnol. num. 207.
 Intelligendo tamen & distinguendo, vt
 per eos, post Fabian. d. tracta. de empt.
 & vend. qu. 8. numer. 14. & ultra eos per
 Alexan. consi. 79. num. 6. lib. 1. & Afflict. in
 ca. 1. nu. 85. de feud. dat. in vict. leg. commiss.
 Ex quorum dictis facile colligas am-
 pliationes & limitationes, secundum
 diuersitatem concessionis feudi, vt ita
 salues Paul. Cast. hic nu. 14. dum æquauit
 emphiteusim & feudum: & Burgen. in ca.
 cum causa n. 10. & n. 13. ad fi. Inde posset in-
 ferri ad intellectum tex. in ca. ad nostram,
 de reb. eccle. non alie. vbi in feudo habetur,
 fuisse enormiter læsam ecclesiam con-
 cedentem: quem tex. dicit sing. Rom. in
 d. l. si quis cum aliter, n. 17. Posset etiam in-
 ferri ad q. an. feudatarius vel emphiteuta pos-
 sit feudum vel emphiteusim renunciare inui-
 to domino: ob quod de predictis circa em-
 phiteusim & feudum dubitauit Crem. hic
 num. 34. Sed in emphiteusi receptum est,
 ne possit in uiuo domino renunciari: re-
 gulariter etiam idem resoluitur in feudo
 antiquo sub onere certi seruitij, ex tradi-
 tis abias. in l. 2. n. 24. C. de iur. emph. & alijs,
 quos refero in l. 1. in 2. par. fol. 74. col. 3.
 ver. limitatur §. C. de bon. mater. & Matth.
 Afflict. post a. ios in cap. 1. numer. 42. & n.
 48. de vasal. qui cont. coi. si in. in 3. l. si ud. &
 Felin.

Felin. *in cap. que in ecclesiarum, col. antepen. de constit. Curt. de feud. 4. par. quest. 31. pag. mihi. 447.*

3 Tractant etiam scriben. an remedium huius l. procedat in donatione remuneratoria, facta à patre filiosami. & Bald. *in authen. ex testamento, col. 2. numer. 1. in fin. C. de collat. citat hanc l. ad cam q. vt tunc donatio valeat, censeaturque ob causam etiam in eo, quod donatum excedit valorem meritorum nisi excessus sit vltra dimidiam, vt sic ob talem læsionem, non ob minorem tunc competat remedium huius l. idque sequuntur nonnulli; dubitat Crem. *hic, numer. 120.* Sed contra Bal. est communis opin. vt in ea specie non procedat hæc l. nec requiratur tantus excessus: imo quod donatio ipsa non teneat, nisi quatenus merita filij valeant, vt tradit Cagnol. *hic, num. 196. Alex. in l. si donatione, col. 2. num. 4. C. de coll. Chassan. in consuet. Burg. Rub. 7. §. 5. numer. 4. fol. 246. Iaf. & Dec. num. 17. in l. petens, C. de pact. per Tiraqu. in l. si vnquam, verb. donatione, num. 71. & sequen. Ex quo cauebis à Fabian. *d. tract. q. 8. num. 9.* qui Bal. opin. indistincte vt receptam sequebatur. Sic in personis non prohibitis inuicem donare, illud ex mente omnium scriben. receptissimum est, vt quod excedit valorem meritorum, censeatur iure donationis: & sic attendetur *decis. l. sancimus, C. de don. & l. si. C. de re. dō.* quod ita explicare debuit Tiraqu. vbi *sup. n. 72.***

4 Ex quo, si cum iudicio attendas, decisio huius l. non bene à Dd. applicatur ad q. donationis remuneratoriæ, siue inter patrem & filium, siue inter alios: nam secundum traditionem omnium scriben. constat intra valorem meritorum non censeari donationem, sed satisfactionem iustam. In eo autem, quod plus est in donatione, quam in valore meritorum, censeatur mera donatio, at hæc l. non potest ad donationem trahi, secundum communem resolutionem, vt tradit Sylua. *consil. 13. numer. 4.* Hæc autem dicimus attentis receptis traditionibus scriben. circa donationem remuneratoriã: Nos enim verius putamus, omnia fere à Dd. tradita in eo articulo inepta esse, & iuri contraria, nec ex meritis regulariter consistere posse donationem à patre factam filio fam. Nec vnquam explicari

fatis posset valor meritorum, de quibus ipsi scriben. agunt, vt noueplene deduxi *in commentar. l. 1. in 3 par. fol. 116. cum multis sequ. C. de bon. mat.* Sic etiam ex eadem consideratione quo ad decisionem huius l. cessat, quod alibi Dd. distinguunt in donatione excedente valorem meritorum, an donans sit diues nec ne, & an solitus donare, quod ad alia tradit Corn. *in d. l. si donatione, C. de donat. & alij, vt per Tiraquel. in d. verb. donatione, l. si vnquam, n. 43. & Iaf. consil. 73. lib. 3.*

In actu autem liberatorio, variant 5 scriben. & plures volunt non procedere remedium huius l. ex Bald. *hic, col. 1. ad fi. & Pau.* quos cum alijs refert & sequitur Crem. *hic, nu. 132. in 32. limi.* post Fabian. *d. tract. q. 8. n. 10.* qui hoc vt receptum tradit. & Corn. *consil. 166. n. 4. lib. 1. Mantua. d. ca. 6. lib. 1. loco.* Sed Cagnol. *hic, n. 195.* vere refert Aretin. contradicentem *indict. leg. si quis cum aliter, col. 7. ante n. 8.* qui contra adducit Bart. *consil. 90. vbi num. 2.* sentit, quod etiam in liberatione sit locus remedio huius l. quando creditor non habuit animum remittendi tantam quantitatem: & ante Aretin. hoc magis probauit ibi Rom. *nume. 24. versi. quod verbum:* & hanc partem non obscure sequitur Cagnol. *hic, citans etiã Claudium in d. l. qui non satis in hoc se explicat.*

Ego vero in hoc articulo considero duplicem esse inspectionem, vnam ex parte creditoris, alteram ex parte debitoris. Dd. autem vbi *sup.* loqui videntur ex parte creditoris: primi enim dicunt fauore liberationis induci, ne l. hæc locum habeat: alij in eisdem terminis contradicunt, nisi error contingat vltra dimidiam quantitatis, quæ remittebatur. Ex parte autem debitoris plus soluentis magis videntur Dd. absq; discordia sentire, locum esse remedio huius l. Non enim in odium liberandi argui debet ex fauore liberationis, quod apertius colligitur ex communi resolutione *infra* circa adiudicationem.

Tunc autem reiecta scriben. varietate, verius videtur tam ex parte creditoris minus accipientis, quam ex parte debitoris plus soluentis, non bene applicari remedium huius l. regulariter vero considerari debere, an error interuenerit, cui de iure succurri debeat: nam citra remedium huius l. succurrendum

dum est creditori per errorem minus accipienti, quam sibi debetur, secundum reg. l. i. C. de erro. cal. l. 2. & ibi Bar. ff. de conf. l. 1. & l. 7. ff. de in. & fac. igno. cum notatis in l. error. C. eod. Quod magis viget in debitore plus solvente, per eadem iura, & l. vnic. C. de plus petit. & l. 1. & l. si non sortē, §. si centum. ff. de condic. indeb. l. cuius per errorem, ff. de reg. iur. & sic secundum iuris regulas qualibet læsio tunc ob errorem emendanda est, nec spectari debet an excedat dimidiam partē eius, quod solvendum erat: & consequenter patet, quod dixi contra scriben. ad hunc articulum, non recte applicari remedium huius l.

7 In eodem articulo considero aliquādo magis succurrendum fore creditori, qui minus accepit fortasse ob id, quod debitor aufugerat, vel erat in loco, quo non poterat ab eo exigere debitum: vel alia causa similis concurrebat, quæ creditorem quodammodo arctaret: quod colligi potest ex Dd. alibi tradentibus dari replicationem creditori, facienti pactum de non petenda certa parte debiti, vel de non petenda ad tempus, ex simili causa vel malitia debitoris: Alex. & Ias. per tex. ibi in l. fin. ff. de cond. ob iur. caus. & fere in terminis in creditore pacifcente cum debitore fallito, al. decepto (vt vocant) tradit Ioan. Lup. in repe. rub. de dona. int. vir. & vxo. §. 21. num. 15. Boer. deci. 215. nu. 8. facit quod not. Bal. per text. ibi, in l. penult. C. de condi. ob turp. caus. Capitius notabiliter deci. 95.

8 In eodem articulo aduertendum est, quod fortasse læsio creditoris vel debitoris potest contingere in æstimatione rei datæ in solutum, quæ plus aut minus valeat, & tunc decisio quæstio. incidit plane in articulum à Dd. tractatum, an hæc l. locum habeat in datione in solutum: & tunc secundum receptiores traditiones bene applicaretur remedium huius l. quia datio in solutum habet vim venditionis, l. si prædium, C. de emictio. & ibi Dd. & notabiliter Dec. conf. 18. & consil. 160. col. 1. & conf. 167. col. fin. & conf. 585. num. 7. & late Tiraq. de retract. lign. §. 1. glo. 14. & Molin. in consuet. Paris. §. 13. gloss. 5. fol. 174. ex quo deducitur, non esse tunc succurrendum creditori vel debitori læso, nisi cum læsio fit ultra dimidiam, iuxta terminos & decisionem huius l. contra Bal. & alios

pro Rom. & Aret. de quibus supra, & ita in terminis not. Pau. per tex. ibi in fin. in l. si quis aliam. 46. ff. de solu. col. 2. versi. addit. tertiu. Quod mihi ultra omnes probatur ex IC. specialiter succurrente in læsione æstimationis rerum dotalium, in l. si res. §. si mulier. ff. de iur. do. secundum ea, quæ deduxi sup. in l. c.

Nec omitto quod Roma. & Aretin. in d. l. si quis cum aliter, recte dicunt, non bene à Bal. & alijs adduci tex. in l. si intra, 42. ff. de pact. Clarius vero dicendum est IC. ibi non agere de creditore læso, ignoranter minus recipiente, nec de eodem læso in æstimatione, sed de eo, qui voluntarie residuum remittebat, soluta sibi certa parte debiti: in quibus terminis egregie applicari posset limitatio ex proxime dictis, n. 7.

Tandem memorabile est in eadem 9 re, b quod si de-

b Vereor, ne hoc memorabile verum non sit, nec enim in proposita q. aliud remedium (si bene aduertat) danti in solutum, quam huius l. 2. competit, nec l. si non sortem. §. si centum hic allegata quidquam facit, loquitur enim in diuersis terminis, quando scilicet, debitor existimans se plus debere, rem maioris precij quam vere debebat, soluit, quo sane casu conditio indebiti locum habet, at nos hic agimus, quando circa debiti quantitatem debitor non errauit, sed circa rei in solutum data valorem hallucinatus est, & negari non potest, quin in solutum datio vim ac similitudinem maximam habeat cum emptione & venditione. vt etiam interpretes omnes supr. numer. 8. laudati agnoscunt & profitentur.

debitor læsus fit ultra dimidiam in æstimatione rei, quam in solutum dedit, vel ex errore sibi subueniendum veniat, potest præcisè rem datam repetere, offerens, quod iuste debebat. Nec auditur creditor volens rem retinere, & quod ultra debitum accepit restituere: quia tunc magis succurritur debitori ex alijs iuris regulis, quam ex remedio huius l. Item qui partes tunc non intendebant vendere, vel similem contractum inire: quod satis comprobatur ex tex. notab. in d. l. si non sortem, §. si centum, ff. de condic. indeb. quem ibi extollit Paul. & Matth. Afflict. deci. 178. num. 8. ex quibus manet egregie resolutus utilis articulus, quem Dd. confuse tractant.

10 Consecutiue tractant scriben. an remedium huius l. procedat in adiudicatione, vel additione pignoris, vel rei debitoris, iudicialiter facta creditori, pro quantitate debita: sentiuntque vt indubitatum hanc l. procedere in datione in solutum conuentionali seu extraiudiciali, vt diximus proxime numer. 8. Colligitur ex Alex. *in d. l. si quis cum aliter*, num. 18. Vbi refert Dd. variantes tantum in datione in solutum iudicialiter facta. Sed Alex. probat opinionem Bal. *in l. ordo. col. 2. numer. 6. infr. de execut. rei iud.* vt hæc l. non procedat in tali adiudicatione. & ita Anton. Burg. *in d. ca. cum causa*, numer. 45. & Roma. *in d. l. si quis cum aliter*, num. 11. & ibi Aret. nu. 5. citantes pro Bald. tex. quem extollunt, *in l. à duo Pio*, §. *si pignora*, ff. *de re iud.* & ibi not. Vincent. & Ias. numer. 3. & Fabian. *diēt. tractat. q. 8. nu. 9.* & Rebuff. *in d. 2. tom. tract. de res. contr. n. 41.* & Cremen. *hic*, n. 109. licet id inuoluat.

In contrarium citant Oldrad. & Ioann. Andr. quos sequitur Claudius *in d. l. si quis cum aliter*, col. fin. *in prin.* & hos magis sequi videtur Cagnol. *hic* numer. 163. Præcedens autem opinio Bal. videtur receptior ex num. scriben. pro qua Bal. ipse argumentatur à transactione, de qua statim: Alij principaliter argumentantur *ex d. §. si pign.* Alij etiam *ex l. 1.* & Bart. *C. de prad. decuri.* de qua *in seq. par.* & sic præcipuum fundamentum est *ex d. §. si pigno.* cui tamen respondere nititur Claud. vbi *supra*, & cum eo Cagnol. *hic*: ne procedat, vbi tanta fuerit læsio. Sic enim multa iura indistincte negantia recursum læsis in precio, limitantur per hanc l. secundum receptas traditiones.

11 Ego vero agnoscendum puto, verba *d. §. si pigno.* omnem læsionem significare, nec admittere distinctionem huius l. an infra, an supra dimidiam læsio sit: indistincteque negare recursum creditori talem adiudicationem accipienti. Tenendo tamen opinio. Oldrad. contra Baldum & alios, posset aliter responderi, quod IC. *in dict. §.* non potuit cogitare, de succurrendo creditori læso ultra dimidiam, quia eo tempore nullatenus cognitum erat ius vel remedium huius legis, vt noue & vere probaui *supra*, *in primo cap. huius prima part.* Item, quia secundum veriore &

receptiorem sententiam, in casu illius §. creditor, non inuitus, sed volens accipit rem in solutum, post discussionem, & alia solemnia, vt ei dici possit, quod pro parte debiti residuum remittit. *dicta l. si intra*, ff. *de pact.* vt interim omittam alia, quæ ad illum textum publice docui, & latius *in commentarijs eiusdem tit. scripta habeo*: vltra Alcia. *in l. creditor*, ff. *si certum petat.* & Duaren. *lib. 1. disputa. cap. 6.* & Ioa. Rober. *lib. 1. sentent. cap. 22.*

12 Consequenter agendum est de quaestio. transactionis, an in ea locus sit remedio huius l. qua in re mire variant scriben. vt recte dixerit Cagn. *hic*, vix dignosci posse, quæ si receptior opinio.

Dupliciter autem cōsideratur is articulus. primo, circa valorem rei, super qua transigitur, & tunc cessat discordia Dd. tunc resolutiū non dari remedium huius legis, etiamsi alter ex transigentibus lædatur vltra duplam rei, de qua contenditur, etiamsi idem læsus probare possit, suam causam iustam fuisse, ita quod secundum iuris sanctiones obtinere debuisset: & ita communiter intelligunt tex. *in l. Lucius*, 78 §. fin. ff. *ad Trebellia.*

Alia inspectio est, at tēto dubio euentu litis, vel causæ, super qua transigitur, si forte transigens lædatur accipiendo minus dimidia parte eius quantitatis, quæ experti homines pro iure & causa illius communiter darent: vel è conuerso, si lædatur transigens, dando plus dimidia eius quantitatis, quæ communiter pro iure aduersarij daretur: in quo non solum alij alijs, sed plures sibi ipsis aduersantur, vt constabit ex statim citandis.

13 Gloss. autem *in cap. cum causa, de empt. & vend.* indistincte in transactione negat locum esse remedio huius legis, idē contra Bartolus indistincte asserit, Bal. *hic*, col. 1. *ad fin. & seq.* & Salic. numer. 7. & ita tenuisse antiquiores, Specul. Ioan. Andr. Dynus & Cynus referunt, Alexan. & Ias. *in dicta lege*, ita Innocen. & Anchara. *in dict. cap.* ita etiam Alex. *in d. l. si quis cum aliter*, num. 8. & ibi Aret. col. 4. dicens hanc opinionem communem & meliorem, & ibi Ias. numer. 13. *versicul. contrariam*, citans Cuman. *ibi*: & Ang. *in l. in summa*, ff. *de cond. indeb. tenentes* hanc partem negatiuam, & ita Ferret. *ibi*: & citate consuluit Alex. *consil. 42. num. 11. lib. 1.*

& *consil.* 118. *numer.* 6. *lib.* 7. & vrgenter Alc. *in l. quamuis, C. de transact.* Catellian. Cotta *in suis memorabil. verb. vend.* dicēs hāc esse communē opinionē, & ita Cur. Senior *consil.* 66. *numer.* 27. & ita Carolus Ruinus *consil.* 132. *numer.* 8. *lib.* 1. & Gomez. *in reg. de annal. posses. qua.* 2. & Bertran. *consil.* 225. *lib.* 1. & Mauritius *in tractat. restitut. cap.* 210. & Franc. Connan. (more suo neminem citans) *lib.* 7. c. 9. *in fin.* & ita Matth. Afflict. (cuius autoritas in decisionibus illis Neapol. apud doctos magna est) *decis.* 220. & Curt. *in l. sub prae-textu. numer.* 2. *C. de transact.* & Grat. *consil.* 118. *nu.* 9. *lib.* 2. & ita Paris. dicens, hanc opinionem communem, *consil.* 96. *num.* 60. *lib.* 1. & Dec. *consil.* 216. *nu.* 33. idem dixit Corn. *in multis consil.* citatis à Cot. vbi supra, & à nouioribus in hac materia, limitando eandem opinionem. Sed idem Cot. *in dict. loco* male citat Decium, *consil.* 60. cum ibi magis contradicat, vt *infra*.

Sic etiam Iaf. *in dict. l. si quis cum aliter*, male pro hac opinione contra Bart. citat Panorm. *in dict. capit. cum causa* : & Anan. *consil.* 33. vt *infra numer. seq.* qui melius pro hac parte citasset Panor. *consil.* 12. *lib.* 2.

Attento igitur eo Dd. numero, & ex tot afferentibus receptiorē esse opinionem contra Bar. incaute scripsisse videtur Dec. *consil.* 597. *ad fin.* dicens clarum esse de iure contrarium, cum Bartolo.

24 Aduersus eam Dd. phalangem, non sine grandi incommodo & periculo Reip. quam plures alijstant, inter quos antesignanus est Bar. *hic, & in d. l. si quis cum aliter*, afferens decisionem huius l. locum habere in transactione, attento valore dubij euentus : quod prius dixit Iacob. de Aren. quem refert & sequitur Alber. *hic numer.* 8. & hanc opinionem sequitur Fulg. *hic col.* 2. Ang. *hic, & Paul. n.* 13. *ad fin.* & Imol. *in d. l. si quis cum aliter, & in d. cap. cum causa, num.* 13. dicens, opinio Bar. æquiorē : & ibi Panor. *num.* 7. Card. & Ant. Butr. & Anton. Bur. *numer.* 32. & Anan. *consil.* 33. *numer.* 4. & magis Rom. *in d. l. si quis cum aliter, num.* 24. dicens opinionem Bar. verissimam : & ibi Claud. *col.* 1. & Fabian. dicens eam æquiorē *in dict. tractat. quest.* 8. *numer.* 13. & Ang. Aret. *in §. si quis agens, nu.* 5. *ver. vlt. Inst. de act.* Alex. *consil.* 89. *numer.* 11. *lib.* 2. & insignis præceptor meus M. Nauarrus *in cap. si quis autem, numer.* 28. *de peniten. distinet.* 7.

& Hispan. Xuar. *alleg.* 22. *ad fin.* ita etiam Alcia. *in l. apud 143. ff. de verb. significat.* & Costalius *in annotat. l. in summa. ff. de condict. indeb.* dicens ita saepe iudicatum in Senatu Parisiensi. & inclinare videtur Cremen. *hic, num.* 48. *in fine,* & magis Cagnol. *hic, num.* 78. *vers. pro contraria, & nu.* 79. *vers. ex quibus* : qui inter hucusque scriben. copiosius & exactius quæstio. hanc tractauit, & cum Bart. est Anton. Rub. *consil.* 71. *num.* 8. & Pet. Rebuff. *dict.* 2. *tom. tit. de rescis. contract. artic. vnic. glos.* 15. *numer.* 18. & Socin. Sen. *consil.* 85. *num.* 3. *lib.* 1. dicens ita tenere Dd. magis communiter, & ita Socin. Iun. *consil.* 129. *nu.* 48. *lib.* 1. Idem Socin. nep. *consil.* 98. *nu.* 17. *lib.* 2. dicens opinionem Bartoli veriorē & receptiorē, & ita iudicatum fuisse : & eandem dicit magis communem Cagnol. *in l. 1. num.* 29. *C. de pact.* Et ita Hier. Schurpff. *consil. feud.* 127. *num.* 8. & Hisp. Auend. *cap. 1. fol.* 11. *col.* 4. & Bapt. Seuerin. *in tracta. de transact. quest.* 12. & in eandem inclinat Thom. Gramm. *decis.* 66. *numer.* 20. vbi male refert decisionem Afflict. & hanc dicit veriorē, receptiorēque opinionem Dec. *consil.* 60. *num.* 4. & *consil.* 597. *ad fin.* adducens Calderin. ita consultantem, quem alij etiam referunt : & in prædictis terminis attento dubio euetu citatur glo. & ibi notant Bar. Paul. Imol. *in dict. leg. Lucius. §. fin. ff. ad Trebelli.* & quod gloss. ita intelligatur, colliges ex supra citatis : maxime ex Alex. *ad. in d. l. si quis cum aliter, n.* 8. & Xuar. *d. alleg.*

15 Vides igitur perniciosam miserandamque Dd. varietatem in hoc frequentissimo articulo : vt non immerito dubitauerit Cremen. *hic*, & Probus ad monachos, *in cap. 1. de in integ. restit. in 6.* & Iaf. *in l. fratris, n. 1. C. de transa.* & Dec. *in l. cum te, numer.* 1. *eod. tit.* & plures ex supra citatis. Nec satis firmarunt Alex. & Iaf. *in d. l. si quis cum aliter*, & Aym. *consil.* 151. *numer.* 26. nihil vero dixit Mantua. *d. cap. 6. lib.* 1. *locor.* vbi materiam huius l. tractauit. Constat etiam ex supra relatis, variasse in hoc Ang. Panor. Alexan. Dec. Alcia. & alios. Apud Lusitanos autem in praxi multum ponderis habebit autoritas Bart. quam crebrius secuti videntur alij scriben. iuxta *Ordin. lib.* 2. *tit.* 5. Magis etiam ea opin. iuuatur ex generalibus geminatisque verbis *Ordin. lib.* 4. *tit.* 30. §. 3. vbi hoc remedium extenditur ad omnem cuiuslibet qualitatis con-

conuentionem, in qua vnum pro alio datur vel dimittitur, quæ verba & transactionem comprehendunt: potestque vero similiter conijci, conditores eiusdem Ordin. videntes Dd. altercationes, geminatis verbis vfos fuisse, vt significarent ita respondendum fore in transactione, aliove casu dubio, quæ interpretatio apte comprobatur ex IC. in l. 1. *versi. ego puto. ff. de adil. edi. ibi, bis idem dixisse, ne qua dubitatio superesset.* Et ita olim iudicatum vidi à quodam insigni Regiæ curiæ præfide, Sed & contrarium aliquando iudicatum fuisse audiui.

16 Præcipuum vero summeque notandum in opinione Bar. est, eam restringi ad terminos illos, quando læsio deprehenditur vltra dimidiam æstimationis dubij euentus: vt sic aduocatus caute debeat articulos formare, deducendo, quod homines experti & certiorati de qualitate negotij, communiter pro tali iure & causa darent tantam quantitatem, puta mille, actorem vero accepisse tantam, puta quadraginta: quæ non ascendunt ad dimidium iustæ quantitatis in eare, & sic læsum fuisse vltra dimidiū eius, quod pro iure & euentu illius causæ communiter daretur: in quibus terminis probatio difficillima erit, rarissimeque reperietur, vt agnoscunt omnes scriben. sed non semel contigisse liquet ex responsis, seu consilijs supra citatis: & quando euenerit, non videtur recedendum ab opinio. Bar. quæ suadet ex vulgar. l. si iactum retis, ff. de act. empt. quæ male contra Bar. à multis adducitur, non aduertentibus in ea l. dubium euentum æstimari: quod etiam melius probat tex. notab. in l. propter spem, 24. in fine, ff. famil. ercis. ibi, nisi tantum æstimatus sit euentus: facit tex. in l. fin. ff. de act. empt. vbi etiam emitur & æstimatur seruus, qui apud hostes est: & tex. in l. nam hoc modo, ff. de hered. vel act. vend. ibi, quasi spes, & ibi, ipsum incertum: tex. etiam in l. in quantitate, 73. §. magna, ff. ad l. falcid. Conducunt minus, quæ de emptione spei etiam ad remedium huius l. communiter tradunt Dd. vt per Cremen. hic, num. 82. in 31. ampl. & Cagnol. num. 174. & quæ de spe tradit Tirag. in lib. de iure marri. post l. connub. glo. 2. q. 1. ex nume. 38. char. 254. secundum nouiorem editionem: & in alienatione actionum rerumque incertarū tradit Cagn. hic, n. 200. facit tex.

in l. nec emptio, 8. ff. de contra. empt. l. 7. & io. ff. de hered. vel act. vend. sic etiam in restitutione, quæ à iure conceditur minori aduersus transactionem, l. 1. & 2. C. si aduer. trans. necessario præsupponitur æstimatio dubij euentus: & ex eadem dubietate resultare læsionem æstimabilem. Aliter enim cessaret restitutio: quod iuuat opinio. Bar. maxime arguendo (vt plures in hac materia faciunt) de restitutione ad remedium huius l. quod tamen tutum non est, vt infra in 2. parte in q. fructuum.

In ea difficili q. & magna Dd. varietate, multa contra Bart. adducuntur de vi transactionis, per Alex. & Ias. in d. l. si quis cum aliter, Alcia. in d. l. quamuis C. de transact. quibus Cagnol. & alij pro Bar. satisfaciunt. Principaliter autem contra Bar. adducuntur aliqua iura, quibus oportet respondere: & primo tex. in l. Lucius, 78. §. fin. ff. ad Rebel. quem extollit Alber. ibi, & meliorem de iure, inquit Alex. conf. 118. num. 6. lib. 7. verba autem Sceuolæ ita habent. *Heres eius, qui post mortem suam rogatus erat vniuersam hereditatem restituere, minimam quantitatem, quam solam in bonis fuisse dicebat, ijs, quibus fideicommissum debebatur, restituit: postea repertis instrumentis, apparuit quadruplo amplius in hereditate fuisse: quaesitum est, an in reliquum fideicommissi nomine conueniri possit? respondi secundum ea, quæ proponerentur, si non transactum esset, posse.* Inde principaliter arguebant antiqui & nouiores, in transactione cessare remedium huius l. Bar. autem, Paul. Imol. & etiam plures ex ijs, qui Bar. opinionem damnant, respondent, in casu d. §. læsionem accipi respectu ipsius rei seu hæreditatis, de qua agebatur, non respectu dubij euentus litis, seu præcij, quod pro iure causæ daretur: & sic non facere ad terminos in quibus loquitur Bar. Sed litera d. §. repugnat huic declarationi: constat enim, quod ibi hæres grauati & fideicommissarius contendebant de quantitate hæreditatis restituendæ: & transigisse datis certis rebus: & sic transactionem initam fuisse, vt contentio cessaret: siue plus siue minus in hæreditate esset. Cagnol. autem hic numer. 75. putat se noue intelligere tex. illum. Sed (ni fallor) nihil affert: nec se factis explicat.

Ego aduerto gloss. d. §. fin. nõ sensisse

id quod Bart. & communiter Dd. ex ea colligunt: imo generaliter & indistincte intelligit ex eod. §. transactionem cense-ri semper interuenire ad dubium euen-tum, ideoque in transactione nullo mo- do procedere remedium huius l. quod agnoscent omnes, qui cum iudicio le-gerint gloss. d. §. & ita contra Bar. erit autoritas gl. iuris ciuiliis, sicut gl. off. iu- ris canonici. Retenta vero opin. Bar. melius ad arg. d. §. respondebitur ex eis quæ tradit Crem. hic numer. 44. quod in casu, d. §. non potest considerari læsio, vt requiritur in materia huius l. nempe at- tento tempore conuentionis: ibi enim causa læsionis apparuit ex instru- mentis postea repertis, vnde tempore transactionis non pluri emeretur ius fidei commissarij: & secundum hanc considerationem, nihil obstat d. §. & eod- em modo cessat argumentatio multo- rum ex l. i. C. de pac. ex l. de fideicommiss. C. de transa. magisque ex l. sub pretexto, C. de transact. quam omnes adducunt contra Bar. Sed nihil facit, si attendas læsio- nem ibi non posse æstimari, nisi ex eo, quod postea contigit seu apparuit: at in nostra materia tantum consideratur, vt res erat tempore conuentionis, l. si vo- luntate, infra eodem.

19 Aliter & melius responderi posset ad d. §. fin. l. Lucius, apud IC. non potuisse tractari de remedio huius l. à Diocle no- ue inducto, & ICtis incognito: vt vere probaui supra in l. ca. Nec replicet aliquis quod IC. specialiter tribuere videtur transactioni, ne ex ea læsione rescindatur: quasi contrarium fuisset in alijs conuen- tionibus: verius enim est generaliter eo tempore nullum contractum ex sola læsione in precio rescindi potuisse, nec ibi ad talem effectum traditur speciali- tas transactionis. Sed significat IC. si eo casu transactum non fuisset, potuisse plane fideicommissarium agere ad ea, quæ postea reperta sunt: non obstan- tibus verbis hæredis, qui dixerat non esse plus in hæreditate: nec obstan- te acceptione ipsius fideicommissarij. Interueniente autem transactione agi non posse, etiam si de nouo multo plu- ra appareant, ex reg. d. l. sub pretexto, cum simili. Necessario autem cum gloss. & Dd. communiter intelligendum est in casu d. §. non fuisset instrumenta, nec bo- na occultata maligne ab hærede, eius

enim dolo interueniente, agi posset, non obstante transactione, per l. qui cum tutoribus §. qui per fallaciam, ff. de transa. l. 5. in fin. C. de dol. l. in summa, ff. de condi. indeb. tex. & Dd. communiter in d. l. sub pretexto. 19. in quo cauebis à Cagnol. hic, d. num. 75. In id vero aduerto IC. in d. §. si loqui de hærede eius, qui grauatus fuit restituere, non de eodem rogato: hic enim facile sciret bonorum quantita- tem, & sua à restituendis dignosceret, non ita eius hæres: maxime post tam longum tempus succedens, bonaque mixta & confusa inueniens, iuxta reg. l. fin. ff. pro suo. Atque ideo transactio in casu d. §. non tam facile excusaret grauatum, vt eius hæredem excusar.

Adducitur contra Bar. tex. in d. l. sub 20 pretexto, i. C. de transa. cui sup. respondi- mus, vt vere nihil obstat. Sic etiam su- pra n. ii. satisfacimus argumentationi ex §. si pignora, l. à dino Pio, ff. de re iudi. quem tex. quasi omni solutione maiorem, cõ- tra Bart. citabat Aretin. in d. l. si quis cum aliter. Sed vltra repositionem Roma. & Ias. & vltra ea quæ dixi supr. in d. loco, ali- ter in proposito vitabitur difficultas il- lius §. ibi enim pignora capta fuerunt & in eis facta licitatio: nec dubitabatur de iure actoris, pro quo erat res iudica- ta. Bart. autem & cum sequentes loquũ- tur, vbi æstimatur dubius euentus, ex eo, quod pro iure vel causa transigentis daretur, & sic decisio d. §. non videtur recte applicari ad q. & terminos Barto.

Contra Bar. adducunt aliqui tex. in l. in summa, 65. ff. de cond. indeb. vbi Ang. & Ias. not. Nec parum yrgeri videntur ver- ba IC. ibi, dũ inquit. Et quidem quod trans- actionis nomine datur, licet res nulla media fuerit, non repetitur. Nam si lis fuerit, hoc ip- sum, quod à lite disceditur, causa videtur esse. Alij autem sequentes opin. Bart. non tantum respondent, sed etiam conten- dunt, eundem tex. esse pro Bar. intelli- gentes IC. præcedentia verba declarare statim ex sequentibus, ibi, Si autem euidentis calumnia detegitur, & transactio imperfecta est, repetitio datur. Ex his verbis pro Bar. arguit Anton. Bur. in d. c. cum causa, nu. 32. & Cagno. hic n. 78. ver. 4. & Hisp. Xuar. d. alleg. 22. Dicunt enim ex hac læsione detegi euidentem calumniam, ex d. l. si quis cum aliter, secundum communem intellectum, quo hæc læsio dolo æqua- tur, & ex presumptione l. omnes, §. Lucius.

ff. que in frau. cred. & in hunc sensum d. l. in summa, citat Socin. Jun. cons. 144. lib. 1.

22 Ego verius puto ex illa l. non necessario probari, nec necessario improbari opinionem Bar. possunt enim verba IC. varie accipi, nec eo tempore cogitari poterat de remedio huius l. quod IC. tis incognitum fuit, nec verba d. l. recte applicari videntur ad terminos opinionis Bar. loquentis de aestimatione dubij euentus, considerando, quod pro iure vel euentu causæ, communiter daretur quantitas duplo maior: & ita cessat obiectio d. l.

Alex. etiã Aret. & plures contra Bar. citant tex. in l. si superstitite, C. de dol. sed alij pro Bar. eandem l. retorquent, vt refert Iaf. in d. l. si quis cum aliter, num. 13. Agitur in ea l. de transactione inter patrem & filiam, gesserat enim pater tutelam & curam filia, cuiusque bona administrauerat. Respondet autem Imperator in 1. par. ex transactione posse patrem excipere, si à filia conueniatur: vel actionem omnino tolli, si nouatio & acceptilatio interuenit: deinde subdit, loquens cum ea filia, *sane si laesa es immodice, non de dolo, propter paternam verecundiam, sed in factum actio tibi tribuenda est.* Citantes d. l. contra Bar. inducunt verba l. dum inquit, ob paternam verecundiam ibi negari actionem de dolo: quasi sine dubio inter alias personas daretur, quod esse non poterat absque vero dolo: & ideo putant in ea l. necessario præsupponi dolum ultra immodicam læsionem, hæc enim non præstat doli actionem, vt constat ex nostra l. & ex cap. cum dilecti, de empt. & vend. vnde colligunt ex d. l. transactionem ob solam læsionem, etiam maximam rescindi. Alij pro Bar. retorquent eandem l. ponderantes alia eius verba, ibi, *bona fide*, quasi in cal. ex sola magna læsione arguatur dolo, ad rescindendam transactionem, & ita Fulgo. ibi. Receptior autem interpretatio videtur, quod in ea l. ultra immodicam læsionem dolo requiratur. Ita enim aperte sentit gl. ibi, in verbo *laesa*, & Alber. Salic. & latius probat Alex. ibi per l. dolo, infra hoc tit. & cum Alexan. Cur. Sen. cons. 66. num. 26.

23 Ego in ea Dd. varietate verius arbitror d. l. magis facere pro opin. Bar. ibi enim nulla adsunt verba, quibus colligatur alia doli probatio, nisi ex im-

modica læsione. Imo superius dixerat Imperator transactionem fuisse bona fide: & consequenter magis adduci debet ea l. ad probandum, quod transactio ob immodicam læsionem rescindi potest. Nec obstat arg. gl. & Dd. ex d. l. dolo, infra hoc titu. vbi dolo ex machinatione, non ex quantitate læsionis probari dicitur. Quo fundamento, quasi peremptorio, ita secure resoluit Alexand. in dict. leg. & Curtius in d. cons. Respondeo enim, & intelligo, in dict. leg. dolo, agi de emptore & venditore: idemque dici posse de alijs simili modo contrahentibus, incidente læsione in precio seu in quantitate, vt constat ex verbis eiusdem legis, & tunc verum erit dicere cum Alexandro, & Curtio cessare actionem de dolo, etiam si maxima læsio reperiat. Quod colligitur etiam ex scrib. hic & in d. l. si quis cum aliter, & d. c. cum dilecti, & cap. cum causa, sæpissime citatis. Cuius rei euidentis ratio est, quia tunc vterque ex contrahentibus contrahere volebat: nec alter alterum in actu principali circumueniebat. Circumuentio autem in precio, tam à dolo abesse censebatur, vt quodammodo naturaliter licere diceretur, iuxta sæpe citatum §. idem Pompon. l. in causa, ff. de minor. cum traditis supra ad fin. 1. cap. At in d. leg. si superstitite, ex sola magna læsione probatur dolo, eo quod pater administrauerat sua bona, & vxoris, cui filia successit, vt litera habet: deinde gessit tutelam & curam filia, postea vero transiit cum filia eaque immodica læsione affecit ab eadem liberatione extorquens, quasi ei satis fecisset, in quo recte Imperator dolum versari respondit. Non enim poterat pater in facto proprio, & ijs quæ gesserat, & notissima habebat, iuste ignorantiam pretendere, iuxta vulgarem reg. l. fin. ff. pro suo: & ita intelligentur verba dict. l. dolo, ibi, *qualitate facti*, quod in simili specie recte aduertit Socin. nep. consil. 144. num. 33. lib. 1. probaturque ex l. qui cum tutoribus, §. qui per fallaciam, ff. de transact. & ita resoluo in d. l. si superstitite, ex sola immodica læsione probari dolum, idque ex prædicta ratione, ita bene sentit Petrus Loriotus, de pactis, axiom. 91. atque inde notabiliter ultra scrib. exemplificabitur reg. l. dolum. C. de dol. vt ex perspicuis indicijs dolo probetur, & ita ex eadem speciali ratione d. l. limitetur reg.

reg. huius l. & d. l. *dolus*, infra eodem: sic eleganter has ll. conciliando, quas Alex. & Cur. vbi supra, ex diametro pugnare putabant, nisi extra læsionem ipsam subaudiretur dolus in d. l. *si superstitite*. c. quod diuinatorium est, & non ne-
c. Reputatur notabilis hæc lex, si superstitite, ad hanc materiam à Sot. consi. 20. nu. 6. in si. lib. 3. cuius infra noster Pinelus meminit 3. par. c. 1. num. 7. in fin.
 cessarium, ex hic resolutis.

24 Ad d. l. *si superstitite*. C. de dol. aduerto etiam, quod eius authores fuerunt Diocle. & Maxim. conditores huius l. vt sic verbum illud, *immodice*, melius referatur ad grandem læsionem, de qua in hac l. non autem ad quantitatem duorum aureorum, vt glo. & Dd. ibi variando, referebant ad l. *si oleum* (vel secundum alios libros l. 9.) §. *fin. ff. de dolo*. Quod suadetur attentata re, super qua ibi transactio fiebat, nempe super totis bonis filiae & hereditate matris eiusdem: vnde quoad ea bona non poterat quantitas duorum aureorum immodicam læsionem inducere, nec de ea credendum est sensitisse Imperatorem, argum. l. *scio*, ff. de in integ. restit. Ex quibus etiam tollitur diuinatoria quorundam interpretatio, quos ibi refert Alb. & male sequitur Alex. violenter intelligentium ver. illa tex. *si immodice læsa es*, maxime, quasi idem futurum ibi esset, cessante immodica læsione, quod est aperte contra literam & mentem l. & contra naturam conditionis, quæ ibi resultat ex dictione, *si*, qua vtitur Imperator.

25 Credo etiam, cum in ea l. ex læsione colligatur dolus, ob specialem rationem, de qua supra, iam plenius succurrendum fore parti læsæ: tum vt lædens non habeat electionem, de qua in hac l. quæ ei non datur, vbi fuit in dolo, secundum Paul. Cast. & communiter Dd. hic & alibi, vt deducemus in 2. par. tū etiam vt in casu d. l. restitui debeat parti læsæ totum quod ad eam pertinebat: non solum id, quod daretur pro dubio euentu iuris vel causæ ipsius. Tunc enim non tam agitur remedio huius l. quam actione doli, quæ ibi generaliter conceditur: specialiter vero ob reuerentiam parenti debitam negatur, eius loco concessa actione in factum. Et sic noue & vere explicatur decis. d. l. ostenditurque in casu eiusdem l. attendi læsionem respectu to-

tius rei, non tantum dubij euentus.

26 Ex prædictis comprobatur opinio Bart. respondeturque obiectionibus, quæ contra eum adducuntur. In tanta autem Dd. varietate distinguunt aliqui, vt opinio Bart. procedat, quando excessus vellæsiō non esset simpliciter, vel parum vltra dimidiam, sed multum supra eam. Ita respondebat Corn. quem sapissime retulit & sequutus fuit Dec. vt per eum in l. *cum te*, numer. 1. C. de transact. Idem consi. 60. numer. 4. & consi. 203. & 216. & 479. Aymo. consi. 151. numer. 26. Cagnol. hic, numer. 80. & in l. *si quis maior*, numer. 37. C. de transact. Thomas Grammat. decis. 66. numer. 48. Soc. nep. consi. 129. numer. 48. & consi. 144. numer. 8. lib. 1. & consi. 98. numer. 18. lib. 2. & Molin. ad Alex. consi. 42. numer. 11. lib. 1. Quæ concordia æquitatem habet, sed iure non probatur. Lex enim solum respexit, an læsiō sit vltra dimidiā, non vero an multum vel parum excedat. Ita ea traditio rem per se obscuram, obscuriorem facit: difficillime namque verificabitur, an excessus vltra dimidiam magnus sit vel paruus.

27 Aduerto tamen vltra Dd. ex eadistinctione facilius læsio succurri, quam ex opinione Bart. Nam Bart. & qui eum sequuntur, requirunt probationem læsionis, respectu dubij euentus seu eius quantisatis, quæ daretur, tempore transactionis, pro iure vel causa partis læsæ. Cuius rei probatio numquam fere dabitur, nemo enim vult lites emere: qua de causa plures à Bart. opinione recesserunt. In hac vero concordia Corn. attendetur læsiō ex valore & quantitate totius rei vel causæ, & ex quantitate accepta in transactione: & ita facilius probabitur læsiō transigentis, addita probatione iuris sibi in ea re comperentis, quæ resolutio cōprobabitur ex Ioa. Imol. in ca. *quintauallis*, col. 32. versi. *forte tamen de iure iur.*

28 Nec omitto, quod etiam concurrente tali læsione nimis vltra dimidiam, non potest applicari doctrina de dolo, reddente nullum ipso iure contractum bonæ fidei, quod incaute scripsit Cagnol. hic, numer. 81. non aduertens, quod tunc læsiō quantumcunque enormis, poterat tantum comparari dolo incidenti, non autem danti causam cōuentioni: vt sic non possit ipso iure irritare, secundum easdem receptas traditiones,

tiones, quod satis probatur ex hac l. & c. cum dilecti, de emp. & vend. dum indistincte præsupponunt contractum valere, etiam si læsio enormis sit, siue paruum, siue nimium ultra dimidiam: probatur magis ex l. dolus, infra hoc tit.

29 Tutius etiam procedet opinio Bar. (& facilius, quam ipse senserit) quando laesus erit miles, vel rusticus, vel foemina, vel similis persona, tunc enim maior æquitatis ratio est, ut eidem simplici personæ succurratur, ex Bal. hic, num. 7. & in terminis ad rescindendam transactionem notat Dec. d. conf. 60. ad fin. Cagno. in l. si quis maior, numer. 36. C. de transact. Soc. nep. d. conf. 144. num. 32. lib. 1. & ultra eos ad materiam huius l. ita pro rusticis & ignaris egregie notat Paul. Cast. in l. item si precio, §. fin. ff. loca. quibus adde tex. optimum (tales personas quodammodo minoribus ætate æquantem) in l. cum de indebito, ad medium ff. de probat. conducunt, quæ tradit Hippol. sing. 18. Capitius decis. 159. num. 23. & quod notat Bald. in cap. fin. num. 14. de confess. glo. notab. in Authen. de incestis nupt. §. 1. verbo, sciens: quam extollit Alexan. in l. iuste possidet, n. 35. ff. de acquir. poss.

30 Sic etiam opinio Bart. facilius obtinebit in eo, qui læditur transigendo cum tutore suo, vel curatore, vel administratore. In his enim ex læsione probatur maligna occultatio: ob quam etiam aduersus transactionem succurrendum est, per d. l. si superstite, C. de dolo, de qua supra eodemque modo tutius procedet opinio Bar. Imo etiam ex minori læsione, quando transactio fieret cum debitore fugiente, vel qui esset in loco, in quo iustitia in eum non possit exerceri, ex ijs, quæ dicta sunt supra hoc cap. num. 7. Facilius etiam rescindi poterit transactio, nec spectato dubio euentu, sed valore rei, quando facta est non existente lite, ut notabiliter tradit Cagnol. hic, n. 82.

31 Opinio autem contra Bar. ne scilicet transactio rescindatur ob læsionem, à multis tutior censetur, quando longo tempore transactio seruata fuit, ut tradit Aymo. consil. 151. n. 30. Sed hoc non videtur tutum: cum hæc actionem tribuat, quæ tempus à iure habet triginta annorum; secundum communem opinio. ut sic dicendum magis videatur, tempus iuris restringi non pos-

se, iuxta reg. l. 4. §. si quis condemn. ff. de re iud.

Alij etiam tradunt, non procedere³² opinio. Barto. nec transactionem ob læsionem rescindi posse, quando concurrat geminatus consensus, nempe ex alio actu, ultra ipsam transactionem. In quo tamen variant Dd. ut refert Aymo. d. consil. 151. num. 31. Ita tamen tradit Dec. consil. 216. ad fi. quem sequitur Chaf. in consuet. Bur. Rub. 7. §. 12. numer. 37. fol. 273. col. 4. versi. aduerte. Facit tex. in l. cum fidei, C. de non numer. pecu. secundum communem intellectum, & l. si mulier, C. ad Velleian. quæ opinio intelligenda esset, quando secundus non haberet causam excusationis, secus, si in eo concurreret idem error, eademve causa primi consensus transactionis, arg. doctrinæ Bart. receptæ, in l. pen. num. 7. ff. de cond. ob tur. cau. Ex quibus melius fortasse, quam alibi, resoluitur quæstio & articulus læsionis in transactione ad materiam huius l.

Remedium huius l. trahitur ab alijs³³ ad æstimationem in rebus dotalibus, ut per Cremen. hic, numer. 37. in 9. ampl. quasi tunc succurri nequeat, nisi læsio sit ultra dimidiam, quod falsum est: cum eo casu minor læsio emendari debeat, ut plene deduxi in 1. ca. ad l. si res, §. 1. ff. de iure dot. quicquid inuoluat Cagnol. hic. Addunt alij remedium huius l. trahi posse ad mulierem læsam in danda ampliori dote, vel virum læsum in accipiēda minori dote, ut tradit Nouel. de dote, 6. par. priuile. 42. & 43. ad fin. Cagnol. hic, num. 63. Mantua. d. lib. 1. locor. cap. 6. & in vxore ita læsa notat gl. in l. si ex causa, §. in dotis, ff. de minor. & ita læs. (eam extollens) in l. si quis cum aliter, num. 19. Nouel. vbi supra. & cum eo Gregor. Lupus in l. 56. tit. 5. in 5. par. ex quibus ea opinio, ut communis, secure traditur.

Ego vero (quod multis prima facie absurdum videri posset) magis arbitror in ea re facilius viro, quam vxori succurri debere, ut statim probabo, in vxore autem puto eam opinionem Reipub. perniciosam, prorsusque reiiciendam. Hæc enim l. æquitati nititur, quæ suadet, non esse turbanda matrimonia, l. 1. ad fin. & ibi gl. ff. de li. exhib. nemo autem dubitat, quin matrimonia maxime turbarentur, tristisque discordia inter con-

coniuges resultaret, si post dotem datam, & viro bene rem familiarem gerente, dos vt excessiua repeteretur. Præsertim cum Imperator alibi indistincte & secure dicat, non esse vlllo iure prohibitum, mulierem omnia bona sua in dotē dare. *l. 4. C. de iur. dot.* quod etiam suadetur ex qualitate ipsius rei, cum dos sit pro oneribus matrimonij, & simul vxori feruiat, *l. pro oneribus, C. de iur. dot.* eidemque vxori & hæredibus restituenda veniat, nec ad hunc casum applicari potest electio, quam *l. hæc conuento* tribuit. vir enim non aliter vxorem duxisset: & sic eius læsio esset irreparabilis. Ideoque soli vxori ætate minori ex ea causa succurri in iure reperitur, *d. §. in dotis, l. si ex causa, & l. 1. C. si adue. dot.* Imo nec in minoribus 25. annis id ius vnquam in praxi seruatur.

35 Nec obstat arg. Dd. ex æquitate huius *l.* nec aliud ex *l. si res. §. 1. ff. de iur. dot.* de emédanda læsione in æstimatione rerum dotalium. Nam in casu huius *l.* & in æstimatione dotalium contingit error contra tenorem conuentorum, & contra mentem contrahentium. Plus enim datum vel acceptum deprehenditur, quam contrahentes intendebant: ideo iuste tunc succurritur læsionis, & in æstimatione rerum dotalium versatur venditio. vt in *l. plerumque, & l. quoties, ff. de iur. dot.* at cum viro dos etiam amplissima datur, ipse non plus accipit, quam sibi promissum fuit: nec aliquid reperitur contrarium tenori conuentionis, quapropter celsat æquitas huius *l.* celsat etiam arg. à læsione in æstimatione rerum dotalium: vt merito contra communem opinionem dicamus, non posse contra virum agi, quasi amplio-rem dotem receperit, nec Dd. aduertebant, in ea re nullibi esse modum. De læsione autem foeminae minoris in causa dotis latius ago in *comment. restitut.*

36 Viro autem ita læso aptius & æquius applicaretur remedium huius *l.* si minus dimidia congruæ dotis accepit: quando focer vel vxor congruam dotem dare potuisset. In viro enim celsat ratio illa, ne matrimonium turbetur: quod longe magis turbabitur, si desit, vnde eius onera ferantur, facit *l. fin. C. ad Velleian.* nec nouum est, post matrimonium dotem augeri vel peti, *gl. in l.*

obligamur, §. 1. ff. de actio. & oblig. quam ibi extollit Alb. & Ias. in *l. sidonaturus. §. 1. ff. de condi. ob cau. & in auih. preterea, col. 2. ad fin. C. vnde vir. & vx.* Item viro tunc agente ad congruam dotem non fit iniuria vxori, nec ad tempus cōstantis matrimonij, nec ad tempus eiusdem soluti, & ita in viro noue probatur (quod dixi) iustius & facilius ei succurri posse, quam vxori. Ex quibus eleganter explicabitur text. in *§. fin. l. iure succursum, ff. de iur. dot.* vltra iam tradita *sup. hoc cap. & cap. 1. huius par.*

S E C V N D A P A R S

L. I I.

C. de rescind. vend.

C A P V T I.

S V M M A R I V M.

- 1 Traditur communis opinio, ampliās hanc *l.* ad læsionem in diuisione bonorum, & agitur de intellectu tex. in *l. maioribus, C. commun. vtri. iud. vsque ad num. 5.*
- 6 In eodem articulo notabiliter agitur de læsione contingente in diuisione facta per sortes, & excutiuntur aliqua dicta Bal. vsque ad n. 8.
- 9 Proponitur q. omiſsa à Dd. in materia huius *l.* resoluiturque traditio Chaf. de emente bursam cum eo quod in ea est.
- 10 Infertur ex hac *l.* & eius ampliacionibus ad id, quod sæpiſſime tradunt scriben. an appellatione emptionis veniant reliqui contractus, probaturque contra innumeros veriore esse opinio, negatiuam ex vi verborum, & n. 11.
- 12 Agitur de intellectu tex. in *l. statu liberi, ff. de statulib. & n. 13.*
- 14 Infertur ad *l. in quorum, ff. de pig. & ostenditur nullam esse difficultatem inter eam *l.* & *l. fin. C. de rebus alien. in quibus conciliandis Dd. inepte laborant.**
- 15 Agitur contra aliquos in materia huius *l.* de emptione vel venditione facta per procuratorem, & numer. 16.
- 17 Infertur ad vtilem q. an procurator constitutus

- stitutus ad vendendum possit vendere per substitutum.*
- 18 *Infertur ad q. eius, qui scit procuratorem suum excedere fines mandati: & traditur differentia inter extensionem mandati, & eius inductionem de nouo, contra quam plures.*
- 19 *Tentatur noua opin. contra Dd. ad ampliandam reg. l. diligenter, ff. mandati: & explicatur l. qui patitur, ff. eod.*
- 20 *Agitur de latione in constitutione, vel subrogatione pignoris, & de intellectu l. si rem, §. omnis, ff. de pigno. act.*
- 21 *Infertur utiliter ad q. an creditor compelli possit ad remittendum pignus vel fideiussorem pro alio aque idoneo: in quo traduntur multa scitu digna, vsque ad nu. 25.*
- 26 *Agitur de nomine, & tempore actionis competentis ex hac l.*
- 27 *Traditur notabilis species, in qua etiam post longissimum tempus non negabitur remedium huius l.*
- 28 *Traditur & impugnatur opin. Dd. tenentium, venditorem vel emptorem, qui scit contra se agi posse remedio huius l. v. succipere non posse.*
- 29 *Ostenditur effectus resultans ex eo, quod actio huius l. sit personalis: & examinatur traditio Bal. hic, & traduntur aliqua utilia vsque ad nu. 31.*
- 32 *Probatur contra omnes scriben. noua opin. in materia huius l. & ornatur aliquantulum tex. in l. aris, C. de dona.*
- 33 *Agitur plene, & eleganter de intellectu tex. in l. in causa, la. 1. §. fin. ff. de minor. & emendatur multa à Dd. tradita, vsque ad n. 35.*
- 36 *Tractatur q. glo. quando in materia huius l. perit res apud emptorem absque eius culpa, vel apud tertium. & breuiter explicantur multa utilia, vsq; ad num. 40.*

Corri. conf. 240 lib. 4. & Gozadi conf. 44. num. 17. ante alia vero oportet verba d. l. proponere, quæ ita habent. Maioribus etiam per fraudem & dolum, vel perperam sine iudicio factis diuisionibus, solet subueniri: quia in bonæ fidei iudiciis, quod inæqualiter factum esse constiterit, in melius reformabitur. Ex cuius l. tenore ego aduerto, eam à Dd. non bene citari: non enim proponit in facto tantam læsionem, nec conuento electionem tribuit, & consequenter non potest dici similis huic l. quamuis ijdem Cæsaresvtriusque auctores fuerint: ex aliis igitur iuris partibus explicandum est, quod generalibus verbis in ea l. continetur.

Miror etiam scriben. non aduertisse, cum ea l. generaliter videtur rescissionem diuisionis inæqualiter factæ obstat nimis reg. §. idem Pomponius. l. in causa. ff. de minor. magis vero obstat reg. l. fin. ff. fam. l. excis. vbi habetur, diuisionem etiam absque iudice factam rescindi non posse, nisi auxilio ætatis: & ita tex. in l. si maior, C. comm. diuid. Nec contrarium probat text. in l. si post diuisionem, C. de iur. & fact. igno. ibi enim non ex sola inæqualitate, vel læsione in precio, rescinditur diuisio, sed ex eo, quod postea constitit, alterum non esse cohæredem, vt per Dd. ibi, & in simili tradit Dec. conf. 475. n. 30. & conf. 525. num. 6.

Possit autem ea l. intelligi subsistente causa rescissionis vltra læsionem alterius partis: vel vbi inæqualitas resultaret ex errore computationis, iuxta tex. & notat. in l. vna, C. de error. cal. cuius materiam ornabis ex Hispano Cast. in l. 27. Tauri. Apud Lusitanos vero minor læsio sufficit, vt hæreditatis diuisio reuocetur: nepe si alter ex cohæredibus lædatur in 6. parte portionis sibi competentis: dummodo agat intra annum: iuxta Ordinat. lib. 3. tit. 82. §. pen. & li. 4. tit. 77. §. 31. Quod deductum videtur ex doctrina Bart. in l. societatem, §. arbitrorum, n. 25. ff. pro soc. Panor. in c. quinta vallis, n. 33. de iure iur.

Aduertendum magis est in hoc articulo, dum enim Dd. communiter tradunt hanc l. procedere in diuisione bonorum, non obscure significant, competere tunc electionem conuento: an consentiat rescissioni diuisionis, vt alia fiat, an velit supplere, quod iusto precio deest. Et ita speciatim not. Bald. in d. l. maioribus, C. comm. vtri. iud. addens, quod libellus

Addunt scriben. communiter hic & vbique de hac materia tractantes, decisionem huius l. locum habere in diuisione bonorum: citantque omnes, vt expressum tex. in l. maioribus, C. commun. vtri. iud. & ibi gloss. Bar. Alb. Bal. Salic. Pau. & alij notant: idque receptissimum est, vt per Cagnol. hic, numer. 59. & ita consultus respondit

tunc ineptus erit, nisi alternatiue concludat, conuento electionem tribuendo. Cynus autem & Petrus ibi contra sentiunt, aperte concludentes non audiri tunc conuentum, qui in pecunia satisfacere velit: sed præcise teneri, in rebus ipsis diuisis, vel quod iterum fiat diuisio: & ita Alb. & Fulg. ibi, & Ioan. Fab. quos sequitur Mol. *de comm. g. 14. n. 1. 2. & in cons. Paris. §. 22. n. 42* & ita apud Lusitanos probat *d. Ordin. lib. 4.*

5 Mouentur hi Dd. principaliter ex eo, quod diuidens non intendebat vendere, nec precium ex certa re, sed æqualem portionem pro iure suo, in iisdem bonis consequi. Quod fundamentum mihi fragile videtur, quia per satisfactionem pecuniariam, fit reductio ad æqualitatem, ut dixi supra in 3. ca. 1. par. per aliquas ll. & ca. ad quaestiones, de rer. per. Minus obstaret aliud fundamentum Molin. argumentis, in diuisione magis agi de distrahendo, quam de contrahendo: potius enim in diuisione datur commutatio reciproca, ut patet ad sensum: ideoque diuisio dicitur venditionis vim habere, l. 1. C. comm. vtri. iudi. Non tamen mihi displicet opin. Pet. Cyn. & aliorum, de quib. sup.

6 In eodem articulo diuisionis memorabilius est, quod scripsit Bal. *in d. l. maioribus, n. 3.* ampliando communem sententiam in diuisione, quæ fieret per sortes: ut etiam tunc succurratur ei, qui læsus fuerit ultra dimidiam, & ita Paul. Caf. ibi, & ita consuluit Bal. & dixerunt alij, quos refert Tiraq. *de primog. g. 17. n. 93.* idque ex Bal. nimis commendat Francus in Rub. *de appel. n. 10.* sequitur Iaf. *in l. si duobus, n. 110. C. commun. de leg. Dec. in ca. licet causam, nu. 28. de prob.* Sed in contrarium urget text. *in l. de fideicommissis, a Cod. de transact. cum ibi traditis ab Alexand. & aliis,*

a Virgens huius legis argumentum, meo quidem iudicio, probabiliter declinatur, ut læsio ultra dimidiatam partem à leuiori alia læsione separetur, ac segregetur: deinde, quia lex hæc non solum communi æqualis fortunæ iudicio ac paræ iuris ratione nititur, sed etiam honestissima fraternæ concordie specie, & excludendo captanda alternatim mortis periculo fundatur, ut perspicue ex tota textus serie innotescet. Cetera etiam argumenta omnia vitabuntur, si clementem huius remediij humanitatē, utriusque sortienti, æqua-

liter indultam tuamur: & ad illam impetrandam non quo quis modo læsus fuerit, sed qua in quantitate considerari meminerimus. Distinctio vero & concordia, quam noster Pinelus proponit, nullo modo placet, nam aut remedium utraque in spe indulgendum est, aut in neutra, semper enim æqualis fortune paræ, semper vel humanitatis indiga ultra dimidium læsio, vel præceps atque humanitatis incapax ob æqualitatem iudicium. Nec est adeo probabilis in huiusmodi re ignorantia, aut ignorantia prætextus.

extollentibus eam l. quam dicit fin. Bal. *in l. cum archimedoram, n. 3. C. ut in pos. leg. & Boer. decis. 147. n. 7.* & alij relati à Tiraq. *in l. si vnquam, verbo, donatione, num. 110.* Magis etiã obstat, quod notat idē Bal. *in l. ait prætor, §. ult. ff. de minor.* dicens, quod in iudicio sortis non datur restitutio minori: sequitur Ant. Gom. *in lib. de contr. cap. 14. n. 4. in fin.* Nemo autem dubitabit, frequentius negari posse remedium huius l. quam auxilium ætatis: & è contra, concessio remedio huius l. multo magis competere beneficium restitutionis minoribus 25. annis: facit *l. si maior. C. com. diui.*

Huic difficultati satisfacere conatur 7 Tiraq. *d. g. 17. nu. 92. & seq.* conciliando Bal. (qui sibi contrarius videtur) ut eius opinio affirmatiua *in d. l. maioribus*, procedat, quando ex alea vel sorte resultat læsio ultra dimidiam: opinio autem negatiua procedet regulariter, quando læsio tanta non est. Ego vero potius dicere Bal. ex more variasse, eius enim verba eam concordiam non ferunt. Nec restituitur minor ex euentu, sed ex inconsulto initio *d. l. de fideicommissis, l. verum, §. sciendum, ff. de mino.* vnde videtur, quod in diuisione facta per sortes, non applicaretur remedium huius l. læsio enim ex tempore contractus iudicatur, *l. si voluntate, infra eod.*

8 Possent fortasse is articulus aliter & melius explicari, & Bal. varietas conciliari: ut succurratur etiã maiori læso, in diuisione facta per sortes, quãdo sortes ipsæ per errorem tam inæqualiter factæ sunt, earumque error postea deprehenditur: tunc enim partes nihil forti seu euentui scienter commiserunt. Secus vero quando à principio partibus scientibus, fierent sortes inæquales, ut alteri posset maior portio obueneri: quia tunc congruit argumen. quod adduci solet de conuentione reciproca. Quæ distinctio

Etio & concordia rationem habet, quia si error fuit in distributione vel aestimatione rerum, & inde resultauit magna inaequalitas in fortibus, iuste replicabit is, cui inferior fors contigit, cōtendens, quod si sciret fortes esse tam inaequales, nolisset ius suum certum, aleæ seu fortunę committere. In quem sensum congrue accipi possunt verba *d. l. maioribus*. quod circa minores 25 annis latius tradimus, *in comment. restituti*. Et secundum hanc distinctionem cessat arg. *d. l. de fideicom.* quæ loquitur, vbi scienter contrahentes forti se commiserunt, & ita *l. 1. C. de pact.* ibi, *facta sicut placuit diuisione*: cum iis, quæ egregie notat Alex. *cons. 83 n. 18. lib. 2. las. cons. 131. col. 2. lib. 4.*

9 Aduertendū autē est, quod *d. l. de fideicom.* & iura similia, dū iustificānt contractum dubium & reciprocum, loquuntur de incertitudine aequali vtrique parti: vnde non iuuabunt venditorem in casu, de quo agit Chal. *cons. 52.* quando quis alteri vendit marsupium cum eo, quod in eo extat. Imo videretur magis dolus venditoris scientis, & callide emptorem decipientis, arg. *l. ea, qua commendandi. ff. de contrah. en. p.* talis igitur incertitudo ex parte emptoris non tollet remedium huius *l. si venditor precium certum petit pro bursa cum eo*, quod in illa est. Secus fortasse si precium committitur arbitrio alterius, iuxta *l. si. C. de contr. empt.* vt non possit in venditore maior certitudo vel calumnia dari, quasi tunc equalis sit vtriusque incertitudo: vereq; militet ratio *d. l. de fideicom.* & *l. si ea lege, C. de usur.* cum similibus.

10 Constat vero ex multis *supr.* deductis, decisionem huius *l.* loquētis de venditore & emptore, trahi ad alios cōtrahētes: & sic apte hic applicatur id, quod apud scriben. sapissime traditur, appellatione *emptionis* & *venditionis* comprehendendi ceteros contractus. In id autem vbique citari solet tex. *in l. statu liberi. 29. §. fin. ff. de statu lib.* cuius verba ita habent: *Quoniam lex 12. tabularum, emptionis verbo, omnem alienationem complecti videtur.* Quem tex. ad hoc axioma notauit *gl. in l. 1. §. eam rem. ff. que res pig. oblig. poss. gloss. in l. 2. Cod. de usuc. proempt.* & ad hoc eundem text. dicit *sing. & meliorem de iure Bal. in d. l. 2. idem Bal. in c. litera. nu. 4. de dila.* & ita illum tex. not. Panor. *in c. 1. n. 2. de Fur. Ful.*

*in l. si. C. quod. met. cau. idem Fulg. in l. 2. C. de pat. qui fil. dis. Are. cons. 125. n. 3. las. in l. voluntas. col. 1. C. de fideicommiss. Tab. in tract. de empt. & vend. q. 2. nu. 1. Fel. inc. si n. §. de accus. Matth. Afflict. inc. 1. num. 62. per quos fit inuesti Soc. nep. cons. 129. nu. 13. lib. 2. & cons. 73. n. 10. eo. lib. Hisp. Burg. in rub. de empt. & vend. col. fin. Hisp. Ioan. Lup. in rub. de donat. int. vir. & vxor. §. 16. num. 9 Hisp. Segur. in tract. de bon. const. matr. Hisp. Duen. reg. 239. Firmi. de Gabel. 3. pa. 8. partis: & ita innumeris, quos citat Tiraq. de retra. lig. §. 1. glo. 2. in prin. qui ad id adducunt etiam tex. *in l. sicut, §. venditionis. ff. quib. mod. pig. vel hyp. solu.* quem citat Soc. nep. vbi *su.* & Fran. Bal. *in rub. Inst. de emp. & vend. b. Adde Corra. l. 3. Misc. c. 3. n. 4. Ant. Gom. in l. 3. O. tauri. n. 81. lac. Cuius. lib. 2. obser. c. 21. & Fran. Bal. ad leg. 12. tab.**

Aduersus eam scribentium turbam, ^{IT} alia numero non inferior, opponi posset ex statim citandis, & ex relatis à Tiraq. *de retract. ligna. §. 1. gloss. 14. ex num. 28.* ex quibus colliges plures sibi ipsis aduersari. Et omissis multis secure dicendum est, labi *sup.* citatos, & omnes, qui scripserunt, & putant *emptionis* appellatione omnem conuentionem contineri, ex vi verbi. Id enim notorie falsū esse deprehenditur *ex l. 1. ff. de contrah. empti.* quæ distinguit nomen & contractum *empt.* ab aliis: & *l. iuris gentium. ff. de pact.* & ita tex. *in l. si pupillorum, §. si prator, ff. de reb. eor.* Idem probat euidenter tex. *in l. si. ff. de condict. ob causam.* Tex. etiam *in l. item legato, 47. vel 49. §. 1. ff. de leg. 3.* Sed ineptum magis, quam subtile videtur iuribus id probare, cum ad sensum constet: nec aliud significet distinctio titulorum, *C. & ff. de usuc. pro empt. pro do. pro leg. cum aliis.* Et ita melius aduertit Bal. *in d. l. fin. ff. de cond. ob caus.* idem Bal. *in l. 1. num. 4. C. de rer. permu. Bal. in c. 1. n. 12. de alien. feud. Paul. post antiquos in l. quicumque. §. 1. ff. de Inst. Paul. in l. 1. n. 10. in fin. ff. de rer. perm.* Nec obstant iura, quæ in contrarium adduci solent: loquuntur enim ex vi & identitate rationis, non ex proprietate verborum, vt colligitur ex nonnullis *supra* citatis melius sentientibus, & ita Ioan. Plat. *in l. quoniam modū, num. 2. Cod. de agric. & censu. las. in d. l. fin. col. pen. ff. de condict. ob caus.* ita sentit Plat. *in l. 1. num. 3. ver. item est argum. Cod. de fun. patrim.* & ita saluan-

tur multa, quæ Dd. inferunt, quorum fundamentum ex vi verbi falsum esset, ex vi autem rationis sustinebitur. Et ita accipi debet Bart. in l. filiusfam. §. diui. q. 8 ff. de leg. 1. vbi latissime Crot. num. 114. & notabiliter Alc. num. 34. Rip. nu. 100. & quæ tradit Fab. de empt. & vend. q. 2. in princ. Sic enim videmus hanc l. (quæ nouitius induxit, vt supra probaui) & tamen, cum loquitur de venditione, ampliatur ad alias conventiones ex idéntitate rationis, non ex vi verbi: quod etiam comprobatur ex notatis à Gama- ra in tracta. de exten. nu. 100. Collect. in ca. vt sup. num. 11. de rebus ecclie. non alie. Et ita cessat confusio, quæ resultat ex traditis à Fabia. vbi supra: à Goza. consi. 90. nu. 13. & à Rauen. in Alphabeto iuris, verb. alienatio. Et ita resolues, quod inuoluit Iaf. in l. 1. nu. 6. & seq. ff. de rer. perm.

12 Speciatim vero ad Pomponium in d. l. statuli liberi, (qua Dd. maxime decipiuntur) facit prædicta consideratio à vi rationis; quod variado magis probat Imo. in l. in adibus, §. 1. n. 6. ff. de dona. Sed & aliter explicari debet, vt bene sensit Bal. in d. c. 1. ad fin. num. 12. de alie. feud. & magis explicat Iaf. in d. l. iuris gentium. col. 3. ff. de pact. nempe IC. in d. l. referre antiquitatem l. 12. tabb. apud quam ob penuriam vocabulorū, & quia adhuc non ita tradita erat distinctio contractuum (vt hodie habetur) emptionis verbum latius patebat, latiusque accipiebatur, & ita Steph. Forca. neminem citans, dialog. 47. num. 5. & ita videtur sentire Alciat. in l. alienationis verbum, ff. de verbor. sig. & Francis. Connan. (cuius rei rationem afferens) in commen. iur. libr. 7. cap. 6. in princip. Quæ interpretatio iuari potest ex tex. l. verbis legis, ff. de verbor. sign. vbi IC. refert, quanto latius acciperetur verbum legare apud antiquos, & l. 12. tabb. quod tamen hodie in legibus & statutis etiam locum haberet, vigente eadem ratione, vt ibi tradit Alc. contra con. Corn. Et ita Lusitanus Noger. in rep. Rub. de leg. 1. & ibi Aymo. ad fi. Ex quo reprobari omnino debet, quod respondit Dec. (verbis adhærens) consi. 196. cōtra quem melius vide Rip. in l. 2. nu. 4. ff. de leg. 1.

13 Ex qua declaratione ad d. le. statuli liberi, cessat fragilis alia explicatio antiquorū, & Plumbini ibi dicentiū, esse ibi speciale fauore libertatis. Nec omitto

aliud, quod à nullo ex tot Dd. sup. citatis tactum videtur: ideo sæpius apud iuris conditores exprimi venditionis verbum, vt alias conventiones comprehendat, quam è contra exprimat alia species conventionis ad comprehendendam venditionem: quia scilicet venditio cōfetur frequentior, &

c Frequentia huiusce contractus non inde pēdet, vnde forsitan quis existimabit: quia sc. crebrius proprius ac germanus venditionis contractus, exerceretur, sed quoniam nullus antiquitus esset contractus, in quo vel vera, vel a librata venditio non interueniret, cū enim dominia solum quererentur, vt inquit Cic. in Top. vel per in iure cessionem, vel per nexū, hoc est per as & libram venditionis solemnia. inde & frequentissimus contractus erat, & frequentissima illius sit mentio.

ideo crebrius ad exemplum occurrit, iuxta tex. in l. iusto 44 ff. de vsuc. gl. in l. 2. verb. contrahitur, ff. de vsuc. pro empt. Vnde lex loquens in vno casu ob frequentiore vsum, non excludit alios, iuxta gl. l. vnica, verbo, sponsam, C. de rap. virg. cū multis citatis à Tiraqu. de retract. lign. §. 20. num. 4.

Ex prædictis vero de verbo emptionis, cessat oppositio & difficultas inepte à Dd. obiecta (qua mire torquentur) d. l. fi. C. de reb. alien. non alien. cum l. in quorum, ff. de pig. In hac enim ait IC. prohibitum in certo loco emere, non prohiberi pignus accipere. cuius cōtrarium colligi putant ex d. l. fin. vnde varie cōciliare ea iura nituntur, multaq; præpostere comminiscuntur; vt tradit Bar. in d. l. in quorum. Alber. in d. l. fin. Crotus in l. filiusfam. §. diui. Chaf. in consue. Burg. rub. 4. §. 1. col. 2. Berous in c. nulli. num. 24. de reb. ecclie. non alien. Neguz. de pig. 2. pa. 3. mem. num. 70. cum multis seq. Sed omillis multis inepte scriptis à supr. citatis, verissime dicendum est, neutram illarum legū alteri vllō modo aduersari, nec inter eas vllam difficultatē esse; quia d. l. in quorum: loquitur de prohibitione emptionis, & sic certæ conventionis, vel certæ speciei, secundum su. deducta, at d. l. fin. loquitur de prohibitione alienationis, & sic generis, sub quo omnes alienandi species continentur, vt probat tex. in Auth. de non alien. §. alienationis: iuncta doctrina IC. in l. item legato. §. interest, de leg. 3. & gloss. in l. si causa cognita, ver. peremisti, C. de transf. quod sensisse videntur ad illa iura antiquiores relati à

lati à Bar. *ind l. in quorum, & glo. ind. l. fin. verb. vel hypothecariam.* Et ita cum Petro resoluit Ioa. Imol. *inc. 2. nu. 31 de feud.* quā resolutionem vt nouam tradebat Barb. *in Rub. de reb. eccl. non alien.*

15 Loquitur hęc l. de venditore laeso, extenditurque communiter ad alios contrahentes, quibus ob læsionem in precio non succurrit, nisi læsio sit vltra dimidiam. Quam decisionem aliqui restringere tentant, vt procedat in cōtrahentibus per se ipsos: quod si læsi fuerint per procuratorem, putant sufficere læsionem in sexta parte: *aul. hic nu. 15. ex Bar. in l. societatem, §. arbitrarium, n. 25. ff. pro soc.* qui tamen id non firmat. & quāuis aliqui inuoluant, & cum eis Burgen. *inc. cum dilecti. n. 44. de emp. & vend.* Cōtrarium verius & receptius est, vt regulariter decisio huius l. æque procedat in contrahente per alium, vt per seipsum, secundum Panor. & plures *inc. cum causa. de empt. & vend.* vbi Burg. *nu. 25.* hanc dicit communem opinionem, & ita Ale. *in l. si quis cum aliter, n. 18. in fin.* licet Are. *ibi* inuoluat: & melius *ibi* aduertit Rom. citans tex. clarum *in l. si voluntate, infr. hoc tit.* & ita Are. *conf. 125. col. 2. vers. non obstat:* & Crem. *hic nu. 70. in 20. ampl. & Iaco. à sancto Geor. in l. 2. C. si aduers. ven. Ang. in §. precium, num. 7. Institut. de emp. & ven. & ita Cag. hic, num. 166.* Ratioque huius conclusionis sumitur ex traditione IC. *in l. cum mandato, 24. ff. de minor. ad si. ibi, imputari debet domino, qui tali commisit negotia sua.* Nec obstat arg. quo contrarium tentabant Bart. & alij, cui facillime satisfaciunt prædicti tenentes hanc receptam sententiam, & Ale. *in l. si superstiti, C. de dolo:* facit pro communi tex. *in l. Papinianus, 2. ff. de publici,* *ibi, à procuratore distracta, emptorem tuebatur prator.*

16 Saluatur tamen aliquo modo opinio cōtraria, vt facilius succurratur contrahenti per procuratorem: quia sciens verum rei precium non iuuatur remedio huius l. secundum communem opin. vt deduxi *sup. 2. cap. 1. par.* Minusque iuuatur, qui donauit residuum, attamen scientia vel donatio procuratoris constituti ad vendendum, vel locandum aut permutandum, non auferret remedium huius l. vt colligitur ex Bal. *hic, n. 18.* & tradit Burg. *in d. c. cum causa, n. 58.* Cremen. *hic, nu. 9.* post Fabian. & alios, quos citat. Facit l.

filiu fa. ff. de don. l. creditor, §. Lucius. ff. m. d. l. contra iuris, §. filius, ff. de pac. Ex prædictis etiam cauebis ab errore Alb. *hic, ad fin. scribentis,* quod si procurator vendit pro minori, quam dimidia parte iusti precij, non transferetur dominium in emptorem: quod est contra iuris regulas, & contra communem opinionem, vt *sup.* Solum enim succurritur tunc ex remedio huius l. quod præsupponit dominium esse translatum, arg. *l. si quidem. C. de præd. mino. & l. dolus, inf. eod.*

Ex eisdem inferitur ad q. *an valeat tunc* 17 *venditio facta per substitutum à procuratore, cui mandatum fuerat vt venderet?* In qua q. Bar. *in l. in vsucap. §. 1. ad fin. ff. de diuers. & tem. præsc.* resolueret videtur, vt regulariter constitutus ad vendendam rem aliquam non possit substituere: nec valeat venditio per alium facta, per tex. *ibi:* nisi in mandato explicetur precium & forma venditionis: quia tunc nihil fere committitur arbitrio procuratoris, ideoque poterit is per alium vendere. Quam resolutionem, vt receptam ex Bar. Bal. & aliis tradit Iaf. *in l. 1. ad finem, ff. de offic. procur. Casar. Alex. & Iafon in l. quod quis. C. de procurat. Paul. Castr. in l. si stipulatus fuerim, ff. de verb. oblig.* Sed hæc resolutio posset controuerti, vt per Alex. vbi *supra,* quod omitto: ex ea tamen vtiliter declarabis text. *in cap. 1. in fin. de procur. in 6.*

In eodem articulo de læsione in venditione, vel alia conuentione inita per procuratorem, vtilis inspectio cōgruit, quando procurator lædit dominū scientem: vel eo etiam sciente, mandati formam excedit: in quo ommissis multis receptior tutiorque videtur resolutio, vt mandans qui scit & patitur procur. excedere, non habeat recursum. Secundū gl. notab. *in c. cum olim. 1. in verbo protinus, de offic. de l. e. & ibi Panor. & Felin. & Alex. cor. f. 84. Fel. in c. n. 12. vt lite non cōt. Iaf. in l. si quis iniquum, §. si procurat. n. 5. d. ff. quod quisque iur. Decius conf. 672. n. 2. & ita acci-*

d. quem tex. ita accipiendum cum multis asserit Alex. in l. sape, n. 87. col. 4. ad fin. ff. de re iud. pi potest tex. *inc. fin. de iure iu. in 6.* quod locum habet in prædictis terminis præcedente mandato, cuius limites procurator excedit: tunc enim scientia & patientia domini extendit mandatum: que

16. Ripa nu. 34. in l. 2. ff. solu. matrim. Ioan. Lup. rep. ca. per vestras. §. 31.

21 Sed ex d. §. omnis, vltra scriben. colligo, nunquam compelli creditorem ad accipiendum vnum pignus pro alio: semper enim IC. ibi præmittit id non fieri, nisi volente creditore. Aduertendumque est, quod generalia verba tex. satis comprehendunt casum, in quo æquiualens pignus daretur: adhuc tamen id committitur voluntati creditoris, vt nec tunc compellatur aliud pignus accipere: & sic erit notab. tex. pro Ias. in l. 2. §. mutui datio, col. 4. vers. 12. fallit. ff. si cert. pet. post Roma. ibi, contra Ang. ibi, contra Cremen. notab. 45. contra Dec. & Cagnol. in l. plus cautionis. ff. de reg. iur. contra Neguzan. de pigno. 3. par. 1. memb. num. 21. Contra quos etiam vrget fundamentum de fideiussore dato, quem creditor liberare non compellitur, licet alius sibi offeratur æque idoneus, vt num. seq. probabimus: & ita de fideiussore ad pignus erit vrgens arg. quo vtitur IC. in l. qui autem, §. 1. ff. de cons. pecu. Nec contra hanc opinionem recte ab Ang. & alijs adducitur glo. in l. si Titio. ff. de pignor. quæ secundum terminos tex. ibi, loquitur de creditore agente contra heredem debitoris, non de debitore agente contra creditorem. & sic nullo modo sentit posse debitorem cõpelle creditorem, vt demisso certo pignore, aliud accipiat: & ita suadet reg. l. id quod nostrum. ff. de reg. iur. l. sicut ab initio, C. de act. & oblig.

22 Quæ opinio in pignore, vt dixi, iuuatur maxime ex alia conclusione circa fideiussorem: receptum enim est, quod creditor non cogitur liberare fideiussorem datum, etiam si alius æque idoneus offeratur: & ad hoc notatur tex. in l. si mandato meo, 45. §. 1. vers. item si dum. ff. mandat. qui dubitatione careret, nisi intelligatur in his terminis, cū alius æque idoneus offertur. Ad quod commendatur is tex. vt per Alex. in l. 2. n. 8. & ibi Ias. nu. 3. ff. solu. matr. Ias. in l. fin. nu. 43. C. de iure emph. Ias. in l. si domus, §. si fundus, nu. 31. ff. de leg. 1. f. Quod etiam intelligunt, licet offeratur alius

f. Idem Ias. in l. debitorum, nu. 5. C. de pact. magis idoneus, secundum Ias. & Alcia. in l. debitorum. C. de pact. Matth. Afflict. lib. 3. const. rub. 15. n. 5. Quæ opinio recepta est in fideiussore semel dato & accepto

à creditore: quod non aduertit Decius in l. plus cautionis, num. 3. ff. de reg. iur. immemor eiusdem communis opinionis, quam ipse Decius impugnat, in l. si pater. C. de collatio.

In fideiussore autem non accepto, sed tantum promisso receptum est sufficere alium æque idoneum dare, secundum Bal. Paul. Alex. in d. l. si pater. Ias. consil. 41. nu. 2. lib. 3. g. Hip. de fideiussore. num. 213. qui omnes mouentur ex tex. in d. l.

23 g. Et Ant. Gom. de contract. c. 3. nu. 2. in fin. qui autem, §. 1. de consti. pecu. ibi, aliam personam non minus idoneam. Sed tex. ille non videtur recte adduci: loquitur enim distinguendo, an fideiussor promissus nolit, an decedat: priori casu respõdet simpliciter debitorem teneri: in secundo distinguit an alius æque idoneus detur: quasi in priori casu, cum fideiussor promissus viuit, non compellatur creditor alium æque idoneum accipere. Et ita esset ibi fortissimum argumentum ad ampliationem præcedentis conclusionis, vt etiam procedat in fideiussore promisso. Manet igitur ex communi opinione distinguendum esse inter fideiussorem acceptum & fideiussorẽ promissum: vt creditor priorem non teneatur dimittere, dato alio æque idoneo: secundum sic, & in secundo scilicet promisso, non tantum loquitur communis opinio mortuo tali fideiussore, sed etiã eo viuentem, quod non aduertit Cagn. in dict. l. plus cautionis, nu. 7. ad si ff. de reg. iur. Nec etiam eiusdem differentie meminit Ias. in d. l. secunda, §. mutui datio, col. 4. vers. 11. ff. si cert. petat. ibi, vel promissi: & ibi Ripa. num. 12. vnde etiam cauebis à Decio, in l. diem functo, nu. 22. ff. de offic. asses.

Nec obstant in fideiussore accepto, 24 quæ contra communem opin. adducit Dec. in d. l. si pater, prout text. in l. illud, versic. vlt. ff. quod met. cau. sed tu aduerte, quod in eo tex. fauetur, succurriturque creditori, non debitori, vt constat ex litera, & ideo causa restituitur in pristinum statum. Nec obstaret is tex. cum eo casu fideiussores iam liberati erant absque culpa sua, vt sentiunt Bald. & Ang. ibi. Minus obstat tex. in l. Labeo, §. fin. ff. de arbit. quia loquitur de compromisso finito, & fideiussore iam liberato, vnde satis erat in renouatione idoneũ fideiuss. præstare, quod est longe diuersum à nostris terminis.

25 Non tamen omitto circa precedentes articulos, si æquitas *h* principaliter attendi deberet, posse iudicari, contra *h* *Nullomodo mihi probatur hæc nostri Pine-li æquitas, nec arg. alicuius ponderis videtur, quippe quia quam tandem æquitas est, ut cum de pignore inter nos conuentum sit, & tibi liceat nomine dissoluto tuum pignus liberare, conuentionem velis infringere, saltem immutare, quamuis autem ratione ipsius pignoris mea non intersit, hoc aut illud habere, cum eiusdem indicationis vtrumque sit, tamen ratione tui vsus ac necessitatis maxime interest, quia idcirco ad faciliorem & celerio-rem debiti solutionem induceris, atque adeo adigeris. Quamobrem non maligne recusare, sed prudenter meo nomini prospicere videri debeo, & arg. de via prorsus propellitur & re- futatur, quoniam in eius questione nulla simili ostenditur utilitas, itaque contra sentien- tibus nomen dedo.*

opinionem eorum, qui asserunt, credi- torem non compelli accipere æque idoneum pignus, cum in ea specie nulla utilitas, nullaque ratio videatur ex parte creditoris, cui maligne tantum recusanti mos gerendus non videtur, ex IC. in *l. in fundo. ff. de rei vend.* Nec in pignore militat ratio affectionis, quoad creditorem, vt alias de numis inquit IC. in *l. in numis, de in lit. iur.* quod iuuaretur, ex *l. 2. §. penul. de religiosis & sumpt. fund.* vbi pro via semel data satis est aliam æque idoneam præstare. Receptiusque est eum textum generaliter procedere, non tantum ob fauorem religionis (vt aliqui putant) generaliter enim intelligit glo. in *l. si cui ff. de seruitu. in vlt. scholio:* & ita Bar. & Paul. ibi extollentes gloss. licet Ang. & Flori. ibidem contra sentiant: & ita generaliter tenuit Roma. licet Ias. contra sentiat in *l. 2. §. mutui datio, col. 4. vers. 10. ff. si cert. pet.* & ita generaliter intelligit idem Ias. in *l. 1. §. fin. num. 8. ad fin. ff. de nou. oper. nunc.* Ias. in *l. 2. num. 45 ff. solu. matr.* Ias. in *l. si ex toto, §. si. num. 26 ff. de lega. 1.* Cepol. de serui. rusti. cap. 1. num. 7. Zasius, libr. 1. respon. cap. 10. Soc. dicens hanc communem opi. consil. 141. num. 4. li. 1. Vnde cauebis à Nouel. de dote, 8. par. priuil. 27. & à Couar. li. 3. resolu. ca. 14. nu. 8. vers. item communis: dum secure putant d. §. specialiter procedere fauore religionis. In fideiussore autem iam accepto diuersa ratio excusaret creditorem, cum possit magis confidere de vna persona, quam de alia: etiamsi vtra-

que æqualis videatur, arg. *l. scire oportet, §. fin. ff. de tut. & cura. dat. & l. si quis stipula- tus, §. 12. §. fin. ff. de verb. oblig.* Quæ vt vtilia & non vulgaria hic obiter adducta, doctis & candidis non displicebunt.

Magis ad materiam huius *l.* tractat 26 gloss. hic, quod actionis genus detur læsa. refertque antiquos variasse. Aliqui enim intelligebant hoc casu competere iudicis officium seu restitutionem: alij actionem ex eo contractu in venditione & alijs conuentionibus bonæ fidei. Differentia autem non leuis esset ex multis traditis à Cagnol. hic, num. 44. Recepta autem est opinio gloss. vt detur actio, quæ duret 30. annis: Bart. & reliqui hic, & communiter Dd. vt asserit Fulg. in *l. in contr. et lib. C. ex quibus cau. maior.* gloss. & Dd. in *d. ca. cum causa, de emptio. & vend. Bal. de præscrip. 4. par. q. 26.* Iarius Cagnol. hic. Sed apud Lusitanos restrictum est tempus huius actionis ad quindecim annos: ex *Ordin. li. 4. tit. 30. §. 5.* Apud Gallos vero magis restrictum est ad decennium, ex constitutione Ludouici, xii. vt refert Molin. in *consuetud. Paris. §. 13. §. 5. num. 57.* Apud Hispanos etiam magis restrictum ad quadriennium, ex *l. Ordin. vt refert Ant. Come. in d. lib. de contract. cap. 2. num. 22 ad fin.* & fortasse prudenter restrictum fuit tempus huius actionis, cuius vis consistit in precio & valore rerum. Id autem tempore mutatur, vt docet experientia: & IC. in vulgari *l. precia rerum. ff. ad l. falcid.* Nec videtur suspicione fraudis carere, qui post longum tempus læsum queritur. In praxi etiam sæpe deprehenditur in his & alijs falsa probatio. ex quibus consultius videtur restringere tempus huius actionis. Ego vero tam in contractibus bonæ fidei, quam stricti iuris *supra 3. c. 1. part.* probaui opinionem quorundam antiquorum, & Angel. in *l. si id, quod aurum, ff. de verb. oblig.* vt ex hac læsione detur condictio ex lege, licet Bal. & alij, & cum ijs Cagnol. hic, num. 40. ineptissime id improbent.

Videtur etiam vtiliter dicendum vltra scrib. quod limitatio temporis in hac actione, locum habeat tantum in contractibus, qui ex conuentione consummatur: diuersum autem sit in emphiteusi & locatione, ad longum tempus: quia tunc læsio habet causam successiuam quæ singulis annis temporibusque soluendi refricatur: & ideo eius tempus non debet præscri-

præscriptum cenferi, arg. tex. notab. in l. cum notiffimi, §. in ijs, C. de præscri. 30. vel 40. anno. cum traditis ab Iaf. in l. prætor ait, §. si aliquando, n. 9. ff. de nou. oper. nunc. Conducunt etiam, quæ Dd. tradunt de extendendo tempore ad appellandum, vbi datur grauamen successiuum: quæ etiam de causa admittunt appellationem ab interlocutoria, vt per Bal. in l. 2. C. de Epif. aud. Felin in cap. accedens, 2. nu. 15. vt lite non cont. Iaf. in l. ita demum, num. 5. C. de procurat. Felin. in cap. quo ad consultationem num. 22. de re iud.

28 Nec omittendum est, quod in proposito scribunt graues authores, cenferi malæ fidei possessorem, emptorem vel venditorem, qui scit posse contra eum iuste agi ex remedio huius l. & consequenter non posse vsucapere vel præscribere: iuxta cap. fin. de præscrip. vt tradit Cagnol. hic nu. 42. cum Alexand. quem refert in quodam consil. libr. 3. quod comperies in consil. 54. col. 3. num. 10. libr. 6. qui ad hoc citat Imol. (id probantem in eo, qui scit, posse peti restit. in integrum) in cap. apostolica, col. 3. num. 10. de donatio. per tex. (quem commendat) in l. in causa, l. §. fin. ff. de minor. Secundum quam resolutionem dicendum erit, etiam post triginta & quadraginta annos dari remedium huius l. aduersus contrahentem, qui sciebat alterum lædi vltra dimidiã. Ego vero credo, quod in praxi non admittetur hæc opinio: obstat enim fortissime l. sicut, & l. omne, C. de præscrip. trig. vel quadrag. anno. Nec scientia læsionis inducit veram malam fidem: vt constat ex hac l. & reg. l. in causa, 2. §. idem Pompo. ff. de minor. nam & de iure ciuili mala fides irritaret titulũ, tolleretq; effectum vsucapiendi, l. nunquam, 31. ff. de vsucap. in hac autem materia non obstante læsione, titulus validus est: vt in c. cum dilecti, de empt. & vend. & ideo præscriptio longissima 30. annor. etiam iure canonico procedere videtur, ex traditis à Paul. & Bal. in l. Celsus, ff. de vsucap. à Rubeo. cons. 75. Couarru. in cap. possessor. 2. part. §. 7. de reg. iur. in 6. Qua in re pro hac parte ad quietem Reipu. conducunt nimis verba tex. in Authent. hac consti. in nou. §. 1. col. 8. cum ijs, quæ trado in Auth. nisi triceennale, num. 11. & numer. 39. de bon. mater.

29 Ex supr. dictis fatis colligitur actionem, quæ læso datur, personalem esse:

ideoque tunc non definit transferri dominium in emptorem. Ex parte autem venditoris subdit gl. hic, actionem hanc ei dari aduersus emptorem, etiam si rem ipsam alienauerit: & ita Bar. nu. 13. Bald. Sali. Paul. nu. 16. & est receptissima sententia: vt per Cremen. hic n. 186. Cagnol. nu. 113. Idemque apud Lusitanos declarat d. Ordi. li. 4. tit. 30. §. 6. Sed de iure non insubtiliter id impugnare vel limitare nititur solus Fulg. hic, n. 7. ad si. i. Cuius opinio hæc Ful. opinio omnino inanis est, si attendas huic emptori idem remedium aduersus tertium competere. Secus si contra illum nullum legis auxilium haberet, ad quæ faciunt tradita, num. 8.

nio in scholis fortasse tutior videbitur: dum contendit actionem tunc non dari aduersus primum emptorem, nisi alienet sciens venditorem læsum posse eum conuenire: vel nisi ad aliquod precium, quod emptor ex sua alienatione acceperit, vltra id quod ipse dedit primo venditori: quod si bona fide emerit, & bona fide distraxerit, nec lucratus fuerit ex distractione rei, non videretur æquum contra eum actionem dari: atque ita Fulgos. opinio colorem habet. Sed gloss. opinio eademque communis, maiori fundamento amplectenda est, si enim venditori vltra dimidiã læso negaretur actio, cum emptor rem ipsam alienauerit, nunquam fere locus esset remedio huius l. eiusque decisio facillime eluderetur ad libitum emptoris, qui statim alienaret, fingens non plus accipere quam ipse dederit: vel finget se donare, vt precij quæstio cesset. Item fraudaretur facultas illa agendi intra triginta annos, quæ venditori competit, secundum iuris regulas & receptas sententias: & ideo quoad residuũ & supplementum iusti precij, non videtur recedendum à recepta sententia glo. Si autem emptor læsus esset, ipseque rem alienaret, non videtur actionem habere aduersus venditorem, cum facto suo defierit rem habere, & venditori electionem adimere: ex mente scriben. & expressim tradit Ant. Gom. in lib. de contra. cap. 2. fol. 11. col. 3. & 4. vbi commune asserit.

Sentit etiam gloss. quod si emptor 30 rem alienauerit, non dabitur primo venditori actio in singularem successorẽ seu tertiuũ possessorẽ. Quæ opinio recepta est, ex Bar.

ex Bar. *d. num. 13.* Bal. *num. 16.* Salic. *qu. 12.* Pau. *nu. 16.* Cremen. *num. 188.* Cagnol. *nu. 114.* Alex. *consil. 92. num. 8. lib. 1.* plenius Couarr. *libr. 2. resolu. cap. 3. num. 10.* probatur vero ex iuris regula, quæ habet, *actionem personalem non transire in tertios, etiam rei possessores, l. si. ff. de contrah. empt. l. 1. §. si heres: & ibi Ias. ad hanc materiam notat, num. 7. ff. ad Trebell. a.* probat magis in terminis textus in *l. dolus, infr. hoc tit.* Subdit Bal. *d. n. 16. vers. mihi autem* (quem plures varie accipiunt) posse tamen aliquando primo venditori læso actionem dari aduersus tertium illum, in quem emptor alienauerit: id autem concedendum putat, cum ille tertius titulo lucratiuo rem ab emptore habuerit: vel eodem viliori precio minori dimidia parte iusti: in quibus terminis, non ad id requiritur, quod primus emptor non sit soluendo. Hunc enim casum separatim tradit generaliter, vt tunc in subsidium detur semper actio venditori læso, contra tertium possessorem: etiam qui bona fide, & iusto precio rem habuerit à primo emptore. Quod i a voluisse Bal. colligitur etiam ex æquiparatione, quam facit de restitutione minorum ad remedium huius *l. adducens tex. in l. in causa, la. 1. §. fin. ff. de minor.* & ita sensisse Bal. agnoscet, qui eum attente leget. Nec solum Bal. sed alios Dd. ita sensisse tradit Fulgo. *hic num. 8.* & ita eum bene citat Fabia. *in d. tract. 8. n. 23. vers. 7. l. & Tiraq. in l. si unquam, verbo, reuertatur, nu. 271. l. Citat & probat Cost. confundendo nec distinctionem faciendo in §. & quid si tantum, 2. par. pag. 50. nu. 64. l. gallus. ff. de lib. & posthum.*

& Aymo. *consil. 7. ad fin. n. 15.* Vnde quoad explicationem Bald. verius locuti videntur prædicti (licet in re ipsa lapsi fuerint) quam D Couar. vbi *supra*, rei veritatem melius assequens. Labuntur tamen Tiraq. & aliqui putantes idem dixisse Salic. qui diuersum à Bal. scribit, vt statim explicabimus.

31 Vides igitur, quæ fuerit Bal. & prædictorum opinio in actione danda primo venditori læso aduersus eum, in quem emptor alienauerit: volebant enim Bal. & sequaces in subsidium, seu quâdo primus emptor soluendo nō est, actionem dari venditori aduersus secundum emptorem vel successorem: etiam ex titulo oneroso & iusto. Sed verius asserit Salic.

d. qu. 12. nu. 18. nullum remedium tunc dari venditori aduersus tertium illum, iusto precio, & bona fide, rem consecutum, etiam si primus emptor soluendo non fuerit: tunc autem ei dari actionem eo respectu, quod primus emptor soluendo non sit, quando successor habuit rem titulo lucratiuo, vel pro eodem viliori precio minori dimidia, & ita Cremen. *d. num. 188.* Cagno. *num. 144. vers. nisi,* dicens ita copulatiue intelligere Dd. & itaclare sentit Hispan. Xuar. *all. gat. 21. ad si.* idque receptius & verius asserit Couar. vbi *supra*, quicquid inuoluat Alberi. *hic, num. 10.* & generalius in fauorem tertij possessoris particularis resoluit Fulgo. *hic, d. nu. 8.* quem alij nō referunt. Quam opinionem contra Bal. & sequaces amplectendam arbitror, nec aliter in praxi iudicabitur, cum ita suadeat æquitas, & iuris regu. *d. l. fin. §. fin. de contrah. empt. & l. dolus infra eod.*

Nec aliquid facit consideratio Bald. & aliorum de titulo lucratiuo: id enim secundum iuris rigorem nullo modo respicit personam venditoris, quo ad tertium possessorem: nec etiam secundum æquitatem, nisi quando primus emptor soluendo non est. In quibus terminis simul ijs duobus concurrentibus, quod successor habuerit rem titulo lucratiuo, & emptor soluendo non sit, communis opinio succurrit venditori læso, aduersus tertium rei possessorem, quod comprobatur ex Albe. *in l. i. c. si vendit. pig. aga.* referente in simili Iacob. de Aren. & ita exactissime explicantur, quæ scriben. in hoc tradiderunt.

Ego vero (si præcedens articulus stricto iure vel magis ad solam iuris veritatem iudicabitur) putarem verius fortasse dicendum, contra scriben. venditori læso nullatenus succurrendum, nisi contra emptorem, non contra tertium possessorem, etiam ex titulo lucratiuo: nec si emptor soluendo non sit. In quocunque enim casu (cum mala fides cessat) semper viget regula illa, ne actio personalis in tertium detur, quæ ob causas limitata non reperitur, quicquid Dd. licentiose comminiscantur, quod suadetur ex doctrina *totius tit. ff. qua in fraud. cred. um notatis in §. item si quis in fraudem, Instit. de actio.* Sed magis suadetur grandi fundamento, quia ex communi opinione sequetur absurdum, ne vlla differen-

tia esset in proposito inter obligationem cum hypotheca & obligationem sine illa, quod ostenditur, nam Dd. dicunt venditori tunc in subsidium actionem dari contra tertium possessorem, non existente hypotheca, sed sola actione personali: nemo aut dubitat etiam præcedente hypotheca, non plus dari, cum tertius possessor conveniri nequeat, nisi in subsidium, post excussum debitorem principalem, iuxta *Antb. hoc si debitor, C. de pignor.* & sic patet (quod dixi) ex communi opin. equari obligationem personalem nudam, reali & hypothecaria, quo agendum aduersus tertium possessorem: quod omnino iuris regulis repugnat. Facit optimus tex. (distinguens eas obligationes satis ad propositum) *in l. debitor, 15. C. de pign.* Pro hac parte vrget fortissime tex. *in l. aris alieni, 15. C. de dona.* vbi euidenter probatur, quod deficiente hypotheca, donatarius, cui debitor alterius res suas donauit, non tenetur vllō modo satisfacere creditoribus donantis: & sic loquitur tex. indistincte, etiam si debitor soluendo nō fit, & in successore ex titulo lucratiuo, quod directo confundere videtur communem opinionem, quā hic impugnamus, & per tex. *in d. l. aris alieni.* consuluit Alex. *consil. 7. num. 3. lib. 6.* tradit Boer. *decis. 204. num. 47.* maxime quod *d. l.* non limitatur à Dd. nisi in donatario omnium bonorum, non certæ rei, (prout eo, de quo agimus) vt colligitur ex decisione Capel. Tholos. *qu. 385.* ex Dec. *consil. 237. num. 6. vers. 6. cum traditis ab Augusti. Bero. in c. in presentia, num. 91. de proba.* Tandem hæc nostra opinio nimis iuuatur ex *l. 1. & l. 3. C. si vend. pig. aga.* vbi nec in subsidium datur actio aduersus tertium, nisi participauerit de fraude alienantis, quo casu etiam restitui iubetur eidem precium quod dedit: pondero enim ibi fraudem ementis, quæ non minus ei nocere deberet, quam alij causa lucratiua. Ex quibus hæc opinio doctis fortasse magis videbitur iuris rationibus congruere.

33 Prædictis non obstat tex. (quem Bal. & alij citant) *in d. l. in causa, 14. §. fin. ff. de minor.* quem dicit notab. Fabian. *in d. tract. q. 8. nu. 23.* Alex. *consil. 67. num. 7. lib. 5.* Hispan. Xuar. *alleg. 21. ad fi.* & Ant. Gom. *d. lib. de contract. cap. 14. nu. 6. fol. 102.* & ante eos Ioan. Imol. *in cap. apostolica, n. 10. de donatio.* in eo enim §. tradit IC. minorem

læsum directe agere posse contra tertium possessorem scienter ementem ab eo, cum quo minor ipse prius contraxerat. Si autem tertius ille ignoranter emit ab eo, qui à minore rem habuit, tunc non datur actio minori contra tertium, nisi in subsidium, quando scilicet primus soluendo non est. Iuxta quam decisionem, tex. ille nihil facit pro opinione Bal. vel aliorum, quam *supra* damnauimus: non enim distinguit inter titulum lucratiuum vel onerosum illius tertij, sed tantum an scienter vel ignoranter rem habeat: vt si scienter, non distinguatur, an primus soluendo fit: si ignoranter, tunc id attendatur. Ideoque etiã reterentis ijs, quæ Dd. in proposito tradunt, non recte trahitur textus ille ad terminos nostræ l. Deinde iam ex *d. §.* iuncta recepta traditione Ld. in materia huius l. satis colligitur, remedium huius l. longe differre ab auxilio ætatis seu restitutione minorum, contra Bal. *hic, d. n. 16.* maxime quoad agendum aduersus tertium possessorem: cum hic mere personalis actio tantum detur: ibi vero auxilium in rem scriptum, vt melius aduertit Cou. *vbi sup.* & prius Fulg. *hic, num. 9.* putat Dd. communiter contradicere, in quo fallitur: scriptis enim cum iudicio consideratis, idem colligitur ab alijs, præter Bal. & paucos, vt constat ex *supra* deductis.

Aduertendum autem & summe commentandum est ad tex. *in d. §. fin. l. 34 in causa, & supra* deducta, qualiter apud IC. in eo §. accipi debeat illud, *scienter vel ignoranter*, quod ibi maxime distinguitur & consideratur in emente à primo emptore, seu ab eo, qui à minore rem ipsam habuit: plures enim ex *supra* citatis, & aperte Alexan. *d. consil. 67. num. 7. li. 5.* & Rebuff. *in 2. tom. ad constit. gallic. in præfat. tit. de integ. restit. nu. 31. pag. 115.* tradunt in *dict. §.* accipi *scientiam* pro sola notitia, quod res illa habita fuerat à minore, quod mihi falsum videtur, possetque quotidie bonæ fidei possessores inquietare. Nam secundum eam interpretationem semper minor agere directo posset contra tertium, qui emit ab eo, cum quo minor ipse contraxit: etiam si primus esset soluendo, quod rerum experimēto constat, quia scilicet primus alienando præbere solet titulum quo res possidet, & declarare vnde eam habuit. Vnde

Vnde non est credendum, quod IC. ob talem notitiã tantum, tam acriter onerandum censeat secundum emptorem, vel similem successorem: qui magis credere potuit, rem à minore solemniter, & sine alicuius fraude distractam fuisse: iuxta præsumptionem *l. pen. cum gloss. C. de euictio*. Nec continuo in minore præsumenda erat læsio vel fraus in eum commissa, iuxta tex. *in l. nam postea, §. si minor, ff. de iureiur.* ibi, *nec enim utique quod minor est. statim circumscriptum se docuit*. Intellego igitur apud IC. in *d. §. onerari* secundum emptorem, non ex simplici scientia, quod res à minori prouenerat, sed quia negocij qualitatem cognitam habuit is successor, sciens vel scire debens minorem in integrum restituendum fore: quod ratione suadetur cum IC. scientiam expendat ad culpandum secundum emptorem: quod in simili probat tex. *in l. si quis cum sciret, ff. de usufructu, pro empt.* & ita recte colligitur ex verbis *d. §. ibi si emptor sequens scit rem ita gestam*: quæ verba negocij qualitatem circa læsionem minoris respiciunt, non solum personæ notitiã, vt bene sentire videtur Imo. *in d. cap. apostolica, num. 10. de donatio.* & ita sanius intelliges Bal. *in d. §. fin. nu. 1.* dum prius inquit, *quia sciebat rem fuisse minoris*, postea vero melius subdit, *quam scit posse auocari*. quæ omnia cum possint quotidie contingere, ita explicitè tradenda fuerunt.

3) Si in aliquibus vero teneri deberet, quod Bald. & alij (de quibus *supra*) dixerunt, vt venditor læsus possit aliquando agere aduersus tertium habentem causam à primo emptore, id quidẽ æquius procederet, quando tertius ille sciuit venditorem læsum fuisse, potuisseque agere remedio huius l. concurrente simul alia ratione, quod primus non sit soluendo. Maxime si tertius possessor rem habuerit ex causã lucratiua: quibus concurrentibus possit colorate responderi fundamentis *supra* adductis, nu. 32. non esse nouum in iure, vt in subsidium, & ex causã detur actio aduersus tertium, in quem secundum iuris regulas non competebat, vt *in l. fin. ff. de eo. per quem fact. erit: in l. 3. vers. nihil, ibi nisi, ff. si mens. fals. mod.* & in casu quem notat gl. & Bar. *in l. in test. ff. de cond. & dem. & in l. 1. C. de inst. & subst.* vbi Paul. num. 5. & in multis curiosè congestis à glo. *in l. si apud, 13. ff.*

de minor. & in alio notat Alcia. *in l. traditionibus, num. 8. C. de pact.* & in alio notat mirabiliter Cuman. *in Rub. ff. si quis aliqu. test. prob. num. 1.*

Consequenter tractat glo. *quid respondendum, quando res penes emptorem perit.* 36 In quo Dd. nimis variant: gl. autem resoluit emptorem liberari, si res absque eius culpa perierit: & cum glo. est Bar. nu. 13. Bald. num. 14. Sal. qu. 14. Pau. num. 16. Fulg. num. 9. AzO. *in summa.* Odo. quem refert Alb. num. 11 & Ant. Burg. *in ca. cum dilecti, in fine, de empt. & vend.* Fabia. d. qu. nu. 23. *in fin.* Cagnol. *hic, nu. 115.* Gozadin. *con. l. 44. num. 11.* Couar. *lib. resolu. cap. 4. ad fin.* Et hanc opinio. videtur magis sequi Tiraq. *de retract. ligna, in fine num. 70.* licet alios contra referat: & ita videtur sentire Cremen. *hic, num. 196.* & communem dicit Anton. Gom. *d. lib. de contract. cap. 2. num. 22. fol. 11. col. 4.* idem secure probant omnes illi, qui in materia huius l. tradunt, rem esse in obligatione, supplementum autem precij in facultate soluendi, quod receptissimũ dicit Moli. *in consue. Paris. §. 22. n. 24. char. 209. col. 4. in fin.* Sed contrarium tenent non pauci resoluentes vtrunque esse in obligatione, de quo *inferius in 3. par.* speciatim vero ad qu. glo. contradicit Panorm. *in d. cap. cum dilecti, n. 10.* quem recentiores principaliter citant, vt adhuc actio detur venditori læso re perẽpta penes emptorẽ. Et prius ex Giljel. idem tanquam verius & iustius sequutus est Alber. *hic, n. 11.* & ita Rip. *in l. quod te, nu. 11. ff. si cer. pct.* referens solum Panor. & Cremen. *not. 84.* immemor gl. & Dd. *hic. ita Mant. d. loc.*

Mihi verior & receptior videtur opinio gloss. & Bart. *hic:* & ita tutius ob eorum auctoritatem iudicabitur apud Lusitanos *ex Ordin. l. 2. tit. 5.* tutius apud Hispanos *ex l. par. §. 6. tit. 5. part. 5.* 37

Nec recedendum videtur ab ea opin. in his terminis re sine culpa emptoris apud eum perempta. Tunc enim cessat ratio æquitatis, qua hæc l. fundatur. Imo eadem æquitas videtur magis fauere emptori, qui precium quale quale dedit, & rem sine culpa amisit: in dubio autem magis fauendum est conuento, vt in simili inquit IC. *in l. si seruum, m. 91. §. sequitur, ff. de verb. oblig.* nec parum facit tunc *Facit tex. not. in l. si plures, 14. §. 1. in fin. ff. de pos.*

ad excludendum venditorem attēdere, quod eodem modo potuisset res apud eum perire: vt in simili notat glos. in l. si. §. i. verbo dolo, ff. ad l. Rod. de iact. & Paul. Caf. & Afflict. decis. 150. num. 9. & regulariter casus absque culpa excusat, vt magistraliter tradit Bart. in l. si vt certo, §. sed interdum, ff. commod. nec potest emptor in hac materia morosus censerī, quamdiu non conuenitur, vt sic contra eum non possit adduci reg. l. quod te, ff. si cert. pet.

38 Si autem res pereat penes tertium, in quem primus emptor alienauit, tunc resoluunt magis communiter scriben. posse agi contra primum emptorem ad precium quod accepit ex re ultra id, quod ipse dedit: vt si iusto precio alienauit, quod minori emit, teneatur supplere venditori: secundum Salic. & Cremen. & Cagnol. hic, vbi supra, Couart. dict. cap. 4. in fin. lib. 2. resol. & Fulg. hic n. 7. ad fin. & Alb. num. 11. in fine, quod si idem emptor non maiori precio vendiderit, & res pereat apud secundum emptorem, sentire videntur prædicti, nullam superesse actionem primo venditori, ac si res periret penes primum emptorem, quia tunc primus emptor non plus consequutus fuit, quam ipse dedit: nec actionem habet contra secundum, re apud eum perempta sine culpa. Nec in quæstio, glos. recedendum videtur à supra deductis pro gloss. & Bar. etiamsi teneatur opinio Canonist. quod in proposito res & precium æqualiter sint in obligatione: adhuc enim re perempta absque culpa, liberari debet emptor, vt probant Fulg. & Paul. hic n. 15. Couarru. d. cap. 4. col. pen. Burg. in d. c. cum dilecti, ex nu. 60. quibus libenter accedo cōtra Beroum ind. c. num. 75.

39 Si autem emptor lapsus fuerit ultra dimidiam, & res apud eum absque eius culpa perierit, putauit Anton. Gome. d. libr. de contract. cap. 2. fol. 11. col. 3. vers. si vero, nullum remedium tunc emptori competere aduersus venditorem, quia non potest illi rem restituere. Sed lapsus videtur doctus vir, contrariumque magis colligitur ex mente scriben. & aperte contrarium secrete tradit Couarr. d. ca. 4. in fin. Tunc enim viget æquitas huius l. ne venditor plus iusto precio ab emptore habeat; satis-

que ei esse debet, iustum precium retinere pro re, quæ apud eum similiter periret. Non enim ius, quod habebat, amittere debet ex casu, in quo culpa caret, cū potius idē casus æquitatē inducat, vt emptori succurratur ex bursato maiori precio & re amissa, potiorq; tūc esse debet causa emptoris, cum de damno vitando agat, venditor autem de lucro captando, in eo, quod supra iustum precium retineret, iuxta doctrinam gl. in l. 4. §. si quis autem, verbo causa, ff. de dol. excep. quam extollit Ias. in §. item si quis in fraudem, col. 4. num. 29. in fine de act. & plenius tradit Tiraq. in l. si unquam, num. 3. Sed apud Hispanos opinio Ant. Gom. ex l. part. tit. 5. in 5. par. leg. 56. versi. Eslo dezimos, vbi Gregor. Lup. sublata ea lege in hanc sententiam magis inclinatur. Cuius leg. prædicti Hispani immemores fuisse videntur.

40 Similis articulus est, si res minori precio vendita ante traditionem pereat apud venditorem. In quo Panor. in d. ca. cum dilecti, in fine, concludere videtur, venditorem adhuc agere posse ad supplementum iusti precij. Idque magis iustificare conatur Berous ibi, num. 75. sed Panorm. id fatetur absurdum esse. Ideoque melius contradicere videtur Bapti. Cast. ad Cremen. notab. 84.

Æquitas enim repugnare videtur, magisque acrior opinio glo. & Bart. & receptior, dum excusant emptorē re apud eum perempta, quod multo magis dicendum est, cum penes venditorem erit. Tunc etiam pro emptore vrget reg. tex. in l. Iulianus, §. offerri ff. de act. empt. Viget etiam ratio proxime adducta, quod venditor tunc agit de lucro captando, si attendas venditorem precium conuentum accepisse, emptorem vero rem non habuisse. Nec obstat vulgare axioma, quod res perit periculo emptoris, id enim tantum procedit, quo ad precium conuentum, nec quod aliud in proposito scriptum reperitur.

SECUNDA PARS L. II.

C. derefcind. vend.

CAPVT II.

SVMMARIVM.

- 1 Agitur de notabili articulo, quando creditor ex pacto pignus vendit, an ex læsione debitori competat remedium huius l. vsque ad n. 3.
- 4 Agitur de intellectu l. 4. & 5. ff. de pignor. act. & probatur contra omnes valere pactum, ne creditor pignus vendere possit, vsque ad n. 10.
- 11 Explicatur gl. & l. 4. C. si vend. pig. aga. & de læsione per dolum incidentem in contractu vsque ad n. 14.
- 15 Emendatur aliqua, quæ tradit Crem. in repet. huius l. & num. 16.
- 17 Explicatur decis. huius l. in rebus mobilibus.
- 18 Exactissime tractatur articulus de alienatione cum decreto, & de intellectu, l. 1. C. de pr. ad. Decur. vsque ad nu. 24.
- 25 Tractatur eleganter similis articulus de alienatione rei in publica subhastatione, vsque ad n. 28.
- 29 Tractatur egregie q. an in publica subhastatione liberetur primus licitator ex oblatione secundi: & de intellectu l. Sabinus, ff. de in diem addict. vsque ad n. 31.
- 32 Explicatur articulus à Dd. non bene tractatus de venditione aliave conuentione inter medicum, & agrum: & de intellectu aliquarum ll. vsque ad n. 33.
- 34 Reijcitur multorum inanis cautela circa interrogationem, an conuentus sit bonus vir.
- 35 Agitur de vendente vel emente ex causa necessitatis, vel socij, aut vicini rixosi: & noue improbantur aliqua à Dd. tradita, vsque ad n. 37.

1 **I**s, quæ proxime tractata sunt, congrue annectendum videbatur id, quod gl. in preced. q. dixit, & Dd. controuertunt: an in casu huius l. sola res sit in obligatione, supplementum autem precij in facultate soluendi: an utrumque aequaliter alternatiue in obligatione sit? Sed quia eius inspectionis effectus ad praxim principaliter referuntur, congruentius

in 3 part. id tractabitur, vbi multa vtilissima & non vulgaria explicabuntur. Interim vero non omitto vnum, quod tradit Cagnol. hic, num. 211. quæstion. 46. si creditor ex pacto vendat pignus, idque faciat viliori precio infra dimidiam iusti: in quibus terminis inquit debitorem læsum agere nõ posse remedio huius l. aduersus bona fide ementem. Ad dit & alia hinc pendentia: sed huius particularis articuli ratione esse dicit, quia imputari debet debitori, qui ea lege pignus tradidit, vt vendi possit: idque intelligit etiam, si creditor vendens soluendo non sit, & ad id citat ll. C. si vendi pig. ag. & l. si cessante, C. de distract. pignor. & vtroque Bald. & Salic. & Neguzan. de pignor. 6. part. 1. metubr. numer. 26.

Ego vero aduerto illa iura & Dd. non exprimere hanc speciem læsionis ultra dimidiam, verba tamen generalia eandem comprehendere possunt; ad quod considerandum erat, an conditores earum constitutionum fuerint post Diocle. & Maxim. conditores huius l. noui ius inducentis: antea enim nõ erat cognitum hoc remedium, vt probauit in 1. c. 1. par.

Magis etiam in eare aduertendũ est, ratione Cagnol. indignam esse viro tã egregie docto: excludit enim debitorem læsum qualifuerit in culpa, permitiendo creditori, vt pignus venderet eo non soluente. Sed (ni fallor) nunquam inter doctos vel prudentes id vitio vel culpæ dabitur, cum ex necessitate fiat: argument. gl. l. 4. ad fin. ff. de pign. actio. & regul. l. fideicommissa, 11. §. si rem, ff. de lega. 3. Melior igitur ratio erit (quam idẽ Cagnol. inferius sentit) ex qualitate huius actionis, quæ personalis est, iuxta ea, quæ in preced. cap. cum glo. & Dd. deduximus.

Sed tunc magis videretur dicendum, 2 quod debitor læsus agere possit remedio huius l. contra ementẽ à creditore: quia creditor vendens pignus, recte comparatur procuratori, per tex. in l. si pignori 30. in si. ff. famil. ercis. ibi, quod creditor egit, pro eo habendum est, ac si debitor per procuratorem egisset. Et ita Dd. per eum text. quem extollit Iacobin. à Sancto Georgio in l. 1. numer. 7. Cod. si tut. vel cura. inte. & Socin. in l. 1. §. per procuratorem, numer. 5. ff. de acquir. poss. no. Fulgo. in l. 1. num. 1.

num. 1. *C. de dolo. Ang. in l. epi. §. 1. & ibi Pau. Cast. ff. de pact.* Receptum autem & verum est hanc l. æque procedere in venditione facta per procuratorem, vt deduximus *in preced. cap.* Vigeret autem magis argum. quando creditor vendens exprimeret emptori venditionem fieri ex pacto seu mandato debitoris: vt sic non obstat arg. de quo *supr.* ex natura personalis actionis. Ita etiam non obstat arg. ex *Bal. hic, n. 24. q. 20.* recepto, vt per *Tiraq. de retract. ligna. §. 1. gloss. 9. nu. 105. Cagnol. hic. num. 155. Burg. in d. c. cum causa, num. 55.* de consentiente alteri, vt rem suam vendat: quo casu non domino, sed vendenti actionem huius l. competere dicit: id enim procedit, quia emptor nihil cum domino gerebat, nec ei exprimebatur, mandato domini rem vendi: at hoc casu præsupponitur actum fieri nomine debitoris, cuius pignus ex pacto vel iure venditur. Nec obstant *d. l. si cessante, C. de distr. pign. & l. 1. cum seq. C. si vend. pigno. aga.* non enim debitori læso in emptorem tunc negant actionem, quæ creditori vel alij vendenti læso daretur: loquunturque magis vbi emptor securus esset à creditore, qui ob dolum suum in vendendo non audiretur agens. At hoc casu nemo negaret creditorem vel alium vendentem læsum vltra dimidiam audiendum fore remedio huius l. si aliud non impediatur: ideoque nulla emptori fit iniuria, si contra eum admittatur debitor, grauius læsus in venditione pignoris, pro vt admittendus esset creditor, vel alius venditor. Ad tollendam vero dubitationem tutius esset, vt tunc creditor vendens cederet actionem debitori aduersus emptorem: ne obiici posset illud de actione personali non danda, nisi inter contrahentes: ex traditis à *Crem. hic, n. 67. vers. sed aduertendum.*

3 Subdit bene *Cagno. d. n. 211.* aliud (memorable quidem) ex *d. l. 1. & 2. C. si vend. pign. ag.* Quod debitor non posset agere aduersus emptorem etiam fraudis participem, nisi in subsidium creditore non existente soluendo: & ita debet intelligi *l. 4. cod. tit.* secundum glo. *ibi:* quod vt receptum tradit *Neguzant. vbi supra,* & inde notabiliter ampliabitur *d. l. si cessante, C. de distr. pign.* Sed cum illa iura loquantur de dolo creditoris, vel emptoris in debitorem, non videntur

recte applicari ad decisionem huius l. loquentis tantum de læsione in precio, circa aliam fraudem: secundum receptas verasq; traditiones scribe. quod statim, *nu. 11.* magis explicabitur.

In eo tamen articulo creditoris pignus vendentis notabilis est *l. 4. ff. de pign. act.* dum in fine habet, *quod si inter debitorem & creditorem conuenerit, ne pignus distrahatur, poterit tamen creditor vendere, si ter debitori denunciauerit, nec ipse soluerit.* In quo textum illum dicit singul. *Bal. ibi: & Ias. in l. cum procurator, §. si dominus, n. 4. ff. de non. oper. nunc.* glof. celebris *in d. l. 4.* intelligit trinam illam denunciationem non debere simul fieri, sed cum interuallo trium dierum, de quo agit *Ias. in l. si certis annis, col. 2. C. de pact.* *Feli. in c. si cautio, n. 44. de si. instr.* *Dec. in l. si familia, n. 19. ff. de iurisdict. omn. iud.* cum declaratione quam tradit *Tiraq. in l. si unquam, verb. reuertatur, n. 43.*

Memorabilius est, quod omnes hucusq; notat, ex illo tex. intelligentes *IC. ibi* aperte respondisse, non valere pactum quo conueniatur, vt creditor nullo modo pignus vendere possit, quin saltem cum trina denunciatione vendere queat, ita intelligit gl. *Bar. Alb. Paul. Salic. & alij ibi, Ias. in d. §. si dominus. Neguz. de pigno. 6. par. 1. mem. n. 3. & Dd. communiter.* Vnde gl. & *Dd.* opponunt & torquentur ex *reg. vulg. l. penu. C. de pact.* posse quemlibet fauori suo renunciare, quapropter nihil impedire videbatur, quin tale pactum valeret, creditorique facultatem vendendi adimeret. Cui difficultati gl. *ibi* respondet esse speciale eo casu ob publicam vtilitatem, quia si creditores non possent pignus vendere, nollent homines mutuare, nec aliorum necessitatibus succurrere, & ita *Bar. Sal. Pau. & Costal. ibi in annot. & Ang. in §. si. n. 1. Insti. quibus mod. re. contrah. oblig.* *Neguz. d. loco. Dec. in l. fructus, ff. de reg. iur. Curt. in l. pen. numer. 34. C. de pact.*

Sed eam comunem rationem bene impugnat *Alber. in d. l. 4.* & melius cum eo *Fulg.* quorum alij non meminerunt, vltra quos apertius tollitur ea ratio, quia tale pactum pendet à voluntate creditoris, & sic nihil contra *P. V.* resultat, si aliquis reperiat, qui non solum velit mutuare, sed etiam astringere se ad non vendendum pignus debitoris, nec id onerabit alios mutuare volentes. Debitores

autem necessitate pressi magis se submittunt creditoribus, ut dicit gl. in *l. fideicommissa*, 11. §. *si rem*. ff. de leg. 3. Et sic patet, quod licet pactum valeret, & seruari omnino deberet, non ideo aliquid resularet contra P. V. ut etiam bene aduertit Riminald. in *§. 1. nu. 153. Inst. quibus alien. lic.* ubi impugnat aliam rationem Odofred. (quæ multis fortasse occurret) ne valeret illud pactum; quia inducere videtur debitorem ad delinquendum seu ad illicite recusandum soluere. Sed secundum strictum ius ea ratio non subsistit, cum tale pactum directe non inducat delictum, nec in eo militet reg. *l. conuenire*. ff. de pact. dot. Minus procedit alia ratio eiusdem Riminald. dicentis, quod pignus datur ad securitatem, tale autem pactum repugnat naturæ & effectui pignoris: quod nihil valet, cum id pactum non sit contra substantiam pignoris, licet videatur contra naturam eius, iuxta distinctionem glo. & Bart. in *l. pacta conuenta*, ff. de contrahend. empt. Pacto autem licet mutare naturalia contractus, & conuentioni stādum est, iuxta vulgarem §. *si conuenerit*, l. 1. ff. de deposit. Et ita corruit alia ratio Fulgos. non relati in *d. l. 4.* qui arguebat ex *l. cum precario*, ff. de preca. dicens illud pactum non valere; quia esset contra substantiam pignoris: quod falsum videtur, ut proxime dixi. Nec bene applicatur *d. l. cum precario*, cum hoc casu ex *d. l. 4.* requiratur trina denunciatio, nec pactum irritum sit.

7 Aliam rationem assignat Alber. in *d. l. 4. ff. de pign. act.* ut pactum illud non valeat: quia inest tacita conditio, si debitor soluerit, argum. *l. quero*, §. *inter locatorem*, ff. locat. quam rationem, ut nouam tradit Alciat. in *d. l. penult. nu. 41. C. de pact.* cui recentiores eam tribuunt: Fulgos. autem vacillans in *d. l. 4.* refert aliquando sibi placuisse eam rationem, à qua magis recedere videtur. Ego aduerto, quod Albericus & Alciat. in ea ratione sibi ipsis videntur repugnare, apertius vero communi conclusioni: gl. enim Bart. & alij intelligunt pactum speciale, ne creditor vendere possit, non valere: & ita limitant reg. *d. l. penul. C. de pact.* & ita etiam ipsi Alber. & Alciat. secundum quam traditionem non est agendum de ratione vel interpretatione voluntatis, sed de potestate: at ea ratio ex *d. §. inter*

locatorem, respicit solam voluntatis interpretationem, quæ non tollit potestatem conueniendi contrarium, ut subtilius sentire videtur Ful. in *d. l. 4.*

Cum autem rationes à Dd. traditæ nullatenus concludant, cum etiam iuris regulæ communi opinioni nimis aduersentur (ut gloss. & à Dd. agnoscunt) cogitabam, id-

*a Hac Pineli sententia non differt à Fulg. & Alci. opinione, siquidem illi & pactum valuisse & eius interpretationem proponunt, nec Dd. qui communiter huiusmodi pactum non valere asseruerunt, inutile & inualidum illud à principio fore censuerunt, cum ter fieri denunciationem ex ipsius vi, ut venditio sequi rite possit, manifeste agnoscant, itaque non valere id pactorum genus censuerunt, ad effectum ipsum respicientes, & venditionem tandem non idcirco impeditum iri considerantes, quamobrem recte Bar. & ceteri commentati sunt, recte & acute Fulgo. & Alci. rationem rimati, nec quod noster Pinelus, n. sequen. subiungit, probo; semper enim aliquam interpretationem horum pactorum admissum iri existimo, ne creditor sui nominis executione frustretur, & debitor quantamuis moram licentiose trahat. idque l. 5. ff. de pig. act. luculenter probari arbitror, quidquid noster Pinelus alio illam vertere obnixè contendat. que verius contra omnes arbitror, non probari, in d. l. 4. id quod Bar. & reliqui hucusque colligunt: inepteque à gl. & omnibus opponi de reg. d. l. penul. C. de pact. Non enim dixit IC. id pactum non valere, imo ei grandem effectum tribuit, ut debitore non soluente adhuc creditor vendere nequeat, sed trina denunciatio spectetur, cum tamen videretur pactum illud intelligendum, nisi debitor culpa sua non soluendo venditioni causam daret, arg. tex. notab. in *l. cum proponas*, C. de nauti. fæno. & d. §. *inter locatorem*. In illo igitur pacto, ne piguus venderetur, prudentissimo temperamento intelligit IC. aliquid dandum verbis contrahentium: aliquid etiam creditori, ne ob beneficium nimis grauetur. Verbis pactio nis datur is effectus, ne ante trinam denunciationem vendere liceat: rationi vero & vtilitati creditoris, ut saltem post tot denunciations, euidentemque cessationem debitoris vendere possit: & sic in ea specie agitur tantum de quæstione & interpretatione voluntatis, non de potestate. Vnde sequitur nihil obstare*

d. l. 4. si teneamus contra glo. Bar. & omnes *supra* citatos, valere pactum, ne pignus vendatur: valet enim & interpretatur ea modo, de quo *in dict. l.*

9 Sed iam contra gloss & Dd. sequitur aliud notabilius ut valeat pactum, ne creditor pignus vendere possit, etiam post trinam denunciationem, vel etiam post multo plures denunciations: ea enim l. non tollit potestatem conueniendi, sed tantum interpretatur conuentionem. Interpretatio autem cessat in iis, que specialiter contrahuntur: iuris vero regulæ satis probant validitatem talis pactionis: nec vlla ratio ex tot à Dd. excogitatis contrarium euincit, ut *sup.* ostendimus: imo eadem l. 4. iubet pactum circa id seruari: & ita *l. fin. C. de iur. dom. imp.* sicut in emphyteusi, inquit *l. 1. C. de iur. emphy.* & ita cessat oppositio & difficultas glo. & Dd. *ex d. l. pen. Cod. de pact.* varietasque rationum inefficacium, quas comminiscabantur: Et ita resoluo, posse per pactum adimi eam facultatem creditori, specialiter & indiuidue paciscendo: idque magis probari *in d. l. 4.* cum IC. potestatem contrahendi asserit, pactum vero non ex toto clarum cum temperamento interpretatur: sic enim Imperator *in l. 1. C. de pact. pign.* pactum interpretatur: potestatem vero non negat, ut vere contra Dd. probauimus *supra in 2. part. rub. cap. 1. col. pen.*

10 Ne huic interpretationi obstat *l. 5. ff. de pign. actio* dixerat Vlpia. *in d. l. 4.* creditorem vendendo dominium transferre, etiam si non conuenerit de distrahendo, si contrarium conuentum non sit, subdens, *ubi vero conuenit, ne distraheretur, creditor si distraxerit, furti obligatur: nisi inter fuerit denunciatum, ut soluat. & cessauerit.* ita Vlpia. *in d. l. 4.* subdit Pompon. *in l. 1. Idem iuris est, siue omnino pacti fuerint, ne ueneat, siue in summa aut conditione, aut loco contra pactionem factum sit.* Gl. & Dd. variant, nec satis explicant, nonnulli autem fortasse putabunt ex ea l. probari communem opin. quam proxime impugnamus, expendentq; verba IC. quatenus sonare videntur contra pactionem fieri posse, & sic quod pactum non valeat.

Ego autem (omissis aliis) breuiter ad contextum intelligo IC. ibi id tantum continuare, quod dictum fuit *in l. preced. si modo non conuenerit, ne liceat: ubi*

dictum erat standum esse pacto negativo seu minuenti facultatem creditori circa vendendum pignus: quod modo explicat Pompon. *in dict. leg.* ut scilicet seruetur pactum non vendendi, vel de vendendo certo modo, respectu precij, vel loci, vel conditionis, seu qualitatum venditionis: est enim in iis seruanda pactio, ut *in d. l. fin. C. de iur. dom. imp. & l. si cessante, Cod. de distra. pig.* ibi, *non reluctante lege contractus.* Nec aliud vult *dict. l. 5.* & ita maxime comprobatur, quod contra Dd. dixi, circa *d. l. 4.*

Inciderunt hæc (memorabilia quidem) *in* circa articulum illum, quando creditor dolose vendit pignus, vel emptor fraudis particeps est: quo casu cum aduersus emptorem debitori actio datur, inquit gl. not. & recepta *in d. l. pen. C. si vend. pig. aga.* non audiri emptorem volentem supplere iustum precium, sed præcise re à debitore auocari posse: sequitur Cagnol. *hic, d. num. 211.* quam gloss. citat Paul. *hic n. 1.* dicens eam singul. ad limitandam electionem, quam hæc l. tribuit emptori conuento. Verba autem Paul. ut iacent. respiciunt tantum dolum dantem causam venditioni, & ita ea accipit Cagn. *hic, n. 17.* in quibus terminis mirum videri debet, insignè Paul. Cast. extollere & firigulare dicere, quod secundum receptissimas traditiones vulgatissimum & necessarium erat. Nam si dolus causam venditioni dedisset, ipse Paul. ubique cum gloss. Bal. & alijs, tradit contractum ipso iure nullum manere, *per l. eleganter, ff. de dolo, & alibi sepe;* gloss. & omnes *in dict. cap. cum dilecti:* nemo igitur dubitare poterat, emptorem tunc volentem supplere precium, audiendum non fore, cum venditio nulla esset.

Vnde Panthal. Cremen. *num. 14. & n. 15.* verba Paul. accepit, quasi Paul. loqueretur de dolo incidente in venditionem cum læsione in precio, non de dolo dante causam venditioni: & ita colligit ex Paul. egregiam declarationem ad decisionem huius l. dum tribuit emptori electionem restituendi rem, vel supplendi precium: & è contra secundum communem traditionem læso emptore, cum datur electio venditori accipiendi rem & restituendi precium acceptum, vel restituendi quod ultra iustum accepit: ut procedat, quando

nulla fraus interuenit: sed tantum læsio re ipsa contigit: quod si præter læsionē in precio dolus incidit, vel ex dolo læsio ipsa prouenerit, tunc cesset electio, quæ datur conuento, præciseque obtineat læsus deceptus: quod etiam ex Luc. de Pen. (quem solum refert) probare videtur Matth. Afflict. lib. 3. feud. fol. 141. n. 99. tit. de prohib. feud. alien. per Freder. in 13. notab.

12. Ego vero non dubito hos Dd. non satis huius articuli veritatem explicare. Si enim dolus incidit in venditione, licet ex dolo læsio in precio resultauerit, nunquam læsus præcise aget ad repetendam rem, quam præstitit, sed tantum ad refarciendum in pecunia id, quod eius intererit: id enim iure constitutum est, cum venditor vel emptor dolo alterius læditur in precio, vt notant omnes per text. in l. Iulianus, §. si venditor, ff. de actio. empr. glos. & omnes in d. cap. cum dilecti, & l. dolus, infr. hoc tit. Purgatur ergo, vel refarcitur dānum ex tali dolo, emptore supplente quod iusto precio deest, vel venditore restituente quod plus iusto accepit: non autem datum præcise repetitur. Et ita aperte Hostien. in summan. 7. & Ioa. Imo. in d. c. cum dilecti, nu. 14. de empr. & vend. Nec aliud vult Bald. hic, col. 1. in 3. oppos. dum distinguit inter læsionem ex industria deceptiua, & læsionem ex industria negotiatiua, vt ipse loquitur: eumque sequitur Ant. Burgen. in c. cum causa, n. 61. de empr. & vend. notat Paul. in l. item si precio, §. fin. ff. loc. Vere enim resoluunt hi & alij communiter, sufficere quamlibet læsionem etiam modicam, quando ea per dolum alterius processit, nec tunc requiri læsionem vltra dimidiam, de qua agit hæc lex, loquens tantum vbi dolus non interuenit; sed nunquam Dd. dixerunt, nec vere dicere potuissent, contingente tanta læsione per dolum incidentem in venditione, dari actionem præcise ad rem: esset enim contra dicta iura & receptas sententias, quæ tantum succurrunt ad interesse, seu ad refarciendum damnum illatum: quæ iura incorrecta & immutata sunt in tali læsione, ex dolo incidente in contractu: idque satis probatur ex dict. leg. dolus, infr. hoc tit. & l. 7. par. 5. tit. 5. iuncta ibi l. præced.

13. Nec obstat glo. d. l. 4. C. si vend. pig. ag.

non enim loquitur de dolo incidente in venditione, quæ vtrinque fieri intendebatur: sed de emptore & creditore simul in perniciem debitoris fraude vtentibus in distractione pignoris: quo casu in subsidium, cum creditor soluendo non est, agit debitor contra emptorem restituito ei precio & recuperata re cū fructibus, l. i. C. illotitul. ideoque ibi non applicatur decisio huius l. nec datur electio conuento.

Et ita resouo ex receptissima traditione in læsione ex dolo dante causam cōtractui, inanem esse traditionem Paul. hic d. n. 1. In læsione autem per dolum incidentem in contractu non esse tractandum de obligatione vel petitione alternatiua, actionemque tunc præcise competere, non ad rem datam repetendam, sed ad damnum emendandum, vt venditori læso suppleatur iustum precium, cum ipse minus accepit ob dolum emptoris: & è contra emptori læso restituatur, quod plus iusto dedit ob dolum venditoris. Vtrique autem consultius est agere ratione talis doli, si probari potest, quam remedio huius l. quia in hoc requiritur exacta probatio læsionis vltra dimidiam, cum suis requisitis, de quibus infr. 3. par. In læsione vero per dolum quælibet læsio emendatur secundū omnes in materia, in d. l. eleganter. & d. c. cum dilecti, Bal. hic, 3. oppos.

Ex prædictis iuribus & receptis tradi- 14
tionibus iam constat non tantum in personis ecclesiasticis, nec solum in foro ecclesiastico emendandam fore læsionem contingentem dolo, etiam incidente in contractum: & ita cessat dubitatio Pan. (non satis rem hanc assequuti) in c. in ciuitate, num. 6. de usur. Sic etiam ex eisdē iuribus & receptis sententiis patet in læsione ex dolo incidenti propriam actionem ex contractu dari ad precium, & non ad aliud: vt sic resouas, quod non satis explicat D. Couarr. lib. 2. resolu. cap. 4. nu. 11. versi. quoties. Inde vtiliter explicabis Ord. Lusitan. lib. 4. tit. 30. post princ. in illis verbis, aindá que o engano nam procedesse do comprador, mas somente se causasse da simprezado vendedor. Quæ verba non videntur satis apte prolata, nec ex illis sumendum est argumentum, quasi in hac materia idem sit in læsione contingente ex dolo: Sed debent intelligi secundum ius commune & receptas traditiones,

tiones, de quibus *supra*: cum ea Ordinatio non intendatur commune abrogare, nec per subauditos intellectus id dicendum est, iuxta glo. celebrem *in ca. cupientes*, §. *quod si per viginti, verb. petere. de electio. lib. 6.* quam fing. dicit Ias. *in l. 1. nu. 37 ff. de offic. eius, cui mand. est iurisd.* cum alijs in simili traditis à Cep. *in rub. ff. de verb. signific. ex num. 119.*

15 Nec omittendum fuit, quod dixit Creme. *hic, d. num. 151.* vt actio ob læsionem ex dolo incidente in venditionem non detur, nisi quantitas læsionis duos aureos excedat, iuxta *reg. l. 9. secundum lib. Floren. vel l. si oleum, §. si. ff. de dolo.* Sed lapsus videtur doctus ille vir: cū ea *reg. solum procedat in actione illa exorbitanti de dolo: in proposito autem datur actio ex ipso contractu tam emptori, quam venditori, secundum receptas sententias, probaturque ex l. 1. §. 1. & l. Iulianus, in princip. & in §. si venditor. & in l. ex empto, §. si quis virginē, ff. de actio. emp. gl. in l. dolus, in ult. schol. infr. hoc tit.* Vnde cōtra Crem. retorquetur allegatio *d. l. si oleū, §. si.* Maximè ex doctrina glo. *ibi tradentis, pro minori quantitate dari actionem in factū cessante actione de dolo: quod plures sequuntur: & cum eis Alex. in l. si superstitē, C. de dolo.* Nec aptè loquitur idē Crem. *vbi sup.* dū tradit, quod læsio minor duobus aureis nō sufficit ad rescindendam conuentionē, quasi maior sufficeret, quod falsum esset: nam & maior in venditionem incidens eam non irritat: sed actionem præstat ad precium, quod supra iustum datum est, vel minus iusto acceptum, iuxta iura *supra* citata, & receptas sententias, & glo. Panor. & Imol. *in d. c. cum dilecti.*

16 Sic etiam labi videtur idem Creme. *nu. 168.* dum inquit, posse debitorem agere ob minorem læsionem in venditione pignoris facta per creditorem, vel per iudicem ad instantiam creditoris, quod regulariter iure non probatur, magisque repugnare videtur regulæ huius l. & receptis traditionibus circa alienationem factam per procuratorem. Obstat etiam *l. 1. & sequen. C. si vend. pign. aga.* vbi clare habetur, non audiri debitorem contra emptorem, nisi in subsidium: nec contra ipsum creditorem, nisi dolose alienantem. Nec cōtra faciunt iura, quæ impertinenter Creme adduxit, nec Bart. (quem male citat) *in l. fin. ad fin. ff. de ap-*

pellat. recip. Diuersa enim inspectio est, si creditor distrahat, non denunciando debitori, vel non seruatis alijs solemnibus, iuxta *l. 4. C. de distra. pig. l. fin. C. de iure domin. impet.* In quibus terminis aliquater saluari posset dictum Creme. iuncta *l. si quos, infr. hoc tit.*

Antequam alia circa hanc l. aggrediamur, explicandum est vnum, in quo aliqui dubitarunt, *an decisio huius l. procedat in rebus mobilibus.* Quod quidem indubitabile mihi videtur ex generalitate huius l. & ex equitate, in qua fundatur, & ex vi dictionis, *re: t* quæ omnia non minus ad mobilia, quam immobilia referuntur. Et ita clare sentit gloss. *hic, ad fin. Bart. & omnes hic, & in l. precia rerum, ff. ad l. falcid.* agentes in proposito, de æstimatione mobilium, & ita expressim Cagno. *hic, q. 39. num. 198.* Quod etiam colligitur *ex d. Ordin. & l. partu.* indistincte de omni re distracta loquentibus. Id vero prætermittendum non duxi, vt caueas à Rebuff. *in d. 2. tom. ad constit. G. llic. tit. de Rescis. contract. gloss. 15. num. 34. pag. 185.* vbi male in contrarium citat gloss. & Dd. hic non contentus asserere contrarium de consuetudine seruari: quam consuetudinem etiam circa alienationem mobilium contra ius commune refert nouissimus Pedemontanus *in consue. Aluer. tit. 16. arti. 9.*

18 Alius est articulus scitu dignus ab omnibus in hac materia minus explicitate tractatus de venditione facta cum decreto vel autoritate iudicis. In quo Dd. variant: Bar. & cum eo Ang. *in l. 1. C. de prad. Curia!* per textum *ibi* tradunt, non esse tunc locum remedio huius l. & ita Bal. *in l. 1. nu. 2. C. de prescrip. 30. vel 40. annor.* Paul. Castr. *hic, num. 5. versic. alia limitatio.* qui Bar. citat, quasi eius opinio receptissima esset, & eandem sequitur Corn. *confi. 56. libr. 3. Decius confi. 210. num. 8. ve. f. 3.* dicens hanc Bartoli opinionem magis communem esse, sed lapsus fuit Decius. Contraria enim opinio receptior est ex Ioan. Imol. *in dict. l. precia rerum, & ibi Alex. ff. ad l. Falcid.* Imol. *in d. l. si quis cum aliter, & in fi. & ibi Alex. n. 15, & ibidem Claudius, & Panor. in cap. cum causa, n. 6. de empt. & vend. & ibi Anton. Burgen. num. 27. & Angel. Aret. in §. si quis agens, num. 3. Inst. de act. Creme. hic num. 108. Cagnol. num. 158. q. 23.* dicens hanc esse veram & communem

nem opin. & Anton. Gome. *d. libr. de contract. cap. 2. fol. 12. colum. 1. in princip.* & Rebuff. *in d. 2. tom. ad constit. Gallie. pag. 186. nu. 40.* In quo articulo cauebis ab allegatione Alexandri pro Bart. citantis Abb. *in cap. cum dilecti.* Cauebis item à Dec. *in d. conf. male citante Alexan. deterius vero Rebuff. in d. loco,* pro opin. Bar. citat Alex. & aliquos eam maxime impugnantes. Imol. etiam, Alexan. & aliqui contra Bar. vbi *supra,* citant eundem Bar. *in l. 1. C. de prescri. 30. vel 40. anno.* qui non loquitur de alienatione cum decreto, sed in subhastatione, quæ duo à multis *supra* citatis confunduntur: cum separari debeant: vt *inferius hoc cap. deducetur.* Eundem articulum magis inuoluit, quam explicat Fabian. *in d. tract. de empt. qu. 8. nu. 22.* sic nouissimus, nec allegans resoluens *in compend. subhasta. ca. 5. nu. 6.*

19 Ioan. Imol. & qui eum sequuntur, pro sua opinione adducunt *l. 1. & 2. C. de fide instr. & iur. hast. fisc. libr. 10.* vbi alienatio facta cum autoritate iudicis, in distractione bonorum debitoris fiscali, rescinditur probata læsione debitoris, & ita Cagno. *hic,* Burgen. *in d. cap. commendans, d. l. 2.* Sed ego aduerto, quod *d. l. 1.* loquitur de alienatione facta, non seruatis solemnibus. Sic etiam *d. l. 2.* loquitur de alienatione minus solemnibus, vel minori precio, ex dolo officialis, & aduersarij illius debitoris fiscali; quo iam patet non solum debitori, sed etiam fisco fraudem fieri. Vnde non probat ea l. simpliciter ex læsione in precio, nec cuiuslibet personæ dari recursum ad rescindendam venditionem factam in subhastatione quod Dd. non aduertunt. Sic etiam responderi potest ad tex. (quem citat Imol.) *in l. si quos, inf. hoc tit.* quem adduxit Bar. *in l. 1. C. de prescri. 30. ann.* vbi præsupponitur fraus non solum debitori, sed & fisco damnosa, quod colligi potest ex Alex. *in d. l. precia rerum, num. 8.* & ab eodem *in d. l. si quis cum aliter, num. 16.* post alios quos refert. Item ibi non interuenit proprie decretum, de quo hæc quæstio accipi potest, vt *infra.* Pro eadem opin. contra Bart. recte Panor. Imol. Alex. adducunt id, quod in iure videmus, minorem, vel ecclesiam ob læsionem in precio audiri aduersus alienationem rei immobilis maxima solemnitate factam, *d. ca. cum dilecti, & l. si quidem. C. de præd. minor.* quod vrget à vi & similitudine rationis.

Tenendo autem contra Bart. quod 20 non obstante decreto agi possit remedio huius l. *ad d. l. 1. C. de præd. curial.* respondet Imol. vbi *supra.* dicens, in ea l. principaliter agi, de excludenda alia obiectione, non de læsione in æstimatione rei. Vere enim Imperator ibi agit de Decurionibus, quibus interdicebatur facultas alienandi sua immobilia; quod ibi limitatur ex causa magnæ necessitatis. Ea autem solemniter probata coram præfide, vel iudice competente, subdit tex. non audiendum fore alienantem, qui postea contrarium intenderet, quasi is sibi ipsi repugnare, suamque turpitudinem allegare videretur: quo sensu accipi etiã debet alia verba *d. l. ibi, nec immoderatu. venditor, nec emptor iniustus:* vt sentire videtur glo. *ibi.* Licet enim ea generalia verba ad quantitatem & æstimationem referri possint, tutius tamen est, quoad solemnitatem negotij, ea accipere attentio eo, quod in eadem l. principaliter agitur. Aliter respõdebat Pan. or. *in d. cap. cum causam:* & sequuntur plures ex *supra* citatis, vt decretum *in d. l. 1.* inagnam inducat præsumptionem, pro iustificanda venditione, non vero tollat probationem, quæ in contrarium astrictur: & ita Ang. Aret. *in d. §. si quis agens.* Cagnol. *hic, num. 159.* tandemque id lateatur Roma. *in d. l. si quis cum aliter, num. 10.* aliquantulum vacillans circa *d. l. 1.* Idq; fulcitur *ex ead. l. in versic. quod si quis contra,* vbi Imperator agnoscit, nec negari poterat non obstante solemnitate, de qua *ibi,* posse fraudem committi, qua probata poenam irrogat. Nec enim pro iudice plus est, quam præsumptio, quæ semper veritati cedere debet: & ita procedunt tradita ab Alciat. *reg. 3. præsump. 9.*

21 Constat igitur ex proxime deductis, nimis variasse scriben. circa hunc articulum alienationis factæ cum decreto, receptius tamen esse, adhuc competere remedium huius l. Ego autem advertebam hunc articulum aliter accipi posse, quam Dd. explicauerint. Aut enim auctoritas vel decretum simpliciter interuenit, vel tantum quoad causas alienandi, & tunc non dubitarem veriorum esse magis communem sententiam, vt venditor, vel emptor læsus ultra dimidiam iusti precij, audiri debeat remedio huius l. Si vero decretum interuenit circa æstimationem ipsius rei, causa cognita

grita inter maiores, tandemque iudicatum fuit super æstimatione & precio, tunc videretur amplectenda opin. Bar. & sequacium ob autoritatem rei iudicata, quæ inter partes ius facit, iuxta *l. i. ff. que sent. sine appel. c. cum inter. de re iud. l. cum putarem § 7. ff. fam. excis. l. si fideiusor, 29. §. in omnibus, ff. man. cum traditis à Dec. in l. res iudicata, & ibi Cag. ff. de regu. iur.* In quibus terminis fortasse iudicatum fuit pro Bart. in casu relato à Rebuff. in *d. 2. tom. pag. 186. nu. 40.* Vel potuit alia iusta causa moueri grauissimus Senatus Parisiensis; cuius sententiam Rebuff. adducit vt *supr.*

22 Non est igitur dubitandum, quin verior sit receptior opin. in hoc articulo: vbi simpliciter notitia, vel licentia iudicis interuenit, vel cognitio, quoad aliud, non quoad rei æstimationem. Nec enim iudicis autoritas operari debet extra ea, in quibus interuenit: nec præiudicium facit, nisi vbi nomen & effectus rei iudicatae resultat. Ex quo sequitur magis pro communi contra Bar. in *d. l. i. c. de præd. decur.* non cessare remedium huius l. etiam si pro altero ex contrahentibus consanguinei interueniant: id enim adimere non potest querelam parti læsæ. Nec contradicit gl. celebris, in *l. Polli. c. de ijs, quibus vt ind. quæ probatur ex d. l. si quidē, c. de præd. minor.* magis vero in terminis probatur ex tex. not. (agente de filio læso in actu, in quo interuenit autoritas patris, eiusdemq; tutoris) in *l. etiam si patre, 30 ff. de minor.* Quæ iura citare debuit Panor. in *d. c. cum causa,* cum Bar. opinionem impugnat.

23 Ex quibus consecutiue infertur ad id, in quo Cagno. *hic, num. 160.* reprehendit Cremensem *hic, nu. 120. limit. 21.* Cremenensis enim cum Vital. quem refert, limitat hanc l. ne procedat in conuentione, quam partes fecerunt confirmari à iudice, & assumere nomen sententiæ, iuxta id, quod sæpe in praxi contingit, & tradiderunt Bart. & Plat. in *l. si quos, c. de decur.* ad quam praxim confirmandæ conuentionis per sententiam, pondero Bar. in *l. stipulationes non diuiduntur, num. 40. versi. prater ea. ff. de verb. oblig.* probat etiam tex. in *l. si conuenerit, 26 & ibi* notant scriben. *ff. de re iud. tex.* etiam in *l. tale pact.* Cagnol. autem in eisdem terminis contrarium tenet: ampliandam hanc l. apte & fortiter arguens ex rece-

ptiori opinione proxime tradita, circa alienationem cum decreto: & ita tenendum videtur, etiam si aliqua causæ cognitio interuenit, quo ad aliud, non principaliter super æstimatione rei: magis vero quando absque causæ cognitione simpliciter (vt sæpe fit) per iudicem confirmatur partium conuentio, vt magis colligi potest ex Plat. in *d. l. si quos:* & in simili ex Alc. in *l. filius fa. §. diu. num. 32. in fin. ff. de leg. 1.* & in decreto Dec. *consil. 351. n. 7.* vt sic obiectio, quæ obstaret conuentioni, admittatur aduersus nudam illam confirmationem, imaginariumque sententiæ nomen: ad quod conducit tex. notab. in *l. ex stipulatione, c. de senten. & interloc. ibi, non omnis vox: & ibi, si non causa cognita.* In quo etiam eleganter induci potest notab. tex. in *l. i. §. si quis sub cõditione. ff. vt legat. seu fideic. nom. caue. ibi, easdem causas & conditiones inesse: & ibi, eandem quoque opponendam.* Et tex. in *l. Titius, 54. in fin. ff. ad Trebell.* Oldrad. *consil. 238.* quod in proposito probare videtur Gregor. Lup. in *l. 56. tit. 5. parte 5. verbo me nos, in fin.*

Tandem in eodem articulo dicebant 24 nonnulli, decretum iudicis, vel eius autoritatem (si quãdo operari potest) intelligi debere de maiori iudice, non de pedaneo vel infimo: vt ex Cardi. Parisiē. refert Cagno. *hic, num. 158.* & ex Bal. tradit Rebuff. vbi *supra:* & ultra eos generaliter ad limitandam præsumptionem iuris pro iudice, tradit Ias. in *Rub. c. qui admit. col. 2. & in tit. qui feud. dar. poss. num. 10.* & Hippol. *sing. 438.* Gerard. *notab. 57. in fin.* facit quod ex Aretin. de iudice indico decreto tradit Alc. *reg. 3. præsup. 10. nu. 10.* Quibus addo tex. ad id notabilem in *l. 3. versic. si quis ad pedaneum. ff. ne quis eū,* licet contradicere tentet Dec. in *l. pacta nouis. n. 6. c. de pact.* Vnũ vero nullibi animaduersum in eo articulo non omitto: Dd. enim q. proponunt, quod alienatio fuit cum decreto: & quærunt, an ea non obstante agi possit remedio huius legis? Quæ inuestigatio principaliter respicit venditorem læsum, sed cum præmittitur alienationem fuisse cum decreto, agnosci debet regulariter alienatam fuisse rem minoris vel fisci, vel ecclesiæ: quibus proprie decreti solemnitas congruit: regulariter enim in alijs non requiritur. Vnde secundum iuris principia, & receptas traditiones, neces-

necessario sequi videtur, non obstante decreto, illis personis vel causis ob læsionem succurrendum fore, etiam non spectata læsione ultra dimidiam: quod Dd. non aduerterunt.

25 A præcedenti articulo, pendet alius similis de venditione in publica subhastatione, quem plures Dd. à præcedenti non distinguunt, vtrumque pro vno accipientes. In quo Ang. Perusi. *ex d. l. 1. C. de præd. decur.* non semel tenuit, remediū huius l. locum non habere, quando res distrahitur in publica auctione: idq; nō nulli sequuntur. Sed contrarium verius & receptius est, vt sic decisio huius legis procedat etiam re distracta in publica subhastatione: quod cum Imo, & melius sentientibus tradit Alex. *in d. l. si quis cum aliter, num. 16. & ibi Rom. num. 8.* Alex. *in d. l. precia rerum.* Aret. *in d. §. si quis agens, Instit. de actio.* Anton. Gom. vbi *supra.* Corn. *confi. 56. libr. 3.* Burgen. *in d. cap. cum causam, nu. 27.* Rebuff. *in d. tom. 2. pag. 186. nu. 38. & pag. 452. tit. de præconi. in fin. b.* dicens hanc esse veram & cōmunem sen-

tentiam, & ita in praxi seruari. Eandem probat Crem. *hic, num. 102.* communemque & veriolem dicit Cagnol. *num. 161.* eandem sensit Bart. *in l. 1. C. de præscr. 30. vel 40. ann.* Hæc autem receptior opinio fortissime probatur ex proxime deductis circa alienationem cum decreto, quo interueniente, verius & receptius esse probauimus, non cessare remedium huius l. Regulariter autem, vbi in alienatione decretum requiritur, subhastatio etiam præsupponitur, vt notant plures ex *supra* citatis, & Bart. *in l. licitatio, nu. 3. ff. de publica. & vectig. tex. & Alb. in l. & si sine, 8. §. 1. ff. de mino.* Bald. *in l. ordo, nu. 4. C. de exeq. rei iud.* Ioan. Plat. *in l. si tempora, col. 1. C. de fide instrum. libr. 10.* & Matth. Afflict. *lib. constit. Neap. Rub. 38. in fin.*

26 In eodem articulo vltra scriben. considerandum videtur duplex subhastationis genus, alterum *necessarium*, alterum *voluntarium*. *Necessarium* censebitur in distrahendis rebus fisci, minorum, Ecclesiæ, vel Reipubl. secundum receptiores traditiones ex Dd. proxime citatis, & Soc. *confi. 95. num. 5. lib. 3.* Dec. *confi. 556. num. 4.* Iacobin. à S. Georg. *in l. Titi. ff. de iure dot.* Dicetur etiam necessaria

subhastatio in rebus condemnati pro executione rei iudicatæ, iuxta tex. *in l. ordo. & in l. à diuo Pio §. in venditione, cum seq. ff. de re iud.* Voluntaria autem subhastatio dicetur, quando extra has causas quis voluerit res suas in publico loco ad vocem præconis distrahere: vt ex licitatorum calore carius res vendantur, vel saltem ex hominum concursu citius distrahantur, vt sæpe fit in magnis ciuitatibus. In subhastatione autem necessaria notabilior erit communis opin. cum in illis terminis iudicis autoritas, magnaque solemnitas interueniat: non ita in auctione voluntaria. Vnde de priori loquuntur iura, quæ subhastationi magnū effectum tribuunt, *l. fin. C. si prop. publ. pensita. l. si hypothecas. C. de remis. pig.* quam in sua decisione extollit Paul. *in l. 2. C. si aduer. fise. & tradit Afflict. decis. 340.* Quæ iura vtiliter limitantur ex hac receptiori opinion. iuncta *l. si quos, infr. hoc tit.* quam bene adduxit Bar. *in l. 1. C. de præscr. 30. vel 40. anno.* Eandemq; cōmunem sententiā notabiliorē reddit id, quod in rerū æstimatione nimiū attēdi solet, locus scilicet publicus, seu mercatus, vt loquitur tex. *in c. 1. de emp. & vend. Bart. in l. si seruum. ff. de condic. furti.* Sed cōsideratio loci publici, & cōmunis licitationis solam præsumptionem inducit, contra quam concludens probatio negari non debet: ex quibus hæc recepta opinio magis amplectenda est, eamque sequitur Iacob. Burgen. *lib. 2. coniectur. ad frat. cap. 10.*

Tutior etiam redditur communis opinio, attento eo, quod experientia docet, in ijs quoque publicis distractionibus fraudem aliquando committi, *d. l. si quos, infra eod. l. 2. C. de fide instrum. l. 3. C. de execu. rei iud. l. fin. C. si in caus. iudi.* Sic Cic. *lib. 3. offic.* tollendum ex contrahendis rebus omne mendacium tradit: *subdens, non licitatore venditor, nec qui contra se licitatur, emptor apponet.* Denique in hoc articulo subhastationis repetendum est, quod noue animaduertimus in præcedenti articulo decreti: cum frequentius subhastatio præsupponat distractionem fieri nomine fisci, vel alterius personæ vel causæ: in qua etiam ob minorem læsionem restitutio concedi debet, non obstante solemnitate interposita, iuxta *d. l. si quidem, C. de præd. minor. & d. l. 8. §. 1. vers. 1. ff. de minor.* A fortiori igitur ex subhastatione negari non debet

remedium huius l. præsupponentis maiorem læsionem, nempe ultra dimidiam iusti precij, quod Dd. aduertere debuerunt.

28 Apud Lusitanos vero circa quæstionem rei venditæ in publica subhastatione, & iudicis autoritate. locum adhuc esse remedio huius l. decisum est *libr. 4. tit. 30. §. fin.* vbi vnum egregie additur, quod apud scriben. non ita reperitur: nempe quod si post solemnes licitationes & præconia debito tempore peracta, debitori, cuius bona distrahantur, denunciatur vt soluat, nec ipse satisfecerit, transactis octo diebus, tunc nec venditor, nec emptor læsus audietur, ob eam maximam solemnitatem, & geminatam denunciationem, arg. glo. in *§. penul. verb. maior. Inst. de iure person. ibi, tanta solemnitas.* Ex qua Ang. Aret. *in ibi* notabilem doctrinam elicit ad sustinendū actum, in quo non tantum ordinaria solemnitas, sed & alia exactior interponitur: quam ad propositum nostrum notat & ornat Burgen. *in d. cap. cum causam, nu. 28.* licet absque fundamento contradicat Cagn. *hic, n. 159. in fine.* Nec decipiaris cum aliquibus, qui contra communem opinionem in hoc articulo subhastationis adducunt Bal. *in d. l. ordo, num. 6. C. de execut. rei iud.* qui (si bene attendas) tantum loquitur de creditore pro debito accipiente pignus, in quo fit executio iuxta terminos *l. à diuo Pio, §. si pignora, ff. de re iud.* De quo text. & articulo (qui diuersus est) *superius* diximus, maxime *in 4. cap. 1. par. huius l.*

29 In prædicta materia subhastationis (quæ frequentissima est) vnum addo, in quo sæpe dubitari contingit, nec Dd. in eo satis sibi constant: si in publica auctione vnus licitator certum pretium offert, alter vero maius pretiū promittit; an & quo modo liberetur primus ex licitatione secundi? In quo Bar. *in l. licitatio, nu. 1. g. 1. ff. de publ. & vectig.* indistinctè inquit, non liberari primum licitatorem, si postea secundus domino, vel vectigal locanti displiceat, idque sequitur Alex. *ibi ad Bar.* Et secure tradit nouissimus Iodoc. Burg. *in compend. subhast. c. 4. num. 8.* neminem pro, nec contra citans: & cum Bar. est Sal. *in l. penes, C. de vecti.* Firmian. *de gabel. 1. par. nu. 20.* Bart. autem ad suam opinionem citat text. quasi expressum *in l. Sabin. ff. de in diē addict.* vbi &

Costal. *in annot.* secutus Bar. idem putat. Contrariū vero aliquando consuluit Bal. quem refert Pau. *in d. l. licitatio* refert etiam & sequitur Crem. *not. 40. & ibi additio:* & Cha. *in consu. Bur. Rub. 5. §. 1. n. 23. ch. v. 207.* In ea varietate concordia adhibet Pau. Caf. *in d. l. licita.* vt opin. Bar. procedat, quando vectigal secundo licitatori adiudicatum fuit, vel tempus licitandi lapsum est: contraria autē opinio locū habeat, quando adhuc tempus durat, adiudicatioque facta non fuit: eodē modo in alio consilio distinguere Baldum tradit Alex. *ad Bar. in ibi,* & Boer. *decis. 208.* vbi magis probare videtur distinctionem Pauli: & eo nō relato, ita distinguere videtur Rebuf. *in d. 2. tom. pag. 451. n. 21. tit. de præco. art. 7.* Varietatē autē opinionū nude refert Hippol. *in l. 1. §. si serui, nu. 21. ff. de quæstio.* Et secundum opinionem Bal. vt primus licitator liberetur, magis concludit Alberi. *in l. si venditor, ff. de in diem addi.* dicens ita se in praxi consuluisse. Contrarium vero, & sic secundum opinionem Bart. cōsuluit Ang. *conf. 324.* quē nō percepit Boer. *in d. de isf.*

Ego in ea varietate aduerto concordiam illam Paul. Castren. totam fere esse pro opinione Bart. qui vero similiter non negaret, quin post adiudicationem secundo factam, primus liberetur, nec Bald. in alio consilio eam distinctionem probauit, sicut iudicio expendas relationem Alexan. & Boer. secundum quā nec Bal. in eo sibi contrarius dici debet, sed id voluisse, quod statim probabo. Ang. autem *in d. con. nu. 3.* aperte concludit non liberari primum licitatorem etiam ex acceptatione secundi, nisi acceptatio plena sit, secundum traditionem glo. *in l. quod autem, ff. de in diem addict.* quam citat, aperte sentiens, distinctionem Pauli Castr. vt primus non liberetur, nisi post additionem secundo factam. Bald. autem *in d. con.* melius voluit priorem liberari, quum dominus vel locans secundum licitatorem statim non repellit, sed magis licitationem eius admittit. Et ita aperte Alber. *in d. l. si venditor:* & his non relatis ita resoluit Cur. Burgen. *lib. 2. coniect. ad frat. cap. 10. ad fin.* Et ita videtur intelligendus Rebuf. vbi *supra:* & Ioan. Plat. *in l. si tempora, num. 2. ad fin. versic. & intellige, Co. de fide instrumen. & iure hast. fiscal.* Quæ resolutio tutior videtur: nec enim iustum esset,

effet, vt dominus vel locans possit non admittere primum licitatore[m] ob secundum plus offerentem: postea vero secundo aufugiente, vel non idoneo reperto, primum obligare. Et sic cum vtriusque contrahentis æquale ius esse debeat, id longe iniquum, & consequenter non admittendum.

31 Nec obstat *tex. in d. l. Sabinus. nec glo. in d. l. quod autem, ff. de in diem addict.* quibus Bar. Ang. & alij fundantur, dum *tex. & gloss. priorem non liberant ex oblatione secundi perfecte non acceptati: & ita d. l. si venditor, cod. tit. c. Aduerto c. Hac solutio eadem est cum Bald. & Crem. num. 20.*

enim ea iura agere de venditione perfecte cum priori contracta, quæ suspendebatur ex oblatione melioris conditionis, iuxta *l. 1. cum alij, cod. tit.* Et sic pactio illa adijciebatur prorsus in fauorem & vtilitatem venditoris, vt oblata meliori conditione alteri vendere possit: ac proinde id negotium voluntati commissum censetur, per *tex. notab. in l. 2. ff. de leg. commis. ibi, ita accipitur, si venditor inæptum esse velit, quia id venditoris causa cauetur.* Iuncta vulga. *reg. l. quod fauore, cum ibi notatis. C. de leg.* Et in id poterunt ingeniosi inducere *tex. in d. l. Sabinus, vbi si pactum illud adijcitur aequaliter pro emptore, liberatur omnino ex oblatione secundi, etiam inuito venditore.* At in nostra q. & licitatione vectigalium nihil magis cum primo, quam cum alijs actum censetur, imo ex qualitate rei, & consuetudine semper magis acceptari videtur, qui plus offert, quod etiam iuris est, vt *in l. penes, C. de vectiga. & commis.* Et sic primus licitator recte obijcere potest liberatum se censendum, cum alterius plus offerentis licitatio recipitur. Nec obstat argumentum *Alex. ad Bar. in d. l. licitatio, arguentis ex eo, quod primus licitator fraudulose poterit submittere alium inidoneum, vt se liberet: respondeo enim, quod dominus vel officialis locans vectigal potest non admittere non idoneum licitatore[m]: eiusque conditionem inuestigare debet, iuxta l. qui cum alio, ff. de regu. iur.* quod si fraus primi probetur, actio contra eum ad totum id, quod interest, dabitur, iuxta *d. l. si venditor, ff. de in diem addict.* & ita apud Lusitanos habet *Ord. da fazenda, cap. 161.* Procederet autem opin. Bar. qua-

do locans statim repelleret secundum licitatore[m], vel quando vectigal locandum proponeretur ea forma, vt post tempus & examen licitationum dominus eligat: tandemque in ea re consuetudo prouinciæ maxime obseruabitur, vt generaliter habet *tex. in l. 4. §. ff. de pub. & vectig.* Et ita resoluo vtilem articulum à Dd. male explicatum.

In materia huius l. negantis remedium in læsione non excedente dimidiam iusti precij adducunt nonnulli pro limitatione *tex. in l. Medicus, ff. de varijs & extraord. cognit.* ne valeat venditio, quam æger medico facit durante ægritudine. Et ita eam l. generaliter ibi notat Alb. & Bar. dicens eam sing. Et ita indistincte intelligit & extollit Ant. Burg. *in d. c. cum causa, nu. 52. & Panor. in cap. quia plerique, num. 34. de immun. eccles. & Rebuf. d. 2. tomo, pag. 187. num. 44.* Et ita generaliter citant eam leg. Bart. Ang. Plat. *in l. Archiatri. C. de profes. & medi.* Sed contrarium regulariter aperte sentit Bal. *in l. interpositas, n. 5. ad si. C. de transact. ex verbis eiusdem l. Medicus, quæ ita habet, Medicus, cui curandos suos oculos, qui eis laborat, commiserat, periculum amittendorum eorum per aduersa medicamina inferendo, compulsi, vt ei possessiones suas contra bonam fidem ager venderet, in civile factum præses prouinciæ coerceat, remque restitui iubeat.* Quæ verba IC. vere non præstant generalem conclusionem, quam Dd. colligunt: sed magis onerare videntur improbum medicum, qui maligne curationem differt, malis vtens medicamentis, vt maiorem impressionem agro faciat. Et ita Bal. sentit, Al. *ibi. numer. 20. & nemine relato Ias. in §. quadrupli, num. 7. Inst. de actio. & ita Cagnol. hic, num. 192.* magis contendens textum illum regulariter admittere pactio[n]em medici cum ægroto: vt etiam iudicauit *confi. Neapoli. secundum Matth. Afflict. decis. 123.* vbi nec Bald. nec alium pro aut contra citat.

Ego priorem sententiam receptiorem veriore[m]que arbitror, quam vltra Dd. aperte colligo ex glo. *in l. 1. §. si cui, ver. suspensa, ff. de varijs & extraord. cognit. ex glo. clariori, in l. quisquis, §. præterea, verb. contractum, C. de postul.* quæ generaliter intelligit *d. l. Medicus*, ne vlla conuentio valeat inter medicum & infirmum, durante ægritudine, ad exemplum cliētuli & aduocati, inter quos durante lite con-

uentio non admittitur, iuxta tex. not. in d. §. *præterea*, quasi valeat argumentum de aduocato ad medicum, arg. c. *ceterum*, de iur. calum. vbi Pano not. Imo maior prohibendi ratio videtur in medico cum ægro, quam in aduocato cum clientulo, vt constat ad sensum: & ita vi rationis d. l. *Medicus*, extendi debet, licet eius verba restrictiora sint. Aduerto etiam, quod d. l. loquitur in venditione, & sic in causa onerosa: vnde multo magis procedet in promissione lucratiua. Et ita intelligi debet d. l. *Archiatri*. quæ male ab Afflict. & alijs restringitur ad medicum habentem salariam publicum: cum verba eius l. generalem sensum magis exprimant, ibi, *quos etiam patimur accipere quæ sani offerunt, non quæ periclitantes pro salute promittunt*. Et sic ea l. manifeste ex verbis & ratione omnem medicum comprehendit: aliter enim tempus non distingueret. Et ita suadet ratio publicæ vtilitatis, ne alias fiant iniquæ extorfiones, quod lex abhorret, vt in l. *si per impressionem*, C. *quod met. cau.* Non negamus hic, posse e medicum ab ægro donata

e *Intellige id processurum in medico, cui salariam publice constitutum non est, nam alioquin is nec sponte ab ægro oblata potest recipere, iuxta tradita per Hyp. in l. vna, n. 239, C. de rap. vir.*

licite accipere, nec eum astringimus, vt gratis curet, iuxta tradita per Anan. & Felin. in c. *tua nos, de homicid. Rip. de peste, ad fin. cum supra citatis*. Ex gl. autem in dicto loco, ex professo irritante conventionem inter medicum & ægrum, noue aduertes contra eandem gl. & Dd. in l. *Martius*, ff. *locat.* in quaestione promissionis medico factæ ad curationem

*Hæc glo. cum sequacibus in neutram partem allegari potest, nec seu à Bar. & communi, seu à Bal. & non minus communi (si adiunxeris glo. auctoritatem pro eo noue expensam) stes, carpi potest, nam loquitur de conventionem facta cum medico ad morbi curationem, & sic antequam ab eo curari inciperet, & in eius fidem receptus esset, quo tempore vix omnes conventiones iniri possunt: maxime quæ ad salariam spectent, in quo etiam post curam & patrocinium susceptum declarando contractum recte procedere aliqui sunt opinati, vt colliges ex glo. verb. *contractum*, ad fin. in §. *præterea*, l. *quisquis*, C. *de post. quemadmodum probat text. apertus, vbi omnes not.**

runt in d. §. præterea, ibi, in propria recepte fide.

ægri, qui sanatus ad infirmitatem redijt. Præsupponere enim videtur gloss. indistincte inter eos valere contentionem, & ita Specul. in tit. *de Salar. Medic. num. 1. in fine primi tomi*. quorum auctoritate excusari posset senatus Neapolitanus in *dec. de qua supra*.

In minori etiam læsione, seu non vltra dimidiam vulgare est illud, quod pro cautela aliqui cum Ana. tradunt, vt conuentus interrogetur, an sit vir bonus: quod ipse verosimiliter non negabit. Vnde eo asserto, colligebant posse contentum damnari ad refarciendum læsionem etiam, quæ dimidiam iusti precij nõ excedat: arguentes ex gl. celebri, in l. *semper in contractibus*, 158. vel secundum alios, 197. ff. *de reg. iur.* quæ limitando §. *idem Pompo. l. in causa*, ff. *de mino.* dixit non licere bono viro etiã in minori quãtitate alium decipere: quam cautelam ibi refert Dec. nec improbat, concludens tantum, non teneri conuentum tali interrogationi respondere, & ita Fel. in c. *si. n. 13. de præs. lal. in l. pe. n. 5. C. de pact.* Ferrar. caut. 4. Creme. hic, n. 169. Rebuff. in *Auth. habita*. Omphal. *de usurp. leg. lib. 2. ca. 9.* Sed nemo doctus, forique digestionem habens eam puerilem captionem probabit, vt melius aduertit Burge. in c. *cum dilecti. n. 15.* Dec. in d. l. *pen. n. 11.* Cagn. hic, n. 20. Rebuff. 2. *tom. pag. 178.* idque necessario euincitur ex eo, quod hæc l. tam bonos, quam iniquos comprehendit, vt bene aduertisse videtur pract. Papiæ. in *form. libel. in causa vendit. vers. pro precio*. idemq; colligi potest à D. Tom. relato à Capol. *de simulatio. contract. nu. 23.* Vnde licet interrogatus respondeat se virum bonum, deficit ius quo minor læsio tunc in iudicio emendari debeat, cū à cõstituto iure recidi nequeat. iuxta vulg. l. *prospexit*, ff. *qui & à quibus*. Vnde etiã necessario cõsequitur, ineptã esse differentiam, quã plures cõstituunt in ecclesiasticos & laicos, quasi in ecclesiasticis minor læsio emendanda sit, cū glo. in c. *hoc ius porrectu*, 10. q. 2. *ver. v. plus.* & Cre. hic n. 161. & Zanet. *differ. 131.* & alij quos citat Tiraq. in 9. l. *connub. numer. 11.* sed in foro contentioso id nullatenus sustineri potest, iuxta d. c. *cum dilecti*, vbi Bur. notat, & Dec. in l. *pen. n. 8.* & seq. ibi Cur. num. 8. C. *de pact.* & melius Cagn. hic, n. 10. licet in ea re multa ad

salutem & securitatem animarum ample & neruose tradat insignis Nauar. *in rep. ca. nouit. ad fin. 6. notab.*

35 In eodem proposito, vt aliquando succurratur læso etiam ob minorem quantitatem, memorabilis est traditio Anchar. *in c. peccatum, nu. 21. de reg. iur. lib. 6. vbi inquit hanc l. & c. cum dilecti*, quatenus non succurrunt, nisi in læsione vltra dimidiam, procedere, quando voluntarie contrahitur: diuersum autem fore in eo, qui ob necessitatem vilius vendit, vel carius emit, vt tunc ob minorem læsionem ei succurratur, duoque exempla speciatim proponit, ex quibus multa alia deduci possent. Exempla Anchar. sunt in eo, qui ne familia fame periret, vel vt se hostibus redimeret, vel ad vitandam communionem aut vicinitatem focij vel vicini rixosi carius emeret, aut vilius venderet, subditque Anchar. etiam in foro exteriori & ciuili succurrendum fore. Idque ad forum canonicum refert, & multis comprobatur insignis Nauar. *in cap. nouit. 6. notab. num. 92. de iudic.* Similiter ad forum contentiosum eandem traditionem refert & extollit Laure. Calcan. *con. 27. ad fin.* cuius consilio subscripserunt viri doctissimi, vt patet *ex cons. ibi seq. & eius sine.* Et ita in exemplo redimentis vexationem focij vel vicini rixosi: doctrinam Anch. sequitur & extollit Ias. *§. sed ista quidem, n. 107. Inst. de act. & Alex. ad Bar. in l. item si precio, §. fin. ff. loc. Ioan. Const. ad const. Galli. pag. 209. Pet. Gera. fin. 22. ad fin.* & generice Ancharanum vbi supra referendo sequi videtur Fel. *in c. cum causam, ad fin. de testib.*

36 Ego autem in priori exemplo de emente vel vendente ob necessitatem, scio in iudicijs opinionem Anch. nullatenus admitti, nec magis succurri læso ob necessitatem contrahenti: atque ideo etiam in eo seruari decisionem huius l. & c. cum dilecti. Nec ista iura admittere possunt restrictionem Anchar. quæ amplior esset, latiusque inuendente pateret, quam ipsa regula. Sæpissime enim contingit homines (saltem immobilia) non nisi necessitate pressos vendere. Item necessitas vendentis non inducta ex culpa vel facti ementis, non debet emptorem ipsum onerare, quoad forum exterius. Et ideo tantum ad sanitatem conscientie tradi-

tio Anch. procedet, ex Salic. ita cautius intelligente *in auth. ad hac, q. 21. C. de usur.* & ita colligitur ex Crem. *hic, num. 162.* probaturque in terminis per tex. vbi notant Pau. & alij *in l. non idcirco, infr. hoc titu.* vbi respondetur, non magis succurrendum fore vendenti q̄ ex vrgen-

g *Probatur & hac eadem verior opinio contra Anchar. & sequaces ex tex. in ca. ad nostram de rebus eccle. non alienan. quem subtiliter idem noster Pine. ad hanc rem inducit inferius, ista ead. par. ca. 4. n. 27.*

te necessitate: idemque probatur *xl. 4. C. de pig.* Ex quibus iuribus periclitatur etiam, quod aliqui referunt consuluiffe Pau. Cast. vt tradit Calcan. *cons. 28. numer. 4.*

Quoad secundum exemplum emen- 37
tis vel vendentis, ob focium, vel vicinum rixosum, credo plures ex supra citatis non satis rem expendisse, dum generaliter loquuntur. Si enim quis vilius vendit alicui tertio, vt vitet focium vel vicinum rixosum, nemo sanus probare debet venditorem tunc ex minori læsione admittendum fore: tum quia obstat generalis regula huius l. & c. cum dilecti, tum & magis, quia emptor subit tunc eandem vexationem focij vel vicini rixosi: & ita pro emptore retorquetur argumentum Dd. ex onere & incōmodo mali vicini. Sic etiam si quis emat partem focij vel vicini rixosi, non videtur audiendus, si alleget aliquanto carius emisse. Adhuc enim in iudicijs nō licebit ex ea causa læsum admittere, nisi læsio sit vltra dimidiā iusta decisione horum iuriū, iuncta reg. l. prospexit, ff. qui & a quibus. Maxime quod emptor, & si aliquid plus iusto precio tunc det, minus lædi videtur, tollendo seu vitando malum focium vel rixosum vicinum. Et ita retorquetur fundamentum Dd. ex gl. *l. quod scæpe, §. fin. ff. de cont. empt.* viget etiam contra Dd. quod in eisdem terminis aliquid lucratur, qui emit partem focij vel vicini: ita enim auget valorem rei suæ: vt probat tex. notab. *in l. si cui fundus 56. ff. de leg. 2. ibi, confines fundos etiam supra iustam estimationem interest acquirere: quem tex. ornabis, & ad multa vtilia applicabis in materia diuisionum ex notabiliter traditis ab Ant. Cap. dec. 42.*

Aduerte tamen, quod IC. *in d. l. si cui 38 fundus,*

fundus, respicit actus voluntarios: nec illa consideratio onerabit emptorem læsum ultra dimidiam communis & iusti precij. Adhuc enim ei succurreretur ex remedio huius l. respicientis iustum & commune, non singulare precium vel interesse, vt colligitur ex generalibus verbis huius l. & l. *precia rerum, cum ibi notatis*, ff. ad l. *Falci. cum ijs*, quæ infra dicemus, & Dd. tractat de modo æstimandarum rerum, in hac materia facit bonus tex. in l. 1. *vers. sed si rem*, ff. *si quid in frau. pat. ibi, opportunitatis vel vicinitatis*. & ibi, *nudo pacto erit audiendus*. Qua ratione idem è cōtrario dicendum est, si venditor se læsum queratur, læsionemque augeat simili de causa, quod rem suam diuiserit, vel quod emptor plus precij dare deberet, eo quod aliam partem, vel rem vicinam habebat. Non enim dicitur damnū, nisi ex precio cōmuni, iuxta proxime dicta & tex. in d. §. *si rem*. ibi, *Fraus enim in damno pecuniario accipitur*. Et ita cessat argumentatio ex l. *si in emptione*, ff. *de minor.* quæ loquitur specialiter in minore, & in eo sing. est secundum Burg. inc. 1. col. 4. nume. 23. de emp. & vend. Ornabis autem ex multis per Tiraq. in *profat. lib. de retract. n. 44. cum seq.*

SECUNDA PARS

L. I I.

C. de rescind. vend.

CAPVT III.

SVMMARIVM.

- 1 In materia huius l. tractatur notabilis q. de impensis, & melioramentis ab emptore factis in re, quam venditor postea auocat remedio huius l.
- 2 Ad eam q. agitur de inductione tex. in l. *intra utile*, §. *fin.* ff. *de minor.* & num. 3.
- 4 Adducitur notabilis conclusio in materia deducendi expensis, eademque limitatur nu. 5.
- 6 Agitur de intellectu l. *pen.* ff. *loca.* circa impensas coloni, vel conductoris. & explicatur glo. ibi aliter quam scriben. fecerint.
- 7 Resoluitur q. frequentissima de impensis factis ab emphiteuta, an ei, vel heredi solu. debeant.

- 8 Tractatur utiliter ad eundem effectum, an idem ius sit in conductore ad longū tempus, quod est in emphiteuta: nouaque distinctio traditur ad Ias. & Beroum variantes.
- 9 Adducitur in eo proposito noua declaratio Moli. & Baldni.
- 10 In eadem materia traditur alia declaratio utilissima circa expensas factas ex conuentione.
- 11 Tractatur exactissime celebris q. in qua variant Bar. & Bal. an per remediū huius l. resoluatur hypotheca interim ab emptore contracta: expendunturque Dd. argumenta, & probatur opi. Bal. vsque ad n. 15.
- 16 Ad opinionem Bal. noua & egregia declaratio traditur: vt emptori succurratur bonam fidem agnoscenti, & num. 17.
- 18 Agitur de intellectu l. *nouissime*, ff. *quod fals. tut. auth.* quam Cagnol. hic adduxit.
- 19 Ex resolutione precedentis q. infertur notabiliter contra Molin.
- 20 Latissime & utilissime confutatur vnū magni momenti, quod Cag. & Gozzad. secure tradunt circa pactum reuendendi: ostenditurque ex eo resultare obligationem rem præcise tradendi: emendanturque multa à Dd. scripta, & explicantur alia ab eis confuse tradita ad materiam l. 2. *infr. de pact. in emp. & vend.* vsque ad n. 29.
- 30 Agitur de donatione, vel pacto donandi pro gl. & Bar. contra plures.
- 31 Tractatur ad precedentes quæstiones de emptore læso agente ex remedio huius l. vsque ad nu. 33.
- 34 Tractatur è conuerso de deterioratione rei penes emptorem contingente.
- 35 Agitur de gabella & laudemijs, alijsque oneribus pecuniarijs ab emptore vel venditore solutis, an deduci, vel repeti possint, rescissa venditione per remedium huius l. vsque in fin.

DE vigore & effectu actionis huius l. non pauca ex superius traditis colligi possunt: quibus alia non minus utilia addenda sunt. Inter quæ sese offert illud, de quo agit Bal. numer. 23. q. 19. si emptor fecit expensas & melioramenta in re: inquit enim, quod tunc venditor agens ex læsione vl-

tra dimidiam repelli poterit, nisi soluat expensas & melioramenta, quod probat per tex. quem dicit sing. *in l. intra utile*, 40. §. *si ff. de minor. vbi id deciditur in minore per restit. rei auocandæ ab emptore. Quem tex. no. idē Bal. in l. fin. §. fin. nu. 5. C. communia de leg. contrarium autem probat Sal. hic q. 17. quos refert dubitans Crem. hic in rep. nu. 95. 4. limit. Sed opinio Bal. verior & receptior est, quam sequitur Alexa. ad Bar. *in d. §. si. & Cagno. hic, num. 153. quæst. 20. Burg inc. cum causa, num. 56. de empt. & vend. Jacobi. à S. Geor. in l. si res, §. 1. num. 5. ff. de iure dot. Fabia. de empt. & vend. 8. q. nu. 4. Boer. videndus deci. 47. nu. 8. Et ultra eos in minore rem vendicante est tex. *in l. si prædium, in fin. C. de præd. minor. facit l. in fundo, ff. de rei vend. Nec id ius reputandi expensas negatur, nisi ob dolum, d. l. fin. §. si. C. communia, de lega. imo & non obstante mala fide ius competit ad impensas necessarias, secundum Pau. & Ias. in d. §. fin. per l. domum. C. de rei ven. no. Boer. dec. 44. nu. 7.***

² Licet igitur tex. à Bald. adductus, non probaret eius sententiam (vt Sal. cōtendit) iam patet non deesse alia iura & fundamenta, quibus opinio Bal. iuuetur: Sal. autem respondebat *ad d. §. fin. l. intra utile*, rem ibi præcise auferri invito emptore ex vi restitutionis, hic autem voluntarie emptore non supplente iustum precium. Sed pro Bal. contra Sal. replicabis ex eo. Sal. *in seq. q. vbi cum Bal. cōcludit, in casu huius l. restitutionem non voluntariam, sed necessariam appellari, quod tutius est, & fortasse receptius, vt paulo inferius deducemus. Induci etiam noue potest tex. ille loquens de restitutione minoris, quæ læsionem præsupponit, fauorabiliorque est remedio huius l. vt ex multis deprehenditur. Ergo cum minor ibi astringatur ad impensas, multo magis teneri debet venditor, vtens remedio huius l. Aliter etiam & noue induci potest tex. *in d. §. fin.* dum indistincte loquitur de minore restitutione petente aduersus emptorem. Potuit enim læsio contingere, non quia vendiderit, sed in precio tantum Quo casu receptius est, restitutionem minori non dari ad rescindendum contractum, vel rem repetendam, sed ad supplementum precij: vt colligitur ex glo. Bart. & alijs *in l. si quidem, C. de præd. minor.* tradit Gozadi. *cons. 44. numer. 14.* quod fortasse latius infra*

discutiemus *in quæst. minoris*. Sed iam in his terminis tollebatur responsio Salic. non enim tunc stare posset, quod inquit, *in d. §. rem præcise repeti.*

Ex nostra autem inductione me-³ lius sustinetur opinio & allegatio Bal. *ex d. §. si.* non vero ex eo, quod Bal. sensit in hac quæstione, & iam expresse rat *numer. 16.* male putans generaliter valere argumentum de restitutione minoris ad remedium huius l. quod falsum est, vt diximus *in 1. cap. huius par. numer. 33.* & latius *in seq. cap.* probabimus, quod alij in hac q. non aduertunt. Ex sententia autem Bal. & communi contra Sal. satis colligitur *Id.* indistincte loqui in quacunque læsione, etiam enormissima, seu longe ultra dimidiam iusti precij, vt & tunc venditor ita læsus teneatur emptori expensas & melioramenta soluere, quicquid absque fundamento contradixerit Cagnol. *hic, numer. 153. in fin.*

Ex ijs vero ad multa similia inferri pos-⁴ set circa repetitionem expensarum, vel retentionem rei pro expensis & melioramentis, de quo agunt plures citati à Cagnol. *hic, numer. 154.* maxime Neguz. *de pignor. §. par. 4. memb. & Afflict. in cap. 1. §. si vasallus, tit. hic finitur lex.* Pau. & Ias. *in l. si in area, ff. de condict. inde.* de cuius intellectu agit Moli. *in consue. Paris. §. 1. gloss. §. numer. 89. & seq. & Bald. in §. certe Institut. de rer. diuis.* Omisiss autem multis, illud menti commenda, quod deducturus vel compensaturus expensas, non solum deducere, vel compensare potest precium, quod dedit pro operis alterius, sed etiam quando per seipsum laborauit. Deducet enim precium operarum sui ipsius iuxta quantitatem, quæ alteri pro eisdem operis daretur, vt notat Panor. *in ca. ad nostram, numer. 8. in fin. de reb. eccles. non alien.* sed prius Bald. cuius ipse non meminit *in l. si quis, C. de rei vendit.* Quod extollit Pau. *in l. diuortio, §. fin. numer. 4. ff. solut. marr. & ibi Aretin. videndus, & alij quos citat Boer. decis. 24. num. 24. & præced. & alibi Ang. quem solum refert Moli. in consue. Paris. §. 1. gl. §. numer. 86.*

Potest tamen restringi hæc communis conclusio, ne procedat in expensis excessiuis, maligne ab emptore factis, fortasse, quia sciebat venditor læsum

sum agere posse remedio huius l. vt sic cum deterreat ob magnitudinem expensarum, argu. tex notab. in l. si seruos, ff. de pignor. actio. quem in proposito notat Alber. in d. §. fin. l. intra utile, ff. de minor. Boer. decis. 47. ad fi. extollit Tiraq. de retract. conuent. §. 7. nu. 5. Cum autem emptor in proposito dominus sit, non obstante læsione venditoris, iuxta l. dolus, infra eod. consequitur, posse eum expensas deducere, nec eas cum fructibus cõpensare teneri, iuxta doctrinam gloss. celebris in l. emptor, ff. de rei vend. quam extollunt plures citati à Tiraquel. vbi supra, numer. 4. & latius dicemus infra in quest. fruct.

6 Nec omittendus fuit in hoc articulo expensarum tex. notab. in l. penul. ff. loca. vbi Scauola in colono eiecto respõdet eum consecuturum expensas. Aduertendum autem est, tex. ibi loqui de colono vineas in fundo instituyente, quod opus rei formam mutare videbatur, & tamen colonus expensas consequitur: quod expendit, & commendat Tiraq. de retract. conuent. ante fin. §. 7. n. 16. Sic etiã Bar. & alij eundem tex. commendant; dum id ius præstat colono vel inquilino, etiam ob culpam non soluendi eiecto: & ita eum extollit Iaf. in §. action. n. 183. in fin. insit. de actio. & sing. dixit Pau. in authen. quirem, n. 6. a C. de

a Adde Hippo. singul. 321. in fine.

facrosanct. ecclesi. Ex quo infertur ad vtilem quest. quid scilicet dicendum sit in emphiteuta: in quo Dd. variant, nec vllus eorum satis assequitur mentem gloss. in d. l. pen. verb. consecuturum, quæ iudicio meo, id voluit, vt regulariter idem iuris sit in emphite. eiecto ex eadem culpa. Idque vult etiam gloss. in emphiteuta ecclesiæ regulariter, quod Dd. non aduertunt. Excipit enim tantum emphiteutam ecclesiæ, qui rem contra legem, vel canones acceperit, & sic non excipit simpliciter emphiteutã ecclesiæ, vt Dd. & gl. colligunt. Et cum gl. male intellecta, est Sal. ibidem dicens, speciale esse in emphiteuta ecclesiæ, aperte volens d. l. loquentem in colono, procedere etiam in emphiteuta priuati.

7 Sed contra gloss. & Salic. communis opinio est, vt tex. in d. l. pen. ad colonum, de quo loquitur, restringatur: nec ad emphiteutam etiam priuati trahatur, vt

not. Bar. bal. Pau. Castal. ibi, Paul. & Iaf. in d. auth. quirem, & ibi Dec. num. 14. & Iaf. in l. 2. num. 27. C. de iure emphit. Cagnol. in l. si quis maior, num. 53. C. de transact. Dec. consil. 518. qui resoluunt communem esse sententiam, vt distinguatur, b an emphiteu-

b Cogita, an hæc sententia vera non sit ex infra traditis, numer. 10. vbi, quæ ex necessitate conuentionis melioramenta sunt, finita emphit. soluenda non esse ex communi asseritur, & emphit. ex natura ipsius contractus, ad melioramenta faciendã teneri, & ad meliorandum conducere dicitur, atque inde hominis emphiteuta appellatio proficiscitur, vt ex ratione Bar. in hac l. colonus colliges, & aperte firmat Paul. num. 4. & Bal. qui clare illum & colonum cum onere meliorandi expressum conducentem equiparant, faciunt tradita à Bald. hic citato in h. numer. 4. versi. 4. in remouendo, C. de iur. emph. cuius traditioni omnino consonant verb. Pau. supra citati, vnde inferes contra Afflict. infra, num. 10. citatum, necessariam non esse clausulam meliorandi, cum ex contractus natura intelligatur, quæ sane omnia verã sunt contra communem, & ex alia communi sic deducta: aut saltem communis ratio ad differentiam coloni & emphit. circa d. l. colonus prorsus falsa est, nec sane hæc noua sententia equitate carebit, cum & idcirco minorem pensionem præstet emphiteuta, quæ tamen omnia mature identidem cogitato, & aliam semper ingentium, atque vtilium expensarum rationem inuendam intellige.

sis finiatur tempore: & tunc impensæ seu melioramenta solui debeant: in quo cauendum est à Bal. in l. i. nu. 5. C. de iur. emp. & à Castal. in d. l. pen. ff. locat. aut emphiteuta ob culpam non soluendi eiecitur, & tunc melioramenta amittat, & Mol. in consue. Pari. §. 1. gloss. §. num. 69. Alex. in l. senatus, §. 1. in fine, ff. de leg. 1. Augustin. Ber. in cap. potuit, num. 146. de loc. Qua in re, vt emphiteuta sui culpa eiectus, melioramenta omnino amittat, fortissime pro communi vrget tex. à glo. & Dd. adductus in Authen. de alie. & emph. §. si quis vero, non tantum secundum vulgarem literam, sed etiam secundum translationem Hoilandri. Nec parum vrget tex. in d. l. 2. C. de iure emp. dum emphiteutam non soluentem eiei permittit, nec eum audiendum inquit, respectu expensarum vel meliorationum. Et ita in praxi

iudicatum tradit Gui. *decif. 169. & decif. 438.* Rationem vero differentię inter colonum & emphiteutam assignat Bar. & clarius Paul. Cast. *in d. l. penul. ff. loca.*

- 8 In eodem articulo egregie dixit Ias. *in d. Authen. qui rem, numer. 9. d. l. penul.* loquentem de colono seu conductore, ampliandam fore ad conductorem longi temporis : quod expensas repetat, etiam si ob culpam suam eijciatur, & in hoc conductor longi temporis, ab emphiteuta separetur. Contrarium vero magis probat Bero. *in d. cap. potuit, numer. 166.* cui suffragatur Dec. *conf. 142. numer. 3.* cum alijs saepe æquantibus conductorem longi temporis, & emphiteutam, idque colligi potest ex late traditis à Boer. *decif. 234.* & latissime Tiraq. *in lib. de retract. ligna. §. 1. gloss. 14. ex numer. 79.* Ego autem in eo articulo ratione & æquitate rei satis pensata, distinguendum putarem, inter *locationem ad vitas* (vt vocant, vtque fit in rebus ecclesiasticis) & inter *locationem ad decennium*, vel ad longius tempus, non tamen vltra vitam conducentis. Et priori casu, cum locatio in personas extenditur, & si omnino perpetua non sit, iure tamen emphiteusis in totum censetur, vt in ea locum habeat communis opinio *supra* tradita, de emphiteuta amittente melioramenta, quando ob sui culpam eijcitur. Nam & hæc locatio in vitas, iure & consuetudine, *emphiteusis* appellatur, in eaque militant rationes Bar. & Paul. *in dict. l. pen. ff. locati.* Diuersum autem sit in locatione ad longum tempus, non vltra vitam primi conducentis: tunc enim (si cum iudicio attendas) non ita vigent rationes Bar. & Paul. vbi *supra*, nec qualitas conventionis ita tunc inuitat conducentem ad expendendum in re aliena, quam videt ad successores suos non transiuram. Nec tanta ratio est, vt minori tempore fruens, magnos sumptus facere & amittere debeat. Et sic ex æquitate res hæc temperanda videtur, iuxta doctrinam IC. *in l. in ambigu, §6. versic. fin. ff. de reg. iur.* ibi, *iustis decretis res temperanda.* Nec enim perpetuo verum, nec prorsus tutum est argumentum illud Beroi, de emphiteusi ad locationem longi temporis, vt ego multis probo *in comment. leg. 1. tercia. parte, ex nume. 66. C. de bon. mater.*

Comprobatur nostra hæc distinctio ex alia, quam in eodem articulo nouetradidi, & constanter probat Mol. *in consue. Paris. §. 1. gloss. numer. 73.* contendens ex vi verbi, *emponemata*, vel *melioramenta*, (quibus vocibus vtitur Imp. *in d. l. 2. C. de iure emphit. in d. §. si quis vero, in Authen. de alien. & emphit.* dum punit emphiteutam culpa sua eiectum) emphiteutam ibi tantum non audiri ob impensas ordinarias, vel modici sumptus, non vero excludendum fore à satisfactione meliorationum magni sumptus, & quæ rei acceptæ formam excederent, prout ædificia, vel molendinum: ne dominus cum iactura emphiteutæ immodice locupletetur. Quam declarationem ex eadem vi verbi, in proposito tradit Bald. *in §. adeo, Inst. de loc.* Quod verius puto contra mentem Dd. indistincte loquentium, & expresse contra Guidon. *d. decif. 438.*

Sic etiam (vt vtiliter articulus hic concludatur) receptum est, vt expensæ refarciendæ colono *in d. l. pen. ff. loc.* & hæredi emphiteutæ, finito tempore emphiteusis, intelligatur illæ, quæ citra necessitatem conventionis fiunt, vt tradit Molin. *in d. §. numer. 96.* ex Ias. quem ibi citat, & colligitur ex Afflic. *inc. 1. §. si vassallus, numer. 12.* hic finitur lex Feder. Idque in colono sentiunt Bar. & Paul. *num. 4. in d. leg. pen.* & apertius exprimit Baldus ibi, quos prædicti nouiores non referunt. Impensæ enim, quæ fierent ex cõuentione, pars precij & pensionis censentur, *ex l. fundi partem, ff. de contra. empt.* Non tamẽ omitto, quod Afflic. vbi *supra* indistincte dicere videtur, nunquam emphiteutam vel hæredem eius audiendum fore, circa impensas, quando res expressim cõcessa est cum clausula meliorandi, vt saepe contingit.

c. Hæc opinio inanis esse videtur, cum ex natura ipsius contractus hæc clausula intelligatur, vt noue obseruasti supra n. 7. & frustra adijcitur, quod tacite inest, rex. not. in l. quod recte, in fine, C. de fideiuss. cum sim. atque etiam ob rationem, quam noster Pinelus probabiliter hic adducit.

Ego autem ob generalia verba, vel ob clausulam consuetam, quod emphiteuta rem meliorem faciat, non recederem ab æquiori & recepta sententia, vt emphiteutæ solui debeant, vtiles impensæ non modicæ, nec culturam respicientes, sed ædi-

edificia sic & alia, de quibus *supra*. Illa. n. generalia verba de re melioranda, non debent mutare iuris dispositionem, quum non aliud exprimant, quam quod iure continetur, vt cum iudicio colligi potest ex Pau. *in d. l. pen. nu. 4.* iuncta reg. *l. non recte, C. de fideius. l. qui mutuam, ff. mand. tex. notab. in l. si conuenerit. ff. pro socio.* Imo clausula ex stylo parum momenti habere debet, iuxta notabilem doctrin. Bar. *in l. 1. num. 10. in fine, ff. de iure codicil.* Resoluo igitur, vt necessitas conuentionis excludat emphiteutam ab ijs impensis, quæ speciatim in conuentione exprimuntur, ita enim res tam notabilis, specialiter exprimi debet, iuxta doctrinam C. ad multa memorabilem, *in l. item apud Labeonem, §. ait prator, ff. de iniur.*

11 Alia quæstio est in materia huius l. ob varietatem Dd. & rationum conflictum regia decisione digna, quando emptor medio tempore rem obligauit, an postea venditore læso agente & emptore rem restituente, resoluatur hypotheca? Bar. constantissime tenuit, hypothecam tunc non rescindi, sed rem ita effectam, ad venditorem redire, ita Bar. *in l. si res, ff. quibus mod. pignor. vel hypo. solu. idem Bar. in l. ubi autem, §. sed Marcellus, ff. de in diem addict. Bar. in l. in diem, ff. de aqua plu. arcen. & ibi Cuma. & Roman. Fulg. in d. l. si res, Alexan. consi. 45. numer. 4. lib. 5. Boer. decis. 181. nu. 10. vbi eam opinionem communem dicit, male citans consilium Dec. 239. ad fin. vbi de alio articulo agit. Et opinio Bart. tenuit prius Ioan. And. quæ referunt Roman. & Alexan. Et eandem tenuit Anchar. vt refert Boer. Eandem videtur sequi Alber. *hic num. 18.* eandem nemine citato, vt receptam tradit Corraf. *in l. 3. pag. 149. ff. de seruitu.* Contrariam opinionem probat Bal. *hic num. 17. 13. q.* Imo quod tunc resolutio iure emptoris, extinguatur hypotheca, aliudve onus rei impositum, & ita Salic. *quest. 15. & Paul. nume. 11. & ita Crem. hic, nume. 189. Alex. ad Bar. in d. l. si res: Alc. in l. debitorum, num. 2. C. de pact. Neguz. de pig. 5. par. 1. membr. num. 43. Cagn. in l. 2. num. 199. C. de pact. inter. empt. & vendit. Idem Cagn. *hic, num. 120. Molin. in c. 7. suc. Par. §. 22. nu. 45. Tiraqu. de retract. conuent. §. 3. glo. 1. num. 10. & in l. si unquam, ver. reuertatur, num. 271. Soc. Nep. consi. 119. numer. 16. lib. 2.* dicens opinionem Baldi veriore, & magis communem.**

In ea Dd. varietate præcipuum fundamentum Bart. & sequacium est, quod tunc emptor videtur voluntarie rem restituere, cum eam retinere posset supplendo iustum precium, & ita inducunt aliqua iura, loquentia de resolutione voluntaria. Bal. autem è contrario hanc resolutionem iuris emptoris, non voluntariam, sed necessariam censet, arguens principaliter ex reg. *l. lex vectigali, ff. de pignor.* Bene etiam respondent Bal. & Sal. ad iura, quæ Bar. adducit, nec Ba. in colore responderet *ad l. lex vectigali.* quod ibi præcisè res auocatur absque villo consensu eius, qui rem obligauit, hoc autem casu non auocatur, nisi emptore nolente supplere precium. Nec enim placere debet replicatio Baldi arguentis ex facto debitoris non soluentis canonem domino directo, quem soluendo vitaret commissum: & tamen in eisdem terminis rescinditur hypotheca, & res ad dominum libera redit: Quod à remotis est, nec respicit tempus auocationis: si autem ad præcedentia respiciendum esset, omnis rescissio vel resolutio diceretur includi sub actu voluntario, cum semper originem habeat à contractu, qui voluntarius est in sui initio.

Mihi autem opinio Bal. magis placet, 13 ex æquitate huius l. quæ sæpissime eluderetur ex opinione Bartoli, maxime quum frequentissimum sit, homines contrahentes bona sua obligare. Nec obstat, si quis replicet, posse emptorem magis nocere vendendo rem alteri: respondetur enim quod emptore vendente, datur actio aduersus eum ad precium, vt *supra* vidimus. Et ita non auocatur res, nec extinguitur ius emptoris, & cessat argumentum *d. l. lex vectigali.* Si autem emptor possidet, & res ab eo auocatur, tunc consequenter hypotheca resoluatur: & inducitur argumentum *d. l. Quicquid enim Bart. & sequaces dixerint, non debet in terminis huius l. restitutio appellari voluntaria: fit enim restitutio ex actione, iudicio, & sententia, quæ omnia in inuitum dantur, nec dicitur actus voluntarius, in quo datur necessitas, etiam si ex duobus alternatiue debitis electio conuento detur, vt eleganter probat Tiraqu. *de retract. ligna. §. 32. num. 67.* adducens bonum tex. *in l. illud, §. 1. ff. de constitut. pecu.* Ad idem facit etiam tex. *in l. quæ sub conditione, §. si quis, ff. de condit. instit.**

ibi, *ne alia eum urgeat*. Et satis in terminis idem colligitur ex Alex. in l. diuortio, nu. 36. in fin. ff. solu. mat.

14

Magis contra Bart. retorquentur iura quæ loquuntur de venditione cum pacto additionis in diem, quæ habent, hypothecam interim ab emptore contractam resolui, veditore postea rem auocante, eo quod melior conditio allata sit. Nō. n. tunc procedit ratio Bart. quod ibi fiat restitutio præcise: nāque & eo casu, primus emptor rem retinere potest, afferendo etiam meliorem conditionem, dandove maius precium, d quam alius offert, vt habet tex.

d. Atque idem etiā precium, quod alius offert, & non maius, l. si in emptione 36. ff. de minor. in l. licet, & in l. necesse, ff. de in diem addit. Et sic, si verum esset, quod Bar. inquit, de restitutione voluntaria ad casum huius l. idem dicendum fore in casu pacti additionis in diem, quod est contra IC. in l. 4. §. sed Marc. ff. de in diem addit. & in l. 3. ff. quib. mod. pig. vel hypoth. sol. Et ita contra Bar. maxime retorquetur eius argumentum.

15

In eodem articulo contra Bal. arguebat Cuma. in d. l. in diem, Ful. in d. l. si res, ex eo, quod hoc casu emptor tenetur actione personali: hypotheca autem realis potentior videtur, concludentes opinionem Bal. ideo procedere non posse, sed eorum argumentationi sufficienter respondetur: quod licet realis obligatio soleat esse maioris efficacæ, subest tamen periculo resolutionis ex dispositione iuris, finito scilicet iure obligantis ob causam anteriorem, etiam in fauore primi nō extet realis obligatio, vt satis probatur ex generalitate tex. in d. l. lex vectigali, in qua non agitur de prelacione vnius hypothecæ ad alteram, sed de priori obligatione personali, ratione rei, qua rescinditur ius debitoris in eadem re, & consequenter, hypotheca interim contracta: vt deducitur ex d. l. lex vectigali, quam nos multis ornauimus in comment. l. 1. in 3. par. n. 72. C. de bon. matern.

16

In eodem articulo subdunt Bal. & Sal. hic suam opinionem intelligendam fore, quando emptor ex necessitate iudicij rem restituit, secus si extraiudicialiter, & omnino voluntarie: quo casu admittunt opinionem Bar. Et ita Cagn. num. 111. quitamen contra arguit ex regula, ad quam sæpius citatur tex. in l. nouis-

si me, ff. quod falso tut. auto. paria esse aliquid ex necessitate facere, vel timore necessitatis: cui argumento Cagn. non respondet. Ego respondendum arbitrator id arg. non obstare, sed potius concedendum fore: nam & hoc casu in effectu idem ius erit, si emptor absq; fraude ante sententiam vel iudicium, rem venditori læso restituat: quod Cagnol. non percepit, ostendetur vero statim num. seq. Loquuntur autem Dd. de restitutione necessaria per sententiam, ne tertio fraus fiat: vt in simili diximus supra in 2. par. Rub. c. 2. numer. 3. & in similitima specie notat Molin. in consue. Paris. §. 22. num. 81. ad fin. facit iuris decisio in materia euictionis, iuxta l. emptor, C. de euictio.

17

Ex qua similitudine actionis de euictione, eleganter deduci potest, tutius esse, quod restitutio in nostra q. fiat post probationes & sententiam, vt sic rescindatur hypotheca interim contracta. Si tamen ante iudicium vel sententiam emptor agnouerit bonam fidem, & rem venditori læso restituerit, adhuc venditor se tueri poterit ab eo, cui res obligata fuerat, probando læsionem ipsam, vt probanda fuisset in iudicio, ex remedio huius l. quia eodem modo, & cum eodē onere probandi, ad repetendum precium à venditore admittitur emptor, à quo res euicta fuit, eo (incaute) non denunciante litem venditori, vt colligitur ex relatis à Tiraq. de retract. ligna. §. 1. glo. 18. num. 63. & præced. vbi in simili agit in terminis nostræ l. & q. clarius vero in emptore ad repetendum precium tradit Molin. in consue. Paris. §. 44. ad fin. n. 25. idem ad Alexan. consi. 63. lib. 6. & Afflict. lib. 3. feud. tit. de contro. int. Vasal. & alium, num. 24. fol. 86. quæ opinio, vt receptior traditur à D. Couarr. lib. 3. resolut. ca. 17. num. 6. & Ias. in l. si domus, §. de euictione, n. 14. ff. de l. 1.

Dum vero Cagn. ad propositum adducit reg. d. l. nouissime, ibi, aut metu ne compelleretur: iam vides eam regulam aliquantulum hic conducere, emptore timore iudicij rem restituente, cum onere tamen probandi postea veram ipsam læsionem, quod onus vitaretur, spectata sententia ex remedio huius l. Nō omitto, quod d. l. nouissime, vt notab. commendat Bald. ibi, ad prædictam reg. & Ias. in l. 2. num. 4. C. de transact. notat Xuar. alleg. 23.

pag. 2. ornat notabiliter Dec. *in c. cum M. num. 34. de constitu. Hippol. in l. 1. ex num. 42. ff. de quest. extollitque Alexan. consil. 99. num. 6. lib. 3.* Aduerto tamen contra plures ex proxime citatis, & contra alios alibi, ad verum intellectum *d. l. IC.* ibi non agere de materia metus, seu edicti, quod metus causa. in quibus terminis Dd. eam l. citant. Tunc enim non quilibet metus excusat, sed magni periculi, quod timendum sit à constantiviro. At *in d. l. nonissime*, non punitur tutor, nisi qui dolo facit, & ideo IC. excusat eum, qui compulsus fecit vel in metu cōpelleretur: vt sic vitetur dolus, ad quem vitandum minor causa sufficit, quam ad iustificandum metum, quum dolus ex causa etiam minus colorata cesset, vt *in l. sed & si lege, §. scire, ff. de peti. her. & in l. igitur, §. potest, ff. de lib. caus. las. in l. qui iurasse, num. 5. ff. de iureiur. Dec. consil. 37. col. 4.* cum alijs que omitto. Et ita vtiliter resoluitur prædicta quæstio, varietasque scribentium.

19 Ex deductis in præcedenti q. liquet, aliquando venditionem vel similem alienationem totius rei factam ab emptore, non irritari à venditore, agente & obtinente ex remedio huius l. nec enim rem alienatam auocare potest à tertio, in quem alienata fuit: vt *supra* deduximus *in 1. cap. huius par.* hypothecam vero vel pignus eiusdem rei, ab emptore interim obligatæ rescindi: venditore ex eodem remedio huius l. rem auocante ab emptore: & ita eleganter ex diuersitate rationis limitatur vulgaris regula de toto ad partem, *l. qua de tota, ff. de rei vend. cum notatis ab las. in l. qui sine, ff. de cond. ob cau.* Inde magis infertur, lapsum in tali argumentatione in hac re fuisse doctum & ingeniosum Mol. *in consue. Paris. §. 22. num. 57. char. 213. col. 3. & §. 30. nu. 85. char. 267.* dum reprehendit Ripam *in l. si. q. 42. c. de reuo. dona.* vbi sustinendo opinionem Alber. *in l. his solis, eod. tit.* dixit, quod si donator rem auocauerit ob ingratitudinem, rescinditur hypotheca interim à donatario contracta: & ita Tiraquel. *in l. si nunquam, verbo, reuertatur, n. 172.* Quod Molin. improbat *ex dict. leg. his solis*, vbi alienatio antea facta à donatario ingrato, non rescinditur. Sed Alber. & Ripa ad eam l. responderunt, separantes in hoc hypothecam à tali alienatione: nec male, si aduertas *ad l. in quorum, & l.*

lex vectigali, ff. de pignor. in uicta l. fin. & communi resolutione, C. de iure enph. cum egregie traditis à Neguz. de pign. 2. par. 2. memb. num. 28. & seq. Nec valet argumentum. Mol. de toto ad partem, seu de totali alienatione ad hypothecam, constat enim ex proxime deductis secundum receptiorem & veriore sententiam in nostra quæstio. simillima irritari hypothecam rei inuictæ penes emptorem, non vero alienationem ab eo factam, quod mirum est, non aduertisse Mol. cum ipse secutus sit opinionem Bal. *in hac q. vt supra diximus.*

Nec omitto aliud magni momenti, ²⁷ quod secure scribit Cagno. *hic. no. & in repet. l. 2. infra de pact. inter emp. & vend. numer. 129. q. 29.* qui arguens pro opinione Bal. *in eadem q.* inquit, eum qui emit cum pacto retuendendi suo venditori restituto precio, non teneri præcise reuēdere seu rem restituere, etiam si habeat facultatem rei tradendæ, sed tantum ad interesse obligari, idque multipliciter probare conatur Gozadi. *in repe. d. l. 2. col. 2. & seq.* citantque Alexan. Cor. Dec. *in multis consilij, & primo Cag. hic, d. numer. 110.* adducit Alex. *consil. 10. lib. 1.* Sed Alex. agit *ibi* de re interim prorsus alienata & apud tertium existente, non quando adhuc est penes primum emptorem, & sic patet, esse casum longe diuersum, maxime si repetas proxime dict. numer. *præced.* imo & tunc contra Alexan. est æquior opinio Paul. Cast. *in l. si cum venderet, ff. de pign. act.* in qua Dd. nimis variant, vt post Tiraqu. Couarr. & alios late id tractantes, non superfluo labore, nec aliorum dicta transcribendo, copiose trado *in electione seu commen. l. quoties, C. de rei vend.* eodem modo nihil ad rem facit *consil. Dec. 239.* quod etiam adducebat Cagn. *hic* citant etiā Cagn. & Gozad *in d. l. 2. consil. Corn. 256. lib. 1.* vbi Corn. col. 2 hoc sentire videtur, sed facti qualitas, seu species non satis ibi exprimitur, vt agnoscat, qui consilium illud attente legerit, dicit etiam Cagn. *ibi* hoc tradi ab Aret. *consil. 6.* sed Aretin. *ibi* loquitur in diuersis terminis, vt *inferius* ostendimus, imo si diligenter inspiciatur, videtur contrarium probare in terminis *supra* propositis: Citat etiam Cagno. Alex. *consil. 232. ad si. l. 6.* Sed Alexander loquitur aperte, quando res alienata est,

est, nec apud primum emptorem reperitur, vt *supra* dixi. Citat ibidem Curtium (intellige seniore) *confi.* 12. sed hic agit in terminis Alex. *d. confi.* 10. & *praced.* vbi res non est iam apud emptorem. Citat etiam Soc. *confi.* 253. *quest.* 3. *col.* 4. *lib.* 2. qui magis contradicit, vt *inferius* explicabo cum *confi.* Aret. Citat etiam Iaf. qui aliud probat, vt *infra* resol-uam. Eodem modo Cagn. & Gozad. incaute pro sua opin. citant eos, qui sequuntur opinionem Alex. *d. confi.* 10. *lib.* 1. contra Paul. Cast. *in d. l. si cum venderet*, qui omnes magis contradicere videntur: quia loquuntur, vbi res iam erat alienata, & ita nō obscure sentiunt emptorem præcise teneri ex eo pacto: quando rem penes se habet, & ita colligi videtur ex Dec. *confi.* 88. *nu.* 3.

21 Possent Cagnol. & Gozadi. colorare suam opinionem ex Pau. post glo. *in l. in bona fidei ff. de eo quod cert. loc.* distinguendo pactum de vendendo à venditione: & quod plurimi Dd. per eam differentiā tradunt, vt licet venditor habens facultatem rei tradendæ, teneatur præcise tradere: nec liberetur præstando interesse secundum gl. receptam *in §. precium, Insti. de emp. & vend. glo.* & Bart. *in l. prima ff. de act. empt. cum multis alijs*, vt late probaui, aliqua iura noue inducendo *in commen. l. i. in tertia parte, nu.* 25. *C. de bon. mater.* diuersum traditur in pacto de vendendo, vt tunc nō teneatur promittens præcise tradere, secundum Dec. *confi.* 502 *num.* 8. & alios citat Tiraq. *de retract. conuen. in fine, nu.* 55. & nouiss. Riminal. *in §. 1. nu.* 60. *Instit. de dona. inuolute Gome. in prin. insti. de action. col.* 2. & non explicite Boer. *decis.* 48. Purpur. *in l. i. col.* 6. *ff. de iurisdict. omn. iudi.* Sed latius quam alibi ad differentiam contractus & promissionis de contrahendo agit Tiraq. vbi *sup.* *ex nu.* 41. Sic igitur videretur dici posse in hoc pacto, ne præcise obliget.

22 Ex his generalibus, & speciatim ex autoritate Goz. & Cagno. repetentium *d. l. 2.* non pauci decipi poterunt: receptumque & verum putabunt: vt ex eo pacto reuendendi non resultet præcisa obligatio, etiam data facultate rei tradendæ: vt prædicti Dd. asserunt. Ego autem ab hinc multis annis, hos & plures alios improuide lapsos, eorumque opinionem veritati & publicæ utilitati contrariam arbitror: asseroque, nō solum verius esse

sed & longe receptius videri, vt ex pacto *d. l. 2. C. de pact. inter emp. & vend.* emptor rem possidens seu habens facultatē rei tradendæ, præcise teneatur tradere, vel restituere dato sibi precio, nec liberetur præstando interesse, quod in terminis *d. l. 2.* & in pacto illo frequentissimo reuendendi (quod concipi solet per eadem vel æquipollentia verba) manifeste probat *d. l.* & ibi sentiunt communiter scriben. quicquid cauillentur Goza. *nu.* 26. & Cagn. comminiscens perplexitatem eius, quod interest: cum lex perspicue probet, rem ipsam tradendā fore. Idem fatetur in his terminis Aret. *d. confi.* 6. quem illi male referunt: hoc etiam nō obscure volunt Alexand. & plures, quos illi incaute citant: dum scribunt emptorem ex pacto reuendendi teneri ad interesse, si alteri vendiderit: quasi non tantum ad interesse, sed præcise ad rem tradendam teneatur, quando habet facultatem rei tradendæ, Aymo *confi.* 201. Soc. *confi.* 80. *lib.* 3. Iaf. *confi.* 128. *lib.* 4. Rubeus *confi.* 159. Boer. *decis.* 182. Curt. Senior. *confi.* 12. Iaf. *in l. ab emptione ff. de pact.* Hispanus Xuar. *in l. post rem iudicatam, fol.* 129. Hanc sententiam satis probat Ba. (si cum iudicio legatur) ipse enim semper retinuit restitutionem, quæ fit ex eo pacto reuendendi, necessariam seu præcisam dici debere. Ita Bar. *in d. l. in diem ff. de aqua plu. arc.* Bar. *in l. si res ff. quib. mod. pign. vel hypoth. sol.* Bart. *in l. vbi autem, §. sed Marcellus, ff. de in diem addict.* maxime, cum inquit, tunc esse magis præcisam restitutionem ex eo pacto, quam ex remedio huius legis. Eadem opinio receptissima videtur ex Bald. Salic. Paul. & omnibus scriben. *supra* citatis, ad quæstionem nostræ legis, *ex nu.* 10. Discordant enim tantum in auocatione rei ex capite læsionis, concordant vero omnes in restitutione ex vi illius pacti: quasi absque dubio asserentes, tunc dici restitutionem ex necessitate præcisa, vt *supra* deduximus, in quo misere hallucinatur Gozad. *in d. l. 2. num.* 37. *versi. non obstat*: quod Cag. aduertere debuisset. Et ultra citatos, id tanquam receptissimum tradit Mol. *in consue. Paris. §. 22. nu.* 18. & *n.* 40. & *§. 13. gl. 5. nu.* 39. & *seq.* Hoc in terminis vult Alex. (quem ibi male citant) *confi.* 232. *n. 1. lib.* 6. vbi præcise obligatum inquit emptorem ex hoc pacto: tantumque in fine excipit casum, in quo res fuerit alienata: hoc voluit

voluit Dec. si bene inspiciatur, in consilijs citatis ab eodem Cag. Idem apertissime tradit Soc. (quem deterius referunt) *confi. 253. col. 4. n. 7. lib. 2. vbi asserit* tãquam sine dubio, tunc præcise teneri emptorem ad tradendum.

23 Idem noue colligo ex Pau. (quem Cagnol. & Tiraqu. vbi *supra*, & alij in contrarium male adducunt) *in l. in bona fidei, ff. de eo, quod cert. loc.* Pau. enim non loquitur de pacto reuendendi: & sic nõ potest obstare, cum in hoc pacto res sit fere indubitabilis, vt *infra* ostendam: sed etiam in promissione vendendi loquitur Paul. quando verba concepta sunt tantum in fauorem emere volentis: tunc enim dicit, cum non arctari ad emendum, quia negotium voluntati suæ commissum fuit, quod pulchre confirmabis ex doctrina *l. 2. ff. de legat. commis.* Et ita cum Pau. est Boer. *decis. 48.* & Anto. Rubæus *conf. 29.* Sed & tunc Ias. *ibi*, & alibi contradicunt, vt per eos & Galiaul. *in repe. rub. ff. de verbor. obligat. n. 114.* Hæc opinio Reip. utilior est, vt qui non aliter res suas distraherent, non fraudentur iure illo recuperandi. Eandem opinionem vsus vbique recepit: & ita secure, quasi sine controuersia notat Chass. *in consue. Burg. rub. §. 1. numer. 38. versi. dixi etiam.* Et ita in fortioribus terminis in pacto non formato, nec tanti vigoris æquissime iudicauit senatus Parisien. vt (post multa vtrinque adducta, nec satis explicata) tradit Tiraq. *in d. lib. de retract. in fin. numer. 60.* iuncto themate proposito, *nume. 25.* Quod etiam suadet, quia hoc pactum declaratur ex venditione principali, in qua concurrunt omnia requisita veræ venditionis, & ideo pactum reuendendi tunc adiectum, restituto præcio nihil differt à pacto, de quo loquitur *dicta l. 2. & cap. ad nostr. de emp. & vend.*

24 Ex quo inferitur, non satis rem hanc percepisse Tiraqu. in copioso tractatu eiusdem retractus conuentionalis, §. 1. *gloss. 7. in fin.* vbi q. proponit, nec eam resoluit, citans Dd. in alijs terminis loquentes, non in pacto reuendendi pro eodem præcio, quod idem censi debet, ac pactum restituendi, de quo agit *dicta l. 2.* putauitque Tiraq. in his terminis esse articulum ambiguum, cum vere ex regulis iuris & æquitate non possit recedi à conuentione licita, nec

dubitari debeat emptorem præcise restituere debere, si facultatem habeat rei tradendæ. Graues autem Dd. dubitantes & distinguentes loquuntur in diuersis terminis, vt mox explicabo. Vnde etiam peritus lector deprehendet, huius rei veritatem non percepisse Ias. *in l. si vir. ff. de præscr. verb.* Cum enim IC. ibi agat de pacto rei pro eodem præcio restituendæ, non erat indecisum relinquendum, quasi nimis controuersum, an eo casu emptor præcise teneatur rem tradere & restituere, an soluendo interesse liberetur? occurrit enim tex. clarus *in d. l. 2. C. de pact. inter empt. & vend.* cum *supra* notatis, nec de eo dubitauit Aret. *inibi* ab Ias. adductus.

Ex eadem resolutione inferitur nota- 25 bilis differentia, (ad quam Dd. non aduertunt) inter pactum vel promissionem vendendi, & pactum hoc reuendendi, vel restituendi rem restituto præcio. Nam priori specie cum alia venditio non præcedit, dubitari potest, an promissio æquetur venditioni: & an maioris sit efficacix veditio, quam promissio de vendendo, ex glo. & traditis ab Ias. *in d. l. in bona fidei, ff. de eo, quod cert. loc.* latius Tiraq. vbi *supra* & Boer. *dict. deci. 48.* Sed vbi præcedit perfecta venditio, ad quam fit relatio in eo pacto reuendendi, nõ est ea dubitatio, sed potius id pactum censendum, pars prioris venditionis, vt Aretin. egregie aduertit *dict. conf. 6.* per vulgarem *l. fundi partem, ff. de contrah. emp. & l. qui fundum 75. eod. tit. & l. tenetur 9. §. 1. ff. de act. emp.*

Addo etiam ultra Aretin. & omnes, 26 quod in hoc pacto adiecto venditioni, satis videtur eius rescissio, vel rei restitutio arbitrio & facto venditoris relinquere, si præcium emptori restituat. Quæ conuentio simul cum principali venditione contracta præcise seruari debet: nec est, cur ab ea recedi valeat, iuxta *l. 1. & seq. C. quando lic. ab emp. disce.* siue etiam diceretur cum aliquibus agi tunc de noua venditione: adhuc secure dicendum est, emptorem præcise teneri rem venditori restituere, quia præciũ expressum est, nempe, quod datum est ab eodem emptore. Concurrunt igitur requisita emptionis, res & præcium & consensus, solaque ibi videtur adiecta conditio, si venditor præcium restituat, quæ prorsus in eius fauorem a licitur, & ita cum effectu

effectu accipi debet *ex d. l. 2. ff. lege commis.* Cum igitur venditor postea precium restituit, purificatur conuētio illa retractiua, quasi à principio pure fuisset eadem res vendita, iuxta doctrinam *tex. in l. potior. ff. qui pot. in pig. hab. ibi, Cum enim semel conditio extitit: perinde habetur, ac si illo tempore, quo stipulatio facta est, sine conditione facta esset* Ac proinde, consequitur ex hoc pacto resultare præcisam obligationem rei tradendæ, si facultas suppetat, prout in venditione habet communis opinio cum gl. & Bar. vbi *supra.*

27 Inde notabiliter deducitur in his terminis, parum referre quoad rei effectum, an pactum appelletur reuendendi, seu de retro vendendo (vt vulgo vocatur) an pactum restituendi: vt aliqui præpostera subtilitate ad sonum verborum, non ad effectum attendentes, distinguere solent, vt *Corn. consil. 4. lib. 1. & in aliis consiliis post Aret. d. consil. 6. & cons. 28. & alij, citati à Tiraq. in d. lib. de retra. conuen. §. l. gl. 7. in fine: & maiori verborum factu Cagno. in d. l. 2. nu. 13. in 3. not. C. de pact. inter empr. & vend. & ibi Gozad. A prudentibus enim & peritis substantiæ & effectus ratio præcipue habenda est, l. mulier. ff. ad Trebel. l. 3. cap. de instit. & substit. l. si vno, ff. loca. magis etiam mens disponentis, quam verba attendenda, vt in l. quisquis, 116. ff. de verbor. significat. l. fin. Cod. que res pig. oblig. pess. & ita cessat eadem differentia verbalis, quam vt noue à se animaduersam tradit *Corraf. lib. 3. misc. c. 9. in prin.**

28 Non tamen negauerim, apud peritos magis proprie distinguendum videri inter ea verba: vt pactum restituendi dicatur, quod communiter vocatur de retro vendendo, est enim idem, de quo loquitur *d. l. 2. C. de pact. inter empr.* Proprius autem dici videretur pactum reuendendi, quando non pro eodem precio, sed nouo, vel aliis conditionibus res veniret restituenda venditori: quasi tunc nouatio illa diuersam venditionem inducat, vt nomen reuendendi magis congruat iuxta *supra* tradita, & in l. ab emptione, ff. de pact. facit *tex. in l. duo 72. ff. pro soc.*

29 Ex his deducitur contra Cagno. & Gozad. vbi *supra*, & contra plures ex *supra* citatis, hoc pactum reuendendi non

differre à venditione sub ea conditione restituendi precium, quæ purificatur precio restituto, vt *sup.* probaui. non debet ergo tale pactum simplex de vendendo appellari, nec in eo verificatur glo. *dict. l. in bona fidei. ff. de eo, quod cert. loc.* contra eosdem Cagno. & Gozad. contra Tiraq. in d. lib. de retract. §. l. gl. 7. in fine, & in fine eiusd. tract. ex num. 41. Ex quibus rectius intelliges Alex. in multis consilijs, & Aret. d. consil. 6. & consil. 28. & Dec. in multis consilijs, & Matth. notab. 46. dum loquuntur de simplici pacto de vendendo, illud à venditione distinguentes: e sentiūt enim & agunt

e Nota, quod retenta hac veriori opin. si tamen expressim eodem precio rem reuenditum iri conuentum non sit, emptor præ se rem tradere non erit compellendus, ex qua limitatione eleganter inferes prioris verioris & receptioris sententiæ rationem in eo non consistere, quia hoc pactum de reuendendo pars sit alterius perfectæ venditionis, contra *supra* tradita, num. 25. eadem enim ratio militat, quando non eodem precio rem restitutum iri conuenit: sed potius ea elegans est ratio, quoniam cum substantialia & requisita emptio- nis interuenerint, venditio censetur facta sub eadem conditione, si venditor precium restituerit, vt *sup.* nu. 261.

de simplici promissione, quæ non sit pars alterius perfectæ venditionis: vel quando pactum non est perfectè explicatum pro eodem precio, sed spectat nouam explicationem: tunc enim deficient substantialia emptio- nis, quæ sine precio certo non consistit, l. pacta conuenta, ff. de contra. empr. cum late *supra* in Rub. adductis. Quam resolutionem & differentiam colliges ex *Soc. d. cons. 253. n. 7. lib. 2. ex Aret. etiam & ijs, quos citat in dictis cons. 6. & 28. & ex alijs in hac re citantibus dicta Bar. & aliorum in l. si fideius. §. meminisse, ff. de leg. 1. satis colligitur ex Rubeo, d. cons. 29. & in hoc satis induci potest gl. recepta in l. in euent. C. de contra. emp.*

Hinc cessant argumenta, quæ Tira- 33 quel. & alij adducunt circa differentiam contractus, & pacti de contrahendo, & Galiaul. in Rub. ff. de verb. oblig. ex n. 115, vbi mire vacillat. Hinc etiam infertur ad gl. f. notab. in §. alia, verbo

f De hac etiam glo. videt late *Coff. in l. si ex cautione pag. 265. C. de non numer. pec. n. 4. vbi contra illius opin. subtiliter agit, verū*

enimvero quicquid ille & alij argententur, gl. opinio verissima est, quia, ut noster Pinel, ait, ubi donatio a rerū traditione non auspicatur, nihil aliud, quam promissio donandi subtextitur, & parum nihilque re ipsa interest, quibus ipsi consletur verbis.

manifestaverit, institut. de donat. circa quā nimis variat scriben. Glo. dixit donationem esse nō tantū, si per verba presentis temporis donetur, puta, *dono tibi centum*, sed etiā per verba futuri tēporis, ut, *donabo tibi centum*. Dd. nimis variant, pluresque contendunt non esse tunc donationem, sed promissionem de donando: inferentes, in ea promissione non procedere decisionem l. *si quis argentum*, §. *final*. C. de dona. ut sic promittens tunc citra stipulationem tradere non teneatur, quam opin. maxime asserit Salic. quem sequitur Alex. in l. *iuris gentium*, num. 11 ff. de pact. ubi ad idem refert Ioan. Imol. & speciatim improbat d. glo. & ita cum Sali. & Alex. sentit Dec. in l. *si pacto quo pœnam*, col. 3. C. de pact. & ibi Alcia. Alios etiam in id refert Tiraq. de retract. conue. in fine. nu. 47. & ita non citata d. gl. tradit Exca li. de pactis. n. 392. & Galiaul. in Rub. ff. de verb. oblig. num. 11. & nu. 120. ubi alios refert; & ita Alcia. in l. 1. n. 21. secundum vnā impressionem, vel 15. secundū aliam, ff. de verb. oblig. & non citata d. gl. ita tenuisse Francisc. Rampon. refert Imol. in l. *adibus*, §. 1. col. 2. ff. de donat. & Baptista Cazial. de pact. quest. 6. num. 44. Qua in re cauendum est à Galiaul. & Alci. ubi sup. qui pro hac opinione citat d. glo. contrarium apertissime dicentem, nec sensum dict. gloss. perceperunt Fab. & Ang. ibi. In quo variat Angel. Arc. qui in d. §. 1. contra gloss. concludit; pro ea vero in §. *in personam*, col. 5. versic. *sed tamen ego*, Instit. de action. Est igitur contra prædictos opin. d. gloss. ut per verba illa *de futuro*, inducatur donatio, & tunc locus sit dict. §. *si quis argentum*, & cum glo. est Ioan. Fab. in §. *alia*, nu. 2. Instit. de dona. Bar. in d. l. *iuris gentium*, ff. de pact. hoc secure tradens, & Ang. quem Alexand. refert, & prius Azo in summa, C. de dona. & hanc partem constanter probat Fortun. in d. l. *iuris gentium*; & ita Gome. (licet inuoluat) in §. *in personam*, num. 41. Instit. de action. ibi lasi. num. 57. tradens, hoc ut receptissimum; tantumque dubitari de nomine actionis; & non citata gloss. ita secure tradit Af-

lict. decision. 61. numer. 1 & Hieron. Verius in Rub. ff. de ver. oblig. num. 241. & opinionem gloss. dicit veriore, & magis communem Ripa libr. 3. de donat. respon. 12. Mihi verior & omnino tenenda videtur opinio gloss. quia ubi donatio statim re seu traditione non perficitur, satis videtur tunc vere donatio esse in promissione, nec ob verbum *de futuro* minus definit esse donatio: nec plura membra, seu plures diuisiones constituerem inter donationem incipientem à traditione, & donationem incipientem à promissione. Aduerto enim partes tunc verbo futuri temporis uti, eo tantum, quod res statim non tradatur: quicquid cōtra sonent verba Fulgof in l. *fin*. nu. 12. ff. de cond. ob cau.

Duas qq. præcedentes ample tractauimus in terminis huius l. cum venditor læsus ultra dimidiam rem auocat, emptore non supplente iustum precium. Nunc videndum quid è conuerso, si emptor læsus agat, venditor recusans restituere quod accepit supra iustum precium, totum precium acceptum restituat, & rem accipiat iuxta electionem sibi competentem: tunc autem ad quæstionem impensarum, & meliorationum puto idem omnino dicendum quod supra traditum est, quādo venditor læsus agit. Viget enim eadem æquitas, eademque ratio, ut emptori necessariæ, vtilesque impensæ resarciantur, ut ex mente Dd. colligitur. Imo tunc magis fauendum videtur emptori tam grauius læso: argumento tex. in l. *debet*, ff. de adil. edi. Quia vero superius aliqua diximus circa impensas in re factas, non omitto, quod impensa ad custodiam rei, non dicitur ad culturam tantum, vel ad fructuum collectionem pertinere, per tex. (quem summe commendat Bar.) in l. *cum quæretur*, §. 8. vel secundum Flore. 60. §. *pradiis*, ff. de leg. 3. extollit Dec. cōf. 420. num. 4.

In iisdem terminis, si emptor læsus agat, quoad proximam q. an hypotheca ab eodem emptore contracta resoluatür venditore rem accipiente? Colligi potest ex verbis, & mente scriben. hypothecā tunc non resolui, sed ré cū onere ad venditorem redire. Id enim omnino & indistincte volunt Bart. & sequaces, ut supra retuli. Bal. autem & alij cum sequentes, cum à Bar. recedunt, loquun-

tur tatum, quando emptor non agit, sed conuenitur remedio huius l. Tunc enim dicunt eum non voluntarie, sed ex necessitate iudicij rem restituere: non obscure sentientes contrarium fore, quando idem emptor ageret: idque magis colligitur ex Bal. *nu. 17. Sal. quæst. 12.* dum respondent *ad l. si debitor. in princ. ff. quibus mod. pign. vel hypoth. sol.* vbi si emptor rem obligauit, & postea redhibitorie agit, non resoluitur pignus vel hypotheca: Respondent enim Bal. Sal. & qui eos sequuntur, hypothecam tunc non resolui, quia idem emptor rem obligans eam redhibet, & agendo videtur voluntarie titulum rescindere: atque ideo ex facto voluntario, eiusdem qui rem obligauit, non auferatur ius creditori quaesitum: quod quidem summo iure procedere videtur *ex d. l. si debitor,* & *tex. simili in l. bouem, §. pignus, ff. de adil. edict.* vbi gl. ita notat, & hanc rationem assignat.

33 Sed quauis id ex scripto iure, & Dd. autoritate negandum non videatur, poterat fortasse ratione & equitate contraria sententia magis probari. Aduerto enim ex ea opinione conseruandi hypothecam, maximum grauamen venditori inferri, ad quæres cum onere obligationis redit: unde sicut ex opin. Bal. quæ verior, & receptior videtur, venditore ipso agente rescinditur hypotheca ab emptore imposita, non minus videbatur idem dicendum, si emptor agat, ut utroque casu venditor precium acceptum restituens, rem suam libere consequatur. Sed quia iustitiæ præcepta non ferunt, ut ex obligatione alterius, venditor aliquando rem amittat, emptor necessario in talem euentum ad interessè obligatur: nec venditor tenetur à principio rem accipere nisi libera, & omni onere soluta restituatur: poteritque repellere emptorem aliter facientem: ut colligitur *ex d. §. pignus, l. boue.* & notat gl. *in l. quod si nolit, §. si mancipium, verb. prestaretur, ff. de adil. edict.* facit *reg. tex. in l. Iul. §. offerri, ff. de act. emp.*

34 Vidimus superius, quid iuris sit, vbi emptor impensas facit, & rem meliorem reddit, ut scilicet venditor rem auocans, impensas resarcire teneatur. Non tamen Dd. satis explicant, quid dicendum, si emptor interim rem deterioerem reddit: in quo videtur contra emptorem respondendum, quando eius culpa deterioratio contigerit, ut contrariorum eadem sit disciplina, item quia id habetur in

actione redhibitoria, in qua emptor tenetur de damno eius culpa contingente, *l. quod si nolit, §. si mancipium, versi. culpam, & in l. cum autem, §. cum redhibetur, ff. de adil. edict.* vbi gl. & Alb. notant, non excusari emptorem, licet eo tempore integre dominus rei sit, ut sic reicias fundamentum cuiusdam Bago. contradicentis in emptore obligato restituere ex pacto vel statuto, aut consuetudine retractus: quem merito reprehendit Tiraq. *de retract. lign. in fine: n. 63. & n. 70.* vbi recte ad nostram quaestionem expendit ita sentire. Dd. dum cum gl. tractant de re perempta absque culpa emptoris, in quo non parum variat, pluresque adhuc contendunt emptorem non liberari, ut *sup.* deduximus *in l. c. huius 2. par.* Hoc autem contra emptorem magis procedet, vbi ipse sciat, vel suspicetur venditorem laesum prope acturum: tunc enim maligne rem deterioerem fecisse censebitur argumento *tex. in l. & hac dist. 38. §. cum fundum, ff. loca.* & in emptore obligato reuendere ex pacto, non dubitandum fore, quin teneatur ex deterioratione, culpa sua contingente, recte tradit Tiraq. *d. n. 70. in si.* probatque Cag. *in l. 2. n. 289 q. 84. C. de pact. inter emp.* vbi excusat emptorem utentem re ad usum destinatum, licet per usum minuatur. In idque debuit adducere doctrinam *tex. in l. novitq. §. 1. ff. de rei vend.*

Ad effectum etiam actionis competentis, ratione læsionis ultra dimidium, utilis inuestigatio à Dd. ommissa est circa onera vel tributa pecuniaria à venditore vel emptore soluta, an & à quo repeti possint rescisso contractu? Qua in re considero alia esse onera quæ priuatis personis soluntur, ut laudimium in emphiteusi domino directo, vel releuium patrono in feudo: alia, quæ fisco soluntur, ut vectigalia, vel similia onera publica. Considero item duplicem in hoc articulo cadere inspectionem: primam, an condici vel repeti possit ab eo, cui solutum est, quasi post rescissum contractum restituere teneatur is, cui tributum solutum est: alteram, an agens à conueto vel conuentus ab agente repetere, vel imputare debeat. Quoad laudimium vel simile onus, expressim notat Molin. *in consuetud. Paris. §. 22. num. 18 in fin. char. 206, col. 3. & nume. 42. & 43. eod. §.* dicens, quod rescisso contractu ex remedio huius l. restituere debeat dominus laudimium vel releuium sibi solutum,

tum, idemque probat in rescissione per beneficium restitutionis, *nu. 35. & 39.* idque confirmatur ex Alber. post antiquiores *in l. ab emptione, col. 3. num. 8. ff. de pact. dum citat l. 1. ff. de condict. ob caus.* Luerum autem erit in vectigali vel onere fiscali, quia tunc etiam post rescissionem contractus manebit penes fiscum tributum illud ei solutum, nec ab eo repeti poterit: ut in maiori rescissione per actionem redhibitoriam notat Bal. *in l. si pradium, num. 6. vers. nunquid, Co. de edil. act.* quem refert & sequitur Molin. *in d. §. 22. num. 20.* cum iudicio aduertens hanc differentiam, inter vectigal fisci, & ius domini directi, quod raro alibi animaduersum videbis: & in vectigali vel gabell. cum Bal. id probat Firmia. *in tractatu de gabell. 8. par. 4. mem. n. 33.* Ex Mol. autem rationem differentiae inter ea onera videbis, in quo separata est causa nullitatis, ex contractu enim nullo non debetur gabell. & soluta restitui debet, secundum Dd. & ita in sententia declarante contractum nullum, loquitur & intelligi debet constitutio apud Lusitanos, *dos artigos das fisas.* non vero in alienatione rescissa per remedium huius l. vel actionis redhibitoriae, cum Bald. & alijs.

36 Longe diuersum etiam ius erit, in rescissione ex pacto reuendendi, in qua non solum non reperitur tributum publicum, vel priuatum ex primo contractu solutum, sed etiam contendunt plures scriben. nouum tributum ex reuenditione soluendum fore, adhibitis quibusdam distinctionibus, quas ipsi obscure tradunt, *in d. l. ab emptione, ff. de pact.* vbi Alb. *n. 5. & n. 8.* variare videtur: nec Paul. Castr. satis explicat *n. 9. & seq.* idem *in l. iuragentium, §. adeo, nu. 2. in fin. & ibi Alex. num. 6. cod. tit.* tractat etiam Paul. *in l. 1. n. 8. C. quando lic. ab empt. disce.* late Molin. *in d. §. 22. q. 3. ex num. 11. cum seq. & §. 13. gloss. 5. q. 2. & seq.* Firmian. *de gabell. 8. par. 3. memb. quest. 14.* & late Tiraquel. *de retract. conuent. §. 6. gl. 2. ex num. 3.* vbi post copiosam opinionum relationem, tandem *num. 19.* eleganter resoluit, tributum illud ex contractu solutum, non restitui a fisco vel domino, re postea ex pacto venditori restituta, non tamen nouum tributum soluendum fore ex restitutione rei, ut pacti in primo contractu a principio, vel re non omnino perfecta interpositi; licet non pauci putent nouum tributum sol-

uendum ex restitutione, quasi ex noua venditione. Sed precedens resolutio tutior & receptior est, in restitutione ex eo pacto: & ita colligitur ex Pau. *in dictis locis,* & Molin. *dict. §. 22. num. 18. & num. 20. & 22. cum seq.* Et secundum hanc resolutionem accipies constitutionem Lusitanorum, *in dict. lib. dos artigos das fisas, fol. 31. vers. que ita sentit* secus in resolutione voluntarie facta a contrahentibus post rem vtrinque perfectam: quia tunc noua alienatio est nouumque tributum debetur, ne fisco, vel domino fraus fiat: quod recte colligitur ab eisdem Dd. & Cagn. *in l. 2. num. 237. vers. aliud, C. de pact. inter empt. & ex Bal. in l. si constante, col. 2. C. de donat. ante nup.* vbi tradit ex rescissione voluntaria, non tolli gabellam, vel simile ius alteri delatum: sequitur & commendat Aret. *consil. 74. num. 10. Dec. consil. 107. col. 2. ante num. 2.* quod memoro, ut caueas ab Hiero. Paul. incaute contradicente, nec Dd. quos citat percipiente, *in pract. cancel. pag. 127. secundum impressionem Lugdun. anni 1545. apud Matthiam Bonhomme:* & ita fere in terminis bene tradit Tiraquel. *de retract. ligni. §. 1. gloss. 2. nu. 321.*

37 Quoad aliam inspectionem ipsorum contrahentium inter se, raro apud scriben. explicatum reperies in terminis huius l. *an venditor vel emptor laesus repetat a conuento tributum, quod fisco vel domino directo soluit ex contractu?* Molin. namque *in d. §. 22. num. 18. in fine, & num. 40.* ex Bal. *supra relato in d. l. si pradium,* bene exprimit ex rescissione per remedium huius l. repeti laudimium, non gabellam; distinguens ea onera, quae ab alijs in proposito confundi videntur, ut deprehendes ex Pau. *in d. l. ab emptione, ff. de pact.* ex Tiraqu. *de retract. lig. §. 26. gloss. 4. num. 1. & seq.* Bal. *in l. neque per se, C. de her. instit.* Cagn. *in l. 2. num. 236. versic. 1. C. de pact. int. emp. & vend.* Qui tamen Dd. intelligi possunt, ut gabella & laudimium, seu tributum publicum, & priuatum aequiparentur quoad contrahentes inter se, non quoad repetendum a fisco, ut repetitur a priuato, quod notabis. Non vero tractat Molin. nec alius ex *supra citatis,* (quem legisse meminerim) an venditor vel emptor laesus, repetat a conuento ea tributa a se soluta. In actione autem redhibitoria iure constitutum est, ut vtrinque omnia restituantur, *si facta;*

60. l. cum autem 23. §. Iulianus, & §. cum redhibetur, ff. de adil. edict. Speciatim vero Vlpian. in l. debet, 27. cod. titul. tradit, emptori redhibenti non solum restituendum fore precium, quod venditori dedit, sed etiam quod vectigalis nomine soluit, vel alterius oneris non voluntarij. Ex quo tex. receptum apud scribe. videtur, vt venditor retrahens ex pacto, vel consanguineus retrahens ex statuto vel consuetudine, soluere debeat emptori, quicquid emptor fisco vel domino directo soluerit, vel si quid aliud emptionis causa erogauerit: vt tradit Tiraq. de retrah. ligna. §. 26. glo. 4. nu. 1. cum seq. & de retrah. conuen. §. 6. glo. 2. n. 1. cum seq. & num. 20. & 21. & Cagno. dicens ita fuisse iudicatum in d. l. 2. q. 82. nu. 236. vers. retenta. bene ponderans Bald. post. Cin. in d. l. neque. C. de her. inst.

38 Ex qua recepta sententia g. in pacto reuendendi, argu-
g. *Intellige de venditore: nam emptori etiam agenti, & contractum rescindenti gabella, & cetera expensarum onera refundenda sunt, arg. tex. in d. l. debet, cum supra notatis, n. proximo.* mentari licebit (vt saepe Dd. in alijs articulis faciunt) ad terminos huius l. vt scilicet agens, rescindensq; contractum ex laesione ultra dimidium, teneatur conuento ea onera refarcire: in idque adduci potest Fabia. de emp. & vend. q. 8. num. 5. vbi generaliter in omni rescissione contractus, ita scribit, sic indistincte intelligens Baldum in dict. l. neque. Sed in specie contrarium iudicatum fuisse, veriusque esse tradit Jacob. Cur. Burgen. lib. 3. coniect. ad Viuid. colleg. ca. 9. resoluens conuentum non teneri restituere nisi quod accepit, nempe emptorem rem ipsam, venditorem precium acceptum: non vero id, quod alter eorum ratione contractus tertiae personae soluit, vel aliter erogauit: quod raro alibi in specie reperies, in id autem principaliter arguit Curt. ex eo, quod conuentus in casu huius l. potuit contractum conseruare restituendo quod plus iusto accepit, vel minus iusto dedit. Quod fundamentum parum tutum est, cum ex veriori receptiorique opinione supra probatum sit, conuentum in casu huius legis non voluntarie, sed necessario a contractu recedere: non obstante electione, quam a lege habet. Item contra eam sententiam non parum urgere vi-

detur tex. in d. l. debet. vbi laesus redhibens rescindit contractum & repetit a venditore non solum precium, quod dedit, sed etiam quod gabellae vel alterius oneris causa erogauit, maxime iuncta ampliatione Tiraq. in d. loco de retrah. conuen. §. 6. glo. 2. n. 2. in fin. Sic etiam in casu huius leg. conuentum onerare videtur culpa tantae laesionis, quam Dd. dolo aequare solent, per l. si quis cum aliter, ff. de verbo. oblig. & ita ex d. l. & Fabia. cum supr. traditis fortasse iudicabitur contra sententiam senatus Brugen. a nouissimo Curtio relata in d. loco. Maxime attendenda etiam communi opinione, in casu retractus consanguinitatis, & conuentionis, vt in fin. n. preced.

39 Ex praedictis iam videbis differentiam inter tributum publicum, & priuatum, cognosces etiam diuersam esse inspectionem repetendi ab altero ex contractantibus, & inspectionem repetendi a fisco vel a tertio. Consultius autem est, vt conuentus statim excipiat aduersus agentem, eique imputet praedictas erogationes, quando in id ius habet, nec expectet eas postea a tertio repetere, iuxta l. 3. ff. de compens. Inter onera autem, & erogationes tunc enumeratur, quod soluitur notarijs officialibusque substationis, per tex. in d. l. debet, cum glo. notatque Tiraq. in d. §. 36. glo. 4. nu. 8. agens de eo, quod praestatur proxenetis, & de retrah. conue. d. §. 6. glo. 2. n. 21. & 23. vbi de his omnibus agit: & speciatim Cag. in d. l. 2. nu. 237.

40 Nec omitto, quod Dd. saepissime commendare solent tex. in d. l. debet 27. ff. de adil. edict. vt in dubio emptor teneatur soluere gabellam, & onera ratione rei eroganda. Et ita illum text. notabilem dicit Bal. in l. si praedium, nu. 6. C. de adil. act. commendat Ias. in l. fin. n. 41. C. de iur. embi. extollit Roma. sing. 582. Et ita per illum tex. iudicauit Capella Tholosana, vt habetur in eius decis. 451. & tradit Ale. conf. 51. n. 4. li. 3. & Ioan. de Ami. conf. 151. n. 2. Firmia. de gabel. Cagn. in d. l. 2. n. 236. C. de pact. inter emp. & plures alibi, male ad illum tex. aduertentes. IC. enim nunquam id sensit. nec iuris necessitatem, sed facti relationem tantum tradit: vt patet ex verbis tex. ibi, *vectigalis nomine, quod emptorem forte sequeretur*, vt melius aduertisse videtur Cep. ibi non solitus referri: vbi verius ostedit tex. ibi non probare eam

re eam communem allegationem, quod etiam agnoscit Mol. *in consue. Paris* §. 23. n. 7. sed Cepol addit eandem conclusionem falsam esse, nec consuetudine vel praxi seruari: contenditque onus soluendæ gabellæ pariter diuidendum fore inter vendentem & eumentem: quod apud Lusitanos habetur in constitutione gabellarum, vulgo, *artigos de fisas*, fol. 1.

41 Prædictis autem nihil obstat, quod Bart. & Dd. saepe notant de oneribus erogationibusque deducendis ex precio: loquuntur enim in diuersis terminis, quoad quantitatem soluendam, nomine gabellæ vel laudimij alteriusve oneris: vt ex precio deducantur necessaria impensæ, vel erogationes, Bart. & alij *in l. sed si hoc*, §. 1. ff. de cond. & demon. Alex & Ripa *in l. vbi pure*, ff. ad Trebellia. Ias *in l. cum quadam puella*, §. 1. nu. 6. cum seq. ff. de iurisd. omni. iud. & *in l. non amplius*, nu. 4. ff. de leg. 1. Tiraq. *de retract. ligna*, §. 15. gloss. 1. nu. 4. & seq. Est tamen tunc egregie aduertendum, quod solutiones, seu erogationes ex causâ gabellæ, vel alterius oneris, non debent computari ad quantitatem precij, & læsionis; quoad principalem effectum inducendi actionem huius l. In hoc enim attendi tantum debet, quod alteruter contrahentium conuentus accepit, non vero quod læsus ex prædictis causis, vel similibus erogauit, h vt colli-

Hæc in venditore agente controuersi elegantèr posset ex doct. ina Bart. omnino videnti in l. sed si hoc, §. 1. ff. de condi. & demonst.

gi potest ex verbis huius l. respicientis tatum datû & acceptum inter emptorẽ & venditorem. Et quia prudenter iudicatum à Sena. Paris. refert Rebuff. *in d. 2. tom. ad const. gallic. tit. de rescis. contra glo. 15. num. 17. pag. 182.* Quæ omnia vtilissima sunt, nec alibi hucusque ita enucleata.

42 Præcedentibus non incongrue additur quæst. in hac materia. si emphiteuta domino consentiente emphyteusim alienauerit, posteaque sentiens se læsum fuisse agat, obtineatque ex remedio huius l. an necessarius sit nouus domini consensus, quasi ad nouum titulum, nouamque possessionem? arguendo à conuentione ad iudicium: & ex regula l. si ob causam, C. de euictio. Sed contrarium dicendum est: quia eâ acquisitio necessario fit, non voluntarie, vt supra cum Baldo probaui: atque ita cessat decisio l.

fin. Cod. de iur. emph. magisque militat doctrina tex. & Alb. *in l. alienationes*, ff. famil. ercis. & quæ variis in locis notari solent; de alienatione necessaria, *per l. 1. ff. de fund. dot.* idque satis colligitur ex Mol. *in consue. Paris*, §. 22. n. 13. & n. 16 vbi distinguit inter rescissionem vel resolutionem voluntariam & necessariam: asserens in necessaria non requiri amplius domini consensum: nec ei aliquid ex tali acquisitione deberi. Idem in pacto reuendendi expressim notat Cagn. *in l. 2. q. 88. num. 24. C. de pact. int. empt. & vend.* potest & in hanc sententiam induci glo. notabilis *in l. 5. verb. creuisse*, ff. de impen. in reb. dot. ibi, *non videtur de nouo datum.* Diuersum autem esset, quando post traditionem, & omnimodam perfectionem alienationis, emptor & prius emphiteuta in pristinum statum omnia reducerent, tunc enim noua alienatio fit: ideoque omnino procedet d. l. fin. cum supra traditis, maxime ex notatis *in l. ab emptione*, ff. de pact. & expressim notat Hier. Paul. *in pract. cancell. pa.* 127.

Effectus actionis ex hac l. competentis, vtiliter ad fideiussorẽ extenditur, vt scilicet liberetur rescisso cõtractu: quod aptius & frequentius applicabitur fideiussori venditoris, pro eo de euictione se obliganti, vt sepius contingit: quod ex antiquioribus tradit Alb. *h. c. num. 27.* idem Alb. Paul. Fulgo. & communiter Dd. secundum Alexa & Iacob. *in l. 1. Co. de fideiuss. minor.* reiecta dubitatione Bar. ibi cui dubium faciebat regula eiusd. l. & l. in causa, in princ. ff. de minor. vbi restitutio minoris nõ prodest fideiussori, quod diuersam rationem habet ex reg. iur. *in l. privilegia*, 157. & l. in omnibus causis, §. 9. ff. de reg. iur. ideoque receptum est, vt minor non possit in lite contra fideiussorẽ mota, auxilio ætatis vti ad tuendum fideiussorem, vt tradunt Pau. & Alex. *in d. l. 1. C. de fideiuss. minor.* Ang. *in rub. Inst. de excep. n. 13.* Dec. *in l. Diuus Pius*, n. 6. ff. de reg. iur. Ale. *in l. sed hoc ita*, n. 9. ff. de reg. iur. Quorũ ratio sumitur ex eo, quod tunc fideiussor non habet regressum contra minorem, qui aduersus eum eodem auxilio vtitur: secus, quando fideiussor regressum haberet cõtra minorem, vt Dd. agnoscunt, nec aliud inquit Bart. (quem illi male reprehendunt) *in l. Stichum*, §. quod vulgo, n. 2. ff. de solu.

Extra causam igitur minoris non erat, 44

cur liberatio ex remedio huius l. non liberet fideiussorem, vt Dd. recte aduerterunt ex doctrina IC. *in l. 7. vers. rei autem ff. de except.* Aliter enim per obliquum eluderetur remedium huius l. cum læsus per se liberatus, teneretur postea satisfacere fideiussori contra iuris regulas & tex. *in l. idemque 10 §. generaliter, ff. manda.* vbi probatur, principalem debitorem posse assistere liti motæ, aduersus fideiussorem, & propter suum interesse proponere exceptionem, quæ fideiussori non communicatur, vt *ibi* notat Bart. idem Bar. *in l. minor. §. fin. ff. de procur.* Bar. *in l. verum, ff. pro soc.* Bald. *in l. mandatori, num. 8. C. de non num. pec.* Fabia. & Ang. *in §. 1. n. 7. Instit. de fideiuss.* & ad hoc illum tex. ex tollit Pau. Castr. *in l. Marcellus, ad fin. ff. de fideiuss.* Ias. *in l. si cum procurat. num. 4. ff. de re iud.*

- 45 Decisionem huius l. limitant quam plures cum Bald. *in cap. 1. numer. 6. quali. dom. prop. feud. pri.* ne venditor læsus agere possit remedio huius l. quando vendit minori precium soluendo, vsque ad certum tempus adiecto pacto, vt si intra id tempus emptor non soluerit, teneatur soluere iustum precium, vel aliud statim expressum, quod iustum sit, aut non minus dimidia iusti. Fundamentum Bal. est ex illo vulgari axiomate, quod prouisio contrahentium facit cessare prouisionem legis, *l. fin. C. de pac. conuen.* quam Bal. *in ibi* citauerat, *num. 4.* eamque declarationem sequitur ibi Matth. Afflict. *num. 18.* & ita Alex. *in d. l. si quis cum aliter, num. 19.* post Roma. & *ibi* id extollit Aret. *numer. 8. vers. & ad materiam,* & Catel. Got. *in verbo, venditor,* & Ant. Burg. *in cap. cum causa, num. 46. de empt. & vend.* Mantua. *lib. 1. locor. cap. 6. ad fin.* Cremen. *hic, numer. 100. in 7. limit.* idem tenent alij, ex quibus patet eam opinionem receptissimam esse. Sed contrarium verius putauit Ias. *in l. 2. numer. 143. C. de iure emphi.* quem sequi videtur Cagn. *hic, nu. 168.* licet breuissime tangat.

Ego in eo articulo video contra Bald. & sequaces recte Ias. retorquere eorum argumentationem ex gloss. *in d. l. 2.* dum egregie limitat *reg. d. l. fin. C. de pac. conuen.* & doctrinam gloss. ornat Galiaul. *in re. l. centurio, col. 26. ff. de vulg.* Aduerto etiam vltra eos omnes, quod mi nus

periculose procedet opinio Bald. quando conuentio fit de supplendo iusto precio, quasi tunc significet venditor, se scienter minoris vendere. Receptum autem est, scienti precium negari remedium huius l. sed ex communi praxi, & de iure contrarium verius esse probauimus, *supra in i. par. cap. 2.* vt sic ex præsumpta scientia non debeat læso negari remedium huius legis. Quibus præmissis, vt verissimum & fere indubitabile assero in terminis quæstionis Baldi contra eum, & contra Dd. cum sequentes, non cessaret tunc remedium huius l. maxime vbi non cõfiterit, læsum scienter voluisse, quod supererat donare, vt vitetur communis opinio tunc excludens læsum: quem nos tunc etiam admittimus, & Ordinatio Lusitanorum, vt probaui *in dicto loc.* Moueor contra Bal. & communem ex eo, quod prima principalisque pars illius conuentionis pura & præsens est pro minori precio expresso: statim ergo fit locus remedio huius l. Nec obstat secunda pactio poenalis maioris precij, quando emptor ad tempus non soluerit, nã vltra Ias. melius retorquetur, attento, quod id conuenitur in poenam morosi, & ideo nõ debet pro eo, & in eius fauorem tam notabiliter intelligi, adeoque contra venditorem, vt Dd. inique & incaute volebant, negando venditori remedium huius l. contra iuris regul. & contra tex. *in l. 2. ff. de leg. commis.* Item secunda pars conuentionis conditionem habens, in suo casu & tempore effectum habebit: interim vero ad priorem partem puram minoris precij, negari non potest remedium huius l. arg. *reg. l. quod per manus, ff. de iur. codi.* nec dubito ita semper iudicandum contra Bal. & alios.

SECUNDA PARS L. II.

C. de rescind. vend.

CAPVT IV.

SUMMARIUM.

- 1 Proponitur, & plenissime tractatur quaestio illa, an ex remedio huius l. euincantur fructus: agiturq; de intellectu l. 1. C. si maior f. c. in 5. C. & de explanatione multorum iurium, vsq; ad n. 13.
- 14 In eadem q. adducitur tex. in c. ad nostrum de rebus eccles. non alien. de cuius explanatione copiose agitur, vsq; ad n. 27.
- 28 Traduntur duocasi, in quibus tutius dici potest ex remedio huius l. fructus restituendos fore, & n. 29.
- 30 Adducitur tex. in l. 2. C. si quis ignor. re minor. & late tractatur de eius intellectu, reijciunturque plurima hucusque perperam tradita, circa acquisitionem fructuum ex iuris errore: & de intellectu §. scire, l. sed et si lege, ff. de pet. hered. cum multis scitu dignis, vsque ad n. 44.
- 45 Proponitur grandis difficultas summe animaduertenda inter titulum nullum & titulum per restitutionem rescisum, circa retentionem fructuum. & traduntur multa vitia cum distinctione fructuum naturalium, & industrialium, extantium & consumptorum, vsque ad num. 48.
- 49 Adducitur in proposito tex. in l. de fructibus, ff. de donat. inter vir. & vxor. in cuius intellectu reijciuntur multa, que tradebat gl. & Dd. vsque ad n. 51.
- 52 Explicatur diuisio fructuum, agiturque de eorum appellatione cum Bar. & gl. contra nonnullos.
- 53 Tractatur de bona fidei possessore quoad acquirendos fructus, & de intellectu multarum legum, vsque ad n. 59.
- 60 Comprobatur de iure contra gl. & scribe. praxis Lusitania, que releuat bona fidei possessorem a restitutione fructuum, etiam si factus fuerit locupletior.
- 61 Explicantur alia vitia in materia.
- 62 Ornatur doctrina gl. celebris in l. emptor, ff. de rei vend. & num. 63.
- 64 Tractatur vtilissimus articulus, qualiter probetur quis locupletior ex fructibus, vsque in finem.

Circa effectum actionis læso competentis ex decisione huius l. explicandus est articulus scitu dignissimus nullique ex iam tractatis difficultate vel vtilitate inferior: an emptor conuentus remedio huius l. nolens supplere precium, teneatur restituere fructus a tempore traditionis perceptos? In quo variant scribes, triplexque in eo reperitur opinio: prima receptior videtur, & ita nouioribus communis appellatur: vt scilicet emptor fructus irreuocabiler retineat, etiam si rem ipsam restituat: idque iudicauit Rot. quam refert & sequitur Fabia. in tract. de emp. & vend. q. 8. num. 24. Rot. in nouis decis. 116. Idque tanquam receptissimum secure probat Panthal. hic, & Cagnol. nu. 40. & Hispanus Ant. Gome. in tomo de contract. cap. 2. num. 24. fol. 22. col. 1. & ca. 4. num. 21. in fin. Et hanc opin. probant Butr. & Imol. in cap. ad nostram, de emp. & vend. & ibi secure Burgen. nu. 36. & Cepol. de sim. contract. dicens nulli se hoc legisse: idemque probauit Anch. & Syluester, quos citat Couar. loco statim allegando, qui hanc opin. etiam tribuit Bald. hic, num. 3. qui magis videtur contradicere. Sic etiam Afflict. in cap. 1. num. 83. de feud. dat. in vic. l. commiss. ad hanc opinionem refert Bald. ibi, apud quem id non inuenio. Et hanc partem quasi receptissimam sequitur nouissime Mantua. lib. 1. locor. c. 6. ad fin. Et hanc sententiam sapissime in praxi obseruatam vidi, nec in eo contrariam opinionem villo modo audiui Secunda opinio prorsus contraria multis placuit, imo quod emptor teneatur fructus restituere, si veditor læsus obtineat ex remedio huius l. eamq; opinionem probauit Rosfred. a quem referendo sequi videtur Albe. hic, a Hos omnes retulit Cost. in §. & quid si tantum, 2. par. pag. 51. num. 71. cum seq. l. Gal. ff. de lib. & pest. hu. n. 16. & nemine relato aperte hoc probat Salic. hic, num. 5. Bal. num. 3. licet nonnulli ad præcedentem opinionem Bal. adducant. Et ita cum Rosfred. tradit Matth. Afflict. in d. c. 1. num. 150. & seq. de feud. dat. in vic. leg. commiss. dicens hanc esse verior opinionem de iure, & animæ tutiorem, atque ita consultum vidisse per famosos Dd. Eandemque, vt meliorem sequitur Couar. lib. 1. reso. cap. 3. num. 9. & Ant. Gorn. sibi contrarius in l. 70. tauri. n. 29. versi. confirmatur: & Augusti. Bero.

in cap. cum dilecti, in fin. & in c. ad nostram, nu. 25. de empt. & vend. & Hispanus Greg. Lup. in l. 56. tit. 5. par. 5. Tertia tamen quodammodo diuersa dici fortasse poterit ex Beroo & Lupo proxime citatis: baddunt enim, vt em-

b Et hæc est æqua, veriorque opin. quam prius magistro & omnib. iudicibus probatam auctor est Harme. libr. 3. tit. 3. pag. 178. §. isto de iur. iur. vbi vide.

ptor eligens rem restituere teneatur ad fructus respectu illius, quod res plus valebat, compensando aliam partem fructuum, ad respectum rationemque precij dati, quod si emptor eligat supplere quod deerat iusto precio, teneatur ad interesse illius pluris, quod supplet in compensationem fructuum, quos de re maioris precij percepit. Hæc illi.

2 Patet igitur maxima scriben. varietas in qua magis amplectendam puto priorem opinionem, quæ receptior alleritur, cui Hispaniæ praxis non leuem auctoritatem præstat iuxta doctrinam IC. in l. minime, ff. de legi. Facit tex. in l. filius emancipatus 14. ff. ad l. Cornel. de fals. ibi, sic enim inueni senatum censuisse: & tex. in §. pen. c. Instit. de fals. vbi

c Adde celebre Anaxagoræ elogium, censentis manum esse causam sapientiæ, de quo Duaren. in epistol. ad Andignillartum, pag. 523. adde præterea tanta auctoritatis, ac tam necessarium esse vsum forensem, vt & naturaliter legum interpretationem illum desiderare, & ex illo innecta auctoritate prudentum confectam ius ciuile dicat Pompon. l. 2. §. his legibus. D. de Orig. iur. col. 2. adde & tex. in l. hoc iure utimur, 10. & in l. stipulatio ista 38. in princ. ibi. & ita utimur. & in §. si quis ita, ibi, eoque iure utimur cum plurimis similib. ff. de verb. obli. adde deinceps meliorem tex. in l. 1. §. eodem autem tecto, ibi, & ait sextus sic esse sepe iudicatum D. ad Syll. & fin. tex. in l. 39. §. si stichum, ibi Lab. & Offiliy sententia rationem habet sed hoc iure utimur D. de statu lib. & Liuysententiam à Baldui. relata in Iust. pag. 498.

Iustinian. ait, omnia apertius à quotidiano iudiciorum vsum ipsi rerum documentis apparere. Facit tex. in l. Labeo 21. de statu li. ibi, moti agentium sequi debemus. & tex. l. 13. C. de adif. priuat. ibi, probatis ijs que in oppido frequenter in eodem genere controuersiarum seruata sunt, & tex. in l. ad fin. versi. impubes. ff. ad Sillan. ibi, solet hoc in vsum obseruari. & tex. in l. fin. in fine, C. de iniur. cum multis, quæ Dd. in

varijs locis tradunt de stylo & praxi antiqua, vt per Afflict. decis. 79. ad fin. decis. 135. n. 3. Alcia. regu. 2. præsump. 30. & Boer. consil. 8. late Rebuf. in 3. tomo ad const. Galli. post princ. & Chass. in præm. consue. Burgun. col. 1. & seq. Quæ praxis auctoritas prudentissime à Bal. extollitur d. in l. Emilii, col. 8. nu. 11.

d Adde eundem Bal. in vsib. feud. de feudo sine culpa non amit. cap. 1. vbi dicit proxim esse veram legum intellectuicem, & Saly. in l. per hanc, col. 1. C. de tempor. & repar. appell. scribentem, quod Doctoribus per practicam legum veritas splendet, quod idem sensit Fab. §. sed non vsque ad fin. inst. de leg. dicens, quod hæc iuris scientia parum proficit, nisi bene & frequenter negocijs applicetur, & videto Ferrar. in l. 1. versi. sed frustra, pag. 9. D. de regulis iuris.

in fine ff. de minor. vbi ita inquit, leges in scholis deglutuntur, in palacys digeruntur, quia practica est scientia digestiua. Ego autem post longam legendi professionem, postque diligentissimam foro nauatam operam, in ea sententia sum, vt theorica sine praxi digestam solidamque iuris cognitionem præstare nequeat, praxisque absque theorica maxime periculosa & manca euadat: quam in rem memoranda sunt verba Quintil. libr. 12. cap. 6. cum inquit. Et hercu e quantumlibet secreta studia contulerint, est tamen proprius quidam fori profectus, alia lux, alia veri facies: plusque si separet, vsus sine doctrina, quam circa vsum doctrina valeat. Sic alibi Plin. ad Nepotem, veras lites in foro appellat, scholam vero rem inermem.

3 Eam vero receptiorē opinionē & cōmūnem praxim aliquibus fundamentis fulciemus, dūmodo prius argumētis cōtrariæ opinionis respondeamus. Aduerto igitur pro contraria opinione, quatuor principaliter adduci: primum ex vi verbi, restituere, quod cum fructibus intelligi solet, l. videamus, §. in faniana, ff. de vsurp. quo argumento utitur Lup. vbi supra, & aliqui eius opinionis affecti: sed hoc fundamentum doctis viris indignum fuit, cum lex nostra, & similes tali verbo non vtantur, magisque ex humanitate & miseratione læsi actionem præstent, electione conuento data. Secundo pro ea opinione arguunt Bal. & Salic. ex iuribus loquentibus de actione redhibitoria, in qua veniunt fructus l. cum autem, §. cum redhibetur, l. quod si nolit, §. si ff. de

ff. de edil. edict. Quod argumentum bene expensum inefficax estimo ex di. dis eorundem Baldi & Sali. retorqueri potest: ipsi enim in opposi. huius l. *col. 1.* hanc actionem separant à redhibitoria: Aduerto etiam, quod in actione redhibitoria constitutum reperitur, omnia inuicem inter emptorem & venditorem in pristinum statum reponenda fore, *l. 9. c. u. redhibetur. & l. fact. 60 ff. eodem*, vt sic illa actio restitutoria sit, quasi ex tunc, hæc vero simpliciter rescissoria ex nunc (vt nostrorum terminis vtamur.) Tandem in ea actione agit emptor, ipseque causam rescissioni præstat, vnde nimirum si fructus restituat ex iuris regula ne ex eo quis lucretur, quod impugnat: vt satis in proposito notat Panor. *in cap. illo vos, nu. 6. de pignor.* In hac autem q. agitur de venditore læso agente rem ab emptore inuito auocante, vt satis in simili, ad argumentum quoddam rescissionis, ex actione redhibitoria respondebat idem Bal *hic, numer. 17. vers. item non obstat.* & Sal. *g. 15. quos retuli in præced. cap. numer. 11. & seq.* vbi probauimus receptius esse rescissionem appellari necessariam, in terminis huius l. non obstante electione emptoris, ad rem ipsam retinendam.

4 Argumentantur alij tertio loco ex natura restitutionis quæ minoribus 25, annis datur, in qua fructus veniant, *l. quod si minor 25. §. restitutio, & l. patri, 28. vers. item ex diuerso, cum glo. ff. de minor.* Quæ argumentatio non paucorum auctoritate iuari potest, qui remedium huius l. ætatis auxilio sæpe æquiparant, maxime Bal. *hic, num. 16.* Aymo. *consi. 272. num. 1.* Tiraq. *de retract. ligna. §. 32. gloss. 1. nu. 69 & nu. 71.* & alij *alibi.* Sed ea argumentatio inter doctos admittenda non est, eamque in his terminis recte negat Cagnol. *hic, nu. 40.* dicens, longe diuersum esse remedium huius l. à restitutione minoris: quod ego multis probo. Magis enim fauendum est ætati fraudib. obnoxia, *l. 1. ff. de minor.* nec in remedio huius l. scriptus reperitur grandis hic effectus restituendi fructus, qui notabiliter & speciatim exprimendus fuerat. Probatur 2. quia restitutio minoris facilius in tertium extenditur, *l. in causa, §. fin. ff. de minor.* actio autem huius l. vt mere personalis, in tertium non datur, secundum glo. & Dd. vt latius explicauimus *in l. c. huius partis, nu. 30.* Probatur &

3. hæc differentia, quia remedium huius l. non est præcisum in re auocanda, cum electio detur conuento: minor ante sæpius rem ipsam præcise auocat, vt patet *ex multis legi. ff. de minor.* quod latius explicabimus *in seq. cap.* Quæ maior potestas restitutionis, ex ætate egregie comprobatur, ex Panorm. *in ca. ad nostram, nu. 8. de reb. eccles. non alien.* Differunt etiam hæc remedia, quoad aliam notabilem inspectionem traditam *in fine cap. præced.* Et ita vere solideque constat non esse confidenter arguendum, à restitutione ætatis ad remedium huius l.

Adducitur 4. pro ea opinione contra communem tex. (qui non parum urgere videtur) *in l. 1. C. si maior fact. alien. rat. hab. infra in §. lib. Cod. e* quem tex. in materia huius l.

e. Quæ tex. dicit sing. & vulgo ignoratum Cist. in §. & quid si tantum 2. par. pag. 51. nu. 71. l. gallus ff. de lib. & post.

maxime ad formam libelli adducunt Bart. & alij *hic, in quest. renunciatiois, & iuramentis;* in hac eadem materia plures ex Legistis & Canonistis, vt per Cagno. *hic, numer. 112.* & in alio articulo huius materiae, vt per eun. Cagno. *hic, numer. 116.* In terminis vero pro ea opinione contra magis communem eam l. ponderat & extollit Bero. *in d. c. cum dilecti, in fin. & in c. ad nostram, num. 25. vers. mo. dorni de emp. & vend. & expressim Matt. Afflict. in d. ca. 1. num. 150. de feud. dat. in vict. leg. commiss. & eis nõ relatis* (quia forte adhuc in Hispaniam non peruenerat) eandem l. in proposito notat Couarru. *dict. c. 3. lib. 2. resol.* Qui tex inducitur, quatenus refert venditionem prædij factam à curatore minoris, absque decreto, eamque postea ratam habitam à maiore facto: deinde compertam fuisse læsionem in precio, tandemque subdit Imperator, in arbitrio emptoris esse, supplere precium, vel rem cum fructibus restituere. Agnoscendum autem est cum gl. & Dd. eam l. loqui de hac læsione ultra dimidiam, licet eam non profus exprimat. In alia enim non ita daretur ius rescindendi ratihabitionem à maiore factam: idque colligi potest ex verbis *d. leg. ibi, si minore precio:* ita enim loquitur *hæc l. & l. non idcirco infr. eod.* maxime attento, quod ea lex eisdem authores habuit, quos lex nostra, & *dict. l. non idcirco,* vt colligatur ta-

lem fuisse eorum phrasim, ad exprimendam hanc læsionem. Quibus præsuppositis, roboratur inductio *d. l. cum tandem decidit*, rem cum fructibus restituendam.

6 Cui non leui obiectioni primo responderi posse videtur ex interpretatione antiquorum, quos gloss. *inibi* retulit in verb. *si minore*, qui dicebant, venditorem maiorem factum dolo inductum fuisse ad ratificandum: unde ex dolo durius agi poterat cum emptore, non ubi sola læsio absque dolo interuenerit. In quem sensum ad alium articulum eam accipit Forcatul. *d. dialog. 107*. Nec pugnant verba eius *ibi, deceptum*, & *ibi, si diuersa pars bonam fidem non amplectatur*. Sed hæc euasio non satisfacit, non tantum, quia glo. & Dd. communiter eam *l. citra dolum* intelligunt ex sola hac læsione in precio, sed etiam ex verbis eiusdem *l. ibi, inconsulto errore*, quibus nõ aduersantur alia proxime ponderata: cum & deceptio & circumscriptio non semel pro læsione absque dolo accipiatur, iuxta textum & gl. *in l. item si precio, §. fin. ff. loca. l. non omnia. 45. ff. de minor.* magisque reiicienda videtur ea interpretatio, quia dolus dans causam ratihabitioni venditionis, (quæ ipso iure nulla erat) videretur eam nullatenus confirmare, sed cum sua nullitate relinquere, secundum receptas traditiones. Tandem fortius id ostenditur, quia interueniente dolo, etiam circa precium incidenter, nec dante causam contractui, non poterat emptori electio dari, secundum Paul. receptum hic, cum glo. *l. 4. C. si vend. pignor. aga.* vt deduximus *in 2. cap. huius par. nu. 11. cum seq.*

7 Unde ad sustinendam communem praxim, ad eam *l. eleganter* respondere tentabat Couarru. *in dict. loco*, ideo *ibi* rem cum fructibus ab emptore restituit: quia idem precium à se datum cum vsuris restituebatur: quæ cum hodie ex consuetudine, & Christianorum regum sanctionibus (Pontificium ius sequentibus) non præstentur, recte in praxi obseruatum videatur: fructus ab emptore restituendos non fore, quæ compensatio fructuum & vsuræ, probatur *in l. prima & tertia, C. si vend. pignor. aga.* melius *in l. illud 29. ff. de edil. edict.* Sed ea consideratio quoad sustinendam praxim non cõtenuenda, satisfacere nequit ei, qui re-

ceptiorem opinionem pro emptore verriorem, etiam de iure putat, & secundum eam citra auctoritatem praxis iudicandum fore. Aduerto item non semel contingere, vt fides de precio habeatur, vt iura & gl. & Dd. sæpe tradunt, in quibus terminis cessabat ea compensatio precij cum vsuris reddendi.

8 Ego pro sustinenda receptiori sententia, & communi praxi, separandam puto speciem illius *l. à quæstione generaliter proposita*: aduerto enim in ea *l. duplex à principio alienationis vicium fuisse, vtrunque maximum*. Alterum, quod res immobilis absq; decreto alienata fuit, & ita non solum læsio ad restitutionem, sed etiam nullitas resultabat. Alterum, maxima fraus in precio, vt in simili specie tradunt iidem Casares *in l. 6. C. arbit. intell.* quæ alienatio vicio nullitatis, ex defectu decreti, atque enormi læsione laborans, non potuit facile in totum confirmari ex ratihabitione; quam Imperator inquit, à decepto, & inconsulto errore, factam fuisse. Adhuc enim attendi debet duplex vicium alienationis, rem in sui primordio inficiens, & qualitas illa minoris ætatis, quæ vel ex nullitate, vel ex restitutione, fructus euincit, iuxta supra tradita, de restitutione & de nullitate *l. si prædium, Cod. de præd. minor.* Nimirum igitur si duplex vicium magis oneret argum. eorum, quæ tradit Bal. *in l. 1. in fin. infr. tit. proxim.* Afflict. *decis. 299. num. 27. Dec. consil. 541. num. 22.* Nec nouum est, originem negocij in odium iniqui possessoris attendi, *l. clam possidere, vers. sed origo. ff. de acquir. possess. cum multis vtiliter ab Ias. ibi congestis*: facitque illud vulgare, *l. unica. C. de impon. lucra. descrip. vt à primordio tituli posterior formetur euentus*. Unde attenda negocij origine manent inde reliquæ, vt res cum fructibus in ea specie restituatur. Idque comprobatur ex verbis *d. l. dum ibi* expenditur deceptio & error ratihabitionis, quæ nullitatem tantum, non læsionem tollit, secundum gloss. & omnes. Id verò conditionaliter intelligendum colligi videtur ex verbis eiusdem *l. dum modo emptor bonam fidem agnoscat*: quod cum recusat, facile res ad pristinam sui naturam reuertitur, iuxta *l. si vnus, §. pactus. ff. de pact.* Quod etiam suadet ex manifesta fraude curatoris, sine solennitate, & cum tam enormi læsione, alienan-

alienantis rem minoris, cuius fraudis sat particeps videtur emptor fuisse: atque ita species *d. leg.* obstare non debet generali conclusioni communis opinionis, præsertim, quæ multis vrgentissimis que fundamentis non caret, vt statim probabimus.

9 Supra proxime respondimus argumen. quod adduci solet de actione rehibitoria, nec obstat *tex. in l. 5. ff. de l. commiss.* Loquitur enim de emptore non solvente precium cõuentum, cuius culpa rescinditur venditio: ideoque rem cum fructibus restituit: quia iniquum esset, cum ipse non soluit, fructus lucrari: vt *not. gl. in l. commissoria, C. de pact. inter empt. & vend.* Nec obstat *l. Imperator, & l. item quod dictum, ff. de in diem addict.* vbi in pacto additionis in diem res postea cum fructibus restituitur: responderetur enim, id procedere, quãdo venditio conditionalis fuit, quod differt à pura, licet sub conditione resoluenda iuxta *l. 2. & 3. ff. eo.* At nos hic agimus de emptione perfecta iuxta supra dicta, & *l. dolus, infra hoc tit.* & ita in simili respondet & tanquam receptum tradit Tiraq. *in l. si vnquam, verbo, reuertatur, nu. 230.* Potest etiam ad alia responderi ex traditis ab Ant. Burgen. *in d. c. ad nostram, num. 34. cum seq. de empt. & vend.*

10 Minus obstat *tex. in l. filio, §. 1. in fin. ff. de inoffic. testam.* vbi rescissa institutione per querelam, restituuntur bona cum fructibus, quæ *tex. ex tollit Roma. consil. 454. nam. 25.* generaliter & periculose ex eo notans, irritato titulo, rem cum fructibus restituendam fore: quod refert, melius tamen explicans Felin. *in cap. cũ causa, num. 27. de re iud.* & Hispanus Segur. *in repe. l. 1. §. si vir uxori, ff. de acquir. poss.* Cur. Sen. *consil. 71. ad finem,* quibus addendum est rescissionem ibi iure fieri, vt ex tunc quasi nunquam titulus extitisset: vt *in l. eum qui, 21. §. fin. ff. de inoffic. testa.* ibi, *perinde omnia obseruari oportere, ac si hereditas adita non fuisset.* Nimirum igitur si bona cum fructibus tunc restituuntur secundum receptas traditiones, vt per Mol. *in consuet. Paris. §. 30. num. 32. cum preced. & seq.* sic vitabitur obiectio ex *l. in summa, versi. ei qui, ff. de cond. indeb.*

11 Sic respondent Dd. *ad l. cum quis, ff. de condict. ob caus.* vbi in donatione causa mortis resoluta, auocatur res cum fructibus: commendat Cremen. *notab. 15.*

amplians ad legatum viuo testatore præstitum, posteaque reuocatum. Commendat etiam Ioan. Lup. à Palac. Ruu. *in rub. de don. inter vir. & vxor. §. 72.* similis tamen est *tex. in l. videamus, la. 2. §. idemque est, ff. de vsurp.* Ibi namque titulus fragilis erat, non obligans, sed pendens à voluntate donantis causa mortis: nos agimus de titulo valido inter vivos, licet ex æquitate cum onere probandi enormem læsionem, & electione data emptori rescindi possit: vt ad alios articulos communiter resoluunt scribent. per Ias. ibi per Molin. *dict. loco,* & Tiraqu. *in dict. verb. reuertatur, num. 228.* Boer. *decis. 98. num. 6.* Anto. Gorne *de contract. cap. 4. nu. 21.* Exea *de pact. num. 121.* ex quo cauebis à Ripa *in l. 2. n. 10. ff. de leg. 1.* ibi, *saltem in fructibus,* vbi videtur immemor fuisse dictæ regulæ in donatione causa mortis.

Ex *supr.* dictis dilui videntur argum¹²ta, quæ receptiori opinioni obijciuntur: nec ad decisionem huius *l.* arguendum est à restitutione minorum. Minus vero obstat argum. Hispani Gregor. Lup. & Beroi, quos *sup. num. 1. in fin.* citavi, quasi in tertiam opinionem in hac q. quorum argumentatio principaliter fundatur ratione seruandæ æqualitatis: item ex decisione *l. curabit, C. de act. empt.* Respondetur enim, quod talis æquitas nullo iure in specie probatur; imo secundum iuris regulas, læsio in precio non emendabatur, iuxta ea, quæ *supra* late deduximus *in 1. cap. 1. part. satisf.* que erat conuenta implere, & ita cessat arg. *d. l. curabit.*

Sed iam rei ordo, & articuli qualitas aliqua fundamenta communis opinionis postulat: quæ iuuatur ex reg. *l. in fundo, ff. de rei vendi.* arguendo à bonæ fidei possessore, idque (vt aiunt) à fortiori iuxta gloss. celebrem *in l. emptor, ff. eod.* Emptor enim in hac materia vere dominus efficitur, *l. dolus, infra eod.* nec potest dici malæ fidei possessor, cum & ex titulo possit præscriptione se tueri, aduersus venditorem læsum, iuxta ea, quæ de præscribendo remedio huius *l.* *superius* deduximus *in hac 2. par. cap. 1. numer. 26.* & vltra *ibi* tradita circa *l. Castell.* notat Couarr. *lib. 1. resol. cap. 3. num. 15.* iuuatur magis hæc opinio, vt emptor fructus retineat, ex doctrina Panorm. *in cap. illo vos, numer. 6. de pigno.* vbi tradit, non

non posse venditorem fructus ab emptore auocare, quando emptor dominus erat, rescissioque fieri poterat, quocumque tempore venditor ageret, quasi tunc culpa sit eiusdem, qui agere distulit: quam resolutionem receptam, inquit Couar. lib. 3. resolu. cap. 9. post princip. Tiraq. de retract. conuen. §. 5. gloss. 2. num. 3. Sed omiſſis alijs multis, quæ induci possent, confirmatur maxime hæc opinio ex responsionibus ad obiectiones partis aduersæ: hoc enim casu non rescinditur titulus, vt ex tunc, nec rescissionis effectus retro respicit, quod ostendo, nam hæc lex nouum ius introduxit, Ictis anterioribus principibusque incognitum, vt probaui in l. cap. 1. par. vnde cum hæc lex nihil de fructibus loquatur, non potest à Dd. vel à iudicibus ad auocationem fructuum trahi, iuxta communem doctrinam in l. prima, C. de leg. per tex. ibi, & l. prospexit, ff. qui & à quib. Roboratur hæc argumentatio ex eo, quod fructus longe diuerso iure censentur ab ipſa re, vt probat tex. in l. in adibus, §. ex rebus, ff. de donat. notat Bald. in l. si. C. de vsucap. pro dona. vt sic decisio huius l. non debeat ad fructus tanquam ad rem diuersam extendi. Idem suadetur retorquendo argumenta aliorum: nam licet æquitas videretur exposcere, vt fructus restituerentur, satis est id iure cautum non reperiri, argument. glo. celebris in cap. si. de iure patron. tex. notab. in l. at si quis. §. Diuus, ff. de relig. & sump. fun. ibi, non recte facere, pœnam tamẽ in eam statutam non esse.

14 Ad comprobendam eandem receptionem sententiam & communem praxim, vt emptor fructus retineat, posset fortasse induci tex. in ca. ad nostram, de rebus eccles. non alien. in quo difficili responso prius aliorum interpretationes referre oportet. Eius capit. f. author fuit Innocent.

f. Ad hoc ca. ultra hic exactissime scripta, atque etiam ultra, quæ diligenter scribit Did. Couar. lib. 3. cap. 3. non ineleganter, nec parum acute commentabatur olim clarissimus & ingeniosissimus iur. profess. Hæctor Rhodericus, mihi non pœnitendus præceptor, restituit. ordinariam fuisse, qua monasterium villam recuperauit, fructus autem idcirco penes possessorem remansisse contra statas restitutionum definitiones, quia omnibus illis transactis annis, vasallus ecclesie fuerit, iniustum q. prorsus foret non solum re ipsa illum labi, sed & fru-

ctibus, quos clientela ac seruitiorum nomine promeruerat, euerit. Nec illa restitutionum reg. vllum negotium faceſſent, si tunc ipſis penitus processuras intueamur, cum omnia ad pristinum statum reduci queant. At in præſentia fieri non poterat, quin possessor vasalli munibus functus fuerit.

III. author etiam cap. cum causa, de empt. & vend. Casus eiusdem ca. colligitur ex litera, quod monasterium Tusiens. ære alieno pressum, villam quandam in feudum concessit laico eo pacto, vt ipse solueret creditori monasterij octuaginta libras, pro quibus eadem villa obligata fuerat: laicus primo anno ex prouentibus villæ prædictam quantitatem, & plus percepit: monasterium enormiter læsum, post multos annos petijt, vt sibi restitueretur prædicta villa alienata. Summus Pontifex respondet, seu iubet in hanc formam, mandamus, quatenus si prædictum monasterium propter hoc inuenieritis enorme dispendium incurriſſe, dictum laicum, vt (pecunia, quam pro exoneratione fundi seu etiam pro utilitate ipsius monasterij expendiſſe noſcitur, ab eisdem abbate & conuentu recepta: cum sibi fructus percepti sufficere debeant pro labore) præfatum feudum, eidem monasterio dimittat liberum & quietum, appellatione postposita compellatis.

Prima difficultas gloss. & scriben. ad eum text. est ex eo, quod ibi secure dicitur, post multos annos monasterium auditum fuisse, nulla temporis præfinitione obseruata: de iure autem videretur non posse monasterium audiri lapso quadriennio, secundum iuris regulas & receptas sententias. Ideo gloss. ibi ad vitandam eam difficultatem intelligit, monasterium egisse, seu restitutionem petiſſe intra quadriennium. Sed quamquam verba pluralis numeri ex duobus vel tribus verificentur (vt glo. arguit) diuinatorium tamen, & verborum securitati repugnans videtur restringere, quod tex. inquit, de multis annis, ad breuissimum illud tempus ante quadriennium, vt alibi scripsi ad tex. in hoc proposito notabilem in l. qui fund. ff. loca. suadeturque ex rub. & l. C. de long. tempo. præscrip. vnde licet scriben. ibi vacillent, reiicienda prorsus est diuinatoria ea interpretatio gloss. violenter restringens tempus, intra quod monasterium auditum fuit. Maxime cum illustris doctor Hostiens. ab alijs relatus perspicue asserat, se habuisse

buisse cognitionem illius negocij à Papa relati, monasterijque petitione post decennium oblatam fuisse: ideoq; tanti viri fidei omnino standū est: non enim talem assertionem controuertunt ea, quæ saepe notari solent contra Bar. *in l. de quibus, nu. 21. ff. de leg. Imol. & cuilibet viro idem asserenti credendum fuisset, ex ratione & experientia, iuncta traditione Pau. in l. quicumque. C. de seru. fugi.*

15 Agnoscendum igitur est, vt etiam Dd. communiter intelligunt, *d. ca. ad nostram*, non intra quadriennium tantum, sed & post multo plures annos monasterium auditum fuisse. Tunc autem prædictæ difficultati respondet Hostiens. ecclesiā auditam fuisse ex capite nullitatis, non per auxilium restitutionis: nullitatem resultasse dicebat Hostiens. eo quod defuerat autoritas episcopi, idque in effectu videntur probare Butr. & Imol. *ibi, num. 5. & preced.* Panorm. autem *ibi n. 5.* dicit lecturam seu interpretationem Hosti. in se veram esse, non tamen congruere verbis tex. quæ consideratio Panorm. multis necessario probanda videtur, cum S.P. principaliter fundetur ex dispēdio seu læsione, non ex nullitate, seu defectu solemnitatis: nec Imo. sibi satis constat, cum ibidem contendat procedere tex. etiam in alienatione valida, aduersus quam solo restitutionis auxilio succurrendum sit. Ad difficultatem vero gl. de lapsu quadriennij respondent Pan. & Imol. ex variis causis potuisse post illud restitui ecclesiam, prout ex enormissimo damno, vel quia vixerat idem prælatus alienans, cuius tempore ecclesia de facto agere impediabatur: facit generalitas *l. 1. cum seq. ff. de in integ. rest. & l. 1. cum seq. ff. ex quib. caus. maio. gl. in l. Senatus con. ff. de offi. præsi.* cum iis, quæ scribent. notant ex tex. memorabili *in cap. quia diuersitatem, de conces. præbend.* & ego plenius scripsi *in authent. nisi tricennale, Cod. de bon. mater.*

16 Sed tunc contra vtrunque intelligendi modum fortissime vrget decisio d. c. cum inquit, *fructus manere penes laicū illū, à quo res auocatur*: nam si ecclesia audita fuit per viam restitutionis, certum est tunc fructus restituendos fore, vt *sup.* diximus, ex vulgari *l. quod si minor, §. restitutio, ff. de minor. l. patri, §. item ex diuerso, ff. eodem*: quod pungit gl. *in d. c.* vbi nec ipsa resoluit nec Dd. satisfaciunt. Similiter, si

ecclesia ibi egit ex causa nullitatis (vt plures intelligunt) restituendi etiā erant fructus, cum re ipsa, ex tex. *in cap. si quis presbyterorum, eodem tit. & tex. in l. si prædium, C. de præd. min. 2. l. C. si quis igno. rem min.* vnde circa difficultatem fructuum magis variant, minusq; se explicant scribentes *ibi*: miram autem varietatem videbis apud Imol. *ibi post n. 7.* qui non videtur satis sibi constare, nec *in cap. si quis presbyterorum, n. 30.* atque inde dici solet tex. illum varias habere lecturas, vt per Boc. *decis. 44 n. 23. & melius Cou. li. 1. refo. c. 3. col. 3. & seq.* Inde vnusquisq; ex scrib. diuersam rationem affert, cur is, à quo ecclesia rem ibi auocat, fructus lucretur: eamq; varietatem vltra Imo. ibi colliges ex relatione Barba. *consil. 40. col. 7. lib. 1.* nec in tanta varietate facile dignosces, quid receptius ad intellectum tex. dicere possis.

Imol. *in d. c. prope fin.* cum Innoc. Flo. 17 & Anch. (immemor se superius dixisse in eo casu ecclesiam imperasse restitutionem) variando concludit ecclesiam ibi obtinuisse ex causa nullitatis: possessorem vero fructus retinere ob bonā fidē, quem intellectum sequitur Alexa. *consil. 154. n. 2. lib. 6.* & confirmari potest ex gl. à multis commendata *in l. 2. C. si quis ign. rem. mino.* de qua *infr.* latius agemus. Sed is intellectus maximam patitur difficultatē *ex c. si quis presbytero: ū. eo. tit.* vbi ecclesia rem absq; solemnitate alienatam auocat cum fructibus, & tex. *in l. iubemus nulli, §. 1. C. de sacros. eccles.* Et ita aperte contradicit Butr. *in eo cap.* contendens nihil tunc prodesse bonam fidem q̄ ex iug. *Intellige in rebus ecclesiasticis, secus in rebus minoris, vt infra n. 32. tradit noster Pine. ris errore*: & ita clare sentit Panorm. *ibi ad fin.* dicitque receptius Fel. *in c. cum causa, num. 27. de re iud. & Thom. decis. 79.* Et ita vides dolendam scribere varietatem.

Aliter Variando intelligit gloss. *ibi*, vt 18 fructus eo casu retineantur propter laborem possessoris, idque intelligendo quod alienatio valuit rescissaque fuit per restitutionem, quam interpretationem magis probat Panorm. *ibi*: & ita Bar. *in d. consil. 40. col. 8. vers. faciat, lib. 1. & cons. 80. vers. faciat etiam, lib. 3.* idque receptius dicere videtur Couar. vbi *supr. n. 3.* Mihi autem minus receptum, minusque verū videtur ad intellectum illius tex. nam (si verum amamus) nullatenus ibi cogitatur

de compensando impensas, & laborem cum fructibus: sed indistincte respondet S. P. fructus apud possessorem manere. Quod etiam euinci videtur ex eod. *tex. in vers. vnde humiliter*, cū inquit, *possessorem ipsum priori anno ex fructibus velle percepisse totam summam ab eo soluta, & aliquid plus*: ex quo satis videtur rem talem fuisse à principio alienationis, vt minima, aut nulla impensa necessaria esset, cū statim tam vberes fructus produxerit, & denique ea interpretatio non solum diuinaria est, sed & perplexitatē non leuem inducit.

- 19) Aliter illum *tex.* intelligi possentat Couar. *in d. cap. 3. col. 4.* ex traditis à Molin. *in consue. Paris. §. 22. n. 53.* distinguens, an possessor ex fructibus locupletior factus fuerit, nec ne, vt quatenus consumpserit, nec locupletior fuerit, restituere nō teneatur, & ita procedet *tex. ibi*: quatenus autem locupletior fuerit, restituere teneatur. Quæ interpretatio non magis placere debet, cum magis diuinaria sit, nimisque ei repugnet litera *tex.* indistincte loquentis: tum etiam, quia ex certissima iuris reg. res cum fructibus ecclesiæ restituenda veniebat, *ex d. l. iubemus, §. 1. & d. cap. si quis prebyter.* tum magis, quia intelligendo (vt hi intelligunt) quod ecclesia ibi audiebatur per auxilium restitutionis, indistincte auocandi erant fructus, reiecta differentia bonæ vel malæ fidei, vt Panorm. melius *ibi* aduertit *n. 8.* Similiter & reiecta alia differentia, an possessor locupletior factus sit, *h. iuxta reg. d. §. restitutio, l. quod si intelligit Eman. Coss. in §. & quid sit tantū, pag. 52. à n. 75. l. Gall. ff. de lib. & posthu. minor. ff. de minor. l. cum autem, §. cum redhibetur, ff. de adil. edict.*

- 20) Vnde non defuere docti viri, qui (omissis alijs difficultatibus illius *tex.*) circa hanc difficultatem fructuum in beneficio restitutionis tantum insistentes, tentarunt *in d. cap.* concessam fuisse restitutionem gratiæ, non iustitiæ: atque ideo fructus *ibi* non restitui, ex recepta differentia inter eas restitutionis species, secundum tradita *in l. Gallus, §. & quid sit tantum*: per textum *in authen. idem est, C. de hered.* Ex gratia vero restitutionem *ibi* concedi colligebant ex eo, quod post lapsum quadriennij, temporisque ordinarij restitutio *ibi* cōcessa videtur: quod maxime suadebitur ex facti relatione,

quam tradit Hostiens. *ibi*: Causam autem iustificandæ talis concessionis, colligebant ex enormi ecclesiæ damno: sic etiam Hostiensis *ibi*, (quem variando referunt, nec prorsus improbant Panorm. & Imol. *ibi*) dicebat Papam eo casu ita pronunciaffe, vel negotium componi iussisse, non omnino secundum iuris regulas, sed quia possessor non aliter rem restituere volebat. Sic etiam ex causa restitutio aliquando concedi debet, sed à solo principe expectanda est, vt *in l. Diui, ff. de pæn. l. 1. §. fin. ff. de quæst.*

Sed ea arguta interpretatio, simulque explicatio Hostiens. non videtur retinenda, eo quod *tex.* ille iam non contineret iuris decisionem, neque iuris sanctiones redigi debuisset, magisque appellaretur rescriptum particulare, quam causæ decisio, quod absurdum nimis, & inusitatum est: talesq; interpretationes fugiendas maxime in decretalibus tradiderunt grauissimi Dd. Ioan. Andr. Butr. Panorm. refert Cep. *in Rub. ff. de verb. signific. num. 120.* quod etiam suadetur ex eod. *tex. ad fin. ibi, appellatione postposita*: quæ clausula ad iudicia, causasque ex iustitia tractas, magis applicatur, iuxta *tex. in ca. pastoralis de appel.* nec contrarium suadetur ex superioribus verbis eiusdem *tex. ibi, humiliter explicarunt*: humilia namque verba & subiectionem referentia, subditis erga dominos congruunt, etiam in ijs, quæ iure petuntur, idque hominum vsus vbi que obseruat: quod etiam *in plurimis epistolis Plinij ad Traianum lib. 10.* deprehenditur, nec minus ex Cornelio tacito *in historia Romanorum Casaram.* Aduerto itē quod ij, qui *tex.* illum intelligunt de restitutione particulari ex gratia, secure præsupponunt, ecclesiā *ibi* nullo alio remedio auditā fuisse, nisi restitutionis: in quo contra eos stat multorū autoritas, *ibi & alibi*: quod ecclesia *ibi* ex capite nullitatis egerit. Nec omitto circa eundem interpretandi modum, quod doctiff. Couar. *in d. c. 3. lib. 1. res. n. 14. vers. his omnib.* videtur concludere, *in eo ca. ad nostram*, restitutionem fuisse ex gratia post quadriennij, ex lésione enormissima, secundum receptas traditiones cum gl. celebri *in c. 1. de in inte. rest. lib. 6.* atque ideo in ea restitutione tunc non venisse fructus. Ego vero non dubito ex traditione d. gl. & Dd. contrarium colligi, imo quod

quod sicut restitutio ob minorem læsionem intra quadriennium dicitur ex iustitia, ita ea, quæ ob maiorem læsionem datur post quadriennium. Hæc enim nõ minus generaliter conceditur concurrente tali læsione, secundum gl. & Dd. nec principis gratiam expectat: & consequenter *restitutio iustitiæ*, non *gratiæ* appellari debet, arg. l. 1. §. *lex falcidia*. ff. ad l. falc. l. 2. ff. de iust. rup.

22 Ex supra deductis satis ostenditur mira Dd. varietas non levisque difficultas, circa intellectum illius text. in cuius explicatione scriben. ibi nihil firme retinent. Qui autem cum glo. intelligunt, ecclesiam ibi per restitutionem iustitiæ auditam fuisse, nunquam satisfaciunt obiectioni ex reg. d. §. *restitutio*, l. *quod si minor*. Sic etiam qui intelligunt ecclesiam egisse ex nullitate, ob defectum auctoritatis & solemnitatis, non satisfaciunt obiectioni d. l. *iubemus nulli*, §. 1. & cap. si quis presbyterorū. Nec ego tam perspicuā interpretationem polliceor, quæ omnino difficultates tollat, omnibusque hæc inspecturis satisfaciat: multa enim à iuris conditoribus ita relicta sunt, ut docti & in hac disciplina diu versati, non posse ea plane sustineri agnoscant, ut alias notat Bar. in l. si olei, C. de locat. Pau. in l. cum quidam, C. de leg. Pau. in l. naturalis, §. si cum do, ff. de præscrip. verb. alibi sæpe, ut per Budæum in observatione annotationum. Sic & ipsos Ictos & grauissimos alios viros, in iis, quæ obiter incidebant, non semel lapsos ostendere conatur insignis Alciat. lib. 4. par. capit. 17.

23 In ea vero difficultate & varietate verius arbitror contra Hosti. Imol. & plures supr. citatos in casu d. c. non defuisse auctoritatem ordinarij vel prælati, quæ necessaria esset: cum tex. aperte fundetur ex enormi detrimento ecclesiæ: idque tantum à iudice animaduertendum iubeat: tum etiam ex reg. d. l. *iubemus*, & capitu. si quis presbyterorum. Placet vero, quod magis communiter Dd. tradunt contra glo. non debere tex. restringi ad restitutionem intra quadriennium. Quibus præmissis, ex fundamento læsionis, cui tex. innitur, considerabam posse tex. dupliciter intelligi, idque sine varietate: Quasi vtraque explicatio & cõsecutio resultare queat ex eodẽ factõ, à quo ius oriri frequenter dicitur ex IC. in

l. si ex pluri, §. in clino. ff. ad l. Aquil. Primo videretur tex. adduci posse ad materiam huius l. quod gl. ibi variando sensit: extensusque tentavit Imol. n. 6. qui id reiecit, eo quod in feudo putauit non applicari remedium huius l. Sed contrarium receptius est, ut in emphiteusi, prout deduximus supra in 3. c. 1. par. ad fin. Sed speciatim in feudo notat Pau. hic, & per tex. in d. c. ad nostram, punctualiter hoc tradit Rom. in d. l. si quis cum aliter, & alij, ut retuli supr. in 4. c. 1. par. n. 2. quod cõmuniter probatur ex euidenti incõmodo: maxime in ecclesia particulari, ut erat monasterium, de quo in d. ca. quod quidem ad alendos religiosos ad sumptusve necessarios, villa sua indigebat magis, quam vasalli imaginaria subiectione.

Sic igitur ex eo, quod gl. sensit, & Imo. 24 expressit, & Rom. speciatim notauit, eo text. adducto ad hanc materiam, dici posset, ibi actum fuisse ex remedio huius l. ob enormem læsionem: qua probata, obtinet ibi monasterium agens, & in his terminis eum tex. accipiendo, recte adduci poterit pro receptiori sententia, ut emptor vel possessor cõdemnatus ex remedio huius l. non teneatur fructus perceptos restituere, imo eos irreuocabiliter retineat. Sed hic intelligendi modus (præsertim ex Imol. & Roman. fulcitus) difficultate non caret: non quidem in assequendo, cur ecclesia ibi non potius restitutionem peteret, quæ sibi plenius & facilius consultum foret: id id

i Cautè ac mature isthac intellige: nam huic solutioni adhuc instari potest, restitutione, de qua in hoc text. propter valde enorme damnum quadriennio finitam non fuisse, ex gl. in ca. 1. de rest. in integ. lib. 6. cum supra scriptis, nu. 21. ad fin. à nostramet Pinelo.

enim facilis est responsio ex Hostien. & aliis, & ex litera text. Transacto enim quadriennio, secundum iuris regulas, cessabat ordinaria restitutio exc. 1. & 2. de in integ. restit. in 6. & Clem. 1. eodem tit. Vnde ad remedium ex læsione deueniri potuit, quod ante Innocen. III. eiusdemc. conditorem iam inter ecclesiasticos frequentabatur, ut constat ex responso Alexan. 3: in cap. cum dilecti, de empt. & vend. Ex Platina enim & aliis liquet longe ante præfuisse Alexa. III. pontificem. Verba etiam, *enormis læsionis*, apte in eum sensum accipiuntur, de quo remedio

agit idem Innocen. III. (*d. cap. auctor.*) in *cap. cum causa, de emp. & ven.* Sed alio nomine hæc explicatio non videtur satisfacere, nam in *d. c. res simpliciter restitui* iubetur monasterio læso in remedio autem huius l. electio datur conueto: & ita alternatiue sententia profertur in *d. ca. cum causa.* Cui obiectioni in tantis difficultatibus, qualis qualis responsio admittenda videtur. Nec fortasse omnino displicebit respondere, quod in materia huius l. & *d. c. cum dilecti*, receptius est libellum & sententiam ad rem simpliciter referri posse, electione manente ei, qui condemnatus erit, secundum glo. & *Dd. hic, & in alijs locis, vt trademus in seq. par. perl. miles, §. decem, ff. de re iud.* Nec omnino exorbitans videri debuit, in casu *d. ca. ex negotij circumstantijs præcise rem ecclesiæ restitui*, ob enormem læsionem, quæ non tantum in precio, sed etiã in alienãdo interuenit, vt statim ostendetur: quæ explicatio si alijs conferatur, quas scriben. *ad d. ca. tradidere*, minus fortasse displicebit.

25 Posset ex eadem causã enormis dispendij (cui tex. ille innititur) decisio S. P. aliter nec absurde explicari: vt res præcise restitui iubeatur, tanquam alienatio inualida fuerit ab initio, non ex defectu autoritatis prælati, sed ex defectu causæ cognitionis, quæ in alienatione rerum ecclesiasticarum non minus necessaria est: cuius etiam defectus irritam facit alienationem, *cap. sine exceptione 12, q. 2.* & communiter *Dd.* vt per *Rebuff. ibi in suo compendio, verbo prospiciat*, & prius in eodem compen. post princ. dum citat *Guidon. & alios*: & colligitur ex nota. *conf. Soc. 15. lib. 1. Dec. conf. 142.* ideoque in ea materia pro necessaria solemnitate, additur diligens negotij tractatio iuxta tex. & glof. in *ver. tractatus, in c. 1. de reb. eccles. in 6.* & speciatim *Frederi. conf. 142. & conf. 249.* sicut in alienandis immobilibus minorum, vt in *l. magis puto, §. non passim, versic. Pratori enim, ff. de reb. eor.* & per eum tex. notant *Dd.* in varijs locis, & in proposito *Dec. conf. 403. Afflict. lib. 2. const. Neap. rub. 38. ad fin.* & post eum *Chass. in consu. Bur. fol. 104. col. 4.* & prius *Fabian. de empt. & vendit. in 1. par. Paris. conf. 100. lib. 1.* ad quos recurrens circa solemnita, in iis alienationibus obseruanda. Cum igitur in casu *d. cap. ad nostram*, alienatio fuerit ob debitum 80. libra-

rum, villa autem alienata, primo annõ redditus præstitit, ex quibus æs alienum solui potuit, euidenter ostenditur, inconsulto, & sine causæ cognitione, vel sine prudenti tractatu alienatione factam fuisse, ac proinde non valuisse, & consequenter rem præcise auocari posse, secundum iura & receptas sententias.

Sed instabis, cur in *d. cap. fructus reti-* 26
nentur, nec eccles. tunc restituuntur, vt necessario restituendi videbantur ex iuribus supra citatis tam in rebus eccles. quã minoris, vbi alienatio inualida ostenditur? Cui difficultati satisfacit, ex eo, quia autoritas prælati & conuentus interuenit, vt supra cum multis *Dd.* probauimus, suaderiq; ex litera diximus, cum ibi enormis læsio tantum attenditur: vnde emptor, seu is, in quem alienatum est, fructus ob bonam fidem retinet, quando ea non solo iuris errore coloratur, vt agnoscunt communiter *Dd.* & tradit *Panor. in d. cap. ad finem. Imol. in d. cap. si quis presbyterorum, num. 30.* colligitur ex traditis à *Fel. in d. cap. cum causa, num. 27. de re iud.* & *Molin. in consue. Paris. §. 22. ex num. 48. cum seq.* deduciturque ex infra dicendis. Præsupposita igitur eo casu autoritate eorum, à quibus de iure in iis alienationibus requiritur, satis videbatur excusandus emptor, vel is, in quem res alienatur, ab eo enim tantum exigi debet, ne sit in mala fide: quæ cessat, cum solemnita extrinseca obseruantur: licet alio nomine latenter alienatio corruat, in idq; recte adduci potest, *l. bonæ fidei, ff. de acq. rer. domin.* quæ differentia colligitur ex *Dd.* vbi supra, & latius infra comprobabitur: facitque text. (si cum iudicio expendatur) in *leg. si quis legatum, ff. ad l. Corn. de fals.* Sic igitur concludimus, in *d. c. rem præcise ex inconsulta alienatione reuocari: fructus vero ex bona fide ob decretum & autoritatem, aliaq; extrinseca retineri: & ita cessare grandes scrib. difficultates.* Si qui autem hæc lacerauerint, id ab eis tantum exigi vellem, vt in tantis difficultatibus meliora præstent.

Tandem *ad d. c. ad nostram*, de quo tam 27
prolixè tractauimus, noue aduerto, ex eo posse vrgentissime probari quod diximus supra in 2. cap. huius partis, nu. 35. contra *Anch. in cap. peccatum, dereg. iur. in 6.* vt vilius vendenti ob necessi-

cessitatem suam, non magis succurratur, quam voluntarie alienanti, & sic nō datur ei remedium huius l. vel aliud rescissorium, nisi læsio sit ultra dimidium: Patet enim ex d. c. ecclesiam ob æs alienū, villam alienasse, summus autem Pontifex, post lapsum ordinarium tempus petendæ restitutionis, eidem ecclesiæ non succurrit, nisi enorme damnum probeatur. Satis aperte igitur significat (contra Anch.) necessitatem vel miseriam venditoris in foro exteriori non onerare emptorem: nec eius titulum minus validum reddere, vt etiam probat tex. *in l. non idcirco, infra hoc tit.* quod hic repetere libuit, vt quæ dixi *in d. loco*, fulciantur autoritate insignis Caietan, *in summula. verb. emp.* 1. cuius verba ita habent, *nec redditur iniustum precium ex causa, puta, quia necessitate ductus, ac per hoc non voluntarie vendidit: quia inopia, qua cogitur quis ad vendendum, non reddit venditionem inuoluntariam.* Roboratur inductio illius tex. quia si vera esset opinio Anch. ad forum exterius, non tantum ecclesiæ, sed etiã cuiuslibet non privilegiato, post quadriennium longiusque tempus succurri facillime potuisset, contra id, quod tex. *in d. cap.* non obscure significat.

28 Retenta sic receptiori sententia & cōmuni praxi, vt in remedio huius l. fructus non repetantur, aduertendū est ex fundamentis Dd. in hoc articulo, id colligi & applicari tantum ad terminos venditoris, vel alterius distrahentis læsi: diuersumque dicendum videri, quando emptor læsus ageret, quia tunc ipse voluntarie rescindere dicitur, non ab alio coactus, vt in aliis articulis distinguunt Dd. *supra hoc cap.* & latius *in preced. cap.* relati: & ita in emptore agente ad rescindendum, proprie viget argum. Bal. *hic, n. 3.* & quod in iure habetur de redhibente, vt *in d. l. cum autem, §. cum redhibetur, ff. de adil. edict.* & ita satis in terminis colligitur ex doctrina Panor. *supra relati, in d. c. illo vos, num. 6. de pigno.* magis vero ex Ant. Burg. *in d. c. ad nostram, nu. 26.* Quod maxime suadetur, l. quia alias quotidie da-

l. Maxime si fides haberetur de precio: nam alias & pecuniarum vsus hoc argumentum aliquatenus eleuare possit. retur occasio fraudibus, vt quis etiam ex industria carius emeret, nec ageret, nisi post plurimorum annorum fructus per-

ceptos, sciens se fructus retenturum, & precium sibi restituendum, quod mihi verius videtur, sed contrarium in senatu iudicatum vidi, vt etiam emptor agēs & contractum rescindens, fructus lucratur.

Eandem receptiorem sententiam limitandam, m con-

in Hæc limitatio licet exquisita sit, tamen plane controuerti potest ex omnibus fundamentis pro communi supra adductis.

trariamque saluandam arbitror, quando ultra læsionem alia non leuis ratio concurrerit, prout si callidus emptor simplicem venditorē suasionibus alliciat, licet non integro dolo, tunc enim videretur emptor non excusandus à restitutione fructuum: argum. gl. *in l. i. C. ne fil. pro pat. cum traditis ab las. in l. i. col. i. ff. de condic. indeb.* & Molin. *in consil. Paris. §. 30. n. 98.* cum aliis quæ superius adduxi, 1. par. ca. 1. n. 3. ad intellectum l. *contractib. C. ex quibus cau. maio.* Cōfirmatur magis ex egregia traditione n Pau.

n *Vide infra pag. 145. n. 43. annot. & omnino Cic. lib. 3. officiorum pag. 173. cum preced.*

Cast. *in l. item si precio, §. fin. ff. loc. vbi inquit, quod si rusticus adduceret librum vendendum homini docto, isque rustico diceret librum non valere ultra triginta, cum valeret quinquaginta, & rustico ei fidem adhiberet, posset aduersus eum agere, ad supplementum iusti precij, etiamsi læsio non sit ultra dimidium.* Qua ratione idem dicendum erit in rustico vel alio ignaro affereute gemmam nobili vel artificio scienti rei valorem, idemq; cum notabili diminutione precij vendente, facit tex. *in l. si vina, versi. plane, ff. de peri. & com. re. vend. ibi, cum intelligeret venditor, quod latius discutietur in seq. cap.*

Ex *supr.* deductis in q. fructuum, infer- 30 tur ad intellectum tex. cum gloss. celebri *in l. i. C. si quis ignor. rem mino.* vbi Imp. reg. ponit: vt immobilia minoris distracta sine iuris solēnitate, cū vniuersis fructibus retrahatur: a quā reg. exceptionem tradit in hæc verba, *si non bona fide emptorem fuisse constiterit.* Regula certissima erat ex l. *si pradium, C. de prad. minor.* exceptio vero difficultatem habet, quia qualitas bonæ fidei non videbatur applicari posse ei, qui rem minoris emit, non obseruat is iuris solemnibus, attenda doctrina tex. *in l. quemadmodum, C. de agr. & censit. ibi. mala fidei namque possessorem esse,*

esse, nemo ambigit, qui aliquid contra legem interdicitur mercatur. Sic cum ecclesie minus legitime distrahantur, cum fructibus auocantur: *l. iubemus nulli, §. 1. C. de sacros. eccles. ca. si quis presbyterorum. de rebus eccles. non aliena.*

31 Glo. in d. l. 2. intelligit eo casu bonam fidem induci ex iuris errore: quod sequuntur Bal. & ceteri *ibi*: commendatq; Sal. notans, *ibi* generaliter determinari, iuris errorem sufficere ad acquisitionem fructuum. Citant gl. & Dd. *in l. sed & si lege, §. scire, ff. de petit. hered.* quem ut expressum in id notant Bart. & plures *ibi*: & quamplures alij, de quibus *infr. hoc cap. num. 3.*, & Panorm. *in d. c. ad nostram, prope fin.* Imol. *in d. c. si quis presbyterorum, num. 30. l. 1. §. si vir uxori, nu. 22.* & *in l. 3. §. ex contrario, num. 37. ff. de acq. p. s. s.* & Aretin. *in l. quod vxor, ff. eod.* vbi doctrinam dictae glo. extollunt, quam etiam dicit notab. & receptam Curt. *seni. conf. 71. num. 14. col. 5.* & alij, quos citat Couar. *lib. 1. resolut. cap. 3. num. 8.* cuius gloss. ad acquisitionem fructuum non fuit memor Roma. aliam commendans, *sing. 90.* nec Felin. *in cap. cum causa, num. 27. de re iudic.* & *in cap. de quarta, num. 29. de prescript.* Sed contra traditionem illius glo. deductam ex d. §. fortissime obstant iura & rationes, de quibus per scriben. in eisdem locis: nec parum virget reg. *d. l. quemadmodum, num. preced.* adducta: nec vllus ex scriben. se satis explicat, a gloss. tamen recedere non audent, quia putant esse pro ea tex. expressum *in d. §. scire*, & ita ex eorum dictis colligi videtur, quod sublato d. §. libenter contrarium probarent: quod memoro, ut facilius admittatur opinio, quam *inferius* probamus contra gl. & Dd.

32 Retenta autem interpretatione gl. in d. l. 2. ad casum tex. de re minoris, respondent quamplures, ad arg. seu ad iura, quae de ecclesia loquuntur, ut in hoc magis ecclesiae faueatur, quam minori: quod variando tradit Imol. *in d. c. si quis presby. nu. 30. ad fin.* & ex Panor. & aliis, id quasi receptum tradit Felin. *in d. cap. cum causa, num. 27.* & Curt. *seni. conf. 71. col. 7. versic. & si quispiam.* & quasi receptum id tradere videtur Couar. *d. c. 3. num. 8. versic. ceterum, iuncto preced.* Putantque plures, in rebus ecclesiae, non in rebus minoris, congruere distinctionem illam Bar. (quam innumeri sequuntur, ego vero

commentitiam existimo) *in d. §. scire*; dum distinguitur inter titulum, cui *ius non assistit*, & titulum, cui *ius resistit*: de qua traditione dubitavit Aretin. *in d. l. quod vxor*: nec Ictor. traditionibus consonat similis differentia, quam Dd. in multis tradunt. Plures etiam ex nouioribus reperies, nunquam memores huius differentiae a praedictis traditae, inter bona ecclesiae, & minoris: imo diligentissimus Aymo *de antiquit. temp. 4. par. nu. 162. versic. quid tenendum*, quasi receptissimum scribit, idem iuris esse in bonis ecclesiae, quod est in bonis minoris.

Ex praecedentibus agnoscent periti, 33
quanta in hoc articulo sit difficultas: in qua ego in primis longe verius existimo, quod sensisse videtur Bald. non relatus *in l. si praed. C. de praed. min.* ut non fiat differentia inter res ecclesiae, & minoris: imo quod ex eadem causa erroris inducatur bona fides in emente rem ecclesi. ut in emente rem minoris, idque cum iudicio probare videtur Couar. *d. c. 3. nu. 8.* licet contrarium receptius putet, quod mihi non videtur, cum hanc opinionem probent Bald. & Aym. proxime citati: Innocent. Flor. Anch. quos refert & sequitur Imo. *c. ad nostram, prope fin.* vbi hoc asseruit. Contrarium vero non satis asserbat idem Imo. *in d. c. si quis presbyt.* Haec autem opinio aequans bona ecclesiae & minoris, longe magis amplectenda videtur ultra scriben. Nam & in rebus minoris viget eadem ratio iuris resistētis, ut probatur *ex l. 1. & toto titul. ff. de rebus eor. l. lex qua tutores, Cod. de administ. tu. l. bona fidei, ff. de acquirend. rer. domin. ibi, si pupilli sit, aut contra legem praesidi data.* Idque colligitur ex Bar. *in l. cum lex, ad finem, ff. de fideiuss.* notat aperte Bar. *in l. 1. nu. 8. ff. de noua.* & minoris & ecclesiae bona in proposito aequat Paul. *in l. Celsus, nu. 4. ff. de usucap.* Nec est, cur in hoc magis faueatur ecclesiae, quam minori, cum potius ecclesiae, ut pia matris benignitas, sua temporalia magis communicare, & largiri soleat, mitiusque cum omnibus agere, ut probatur ex gloss. *in cap. hoc ius, verb. ut plus 10. quast. 2. glos. in l. 2. verb. non obligantur, ff. de pollicis.* Nec facile recedendum est ab aequiparatione ecclesiae & minoris, quam egregie ornatur Hisp. Bernar. à Luco, *reg. 147. versic. eccles.*

34 In eodem articulo, speciatim ad acquisitionem & retentionem fructuum in rebus minorum, quoad *d. l. 2. C. si quis ignor. rem minor.* verius puto, regulariter errorem iuris non valere, ad acquirendos fructus, contra id quod sonat gloss. *ibi*, & contra quam plures *supr.* citatos, vt sic dum *tex.* *ibi* excipit emptorem bonæ fidei, nō intelligatur de errante in iure: obstat enim *d. l. quemadmodum in fi. C. de agric. & cens.* iuncta inductione *superius* facta de resistantia iuris. Probatum etiam ex iuris regu. vt error iuris ad acquirendum non profit, *tex. in l. 7. ff. de iur. & fact. ign.* maxime, quod in rebus minorum id ius requirens causam & decretum, ratione & vsu notissimum effectum est, vt iam colorate ignorari nequeat, *argum. gloss. in l. 1. in fin. ff. de recepta.* Vrgent etiam iura, quæ tunc indistincte iubent rem minoris cum fructibus restitui, magisque id colligi potest *ex l. si fundus, §. quandoque, ff. de reb. eor.* Suadet etiam ex iuribus loquentibus de rebus Ecclesiæ, reiecta differentia, quæ ad vitandam difficultatem à nonnullis fiebat inter ecclesiam & minorem. Corruit etiam generalis ea communis traditio gl. & Dd. ex eorum confusione, circa probandum talem errorem, vt *infra num. 37.*

35 Huic autem veriori sententiæ non obstat *text.* quem gloss. & Dd. vbiq. notant *in d. §. scire*, vere enim IC. *ibi* non dixit, nec sensit solo iuris errore excusari possessorem à restitutione fructuum. Glo. autem *ibi* varie explicauit, ex cuius varietate verior explicatio videtur, quod IC. *ibi* velit possessorem ex errore iuris excusari à nomine & pœna prædonis, quod leuius est, ex glo. *in l. 1. ff. de abig. & l. igitur, §. potest, ff. de lib. cau.* cum traditis ab *Alex. con. 127. nu. 8. libr. 4.* *Gom. in §. ex maleficiis, nu. 52. cum seq. In sti. de act.* nec est parui effectus excusare possessorem ob talem errorem à mala fide, & nomine prædonis: nam id prodest, ne teneatur de fructibus percipiendis, ad quos etiam teneretur, vt *ibi* colliges ex *Pau. Cast. col. 2. sub §. proceden.* vbi notabiliter effectus eius rei tradit colligiturque ex *Are. conf. 17. nu. 11.* Secundum quam interpretationem, & alias *ibi* à glo. non inepte scriptas, iam patet non esse veram communem allegationem *d. §. quem scrib.* vbiq. citant

generaliter, quod error iuris valeat ad acquirendos fructus, vt *supr. n. 31.* & vltra *ibi* citatos, ita cum *tex.* adduxit glo. *in l. si fur, §. 1. ff. de vsuca.* *Pau. in l. Celsus, col. 1. ff. eodem.* *Panor. in c. grauis, nu. 17. de resit. spol. Aret. in l. 3. §. ex contrario, ff. de acquir. poss. Bald. in l. 4. C. de vsucap. pro emp. Alcia. in l. bona fidei, 110. ff. de verbor. sign.* *Novellus de dote par. 11. col. fin. Dec. in c. cum causa, nu. 4. de offic. deleg.* Ex quo magis sequitur, deterius scripsisse alios, per *d. §. ex errore iuris*, quantumcunque supino, induci bonam fidem, vt incaute notat *lason consi. 46. col. 4. versic. §. li. 3. Bal. in l. 1. in fi. C. vbi causa. nam & Bar. & Dd. cōmuniter in d. §. scire*, non notant, ex errore iuris induci bonam fidem, sed cessare dolum & malam fidem: inter quæ datur medium, magnæque differentia, secundum eos, & *Panor. in d. ca. grauis, Aret. in d. l. quod vxor.*

Manebit igitur regulariter verior conclusio, vt iuris error non valeat ad fructus acquirendos. Nec enim possent aliter verificari iura indistincte dicentia, rem minoris vel ecclesiæ, absque solemnitate distractam, auocandam fore cum fructibus, alias daretur occasio fraudibus: quilibet enim prætenderet iuris errorem, iuxta *reg. l. verius, ff. de prob.* secundum communem allegationem, maxime secundum veriorum resolutionem, contra vulgarem *supra* reiectam, *2. c. 1. par. nu. 31.* vbi probauimus, in dubio non præsumi quem iura scire: licet ob iuris ignorantiam non admittatur excusatio: & ita procedit *tex. in leg. sacratiss. C. de leg. quem Bar. in d. §. scire*, & alij in hoc & alijs male citant: & ita accipi debent iura, quæ non excusant à fructibus restituendis euentem rem minoris, vel ecclesiæ absque solemnitate: non enim procedunt ob id; quod emptor præsumatur scienter contra iuris prohibitionem emere, sed quia de iure damnatur ea ignorantia, cui succurri poterat consulendo peritiores: quod nō satis percepit *Aret. in d. l. quod vxor, versic. circa secūd.*

Si autem iustes, qualiter exemplificabitur exceptio *d. l. 2. C. si quis igno. rem minor.* circa emptorem bonæ fidei in re minoris absque solemnitate distracta, facile satisfiet intelligendo, quando fuerit ignorantia facti non iuris; puta, si veditor non dixit rem esse minoris, sed suam, nec emptor id sciebat, & ita probat *tex.*

in l. bone fidei, 110 ff. de verb. signific. l. potest, & kinsto, ff. de usucap. l. 2. § si a pupillo, & ibi Pau. Cast ff. de usucap. pro empt. l. qui à quolibet, ff. de contrah. empt. Quæ iura satis probant, ementem scienter rem minoris absque ordinaria solemnitate, ceteri malæ fidei possessorem, & ita aperte tradit Alb. in l. fin. ad fin. C. si maior fac. in 5. lib. C. & Soc. consil. 22. num. 17. libr. 1. Tiraq alios secure citans, lib. de retract. lign. in fin. nu. 42. & 44. quod tandem videntur agnoscere Bart. & alij in d. §. scire, cum subdunt, errorem iuris non præsumi in proposito, ad excusandum emptorem à restitutione fructuum, difficillimeque probari posse secundam Ang. ibi Alex. consil. 121. num. 14. lib. 4. imo probari non posse, dicebat Bal. in cap. cum super, col. 2. nu. 5. de caus. pess. & pro. per quod (si bene attendas) redditur inutilis opinio gloss. in d. l. 2. & scribentium per d. §. scire. Quod enim verum non est, non solet contare, nec cohærere.

38 Verificabitur etiam facilius exceptio d. l. 2. dum agit de emente rem minoris bona fide, in alio emente à primo, qui cum minore, vel eius tutore, aut curatore contraxerat: nam primus immediate emens absque solemnitate, raro excusabitur à mala fide, secundum supra dicta, tertius autem iam emit ab alio, non à minore: ideoque magis excusatur: ut cū iudicio dixit Molin. in consuet. Paris. §. 22. num. 54. quem in hoc reprehendere non debuit Couarr. in d. cap. 3. nu. 6. ad fin. Pro Molin. autem vrget tex. in l. in causa, la. 1. §. fin. ff. de min. & reg. l. qui in alterius, ff. de reg. iur. & gloss. notab. in cap. cura, de iure patro. ad fin. ibi, eorum successores ignorant, & bonam fidem habent, & magis pro Molin. vrget tex. in l. bone fidei, 48. ff. de acquir. ver. domin. ibi, ab eoque postea alienata bone fidei emptori. Verificabitur etiam in emente à minore, qui communiter in loco pro maiore habebatur, & tanquam cum maiori eo contrahebatur, l. tertia, ff. ad Macedon. Alex. consil. 60. libr. 5. Guido decis. 173. & 301.

39 Similiter in eodem articulo, quoad fructus acquirendos, & pro intelligenda exceptione d. l. 2. C. si quis ignor. rem min. aptari potest doctrina Bal. & Pau. in d. l. 4. C. de usuca. pro emp. vt facilius excusetur rusticus, vel mulier, vel minor emens, & in his iuris error excuset à restitutione fructuum, quod sequitur Aretin. in d. l.

quod vxor, ff. de acquir. possess. facit glo. in l. cum allegas, C. de vsurp. tex. notab. in l. cum de indebito. ad medium, ff. de proba. quem in proposito notat Hisp. Segura in l. 1. §. si vir vxor. de quo latius dixi supra, l. cap. 1. parte, nu. 30. notat Alb. in l. 4. C. de vsufr. Sic magis excusabitur, qui emerit cum decreto, alijsque solemnibus exterius obseruatis, licet latenter desit perfecta tractatio, vel causæ cognitio: id enim nullam culpam emptori irrogat, vt deduxi supra hoc cap. nu. 26. & colligitur ex notatis in l. 1. & 2. C. quando prouo. non est neces. circa vitium patens & occultum, & Dd. in l. cum prolatis, ff. de re iud. licet in proposito non videatur distinguere Bal. in l. si prædium, C. de præd. min.

Excusabitur etiam emptor, quando 40 errauerit in iure dubio, quod scilicet iuris professoribus facile non sit, vel ambigue interpretetur. Tunc enim iuris error solet æquari errori facti per tex. quem Dd. commendant, in cap.

o De hac re vide etiam Couar. de sponsa. 2. par. ca. 8. §. 1. nu. 9.

cum dilect. versic. ceterū de consuet. extollit etiam Pano. in c. Apost. n. 11. de dona. Soci. in Rub. ff. de reb. dub. ad si. tal. in l. iuris igno. n. 2. C. qui admi. Felin. in ca. de quarta, n. 27. de præscrip. Cur. iun. consil. 28. num. 8. Bal. in l. Celsus, nu. 17. ff. de usucap. singularemque dicit Ant. Capi, decis. 67. num. 24. & in tali errore iuris ambigui facilius excusatur iudex, vt notat gl. in §. 1. In tit. de oblig. quæ ex quasi delict. quæ extollit Bal. in l. mæcipia, n. 2. C. de seru. fugi. Et talis error non obstat vsucapioni, vt tanquam receptum tradit Felin. vbi supra, Alexan. aliqua cumulans consil. 214. nu. 6. & sequ. lib. 6. & Couar. plures citans in c. possessor, 2. par. §. 7. num. 9. Sic etiam ignorantia talis iuris ambigui causam tribuit restitutioni, vt ex d. ca. cum dilect. & Panor. tradit Afflict. in cap. 1. num. 10. quo temp. mill. Sic etiam vbi ius ambiguum est, asserunt Dd. sententiam non esse nullam. Bar. & alij in l. cum prolatis, ff. de re iud. late Felin. in c. 1. col. 7. ex num. 15. de re iud. Sic etiam in terminis, vt in alienatione rei minoris, emptor retineat fructus, quando inter Dd. est controuersia, & aliqui aiunt alienationem valere, licet contrarium receptius sit, eleganter tradit Afflict. decis. 87. ad fin. Ex ambiguitate etiam causæ solent prudentes senatores principem consulere, vel litigantes ad concordiam

compellere, vt late tradit Afflict. *libr. 1. Consti. Neap. rub. 34. facit l. 1. C. de leg. & ex maxima controuersia, vel obscuritate fit diuisio per medium, quæ alias rusticana appellari solet, iuxta glo. p in l. Nefenn. ff. de neg. ges. vt notat Dec. in l. preci-*

p Adde celebre rescriptum Traiani, relatum apud Plin. lib. 10. epist. 119. quod maxime hæc glo. opinionem confirmat.

bus, col. 12. C. de impub. & aliis, Dec. in ca. licet causam, col. fin. de prob. Soc. consi. 150. col. fin. lib. 1. Soc. Nep. consi. 33. lib. 2. Boer. decis. 149. nu. 22. & 42. late Tiraqu. de primogen. q. 17. in 4. opin. nu. 9. & seq. solet in id notari tex. in l. & hoc Tiberius, 41. ff. de har. inst. facit tex. in l. sed ex si lege, §. adeo in fin. & ibi gl. & Pau. ff. de pet. har. q.

q Confert prater ea tex. ubi etiã gl. in l. adeo, §. cum quis, vers. est tamen, D. de acquir. rer. domin. text. optimus in l. filio vel seru. D. vt leg. seu fideicommiss. text. ubi etiã glo. in §. cum ex aliena instit. de rer. diuis.

41 *EX præcedentibus autem inferitur, ad d. l. 2. & glo. C. si quis igno. rem minorem, vt iuris error in proposito nullatenus excuset iuris precium, ex mente Dd. in dictis locis, Bal. in l. quarta, C. de vsucap. pro empt. facit glo. celebris in l. professio. C. de mune. patrimo. Inferitur etiam concurrente paritate terminorum, non esse in hoc articulo differentiam, inter ecclesiam, & minorem: quod *supr.* efficaciter probauimus, & ita necessario intelligi debet tex. in d. cap. si quis presbyt. vt egregie sentit Couar. in d. ca. 3. nu. 8. vers. 1. in fine, ibi, sic sane opinor, excusabit tamen titulus, in quo exterius solemnità obseruata reperiantur: sic etiam quoad fructus, qui percipi poterant, quilibet error excusabit, vt *supra* deduxi. Excusandus etiam videtur, qui peritos consuluit, argu. glo. celebris in l. Titio fundus, ff. de cond. & demonf. & sentiunt Dd. in dictis locis, dum culpant eum, qui potuit peritos consulere, & ita Bald. in cap. cum super col. 2. num. §. de caus. poss. & prop. aperte Cur. sen. d. consi. 71. post fin. in additio. Couarru. in d. §. 7. nu. 9. & de excusando eo, qui consulit peritos notat Bar. in l. in bonorum, ad fin. ff. de bon. poss. Alexan. in l. si conuenerit, nu. 12. ff. de re iud. tradit r Dec. in l. iuris ignor. 2. lect. ad*

r Ias. etiam in l. properandum, §. sin autem alterutra, num. 8. C. de iudic. Alciat. de præsump. reg. 1. præsum. §. 1. Paris. consil. 7. in fine li. 3. Tiraq. de pæn. leg. causa §. n. 108. & seq.

fin. C. qui admitt. requirens, vt peritiores consulantur, non nomine tantum literati, arg. tex. & glo. celebris in l. quod si nolit, §. si mancipium, ff. de adil. edic. & ita Ias. in d. l. iuris ignor. ad fin.

42 *EX prædictis cessat regulariter labor Bar. & Ang. in d. l. sed et si leg. §. scire, & aliorum, de quibus supra, circa probandum iuris errorem: in quo nullatenus sibi constant, cum & nonnulli eorum addant, non posse talem errorem probari, vt supra deduxi, num. 37. Inde etiam cessat inepta traditio Baldi in d. l. 2. C. si quis ign. rem. min. dicentis in proposito. Hanc tamen Bal. traditionem ituat, quia regulariter ignorantia per proprium iuramentum probatur, late Ias. cum addit. in l. Ait prator, §. iurari, n. 6. ad mediũ, D. de iure iu. cõtendit. to, iuris errorem probari per iuramentum partis, si sit persona honesta, quod sequitur Cur. d. consil. 71 col. 8. num. 15. vers. verum, & Alexan. ad Bar. in d. §. serie, Alciat. reg. 3. præsump. 30. in fin. Bal. in l. Celusus, nu. 27. in fin. ff. de vsucap. & neminem citans ita secure tradit Loriotus de fruct. axio 46. Sed melius contra Bal. aduertit Aret. in d. l. quod vxor, negans tunc eam probationem per iuramentum partis, principaliter arguens ex doctrina Bar. in l. inter omnes, §. recte, numer. 2. ff. de furt. quam inducit ex eo, quod præsumptio scientiæ est contra allegantem iuris ignorantiam. Ego vero tale fundamentum non probo, quod sciam illud male colligere ex erronea vulgari allegatione d. l. leges sacratiss. C. de legi. vt supra: meliusque arguendum putarem ex ratione & regula iuris, ne facile poena eludatur, ex eodem Bar. in d. §. recte, num. 2. ibi, alias de facili euaderet, conducunt notata à Felin. in c. Rodolphus col. 3. de rescrip. Ias. in l. 1. 2. lectur. ad fin. ff. solu. matr. dum tradunt potius extendi, quam restringi significationem verborum, etiam in l. pænali, ne facile ei fraus fiat, vt notat idem Ias. in l. cum quidem, num. 32. ff. de lib. & post. Crot. in l. omnes pop. num. 177.*

43 *Nec dubito (si attente, & cum iudicio superius adducta expendantur) non solum verius, sed & teceptius dicendum fore, vt error iuris ad acquirendos retinendosque fructus non valeat, cum tandem scriben. ipsi male sibi constantes agnoscat, nec probabilem esse talem errorem, nec excusare, nisi magna ratio concurrat, prout in articulo iuris dubij,*

dubij, vt per Curt. *in addit. sui consi.* & Alcia. *in d. l. bona fidei*, 110 ff. *de verb. signific.* colligiturque ex varietate gloss. & perplexa traditione Dd. *in d. l. sed & si lege*, §. *scire*, Bal. & Felin. vbi *supra*, quod memorandum putauit, vt in iudicando & consulendo facilius admittatur verior opinio, nec iudices deterreantur, ex periculosis traditionibus de communi opinione sequenda, vt sic maior pars meliorem non vincat, quod in praxi saepe contingere, summe dolendum est, nec ferendum inter doctos, apud quos non numeri, sed veritatis ratio potior esse debet, vt scite & eleganter significat Plinius *in epist. ad Traianum*, libr. 2. ibi, *numerantur sententia, non ponderantur, nec aliud in publico consilio tam inaequale, quam aequalitas ipsa, nam cum sit impar prudentia, par omnium ius est.* t

t Adde sacram paginam Exod. cap. 23. *nec in iudicio plurimorum acquiesces sententia: vt à vero deuies, & Senecam libr. 5. epist. 33. pag. 119. quam etiam in rem apprime cōducit optima Iust. sententia in epist. à Trebo. missa, col. 2. cū inquit, Quia nō omnes in omnia, sed certi percerta, vel meliores, vel deteriores inueniuntur, sed nec ex multitudine auctorum quod melius & aequius est, iudicatio: cū possit vnus forsitan & deterioris sententia, & multos, & maiores aliqua in parte superare, sed & in iudicijs numerari, non ponderari sententias conqueritur Cost. in §. si arbitratur, limit. 11. pag. 109. num. 3.*

44 Ex prædictis apte infertur ad traditionem Bal. *in l. 2. col. si. n. 80. C. de seruitu.* vbi cū Innoc. dixit, traditionē possessionis, inordinate à iudice habitam, non excusare à restitutione fructuum: u quod sequitur Alexand. *ad Bar.*

u Hanc Bal. traditionem à fortiori inuat, quod in proposito communiter receptum est, vt possessionem alterius, ex valido iudicis decreto ingressus pœnas possessionis alienæ turbatoribus inflictas, pendat, quod placitum frequenter cum multis testamur in nostro receptorum sententiarum thesauro.

in d. §. scire, Cur. sen. *in d. consi. 71. ad fin.* & alij quos refert Dec. *in cap. cum causa*, nu. 4 *de offic. deleg.* vbi id controuertit & vere longiorem tractationem exigebat ex traditis à Bar. & alijs *in l. iuste possidet*, ff. *de acquir. possess.* vbi tamen Ias. num. 27. simpliciter sequitur d. Bald. cui non parum obstat gloss. *cap. presentium*, 7. *quasi. 1. de spoliat. à iudic.* In quo videnda est

resolutio Panorm. & Felin. *nu. 1. in ca. dilect. in 1. de rescrip.*

Sic etiam *ex d. l. 2. C. si quis ignor. rem* 45 *minor.* iuncto communi intellectu, iunctis etiam *superius* traditis, vt iustus error, & vera bona fides excuset à restitutione fructuum, euentem rem minoris, licet distractio nulla fuerit, ex defectu solemnitatis apparet grandis difficultas, à peritissimis etiam non facile resolucenda, rarissimeque à nostris animaduersa. Nam cum minor restituitur aduersus alienationem, præsupponitur eam fuisse solemnem, alias cessaret restitutio, agereturque ex nullitate, vt *in l. 2. & l. si quidem, C. de præd. minor.* & tamen minor per restitutionem indistincte euincit fructus etiam à bonæ fidei possessore, per *d. l. quod si minor. §. restituit*, ff. *de minor.* & sic minus prodest titulus validus, per quem possessor efficitur dominus, sequuta rescissione postea per restitutionem quam titulus ab initio nullus, concurrente errore colorato, vt aduertit Pan. *in d. cap. ad. nostram*, nu. 8. *de reb. eccles.* quod non percepit Imol. *ibi nu. 7. versi.* & sic multo fortius, vbi quasi à fortiori arguit, idque prima facie nemo non probabit, vt titulus solemnus magis excuset, licet postea rescindatur, quam is, qui ab initio irritus erat. Quod argumentum etiam à fortiori admittebat Cur. *in d. consi. 71. col. 6. versi.* & tamen. Eam vero difficultatem cordate sensit Molin. *in consuet. Paris. §. 22. nu. 48. ad fin. versi. hoc enim*, vbi in sequentibus per aliquas traditiones resolueri conatur.

Videtur autem ea difficultas maiori 46 ex parte componi, si retineatur recepta opinio scriben. quatenus distinguunt inter fructus naturales, & industriales, & an possessor effectus sit locupletior, nec ne, vt bona fides excuset possessorem à restitutione fructuum, etiam naturalium, si ex his non fit factus locupletior: non vero quatenus possessor locupletior sit, ex Bart. *in d. §. scire*, Ias. & Dec. videndis *in l. si me, & Titium*, ff. *si cert. pet.* Cur. *d. consi.* & est communis resolutio secundum Alex. *in l. Nescennius*, §. *in. num. 7. ff. de re iud.* & secundum Soc. Nep. *consi. vlt. lib. 1. num. 21. Ruin. consi. 24. in fin. li. 1. Afflict. decis. 240. num. 2. Silua. consil. 79. numer. 48.* colligitur ex glo. & Bar. num. 7. *in l. ex diuerso*, ff. *de rei vend.* late Ang. *in §. si quis à non domino*, col. 2. *Instit. de rer. diuis.* & ibi Baldui.

Baldui. Quod etiam ad casum restitutionis, ante eam petitam cum iudicio & autoritate applicauit Molin. *in d. §. 21. nu. 53. in princ.* quem sequitur Couar. *in d. cap. 3. lib. 1. reso. nu. 4. in fin.* noue ponderans tex. (secundum vnum intellectum) *in d. cap. ad nostram, de rebus ecclési.* Ex quo eleganter declarabitur, quo ad fructus generalis regulā *d. §. restitutio, l. quod si minor. ff. de minor. & decis. d. cap. ad nostram,* dum fructus possessori tribuit secundū Couar. *in d. ca. 3.* & Igneum *in l. 3. §. si condit nu. 42. ff. ad S. lli.*

47 Quā in re obseruauī in praxi, frequentius releuari bonæ fidei possessores à restitutione fructuum, reiecta differentia, *an possessor ijs effectus sit locupletior.* nec mihi ea praxis displicet, maxime in habentibus titulum exterius solemnem. Sic etiam in praxi magis obseruatur opin. glo. *in d. l. ex diuerso. ff. de rei vend.* quæ habet, *possessorem nunquam teneri ad restitutionem fructuum industrialium, etiamsi factus sit locupletior:* idque verius puto in habente titulum *ex l. fructus. ff. de usur.* licet mire controuersum sit apud scriben. adeo, vt aliqui dicant opinionem glo. communem esse, alij contrariam receptam asserant. Bar. enim *in d. l. ex diuerso, num. 7.* communem dicit opinionem glo. sed ipse contrarium probat, & cum eo Panorm. *in cap. grauis, numer. 6. de resti. spol.* dicens, opinionem gloss. communem esse, veriolem tamen sibi videri opinionem Bar. Et dolendam in hoc Dd. varietatem diligenter refert Couart. *in d. cap. 3. nu. 6. vers. tertia conclusio:* & ex scriptis videtur ante Bar. communem fuisse opinionem glo. post Bart. autem eius opinionem receptiorem dicit Alex. *in l. in insulam, §. fructus, ff. solu. mat.* & ita vitetur varietas eiusdem Alex. qui *in d. l. Nescennius, §. fin. num. 7. ff. de re ind.* scribit opinionem glo. communem esse, & secure Fulg. *in l. sed & si lege, §. quod autem, num. 1. ff. de pet. hered.* & communem cum gloss. dicit Costa. *in l. fructus, ff. de rei vend.* & ita Cur. sen. *d. consil. 71. col. pen. vers. quia ad ista,* secure inquit in iudicijs particularibus veriolem & receptiorem esse opin. gloss. & mirum videtur, quod opinionem Bar. quasi nec gl. nec aliquis contradixerit, secure refert Dec. *in d. l. si me & Titium, nu. 2.* in qua varietate scri-

ptum reliquit Fulg. *in l. fructus, col. 4. ad ff. de rei vend.* quod opinio glo. receptior erat, sed quod in futurum opinio Bar. fortasse magis communis fieret. Illud autem receptissimum est, vt opin. Bar. procedat in iudicijs vniuersalibus, prout in petitione hæreditatis, vt tradit Mol. *in d. §. 22. nu. 49.* Couar. vbi supra, vbi alios referunt, & Cur. proxime citatus: facit tex. *in l. item veniunt, 22. §. prater hæc, vers. eos, ff. de pet. hered.* vbi tamen gloss. non videbatur sentire de industrialibus.

Fructus vero naturales extantes, seu 48 non consumptos, indistincte restituendos esse, licet non rei vendicatione, cum bonæ fidei possessor factus sit dominus, receptum est ex Bar. & alijs *in d. l. & ex diuerso,* Ang. *in d. §. si quis à non dom. Dec. in d. l. si me & Titium. Feli. in c. significauerunt n. 6. de testi. Alex. consil. 21. li. 4. Panor. in d. c. grauis.* Sic etiam indistincte restitui debent regulariter fructus à lite contestata *ex d. l. sed & si lege, §. si ante, ff. de pet. hered. l. certum, C. de rei vendica.* & ita generaliter praxis obseruat, notantque omnes per tex. *ibi in l. cum fundum, in princ. ff. si cert. petat.* tradit Afflict. *decis. 59.* vbi emendabis quod corrupte legitur, *publicationis pro petitionis.* Cessat etiam ea opinionum varietas, vbi post fructus perceptos consumptos, vel extantes à die perceptionis triennium transeat. Tunc enim iure vsucapionis concludunt omnes irreuocabiliter, liberari possessorem per glo. memorabilem *in l. 4. §. fructus, ff. de vsuca, ad fin. vers. in hoc ergo,* quam ibi sequuntur Bar. Imol. & alij, & Paul. dicens eam notabilem, & perpetuo mente tenendam, intelliguntque omnes, etiamsi possessor tunc effectus sit locupletior: & ita Ang. *in d. §. si quis à non dom. Alex. Dec. in d. l. si me & Titium, Curt. d. consil. 71. numer. 10.* Bald. *in l. 3. C. quod melius causa,* idem Bal. *in l. ancilla, num. 15. C. de sur.* vbi d. gloss. non meminit, & late Balb. *de præscript. 4. par. 4. partis, quæst. 35.* & Flor. dicens eam glo. singularem, *in l. qui scit, §. bona fidei, ff. de usur.* Socin. Nep. *consil. 105. nu. 9. libr. 1.* & plures citat Tiraqu. *de retract. ligna. §. 15. gloss. 2. num. 17.*

Ex superioribus infertur ad tex. *in l. 49 de fructibus, 17. ff. de donat. int. vir. & vxor.* vbi IC,

vbi IC. inquit coniugem lucrari fructus prædij à coniuge donati, licet donatio principalis, ex iuris regula non teneat, iuxta l. 3. §. sciendum, eod. titul. & glo. ibi primo intelligit tex. de fructibus industrialibus, & ita Dd. communiter, & recte per tex. in l. fructus ff. de usu. Pau. & Aret. in l. quod vxor, ff. de acquir. possess. Panorm. in cap. consultat, de iure patron. Quod suadetur ex comparatione, quam IC. in d. l. facit de fructibus ad vsuras, iuncta l. ex anno, §. 1. ibidem præced. Sed magis aduertendum est, quod glo. in eadem l. de fructibus intelligit tunc demum coniugem fructus (scilicet industriales) lucrari, quando in iure errat, putans donationem inter coniuges iure non improbari: & ita Sali. ibi. gloss. etiam, & Dd. communiter in l. quod vxor, ff. de acquir. poss. Imol. in cap. si quis presby. num. 30. post prin. de reb. eccles. Aret. consil. 17. num. 11. gl. & Dd. in l. vnica, C. si dos const. mat. Ioan. Lup. in rub. §. 72. in fin. vbi id generalius intelligit.

50 Sed ego ab adolescentiâ, cum adhuc præceptores audirem, verius semper putavi ICtos in ea re indistincte locutos, nec eos aliquid tunc respexisse ad bonam vel malam fidem, seu iuris scientiam aut ignorantiam, quoad fructus in coniuge donatario: quod postea secure traditum inueni à Connano lib. 8. cap. 11. sed longe prius & melius id probauit Fulg. in d. l. ex annuo, ff. de donat. int. vir. & vxor. recte expendens literam tex. qui hoc probat, ibi, licitam habere donationem. Aperte enim significat IC. fructus tunc acquiri ex ipsa donatione immediate: & sic non ex vi bonæ fidei possessionis. Quod etiam probo ex prædicta comparatione IC. de vsuris ad fructus, & ex qualitate fructuum industrialium, iuxta d. l. fructus. Ex his enim satis ostenditur IC. tantum respexisse coniugem donantem, in industrialibus non fieri pauperiorem, licet donatarius efficiatur locupletior, iuxta reg. in ea materia, de qua egerat idem Vlp. in lib. 5. §. pen. & fin. eod. tit. Et hæc opinio contra gloss. & alios suadetur, quia eorum traditio in viro accipiente ab vxore inutilis esset, cum is fere nunquam posset probabili iuris errore se tueri, iuxta tradita à Bart. & Ang. in d. §. scire, l. sed etsi lege, Bal. in cap. cum super, numer. 5. de caus. possess. & propri.

Ex quo minus dubitandum est magis 51 errasse Ioan. Lup. in d. §. 72. in fin. dū errorem gloss. & aliorum retinebat etiam in donatione confirmata per mortem coniugis donantis, quod est contra decis. l. cum hic status, ff. de donat. inter vir. & vxor. & l. donationes quas, in fin. Cod. eod. & contra receptas sententias, quæ habent, donationem morte coniugis donantis retrahi sine dubio, quoad fructus, secundum omnes: quoad dominium etiam secundum aliquos, vt per glo. in l. sequens, quaest. 70. ff. de leg. 2. gloss. in l. sub conditione, 16. in fin. 1. schol. ff. de solu. gloss. Paul. & Aret. in l. talis script. ff. de lega. 1. Dec. in l. illud, num. 6. C. de colla. Ant. Nice. concor. 119. cum multis relatis à Tiraqu. in l. si vnquam, verb. libertis, n. 105. Nec dubio caret, quod tanquam indubitabile tradebat idem Pala. Rub. dum nu. 1. inquit, reuocata donatione à coniuge rem cum fructibus auocari. Iura enim, quæ citat, loquuntur tantum de donatione causâ mortis: in donatione autem inter coniuges, singulare ius est in fructibus industrialibus, vt ex particulari consideratione (quia principaliter non deducuntur ex re, nec faciunt donantem pauperiorem) à re ipsa donata separantur, & coniugi donatario irrevocabiliter acquirantur; licet principalis rei donatio irrita sit. Et quamuis multa hic inde adferri possent contra Hisp. tamen videtur gloss. expressa in l. generaliter 24. §. proinde, verb. ex aliqua, ff. de fideicom. liber. quam ad alias sæpe commendant Dd. vt per Molin. in consue. Paris. §. 30. Tiraq. in l. si vnquam, verb. reuertatur, num. 22. Hispa, Arias. l. 27. Tauri. col. 2. & 4. Hispan. Gome. de contract. c. de dona. fol. 38. col. 1.

In hac vtilissima materia ad maiorem 52 cognitionem præcedentium, & sequentium memorare oportet, qui dicantur fructus naturales, qui industriales: cum inter eas fructuum species longe lateque distinguatur. Qua in re IC. Pomponius in l. fructus, ff. de usur. magis, quam alibi, eam diuisionem exprimit: ex cuius doctrina & exemplis, gloss. & Bart. in l. ex diuerso, ff. de rei vend. magistraliter colligunt hanc appellationem, seu hæc nomina fructuum naturalium, & industrialium, & ita Bal. notanter in l. ancille, num. 14. C. de furt. Pau. in cap. grauis, de rest. spol. & ex nouioribus, Lorient. de fructib. axioma.

axioma. 16. nec discrepat Copus in prima p. de fruct. Aliter etiam fructuum diuisionem tradit Bal. in cap. cum M. nu. 5. & 6. de const. quem sequitur Boer. dicit 224. nu. 1. satis que est ad rei cognitionem, ex ICtis agnoscere differentiam inter fructus, qui maxime requirunt hominis culturam & industriam, & alios qui absque hominum opera producuntur: quo habito non tam curandum est de quaestione nominis, ut cum iudicio tradit Costal. in annot. l. fructus, ff. de rei vendi. quicquid præpostera subtilitate controvertat Corral. lib. 5. Miscel. cap. 9. communem vero explicationem probat Couar. d. c. 3. ego autem domorum pensiones & familia ab industrialibus non separarem, quæ Bar. appellat fructus ciuiles, & alij vbi supra, & Bal. in l. pro oneribus, C. de iure dot.

Specificè autem de oleo, vua, lana, lacte, ut industrialibus fructus appellentur, notat Bar. vbi sup. Fulg. l. fructus. n. 4. & seq. ff. de rei vend. Lor. de fruct. axiom. 17. sed noue & eleganter contradicit Cur. Burg. li. 2. coniect. ad fra. cap. 44. De foetu ouium variant scribentes Pau. enim in l. sequitur, §. fructus, ad fin. ff. de vsucap. animalium foetus fructibus naturalibus connumerat, & ita Bald. in d. l. ancilla, num. 13. nec contrarium probat glo. in d. §. fructus, licet in contrarium notari soleat. Baldum autem corrupte citat Montal. l. 10. fori. lib. 3. tit. 4. licet contra sentiat Bald. in §. si quis à non dom. in sit. de rerum diuis. ita cū Ioan. Copo intelligens tex. in l. bona fidei, ver. & ouium, ff. de acqui. rer. domi. contra quos pro Bal. & Pau. est tex. (alibi fortasse non adductus) in l. pen. ff. de pecu. vbi IC. partus ancillæ, & pecorum foetus distinguit à qualitis ex operis, & sic ab industrialibus arguendo ex receptis traditionibus.

53 Quo præsupposito, incidit grãdis difficultas circa conciliandos Pau. & Pompon. hic enim in d. l. fructus, 45. ff. de vsurp. loquens de donatione inter coniuges facta, inquit, coniugē donatarium suos facere fructus, quos operis adquisierit, non si pomū decerpserit, vel ex sylua ceciderit: hos enim, inquit, eius nō fieri, subdens generaliter, sicut nec cuiuslibet bonæ fidei possessoris, quia non ex facto eius, is fructus nascitur, quasi aperte significet Pompon. bonæ fidei possessorem solos industriales fructus suos facere, nullatenus autem naturales. Ex diametro autem Paul. in d. l. bona fidei,

47. ff. de acqui. rer. dō. in hæc verba habet. Bonæ fidei emptor non dubie percipiendo fructus, etiam ex aliena re suos quidem interim facit, non tantum eos, qui diligentia & opera eius peruenerunt, sed omnes, quia quod ad fructus attinet loco domini pene est. ex verbis autem earum legum, ego reprehendendos non puto eos, qui antinomiam colligunt, & ICros in hoc contrarios putat. Glof. autem in d. l. fructus, & in d. l. bona fidei, & in d. §. si quis à non dom. in sit. de rer. diuis. & in d. leg. & ex diuerso, & in §. 2. In sit. de offic. iudic. & alibi sæpe retinet, distinguendum fore cum Pompon. in d. leg. fructus, inter industriales & naturales: Paulum vero intelligendum esse de industrialibus tantum: Et ita Bald. in d. l. fructus, & ibidem Sal. & Fulgo. & Flor. dicens eam esse communem, & cum his Alex. in l. maritus, in fine, ff. ad l. Fal. camque resolutionem probare videtur Ang. in d. §. si quis à non dom. & ibi Bald. & Bar. secure id quasi receptissimum tradūt, & ita Copus de fruct. li. 2. tit. 4. ca. 6. & communem dicit Igneus in l. 3. §. si conditio, n. 40. ff. ad Sylla.

Sed contra glo. stant plurimi ex antiquioribus & recentioribus, verius asserentes, Paul. in d. l. bona fidei, loqui etiam de fructibus naturalibus, idque manifeste euincitur ex litera, ibi, non tantum, & ibi, sed omnes. Nec sustineri potest violēta & inepta impropriatio gl. & sequacium, dū exponunt ea verba, ut significant nō solum fructus propria opera possessoris, sed etiam aliorum opera perceptos: quæ expositionem aures non admittunt, ratioque recti sermonis ei prorsus repugnat. Illud enim verbum, omnes, non ad operantes, sed ad ipsos fructus refertur: & sic dictio vniuersalis nō potest ad solos industriales fructus restringi, maxime cū IC. antea de industrialibus dixerit, aliosque addere voluerit. Quod etiam euincitur ex generali ratione; quam subdit ibi, quia quod ad fructus loco domini est. Sed vltra omnes iam id apertius euincitur, ex ead. l. ad fin. dum agit de foetu pecoris, quem dicit in fructu esse, & bonæ fidei possessori acquiri: proxime enim ex Bald. paul. & iure aperto probauimus, foetus inter naturales fructus connumerari, ut sic agnosci debeat IC. in ea l. de fructibus etiam naturalibus agere.

Reiecta interpretatione gloss. quam 55
p. multa

multi communem putabant, succedit secunda interpretatio, & conciliatio ad ea iura, quod Paul. *in dicta l. bonæ fidei*, intelligatur de bonæ fidei possessore cum titulo non reprobato, ut hic etiam naturales fructus suos faciat: Pomponius autem *in d. l. fructus*, intelligatur de possessore sine titulo, vel tali, qui de iure irritus sit, ut tibi erat donatio inter coniuges, & ita Iac. Are. & Oldr. quos refert & sequitur Bart. *in d. l. x diverso. col. 2. nu. 5. ff. de rei vend. & ibi Ang. col. 2. num. 4.* & Albe. *in d. l. fructus*, & Pano. *in d. cap. grauis, nu. 4* & Couar. *in d. cap. 3. num. 6. versic. his sane, & versic. secunda conclusio*, & Fulg. *in l. fructus, num. 9. ff. de rei vendi*, idemque probare videtur Felin. *in cap. de quarta, num. 30. de prescrip.* & ita primo soluebat gloss. *in d. l. fructus*, & ex nouioribus Ferretus *de mora*, quem tantum refert & sequitur Costal. *in annotat. d. l. fructus*. Et hanc post tempora Bart. dicit communem Pan. vbi *supr.* & simpliciter dicit communem Couar. *in d. loco*, secundum quem sensum *d. l. bonæ fidei*, quasi aliquid rarum extollit Ias. *in l. Nescennius, §. 1. n. 4. ff. de re in. Et ita vides miseram varietatem scriben. qui modo vnā, modo aliam communem opinionem appellant.*

56 Sed ea interpretatio nō minus improbanda videtur, quam præcedens, maxime attendita litera utriusque l. Nam Pompon. secure & indistincte loquens de bonæ fidei possessore, non videretur restringi ad eum, qui titulo caret: cum IC. postquam locutus fuit de donatione inter coniuges, idem generaliter subdit in omni bonæ fidei possessore: nec ea differentia ab illo IC. traditur. Fortissime etiam eadem resolutio improbatur, quia rarissime datur bonæ fidei possessor sine titulo: & ideo cum Pomp. *in d. l. fructus*, secundum Bart. & omnes, loquatur generaliter de omni bonæ fidei possessore, debet intelligi de habente titulum: ne quod pro regula traditur, ad rarissimum casum reducatur, contra *l. nam ad ea, ff. de leg. Item quoad Paul. d. l. bonæ fidei*, videtur (vltra omnes) impugnari ea resolutio ex eo, quod potest non semel dari bonæ fidei emptor cum titulo nullo, qui tamen omnes effectus habeat tituli validi, prout ex iusto errore facti, uti late *supr.* diximus ad *l. 1. C. si quis ignorem minor.* & ita ostenditur titulum

latenter nullum, non tollere acquisitionem fructuum concurrente vera bona fide.

In his difficultatibus ad eas II conciliandas noue scripsit Lorient. *d. tit. de fru. axiom. 47.* Pompo. *in d. l. fructus*, generaliter loqui de bonæ fidei possessore: Paulum autem *in d. l. bonæ fidei*, specialiter agere de bonæ fidei emptore, quasi singulare ius sit in emptione: ut huic magis faueatur, seu potentior effectus ei tribuatur. Atque eius rei rationem colorat ex eo, quod in emptore requiritur de iure ciuili bona fides duplici tempore, & conuentionis, & traditionis: cum in aliis non requiratur nisi priori tempore. Sed hæc conciliatio prorsus reiicienda est, primo, quia est contra generalitatem *d. l. fructus*, dum IC. loquitur de bonæ fidei possessore, quæ verba ad emptorem magis referri debent, cum emptio frequentior sit, iuxta *l. Iusto, ff. de vsucap.* & quia genus continet omnes suas species, *l. si duo, ff. de administr. tutor.* Improbatur magis ea traditio ex ratione Paul. *in d. l. bonæ fidei*, quæ generalis est omnis bonæ fidei possessoris, non emptoris tantum, ut patet ex *l. qui scit, §. in alieno, ff. de vsurp.* Sed omissis argumentis, corrui euidenter ea traditio ex text. expresso *in d. §. si quis à non dom. Instit. de rer. diu.* vbi Iustinianus in his terminis æquat emptorem & reliquos possessores ex aliis causis, accedente in quocumque eorum bona fide. Et ita misere lapsus videtur doctus ille vir, in multis de iure ciuili bene meritus. Quo etiam text. corruere videtur similis interpretatio Curtij Burgenf. *lib. 2. coniect. ad frat. cap. 44.* vbi argute probare conabatur differentiam inter possessorem ex titulo oneroso & possessorem ex titulo lucratiuo, ita concilians dicta iura. Vbi tamen aliqua ingeniose tentat.

Non desunt, qui tacite conciliare videantur ea iura: ut Paulus *in d. l. bonæ fidei*, procedat, quoad hoc, ut bonæ fidei possessor fiat dominus fructuum, quos percipit: Pompo. autem significet, eundem possessorem non perpetuo, nec irrevocabiliter lucrari, sed ita, ut domino postea restituere teneatur: quod obiter ad *d. l. bonæ fidei*, sentire videtur Berous *in c. si quis presby. num. 14. de reb. eccl. non alic. &*
in li-

in simili notat gloss. *in d. §. si quis à non domino* & gl. variando *in l. sed & si leg. §. scire*, ff. de petitio. hered. glo. *in d. l. qui scit, ad fin. in penult. schol. ff. de usur.* notat Bart. per textum ibi, *in l. si eius fundi, ff. de rei venditio.* Paul. *in l. sequitur, §. fructus, ff. de usua.* quibus in locis ex gl. Bart. & alijs; & aperte ex Beroo colligitur, non valere eam consequentiam, iura dicunt aliquem fieri dominum fructuum: ergo perpetuo eos lucratur, quod etiam colligitur ex Alex. *in l. in insulā §. fructus, ff. sol. matr.* ex Ang. Dec. & alijs *in l. si me & Titium, ff. si cer. petat.* Sed non magis satisfacit hæc conciliatio, quia prædicti Icti in dictis legibus eisdem verbis vtuntur, scilicet *fieri dominum fructuum*, vt sic non magis vnus, quam alter intelligi debeat de prima acquisitione, quam de perpetua absque obligatione restitutionis: nec videntur eadem verba diuerso iure censenda. Maxime, quod si dicta Ictor. in hoc cum iudicio expendantur, videtur ex ipsis colligi contra scriben. omnes proxime citatos, cum dicitur, aliquem *fieri dominum fructuum* ex titulo & bona fide, nihil aliud significari, nisi id, quod ipsi Dd. appellant *perpetuam irrevocabilemque acquisitionem*: scilicet ne talis possessor teneatur restituere. Hoc enim sentit Paul. IC. *in d. l. bona fidei*, & Pompon. *in d. l. fructus*. dum tantum distinguunt, an possessor dominus fiat, nec ne: idem satis significat Iulianus *in d. l. qui scit, ad fin. ff. de usur.* & aperte Iustin. *in d. §. si quis à non domino*, cuius inductio ex litera patet: idem sentit IC. *in l. pen. ff. de rei vend.*

59 Apparet ex prædictis maximam difficultas, tam circa conclusionem in se quam circa concilianda respōsa illa Pōp. & Pau. Quibus in angustijs si teneatur præcedens conciliatio, posset ponderari *d. l. bona fidei* ibi. *interim*: & ibi, *pene domini*: quasi non perpetuo, nec irrevocabiliter. Sed verius est IC. ijs verbis significare *interim*, quod possessor non conuenitur, *l. qui scit, §. si, ff. de usur. l. certum, C. de rei vendi.* Sic etiā retenta secūda interpretatione supra relata ex antiquioribus & Bart. posset ponderari litera *d. l. fructus*, ibi, *nec cuiuslibet bona fidei possessoris*, vt nō significet omnem possessorem, sed non quemlibet, nec passim, vt apud authores legitur, non est cuiuslibet adire Corinthum: vel, non est cuiuslibet auris: &

IC. dixit, non quæuis ex hæredatio, & alia similia. Sic etiam ad traditionem, quæ habet aliud esse fieri dominum fructuum, aliud eos irrevocabiliter lucrari, egregie & vtiliter eius traditionis effectum explicat Paul. Castr. *in l. si fundum, C. de rei vend.* quem vide: alij enim vbi supra cum glo. *in d. §. si quis à non domino & alibi* sæpe, tantum adducunt effectum parui momenti circa nomen actionis: Mea autem sentētia Pau. *in d. l. bona fidei*, indistincte loquitur de omnibus fructibus, tam naturalibus, quam industrialibus, contra gl. & quam plures primo citatos. Frequentiusque applicatur possessori cum titulo, vt inde vera bona fides resultet, & ita verba tex. magis verificentur: idque non tantum in titulo valido, sed etiam irrito, in quo tamen possessor iustum facti errorem habuit; secundum iuris principia supra deducta, quod magis accedit interpretationi, quam Bart. probavit; & secundum hos terminos satisfacit obiectioni *d. l. fructus*, vt proxime dixi ex verbo, *cuiuslibet possessoris*, accipiendo pro alio simili ei, de quo ibi agebatur ex titulo reprobato, & ita reiicitur differentia, quam in hoc tradebat gloss. & plures supra relati inter fructus naturales & industriales: & concluditur contra eosdem, bonæ fidei possessorem regulariter ita fieri dominum fructuum naturalium, sicut industrialium, per *d. l. bona fidei*, quæ cauillari nequit: quod etiam probat efficaciter *d. l. qui scit, ff. de usur. vers. porro*, vbi indistincte inquit, quoad fructus iuris habere bonæ fidei possessorem, quod dominis prædiorum tributum est. Nec diuersum probat tex. *in d. §. si quis non à domino*, licet Ang. & Baldui. ibi, & alij alibi, & gl. §. 2. *Instit. de offic. iud.* cum tantū referant ad fructus industriales, quod est longe alienum à mente tex. qui effectum possessoris cum titulo & bona fide explicare intendit; nihil vero de qualitate fructuum distinguit, nec obstat verbum *pro cura & cultura*, quo Dd. decipiuntur. Quamuis enim id magis congruere videatur fructibus, non tamen excludit naturales, in quibus etiam cura custodia, & aliqualis industriæ necessaria est, vt ratio docet & vsus ostendit, maxime facta relatione eorum verborum ad rē, ex qua fructus producuntur, quod videtur sensisse Carond. *lib. 1. verisimili*

cap. 7. & ita hæc opinio retinenda videtur ex tot iuribus, & l. 4. § post litem, ibi, *lucrari eum oportet, ff. fin. regun.* in contrarium enim glo. & Dd. tantum adducunt d. l. fructu, ff. de usur. quam ibi dubitans dicebat sing. Fulg. & Ange. in § 2. num. 3. *Instit. de offic. iud.* sed ei superius satisfacimus.

60 Nec omitto, quod IC. in d. l. 4 §. 1 d. verbo, *lucrari, ff. fin. reg.* generaliter loquitur de omnibus fructibus, & sic tam de industrialibus, quã naturalibus, ex quo vtiliter & euidenter colligitur contra gl. & omnes scrib. in fructibus naturalibus, bonæ fidei possessorem consumptos omnino lucrari, nec teneri ad restitutionem, etiam si factus fuerit locupletior, hoc enim exprimitur eo verbo, *lucrari.* Similiter in fructibus industrialibus, pro gl. contra Bar. & plures, vt post consumptionem nullatenus teneatur bonæ fidei possessor, licet locupletior factus sit, quam varietatem retuli *supra hoc cap. num. 47.* non enim verba illa IC. admittunt cauillationem Dd. Ad alia iura, quibus respondent possessorem effici dominum, sed postea teneri ad restitutionem, quatenus fit locupletior: nam id negat expressim IC. in d. loco. Sic etiam eadem verba text. non admittunt aliam cauillationem glo. & Dd. ad alia iura, quatenus dicunt bonæ fidei possessorem suos facere fructus, nec teneri restituere consumptos, vt intelligantur de inutiliter consumptis, non ex quibus factus fit locupletior. Quæ responsio ad alia iura violenta est & diuinatoria, sed ad dictum textum nullo modo ferri potest, quia textus ille agit de consumptis, & addit verbum *lucrari*, ostendens possessorem vtiliter expēdisse, & factum fuisse locupletiorē. Ex quo eleganter explicatur text. in d. §. si quis à non domino, dum generaliter excludit dominum à fructibus consumptis, à bonæ fidei possessore. Sic recte intelligetur text. in d. §. sec. *Instit. de offic. iud. ver. si vero*, vbi idem indistincte cauetur, & l. *quisitum*, 40. in fine, ff. de acquir. rer. dom. Inde etiam intelligetur vulgaris l. *certum*, C. de rei vend. dum indistincte tradit, bonæ fidei possessorem ad solos fructus extantes teneri, quasi de consumptis inquirendum non sit, an possessor factus fuerit locupletior. Sic ICti in fructibus cōsumptis ante litem contestatam, non obligant villo modo

possessorem, sed tantum culpabilem, vel morosum, l. *Iulianus*, la. 1. § 1. & 2 ff. de rei vend. sic indistincte in fructibus cōsumptis plenius, & cum effectu stabunt verba d. l. *bonæ fidei*, ff. de acquir. rer. dom. & l. *qui scit*, versic. *porro*, ff. de usur. rationē vero vide per Bald. in l. 2. nu. 5 C. de fruct. & lit. expen. Nec tot iura de fructibus cōsumptis indistincte loquentia, sane restringi poterant ad male consumptos, cum experientia sæpe contrarium ostēdat, & text. in l. in pupillo, ff. de solu. & l. sed & si lege, §. quod autem, ff. de petit. hare. Ex quibus bellissime comprobatur communis praxis, quæ ita obseruat, licet in id aduerti non soleat. Vbiq; enim bonæ fidei possessor generaliter absoluitur à fructibus ante iudicium perceptis, nec vnquam de consumptis tractatur, an possessor locupletior factus fuerit. Sed & de perceptis ante iudicium nunquam inquiritur, an consumpti sint, tantumque seruetur forma d. l. *certum*, Cod. de rei vend. quoad fructus perceptos post litem contestatam, & l. 2. Cod. de fruct. & lit. expen. & text. in d. l. 4 §. 1. ff. fin. regun. Quæ praxis ita comprobata, rationem habet, vt litium ambages vitentur. Ex quo & aliis multis deprehendent cordati; non parum deferendum esse stylo & praxi. *Vsus enim grauisimus omnium legum censor & explorator* à Liuio recte appellatur, vt obseruat Balduinus: facit text. notab. in §. *quæ omnia*, *inst. de satisd.*

Nec obstant aliqua iura loquentia de petitione hæreditatis, quæ dicunt in ea teneri bonæ fidei possessorem, quatenus ex fructibus factus est locupletior, vt IC. de pet. hered. d. l. *illud*, 43. versic. in *bonæ fidei*, ff. eod. Respondeo enim, quod in ea specie non dixerant prius iura, bonæ fidei possessorem fieri dominum fructuum, vt dicunt in aliis casibus: imo in petitione hæreditatis expressum erat, fructus augere ipsam hæreditatem, & ceteri corpus eiusdem l. *item veniunt*, §. *fructus*, ff. de petit. hered. secus in particularibus, l. in *ad. bus*, §. 1. ff. de dona. facit in id doctrina Bald. in l. 1 num. 23. C. de fruct. & lit. expen. & ipsi scriben. tradunt differentiam inter iudicia vniuersalia & particularia: idque receptissimum esse diximus *supra hoc ca. num. 47.* cum Molin. Curt. Couarr. Et in proposito ratio differentię colligitur ex Bart. in l. *si rem & precium*,

precium, ff. de pet. hered. quod in vniuersalibus datur representatio, & precium loco rei succedit, non in particularibus. Bal. in l. 3. col. 2. in fine, C. de rei vend. eamque differentiam probat IC. in l. venditor, versi. sed hoc, ff. de hered. vel actio. vend. quem extollit Tiraq. de retract. lign. §. 32. glo. 1. nu. 22. char. 235. vbi in præceden. vide circa differentiam horum iudiciorum ad text. & Bart. in d. l. si rem, & Alicia, in l. si seruum, 23. ff. si cert. pet. Neguzan. 1. memb. 5. partis, nu. 48. & ita moderari debet æquiparatio Iustinian. in §. & si hereditas, insti. de offi. iud. Hæc & omnia nostra à doctis & candidis emendari nunquam moleste feremus.

62 Omnia superius tradita, non solum vtilissima, sed necessaria sunt, ad quæstionem illam, cui totum hoc caput destinatum fuit: *an venditor huius l. actione fructus cuincat?* tam enim ad opinionem affirmatiuam, quam ad limitationes negatiuas scire oportet distinctionem fructuum, & differentiam bonæ & malæ fidei possessoris, & qualiter fructus retineantur, vel restituantur, in qua materia frequenter adducitur reg. l. sumptus, 48. ff. de rei vend. vt bonæ fidei possessor, cum fructibus perceptis, compensare debeat impensas vtilis vel necessarias, quas alias retentione vel petitione consequi deberet. Quam reg. ornabis & declarabis per Alexa. consi. 154. lib. 6. per Neguzan. de pig. 4. mem. 5. par. nu. 13. per Capit. decis. 93. nu. 9. Cur. iun. con. 165. n. 15. Silu. consi. 49. num. 47. Afflic. dec. 87. ad fin. Plat. in l. fin. C. de omn. agr. deser. In quo, vt in signe; adduci solet, quod notat gloss. in l. emptor, ff. de rei vend. vt reg. d. l. procedat in possessore sola bona fide fructus percipiente; secus autem in eo, qui interim dominus est, licet temporaliter, veluti rogatus post mortem rem restituere, vel hæres expendens in re sub conditione legata, vel emens à tali hærede, qui & similes interim domini sunt, vt in l. non ideo minus, 66. ff. de rei vend. In his enim inquit glo. illa notab. impensas soluendas fore, neque cum fructibus compensandas, in qua doctrina eam glo. commendat & sequuntur Bart. Bald. Ang. ibi, eamque dicit fing. Alexand. in l. in insulam, §. fructus, in fine, ff. solut. matri. Crem. notab. 107. Ias. in l. fin. §. 1. in fine, C. commun. de leg. Alex. & Ias. in l. domos, ff. de legat. 1. & alios, quos

citât Tiraqu. in l. si vnquam, verbo, reuertatur, num. 235. & Boer. decis. 44. num. 19. Neguz. de pign. 4. membr. 5. par. num. 13. eam dicit fing. & communiter approbatam Alex. consi. 154. num. 5. lib. 6. Ea receptissima doctrina à Dd. ampliatur etiam in domino vtili tantum, vt est emphiteuta vel vasallus, vt tradit Bal. in d. l. emptor, & cum eo Ias. in l. 2. nu. 32. C. de iure emph. Boer. d. dec. 44. nu. 19. & seq. & iis non citatis Ioan. Lup. in rub. §. 62. nu. 17. Præpos. in c. 1. §. si vasallus tit. hic finitur lex. Fed. Molin. in consue. Paris. §. 1. gl. 5. nu. 78. char. 39. ex quo infertur ad possessorem expendentem in bonis maioratus, de quo latius scripsi in commentariis l. 1. in 2. part. nu. 71. char. 69. & seq. C. de bon. mater.

63 Doctrina tamen d. glof. limitatur per Fulg. ibi, nisi vbi titulus rescinditur, quasi ex tunc, seu quasi à principio nunquã fuisset, prout in restitutione, & in actione redhibitoria, vt superius deduxi, per l. cum autē, §. cum redhibetur, ff. de adil. edic. Limitatur etiam in casu, tex. notab. in l. si is qui, 33. ff. ad Trebellian. quem Dd. notant, & Paulus extollit sub l. proced. vt quauis hæres rogatus, post mortem bona restituere, interim sit dominus, & interim fructus lucretur, teneatur tamen ex fructibus supplere, vel refarcire diminutionem contingentem bonis restituendis; extollit Rom. sing. 261. Rip. in l. in fideicommiss. n. 18. ff. ad Trebel. de quo videndus est Alex. in l. Balista, ff. eod. Eandem glo. commendat & limitare tentat Fel. in ca. cum causa, nu. 29. de re iud. Ex illa vero ad nostram materiam infertur, quod cum emptor dominus sit non obstante leſione venditoris, l. dolus, infra eodem, non tenebitur cum fructibus compensare impensas, quas sibi soluendas fore receptius probauimus cum Bald. & plurimis, vt supra, hac par. cap. 3. nu. 1. maxime attenda veriori & receptiori sententia ibidem tradita, quod in casu huius l. emptor, restituens rem, non dicitur id voluntarie facere, vt ita respondeas ad text. (alibi fortasse non animaduersum) in l. quoties ad fin. C. de rei vend. vbi primus emptor effectus dominus, rem non retinendo, repetit precium & vsuras, facta compensatione impensarum & fructuum. Patet igitur ibi emptorem dominum impensas cum fructibus compensare. Sed ex mente Aret. ibidem respondendum est,

quod in casu *d. l. emptor* ipse omnino voluntarie rem dimittit, cum eius causa potior esset ex titulo & priori traditione: ideo sibi imputatur restitutio rei. Hic autem emptor restituit ex necessitate iudicij, vt latius deduximus *in d. cap. 3. sup. hac parte, nu. 13.* Ad aliud autem diuersum *d. l. quoties*, in puncto de fructibus not. Igneus *in l. dudum, nu. 67. C. de contr. emp.*

64 Ad superiora vero, & alia multa utilissima inuestigatio superest circa modum probandi, quod possessor ex fructibus, vel alius ex re semel ad eum peruenta factus sit locupletior, quando de iure non aliter obligatur, nisi quatenus locupletior sit. Qua in rescitu dignissima generaliter scripsit Ang. *in l. vtrum, ff. de petit. hered.* notans, & summe commendans glo. i. ibi, vt sufficiat agenti probare precium vel fructus semel ad conuentum peruenisse, vt sic conuentus ipse condemnari debeat, nisi probet se precium & fructus male consumpsisse, vel alteri donasse, vel aliud contigisse, quo liqueat peruentio effectum non durasse: nec conuentum factum fuisse locupletiolem: & cum Ang. sentit Fulg. *in l. sed & si lege, §. quod autem, ff. eod.* dicens presumendum esse rem semel peruentam, quoad utilitatem durare: & ita Alex. *cons. 63. num. 5. lib. 3.* vbi nimis commendat *d. gl. 1.* & traditionem Ang. & cum Ang. idem tradit Ioann. Lup. *in rubr. de dona. int. vir. & vxor. §. 48. num. 1.* & Dec. *in l. ex pœnal. n. 5. ff. de reg. iur.* & ita cum Ang. (quasi id receptissimum sit) secure respondit Socin. *nep. consi. vlt. lib. 1. num. 39.* idemque ex *d. glo.* sentit Roma. *consi. 149. num. 2. versi. tertiu, in fin.* & aperte Corn. id extollens, *consi. 72. col. 5. in princ. versi. ad hoc, lib. 3.* & Carol. Ruin. *consi. 29. in fin. lib. 2.* nimis extollens *d. glo.* & traditionem Ang. & ita Soc. *consi. 24. num. 41. lib. 1.* extollens glo. & Ang. & *cons. 82. num. 24. lib. 4.* idem voluit Felin. *in c. scribam, col. 1. ad fin. de presump.* vbi corrupte citat arguens ex presumptione tex. ibidem de præteritis ad præsentia cum Baldo, *in l. ex persona, C. de proba.* vbi late agit de presumptione continuatiua, tradens varia exempla, & *ibidem, num. 6.* concludit, quod allegans amissionem debet eam probare: & multa in simili tradit Alcia. *reg. 2. presump. 25. cum duabus sequent.* circa non presumendam

mutationem. Sed considera nunc miseriam legalis professionis: contrarium enim bis consuluit idem Ang. asserens quod actor probare debet commodum & peruentioem rei vel precij extare, nec sufficiat probare semel peruenisse, & ita Felin. aliquantulum dubitans *in ca. de quarta, num. 13. de prescrip. & Ias in l. Nesceniu, §. fundum, n. 4. de re iud.* & ita Alc. *in l. certi conditio, §. quoniam, num. 11. in fin. ff. si cert. pet.* Cur. sen. *cons. 71. n. 11.* dicens meliorem esse opinionem Ang. *in d. cons.* quam in lectura, & cum his Molin. *in consu. Paris. §. 22. num. 52.* & ita Cur. Iun. *consil. 28. in fin.* & Gome. *in §. actiones autem, nu. 21. Insti. de actio.* Cagn. *in d. l. ex pœnal. num. 3. & sequen.* & hanc partem magis probat doctus & diligens Riminal. iun. *in §. fin. nu. 72. Insti. quibus alien. lic.* & ita vides Ang. sibi ex diametro contrarium, Felin. etiam variasset sed Cur. sen. *in additione d. cons. 71.* variavit ab eo, quod primo dixerat: & varietatem Ange. aduertit, sed non resoluit Alexan. *in l. mulier, §. cum proponeretur, in fin. ff. ad Trebel.* nec satis explicauit Dec. vbi supra, qui etiam magis dubitat, quam resoluit, *in l. certi conditio, §. quoniam, n. 3. ff. si cert. pet.* dubitauit etiam Soc. *in l. in pupillo, ff. de excep.* varieque ad gl. & Ang. respondebat Segura *in l. quemadmodum, ff. de acq. poss.*

In hac dolenda scriben. varietate, multa hinc inde adducuntur: pro Ang. enim *in d. l. vtrum*, præcipue adducitur reg. iur. de mutatione non presumenda. Adducitur etiam alia reg. quod conuentus probare debet fundamentum suæ exceptionis. Adducitur etiam præsumptio illa iuris, quod nemo præsumitur iactare suum, cui argumento maxime innititur Ruin. *in dict. consil.* E contrario autem retorquetur argumentum de onere probandi, quod agenti incumbit, & ita in proposito videtur necessaria probatio illius qualitatis, quod conuentus factus fuerit locupletior, cum non aliter teneatur. Et inde colligitur secundum argumentum, quod eo casu regula est pro conuento in acquirendo sibi fructus, à qua excipitur casus, cum possessor sit locupletior: vnde arguunt fundatam esse intentionem eius, qui pro se regulam habet, cui argumento maxime innititur vterque Curti. *in d. cons. Alci. autem in d. §.*

in d. §. quoniam, numer. 11. ad f. n. concludit pro possessore circa fructus consumptos, nisi probetur eum locupletio- rem factum.

65 Ego autē in eā difficultate & varietate Dd. aduerto imprimis glo. in d. l. *utrum*, ff. de *petitio. hered.* nunquam dixisse nec sensisse id, quod ex eā colligunt Ang. & reliqui hucusque: glo. enim tam in 1. *scholio* (vbi Dd. eam notant) quam inferius in verbo, *fuerit*, tantum explicat verba tex. non vērō addit, quod Dd. ei imponunt de p̄sumptione vel modo probandi: idque magis patebit attentis iuribus à glo. adductis: quod ampliori explanatione non eget, si cum iudicio glo. inspiciatur, mirorque nullum ex tot doctissimis viris id aduertisse: maxime vt è medio tollerent auctoritatem gloss. quam vbiq̄ magnificiunt. Aduerto item eam q̄ generaliter propositam (vt à Dd. traditur) maxime afferre ambiguitatem: ideoque oportet ad specialia descendere: quibus explicatis regula etiam inde colligetur.

Ad particularem articulum bonæ fidei possessoris circa fructus non extantes, ego *superius*, nu. 61. contra glo. & omnes probavi, bonæ fidei possesorem fructuum non extantium ita dominum factum fuisse, vt nihil restituere teneatur, etsi locupletior fuerit: & cōsequenter contra infertur, non esse tunc tractandum de modo probandi, quatenus locupletior manserit.

66 Retenta autem communi opinione, vt possessor teneatur, quatenus ex fructibus non extantibus locupletior factus sit, non leuis est difficultas ex varietate Dd. & conflictu argumentorum, de quibus *supr.* Sed mihi verior videtur opin. Ange. in d. l. *utrum*, vt possessor seu conuentus restituere teneatur id, quod ad eum peruenisse probatur: sibiq̄ incumbat onus probandi, quod illud perdidit, vel male consumpsit: hanc enim opin. euincit ratio & sensus communis. Nec ex aduerso adducitur ratio, quæ ita vrgeat: maxime ex rerum vsu, quo frequentius contingit homines nō iactare bona sua, d. l. *cum de indebito*, magis autem appetere aliena, arg. gl. in l. *defensionis*, C. de *iure fisci*. Sic etiam expendendo fructus vel redditus circa necessaria, censetur quis locupletior d. l. *sed & si lege*. §. *quod autem*, ff. de *pet. her.* Hoc fortissi-

me vi rationis probatur: possessor namque facile erit probare casum, quod damnus & amissio sibi cōtigerit, actori autem difficillimum, & fere impossibile erit stricte probare quatenus possessor effectus fuerit locupletior, facultas autē probandi angustari non debet iuxta l. *quoniam*, in fin. C. de *hered.* maxime postquam actor probat rem vel precium semel ad cōuentum peruenisse, iuxta reg. l. *sine possidetis*, C. de *prob.* Secundum quam resolutionem tam in agente, quam in conuento pariter seruabuntur iuris regulæ in materia probatoria. Actor probabit rem vel precium ad possesorem peruenisse, conuentus autem probabit amissionem, quam probare debet eam allegans secundum Bar. in l. i. in fin. C. si *aduer. cred.* Rip. in l. si is, qui bona, nu. 12. ff. de *pig. facit* glo. l. *cum ita*, §. *species*, ff. de l. 2. quam vltra ord. ornabis ex Alex. *consi.* 158. nu. 3. lib. 2. & ibi Molin. & Sil. *consi.* 29. Hip. in *pra.* §. *diligenter*, n. 93. Et secundum hanc traditionem recte accipietur tex. in d. l. *utrum*, licet Rim. post alios putet eum expressum contra Ang. *ibidem*, sed tex. non tradit p̄sumptionem, vel modum probationis, quæ satis idonea erit eo temperamento, vt actor probeat rem peruenisse, conuentus autem probeat dānum vel amissionem. Qua in re non ocularis nec prorsus necessaria probatio requiritur, sufficientque vero similes coniecturæ versionis, vel amissionis, vt in terminis tradit Dec. *consi.* 36. n. 8. *versi.* 3. probatq; gl. in *auth. hoc ius*. in fin. C. de *sacros. eccle.* colligitur ex relatis ab Alex. *consi.* 189. nu. 13. li. 6. & à Rip. in l. si *ventri*, §. *eorum*, nu. 11. ff. de *pruul. cred.*

Diuersum reperitur statutum in eo, qui rem minoris absque decreto emerit: is enim minore rem vendicante, non auditur ad precium, nisi probeat illud versum in vtilitatem minoris iuxta tex. in l. *prediorum*, C. de *pred. min. cum alijs*, de quibus in *seq. cap.* vbi etiam agemus de specie simili minoris mutuuum accipientis, quem iura per restitutionis auxilium liberant: nisi creditor ostendat precium versum in vtilitatem minoris, l. i. C. si *aduers. credit.* quam latius explicabimus in *sequen. cap.* Inde vero iam constat alius casus, in quo non satis est agenti probare rem vel precium ad conuentum peruenisse, idque expeditius est, quando pupillo absque tutore mutuo datur.

Tunc enim omnino cessat obligatio, nec est necessaria restitutio, vt inquit *Moli. de usu. num. 281.* ita intelligens tex. in §. *fin. Inst. quib. alie. lic.* debuitque in id citare tex. expressum in *l. in causa, 17. ver. 1. ff. de minor.* In quibus iuribus multa sunt, quæ suadent, vt necessario probeatur effectum peruentiois durare, seu conuentum locupletiosem factum. Id enim suadet culpa contrahentis cum minore sine autoritate tut. vel cura. vel sine autoritate iudicis, vbi necessaria est iux. reg. *l. quemadmodum, in fin. C. de ngr. & cens.* Id etiam suadet qualitas personæ ipsius minoris, in quo cessat præsumptio *d. leg. cum de indebito,* magisque militat alia contraria præsumptio iuxta *l. 1. ff. de minor. & l. fin. §. filijs autem, C. de bon. que lt.* Et ita ex diuersitate rationis, diuersum ius in his particularibus reperitur.

68 Sic vbi quis mutuatur officialibus Reipub. contra eos, non contra eam audietur, nisi probet pecuniam in eius vtilitatem versam, tex. & glo. in *l. ciuitas, ff. si cert. pet.* ex quo Dd. communiter limitant *l. fin. ff. de exercit.* vbi contrarium habetur, quando mutuatur procuratori vel gestori alicuius priuati. Tunc enim sufficit probare, rem vel precium peruenisse, licet non probeatur commodum durare, vel in vtilitatem domini versum fuisse. Quæ differentia inter priuatum & Reipub. recepta est secundum Alex. in *d. l. ciuitas, num. 11.* Iaf. *num. 18.* & Ioan. Plate. in *l. 1. in prin. C. de ven. reb. ciui.* In quo magis etiam Ecclesiæ fauendum tradunt scriben. in *d. aub. hoc ius,* vbi Pau. notat *ad fin. & Dd. in c. 1. de depos.* Ego autem diligenter inspectis Dd. scriptis, & ratione magis pensata, arbitror scribentes non satis expendisse priuilegium illud ecclesiæ vel Reip. nec solidam esse differentiam, quam tradunt inter gestorem priuati, & officialem Reip. vel ecclesiæ. Si enim termini æquiparentur, idem ius apparebit: quod enim dicitur in mutuo dato officiali Reipu. procedit in eo, qui ab eadem Reipub. non habet solus specialem, vel integram potestatem obligandi ipsam Reipub. ex tali actu, prout habet solus procurator vel gestor ab eo approbatus, iuxta *d. l. ff. de exercit.* quod si Reipub. talem haberet officialem, idem iuris in ea esse, cum nihil tunc possit imputari mutuanti, vt colligitur

ex Barto. in *d. l. ciuitas, num. 5. & 8.* & ex Paul. *ibi, nu. 6.* Alexand. *ibidem in fin.* Dec. *num. 4.* Rip. in *l. si is, qui bona, num. 8. ff. de pignor.* Paul. in *l. vir uxori, in fin. ff. ad Velleian.*

Idem retinendum videtur in contra-⁶⁹hente solemniter cum officiali ecclesiæ, qui ab ea potestatem habeat, vt solus contrahat, vtque cum eo tantum tractari negotium debeat. Tunc enim in necessarijs & consuetis sufficere debet mercatori vel mutuanti probare se dedisse rem vel precium: nec æquum esset in ijs requirere exactam probationem, quod res vel precium cesserit in vtilitatem ecclesiæ: quod colligi potest ex Pau. Iaf. & Dec. in *d. l. ciuitas,* licet contradicere videatur Ale. *ibi, n. 10.* male arguens a deposito ad mutuū vel comodatū, vel simile conuentū. Hæc enim de se afferre poterat vtilitatem ecclesiæ, non depositū, quod deponentis vtilitatem tantum respicit. Denique vbi contrahens cum ecclesia omnia solemnia obseruauit, nec lucrum aliquod præten dit, sed precium rei suæ, vel mutuū a se datum, non est cur deceptus manere debeat ex culpa alterius, contra tex. in *ca. per tuas, & ibi glo. versi. fraudem, de donat.* Quæ enim in contrarium citari possunt de restitutione ecclesiæ ob læsionem, procedunt, vbi contrahens cum ea lucrum præten debat, non iustum precium rei a se datæ, procedunt etiam, cum aliqua culpa potest imputari contrahenti, & cum læsionis causa fuit in initio contractus: nec iura tunc negant contrahenti, vt suum consequatur, vt in *l. vnica, C. de reputati.* Non enim ad iniquum compendium trahi debet priuilegiū ecclesiæ vel minoris, vt probat tex. & ibi nota. glo. in *l. penul. §. fin. de reb. cor. tex. in l. fin. C. de vsuca proemp.*

Comprobatur hoc magis extra cau-⁷⁰sam mutui, si quis rem ecclesiæ solēniter emerit, preciumque officiali deputato soluerit: non enim eum oportet probare pecuniam versam in ecclesiæ vtilitatem, vt magis communiter resoluunt scrib. in *ca. 1. de depos.* vbi Imol. id latissime tractat, idemque probat Soc. *confi. 15. col. 5. & 6. & num. 26. lib. 1.* tradit Ripa in *l. si is, qui bona, num. 9. ff. de pign.* colligitur ex Bar. & Plat. in *d. l. 1. C. de vend. reb. ciui.* notat idem Pla. in *l. vnica, C. de solu. & libera.* Idemque in terminis receptum asserit Dec. *confi. 36. num. 8.* & ita agnosces (quod

(quod dixi) æquatis terminis, nullaque culpa interueniente ex parte contractantis cum ecclesia, non esse eum priuandū à re sua, nec aliā probationē ab eo requirendam. Ex quo verius etiam & æquius arbitror, cōtra quā plures, quod si ecclesia distrahat rē suā ob necessitatē, vel vt aliam emat, securum esse emptorem, qui in contractu omnia solemnia obseruari curauit: nec ab eo requirendum fore, vt sollicitus sit in pecunia vertenda in vtilitatem ecclesiæ, vel in id propter quod facta est distractio: licet tanquam receptus contrarium tradat Paul. in d. auzh. hoc ius ad fin. & Alex. consil. 4. in fin. lib. 3. plures in d. c. 1. de depof. contra quos est æquitas & ratio iuris, cōtra eos stat etiam præcedens recepta sententia: in qua non est diuersitatis ratio, facit l. 7. in fin. princ. & l. quod si minor, §. restitutio, ff. de min. & ita colligitur ex Soc. & Dec. in d. consil. ex Ripa in d. loco: idque verius esse, & in praxi seruari, notat Mol. ad Alex. d. consil. 4. in fin. lib. 3.

71 Apparet igitur, quod diximus in ea quaestione, descendendum esse ad particularia & in singulis considerandam esse suam rationem: generaliter enim eam rē diffinire, periculosum esse, quod in varijs articulis in iure nostroprehenditur, vt prudenter dixit IC. in l. omnis diffinitio, ff. de reg. iur. Ex supra dictis autem posset colligi regula, vt quando agitur de maioribus, vel non priuilegiatis, sufficiat probare, rem ad eos semel peruenisse, & ita procedat Ang. in d. l. vtrum, ff. de peti. hered. Ex diuerso autem diuersa regula constituatur, quando negotium tractatur cum minore, vel ecclesia, nec iuris solemnia omnino seruata fuerunt: & ita procedunt multa in contrarium adducta. In quibus etiam diuersitas rationis, & personarum, diuersam præsumptionem diuersumque ius postulat, vt constat ex supra deductis. Quibus eleganter addendum est, quod traditur in l. 3. §. pen. versi. curiosus, ff. de in rem verso, vbi in ea actione non tenetur dominus vel pater, nisi creditor probet rem versam fuisse in eorum vtilitatem: quod prima facie supra dictis ob stare videtur, & quod dictum erat de priuilegio minoris, vel ecclesiæ, ad non priuilegiatos extendere. Sed facilis responsio erit attentæ particulari ratione illius actionis: ibi enim non agi-

tur de obligando patre vel domino, ex re data procuratori, vel gestori eorum, nec agitur cum persona eorum mandatum habente: tunc enim non oporteret probare, quod datum est, verum fuisse in eorum vtilitatem, vt bene aduertunt Alberic. & Paul. ibi per d. l. fin. ff. de exercit. vnde colligunt aliqui, quod vbi ex re data vni prætenditur actio contra aliū, necessario proba. i. debeat rem versam fuisse in vtilitatem illius: & ita ex eod. text. not. Paul. in l. vir uxori, in fin. ff. ad Vellian. & Ang. in fi. C. ad Maced. & Hisp. Segura in l. quem admodum, ff. de acquir. poss. Sed hi magis traditionem suam explicare debuerant, quando scilicet is, cui res datur, non habet mandatum à tertio, in quem actio prætenditur, nec erat officialis illum representans, iuxta superius deducta.

Ad præcedentia non omitto vnum, 72 quod in eodem proposito non reperi, nisi à Socin. traditum in l. 4. ff. de except. vbi tentauit speciale videri in pecunia, vt in ea non procedat opinio Ang. in d. l. vtrum, ff. de peti. hered. vt sic non præsumatur ex rare, licet probetur peruenisse, arguens ex eo, quod dici solet pecuniam censerī ex ijs, quæ seruari non possunt, glo. & Dd. in l. prima, §. quasitum, ff. ad Trebell. quod dicitur leue est, multoque aliter id explicari debet, vt scripsi in commentar. l. 1. in 2. part. ex num. 43. C. de bon. mater. aptius vero argui posset ex qualitate & natura pecuniæ, quæ ad vsum quotidianum inuenta est, semperque distractione parata censetur, l. uxorem, 39. vel 41. §. legauit, x in fin. ff. deleg. 3. Bal. in l. fin. ad finem, C. de x Probat etiam id eleganter, ac vere in hunc modum concinens Horat.

Nescis, quid valeat nūmus, quæ præbeat vsum?
Panis ematur, olus, vini sextarius, adde.
Queis humana sibi doleat natura negatis.
compens. Sed traditio Soc. reijcienda est, nec in pecunia censerī debet ius singulare, si ad fructus spectes, de quibus idem Soc. agebat secundum gloss. & Angel. quos citabat: nam & in fructibus præsumptio iuris est, quod breui consumentur, glo. & Dd. in l. vnica, C. si aduers. vsucap. idque docet experientia: nec in proposito requiritur, vt eadem pecunia, vel ijdē fructus in specie durent, sed an vtiliter cōsumpti fuerint, d. l. sed etsi leg. §. q. i. od. antem, ff. de peti. hered. nec minus verum dicitur,

dicitur, licet idem non extet, quando ob id releuatus fuit dominus à diuinitio-
ne aliorum bonorum, l. 2. §. 10. §. *versum.*
ff. de in rem ver. Vnde contra Soc. resol-
uo, non esse differentiam inter pecuniā,
& fructus, quoad præsumptionem, de
qua agimus.

73 Ex quibus inferri potest ad quæstio-
nem Hispani Seguræ *in d. l. q. rem adm-
dum ff. de acq. poss.* quando aliquis damna-
tur ex crimine, ex quo bona ipso iure à
tempore criminis confiscantur. Recep-
tissimū enim est, fiseū statim factū do-
minū reuocare posse alienata post cri-
men & vendicare à quocunq; possessore
ex Bar. & nouioribus *in l. post contra-
ctum ff. de donatio. Dec. consil. 235.* Tiraqu.
in l. si vnquam, verbo, reuertatur, num. 267.
in quibus terminis inique (ni fallor) tra-
dit Segur. posse fiscum rem alienatam
vendicare, nec teneri ad restituendum
precium emptori, nisi ipse probet illud
versum in argumentum bonorum dama-
nati arguens ex ijs, in quibus receptum
est, non sufficere probationem, quod
res semel peruenerit. Sed eius argumē-
ta in id parum efficacia sunt, magisque
videtur probandum contrarium, vbi
emptori non possit culpa vel mala fides
imputari. Quod suadet ex præsum-
ptione *d. l. cum indebito, ff. de probati.* nec
bonæ fidei possessor arctandus est ad
strictam probationem versionis in vti-
litatem, satisque esse debet probare se
soluisse, secundum *supra* tradita. Quod
intelligerem etiam si fiscus probare pos-
set, delinquentem male expendisse pre-
cium acceptum. Id enim non culpat em-
ptorem bonæ fidei, cui secundum iuris
præcepta magis succurrendum est tra-
ctanti de damno vitando, quam fisco
agenti de lucro, l. non debet, 41. *versic. in re
obscura, ff. de reg. iur.* & ita in dubio suadet
iuris regulæ, l. ea, qua in partes, *versic. 1. ff.
eodem.* Idque maxime in poenalibus, l. fa-
ctum, 198. *versic. fin. ff. eod.* suadet hæc
opinio ex reg. l. non puto, *ff. de iure fisc.* Ex
contraria autem opin. sequi frequenter
posset, vt plures bona fide ementes re
& precio fraudarentur, maxime cum
scriben. *in cap. cum secundum leges, de hæ-
ret.* tradant, restituendum fore precium
emptori, quando versum fuit in vtilita-
tem criminosi. In dubio autem secun-
dum *supra* tradita, magisque in fauorem
tertij bonæ fidei emptoris præsumen-

dum est precium non male consumptū,
nec debet tertius adstringi ad impossi-
bilem probationem, de qua curiosus es-
t: non debuit, cum emerit ab eo, qui
dominus ab omnibus putabatur: &
quiete possidebat, & administrabat:
quicquid contradicat Segura, vbi *supra.*
Licet etiam contrarium colligi videat-
ur ex Pico *in l. post contractum, num. 69. &
70. ff. de dona.*

Qui cum iudiciō animaduernerint
ea, quæ spectabant ad quæst. fructuum in
hac materia, agnoscent non potuisse
omitti aliquid ex *superius* tractatis: ma-
xime ab eo, qui hunc articulum amplio-
ri dote, quam vllum alium huius l. orna-
re decreuit. Quod autem resolui-
mus, vt venditor ex remedio huius l. non repe-
tat fructus, non solum recepisse vi-
detur praxis Hispaniæ, sed & Galliæ,
quæ obseruat, vt titulus excuset à fru-
ctibus perceptis, etiam si rescindatur ex
enormissima læsione, vt tradit Chassa. *in
const. Burg. rubr. 7. §. 12. nu. 37. ad si. char. 273.*
sed iam satis superque.

TERTIA PARS L. II.

C. de rescind. vend.

C A P V T I.

S V M M A R I V M.

- 1 Agitur de q. gloss. quando contrahentes
iurant se aduersus contractum non ven-
turos, & primo de maioribus.
- 2 In ea q. expenditur traditio glo. & expli-
catur l. fin. C. de non nu. pecu. & n. 3.
- 4 Tractatur, an vigor iuramenti in ea q.
sit etiam de iure ciuili.
- 5 Improbatur in eodem articulo opin. Bald.
à multis recepta.
- 6 Examinatur limitatio, quam Dd. tradunt
de rustico vel muliere iurante.
- 7 Tractatur alia limitatio de læsione enor-
missima, & an tunc necessaria sit rela-
xatio à iuramento, & num. 8.
- 9 Tractatur eadem q. in minore iurante, &
an necessaria sit certioratio, & nu. 10.
- 11 Agitur notabiliter de leg. Castellæ &
Lusitaniæ de non interponendo iura-
mento in contractibus, vsq. ad nu. 13.
- 14 In eodem articulo confutatur traditio
quædam Matth. Afflict.
- 15 Traditur ratio differentia inter restituti-
onem,

tionem, & remedium huius leg. & explicatur gloss. leg. postquam liti, C. de pact. & num. 16.

17 Infertur ex gloss. & Dd. hic contra Roman. & plures in alio articulo, & agitur de intellectu leg. 3. ff. rem. rat. hab. & num. 18.

19 Probatur contra Bart. & plures verius & receptius esse non cessare restitutionem minoris, etiamsi concurrat remedium huius leg.

20 Agitur plene & eleganter de minore leso in vendendo, cum non expediret vel pro viliori precio: & explicatur gl. in l. si quidem, C. de prad. minor. probantur q. aliqua scitu dignissima contra receptiores traditiones, & declaratur l. 5 Cod. quod met. caus. & l. si res, §. 1. ff. de iur. dot. usque ad nu. 23.

24 Proponitur grandis difficultas ex iuribus, & Dd. varie loquentibus, an, & quando minor lesus in vendendo restituere debeat precium emptori, & cui incumbat onus probandi precium bene versum, vel male consumptum: in quo explicantur multa iura, usque ad num. 29.

30 Agitur plene & notabiliter de intellectu l. 1. C. si aduer. credi. & probatur contra glo. & receptiorem traditionem procedere eam l. & titulum in quocumque creditore, non solum in mutante sub usuris, usque ad nu. 35.

36 Concluditur hoc capitul. cum questione à Dd. hic omissa, à paucis alibi tradita, an remedium huius l. cesset stante geminato consensu.

QUærit glo. quid dicendum, ubi contrahentes iurant, quod nullo modo venient aduersus contractum: respondet distinguendo inter maiores & minores. In maioribus inquit, ex iuramento cessare remedium huius l. ne iuramentum maneat sine effectu: quæ opinio recepta est, etiam sine certioratione ex Bar. hic, nu. 9. Bal. in q. minoris, nu. 12. Sal. q. 10. Alber. col. 2. num. 9. Paul. num. 10. versi. 7 & numer. 15. eamque dicit communem Panthal. & Crem. numer. 175. Et ita Cagno. qu. 8. numer. 91. ubi plures refert, & ita glos. Panorm. in cap. cum causa, de empt. & vend. ubi Anton. Burg. num. 47. eam dicit communem, & Cagno. in l. si quis maior, num. 36. C. de transact. Aymo. consil. 188. num. 3. Bauer. de vigore iur.

numer. 12. Alex. consil. 133 libr. 5. Alexan. consil. 125. numer. 9. libr. 1. Couar. in cap. quamuis, 3. part. §. 4. numer. 4. Contra glos. & communem opin. tenentur non pauci ex antiquioribus, ut colligitur ex Alber. imo quod iuramentum simplex de non contraveniendo, non tollat remedium huius l. & ita contra communem plene tradit Burg. in d. cap. cum causa, ita etiam Mol. ad Alexand. consil. 133. num. 11. libr. 5. dicens in Francia non feruari communem opin. Nec defunt colorata fundamenta pro eâ opin. ut illud, quod non videtur tunc cogitatum de tanta læsione: iuramentum autem, non extenditur ad incogitata, l. fin. C. de non num. pecu. Aliud etiam, quod iuramentum videtur tunc eodem errore procedere, quo ipsa principalis conventio: & sic non videtur magis excludere debere, argum. l. doli, 19. versi. idem, ff. de nouatio. ibi. rursus circumuenitur: vrgere etiam videretur arg. à renunciatione generali, quæ non tollit remedium huius l. ut supra in 1. part. iuncto. tex. notab. in l. fin. §. item quæsitum, ff. de condic. indeb.

Ego aduerto, quod hic proponit q. in renunciatione per verba vniuersalia, nullo modo, in quibus terminis cessant plura, quæ obijciebant antiquiores. Plus enim est dicere, quod nullo modo impugnabat, quam simpliciter, ut plures agnoscunt, & colligitur ex doctrina Bar. in l. generali, §. uxori, ff. de usufr. leg. Aduerto etiam faciliorem reddi eam communem opinionem, retenta alia, quæ habet, posse renunciari remedio huius l. per verba clara: nam iuramentum non tam leuiter adhiberi debet, ut saltem in genere non videatur cogitatum de remedio huius l. quod sufficit, arg. tex. in l. qui iure, ff. de mili. testam. & ita ex mente Bart. respondetur ad argumenta, quæ contra communem opinio. adducuntur, ut per las. in d. l. fin. §. item quæsitum, ff. de condic. indeb.

Hoc modo cessat obiectio d. l. fin. C. de non num. pecu. maxime attento vero intellectu, reiecta vulgari allegatione eiusdem l. quod ibi non fuit iuramentum assertiuum receptionis, sed promissionis de soluendo, ut colligitur ex glo. & Dd. ibi & Alex. in l. Senus, num. 131.

num. 13. ff. ad l. falci. Iacobi. à sancto Georg. in l. fin. num. 15. C. in qui. cau. integ. resti. non est nece. Campeg. de dote. 1. part. qu. 54. Hispan. Xuar. in l. postrem. indicatam fol. 143. Sæpe autem contra veriore & receptiorem intellectum d. l. errari solet, plurimique magni nominis eam l. citant, quasi ibi confessio recepti fuerit iuramento firmata: in quo errore fuisse videtur Pan. in cap. cum contingat, num. 14. de iureiur. & Ias. in l. qui pecuniam, col. 1. ff. si cert. pet. & magis Felin. in ca. si cautio. nu. 50. de fide instru. & Rebuffus in 1. tomo ad consuet. Galli. pag. 219. quod latius olim auditoribus tradidi. a Id etiam

a Et ita etiam intellexisse videtur Couarr. eam l. singul. dicens de spons. 2. part. cap. 3. §. 5. num. 3.

de expendenda cogitatione iurantium bene tractant Dec. & Ias. in l. si conuenierit ff. de iur. i. omni. iudi. Anton. Burg. in rubr. de empt. & vend. col. 2.

4 In eadem q. inter doctos magis infitti posset circa vnum, quod non solet aduerti, an ea vis iuramenti in proposito & in alijs sit de iure ciuili, an de iure pōtificio tantum. Paul. enim Castr. hic, n. 15. non obscure significat, effectum vel vigorem hunc iuramenti iure canonico tribui: quod non leuiter comprobare videtur, ex l. non dubium, C. de legi. iuncto cap. cum contingat, de iureiur. & e. quamuis de p. et. in 6. Et vltra Paul. & alios comprobari videretur ex l. adigere, §. si. cum gl. ff. de iure patro. cum ijs, quæ non sine ingenio tradit Stepha. Forcat. videndus, dial. 53. ad l. si quis pro eo. ff. de fideiuss. de cuius intellectu agit Couarru. in 1. part. d. cap. quamuis pactum, §. 2. ad fin. num. 5. In eundem sensum & eandem differentiam iuris ciuili, induci possunt verba IC. in l. obligationes qua, 26. ff. de actio. & oblig. Sed effectus iuramenti hoc casu dicendus est, non solum de iure canonico vel ex nouissima constitutione Federi. sed ex antiqua lege Alexand. Imper. in l. i. C. si aduer. vend. vbi ex iuramento negatur restitutio minori læso in vendendo: quasi de iure ciuili iuramentum non validaret contractum omnino nullum, d. l. non dubium, validum tamen irrevocabilem redderet, d. l. 1. secundum gl. Paul. & alios ibi.

§ Est igitur communis opinio cum gl. vt venditor vel emptor iurans etiam simpliciter stare contractui, non auditur

ex remedio huius l. Ex quo videtur nec necessario agnoscendum, non posse sustineri, quod tanquam diuersum vel pro limitatione notant aliqui, dicentes, quod non obstante iuramento possit venditor ita læsus agere simpliciter ad supplementum precij, quasi tunc non offendat iuramentum, cum non petat rescissionem contractus, sed restitutionem precij excedentis iustum, cuius limitationis citatur author Bald. in l. que sub conditione, §. 1. ff. de cond. instit. & ita Paul. & Ang. ibi, & prius Alber. (qui referri non solet) quam traditionem sequitur & commendat Felin. in cap. inter ceteras, col. fin. de rescript. Marcus Anton. Pauer post Aret. in §. 1. num. 22. Instit. de hered. insti. Ias. in l. vbi pactum, num. 3. C. de transf. et. extollit in proposito Ant. Burg. in d. ca. cum causa, num. 40. & cum Bald. est Catelian. Corta in memorab. verbo, alternatiua, & ita Socin. in l. si is, qui ducenta, §. vtrum, nu. 1. in princip. ff. de reb. dub. Casafador. decis. 1. de empt. & vend. Imo addebat Dec. in d. cap. inter ceteras, col. 3. num. 6. (male citans Cin.) hic 6. q. admittendum videri læsum agentem alternatiue: quasi nec tunc offendat iuramentum, cum præcise non agat ad rescissionem contractus: electioque maneat conuento, circa quam traditionem Bal. se inuoluit Cagn. hic, num. 96. & 99. Ego autem non dubito, commentitiam esse traditionem Bal. à tot insignibus viris probatam. nec minus reiiciendam esse, quam Dec. addidit: mirorque eos omnes non perpendere, eas traditiones non posse stare ad limitandum communem opinio. sed prorsus ei aduersari, nec locum eidem relinquere. Glo. enim Bar. & Dd. communiter hic & in d. cap. cum causa, & a ibi sæpe excludunt venditorem & emptorem iurantes: ex Bald. autem & Dec. admitteretur vterque non obstante iuramento per illam obliquam viam, contra regul. text. & Bar. in l. Sen. & Auertin. ff. ad l. falci. quod cum iudicio contra Bald. & Dec. aliter probat Couarr. à Leiu. in d. cap. quamuis 3. part. §. 4. num. 8. char. 127. col. 4. & seq. Qui igitur communem opinionem sequuti fuerint, non dubitent traditionem Bal. eam non limitare, sed omnino tollere: quod si imaginariam limitationem Bal. vel Dec. sequantur, certo sciant, se à communi opin. discessisse.

6 Limitatur à Bart. & alijs ea communis opinio, nisi iuramentum dolo vel metu extortum fuerit, ex verbis Authen. *sacramenta puberum, C. si aduer. ven.* quod longam tractationem exposcere videbatur, cum glo. celebri in Authen. *quod eis, C. de nup.* dum tradit ea, quæ iuramentum comitari debeant, quam ornat Bal. *in l. si ad excludendam, C. de reb. cred.* commendat Ang. *in §. equè si debitor. col. 4. Inst. de excep.* tradit Ias. *in §. item si quis postulante, ex num. 68.* & ibi Ludou. Gome. *col. fin. Institut. de actio.* Limitatur secundo ea communis conclusio, ne procedat in rustico & muliere, vt tradit Cag. *hic, nu. 99.* dicens, quod tunc non ligabit eos iuramentum, vel ad maiorem securitatem relaxabitur, citat Alex. & Dec. consulentes in simili circa tales personas iurantes: adde Ias. *cons. 133. lib. 4. Soci. nepo. cons. 144. l. 1.* adducitque text. notab. *in l. cum de indebito, ff. de probat.* quem non semel adduxi in præcedent. partibus, arguit etiam à præsumpta ignorantia talium personarum: quod posset multis confirmari, quorum aliqua breuiter retuli *supra 4. cap. 1. par. num. 29.* sed magis in terminis sic colligi videretur ex Bal. *hic, num. 7. & num. 12.* dum inquit, rusticum & mulierem non excludi à remedio huius l. licet expressim ei renunciauerint, facit quod cum Aret. notat Ias. *in l. si quis cum aliter, col. fin. num. 23. ff. de verb. obligat.* ad idem in iuramento alios citat Cagn. *in d. l. si quis maior. num. 39.* Et ita in terminis notauit Imol. *in cap. cum contingat,* quem sequitur Capi. *decis. 159. num. 22. & Corn. cons. 72. num. 7. lib. 3.* in id etiam conducit gloss. *c. cum causa, de emp. & vend.* Ego vellem, vt hæc limitatio à nemine improbaretur, habet enim æquitatem, occurritque fraudibus, quæ facile fieri possunt in eas ignaras personas: sed vereor, ne stricto iure corruat ea limitatio ex vi iurisiurandi: cum talis limitatio scripta non reperitur, & iura ipsum minorem à suo auxilio atatis excludant, nec rusticus & mulier in hoc articulo æquantur minoribus, quos specialiter excipit gl. nostra in sequent. membro, item Bald. *d. num. 12.* non repetit in iuramento æquiparationem, quam circa renunciationem tradiderat *num. 7.* Tandem contra eam limitationem vrget *d. l. 1. C. si ad ver. vend.* vbi læsus erat minor & miles, ex-

cluditur tamen vigore iuramenti: miles autem æquiparatur rustico & mulieri quoad iuris ignorantiam, *d. l. cum de indebito.*

7 Limitant tertio plurimi eandem communem opinionem, ne procedat, quando iurans manet læsus multo plus vltra dimidiam: quam læsionem solent Dd. appellare enormissimam, quæ autem parum excedit dimidiam partem iusti precij, simpliciter appellant enormem: ita specificè Cagn. *hic, nume. 100. in fine,* & genericè idem, *num. 88. & in d. l. si quis maior, num. 36.* & late Ias. *consil. 133. lib. 4. & Cur. Iun. cons. 141. numer. 5.* vbi dicunt communem, & Aymo. *cons. 221. in fin.* & in his terminis ad l. nostram tradit Capi. *decisio. 159.* quod in q. transactionis notant plures, quos retuli *sup. in ca. q. 1. par. cap. 4. numer. 26.* & ita in terminis in læsione enormissima iudicauit Rota, vt tradit Chass. *d. decis. 1. de emp. & vend.* & Granatense prætorium, vt tradit Couarru. *lib. 2. resol. c. 4. numer. 5.* in simili generaliter sunt innumera consilia Dd. vtriusque iuris mire variantium, an decisio *d. Authen. sacramenta puberum, & d. c. cum contingat, & c. quamuis pactum,* procedat, quando non tantum enormis, sed enormissima læsio contingit, de quo latius & melius fortasse, quam alibi agit Couar. *in d. c. quamuis pactum, 3. part. §. vlt.* vbi curiose refert & resoluit.

Sed omisis alijs, in hoc specialiter videtur receptius ex proxime relatis, non obstare iuramentum venditori vel emptori, enormissime læso, scilicet multo plus supra dimidiam, in quo retineo quod dixi in eadem traditione Dd. in q. transactionis, eam opinionem maxima æquitate foueri, sed ius scriptum repugnare videri: nullibi enim talis distinctio traditur, nec in vlla iuris parte maior læsio expressa fuit ad rescissionem, quam in hac l. sic etiam res obscura tenebrosior redderetur, si spectandum esset, an læsio excedat dimidiam: deinde an multum, an parum supra dimidiam: dum autem scriben. in id adducunt tex. *in l. si superstite, C. de sol.* videnda sunt, quæ ad eam l. explicandam tradidi *supra d. c. 4. 1. part. in q. transactionis:* & ibi dictis addendum est, quod eam l. notat Socin. *cons. 20. nu. 6. in fi. l. 3.*

8 Nec mihi vnquam placuit multorum differentia inter enormem & enormissimam læsionem, quia iure non probatur, tum quia ex hac l. satis potest appellari *enormissima*, quæ dimidiam excedit, quod etiam suadetur ex *l. domū*, ff. de *contrah. empt.* Vnde ad impetrandam relaxationem à iuramento, sat iusta causa videtur cum læsio est supra dimidiam, non vt directo, & absque relaxatione quis audiatur: hac media, vt tutiori via retenta inter magnas Dd. varietates. Plures enim distinguunt inter enormem & enormissimam, alij in enormissima, seu longe ultra dimidiam non requirunt relaxationem, in enormi, seu quæ parum excedit, dimidiam requirunt: alij, quibus magis accedo, in omni læsione liberationem à vinculo iuramenti exigunt, quæ varietas colligitur ex relatis à Cagnol. *hic*, numer. 87. & 88. & num. 109. & seq. ab eod. in *d. l. si quis maior*, numer. 36. Tho. de *decis.* 66. numer. 19. & 50. Late Afflict. *decis.* 322. & latius Capit. *decis.* 15. late Panor. in *ca. cum contingat*, num. 21. & 23. Feli. in *c. in patientia*, num. 8. & ibi Dec. num. 36. de *proba.* Alex. *conf.* 125. lib. 1. Soci. *consil.* 115. nu. 6. lib. 1. Dec. *conf.* 18. & *conf.* 203. nu. 6. & *conf.* 379. col. fin. vbi addit Deci. magis communem esse opin. vt ob enormiss. læsionem iurans audiatur absque relaxatione, quod etiam tradit Chaff. *conf.* v. Io. de Amic. *conf.* 3. num. 42. Bolog. *conf.* 44. & plures citati à Cag. *hic*, num. 88. & 9. & Chaff. in *consue. Burg.* 7. & 12. nu. 37. *char.* 273. latius las. plures referens & hanc communem asserens *conf.* 133. num. 8. li. 4. Sed tutius est vt relaxatio petatur, nec aliter audiatur læsus, vt colligitur ex Pan. & in *d. c. cum contingat*, & ex multis consilijs Cornei male relati à Chaff. vbi supra, colligitur ex las. *l. conf.* ex Iacobin. in *auth. sacramenta puerum*, ad fin. & plures relati à Paris. *conf.* 45. num. 52. lib. 1. vbi hanc dicit communem opi. & colligitur ab eod. *conf.* 99. num. 25. eod. li. Ipse ramen cum præced magis sentit *conf.* 75. col. 2. li. 3. & absolutionem prius petendam tradit Silua *conf.* 13. nec aliter extra Rot. sentit Chassa. in *d. decis.* & ita longo vsu obseruatum colligitur ex Afflict. *d. decis.* nu. 11. In terminis nostræ q. facilius audietur læsus non obstante iuramento, quia erat læsio de præsentis ex tempore contractus, non ita in casu *d. c. quamuis pa-*

rum, quando renunciatur hereditas non delata, sed in futurum deferenda, tunc enim licet Dec. & plures *sup.* citati admittant filium vel filiam, non ita admittitur in praxi; contrariumque iudicari in senatu Paris. tradit Mol. ad *Alex. conf.* 29. n. 6. li. 3. licet non omnino id probet Couar. *d. loco.*

Secunda inspectio huius q. erat in 9 minoribus 25. annis, & tunc resoluit glo. ex tali promissione iurata, minores censendos iure maiorum, ad effectum, vt iuuari nequeant auxilio restitutionis, maneat tamen eis remedium huius l. & sic iuramentum in hoc proposito supplet ætatem, sed non tollit remedium maioribus competens, nisi expressim renunciatum fuerit auxilio ætatis & remedio læsionis: quæ resolutio recepta est ex Bart. numer. 10. Bal. numer. 12. Al. numer. 9. post Cin. 6. q. Sal. q. 11. Paul. numer. 15 & ita Ful. numer. 6. & communiter scribentes secundum Crem. ex n. 177. Cagn. ex num. 103. q. 9. gl. & Dd. in *d. c. cum causa*, & ibi Anto. Burg. num. 42. eandem dicit communem Pau. in *Auth. sacramenta puerum*, num. 20. & ibi Iacobin. num. 43. & las. nu. 55. & Aym. alios referens *conf.* 188. nu. 3. Couar. in *d. c. quamuis*, 3. part. §. vlt. num. 6. Alex. *conf.* 89. n. 11. lib. 2. Panor. *conf.* 31. lib. 2. Hiero. *conf.* seu. 127. nu. 7. & n. 15. Socin. *conf.* 48. in *fin.* lib. 4. And. Alcia. in *l. 1. §. si quis ita*, n. 50. ff. de *verb. obl.* Et cum hæc sit communis opinio in minore iurante, iam cauebis à Matth. Afflict. lib. 3. *feud. de pact. iur. fin. §. in g. 4. num. 3. fol. 125.* Et sic in minore fit distinctio, vt vides, secundum gl. & Dd. vtriusque iuris, vt ex renunciatione restitutionis & læsionis omni remedio excludatur minor; idque ex Barto. & alijs communiter intelligitur, non solum, quando expressim renunciat minor auxilio ætatis, & læsionis, sed etiam quando promittit, quod non contraueniet auxilio ætatis, nec ex alia causa: & ita Bar. *hic* num. 11. dicitque receptum Dec. *conf.* 403. col. 6. Aymo. alios referens *d. conf.* 188. n. 3. & Boer. *conf.* 30. num. 11. Panor. in *c. cum contingat*, nu. 23. de *iureiurand.* & ita intelligenda est *l. par. tit. 5. l. 56. in fin.* vbi nouissime Greg. Lup. refert & sequitur quod *supr.* ex multis traditum est in læsione enormissima. Aduertendumque est, quod *d. l. par. tit. 11.* in minore renunciante cu iuramento tan-

tantum loquitur, vbi renunciatio simplex est, ideoque inquit minorem tunc non excludi à remedio huius l. nec plus habet, quicquid eam aliter referat Co-
uarru. vbi *supra*.

10 Est autem nimis controuersum apud scriben. *an minor iurans excludatur à remedio restitutionis, vbi de eo certioratus non fuit?* Dinus enim *consil. 5.* per plures nec leues rationes verius & æquius probare conatur, minorem audiendum, nec ab auxilio ætatis remouendum, nisi constet de eo certioratum fuisse, quam opinionem defendit Cin. *hic 6. qu.* probauitque Ioan. Andr. quem refert Bald. *hic, numer. 12.* & Alber. *in d. auth. sacramenta puberum,* eamque probauit Cape. Tholos. *q. 49.* Eandem opinionem probarunt Sali. Butr. & non pauci, quos refert Alex. & latius Iaf. *num. 33. in l. sciendum, ff. de verb. oblig.* audacter Molin. *in 2. consil. Alexan.* itatim citandis. Sed contra Dinum constanter tenet Bart. *hic & alibi sæpe,* late Alexa. *consil. 27. numer. 3. lib. 1.* idem *consil. 122. numer. 2. cum seq. lib. 2.* Boer. *d. consil. 30. numer. 11.* concludentes cum Bart. non requiri talem certiorationem, & hanc dicit communem Paul. *in d. Auth. sacramenta puberum, numer. 10.* & ibi Iaf. *numer. 56.* & Fabia. *de emp. & vend. quest. 8. numer. 6.* Segura. *in l. filius fa. ff. de verb. oblig.* Cagn. *hic, numer. 107.* & ita practicari asserit Aufre. *in d. quest. Capel. & Socin. consil. 48. in fin. lib. 4.* & quam plures generice relati à Tiraq. *in princ. l. si vnquam, numer. 130.* Sed cum Din. quam plures etiam refert Tiraq. *in eod. loco, numer. 146.* adeo vt vix constet in tanta varietate, quæ sit receptior opi. Ego autem non dubito, stante *l. 1. & auth. sacramenta puberum, C. si aduersus venditi.* maximeque ex decisione iuris Pontificij circa obseruandum iuramentum, non posse recedi ab opinione Bar. Iura enim aperte eam vim tribuunt soli iuramento, nulla spectata certioratione minoris, cuius ignorantiam & imbecillitatem præsupponunt, plus tribuendo obseruationi iuramenti, quam fauori ætatis: nec eam restrictionem admittunt illa iura. Quæ obseruanda fore à iudicibus, quandiu à summis Pontificibus & Monarchis non mutantur, necessitatis est, iuxta *l. 1. C. de leg. l. prospexit, ff. qui & à quibus.* An autem à Republica sint ea iura, quæ ex iura-

mento excludunt minores & mulieres, filiosque & filias familias, aliasque personas fraudi obnoxias, perpendant sacra-
crati ac seculares principes, nostræ enim tenuitatis non est, in ipsorum constitutiones inuehi, quod in ea materia audacter fecit Cin. *ad d. Authen. & pra. pap. in forma libell. prodote.* grauius etiam Conna. *lib. 5. cap. 5. ad fin.*

11 Apud Hispanos autem lege regia *Ordin. lib. 3. titul. 1. l. 6.* & apud Lusitanos *Ordinat. lib. 4. tit. 3.* constitutum est, ne in regno vllus fiat contractus, in quo iuramentum interponatur, quod si fiat, nullius sit momenti, tabellioque scribens iuramentum officio priuetur, quas l. aliasve irritantes contractum iuratum, sunt qui putent non valere extraditis per Iaf. *in d. Authen. sacramenta ad fin.* & Alexan. *consil. 125. lib. 1.* Afflict. *lib. 3. con. Neapol. rub. 5. numer. 38.* Curt. sen. *consil. 43. Ruin. consil. 19+. lib. 1. & Chaff. consil. Burg. rub. 4. §. 7. fol. 165. col. 1.* Vital. *in tracta. claus. pag. 760. & 780. cum seq.* dubitat Fortun. *de ultimo fine iur. numer. 267.* Qua in re scriben. vbique adducere solent text. & gloss. *in l. adigere, §. fin. ff. de iure patrona.* text. & gloss. *in l. fina. ff. qui satisda. cog.* vbi iura ipsa ciuilia tollunt iuramentum: & gloss. colligit, eam legem habere vim Apostolici, & ita eam gloss. *d. §. fin.* extollit & explicat Ang. Aret. *in §. aque, col. 3. & seq. Instit. de mand. Iaf. in d. authen. sacramenta, num. 81.* Iaf. *in d. l. fin. numer. 23.* late Aufre. *in cle. 1. de offic. ordi. reg. 4. numer. 7. fol. 48.* Ego aduerto fragile, nec satis aptum esse argum. glo. & Dd. ex illis Iuribus & similibus: ipsi enim probare nuntur, an leges & consuetudines principum secularium possint tollere vim iuramenti, seu illud prohibere. Ratio autem dubitandi & negandi eam potestatem, est ex qualitate rei, quæ ad ius Canonicum, & Pontificiam potestatem spectat: quæ consideratio non vigeat apud conditores earum legum tam Ictor. quam principum, sub quibus illi floruerunt. Omnes enim Ethnici erant, & vtrumque gladium sibi vendicabant. Imo & nouiores Cæsares Catholicam fidem agnoscetes, nimium circa religionem & ecclesiasticas suas constitutiones extendebant, vt liquet ex primis titulis C. magisq; ex C. Theodoliano, nota Alcia. *in l.*

subemus, C. de sacros. eccles. temerarium autem esset in regno obijcere nullitate in constitutiones regias, cum à catholicis principibus promulgatae sint: prohibitumque, ne de earum validitate dubitetur, facit l. sacrilegij, C. de diuer. rescrip.

12 Ad quas constitutiones vtriusque Hispaniae, consuetudinemque Burgundiae, aliamque relatam à Chaff. & Afflict. vbi supra, nouam declarationem scripsit Segura in l. 1. §. si uxori, ff. de acquirend. possessio. vt procedant in contractibus per se validis de iure, non in ijs, quae absque iuramento non valent, vel facile rescindi possent. Eandem declarationem probat Ant. Gome. in lib. de contract. char. 106. col. 4. sub capit. de restit. min. b & Couarru. in dicto

b Vbi sic iudicatum testatur, sequitur nouissime Duennas reg. 335. n. 20. in fine. cap. quamuis pactum, 1. par. §. 3. numer. 8. & in simili id notat Guliel. in c. Raynuttius, verbo duas habens, numer. 247. pro qua opi. nihil allegatur, quod vrgeat, nec ad eam iure probandam facit pragmatica particularis Hispaniae, quam adducit Ioan. Lup. in repe. c. per vestras, §. vlt. numer. 30. sic ad idem posset colorate induci apud Lusitanos Ordinatio libr. 4. tit. 44. §. fin. quam aliqui expendere solebant. Sed bene considerata non probat, nec admittit iuramentum in contractibus reprobatis: tantumque refert, qualiter iure canonico possent validari: pro Segura etiam videretur posse induci text. in l. si quis libertatem, ff. de manum. test. sed nec ea probat, si recte expendatur.

Contra vero, magis vrget fundamenta prius in contrarium adducta à Segura: praecipue, quod etiam in contractibus inualidis viget eadem ratio dictae prohibitionis, vel timor perijurij, vel ne iurisdictione ob iuramentum deuoluatur ad forum ecclesiasticum, Alexan. cons. 63. n. 2. li. 3. Imo videtur, quod leges & consuetudines tunc magis tendunt ad vitandos eos contractus, qui iure comprobantur, & vigore iuramenti erant custodiendi. In quo principes illi prudenter subditis consulere, quod proprium regum munus ceteretur, l. optimam, C. de contrah. & commi. stip. cap. regum officium, 23. q. 5.

Ad easdem leges & quaestiones vtilis 13 articulus est, (quem in praxi agitatum vidi) an mentio fidei, vel bona fidei pro iuramento habeatur, vt irritet promissionem iuxta praedictas ll. Hispaniae? Et pro parte affirmatiua vrget tex. in c. ad aures, quod met. cau. ibi, iuramento, vel si de interposita, quae commendat Iason in §. item si quis postulante, numer. 54. In st. de actio. & ita colligunt Felin. num. 7. & alij in c. querelam, de iureiur. & Matth. Afflict. decis. 389. Sed melius tradit D. Couarru. in d. cap. quamuis, §. 2. 1. par. vers. 9. vbi cum Caiet. egregie resoluit, in dubio praesumendum, quod quis promittit per fidem humanam, qua nobiles, vel qui se tales iactant, suam fidem astringere solent. quae praesumptio iuuatur à consuetudine, iuncta l. semper in contractibus, 35. ff. de regul. iuris, quod cessaret, vbi quis fidem Christiani exprimet, cessabit etiam, vbi non simpliciter fides, sed bona fides exprimeretur: quia tunc verba magis referuntur ad veram & Catholicam fidem, quam ad particularem veritatem loquentis: tum quia in his terminis magis viget d. Ordin. à qua facile recedendum non est.

14 Ex praedictis ad quaest. glo. circa renunciationem cum iuramento liquet, difficillime posse tunc laeso succurri, ex quo non videtur sustineri posse, quod dixit Bal. quem refert & sequitur Afflict. decis. 80. numer. 6. dicens, posse iudices per capturam facere, vt partes, quibus taliter iuratum est, iuramentum remittant: sed id iuri contrarium videtur: nihil enim magis repugnans, quam violentia in iudice, l. meminerint, C. unde vi. Item remissio per vim non poterat effectum iuris sortiri, l. 1. cum seq. ff. quod met. cau. l. si per impressionem, C. eo. Probatur hoc magis, quia non potest iudicibus licere contra iura clara vim iuramenti abrogare, c. cum inferior de mai. & obed. possetque iuste replicare is, cui iuratum extitit, ius sibi quaesitum ex iuris sanctionibus, ideoque non videri dolo facere, cum iure suo vtitur secundum iuris regulam.

15 Ex glo. & recepta differentia inter iuramentum maioris & minoris patet, hoc casu in minore iurante facilius cessare remedium restitutionis, seu auxilium atatis, quam remedium commune ex hac l. quod cum alijs colligit Pau. Cast.

Cast. *hic*, numer. 15. rationem afferens ex illo vulgari, quod adduci solet *ex l. eius militis*, §. *militia missus*, ff. *de mil. test.* facilius, scilicet tollit remedium iuris specialis, quam communis: facit glo. nota. l. 2. §. 1. *verb. consensus*, ff. *de iud.* quod multis ornat Galia. *in rep. l. centurio*, ff. *de vulgar. & pup.* Sed in contrarium vrget gl. celebris & recepta *in l. postquam liti, verb. nulla*, C. *de pac.* vbi sublato omni remedio nō tollitur restitutio: sequuntur & commendant Dd. ibi, & las. *in l. eleganter*, nu. 8. ff. *de cond. ind.* extollitque eam Bal. *de pras. 1. par. 6. par. nu. 42.* ornat Aym. *consil. 201. num. 35.* non meminit Soc. *consil. 1. li. 2. num. 30. versi. & tenendo.* Idem Soc. *consil. 242. col. fin. lib. 2.* nec meminit d. glo. Hispanus Xuar. *in l. post rem iud. fol. 145. col. 1. & seq.* secundum priorem editionem, nec Tiraq. in eo lapsus, *de retract. lign. §. 35. glo. 4 numer. 41.* Est autem solida & notabilis resolutio ex mente Decij *in d. l. postquam liti*, vt glo. ibi procedat ex defectu intentionis: lex enim generaliter loquens excludendo, non videtur extendi ad minores vel similes, qui ex iusta causa excipi solent in iure, argum. glo. *in l. si quando*, C. *de silentia.* alias si ad potestatem spectes, facilius tollitur ius singulare, quam commune, *d. §. militia*, cum alijs, quæ contra d. gl. vrgeri viderentur, & cum Dec. tradit Gome. *in reg. de non tollen. iur. quasi. quest. 6.* quod in simili explicauit *in aut hen. nisi tricennale*, ad fin. C. *de bon. mat.*

16 Sed in hoc proposito minoris promittentis cum iuramento, quod non veniet aduersus contractum, in ea ratione labi videtur insignis Castr. Non enim tollitur restitutio & auxilium ætatis, quia debilius remedium sit, vt Cast. putabat. Nam si bene perpendas, potentior est restitutio, quam remedium huius l. cum in restitutione veniant fructus, non obstante titulo & bona fide, in actione autem ex causa læsionis non repetantur fructus & alia, quæ plene deduximus *inc. preced. numer. 11.* Item restitutio ob minorem læsionē datur, & sic in renunciatione minoris cum iuramento non censetur renunciatum restitutioni vt debiliori, sed magis (ex mente Bal. *num. 12.* Sal. *q. 11.* post Bar. & Cm.) eo quod contrahens cum minore vero similiter non aliunde timebit cum venire posse aduer-

sus contractū, nisi ex auxilio ætatis, cui iura sæpissime succurrunt. Idque suadet reg. *l. plenum*, §. *equity*, ff. *de usu & habi. l. ex militari*, ff. *de mil. test.* & ideo in tali renunciatione iuridicum fuit intelligere, quod præcipue renunciari intendebatur remedio ætatis, cuius timor magis præsens erat: atque ita hoc casu retorquetur ratio glo. *in d. l. postquam liti*, cum resolutione Dec. quod etiam sentiunt Bal. Sal. *hic*, dum circa gl. adducunt tex. *in l. 1. C. si maior fact.* in §. C. vbi maior confirmans alienationem rei suæ factam tempore minoris ætatis, censetur tantum remittere remedium, quod ex causa ætatis ei competeat: non remedium commune huius l. quod ibi expendant Albe. & Sali.

Ex qua resolutione nostræ gloss. & proxima explicatione apte & insigniter infertur, non posse sustineri, quod tradit Roma. *sing. 551.* vbi dicit, quod si quis promittat poenam, si minor impugnaverit actum, & minor petat in integrum restitutionem aduersus eum actum, non tenebitur promissor: ad quod adducit text. (quem extollit) *in l. 3. ff. rem rat. hab.* & ita cum Roman. tradit Galiaul. *in l. 4. §. Cato. numer. 75.* & Hormanot. Dec. *ibi, num. 373.* cum Roma. Tiraq. *in l. si vnquam. in fine, pag. pen. versic. & hanc*, arguens ex eo, quod rescisso principali contractu per restitutionem minoris, corruere etiam debeat promissio illa quasi accessoria, vbi alios adducit, maxime in simili consilium Ancha. quem refert & sequitur Soci. *consil. 215. lib. 2.* & Chaf. *in consue. Burgun. rub. 4. §. 5. numer. 52. char. 143.* Ego vero non dubito eos omnes perperam aduertisse, eorumque traditionem iuri contrariam esse: magis enim dicendum est stipulantem, seu contrahentem in ea specie sibi principaliter cauere voluisse aduersus restitutionem, quam magis timere verisimile erat, attentata qualitate personæ minoris, de cuius facto securum se reddere intendebat. Quod satis probatur ex glo. nostra cum recepta resolutione proxime explicata: probatur etiam, quia aliter maneret semper talis promissio nullius fere momenti, contra iuris regulas. Probat magis retorquendo argumentum Tiraq. incaute arguentis, quali de principali ad accessorium, cum in proposito contrarium iure

constitutum fit: nempe intercedentem pro minori non liberari, licet ipse minor per restitutionem actum rescindat, *l. in causa, 14. ff. de min. l. 1. C. d. fideius. mi.* Item cum illa promissio à tertio fiat, nõ censetur accessoria, vt fere in terminis tradit gl. recepta per text. *ibi, in l. si is, C. de præd. min.*

18 Nec obstat text. (à Roma. & alijs male adductus) *in d. leg. 3. ff. rem rat. hab.* ibi enim agens nomine minoris nihil promittebat circa conuentionem, vel causam principalem, sed tantum de rato cauebat: quæ cautio interponitur, cum de mandato dubitatur, iuxta tradita *in l. 1. C. de procur. idque tantum respicit ea cautio, vt conuentus securus reddatur, ne is, cuius nomine agitur, nullitatem postea obijciat ex defectu mandati. Quibus præsuppositis respondet IC. in ea l. promittentem sub ea forma non teneri, si minor postea in integrum restituatur, eo quod tunc promissor præstat, quod promisit. Non enim ex defectu mandati impugnatur id, quod ipse gessit nomine minoris, qui restitutionem impetrans potius asserere videtur cauentem de rato non falsum, sed verum procuratorem fuisse. Aliter enim restitutio necessaria non esset, ac proinde nihil succedit, ex quo promittens teneatur: quod plane colligitur ex glo. Bart. & Paul. *ibi: colligitur etiam ex Bart. magisque ex Alber. in l. minor, per textum ibi, ff. de euict. & tradit eleganter Aretin. consi. 100. num. 1. licet alibi nonnulli male percipiant gl. d. l. 3. inter quos Anch. in c. mandato, n. 4. de procur.**

19 Ex glo. & Dd. in ea q. minoris vendentis iurantis (si bene aduertas) satis colliges, minorem læsum in venditione duplex habere remedium, particulare restitutionis ex ætate, & commune ex hac l. si læsio fit ultra dimidiam. Si enim minor læsio fit, restitutio tantum seu auxilium solum ætatis competit. Ex quo infertur lapsum fuisse magnum Bar. *in l. 1. C. si aduer. fisc.* vulgari fundamento putans, minori læsio ultra dimidiam non posse dari restitutionem, cum habeat hoc remedium commune, ex reg. l. *in causa, la. 2. ff. de minor.* & cum Bart. Ang. *in d. l.* Contra Bar. vero est recepta opin. imo quod minor vel Ecclesia, licet vti possint remedio huius l. audiri tamen debeat per viam restitutionis, vt melius

probat Bald. *in d. l. 1. & ibi* Iacob. à San. Georgi. dicens ita communiter tenere modernos cum Bald. & ita contra Bart. bene aduertit Cagn. *hic, numer. 105.* qui omnes male cum Barto. citant glo. *in d. l. 1.* quæ magis videtur hoc sensisse, & ita secure Sali. *in l. si quidem, C. de præd. minor.* & Panor. (neminem pro, nec contra referens) *in cap. cum dilecti, numer. 5. de empt. & vend. secure* Gozad. *consil. 44. nume. 14.* Et ita receptum est, remedium huius l. non tollere restitutionem, vt (his non relatis) tradit Couarru. *lib. 1. resolu. cap. 3. numer. 11. vers. 3.* Ex quo liquebit male consuluisse Aymo. *cons. 151. numer. 6. & cons. 7. num. 2. & numer. 12.* dicens, quod præcise tunc agi debet ex remedio huius l. non restitutionis: in quo etiam labitur Cor. *cons. 72. num. 7. vers. nam si excederet.* Ad vulgare autem argumentum Bart. respondet Bald. & nemi- relato Panorm. vbi *supra*, quod hic plenius succurritur per restitutionem: ideoque tunc cessat argumentum ex d. regu. quod remedium commune tollit restitutionem, ex traditis ab eodem Bart. *in l. in prouinciali, ff. de nou. oper. nunci.* facit gl. *in l. fin. C. si aduers. rem iudic.* Socin. *consil. 177. lib. 2.* eleganter Panor. *in c. ex parte, de rescrip.* probaturque euidenter hæc conclusio, quia hæc l. generaliter, & noue condita in fauorem læsi, nihil mutat circa personas, vel causas, quibus antea restitutio concedebatur. iuxta reg. l. *præcipimus, C. de appellat.* quod etiam comprobatur ex traditis à Zas. *lib. 1. responsorum, cap. 20.* vbi ample ornat d. regu. l. *in causa*, circa concursum horum remediorum.

Circa minorem læsum in vendendo insignis est traditio gl. *in l. si quidem, C. de præd. min.* vbi inquit distinguendum fore, an minor lædatur in vendendo, cum non expediret vendere, & tunc per restitutionem præcise rem auocet, quod Bart. & omnes approbant, multa iura ita intelligentes. An vero lædatur in pretio, tunc inquit glo. electionem esse emptoris conuenti, vt suppleat iustum precium, vel rem restituat: quam distinctionem pro maiori parte sequitur Bart. *ibi, & in l. 1. C. si aduersus creditor.* vno tantum excepto, quod vbi læsio minoris fuerit in viliori pretio, Bar. inquit, quod restitutio erit ad precium, nec dat electionem emptori. Sa-

ri. Salic. autem *in d. l. siquidem*, omnino probat traditionem gl. afferens, ex equitate negandum non esse emptori eam electionem, ne compellatur rem habere pro precio, quo noluit: & ita cum glo. Bald. *ibi*. Idem vero quod Bar. *ibi* tradit idem Bar. *in l. si res*, §. primo, per text. *ibi*, ff. de iur. dot. vbi Fulgos. in totum sequitur distinctionem dict. glos. cum electione emptori danda: quia & text. *ibi* in tali læsione precij electionem viro tribuit, qui emptori comparatur. *l. quoties*, & *l. plerumque*, ff. de iur. dot. Nec Bart. aperte contradicit, licet de electione mentionem non faciat: ita etiam Iacobi. *ibi* dicens ita tenere Canonis. *in c. constitutus*, de *in integ. restit.* vbi Panor. expressim *ad fin.* & ita Alex. *in l. non interest*, C. quod met. cau. & tanquam receptum cum glo. tradit Gozadi. *consil. 44. numer. 12.* & num. 14. & Hispan. Xuar. *alleg. 21. col. fin.* vbi tamen solum Bart. sequitur, non facta mentione electionis emptori danda. Imo videtur sentire præcise tunc supplendum precium minori læso. Sed alij putant Bar. omnino cum glo. sentire, & ita Socin. dicens glo. magis communiter approbari *consil. 57. numer. 47. lib. 4.* quos non videtur percepisse Aymo. *consil. 7. numer. 2.* Et secundum prædicta consuluit Cuma. *consil. 180. ad fin.* & ita glo. *l. patri*, 28. §. 1. verbo, oportet, ff. de minor. & inde Bar. & prædicti omnes colligunt, modum libelli, adduntque nonnulli corruere libellum, si aliter formetur: ita audacter & quasi receptum tradit Aymo. *d. consil. 7. col. 1. ex ijs*, quæ de forma libelli in hac materia solent dicere Dd. per *ca. cum directi*, de *empi. & vend.*

21 Non defuere tamen ex antiquioribus, qui contra glo. tenuerint, afferentes quod minor læsus in precio per restitutionem rem præcise auocet, preciumque restituat, & ita Alber. *ibi* & Cin. post Richa. & cum Cin. ita tradit Paul. Castr. *in l. non interest*, numer. 4. C. quod met. cau. & in praxi ita iudicatum tradit Fulgos. *in d. l. si res*, §. 1. ff. de iure dot. & ita præcise not. Bald. *in l. C. si aduers. fisc.* Ego etiam magis puto, quod ita iudicabitur, omiſſa illa iſtricta differentia glo. & Bart. & hæc opinio videtur magis e mente iuris: nam iura agentia de minore restituendo ob læsionem in vendendo, indistincte loquuntur, semper

significando, per restitutionem præcise rem auocari. Et ita contra gl. & Bar. pro Richar. & Cin. fortissime videtur probare tex. *in l. quod si minor*, §. restitutio, & *l. patri*, §. item ex diuerso, ff. de minor. verba enim eorum iurium de læsione in vendendo, non minus exprimunt læsionem in precio, quam læsionem ob venditionem, cum vendere non expediebat. Idem sentit text. *in l. tutior*, 49. §. 1. & magis probat text. no. *in l. penult.* ff. de minor. vbi ex læsione indistincte distractio ipsa reuocatur. Idem fortissime & iudicio meo expressim probat text. *in c. 1. de in integ. restit.* vbi summus Pontifex agit de alienatione rei ecclesiasticæ, in qua inquit interuenisse læsionem ex modicitate precij: deinde respondet, quod ad exemplum minoris res distracta per restitutionem auocabitur. Expressa igitur videtur decisio illius text. quicquid inuoluat Panorm. post gl. *in d. c. constitutus*, *ad fin. eod. tit.* Et in hunc sensum accipi potest text. *in l. si sine*, 33. §. interposito, ff. de adm. tuto. Ibi enim agitur de minor. restituendo ad rescindendam venditionem, & secure respondetur, rem ipsam restitui cognita fraude: quæ verba non minus referuntur ad læsionem in precio, quam ad actum vendendi, quando non expediebat vendere: Denique omnem casum restitutionis indistincte exprimere videntur, ex quibus veriorē arbitror hanc opi. cōtra magis communem, nec in praxi vidi, nec audiui obseruari distinctionem gl.

In hunc sensum etiam videtur accipiendus text. *in d. l. non interest*, C. quod met. cau. Gl. enim & communiter scriben. intelligunt in ea l. duas esse partes diuersum ius continentes, in prima agi de compulsio per metum ad vendendum, cum vendere nolebat, in secunda de compulsio vendere pro minori precio: in prima agnoscunt omnes, remedium dari ad rescindendam totam venditionem: in secunda putant tanquam diuersum statui non rescindendam fore distractionem, sed supplendum iustum precium, secundum Bart. Pau. & Alex. & alios *ibi*. Ego vero ex iuribus de minore læso agentibus proxime adductis, intelligo idem dicendum in alienatione per metum: vt sic compulsus possit agere ad rescindendam prorsus venditionem, & res sibi præcise restitui de-

beat: quod suadet iuridica ratione, ne metū passus inuitus videat rem suam penes eum, qui vim intulit. Suadet etiā, quia non parum lucraretur vim inferens, tandem inuito venditore rem retineret, licet iustum precium ei suppleret, argu. *l. si cui fundus. ff. de leg. 2.* Item ex communi declaratione illius *l. maxima fraudibus via aperiretur.* Potens enim & facinorosus spectaret tempus, quo aliquis vendere velit, in idque illum verbis alliciat, & postea vim adhibeat, sciens rem non esse auocandam, quod perniciosum Reip. esset. Nec in his parum attendi debet interesse voluntatis ad rescindendum actum in poenam dolosi, seu vim inferentis, quod videtur sensisse glo. *in d. l. non interest, verbo, ab alio, & verbo, maiore,* nec tex. ibi villo modo contrarium sentit: imo in fine magis hunc sensum probat, cum inquit, improbe factum in pristinum statum reponi debere, vt non tantum de precio supplendo, sed de tota alienatione reuocanda sentiat. Estque mihi verosimilius, quod *in d. l. non fit differētia facti,* nec iuris inter primam partem & secundam contra gl. & omnes *ibi,* sed potius, quod secunda pars affertur in exemplum primæ.

23 Qua opinione retenta, non obstat argu. Bart. & Sali. & Panormi. & aliorum pro gloss. arguentium ex regula restitutionis, vt resarciat id, in quo fuit læsio: replicatur enim cum Richar. & Cinò, quod iura in proposito magis iubent, vt totum negotium reponatur in pristinum statum, quæ repositio verius & proprius fieri dicitur, cum omnino rescinditur alienatio, & res minori vel metum passo restituitur, & ita euidenter probat IC. *in d. §. restitutio, l. quod si min. & l. pen. ff. de min. & d. cap. 1. de in integr. restit.* Nec obstat tex. (quo mouetur glo. & Bart.) *in d. l. si res, §. 1. ff. de iure dot.* ibi namque singulare ius est in causā dotis: nec id refugium dicitur. Est enim verum & receptū, vt plene deduxi *in 1. capit. 1. par. & in 4. cap. d. par. numer. 33. ad fin.* quo præsupposito, aduerto, quod eo casu ius dedit electionem marito, an velit supplere precium, an restituere rem: quæ electio non datur conuento à minori, petente restitutionem. imo præcisè iuretur, vt alienatio rescindatur, omniaque in pri-

stinum statum reponatur Magis vero ipsa electio datur minori læsio, vt tradit Igneus *in l. dudum, num. 68. C. de contr. emp.* In eo autem text. datur electio viro, quia de rigore iuris, maxime eo tempore, ex læsione in precio nullum remedium dabatur. Et ita cessat argu. illius tex. quod decepti videntur tot insignes Dd. cum gl. & consequenter idem tex. multo minus adduci debuit à Bart. Alex. & alijs *ad d. l. non interest. C. quod met. cau.* Non enim aduertunt, quod *in d. §. 1. l. si res,* electio datur viro, quia non erat in eo culpa, nec de iure competeat eo casu villo remedium: at *in d. l. non interest,* ingens erat culpa metū inferentis, *l. extar, ff. quod met. cau.* & in eum actio dabatur iure communi, & sic non erat villo modo danda electio metum inferenti, cum id fauor sit, iuxta *l. nostram, & d. l. si res, §. 1. & l. 1. §. si quis in fraudem, ff. si quid in frau. patro.* Nemo autem ambigit, non esse fauendum vim inferenti, quæ omnia fortasse veriora sunt, nec alibi explicata.

In eadem materia minoris læsi in vendendo magna inest difficultas male hucusque explicata: iura enim varie loquuntur: Dd. vero sibi non constant. Nam IC. *in l. patri, 28. §. item ex diuerso, ff. de minor.* inquit, quod minor venditionem rescindens per restitutionem rem cum fructibus auocet, preciumque restituat, quatenus locupletior ex pecunia factus sit. Tex. etiam *in l. unica, C. de reputatio.* inquit, minorem restitutum restituere teneri, quicquid ad eum peruenerit: & ita videntur ea iura requirere, quod emptor probet precium versum fuisse in vtilitatem minoris. Tex. autem *in l. quod si minor, §. restitutio, ff. de min.* regulariter obligare videtur minorem, vt precium emptori restituat, cum aduersus venditionem restituitur. Tex. vero *in l. si sine, 33. §. interposito, ff. de admin. tutor.* inquit minorem cum curatore vendidisse, posteaque agnita fraude in integrum restitutum fuisse, & videtur releuare minorem à restitutione precij, nisi probetur illud versum in eius vtilitatem. Sic etiam accipi potest *d. l. unica, C. de reputati.* ibi, *in lucro,* & ibi, *ad eum peruenerit,* maxime iuncta regu. *l. si pro patre §. versum, ff. de in rem verso.* Et ita dici posset, text. *in d. §. restitutio,* intelligendum fore ex prædictis iuribus clarius loquentibus: quam conclu-

clusionem secure colligit *Cuma. in dict. §. interposito*, notans ex litera, quod emptor probare debeat precium versum in utilitatem minoris, quando minor aduersus venditionem restituitur: nihil tamen pro, nec contra affert *Cuma.* qui meminisse potuit, contrarium receptum videri ex glo. *Bart. & alijs, in l. praeiorum, C. de praedijs mino.* dum ad id distinguunt inter nullitatem & restitutionem, vt *inf. proxime.* Huius vero communis opinionis non immemor *Fulg. in l. t. ver. occurrebat, C. si aduersus credit.* aperte concludit etiam in restitutione non teneri minorem precium emptori restituere; nisi emptor probet, illud versum fuisse in utilitatem minoris.

25 Glo. autem *in d. l. praeiorum, de praed. mino.* (vt dixi) aperte distinguit inter restitutionem & nullitatem, vt quando minor restituitur aduersus venditionem, non releuetur à restitutione precij, nisi probet illud male perditum, vel inutiliter consumptum, & ita *Bart. & communiter Dd.* ibi, ad quam opinionem circa onus probandi se refert glo. *in d. §. interpositio, verb. probetur,* & ibi *Bar.* Diuersum autem volunt glo. *Bart. & alij* in nullitate, quando scilicet res minoris distracta fuit sine decreto, & solennitate: vt tunc emptori incumbat onus probandi precium versum fuisse in utilitatem minoris: quod in nullitate satis probat text. *ibi, & in l. si praedum, versic. emptor, eod. tit. & in l. pen. §. fin. ff. de reb. eor.* eamque resolutionem & differentiam vt receptam tradit *Ias. in l. nam postea, §. si minor. num. 21. ff. de iure iur.* commendans glo. *d. l. praeiorum,* & ita *Soci. conf. 115. col. fin. lib. 1. & Riminal. in §. fin. numer. 61. Instit. quib. alie. lic.* Vides igitur *gl. & Dd.* communiter distinguere inter nullitatem & restitutionem, vt in hac minor probet, precium non fuisse versum: in illa probet emptor, precium versum fuisse in utilitatem minoris. Vides etiam *Cuma. & Fulg.* non relatos, secure in restitutione idem probare, quod *Dd.* tradunt in nullitate. Sic ad singularem opinionem contra glo. & *Dd.* resoluit *Molin. in lib. de vsur. q. 37. nu. 28;* dicens, non esse differentiam (circa onus probandi precium versum, vel perditum) inter nullitatem & restitutionem. id tamen dicit *Molin.* ad diuersum finem, magis in fauorem emptoris,

cum vterque *Raphael* id dixerint in fauorem minoris.

26 Non leuis igitur difficultas, varietasque apparet in hoc frequentissimo articulo. In quo aduerto in primis, non videri tutam rationem differentiae, quam sentit *gl. & cum ea Bart. & Dd.* communiter *in d. l. praeiorum,* dum aiunt, quod in nullitate emptor censetur agere, quoad precium, quod sibi restitui vult: in restitutione autem minor in totum agit, ac proinde vnusquisque probare debeat fundamentum suae intentionis: quod receptissimum inquit *Rimi. in diloco.* Sed ea ratio corruere videtur in vtroque membro; si consideres, in restitutione minorem agere ad sui commodum: fundamentumque suae intentionis solum esse probare, quod viliori precio venderit; vel, quod non expediebat vendere: vnde cum alterum eorum probauerit, iam satisfacit iuris regulae, *l. 2. ff. de probat.* & consequenter ea regula iam non videtur onerare ipsum minorem, sed emptorem. Sic in nullitate non videtur solida ratio *gl. & Dd.* quia emptor eidem iuris regulae circa onus probandi satisfacere videtur probando precium semel ad minorem & curatorem peruenisse: maxime secundum opinionem *Ang. in l. vtrum, ff. de petit. hered.* de qua plene diximus *in c. prac. ex numer. 64:* Potest etiam contra glo. & *Dd.* in membro restitutionis considerari, quod fortasse minor vendidit, preciumque accepit, nec rem adhuc tradidit, vt saepe contingit. In quibus terminis, si venditio valuit, minor sola restitutione iuari potest: emptor autem in causa actor erit, quia precium dedit, nec rem habet; & consequenter non videtur magis, vel minus fauendum minori ad hunc effectum in nullitate, quam in restitutione; contra glo. *Bart. & omnes in d. l. praeiorum,* & alios, vbi *supra.* pro vtroque *Rapha. Imo.* & in restitutione non semel succurritur amplius minori, quam per viam nullitatis, vt aduertit *Panorm. in cap. ad nostram, numer. 8. de rebus ecclesiae.* Aduerto item contra glo. *in d. l. praeiorum,* male ab ea quoad restitutionem citari text. *in d. l. parri, §. item ex diuerso, ff. de minor.* ibi enim *IC.* non obscure sentit, onus probandi tunc non minori, sed emptori incumbere: melius autem adduxisset text. *in d. l. quod si minor. §. restituitio*

tutio, vt *supra* admonuimus.

27 Aduerto etiam in ea re non sibi constare Dd. si cum iudicio legantur: nam Bart. qui eandem differentiam inter nullitatem & restitutionem maxime sequitur *in d. l. prediorum*, contrarium in effectu probat *in l. 1. C. si aduer. cred.* & cum eo communiter scriben. dum inquit, quod si minor restitutionem petens probauerit, se læsum in vendendo, emptor probare debet precium versus fuisse in utilitatem minoris: & ita Bald. *ibi numer. 5.* Salice. *num. 3.* idemque tradidisse Iacob. But. inquit Paul. *ibi in fin.* & ita tanquam receptum tradit Iacob. *ibi numer. 6.* & ita Alber. *in d. l. 1. C. si aduersus credit.* referens ex Butric. eandem doctrinam Bart. & ita intelligunt tex. *in d. l. patri, §. item ex diuerso.* Videbis etiam apud Bar. & Alberi. & prædictos, quod minor non tenebitur probare aliquid circa precium non versus in eius utilitatem, nisi quando allegat læsionem ex eo tantum, quod precium amiserit, non vero quando allegat læsionem in vendendo. Secundum quam resolutionem agnosces in effectu scribentes concludere, quod in restitutione aduersus venditionem, minore probante, se læsum in vendendo, vel in viliori precio, iam emptor probare debeat precium à se datum, versus fuisse in utilitatem minoris: & ita non manebit contra communem, sed in effectu secundum eam, id quod in proposito tradit Fulgos. *in d. l. 1.* Vnde ex Bart. Bal. Salic. Alberic. Fulgos. Paul. Iacob. post Butri. *in l. 1. C. si aduer. cred.* & ex Cuman. *in d. §. interpositio*, dices receptius esse, vt emptori incumbat onus probandi precium versus fuisse in utilitatem minoris, restitutionem ex læsione obtinentis, quod etiam secure vt receptum tradit Paul. *in l. unica, nume. 1. 3. C. de reprobatio.* Mirum tamen est, nullum ex ijs aduertere in contrarium nimis vrgere text. *in d. §. restitutio, l. quod si minor*, vbi IC. regulariter emptori fauet, vt precium tibi restituatur: maxime cum excipit causam emptoris soluentis adolescenti, quem sciebat pecuniam perditurum. Quapropter recte superius diximus, iura in hoc varie loqui: & Dd. magis variare.

28 Vnde ad *d. §. restitutio*, responderi pos-

set, vt *supra* diximus, *numer. 24.* vel aliter, quod ibi soluit emptor, non solum minori, sed cum autoritate curatoris: quo casu magis excusatur, quam si cum solo minore gerat, vt in alio articulo notat Bal. *hic numer. 12. vers. potest.* & colligitur ex *l. clarum, C. de auto. pra.* Secus, si solum minori soluat: & ita procedat text. *in d. §. item ex diuerso, l. patri.* nam tunc videtur vigere ratio *d. §. restitutio*, quod emptor scire debuerit, minorem perditurum, vt sentit glo. *in d. §. restitutio.* Sic etiam magis succurreretur emptori, quando soluerit minori industrioso, & rem suam bene administranti, vt colligitur ex Alber. *in d. l. 2. numer. 2. C. si aduer. cre.* Paul. *in d. l. unica, num. 3. C. de rep. Iacobi. in d. l. 1. in fin. C. si aduer. cred.* & ita saluabitur, quod vt nouum tradit Molin. *in d. lib. de usur. q. 37. numer. 285. vers. alioquin.* concludunt notata *in l. 1. C. qui & aduer. quos.* Dum autem *supra* diximus minorem posse restituere, non solum quando læsus fuit in vendendo vel precio, sed etiam quia pecuniam solutam perdidit, id cum iudicio intelligas, quando emptor fuit in aliqua culpa non soluendo cum omni iuridica solennitate: alias ex casu vel culpa alterius non daretur restitutio in emptorem, vt recte tradit Bar. *in d. l. sine, §. interposito, ad fin. ff. de administ. tuto.* quo non citato idem probat Molin. *in d. q. facit reg. l. verum, §. sciendum, ff. de mino.*

Ex prædictis & ex clara litera *d. l. prediorum, C. de prædi. min.* euidentissime apparet, sustineri non posse, quod contra glo. Bar. & scriben. non tantum tentauit, sed etiam asseruit Molin. *in d. l. de usur. d. q. 37. numer. 285. gloss. enim & Dd. verissime agnoscunt, quod vbi res minoris distrahitur ab eque decreto, & ita minor ex nullitate rem auocat, ita demum emptor ab eo precium recuperabit, si illud probet, versus fuisse in utilitatem minoris.* Molin. autem audacter contendit, id esse intelligendum, quando emptor non solum precium, sed etiam vfuras ex eo prætendit: quod si precium tantum velit, non teneatur probare illud versus in minoris utilitatem, quod etiam sentit Alciat. *in d. l. certi conditio, §. quoniam, num. 11.* dum citat. *d. l.* At hoc non est interpretari, sed directim contra illa iura loqui, scilicet *d. l. prediorum, & l. si prædium, C. de ed. & l. pen. §. si ff. de reb. cor. & l. si sine, §. interpositio, ff. de ad-*

de *admin. tuto.* & sic non est in hoc recedendum à communi, maxime attento eo, quod *proxime, num. 27.* probauimus in restitutione. Cum iudicio tamen colliges ex superiorib. non sibi constare scriben in hac materia, nec efficaciam habere rationes glo. & Dd. in *d. l. pradio-*

30 Ex quibus necessario agendum est de intellectu, *d. l. i. & tit. C. si aduer. cred.* cum Bar. & omnes post gloss. ex ea *l. & tit.* fundamentum sumant ad præcedentia, quæ sine hoc non constarent. Imper. in *d. l. i. creditorem minoris* ita alloquitur: *Cum profitearis cum minore 25. annis te contraxisse, nec doceri potuisse prætorum, ex eo contractu minorem locupletiorum esse factum, intelligis eum merito integrum restitutum.* Hoc in effectu habet *d. l. i.* cui annectitur *l. 2.* in qua Imperator alloquitur minorem, & refert pecuniam ab eo fœnori acceptam, in quo sicut in præced. respondet, minorem restituendum, nisi probetur pecuniam versam fuisse in rem minoris: glo. in *d. l. i.* refert antiquiores nimis vacillantes circa intellectum *l. & tituli.* principaliter opposites *d. tex. in l. nam postea, §. si minor, ff. de iureiur.* vbi IC. tradit minori incumbere onus probandi se læsum, quod etiam alijs iuribus habetur. Nec minor difficultas resultare videtur ex ijs; quæ dicta sunt in præced. cap. ad opinionem Angel. in *l. utrum, ff. de peti. here. ex numer. 64. cum multis seq.* Augetur mihi difficultas speciatim ad *d. l. i.* ex eo, quod ibi simpliciter fit mentio de contrahente cum minore, nec aperitur, quod fuerit causa mutui, & sic potuit esse ex diuersa causa: vt ita reddatur dubia communis interpretatio, de qua statim. Item, si causa esset venditionis, in qua minor læsus fuisset, magis obstaret textus in *d. §. restitutio, l. quod si minor;* vbi quoad precium restituendum emptori, regulariter magis ei fauetur absque onere probandi pecuniam versam in vtilitatem minoris: & ita maior videtur difficultas *d. l. i. & tit.* quam eam fortasse expresserint Dd. illud vero agnoscendum videtur ex *d. l. i.* non tantum vbi contractus minoris fuit nullus, sed & vbi minor restituitur, onus probandi pecuniam versam in eius vtilitatem, aduersario incumbere contra gl. & Dd. in *d. l. pradio-*

rum, pro eisdem alibi male sibi constantibus, vt deduxi *proxime, num. 27.*

In ea difficultate omisis alijs solutionibus, resoluit glo. quod *d. l. i. & tit. C. si aduer. cred.* specialiter intelligatur in creditore sub vsuris mutuata: vt diuersum sit in alio creditore non fœneratio, & ita Cin. Bart. Bal. Alberi. Paul Ang. & communiter Dd. secundum Fulg. & Iacobi. ibi, Alex. in *l. ciuitas, numer. 11. ff. si cer. peti.* Dec. in *l. singularia, num. 21. ff. eod.* Ripa in *l. si is, qui bona, numer. 12. ff. de pig. Soci. consil. 115. nu. 26. lib. 1. Iaf. in l. nam postea, §. si minor, nume. 21. ff. de iureiur.* Afflict. *lib. 2. constitut. rub. 3. numer. 20.* Mauritius (quem olim vidi) in tract. *restitut. cap. 221. & seq.* idque à Dd. receptissimū esse tradit Molin. *dict. quest. 37.* de cuius opinione statim agemus. Sed quantum hoc receptum sit apud scriben. non pauci contradicunt, intelligentes *dict. l. i. & tit.* etiam in creditore sine vsuris, & ita Sal. *bi numer. 3. vers. quaro,* vbi tamen male refert Dd. ita tenere contra gloss. cum Dd. aperte in eo sequantur glo. Et ita generaliter eam *l. & tit.* in quocumque creditore intelligit Imol. in *c. 1. col. 7. de depo. vers. sediuxta,* cum Inno. contra plures ad mutuum factum prælato, vel ministris ecclesiæ, & his non relatis, ita intelligit Curt. in *d. l. nam postea, col. fin. num. 7. ff. de iureiur.* ponderans Mathasil. *not. 58.* vbi indistincte de omni mutuo intelligit, & commendat *d. l. & ita in omni mutuo secure intelligit Ioan. Plat. in l. prima, vers. hoc autem, C. de vende. reb. ciu.* Sic etiam Alci. (neminem referens) in *l. ciuitas, numer. 16. ff. si certum peti.* & Molin. ad diuersam opinionem in *d. lib. de commerc. quest. 37. numer. 280.* Sed ipse hoc dicit fauendo creditori, contendens nihil referre, an gratis, an sub fœnore mutuetur: respondens ad *d. l. i. & 2.* eo modo, de quo statim: Alij vero generaliter eam *l.* intelligentes, concludunt pro minori, vel ecclesia, vel Repub. vt in mutuo etiam gratis, incumbat creditori onus probandi pecuniam versam fuisse in vtilitatem minoris, & similibus: ideoque dixi intellectum Molin. tendere ad singularem opinionem, non tamen nouus est in se; licet ipse neminem pro eo adducat.

Ego à primis annis studij mei in iure civili semper existimaui, non esse veram

communem interpretationē d. l. i. posteaque in progressum studij gaudebam apud graues authores proxime citatos, videre d. l. generaliter intelligi in omni creditore & maiori deliberatione cum intellectum verissimum puto. Hoc autem suadetur ex rubri. generaliter scripta de creditore, & sic de omni, iuxta l. si pluribus, & ibi Bart. ff. de leg. 2. l. si seruitus, ff. de serui. vrb. prad. Eadem inductio similiter fit ad literam dict. l. i. quę indistincte loquitur de contrahente: roboratur etiam ex l. sequent. dum loquitur de creditore sub fœnore: vt credi debeat, alium fuisse casum l. i. ne incontinenti detur magna superfluitas. Eadem interpretatio magis suadetur, quia tempore illarum legum non reprobabatur fœnus, & consequenter non erat, cur talis creditor, vt odiosus excluderetur, l. eos, C. de usur. Probatur vero magis ex text. in dict. §. restitutio, l. quod si minor, vbi IC. distinguit inter pecuniam solutam minori ex venditione, & pecuniam ei mutuo datam, nō obscure requires generaliter in hac, vt creditor probet eam versam in minoris vtilitatem, ad quem text. magis aduertere debuerunt scriben. maxime Imo. & Plat. proxime citati num. preced. Probari efficaciter videt, vt eadem opinio & interpretatio, si negotium cum iudicio ex omni parte consideretur: finge enim minorem sine curatore, tunc si pecunia ei mutuo detur, obligatur minor, sed restitutio priuilegiata ei conceditur, & negari actionem aduersus eum dicebat IC. in l. patri, §. i. & ibi glossi. ff. de minor. Si minor curatorem habet, & sine eius authoritate contrahit, non obligatur, nec actio contra eum datur, l. tertia, C. de in integrum restitut. Si cum eodem curatore, non ideo minus restituitur, l. i. & 2. & sequent. C. si tut. vel cur. interne. Si curatori nomine minoris mutuetur, non aliter actio in minorem datur, nisi quatenus pecunia versa probetur in re minoris, l. si in rem, C. quand. ex fact. tuto. Atque ita omni casu probari videtur hæc interpretatio & conclusio ad d. l. i. C. si aduer. cred.

33 Ex præcedentibus satis probatur d. l. i. & tit. C. si aduer. cred. generaliter procedere in omni creditore ex causa mutui, non tantum in fœneratio: vt creditor probare debeat, pecuniam ver-

sam fuisse in vtilitatem minoris, & ita in mutuo probat tex. in dict. §. restitutio, l. quod si minor. Ex quibus colligitur non obstare tex. ind. §. si minor, l. nam & postea, de quo opponebant gl. & Dd. Ibi enim particularis casus traditur, cui ratio tex. congruit, vt videbis apud Fulgo. in dict. l. i. ad fin. inde comperies (si cum iudicio aduertat) non constare oppositionem, nec responsiones Dd. ex d. l. i. ad d. §. si minor. imo solutiones alio tendunt. Ex traditis etiam superius agnoscent cordati, grandem difficultatem in eo articulo minoris vendentis cum solennitate, vt cesset d. l. pradiorum, C. de prad. minutamen, vt ex læsione vendendi, cum non expediret, vel ex viliori precio minor restituatur: tunc enim si inspiciatur resolutio gl. & Dd. in d. l. pradiorum, videretur dicendum, quod minor restitutionem petens, teneretur probare, pecuniam perdidisse, idque videri posset receptum ex supra dictis, numer. 25. & 26. Sed ex eisdem, Bart. Bald. & alijs in d. l. i. C. si aduer. cred. & ex Paul. in d. l. unica, nu. 3. C. de reputat. aperte colligitur contrarium. Imo quod, minore probante se læsum in contractu, emptor non possit pecuniam a se datam repetere, nisi probet eam versam in minoris vtilitatem, quod nimis iuuatur ex l. si sine, §. interposito, ff. de administr. tutor. secundum quam sententiam noue & vere ampliabitur tex. in d. l. i. C. si aduer. cred. vt non solum procedat in creditore ex causa mutui, sed etiam in emptore prætendente pecuniam quam dedit pro re minoris, ex læsione restitutionem obtinentis: & ita notabiliter amplientur iura superius adducta de venditione rei minoris absque solennitate, quibus cauetur, onus probandi pecuniam versam incumbere emptori. Igitur vt emptor sibi caueat, debet soluere cum authoritate & iussu iudicis authorantis ipsam venditionem: iuxta reg. l. ait prætor. §. permittitur, ff. de minor.

34 Ex eisdem infertur (si cum iudicio aduertat) secum pugnare Molin. in dict. lib. de commer. q. 37. ipse enim nu. 280. recte dixerat, d. l. i. & tit. C. si aduer. cred. procedere in creditore etiam sine vsura, in fine vero, num. preced. & n. 281. in fine, & magis n. 275. sui immemor subdit, quod ideo creditor vel emptor probare tenetur in cal. & similibus pecuniam

niam versam in rem minoris, quia creditor non solum precium à se datum, sed etiam vsuras & interesse volebat: hæc pugnàtia esse nemo non videbit. Sic labitur idem Molin. *ibidem*, cum violenter intelligit tex. *in d.l. pradiorū, C. de prad. mino.* quando emptor non solum precium, sed & eius vsuras præterdit, cū ea l. indistincte loquatur: & ita verius intelligunt gl. Bar. & communiter Dd. vt *sup. deduxi*. Sic etiam nō videtur tutum, quod tradit idem Mol. *d. q. n. 281.* dicens, quod minori non creditori incumbet onus probandi in mutuo, quando non solum minori, sed cum curatore ei creditum est: si enim minor curatorem habebat, tunc non datur actio creditori mutuantis sine curatore, sicut contrahenti cum pupillo; *d. l. 3. C. de in integr. restit.* Si vero minor curatorem non habebat, vel si habebat, cum eius autoritate mutuatum fuit, adhuc stat decisio *dict. l. 1. C. si aduers. credit.* utroque enim casu pariter restituitur, vt per totum, *C. si tutor vel curat. interuen.* & utroque casu viget ratio, IC. *in dict. §. restitutio, l. quod si minor:* scilicet, quod mutuum fit voluntarie. Nec hi casus separantur.

35 Tutius vero est, quod tradit Molin. *in d. q. n. 281.* quatenus distinguit inter mutuum consulto in causam necessariam acceptum & mutuum sine causa: vt in primo non restituatur minor, si casu pecunia perdatur: in secundo restituatur, etiam si casu, non tantum sui facilitate pecunia perdatur. Sed debuit Moli. adducere gl. clarā & ibi Sal. *in l. 2. C. de fil. fam. min.* vbi glo. vult, quod etiam si minor à principio consulto, & in causam necessariam mutuum acceperit, restituetur tamen, si postea non casu, sed lubrico ætatis pecuniam amittat, & ita intelligit aliqua iura, quæ ibi citat: ad quæ aduetas, quod glof. non debuit miscere mutuum, & alios contractus, cū in mutuo sit particularis ratio in fauorem minoris, contra creditorem voluntarie mutuantem, vt *supra deduxi*, ex tex. *in §. restitutio, l. quod si minor.* Et secundum hæc dicendum erit, quod vbi minor eiusque curator mutuum accipit in causam necessariam (quod de iure licebat etiā sub vsuris *l. 3. §. consequitur, ff. de cōtra. & util. act. tut.*) tunc necessario limitabitur *d. l. 1. C. si aduers. credi.* & iura *superius adducta*, dum onerant creditorem, vt

probet pecuniam versam in vtilitatem minoris: ea namque procedunt, cum minor restituitur, vt ipsa iura loquuntur: restitutio vero præsupponit læsionem à principio, quæ cessat, vbi in causam necessariam mutuum accipitur: & ita minime probare tenebitur pecuniam male perditam, cum non nitatur ex alia læsione, nisi ex amissione pecuniæ: in quibus terminis Bart. & reliqui *in d. l. 1. C. si aduersus cred.* resoluunt, quod minori incumbit onus probandi amissionem: quæ explicatio rationem habet, & iuris regulis congruit. Hic multa omitto cum intellectu *l. in pupillo, ff. de resolut.* de quibus plenius ago *in commentar. restitut.* Hæc iungenda sunt ijs, quæ diximus *in preced. cap. ad fin.* circa probandum, an res semel peruenta præsumatur durare, vel non. Quæ omnia vtilissima sunt, nec alibi fortasse ita resoluta.

Vt vero hoc cap. in articulo magis 36 proprio huius l. concludatur, discutendum est vnum, à Dd. hic ommissum, alibi etiam non satis explicatum. Legitur enim apud aliquos, remedium negari læso etiam enormiter, quando ipse bis consensit, ob vigorem geminati consensus, ita Dec. *cons. 216. ad fin.* quem sequitur Chassan. *in consuet. Burg. rub. 7. §. 12. numer. 37. versic. aduerto, fol. 273. col. 4.* & Couarru. *in cap. quamuis pactum, 3. part. §. vlt. num. 6. versic. octaua conclusio,* & Mantua. *lib. loco. cap. 6. & Rubeus cons. 133. num. 9.* pro qua opinione nihil solidum, vel in specie adducitur, sed tantum arguit Dec. ex generalibus, quæ de vigore geminationis tradunt scriben. in variis locis, post Roman. in illa vberissima *repetit. §. de viro, l. si vero, ff. solut. matr. 31. fallen.* Felin. *in cap. si cautio, de fide instrum. num. 39.* Hipp. *in l. 1. §. quæstioni, ff. de quæst. Curt. sen. cons. 49. num. 81.* Iaf. *in §. de constituta, instit. de actio.* Ripa, *in l. si insulam, nu. 77. ff. de verb. oblig. plene Corfe. in tract. de potest. regu.*

Ego autem verius arbitror, contrarium dicendum fore: imo quod geminatus consensus læsi regulariter nō tollat remediū huius l. prout si post primum contractum à læso, vt confirmet vel iterum consentiat, ipseque id faciat: vel si post iniquam diuisionem, separatim intercedat cōfirmatio partium, & in similibus. Adhuc enim concurrente læsione vltra dimidiam manebit remedium

huius l. tum ob eius generalitatem, quæ talem restrictionem non admittit: tum quia ex contraria opinione daretur maxima occasio fraudibus, facillimeq; eluderetur remedium huius l. quod vitari debet: tum quia eodem errore eademque facilitate læsus, iterum consentiet, iuxta text. in l. doli. 19. versic. idemque, ff. de nouatio. Hæc autem verior opinio colligi potest ex responso Cor. consi. 140. lib. 3. inspecto principio & conclusione: in quo etiam contrarius sibi fuit Dec. vt refert Aymo dubitans consi. 114. in fine. & cons. 151. nu. 31. vbi etiam refert Rom. & Soc. ita verius consulentes, qui tamen id non satis exprimunt in locis ab eo relatis, & ita securius potuisset consulere Gratus cons. 71. num. 3. & nu. 25 lib. 1. Nec contradicit Panor. cons. 71. in 2. dubio, li. 1. quem male refert Mantua. vbi supr. Imo si diligenter inspiciatur, magis p̄obat nostram opinionem, cum ibi stante iuramento, tantum contradicat. Nec obstabit, quod inquit Bar. in l. Iulianus, §. si quis colludente, ff. de act. empt. contrarium enim verius probaui in commentar. l. 1. 3. par. num. 36. versic. nec puto, Co. de bon. mater. & hæc addes iis, quæ in quæstione transactionis diximus supra in 1. part. ca. 4. num. 32.

TERTIA PARS L. II.

C. de rescind. vend.

CAPVT II.

SVMMARIVM.

- 1 Traditur differentia inter læsionem in precio, de qua agit hæc lex, & læsionem in quantitate rei.
- 2 In eadem re traditur verior ratio differentia inter eas læsionis species.
- 3 Tractatur de venditione ad corpus, & venditione ad mensuram, in quo nimis variant scriben. vsque ad n. 6.
- 7 Plene & vtiliter tractatur de effectu, & differentia resultante ex cognitione venditionis ad corpus, vel ad mensuram, vsque ad n. 9.
- 10 Agitur de intellectu l. Iulianus, §. si Titius, ff. de actio. emp.
- 11 Explicatur l. qui fundum, §. qui agrum,

ff. de contra. emp.

12 Agitur de veriori intellectu l. si duorum, ff. de actio. emp. & n. 13.

14 Explicatur tex. in l. si seruum, §. 1. ff. de actio. emp.

15 Reijcitur argumentatio Dd. ex iuribus loquentibus de falsa demonstratione relicto adiecta.

16 Agitur de intellectu l. qui fundum, ff. de euct.

17 Explicatur eleganter tex. in c. per tuas, de donat.

18 Resoluitur circa præcedentia utilis differentia inter emptorem & venditorem.

19 Tractatur de læsione per dolum cum exemplis, & explicatione aliquorum iurium, & n. 20.

21 Agitur de vendente vel emente, qui scit aliquam constitutionem breui promulgandam circa rem vel mercem: & aliqua similia, vsque ad n. 25.

26 An emptor dicatur mala fidei possessor, quando venditor manet læsus ultra dimidium, vsque in finem.

ESt in materia huius l. alius articulus vtilitate & difficultate insignis: constat enim ex decisione huius l. & c. cum dilecti, & c. cum causa de empt. & vend. læsis in precio ita demum succurri, quando læsio est vltra dimidium iusti precij. Aliud vero genus læsionis est, non in precio vel æstimatione, sed in quantitate, & substantia rei, prout si res inueniatur minoris quantitatis vel mensuræ. In quibus terminis inquit gl. in c. per tuas, verb. inuenerunt, de don. succurrendum fore contrahenti, si talis læsio apparuerit in minori rei quantitate, etiã si læsio vel diminutio rei modica sit: & ita Panorm. ibi, num. 4. & Anan. consi. 98. ad fin. & Cremen. hic, n. 163. in 9. limit. & Cagnol. n. 177. & Anton. Burg. in d. cap. cum causa, num. 50. & Boer. decis. 50. nu. 4. Quam distinctionem inter læsionem in precio, & læsionem in quantitate rei, cum ratione Panor. in d. cap. per tuas, extollit Mantua. lib. 1. locor. cap. 6. in fine.

Rationem differentia inter ea genera læsionis assignat Panor. in d. loco, ex eo, quod deceptio in quantitate rei, non ita perpendi potest, sicut læsio in precio, & æstimatione: quam rationem sequuntur nouio

nouiores, vbi *supra*: quæ tamen non videtur satisfacere, cum plurimi rerum æstimationem ignorent, eamque ignorantes imprudenter contrahant: Alij ex alijs causis etiam scientes enormiter læduntur, quibus etiam remedium huius l. non negatur, secundum veriorem sententiam, quam contra vulgarem opinionem probaui *supra in 2. c. 1. par.* Item ea ratio Panor. soli emptori congruit, & ita non complectitur læsionem vtriusq; contrahentis. Vnde cogitabam, meliorem fortasse rationem colligi posse, attempto, quod vbi læsio tantum est in precio, vterque contrahens satisfacit ijs, quæ conuenta sunt. Venditor enim rem integre tradit, emptor precium conuentum dat: & sic vtrinq; implentur conuenta. Ideoq; non facile fuit læsis in precio succurrere, nec ius antiquum succurreret: conditoribus autem nouioris iuris humanius visum fuit, vt saltem interueniente hac enormi læsione succurreretur. Quando autem res minor reperitur, quam conuentum fuerit, non spectatur maior vel minor læsio, sed indistincte succurritur etiam iure antiquo: quia venditor non implet promissum ex sua parte, vt *in l. 2. & in l. seruū, §. 1. & l. exempto, ff. de actio. empt.* Maior enim censetur defectus substantiæ, seu quantitatis rei quam precij, vt colligitur ex Bal. *hic, col. 1. in 6. oppo.* dum adducit *l. domum, ff. de contrah. empt.* Et ita sustinetur prædicta differentiæ gl. & Panor. & aliorum, vbi *sup.* licet eam improbet Couar. *in 3. c. præcti, qq. num. 8. versic. 13.*

3 Ad percipiendam hanc differentiam læsionis in precio, & in quantitate rei examinandus est vtilis & difficilis articulus, quem tractat Cagn. *hic à num. 177. vsq; ad n. 191* melius vero Couar. *in d. loc.* Quia in re receptissima traditio est, vt venditio vel concessio aliquando dicatur ad corpus, aliquando ad mensuram: inter quæ constituunt Dd. grandes differentias; appellantque *alienationem ad corpus*, quando venditio vel concessio incipit à nomine designante certam rem cum suis confinibus, vel alio modo idoneè expressam: licet enūciatiue adijciatur certa rei quantitas. E contrario autem dicitur *venditio vel concessio ad mensuram*, quando contrahentes incipiunt à quantitate seu numero rei, & postea adijciunt confinia. Exemplum primæ in-

spectionis est, si vendatur fundus certus, vel suis confinibus designatus, addaturque, eum esse centum iugerum, & postea maior vel minor numerus iugerum inueniatur. Exemplum secundæ inspectionis est, si vendantur quinque iugera terræ in certo agro: in primo enim exemplo principaliter habetur ratio ipsius rei, seu corporis declarati: in secundo numeri vel quantitatis, vt tradit originaliter Oldrad. *consil. 197.* eiusque discipulus Ioan. And. *ad. Specu. tit. de emptio. & vendit.* quos sequuntur innumeri relati à Cagn. *hic*, latius à Couar. *in d. cap. 3. præcti. qq.* Molin. *ad Alexand. consil. 120. li. 2. n. 8.*

4 Sed in eadē re nimis variant scribentes. nam Bart. *in l. Iulianus, §. si Titius, ff. de act. empt.* tradens, quomodo dicatur venditio ad mensuram, aperte ad id requirit, vt singulis iugeribus vel numeris separatim precium assignetur: quod si vnicum precium pro iugeribus vel numero exprimatur, vult Bartol. quod alienatio dicatur ad corpus seu speciem, non ad mensuram: & ita Bal. *in l. sicut, nu. 3. C. de act. emp.* Sed tam ex antiquis, quæ ex nouioribus, magis communiter colligitur, *venditionem* dici ad mensuram, cum partes ab ea, vel à numero incipiunt, etiam si pro toto numero iugerum, seu pro omnibus partibus iunctim vnicum precium assignetur: nec requirunt, vt singulis iugeribus vel mensuris diuersum precium exprimatur, vt colligitur ex Oldrad. *in d. consil.* ex Bal. *in rub. C. de contrah. emp. num. 22.* Alex. *in pluribus consil.* vt per Molin. *ad eum d. consil. 120. lib. 2.* per Dec. *consil. 500.* Afflict. *decis. 68.* Cagno. *hic, num. 179.* Couar. *in d. cap. 3. maxime nu. 5. versic. 7.* quod satis probat IC. *in l. quod sepe, §. in his, ff. de contra. empti.* Quod autem Bar. & Bal. dixerunt, saluabitur, vt licet venditio vel concessio incipiat à corpore, si tamen precium exprimatur pro singulis mensuris, seu pro numero, tunc censeatur ad mensuram, cum citra eam numeralem distinctionem precij, dicenda foret alienatio ad corpus, vt colligitur ex relatis à Couarru. *d. loco*, & Socin. *in l. demonstratio, num. 10. versic. caue tamen, ff. de condi. & demonstr.* Salic. *in l. 2. num. 3. C. de contr. emp.* Pau. *in l. si seruum, §. 1. ff. de actio. emp.* Felin. *in c. significante, num. 7. versic. & caue, de rescriptio.* & Capit. *decisi. 14. num. 5.* & ita debet intelligi

telligi Iaf. *confil.* 55. *in fin. lib.* 1. ita Socin. *confil.* 32. *num.* 1. *versic. aliquando, & 2. lib.* 4. & Cagnol. *hic, num.* 186. quicquid plures inuoluant, & Anton. Burgen. *d. cap. cum causa, num.* 50 *in fine*, ubi tandem ita sentit cum Paul. *in dict. §. 1. l. si seruum*, quem male reprehendit Cagnol. *hic*, putas eum contradicere, huius rei principalis effectus est, an si maior quantitas reperiatur, debeat emptor supplere vel augere precium, de quo *infra*.

5 Manet igitur ex Oldr. & innumeris, in ea re maximum esse discrimen, à quo inceperit conuentio, an à corpore, an à mensura: in eo autem aliqua sunt species, in quibus non discordat scriben. in alijs mire variant. Concordant omnes, quando venditio sic concipitur, vt vendatur certus fundus suis limitibus declaratus, pro vnico precio, licet postea addatur, quod est centum iugerum, & talem alienationem vel concessionem appellant ad corpus: nec augendum esse precium, licet plura iugera reperiuntur. Sic concordant è contrario, quando incipitur à quantitate vel mensura, prout cum venduntur certa iugera in tali campo vel terra, maxime exprimendo precium pro singulis iugeribus, etiam si terra vel campus suis limitibus designetur, vt per Soc nep. *conf.* 42. *lib.* 2. & Socin. *fil. conf.* 32. *lib.* 4. discordant scrib. in casu mixto, quando contrahentes incipiunt à re, & continuo exprimitur modus vel quantitas: deinde adijciuntur confinia, prout vendo fundum Tusculanum triginta iugerum, qui habet tales limites vel talia confinia: in qua specie variarunt maxime recentiores. Paris. plene & eleganter *confil.* 64. *lib.* 1. contendit eam venditionem censendam ad corpus, non ad mensuram, & ita Ruin. *conf.* 83. *lib.* 1. Socin. nep. *conf.* 42. & 43. *lib.* 2. & cum eis Couarru. *d. lib. practi. qq. cap.* 3. *num.* 3. *vers. quarta species*, ubi citat *conf.* Soc. & Paul. & Imol. qui non videntur id satis probare. Contrarium respondit Cur. Ju. *conf.* 131. & Dec. *confil.* 500. quibus accedit Cagn. *hic num.* 182. vt venditio in ea forma, dicatur ad mensuram, & ita regulariter iudicandum, cum ante declarationem confinium, expressa fuerit quantitas vel mensura rei, quod aperte voluerunt Panor. & Firmian. relati à Paris. *d. conf.* 64. *num.* 22. & *num.* 55. Et

ita resoluit Anton. Capic. *decis.* 14. *n.* 2. dicens ita fuisse à multis explicatum, & ita Alex. *ad Bart. in l. Iulianus, §. si Titius. ff. de act. empt.* & Boer. *decis.* 50. *num.* 5. & 6. & non obscure Soc. *conf.* 32. *n.* 1. *lib.* 4. Qua in re variauit Alexan. vt tradit Paris. *d. conf.* *num.* 57.

6 Similis varietas est inter Dd. in ea rei: nonnulli enim tradunt, quod *venditio* dicetur *ad mensuram*, etiam si à re vel à corpore incipiatur, quando numerus vel mensura exprimitur simul in eadem clausula, prout vendo fundum Tusculanum triginta iugerum, vel bubulcarum, vel torturarum, vt Dd. loquuntur: secus, si numerus vel mensura exprimitur relative in diuersa clausula, prout vendo tale fundum, qui habet triginta iugera, quia tunc dicunt venditionem censeri ad corpus vel rem, non ad mensuram. Et ita consuluit Paulus, quem sequitur Anton. Burg. *in dict. cap. cum causa, nu.* 51. vbicitat Card. & Felin. idem dicentes, & ita colligitur ex Paul. *in l. si venditor, ff. de act. empt.* quem sequitur Dec. *conf.* 347. Cur. Iun. *d. conf.* 131. Socin. *conf.* 32. *lib.* 4. sed contrarium dicit verius Couarruu. *d. loco*, & plene Parisius, Ruin. Soc. nep. *in dictis confil.* & videtur satis colligi ex Bartolo *in d. l. Iulianus, §. si Titius*, & Bal. *in rubr. C. de contra. empt. num.* 2. 2. Afflicti. *decis.* 68. qui omnes vel ex professio tradunt, vel secure sentiunt, nihil facere, an mensura exprimat in eadem clausula, vel separata: & in eisdem terminis venditionem dici ad corpus, non ad mensuram. Plures tamen allegantur contra Paulum in hac specie, qui tantum loquuntur, quando mensura ponitur cum relativo, & sic in diuersa clausula, vt Iaf. *in l. cunctos populos, n. 4. C. de summa trin.* Mihi autem parum probabilis videtur illa traditio Pauli dum distinguit inter eandem clausulam vel diuersam, nec iura in hac materia videntur talem distinctionem admittere, cui obstat *reg. l. 2. Co. commu. deleg.*

7 Effectus eius inuestigationis apud scrib. magni momenti censetur: quando enim *venditio* dicitur *ad corpus*, resolunt, quod tota terra sita intra confinia fundi, etiam si quantitas maior sit, manet vendita: & mensuram expressam tunc non censeri limitatiue, sed demonstratiue adiectam. Si autem venditio fuerit ad mensuram, intelligi cam

eam restricte, & formaliter expressam, ne plus tribuatur emptori, quam talis mensuræ quantitas. Alij addunt quod ubi venditio fit ad mensuram, censetur conditionalis, vt ante mensurationem non dicatur venditio perfecta, per *l. quod sape*, §. *in his*, ff. de *contrab. empti*, Parisius d. *confi.* 64. lib. 1. Pau. in d. *l. Iulianus*, §. *si Titius*, ff. de *actio. empt.* sed præcedens effectus præcipuus est, in quo addunt plurimi, quod ubi res seu corpus venditur, non tenetur emptor aliquod precium supplere vel augere, si maior terræ quantitas reperitur, quam ea, quæ in mensura expressa fuit: dicunt enim augmentum cedere commodo emptoris. Ita clare vult Bald. in d. *rub. C. de contrab. empt. nu.* 22. Afflict. *decis.* 8. & ita aperte Paris. Ruin. Socin. nep. in d. *confi.* & Fulgos. in *l. qui fundum*, ff. de *euct.* nec differunt Cur. & Dec. supra relati in facto contrarium consulentes. Eorum namque varietas est in iudicando: an venditio sit ad mensuram, an ad corpus: si enim ad corpus fuerit, consentiunt ijdem fere omnes, vt precium non augeatur, etiam si rei quantitas maior appareat: & ad hunc effectum intelligunt doctrinam Oldr. in *confi.* supra relatio. & ita Alex. in *varijs confi.* & Cagno. *hic nu.* 178. & 180, & 186. Couarr. in d. *capit.* 3. *vers.* 11. Soci. in *l. demonstratio*, n. 10. ff. de *condit. & demonst.* *Capit.* d. *decis.* 14. *nu.* 3. Paul. in d. *l. Iulian.* §. *si Titius*, & magis in *l. si seruum*, §. *si modus*, ff. de *actio. empt.* & in *l. si duorum*, in *fin.* ff. *eod.* Et sic ea videtur receptissima opinio in fauorem emptoris.

8 Qua in re necessario inspiciendum est, an idem dici debeat è contrario, si minor rei quantitas appareat: & in eo maior est Dd. varietas. Nam Couarru. in d. *vers.* 11. *cap.* 3. *pract. quest.* quasi receptum tradit, vt maior mensura commodo emptoris cedat, minor autem suppleri ei debeat, vel in re simili, vel in diminutionem precij: ad quod citat Paulum in *duobus locis*, in quibus id non ita reperio: nec satis id explicat Alex. *confi.* 7. lib. 4. sic etiam Soci. nep. in *confi.* *ibi allegato*, magis contradicere videtur: & apertius Socin. *ibi* citatus in d. *l. demonstratio*, *nu.* 10. vbi aperte resoluit, par ius esse emptoris & venditoris: vt sicut emptori cedit commodum, si quantitas rei maior appareat, nec tenetur precium supplere quando venditio fit ad corpus: ita et-

iam è contrario, si minor rei quantitas appareat non debeat ei precium minui, nec rei supplementum fieri: idque concedit Soc. nep. d. *confi.* 42. *num.* 19. lib. 2. dicens, ita esse de mente omnium Dd. in hac materia. Et ita expressim Corne. *conf.* 59. lib. 4. n. 2. *ibi*, quod accedit vel deperit, ascribitur commodo vel damno emptoris: & ita secure vt receptissimum sentit Cagn. *hic nu.* 179. *ibi*. *sive maior, sive minor*, & *num.* 180. *ibi*, *sive plus aut minus cedit pro eodem precio*, & apertius, *num.* 188. vbi ex mente Dd. concludit, venditorem tunc non teneri ad supplendum, quod deest in re vendita ad corpus, non ad mensuram, nec etiam diminuendum esse precium emptori: vt contrariorum eadem sit disciplina, & ita Boer. *decis.* 50. *num.* 6. & Soc. *confi.* 32. *num.* 1. lib. 4. idque ex Salic. & Alber. agnoscit Paris. d. *conf.* 64. *nu.* 32. Idque iuuatur ratione seruanda: æqualitatis inter emptorem & venditorem, iuxta doctrinam tex. notab. in *l. 6 ff. de peric. & commod. rei vend.* Et ita hoc longe receptius videri potest. cui opinioni consonat iuris regula, ff. de *reg. iur.* secundam naturam.

Contrarium autem (vt vides) semper in fauorem emptoris concludit Couar. vbi *sup.* quod etiam videtur sentire Capitius d. *decis.* 14. n. 3. Et pro his non parū vrget argumentum à diuersitate rationis, quæ quidem in proposito tota est pro emptore cōtra venditorē, qui magis scit, vel scire debet quantitatem rei, quā distrahit, iuxta *l. quisquis*, *infra hoc tit.* & *reg. l. fin.* ff. de *vsucap. pro suo*, quod argumentum aliquo modo agnoscit Corn. *conf.* 59. *ad fin.* & Paris. d. *conf.* 64. *num.* 39. & *num.* 50. Et ita aperte Paul. in *l. si duorum*, *vers.* in *tex.* ff. de *actio. empt.*

Dolenda profecto est tanta scriben. varietas in articulo frequentissimo, in quo ad minorem fraudem, minusque detrimentum vtriusq; partis, aduertendum semper est ad quantitatem precij, vt inde cognoscatur, an emptor supplere debeat, quando res maior apparet, vt ex Cornel. Decio, & multis tradit Couarr. in d. *c. n. 3. vers.* *hic vero*: vt ita Afflict. d. *decis.* 68. id vero exemplificarem, quando ex consuetudine loci certum esset precium iugeris, vt tunc pro singulis suppleatur precij. Temperabitur etiā eadē varietas ex coniecturis, & clausulis, de quibus per Anani. videndum *confi.* 98.

& in eo proposito aliæ clausulæ attendi debent, modo pro emptore, modo pro venditore, vt latius tradit Paris. *d. conf. 64. nu. 28. & num. 34. lib. 1.* Mihi vero in ea varietate & difficultate tutius videtur, vt si res notabiliter maior appareat, etiã si veditio nõ fuerit ad mēsuram, supplere debeat emptor precium pro augmento: facilius autem minui ei precium debeat, si minor rei quantitas appareat ob aliquam culpam, quæ tunc in venditore non in emptore est. Et ita procedet, quod inquit Paul. *in l. 2. in fin. C. de peric. & comm. rei vendi.* quem non bene referunt nouiores *supra* citati: ibi enim aperte vult Paul. quod licet venditio fuerit ad corpus, debeat tamen emptor supplere precium, si res maior reperitur; sicut minui præcium debet, si minor quantitas rei appareat. Quæ opinio Pauli singularis est ad omnes præcedētes: licet enim Paul. velit, non magis fauendum fore emptori, quam venditori, & contrariorum eandem fore disciplinam in proposito, vt plures dixerunt, id tamen inquit ad diuersum effectum, vt scilicet, nec augmentum, nec diminutio, incommodum, vel lucrum afferat emptori, aut venditori, sed res debeat semper ad æqualitatem reduci: quod comprobatur ex doctrina *l. 1. ff. si quis caution.* vbi Paul. & Iason notant, assumendam semper esse interpretationē, quæ vtrique parti tutior & æqualior est. Et ita in proposito cordate arguit Dec. *d. consil. 500. num. 12. vers. & supra dicta, & num. seq.* ostendens æqualius esse vtrique parti, & minus præiudiciale, vt non maior, nec minor quantitas vedita censeatur, quam in contractu expressa fuerit. Cui Paul. Castren. opinioni adderem, vt si forte minimum sit rei augmentum, vel minima rei imminutio in venditione facta ad corpus, non audiatur emptor vel venditor, quando res distracta magna est, ex doctrina IC. *in l. res bona fide. ff. de contrah. emp. & l. scio, ff. de in integr. restit.* quas ll. explicauimus *supr. in 1. ca. 1. part.*

10 In his adducuntur plures ll. quasi expressæ à Dd. maxime Par. Rui. Soc. nep. Couar. & aliis doctiss. viris, quæ tamen diligenter consideratæ, fortasse non probant concludenter vnā nec alteram opinionem. Primo enim tex. *in d. l. Iulianus, §. si Titius, ff. de action. empt.*

non probat, quod multi notant, lucro emptoris cedere, quicquid plus reperitur in quantitate rei, quam in veditioe expressum fuit. Ibi enim agitur de augmento extrinseco, quod solet cedere commo emptoris, sicut & periculū, & IC. ibi ponit casum particularem cū distinctione an venditor sciuerit, an ignorauerit. Item Dd. in eo tex. nõ sibi constant, quia intelligunt cum gl. emptionē ibi fuisse ad mensuram: secundum quod nullum augmentum deberet cedere commo emptoris, nec diminutio eius damno, vt ipsi resoluunt in hac materia: ideoque Fulgo. ibi, & Costal. neminem referens, & melius Couar. *in d. loco*, intelligunt *in d. §. fuisse venditionem ad corpus*, non ad mensuram: ibi enim numerus iugerū, separatim expressus fuit. Vel aliter ad eum text. dici potest, quod Fulg. ait *ad l. si in venditione, §. primo, ff. de peric. & commo. rei vendi.* vt aliquando venditio dicatur ad corpus, tamen venditor teneatur præstare modū agri, quæ expressit, & ita intelligit *d. §. si Titius.* fortasse distinguens, an leuiter, an serio ad cōuentionem partiū expressa sit rei quantitas, vt altero casu præstari debeat, in altero non, argum. corum, quæ notantur *in l. si quis nec causam, ff. licetum petat.* Id vero cognoscetur ex præfatis, vel præambulis conuentionis, iuxta reg. *l. Titia, §. idem respondit, ff. de verb. oblig.*

Sic in eodem articulo citatur text. **II** *in l. qui fundum. 40. §. qui agrum, ff. de contrah. empt.* quasi ibi statuatur emptorem supplere debere præciū, quādo rei quantitas maior reperitur, & ita eum indistincte notat Paul. Castren. *in d. l. 2. in fin. C. de peric. & commo. rei vend.* Sed ille tex. magis in contrarium adduci posset, tum quia loquitur, quando præcium ad singula iugera exprimitur: tum quia speciatim conuentum fuerat, vt eius, quod ad mensum fuisset, certum præciū solueretur. Nec facile dabitur fortasse alius textus, qui ita faueat emptori. Species autem & ratio dubitandi illius text. fuisse videtur, quod ibi expressa fuerat certa quantitas iugerum, postea maior repta fuit, dubitaturque, an pactio certi præcij ad singula iugera extenderetur ad alia, quæ supra numerum expressum reperiuntur: respondet tex. quod sic. Dubitari autem poterat argumen. *l. si de cer-*

de certa, C. de transact. l. emptor, §. Lucius, ff. de pact.

12 Alius tex. vt expressus à multis adducitur in dictis locis, in fauorem emptoris, vt eius lucro cedat, si res maior reperiat, quam in cōuentione expressum fuerit: is est tex. in l. si duorum, 43. ff. de acti. em. in vers. nec enim, & prima facie non aliud significare videntur verba tex. vt per Paris. d. cons. 64. n. 38. Ea Pauli est, non Vlpiani, vt constat ex libris emendatis: quod etiam periti ex stylo eorum facile dignoscunt. Casus ibi fuit de vendente & emente simul duos fundos: & inquit IC. separatim de modo, seu mensura cuiusque fundi pronunciatum fuisse; & contigisse, vt decem iugera in altero defuerint, in altero abundauerint, disputat IC. an venditor excusetur in fundo minoris quantitatis, cum in alia plus præstet, arguitque ad partes: tandem concludit rectius esse, vt lucrum cum damno pensetur. Inde colligunt aliqui ex supra citatis, regulariter lucro emptoris cedere, si res maior reperiat, quasi ibi in diuersis rebus dubitatum fuerit, ex eo, quod augmentum alterius ad emptorem pertineret, idque colligunt magis ex d. vers. nec enim, vbi id pro iuris regula adducunt. Ego autem puto IC. talem regulam non asserere, sed magis contraria: si enim, quod plus esset in re, cederet lucro emptoris, non satisfecisset venditor, quod deerat in altera re, cum eo, quod in altera abundabat. Disputatum autem fuit, an, & ad quid teneretur venditor: sed concluditur, eum excusari ob cōpensationem. Nec obstat verba dict. vers. que ita habent: *Nec enim id quod amplius in modo agri inuenitur, quam alioquin dictum est, ad compendium venditoris, sed emptoris pertinet, & tunc tenetur venditor, cum minor modus inuenitur.* Quæ verba ex precedentibus intelligo prolata, in argumentum excusandi venditoris eo casu: vt IC. ibi ad partes arguit: non autem, quod ea verba inducant regulam pro emptore: sensus autem sit, quod ibi instabat emptor contra venditorem, ipse autem se excusabat, eo quod in altero fundo plus inerat, id quod non sibi retinebat, sed emptori cedere volebat: hic vero sensus magis congruit, attento vers. preced. in quo offertur exceptio, vel ratio venditoris. Et sic ea omnia verba in exceptionem venditoris afferuntur.

Ex quo interpretandi modo explicari etiam poterunt alia verba eiusdem l. in preced. versicul. ibi, *an non faciat dolo qui iure perpetuo vitatur*, gloss. ibi refert ea verba ad emptorem, an dolo faciat: Paul & alij torquentur, & varie intelligunt: nec aliquid afferunt, quod congruat illis verbis, *iure perpetuo*. Ego vero contra glo. & plures accipio ea verba in venditore: sic enim incipit IC. in d. vers. preced. *Sed an exceptio doli venditori profutura sit*, tunc autem continuatur argumentum & dubitatio IC. quasi non ini- que faciat emptor iure perpetuo vtens, id est, doli exceptione, quæ in iure, & ab eodem IC. Paulo *perpetua* appellatur, vt in l. pure, §. fin. ff. de dol. exce. Alij meliora afferant, si nostra damnauerint.

In eadem materia adducitur tex. in d. l. si seruus, §. si modus, ff. de act. empt. quem inter alios citat Pau. Cast. in d. l. 2. in fine, C. de peric. & commo. rei vend. tex. generaliter inquit, quod venditor tenebitur, si modus agri minor inueniatur: Paul. in dict. l. indistincte intelligit, etiam si venditio fuerit ad corpus, non ad mensuram: atque etiam si vnicum precium expressum fuerit pro tota re, non ad singula iugera, & ita intelligit Fulgos. in d. §. non leui argumento, vt per eum ibi. Glo. autem in d. §. & plures intelligunt, quod singulis iugeribus assignatum fuit certum precium. Ego generaliter text. intelligo, ne litera generalis restringatur, ne etiam diuinatorius sensus applicetur: tum ex multorum autoritate & æquiori opinione, vt licet dubitetur, quando res maior reperitur, an id cedat lucro emptoris, non tamen dubitetur, quando minor reperitur: quia nulla culpa emptori, fraus autem venditori verosimilius imputari potest, vt supra, nu. 8. ad si. idque suadetur ex generali regula in eisdem terminis, l. 2. & in l. ex empto. ff. de actio. empt. in hoc cōtractu ex doctrina ICtor. vt interpretatio fiat pro emptore contra venditorem, l. Labeo, 21. ff. de contrah. empt.

Omnes etiam in hac materia arguunt à iuribus, quæ maximè in vltima voluntate dicunt, falsam demonstrationem non vitare, ita Oldra. d. consi. & omnes post eum, quod videbis apud Socin. in d. l. demonstratio, & apud omnes supra citatos. Sed ea argumentario, tot tantorumque patrum, nec apta, nec efficax

videtur Nam in hac materia actus semper valet, & effectum habet: ideoque non est necessarium argumentari ex d. regula ad actum sustinendum. Item *d. l. demonstratio*, & iura similia non dicunt, quod si plus seu maior quantitas reperitur, quam testator dixerit, totum cedat lucro legatarij: & secundum hanc considerationem patet Dd. in proposito non bene adducere *tex. in l. si seruus, §. qui quinque, ff. de leg. 1.* & *text. in l. quidam testam. ff. eod.* quem adducit Oldrad. & alij *supra* citati, & Alexand. *consil. 8. libr. 4.* sed is *text.* loquitur in diuersis terminis, nempe vt designatio loci, vnde legatum soluatur, non reddat illud conditionale, vt not. Bar. & alij inibi. Iason *in l. que dotis, num. 41. ff. sol. mat.* Iacobin. commendans, *in l. si fideicommiss. §. tractatum, num. 7. in si. ff. de iudic.* Nec inter doctos negari debet, quod *predicta iura* in multis procedunt specialiter in relictis & vltimis voluntatibus, in quibus testatis tantum voluntas, non legatarij attenditur, in contractibus autem reciprocis duorum voluntas spectatur, & tenor conuentionis, iuxta *textum in l. in conuentional. §. 2. ff. de verbor. oblig.* & ita non omnino improbari debet, quod dixit Imol. *in d. c. per tuas, ad si. de don.* quem sequuntur Dec. & Cur. *d. cons.* Alij autem dicunt differentiam Imol. communiter reprobari, ipsi tamen interrogati circa *d. iura vltimarum voluntatum*, non possent negare, quod dixi, multa illic haberi, quæ ad contractus trahi nequeunt: vt etiam mediocriter prouecti agnoscunt.

16 In eadem materia adducitur *tex. in l. qui fundum, 45. ff. de euct.* cui maxime innotitur Paris. *d. cons. 64. lib. 1. nu. 42.* vt lucro emptoris cedat, quando res maior apparet, quam in contractu dictum fuerit: & ita ibi notat Fulgo. sed *glos.* ibi satis respondet, non male interpretando *tex.* & cum ea Cur. *d. cons.* Vere enim *in d. l.* satis colligitur, quod emptor non tantum emit certa iugera, sed etiam totum, quod intra fines continebatur, nec aliter fortasse empturus fuisset: vnde si ex finibus emptis aliquid euincatur, iustissimum fuit actionem emptori præstare, ex *reg. d. l. 2. ff. de act. empt.* & ex traditione Fulgos. *in l. si in venditione, §. 1. ff. de peric. & com. rei vendi.* Quod equidem diuersum est à præcedente tractatione,

maxime secundum ea, quæ mox dicemus, *num. 18.*

Omnes etiam in ea materia adducunt *17 tex. in d. ap. per tuas, de dona.* vbi non solum in contractu mere oneroso, sed etiam in donatione remuneratoria suppleri iubetur, quod deerat numero expresso. Ex Dd. autem *supra* citatis aliqui accipiunt illum *textum*, quasi loquatur in concessione ad corpus: alij ad mensuram, & ita varie eum flectunt ad præcedentia. Sed litera euidenter indicat, donationem præcessisse quatuor modiorum, & ea quesitum fuisse ius donatario, secundum regulam, *l. fin. C. de vsuca. pro don. l. perfecta, C. de donat. que sub mo.* Vnde nimirum, si postea deficiente parte illius numeri vel mensuræ, debeat suppleri iuxta modum donationis, per *d. iura* & præcisa verba *l. si quis à gentum, §. fin. C. de don.* vt bene sentit Imol. *in d. c. per tuas, n. 9.* & ita *textus* ille separandus est ab alijs in hoc proposito adductis.

Non omitto, quod circa *textum in d. ca.* solet dubitari, quo modo ibi valuerit donatio rei ecclesiasticæ, & communiter ibi & alibi resoluitur, valuisse ob causam remunerationis. Vnde colligunt scriben. in varijs locis, posse ordinarios ex tali causâ donare & distrahere, quod maximam fraudibus viam aperiret ad dissipanda bona ecclesiastica: ideoque melius ibi sentit Imol. *num. 4.* expendens verba *tex.* quatenus habet, eam donationem factam de mandato Papæ: & ita retorquetur contra communem allegationem, vt plenius deduxi *in comment. l. 1. in 3. par. char. 120. ver. nec obstat. C. de bon. mat.* Nā in summo Pötifice quoad ecclesiastica, vel in rege quoad secularia, non attenditur communis solénitas, vel regula prohibitoria, vt notat Paris. post alios *in cap. ad audientiam, de prescri.* & Capitius *decis. 16.*

19 Tandem in hac vtilissima materia aduertendum puto, differentiam constituendam videri, inter obligationem supplendi precij ex parte emptoris, quando res maior apparet, quam dictum fuerit in contractibus, & inter ius retinendi, augmentum quod intra expressos fines reperitur: vt sic dici possit, quod abundat, etiam venditum censei, sed precium supplendum fore: quod colligi potest ex Paul. Castr. *in d. l. 2. in si. C. de peric. & commo. rei vend.* Alij enim id non

non ita exprimunt, licet plures de precio supplendo tractent. Nec dicas modicum esse talem effectum: cum emptor necessario obtinere debeat totum, quod in re empta abundat, nec venditor soluto ei precio, possit illud sibi retinere. Quod in iure, & inter homines, cum voluntatem, & necessitatem respiciat, magni momenti censetur, iuxta reg. *l. nec emere. C. de iure delibe. & l. fin. cum glo. ff. de usu & habit. cum etiam interesse censetur non semel carius emere, l. si cui fundu. ff. de leg. 2.* Id autem existimo voluntati emptoris relinquendum, cum venditoris culpa sit, exprimere minorem quantitatem rei, quam distrahit, ut supra dictum extat. Nec emptor cogi debet plus emere, quam conuentum fuerit: minus etiam cogi debet intra limites & fines sibi demonstratos, vicinum habere ipsum venditorem vel alium, cum non aliter emisset, nisi putaret se possessurum totum illud, intra confinia declarata in venditione, arg. text. in *l. quod sepe, §. fin. ff. de contrah. empt. tex. notab. in l. cum ei. sdem 34. versic. non nisi omnes, ff. de edil. edict.* Preferendus etiam est, qui maiorem rei partem habet, per tex. & Bal. in *l. sancimus, §. ne autem, C. de dona.* cum ijs, quæ eleganter videbis in *prædictis commentariis, l. i. in tertia parte, char. 142 col. 4. C. de bon. mat.*

Sæpe diximus in discursu huius l. cum Cin. Bal. Paul. Cremen. Cagnol. & alijs hic & glo. & Dd. in *c. cum dilecti, de empt. & vend.* decisionem huius l. procedere, quando læsio tantum est in precio: si enim venditor vel emptor in dolo fuerit, datur alteri eorum actio vel exceptio ad emendandum dolum, non spectata hac quantitate læsionis. Distinguitur autem inter dolum dantem causam contractui, & dolum incidentem in contractum: & in prima doli specie, distinguitur inter contractus bonæ fidei, & contractus stricti iuris: quæ omnia longam postulabant tractationem, de qua non pauca scripta habemus, sed iam prope- randum magis est. Debent igitur contractantes advertere, an possint dolum probare, qui indicijs & coniecturis probatur, *l. dolum, C. de dolo.* Exemplum vero vel species doli ad rescindendum contractum, vel supplendum iustum precium, colligitur ex notab. traditione Pau. in *d. litem si in precio, §. fin. ff. loca. de qua supra*

in *4. cap. 2. par. numer. 29. de rustico afferente librū homini docto, vel gemmā perito artificio, quorum fidei crediderit.*

In quo exemplo ex traditione Paul. in *d. loco*, non videtur tutum, quod tradit doctifs. & dignifs. Cardinalis Caietanus in *summ. verbo, emptio. 2.* dicens, tunc emptorem scientem valorem gemmæ securum fieri, si protestetur rustico, se velle cum bona cōscientia emere: quali tunc culpa sit rustici admoniti, non inquirentis rei valorem, subdens, quod emptor non tenetur rustico veritatem explicare, quam ipse ab alijs scire potest, de quo non immerito dubitavit Cagnol. *hic, num. 21.* Ego autem (saluo iudicio sacre Theologicæ facultatis) reiiciendam puto eam opin. Caiet. cum & in foro exteriori talis deceptio reprobetur, secundum Paul. in *d. loco*: minus ergo probari debet in foro conscientie. Nec enim Christianus candor admittit, sub illo verborū aucupio, simplicem rusticū fallere, qui ex illis verbis conscientiam prætentibus magis decipi potest, arg. *l. ea, quæ commendandi, 43. in fine, ff. de contrah. empt. & l. 1. vers. 1. in fin. ff. de edil. edict. ibi, palam & recte pronunciando,* nec rei veritas ex illa verborum cautela immutatur, *l. sicut, C. ad l. Cornel. de fals. facit l. 1. C. si min. ab her. se absti.* quoad forū enim interius, minus valere debet color vel fucus.

Aliud exemplum doli ad succurrendum emptori, colligitur ex text. in *l. si vina, 15. vers. plane, ff. de peric. & commo. rei ibi, cum intelligeret venditor non duraturam bonitatem eorū usque in eū diem, quo tolli deberent, nec admonuit emptorem, tenebitur ei, quanti eius interesset admonitum fuisse.* Gloss. ibi intelligit, venditorem asseuerasse bonitatem rei duraturam, & teneri de falsa assertionē: cum gl. transeunt Alber. & Fulg. ibi. Sed litera euidēter dicit teneri venditorem, si falso asseueravit: nec minus teneri, si sciens rei bonitatem nō duraturā, id tacuit, & ita verius sentit Salic. *ibi*, & aperte id notat Bal. *ibidem*, quod iuuatur ex text. in *l. quæro, ff. de actio. emp. ibi, nec certioravit emptorem, id enim dolus appellatur, in l. Iulian. §. idem Iulian. ff. de actio. emp. & ad hoc illum tex. in *l. si vina*, notat Roma. *ing. 282.* & Hippo. *de fideiuss. nu. 8.* sed prius eundē tex. dicit notab. Bald. in *l. 2. C. de peric. & commo. rei vend.**

Ex illis

- 22 Ex illis iuribus colligebant antiqui & Barto. *in d.l. quæro*, quod si aliquis de cōsilio regis vel ciuitatis, scit, propediem taxandum fore precium frumenti vel vini, & scienter id carius vendat, tenebitur restituere vel minuere precium iuxta id, quod postea publicatur, & ita Bald. *in d.l. 2. C. de peric. & com. rei vend.* Paul. *in l. 1. de act. empt. §. fin. Rom. & Hip. proximè citati*, idem Hip. *in l. statu lib. num. 17. ff. de quæst.* Bart. & Paul. *in l. contra legem. ff. de legi. Afflict. decis. 399. nu. 9. Co. uar. in regu. peccatum, 2. par. §. 4. fol. 37.* Qua in re non inepte Hip. hoc intelligit, quando publicanda est constitutio intra breue spacium: tūc enim versatur fraus, non ita in constitutione longius differenda, quia tunc poterit emptor interim distrahere, & sibi cauere. Similiter quod inquit Pau. Roma. & alij de magnate, vel alio de consilio regis, vel Reipub. intelligas id dictum gratia exempli, & frequentioris euentus. Sed à paritate rationis idem dicendum videtur, in alio, cui id reuelatum fuerit, quod generaliter tradit Bald. *in d.l. 2. C. de peric. & comm. rei vend.* & cum eo Afflict. *d. loco.*
- 23 Sed Fulgos. (quem alij non referunt) *in d.l. quæro*, contra Bar. & omnes contendit, præcedentem traditionem iure non subsistere, nec in praxi seruari, dicens quod astutia & diligentia contrahentis debet ei prodesse, arguit etiam ex illo vulgari licere contrahentibus in precio se decipere, nec male respondet ad iura, quibus Dd. fundantur: loquuntur enim de intrinsicis, vel partibus rei venditæ: nō de extrinsecis & accidentalibus. Sed adhuc non videtur recedendum à recepta opinione, quæ specialiter à Dd. traditur in constitutione publicanda, in qua particularis ratio viget, ne quis ex lege omnibus utili, cum alterius iactura inique locupletetur: & ita Dd. specialiter arguunt *ex d. l. contra, & l. fraus. ff. de legib.* quod magis procedit in consiliario vel officuario ita callide in rem suam publica consilia vertente, & multo magis ea calliditas damnanda erit ad forum conscientie, ex traditis à D. Soto, *de iusti. & iur. libr. 6. qu. 3. art. 2.* facit ad hæc, quod refert Valer. Max. *lib. 8. ca. 2. in prin.* sed vide Bal. limitantem *in c. constitutus, nu. 12. de rescrip.*
- 24 Ex quibus infertur ad quæstionem mercatoris carius vendentis tempore inopiae talium rerum, scientis propediem venturas naues afferentes abundantiam, vel è contrario, si mercator sciens non esse venturas merces, quæ solent ad locum afferri, emat omnes quæ in loco sunt, iuxta precium tunc commune, & postea vendat carius. In his enim & similibus alia inspectio est, quoad strictum forum conscientie, & summæ bonitatis & charitatis, & tunc non censetur sincere facere, qui eo cōpendio vitur honestum postponendo: quod colligitur ex Cicer. *lib. 3. offic.* Diuersa inspectio est, quoad exteriora iudicia & tribunalia: ea enim diligentia negociatiua, non deceptiua est, ex not. doctrina Bald. *hic, col. 1. in 3. oppos.* & ita iudicatum tradit Fulgo. *in d.l. quæro*, & ita eleganter deducit Alex. ab Alex. *lib. 6. de geni. dieb. c. 1.* Quod etiam aliquialiter admittit alea vel fors mercaturæ, arg. *l. si ea lege, C. de usur.*
- Ad præcedentia de dolosa dissimulatione, vel simulata assertione, est egregium responsum Alex. *consil. 242. libr. 6.* quod ipse putat indubitabile: plures autem contra Alex. fortasse respōdebunt: casus ibi erat, quod gestor vel procurator Episcopi locauit redditus, & iura episcopatus: & conductoribus ostendit librum debitorum & iurium, concludit Alex. nullum recursum dari conductoribus, etiamsi magnam diminutionem reperiant, si procurator non asseruit omnia contenta in libro, esse vera & exigibilia. Sed ex præcedentibus contrarium videtur tutius: satis enim asserere videtur, qui librum ostendit secundum notata per glo. Bart. Paul. Iason. *in l. prima, §. editiones. ff. de eden.* Innoc. *in cap. cum venerab. de exce. & ibi Felin. nu. 23.* notanter Hispan. Xuar. *alleg. 27. col. 2.*
- Ad multa superius tradita in discursu horum commentariorum, & in materia huius l. memorandum est, quod emptor non dicitur malæ fidei possessor: etiamsi venditor læsus maneat ultra dimidium iusti precij, si dolus ex parte emptoris non interuenit, quod satis colligitur ex decisione huius l. personali actione ex humanitate tantum succurrentis. Colligitur etiam *ex l. dolus, infra eod.* & notabiliter ex Bal. *hic, col. 1. in 3. oppos.* idemque volunt scriben. in varijs locis, vt sæpius ex *supra* deductis deprehenditur: &
- in ter-

in terminis notat eleganter Panorm. in cap. per tuas, col. 3. num. 8. de dona. & eo non relato probat egregie Couarr. lib. 1. resolu. ca. 3. num. 5. versi. imo ut ultimatum, colligiturque ex saepe citatis verbis IC. in l. in causa, §. idem Pomponius, ff. de mino. l. item si precio, §. fin. ff. loca. Quoad forum interius seu conscientia à dominis Theologis multa traduntur, quæ apud eos videri & ab eis audiri possunt. Luculenter etiam tradit D. Nauarrus in cap. nouit, 6. notab. ad fin. Hoc vero conducit maxime ad quæst. fructuum, de qua supr. in 4. cap. secunda part.

27 Nec omitto vnum, quod memorandum fuerat in q. de qua supra in 4. cap. 1. part. num. 1. de eimente rem minus dimidia iusti precij, eamque statim locante venditori, vel ei in emphyteusim concedente: aliquando enim poterit talis contractus vfurarius & nullus esse, vt tradit D. Azplic. Nauar. in suo excellentiss. Manuali confessorum, pag. 287. num. 130. secundum nouiorem editionem Salmantianam. Adde etiam in simili ad eam q. quod tradit Cagno. in l. 2. num. 167. C. de pactis in empt.

TERTIA PARS L. II.

C. de rescind. vend.

CAPVT III.

SVMMA RIVM.

- 1 Examinatur plenissime traditio gloss. hic, an res tantum, an etiam precium in obligatione sit: in quo referuntur varia opinioniones, & enendantur multa à Dd. incaute tradita, vsque ad num. 5.
- 6 Traditur in eadem quæ. singularis opinio Fulg. qua noue & vrgenter comprobatur.
- 7 Ostenditur contra omnes, & grandem contentionem scrib. nullius esse momenti, & num. 8.
- 9 Probatur, non esse ineptum agendi modum in hac materia simpliciter rem petere non alternatiue, contra quam plures, & num. 11.
- 12 Probatur cum Bart. tutius & melius esse in hac materia alternatiue agere, & explicatur illud vulgare, quod sententia debet esse conformis libello.

13 Traditur non vulgaris opinio, vt sustineatur libellus, in quo venditor vel emptor laesus, petat se in integrum restitui.

14 Explicatur in eodem themate particula quadam, l. 1. infra, si maior fac.

15 Agitur plenissime de intellectu cap. cum dilecti de casu empt. & vendit. & probatur contra innumeros in text. illius non fuisse lib. illum ineptum, nec eo nomine resultasse nullitatem iudicij vel sententia, & reprobandur multa à Dd. tradita, vsque ad nu. 22.

23 Agitur de traditione, ad quam saepe citatur glo. in prin. Inst. de oblig. de nullitate ex libello inepto.

24 Tractatur vtilis q. ad praxim huius l. & de intellectu l. habebat, ff. de insti. cum alijs, vsque in fin.

IN q. de re perempta penes emptorem (quam examinauimus supra in 1. ca. 2. par. n. 36.) dixit gl. in materia huius l. veditore laeso manente, solam rem distractam esse in obligatione, supplementum vero precij, in facultate soluendi: in quo mire variant vtriusque iuris interpretes, diuisamque tradunt scholam Canonist. & Legist. Plurimi enim opinionem Accurs. sequuntur, vt sola res in obligatione dicatur: alij contra, tam precium, quam rem esse in obligatione asserunt. Nec deest longe diuersa opinio Fulgos. hic, num. 9. non relati, qui magis contendit, solum precium esse in obligatione, restitutionem rei in facultate: putantque omnes ex ea differentia & inspectione grandes effectus resultare, cum glo. est Bal. hic, nu. 14. qu. 11. & nu. 19. q. 15. & Salic. q. 14. nu. 18. & nu. 22. dicens, opinionem gl. communem esse, & Paul. num. 16. & Molin. eandem communem dicens in consue. Paris. §. 22. nu. 42. & Couarr. lib. 2. resolu. ca. 4. co. pen. Anto. Gome. de contra. cap. 2. fol. 11. col. 3. & cum glo. est Goza. cons. 44. nu. 10. & Cano. hic, nu. 16. & alij, quos ipsi referunt. Contrarium cum Ioan. And. tenet Panor. in ca. cum dilecti, ad fin. de empt. & vend. dicens, & ita communiter tenere Canonistas, vt in hac materia tam precium, quam res in obligatione esse dicatur: & ita Crem. sing. 84. & late Bero. in d. c. cum dilecti, num. 75. & 79. & Ripa. in l. quod te, n. 11 ff. si cert. pet. Vacillat autem Panthal. hic, num. 191. & Imo. in ca. cum causa, n. 25. de empt. & vend. in ca

In ea varietate solet allegari Bart. pro opinione Canonistarum contra glo. hic, & ita eum citant Moli. & Couar. vbi sup. Crem & Cagn. hic, & alij alibi. Ego autem verissimum puto Bar. tenuisse opinionem glo. vt colligitur ex ipso nu. 13. neque contradicit, cum postea, num. 16. in forma libelli consulit, vt formetur alternatiue. Id enim, inquit, ad tollendam dubitationem, & quia ea alternatiua petitio procedit ex electione, quæ conuentio competit, iuxta decisionem huius l. & sic autoritas Bar. cum glo. est.

2 Glo. autem pro sua opin. adducit tex. in l. si res, §. 1. ff. de iur. dot. vbi in vers. Marcellus, habetur, quod si in æstimatione serui dotalis mulier læsa fuerit, mortuo seruo non tenebitur vir ad iustam æstimationem, sed tantum ad precium, quo seruus æstimatus fuit. Tunc autem inductio illius tex. colligi debet ex eo, quod æstimatio in dotalibus facit emptionem, l. plerumque, & l. quoties, ff. de iur. dot. & sic in venditione iam videtur text. ille probare, re perempta penes emptorem, nihil deberi venditori, nisi precium conuentum, & eo soluto cessare obligationem: quasi non iusta æstimatio, sed res ipsa in obligatione fuerit. Quæ inductio confirmatur, quia si vtrunque esset in obligatione, re perempta videretur manere obligatio iusti precij, vt regulariter in iure habetur in alternatiuis, l. Stichum, 95. in princ. & in §. 1. ff. de solut. Huic argumento non satisfacit Panor. nec Berous in d. cap. cum dilecti. Alberi. hic, num. 11. respondet, in d. l. si res, esse speciale ius in re dotali, eo quod si res æstimata non fuisset, periret vxori, cuius erat, quæ tamen responsio parum valet, cum aliud non afferat, nisi fingere casum, quo ibi cessaret venditio, scilicet deficiente æstimatione, sicut etiam in proposito absque precio non esset venditio, & res periret domini periculo. Sed d. l. non videtur recte adduci ad decis. huius l. cum ibi non spectetur læsio vltra dimidiam, & inter coniuges exactissima æquitas consideretur, vt deduxi in l. ca. 1. par. per text. & glo. in authen. de equali dot. & Alber. in l. si circumscripta, C. solut. matrim. Item ad argu. d. l. colligitur responsio ex Pau. hic, n. 16. Fulgo. num. 10. Crem. num. 196. versic. tu autem. & Couar. vbi supra, & alijs bene sentientibus, ad casum rei peremptæ parū referre, an vtrunque sit in obligatione,

nec ne, quando precium debetur respectu rei, vt in l. electio, 26. §. si is, quem, ff. de noxal.

3 Pro opinione glo. solet etiā citari tex. in l. miles, §. decem, ff. de re iud. cui nō satisfacit Panor. in d. cap. cum dilecti, nu. 9. Berous autem, n. 59. vers. pro opinione. comminiscitur rationem quandam differentie inter actionem huius l. & noxalem, de qua in illo tex. Sed melius respondetur, quod in casu huius l. non reperitur decis. hæc dubitatio: in casu autem actionis noxalis aperte iuris conditores id expresserunt. Ratio autem fortasse fuit, quia damnum passus, non poterat aliud petere, nisi quod sua intererat, nempe, damni æstimationem, cum actio ex iure agentis metiatur, l. 1. §. 1. ff. si pars here. peta. Iuste autem l. succurrit conuentis actione noxali, ne seruorum malitia vltra eorum valorem dominis dānosa esset, §. 1. Instit. de noxal. Non potuit igitur serui deditio in obligatione principaliter considerari: sed infra ostenditur argumentum de actione noxali, non seruire ad opinionem glo. magisque vrgere pro singulari opinione Fulg.

4 Pro opinione autem (quæ Canonistarum appellatur) quod res & precium æqualiter sint in obligatione, ponderatur text. in d. cap. cum dilecti, quasi ibi iudicium & sententia corruerit, eo quod alternatiue actum & iudicatum nō fuerit: adduntq; plures, Papam id declarare voluisse ad tollendam dubitationem gl. & Dd. Inferius vero ostendemus, longe diuersum esse sensum illius tex. Arguunt etiam ex c. cum causa, eod. tit. vbi in hac materia ponitur sententia alternatiua: vnde colligunt præsumptionem, quod ita actum fuerit. Quæ argumentatio parum valet, quia non constat, an eodem modo actum fuerit: & licet ita actum fuisset, non sequitur id pro forma requiri, nec in libello, nec in sententia. Nec valet alia inductio aliquorū arguentiū, quod non procederet petitio, nec sententia alternatiua, si vnum tantum esset in obligatione. Id enim falsum est in iure, vt probatur ex Bar. hic, num. 16. tradit Anton. Burg. in d. cap. cum dilecti, ad fin. & probatur ex §. 1. Instit. de offic. iudi. & ex d. §. decem, l. miles, ff. de re iud. quæ iura ostendunt, posse alternatiue iudicari etiam in casu, in quo vnum tantum est in obligatione, alterum in facultate soluendi, & ita con-

ita consuluit legislator: quod æque ad libellum applicatur. Nec enim in agente vel iudicante culpari potest talis alternatiua, in qua exprimitur id, quod de iure committitur electioni conuenti, cui alternatiua ipsa nullum incommodum affert.

5 Miror etiam August. Ber. *in d. c. cum dilecti, num. 7.* nimis anxium se ostendere ad conciliandum *tex. in d. §. 1. Institut. de offic. iud. cum §. decem, l. miles, ff. de re iudic.* quasi ex diametro aduersaretur, variasq; affert conciliationes, sed inani labore: cum iura illa simillimam decisionem habeant. Nec enim IC. (*in d. §. decem*) negat, sententiam posse tunc fieri alternatiue, vt reus æstimatione præstet, velferuū: imo id permittit aperte *in prin. ibi, decem: aut nox. a dedere condemnatus*, nec contradicit *in versic. at iudicium*. Ibi enim tantum, inquit, non posse iudicem facere, quod iudicium solius noxæ deditiois nullum sit, id est, non posse iudicem facere, ne reus tunc electionem habeat soluendi æstimationem, vel noxam dandi. Quod parum obscurum, non videtur percepisse doctiss. Rip. *ibi, num. 3.* Ex quibus arbitror, in actione noxali, procedere petitionem alternatiuam, cum in sententia id iure decisum sit *in d. §. 1. Institut. de offic. iud.* In libello enim eadem ratio est, ex *supra* deductis: quicquid contra sonent verba Paul. & aliorum *in d. §. decem*, & Cin. *bic, q. 13.* & deterius Bero. *in d. cap. cum dilecti, num. 79, in fin.* nec iuris regulæ ferunt, vt iudicium corruat ex libello alternatiuo ad separata: in quibus notum est, vtile per inutile non vitiari, Bar. Alex. & alij *in l. 1. §. sed si mihi, ff. de verb. oblig.* & ibi circa libellum tradit Ias *num. 14.*

6 Dixi superius solum Fulgos. contra omnes tētasē, quod læso venditore, nō res, sed precium principaliter dicatur in obligatione: quod ipse aliquantulum colorat. Sed pro eo confidero, quod venditor principaliter intendebat precium consequi ab emptore: vnde actio principaliter ad precium censenda videtur, secundum ea, quæ notauimus *supra in 2. par. rub. cap. 2. num. 24.* Quod iuuatur ex causa ipsius actionis, quæ procedit ex læsione in precio: & sic precium principaliter respicere videtur, argumento doctrinæ, quæ colligitur ex IC. *in l. qui id quod, ff. de donat.* Pro Fulgos. etiam po-

test subtiliter induci *tex. in d. §. decem, l. miles, ff. de re iud.* vbi in obligatione principaliter esse dicitur id, quod pertinet ad refarciendum damnum agentis. Sic in proposito similior est satisfactio in precio, quam in restitutione rei, cum & læsio in precio fuit. Vnde videretur pro Fulgo dicendū, quod supplementum precij in his terminis magis sit in obligatione, quam ipsa res.

Retulimus, & melius fortasse, quam 7 alibi, explicauimus aliorum opiniones & fundamenta in hoc articulo. Mea vero sententia tota ea Dd. altercatio minimi, vel nullius momenti est, cum Bald. *bic, num. 14.* & reliqui omnes, maxime Panorm. *in d. cap. cum dilecti*, putent ex resolutione eiusdem contentiois grandes effectus resultare. Quod contra eos omnes ostendo: nam ea inspectio principaliter applicabatur ad q. gl. de re vendita perempta apud emptorem, in qua etiam, sequentes opinionem gloss. agnoscunt, liberari emptorem, si res apud eum sine eius culpa perierit: siue res ipsa tantum, siue res & precium in obligatione dicatur, vt *supra in 1. cap. 2. part. num. 36. cum seq.* vbi id probaui receptius apud scriben. & apud Hispanos decisum, *l. parti.* Alius posset considerari effectus in eadem altercatione, nempe, quoad formam sententiæ, in qua etiam satis probatur ex *proxime* dictis, nihil referre, an vnum, an vtrunque sit in obligatione, ex *text. in d. §. primo, Institut. de offic. iudic. & d. §. decem, l. si miles, ff. de re iud.* Quibus iuribus probatur, posse sententiam proferri alternatiue, ad rem, vel ad precium, etiam si alterum tantum sit in obligatione. Alius effectus versari posset, quoad formam libelli, seu modum agendi, in quo etiam euidenter ostenditur, nullum discrimen, nullumque effectum consistere in tota ea altercatione: idque colligitur ex *supra* dictis.

Nunc vero id magis probabo, quia siue vna, siue altera opinio teneatur, nihil impedit libellum & iudiciū procedere, vt tandē videtur agnoscere Bald. (male sibi constans) *n. 19.* & notabiliter, Anto. Burg. *in d. c. cum dilecti, ad fin.* Si enim teneatur opin. gl. quod sola res sit in obligatione, precium autem in facultate soluendi, adhuc sustinebitur libellus alternatiuus in hac materia, vt rectissime

me sentit & consulit Bart. *hic*, qui probavit opinionem gl. & tamen consuluit, vt libellus, seu petitio concludat alternatiue. Obiter autem hic aduertat Bart. loqui consulendo, non quasi id necessarium, vel de forma sit, quod memoro, quia fere omnes male accepisse videntur verba Bart. vt paulo *inferius* deducā. Quod autem retenta opinione glo. procedat libellus alternatiuus, efficaciter probatur ex *d.c. cum causa*, arguendo de sententia ad libellum: nihil enim impedit petere, quod secundum ius potest iudicari: ne tunc improbari potest desiderium agentis ex doctrina *l. desiderium, C. de depo.* à contrario sensu: agnoscenda tamen est aliqualis differentia inter libellum & sententiam, vt *infra*. Probatur ead. opin. ex recepta theórica, vt libellus, & iudicium sustineatur ex parte apta, licet alia impertinens adiecta fuerit, vt *supra* diximus cum Ias. *in l. 1. §. sed si mihi, num. 14. ff. de verb. oblig.* de quo sunt iura & Dd. vt per Alex. *consil. 105. in fin. lib. 3.* Probatur magis, quia tunc alternatiua non affert incertitudinem, cum eius electio conuento detur imo non est, quid tunc imputari debeat auctori, cum talis alternatiua, quodam modo necessaria sit ob eandem electionem, quam lex aduersario tribuit. De iure enim alternatiua petitio admittitur, quod eius certitudo pendet à facto, seu voluntate conuenti, *l. 1. §. quia autem*, & ibi Bart. & Rip. *ff. quor. lega. tex. & scrib. in l. vbi autem, 75. §. qui illud, ff. de verb. oblig.* Alex. *consil. 182. col. 1. lib. 2.* & in proposito Ant. Burg. *in c. cum causa, col. 1. n. 3.* Aufser. *in questio. capel. 469.* concludunt, quæ refert Hisp. Gom. *de contra. cap. 11. num. 40.*

9 Similiter retenta opinio. (quæ Canonistarum appellatur) vtrunq; esse in obligatione, rectius contra quamplures dicitur, procedere libellum, & iudiciū, in quo agens simpliciter rem petat, vt rectissime, & cum iudicio resoluit Bald. *hic, n. 19* quod non tam bene senserat, *n. 14.* Quod maxime suadet ex ratione, quam sentit Bald. *d. nu. 19.* quia scilicet is agendi modus nihil conuento adimit, cui electio salua manet. Satis vero est, apte factum narrare, ex quo ius elicitur, cuius veritas ex verbis agentium nō mutatur, *l. sicut, C. ad l. Cor. de fals.* Nec enim ad auctore spectat forma sententiæ, cum

in iudicio, iudex & agens diuersæ personæ sint. Et ita resoluendum omnino est, in hac materia procedere libellum præcisum, vel alternatiuum, & vtroque modo iudiciū sustineri, vt bene sentit Bart. *n. 16.* & colligitur ex Bald. *d. n. 19.* ex Sali. *q. 19.* Et vtroque modo agi posse, tanquam receptum tradit Gozad. *consil. 14. num. 11.* idemque probare videtur Cagn. *hic, n. 116.* Challad. *de empt. & vend. decis. prim. ad fin.* sentit Ripa *in l. edita, n. 17. Cod. de eden.* & Anto. Gom. *de contract. cap. 2. fol. 11. col. 3.* eaque opinio verior & receptior censenda est: & iuuatur ex reg. *l. 1. C. de for. subla.* vt scilicet rei veritas, non formula attendatur: facit *l. si §. si, ff. quod met. cau.* & quæ de sustinendo libello, & iudicio tradunt Alex. & Ias. *in l. sed & si possessori, §. item si iurauero, ff. de iureiur.*

Ex qua veriori, & receptiori resolutione, cauebis ab Emil. Ferreto *in d. l. 10 vbi autem, §. qui illud, nu. 4. ff. de verb. oblig.* vbi incaute scripsit, omnes Dd. in hac materia necessario requirere, cum ex *supra* dictis constet, id de consilio, non pro forma tradi. Vnde cauebis à simili errore Rober. Maran. *in specu. iudicio. 6. p. nu. 81.* vbi etiam incaute dixit, corruere libellū & iudiciū in hac materia, si præcise non alternatiue agatur, idque putauit ab omnibus receptum. Inde etiam inferens contra Anton. Burg. *in d. cap. cum causa, nu. 4. ad fin. ibi, casus insolitus,* vbi præsupponit in hac materia, regulariter non procedere libellum, nisi alternatiue concipiatur. Infertur similiter cauendum esse à Cin. *hic quest. 13.* dum stricte putauit, non procedere in hac materia libellum alternatiuum, sed tantum præcisum: in quo aliter sentit idem Cin. *in l. maioribus,* quem ibi sequitur Fulg. *C. commun. vtri. iudic.* Sed magis cauebis à Pannor. *in d. c. cū dilecti, ad fi.* & à Bero *ibi,* dū afferebant, pro forma requiri hunc libellum alternatiuum: nec ea opinio debet communis appellari, quicquid ibi dicat Burg. *nu. 12.* qui tamen ad intellectum text. ibi melius sentit, vt *infra.* Et ita cauebis à Panthal. Cremen. *hic, num. 199.* inde etiam cauebis similiter ab Aymo Craue. *consil. 151. col. 1.* qui etiam, quod de consilio tradunt Bartol. & alij pro forma accipiebat. Hinc etiam cauebis ab aliis in hac materia dicentibus, quod si læsus agat præcise, incidet in poenam

nam plus petētis: in qua opin. erat Hof. *in summa de empt. & vend. num. 7.* & alij, quos sequitur Imol. *in d. cap. cum dilecti, num. 10.*

11 Ex eisdem inferes friuolā esse cōcordiam, quā tanquā in magna contentione tradebat Imol. *in d. cap. cum causa, num. 25.* dicens, quod opinio Canonist. seruabitur in terris ecclesiæ, opinio autem Legistarum in terris Imperij: vel alteram in iudicio ecclesiastico, alteram in seculari: quod etiam ad conciliationem tantæ litis probabat Berous, *in d. cap. cum dilecti, num. 79.* contra quos verius asferetur, nullam in hac re litem esse debere apud doctos, idemque ius omnibus terris omnibusque iudiciis seruandum fore. Ex quo etiam prorsus reicienda erit differentia, quam in hoc tradunt plures inter ius pontificium, & Casareum, ita cauendum erit à Zaneti, *differentia. 226.* Sit igitur vera & recepta resolutio, vt in materia huius l. procedat libellus tam alternatiue, quam præcise conceptus.

12 Consultius tamen est vt libellus, seu petitio alternatiue formetur, iuxta electionem, quæ de iure datur conuento, vt recte dixit Bart. *hic*, & cum eo Ang. Are. *in §. si quis agens, Institutio. de actiom. & plures supra citati, & ita praxis obseruat, vt ego sæpissime vidi.* Et de praxi Gallica asserit Molin. *in consuetu. Paris. §. 22. num. 42. char. 209.* vbi tamen non percepit mentem Bart. putans eum non de consilio, sed de forma necessaria loqui, vt etiam putauit Cagno. *hic, num. 116.* & Cremen. *num. 192. & 197.* & plures alibi. Sic videmus, quod duplex titulus ad cautelam allegari potest, Feli. *in c. in nostra, col. 2. versic. titul. de rescript. licet alibi dubitet idem Felin: vt tradit insignis Nauarrus in repet. cap. accepit, 3. oppos. nu. 3. pag. 67. de rescript. spo. cōducunt, quæ tradit Lec. in l. 1. C. de Carbo. edict.* Infertur etiā non esse absurdum, nec iuri repugnans, vt libellus in hac materia formetur simpliciter ad rem, sententia autem feratur alternatiue, ad rem, vel ad precium: quod in simili colliges ab Afflict. *decisio. 32.* contra plures *in dictis locis,* perperam & crasse accipientes illud vulgare, quod sententia debet esse conformis libello, quasi iudicis arbitrium, & potestas recedere nequeat à desiderio actoris: cum etiam

vulgares sciant, eam regulam solum respicere, ne iudicetur de re in iudicio non tractata, iuxta l. *vt fundus. ff. communi diuid.* quā multis limitationibus ornāt Feli. *in cap. licet. de sim. las. in l. vinum, ff. si cert. pet.* & ita eam regulam declarat Bald. quem vide, *in l. fin. nu. 6 C. de fideicommiss. libe. Bal. in l. 1. num. 11. & 12. C. si plures vna sen. & Sebastian. Van. de nullitate pag. 317. nu. 96.*

Infertur ex eisdem, sanius sustinendū fore libellū in hac materia, si laesus se in integrum restitui petat: non enim verborum formulis inhærendum est, cum sensus & rei veritas constet, licet aliter sentire videatur Aymo *consi. 7. num. 12.* Nostra autem opinio satis probatur ex supra dictis, simul etiam ex opinione eorum, qui remedium huius l. restitutioni comparabant, vt deduxi *in 2. par. cap. 4. nu. 4.* vbi contrarium probaui, quicquid etiam colligitur ex gloss. & Dd. *in l. in contractibus, C. ex quibus causis maiores: nā verum & receptū est, verba impropriari, vt libellus, & iudicium sustineatur, secundum late notata ab Alex. & las. in d. §. item si iurauero, l. sed & si possessori, ff. de iureiur. & alibi sæpe scriben. facit no. regula, l. si quis intentione, ff. de iud.* Nec omnino incongruit, appellare in integrum restitutionem, id quod deceditur in hac l. quocunque enim modo satisfiat agenti, iam dici potest in integrum restitutus, arg. l. qui restituere, ff. de rei vend. sed in terminis est *te x.* (quo aliqui perperam arguere poterunt) *in l. dolus, in fin. infra hoc iur.*

Ex eisdem infertur ad intellectū tex. *in l. 1. C. si maior fac. in fin. lib. 5.* (de quo ad q. fructuū late egimus *supr. in 4. c. 2. par.*) quem tex. ad formam libelli in hac materia adduxit Bar. *hic n. 16. in fin.* licet ex Bal. & aliis ibi non male colligatur, Imperatorem ibi potius alloqui excipientem, quam agentem: vt etiam tradit Cagnol. *hic, v. 116.* Aduerto autem, quod tex. ibi magis sentire videtur, conclusionem agentis vel excipientis ex hoc remedio simplicem, vel præcisam fuisse: iudicem vero informat Imperator ibi, vt alternatiue aduersarium condemnet: ita enim suadetur ex verbis illius l. *ibi, quod præsidis prouisione fieri conuenit, & ibi, in arbitrium eius ponere.* Ex quibus cessant multa, in quibus Dd. anxie & inoperte torquentur.

15 Ex quibus altius inferitur ad veram interpretationem text. sæpissime citati in d. c. cum dilecti, de empt. & vendit. in cuius explicatione Dd. parum sibi constant Casus ibi fuit, quod Canonici Beluacen. vendiderunt syluam quandam Abbati & fratribus Cariloci: postea Canonici cōtra emptores egerunt, dicentes se enormiter læsos vltra dimidiū iusti precij: simulque allegantes venditionem à quibusdam eorum factam ignorante capitulo: causa commissā fuit Decano Remen. de cuius sententia ita tex. habet: *cum ei per testes constitisset, quod prædicti fratres syluam minus dimidia iusti precij comparassent, pronunciauit venditionem non tenere: & syluam Beluacen. ecclesia adiudicans, canonicos in possessionem induxit. Quia vero in arbitrio emptoris est, si velit supplere iustum precium, aut venditionem rescindere, cum res minus dimidia iusti precij comparatur, sententiam ipsam, tanquam iari contrariam, irritantes, possessionem monachis indicauimus esse reddendam.* Putauit Ioan. And. tex. illic decidere altercationem Dd. supra tractatam, an res tantum, an etiam precium sit in obligatione: & sentire tex. vtrunque in obligatione: tandemque intelligit, sententiam ibi fuisse nullam ex eo, quod Canonici læsi, egerunt simpliciter, seu præcise, cum agere deberent alternatiue: quam interpretationem probat Panor. in d. c. n. 4. & Imo. num. 16. eamque apud Canonist. videtur magis communem dicere Burg. ibi n. 12. & magis Berous ibi, num. 34. & Creme. hic, num. 192. & 199. & Aymo in multis consiliis superius citatis, speciatim consil. 7. nu. 2. Alij intelligunt libellum ibi ineptum fuisse, & sententiam super eo nullā, eo quod petebatur, vt venditio nulla pronunciaretur: ita Bald. hic, num. 18. & Fabian. de empt. & vend. quest. 8. num. 24. & Socin. consil. 146. num. 13. l. 1. Hispana. Auen. 1. respō. col. pen. Hi ergo in eo cōcordant, vt libellus in casu dict. c. fuerit ineptus, & ob id sententia fuerit nulla: variant autem in explicanda ineptitudine libelli. Alij vero generaliter & indistincte eundem textum summe commendant, vt ex ineptitudine libelli corruat iudicium & sententia, non explicantes, quo nomine libellus ibi ineptus fuerit, ita Felin. in cap. in literis, num. 5. de offic. deleg. 1. & ibi, Dec. ad fin. idem Dec. in rubr. de appellat. n. 12. Alex. consil. 72. n. 3.

lib. 2. Sebastian. Van. de nullitat. pag. 296. n. 23. quialios citant.

Alij intelligunt libellum in casu illius text. non fuisse ineptum, nec ex eo corruisse sententiam, quam dicunt nullam fuisse, eo quod ob læsionem iudicauit Decanus venditionem nullam, & rem venditori restitui fecit, cum ex hac l. pateat venditionem tunc valere, & electionem emptori dari. Vnde colligunt sententiam ibi videri latam, contra ius expressum, & ideo nullam fuisse: ita Butrius ibi, quem sequi videtur Imol. col. 5. num. 17. & Cagnol. hic, num. 146. vers. ad d. cap. & ibi Burg. nu. 62. Vides igitur magnam Dd. varietatem, & Ioan. Imol. nō sibi constare. Magis etiam variat Burg. ibi, si cum attente legas, n. 22. vbi vnum dicit, & nu. 26. vbi aliud, & nu. 31. & 3. & 62. qui etiam ab aliis magis recedens tentauit, in casu illius text. sententiam non fuisse nullam, sed iniustam, ponderans verbum, irritantes. Notissimum enim est, longe differre sententiam nullam ab iniusta, vt in l. 1. ff. quæ sentent. sine appellat. rescind. & l. 2. C. quando pro. non est necesse. Sed argument. Burg. ex d. verbo, irritantes, efficax non est, vt bene respondet Bero. ibi, num. 40. In eadem varietate parum etiam sibi constat Cagno. hic num. 116. & 117. modo intelligens, ineptitudinem fuisse in libello, modo in sententia. Inter defectum vero, vel vitium libelli & processus, & defectum seu vitium sententiæ multum interest: maxime ad dignoscendum, an ex eisdē actis iudicandum sit, secundum nota. per glo. Bar. Paul. in l. prolatam, C. de sentent. & interloc. omni. iudic. & alibi sæpe scriben. In quibus omnibus magnam inesse difficultatem inquit Berous, in d. cap. n. 78. vbi ipse, nu. 44. & 46. dicit, se alium intellectum cogitasse, quem omitto: quia si bene inspiciatur, non differt à deterioribus supra reiectis.

In ea Dd. varietate circa intellectum d. cap. videntur ipsi scriben. quasi sponte plures difficultates subire voluisse, quarū maiore partē vitare facile potuissent. Nec dubito falsa, & cōmentitia esse omnia quæ de ineptitudine libelli tradunt innumeri supra citati, & alij sæpissime. Quod satis ostenditur ex litera d. cap. in quo nulla mentio est de forma libelli: ideoque non erat dicinandum,

nec

nec insistendum quasi pro difficili, circa id, quod in text. non constat. Probatum hoc magis contra Ioan. Andr. Panorm. & plures primo citatos, quia licet libellus ibi fuisset simplex vel præcisus ad rem, non ideo corruebat iudicium: ut cum Bar. probauimus *supra*, num. 9. Similiter quamuis agens peteret, venditionem declarari nullam, non ideo corruebat sententia recte prolata ex *supra* deductis. Ostenditur hoc magis contra eos omnes, in eo, quod de libello comminiscuntur: quia ex litera constat libellum rite formatum fuisse, tam circa læsionem, quam circa nullitatem ex defectu consensus capituli. Receptum enim est, posse simul agi ad rescindendum, & conditionaliter ad declarandum nullum, ut in hac materia tradit Aufrer. ad Capel. Tholos. *quest.* 4 9. & Burg. *in cap. cum causa, numer.* 3. *de empt. & vend.* gloss. & Paul. *in l. i. C. quando prouoc. non est necess.*

18 Reijcienda ergo sunt, quæ Dd. ad eum text. comminiscuntur de ineptitudine libelli. Quoad sententiam vero non factis constat, ibi eam nullam fuisse: & verba text. varie accipi possunt: & in ea re concludunt aliqui, valere sententiam, qua emptor simpliciter condemnetur ad rem restituendam, ut tradit Burg. *in d. c. cum dilecti*, n. 33. *in si. n. 62. ad si. & Cag. hic. numer.* 116. *ad fin.* quod iuuatur ex notatis *in l. miles, §. decem, ff. de re iudic.* potestque ea opinio comprobari, eo quod talis sententia continet alteram partem alternatiue huius l. & ita ex parte competente sustineri poterit, ex doct. Innoc. *in c. in presentia, de renunc.* quem sequuntur plures relati à Rip. *in l. si ventri, §. in bonis, numer.* 13. *ff. de priuil. cred.* Sic etiam pro validitate talis sententiæ facit, quod notat Bald. *in l. fin. numer.* 1. & *numer.* 3. *Cod. de fideicommiss. liber.* Si autem iustes ex verbis *d. cap. ibi, iuri contrariam*, responderi potest aliquando valere sententiam iuri contrariam, si error contra ius expressus in ea non sit, iuxta *leg. 2. Cod. quando prouoc. non est necess.* cum aliis. Maxime quod in materia huius leg. quando ex læsione condemnatur emptor, præcise ad rem restituendam sublata electione regulariter ei competente, ut ex *superius* dictis non semel colligitur.

19 Reiectis igitur falsis & diuinatoriis, tutius dicendum videtur *in d. c. nihil tractari de ineptitudine libelli*, an vero sententia ibi nulla fuerit, petendum fore ex iuris regulis & veris traditionibus, ut si eo casu iuris error in sententia expressus fuisset, nulla redderetur, secus autem, si error in sententia non exprimeretur: & quia tunc sententia non esset nulla, sed iniqua, secundum iura & receptas sententias. Ad literam vero *d. c. verius* videtur, quod sententia ibi nulla fuerit, quia videbatur continere expressum iuris errorem, ut colligitur ex verbis text. *supra* relatis, maxime dum papa inquit, Decanum ibi pronunciaisse, venditionem non valere ob læsionem ultra dimidiã, quod expressim & aperte erat contra hanc l. & *l. dolus, inf. eod.* Atque ideo rectissime inquit text. sententiam fuisse iuri contrariam.

20 Ex qua declaratione colligitur differentia inter libellum & sententiam in hac materia: libellus enim simplex vel præcisus, imo & petens contractum declarari nullum procedit, non ita sententia, iuxta *proxime* deducta. Colligitur etiam, quod si iudex in sententia expressim referat probationem læsionis, ex qua inferat venditionem fuisse nullam, sententia ipsa nulla erit: quia continet errorem expressum contra hanc l. & *d. c.* licet Burg. & Cag. ubi *supra*, indistincte contradicere videantur. Nec obstant fundamenta, quæ pro eis adduxi. procedunt enim, quando ex tenore sententiæ non deprehenditur talis error, licet ex aliis partibus actorem colligi possit: nec saluanda sunt verba sententiæ in casibus rarissimis, cum amplissima & certissima regula electionem in hac materia reo tribuat: quod colligitur ex doct. Bar. *in l. 2. numer.* 1. *ibi, unde si aliqua causa specialis est, debet specialiter exprimi, ff. si quis in ius vocat. non fer.* Bar. *in l. Lucius, in fin. ff. de iis qui not. inf. Alex. in l. si is ad quem, n. 11. ff. de acq. hered.* Dec. *in c. consuluit, numer.* 5. *de appell.* Panor. *in cap. sicut, numer.* 11. *versic. quart. de re iud.* Felin. *in c. super literis, n. 17. de reser.* Ias. *in l. prope-tandum, §. siue autem, numer.* 10. *Co. de iudic.* Satis ergo contra formam huius l. iudicaret, qui conuentum præcise condemnaret: cum verba sententiæ strictè intelligantur, iuxta doct. Bar. *in l. Iulianus, n. 5. ff. de condiçt. indeb.*

21 Ex eadem vera interpretatione iam patet, non probari *in d. cap. unum*, quod scrib. inde colligebant, quod iudex appellationis non possit reformare sententiam nullam, ex ineptitudine libelli, agnoscens posse iudicem id facere, vbi nullitas est ex alia causa, per *l. fin. ff. quod cum eo*, & ad hanc specialitatem ex ineptitudine libelli, extollunt text. *in d. c.* vt per Panor. *ibi, n. 4.* qui addit non tantum sententiam, sed totum processum tunc corruere: & ita Bald. *hic, num. 18.* dicens tex. *in d. ca.* esse meliorem de iure, & ita Alex. *conf. 79. col. 1. lib. 2.* Felin. & Dec. *ad fin. in cap. in literis de offi. deleg.* quam resolutionem extollit, & receptam inquit Cagno. *hic, n. 148.* Sed tota ea traditio sine fundamento videtur, euidenter enim deducitur ex supra dictis *in d. cap.* nihil probari de nullitate ex ineptitudine libelli. Item si vera esset regula, quam Dd. præsupponunt in nullitate ex alia causa, multo magis procederet in vitio circa formulam libelli: argu. *l. 1. C. de form. subla. & l. si. ff. quod met. cau.* Nec regula, quã Dd. præsupponunt, tuta videtur: si enim sententia nulla fuerit ex aliquo vitio actorum, nunquam à iudice appellationis absque noua solennitate validabitur, vt sentit Paul. & ibi plenius notat Aret. *col. 2. in fi. cum seq. in l. si is ad quem, ff. de acquir. hered. facit reg. leos, in fin. princ. C. de appellat.* quod causa defertur ad iudicem appellationis secundum terminos, in quibus erat penes iudicem à quo, Paul. *in l. ab executore, num. 3. ff. de appellat.* Boer. *decision. 73.*

22 Nec obstat text. à Dd. vbiq; male citatus, *in d. l. fin. ff. quod cum eo*, quem ad d. regulam notant Bar. & alij ibi. Bar. *in l. si expressim, col. fin. ff. de appell.* Guid. Pap. *decif. 436. n. 11.* Dec. *in rub. de appel. nu. 10.* colligentes ex *d. l. fin.* iudicem appellationis ex noua causa posse reformare, & validare sententiam nullam. Aduerto enim, quod *in d. l. fina.* prima sententia non fuit nulla, nec vllus defectus erat in processu, sed rationes vel fundamenta iudicis non concludebant. Imperator autem ibi ex actis & probatis meliorem rationem expressit, vt glo. ibi recte sensit: quod ostenditur contra summarium Bart. & contra alios: quia *in d. l. nō* successit noua causa in secunda instantia appellationis: eadem namque causa in

actis inerat. Et ita cessant multa, quæ Dd. colligunt ex *d. l. fin.* & aliud, ad quod etiã notant eadem l. quod si in sententia exprimuntur duæ causæ, altera falsa, altera vera, sustinetur ex vera: ad quod ex eadem l. plures refert Tiraq. *in tract. de caus. in. 2. 2. limit. num. 6.* verius autem colligitur ex *d. l. fin.* (si litera bene expendatur) grãdis comprobatio ad receptam opinionem, quod si mandans scit mandatarium excedere fines mandati, validantur gesta à mandatario, vt sentit Paul. Cast. *in d. l. fin.* quod omittendum non fuit *supra in l. c. 2. par. num. 18.* vbi de hoc egimus.

23 Ex supra dictis ad tex. *in d. c.* inferitur contra plurimos supra citatos: non esse eum tex. notandum pro glo. *in princip. Instit. de oblig. verbo, secundum ibi, per competentes actiones.* Ex qua colligunt scrib. nullam esse sententiam latã super inepto libello, & ad hoc eam glo. sæpe adducunt Dd. quam ornat Ias. *in l. 1. num. 5. ff. de offic. assess. & Affli. l. 2. constitu. Neap. rub. 10. nu. 44.* Feli. *in c. in literis, nu. 5. de offic. deleg.* Dec. *in cap. ex parte, 2. col. pen. versic. 10. eod. tit.* pro qua glo. plures notant *d. c.* vt per Burg. & Ber. *ibi,* & prius Rom. *in l. 1. §. occisorum, num. 14. ff. ad Sil. lania.* Sed ex supra deductis parum tuta videtur ea traditio: ne formulis plus iusto tribuatur, ne etiam lites differantur, vtque rei veritas magis attendatur: & ita non videntur in eo sibi constare Dd. vt tradit Ias. *in l. 1. num. 14. C. de iur. & fac. igno.* Nec d. glof. satis probat id, ad quod allegatur secundum Maria. (omnino videndum) *in cap. dilecti, num. 47. de lib. obl.* vbi communem allegationem varie limitat. Ego etiam aduerto, quod d. glof. loquitur de actione, non de libello: quæ duo longe differunt. potest enim competere actio efficax, libellus autem inepte formari, & è contra secundum no. *in l. edita, C. de eden.* & circa d. glo. vide omnino Maran. *in prax. iud. 6. par. num. 67. & seq.*

24 Conferunt præcedentia ad notab. q. in praxi. Aliquando enim ex parte venditoris læsi proponitur primo in libello rei vendicatio, qua nihil aliud deducitur, nisi quod agens dominus est: conuentum autem sine iusta causa possidere: emptor reus ex titulo emptionis se defendit, quæ defensio iuridica est, iuxta *l. traditionib. C. de pact. l. vendi-*

vendicantem. ff. de euidio. Deinde venditor replicando impugnat venditionem ex læsione & remedio huius l. Quæ questio in materia huius l. à Dd. omiſſa videtur. In ea vero reſoluendum arbitror primo, quod emptor conuentus videns actorem mutare libellam & actionem, poſſit de iure id impedire, compellendo agentem vt primam cauſam proſequatur, iuxta Authen. *qui ſemel, C. quomodo, & quã. iud.* Nec enim permittitur actionem mutare poſt litem conteſtatam. *l. edita. C. de eden.* ſecundum glo. Bart. & omnes ibi: quod in fortioribus terminis in ſimili iudicauit Senatus Neap. vt tradit Afflic. *decif. 60.* Ad idem in hac materia facit decifio Capel. Tholoſ. *q. 469.* quod non poſſit cumulari remedium huius l. cum remedio poſſeſſorio. Ad idem vrget doctrina Bellame. *decif. 168.* vbi inquit, non poſſe articulari de non contentis in libello, quia in eis non eſt lis conteſtata: quod maxime iuuatur, ſi attendas rei vendicationem, & actionem huius l. maxime repugnare. Illa enim præſupponit agentem dominum, & contra quilibet poſſeſſorem datur: hæc autem perſonalis eſt, & præſupponit dominium à venditore tranſlatum. Vnde non poteſt audiri actor contraria proponens, iuxta *l. 1. C. de fur.* ideoque non admittitur replicatio contraria libello, vt tradit Afflic. *libr. 2. feudo. fol. 55. tit. de contro. inter epiſcopum & vaſallum, num. 6.*

25 Nec obſtabit quod dici ſolet, replicationem haberi pro libello, ex gloſſ. in *l. queſitum. 35. §. ſin. ff. de pecul.* & quod notat Bald. in *l. ſin. qu. 17. nu. 38. C. de here. in ſtitu.* dicens, quod replicatio iuuat libellum. Id enim neceſſario intelligi debet, quando replicatio non repugnat actioni, ſeu deductis in libello. Aliter enim dici non poteſt, quod replicatio actionem iuuet, vt notabiliter tradit Paul. in *l. ſub prætextu. la. 1. num. 3. C. de tranſact.* & ibi Alex. & alij, idem Pau. in *l. ſi ſuperſite, num. 2. ad ſin. C. de dolo,* colligitur ex Bal. in *l. petens, num. 13. C. de pact.* cautius igitur ſibi conſulet emptor conuentus petens ſtatim ſe abſolui, nec admittens, vt venditor agens mutet actionem. Audiatur tamen venditor agens, ſi velit omnino deſiſtere à priori actione, & tantum proſequi deductam in replicatione, ſecundum Bart. & communiter

Dd. in *d. l. edito,* vt ibi reſoluit Dec. *nu. 53.* dummodo actor prius ſoluat expenſas interim factas, vt per Curtium in eadem *l. num. 141.* qui neminem allegat. Id vero tradit Sali. in *l. poſtquam liti, r. 19. C. de pact. Bar. in l. iura, ad ſin. C. de omn. ar. deſer.*

Alia inſpectio erit in prædicta q. ſi 26 emptor conuentus non opponat contra talem mutationem, ſed potius replicet, & reſpondeat ſuper læſione deducta à venditore in replicatione: in quibus terminis tutius videtur, quod venditor agens obtinere poſſit, & ſententia pro eo lata valeat, ex reg. *l. de quare, ff. de iudic.* quia tunc ceſſant fundamenta, quæ obijci poſſent: quod iuuatur ex decifione tex. notab. in *cap. 1. de reſſi. ſpoliat.* reſpondente articulis petitorij allegati ex parte ſpoliantis conuenti. In multis enim nimium valet conſenſus litigantium, vt tradit Afflic. *decif. 91. num. 12.* Id vero magis comprobatur ex recepta doctrina apud ſcrib. vt iudicari poſſit de eo, quod à principio non petebatur, ſi de eo partes in iudicio poſtea principaliter tractant. Panor. in *c. abbate, num. 8. de verſic. ſign.* Afflic. *decif. 93. in ſi.* quod maxime ſeruabitur in prouincijs, in quibus viget conſtitutio vel conſuetudo, vt iudicetur ſecundum veritatem probationis, non obſtante errore proceſſus, vt apud Luſitanos habet *Ordina. libr. 3. titul. 49.* & apud alias gentes colligitur ex Aymo. *conſil. 210. ad ſin. ex Afflic. in conſt. Neap. libr. 1. rubr. 8. nu. 49.* ex Auendan. in *1. reſponſ. de quibus vide Maran. in praxi. 4. part. 16. diſtinct.*

Maior dubitatio eſſet, ſi emptor con- 27 uentus poſt deductam in libello rei vendicationem, cui reſpondit, ſe defendendo cum titulo emptionis, videns venditorem replicare de læſione vltra dimidium, nihil reſpondeat. Tunc enim ceſſant fundamenta proxime adducta pro actore: nec dici poteſt, quod fuit lis cõteſtata circa deducta in replicatione, & emptor conuentus potuit conſidere de iuris regulis ſupra adductis, atque ideo non curare de quaſtione læſionis, & iuſti precij, ſciens non poſſe actorem obtinere ex deductis in libello, quod videtur probare Boer. *decif. 42. num. 19.* qui tamen loquitur, quando probatio eſt diuerſæ rei non deductæ in libello: in quo etiam refert alios iudices contradixiſſe, quibus ſuffragari poſſet traditio multo-

rum, vt in iudicijs patientia pro consensu habeatur. Bart. per text. *ibi in l. i. in fine, C. de relatio.* Felin. *in eum in iure, n. c. de offic. deleg.* videnda tamen sunt sequentia, ex quibus componi potest maior pars huius difficultatis.

28 Ad præcedentia conducit decisio, & vera explicatio *l. habebat, ff. de i. i. i. act.* quæ sapissime citatur. Eius autem verba breuitatis gratia non refero. Casus seu species facti erat, quod dominus præposuerat seruum merci oleariæ, & mutuis pecunijs accipiendis, quidam pecuniam seruo credidit. Putans autem creditor, seruum pecuniam ad merces accepisse, egit ex ea causa: probare tamen non potuit mercis gratia seruum accepisse: tunc autem respondet IC. in hæc verba: *licet consumpta est actio, nec amplius agere poterit, quasi pecunijs quoque mutuis accipiendus esset præpositus, tamen iulianus vtilem ei actionem competere ait.* Solet ea lex frequentissime allegari, quod agens ex certa causa non obtinet, ea non probata, licet aliam probet secundum Dd. *ibi, & Bart. in l. i. num. 12. ff. de edon. paul. in l. de posui, ff. de pecu. per textum ibi, cum glo. Alex. in l. diuus, nu. 15. ff. de re iur. Boer. decis. 42. num. 17. & seq. Afflict. decis. 60. Bald. in l. i. nu. 11. & num. 12. C. si plu. vna senten.* Probat tex. & *ibi panor. & Felin. in cap. examinata, de iudic.* quam regulam copiose ornat Felin. *in ca. licet causam, ex num. 40. cum multis seq. de proba.* vbi plures tradit limitationes speciatim, *num. 42. in 9. & 10. limita. & limita ex Bal. in d. l. fin. qu. 17. C. de here. insti. & per tex. in l. bo. uem, §. aliquando, ff. de edil. edict. & per Tiraq. de retract. in fin. num. 99. & per alios nu. seq.* Ratio autem *d. l. & huius reg. colligitur ex Bal. in l. 2. col. 1. C. de proba. Pau. in l. & an eadem, prope fin. ff. de except. rei iud.* quia scilicet in causa non deducta deest litis contestatio, sine qua iudicium corruit. Alias rationes non ita vrgentes tradit Aymo. *consil. 210. col. fin.* facit similis ratio: quia si causa, quæ probatur, non fuit deducta, non videtur valere probatio, quasi extra articulos ex recepta doctrina Bald. *in l. i. num. 4. C. vt in pos. lega. Lanfran. in cap. quoniam contra: verbo petitiones, nu. 21.* notat Cin. & *ibi paul. l. fin. C. qui legi. person. & Bart. in l. prima, §. diuus Adrianus, ff. de question. Bart. in l. si quis leg. tum, in fine, ff. ad l. Cornel. de fals. Bald. consil. 457. lib. 4. Alex. consil. 90. nu. 7. libr. 3.*

Ias. *in l. i. num. 9. ff. de offic. assess. glo. panorm. Felin. inc. de testibus, & cita obseruat praxis vel consuetudo, secundum Alber. in authen. sed index, in fine, C. de episc. & cler.*

Ex ratione autem, vel rationibus *d. l. 29 habebat, & d. regulæ* videntur periclitari plures limitationes ex ijs, quas ad cam l. & reg. tradit Felin. *in d. c. licet causam* in vltimis limitationibus, & *Alex. in d. l. diuus, numer. 15. & 16. ff. de re iud. & Ias. in l. certi condict. o, §. si nummos, & ibi Alcia. nu. 17. ff. si cert. reta. Aymo d. consil. 210. col. fin. Alex. consil. 61. col. 1. versic. sed in casu nostro, & num. 11. libr. 2. Hispanus Auendan. l. respon. num. 18.* saltem resultat grandis difficultas ad quam aduerti non solet in limitationibus, quas prædicti Dd. incaute tradunt. Vbi enim deest litis contestatio, vel probatio est extra deducta, raro sequetur condemnatio: nec fauor causæ, vel personæ agentis videtur iustificare contrarium, iuxta doctrinam *cap. ex tenore, de foro compet.* Et ita periclitatur alia limitatio, quæ ab aliquibus traditur de fauore miserabilis personæ, vt ex Cuman. & Alexan. tradit Soc. *consil. 11. in fin. libr. 3.* Vnde non videtur tuta alia limitatio, quam tradunt Dd. ex clausula, *non se astringens, nisi ad necessaria:* quicquid dicat Fulgo. non relatus *in d. l. habebat, in fine, & alij, quos refert Feli. in d. cap. licet causam, nu. 42. in fin.* vbi ipse non immerito contra sentit: de qua clausula agit Ias. *in §. omnium, num. 161. in stit. de actio.* Ex quo etiam periclitatur alia limitatio similis ex clausula, *omni meliori modo,* quata limitationem tradit Socin. *in l. naturaliter, §. nihil commune, num. 3. ff. de acq. poss. & plures, quos citat Dec. in l. petens, num. 5. C. de pact. Capitius decis. 96. nu. 8. & de illa clausula Alex. consil. 112. nu. 4. libr. 3. Ias. in d. §. omnium, nu. 151.* Similiter periclitatur alia limitatio ex clausula, qua petat agens, ius & iustitiam in omnibus sibi ministrari. De qua etiam agit late Ias. *in d. §. omnium, ex num. 147.* & in proposito notat Capitius, vbi *supra, & decis. 10. num. 22.* facit decisio Delphin. *quest. 263.* Sed nunquam putavi talem effectum tribuendum esse ijs clausulis & formulis verborum. Est enim contra regu. *l. 2. C. commun. de lega. & l. pediculis, §. Labeo, versic. nec mutat. ff. de auro & argent. leg. maxime cum in hac clausula nihil petatur, nisi quod de iure inest, atque ideo extra deducta ab agente non videtur ea clausula*

sula effectum inducere, & ita tutius procedet, quod notat Decius *consil. 62. nu. 2. in princ.*

30 Ad speciem vero & intellectum *d. l. habebat*, aduertendum est, quod ibi certa causa tantum fuit deducta: at in superioribus egimus etiam de alia causa deducta in replicatione ultra deductam in libello, seu in prima actione, & sic *d. l.* tunc non satis congruit, licet plures Dd. etiam in ijs terminis eam adducant. Et secundum hanc considerationem non videtur ea l. recte adduci ab Afflict. *decis. 60.* Ex eadem l. cauebis à Bal. *in l. Titia. ff. solut. matr.* qui contra eam l. & contra receptas sententias loquitur, & contra dicta ab eodem Bald. in alijs locis, vt *supra* retuli, & ita labitur Eguinar. Bart. *in l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. præs.* Bald. autem *in d. l. Titia*, decipiebatur per *l. scio. ff. de appella.* ex qua contrariam regulam colligebat. Sed ea l. loquitur in causis expressis ad appellandum: si enim alia postea ex actis colligatur magis idonea, ex ea obtinebit appellans. Diuersum autem est in causa agendi à principio ex rationibus *supra* deductis, & quia ad fundamentum actionis requiritur causa, non ad appellandum. Bart. *in d. l. scio.* & ibi alij eam legentes *sub l. 1. §. quid ergo.* & Pau. *in l. cum te. num. 2. C. de probat.* Alex. *in d. l. diuus. num. 16. ff. de re indic.* Felin. *in d. cap. licet causam. nu. 42. in 7. limit.* Quod enim deducitur pro causa agendi, in libello censetur substantiale, vt ex Innocen. tradit & commendat Paul. *in l. interpositas.* & ibi Ias. *nu. 6. de transact.* quod sentit Bart. *in d. l. habebat*, vnde cauebis à Paul. *ibi. num. 4.*

31 Ad *d. l. habebat*, maior est dubitatio apud gl. & Dd. Curt. IC. ibi inquit, quod omnis actio creditoris videbatur, vel erat de iure consumpta, & quodammodo ex æquitate audiri postea creditorem: in quo refert gloss. veritatem antiquorum. Aliqui enim intelligebant creditorem egisse specialiter ex causa mercis, quam non probauit, atque ideo succubuisse. Et ita Bart. *ibi.* & scriben *in d. c. examinata.* & *in multis locis supra citatis.* n. 28. Sed tunc contradicebat Azo relatus à glo. dicens, quod in his terminis de rigore, & citra æquitatem audiretur postea creditor, per regulam *l. c. an eadē. §. actiones. ff. de except. rei iudi.* & per alia iura *ibi* citata. Ideo intelligebat Azo, quod in ea

l. egerat creditor generaliter non expressa causa obligationis; profecutus autem fuerat illam de causa mercis olearia. Ideoque secundum eos ex petitione generali, videretur ei obstare sententia semel reum absoluens: & ita intelligebant ex æquitate audiri postea creditorem, quia particularem causam profecutus fuit, & ita Paul. Castr. *ibi.* eamque lecturam communem dicit Alber. *ibi. num. 3.* & in id ponderant aliqui, quod *tex. ibi* refert de errore creditoris, quasi non aliter postea audiretur. Sed mihi verior videtur interpretatio Ioan. & Barto. quod in ea l. creditor statim expressit causam illam mercis, quod satis colligitur ex verbis *l. ibi. putans creditor ad mercem eum accepisse, egit proposita actione, probare non potuit mercis gratia eum accepisse.* Nec est vero simile, quod creditor ageret non expressa causa obligationis: & hæc interpretatio videtur receptior secundum communem allegationem *d. l. ex citatis supra. numer. 28.* Non obstat, quod alij ponderant de errore creditoris, quia IC. in eo non inducit iuris mysterium, seu necessitatem, sed factum refert, iuxta doctrinam glo. *in l. unica. C. quando non peten. par.* Nec obstant illa verba, *consumpta actio, & ibi. nec amplius agere.* Recte enim intelligi possunt, ideo ibi non leuiter dubitatum fuisse: quia in vtroque iudicio videbatur eadem causa agendi. Semper enim creditor ex mutuo agebat: sola autem differentia erat, quod in priori expressa fuit qualitas ad mercem oleariam. Quæ qualitas in secundo iudicio omissa fuit; tantumque de mutuo facta est mentio, & secundum hoc est *text.* notabilior in vtraque conclusione: in prima, ne obtineat probans causam deductam, nisi probet eius qualitatem. Ibi enim creditor probabat mutuum, sed non qualitatem ad mercem. In secunda etiam conclusione, vt mutatio vel detractio qualitatis adiectæ in primo iudicio faciat audiri actorem, qui in priori iudicio succubuit: quod est egregie notandum ad tradita per Felin. *in cap. 2. de rescrip. ex nu. 35.* Sed ea maiori examine egebant, cum traditis ab Hippol. *in repet. de probatio. ex nu. 439. cum multis seq.*

Non tamen placet, quod Bart. *ibi* 32 cum Ioan. addit, vt eo casu sit necessaria restitutio creditori agenti ex diuersa causa

causa idonea. contrariumque verius videtur ex Paul. & Fulgo. & Alber. & Costalio *ibi*, attenta litera *l.* in qua nullum est verbum restitutionis. Et ita videntur communiter intelligere Dd. tradentes, quod actori manet saluum ius agendi, postea ex alia causa idonea per textum in dicto capit. examinata, de iudi. & ita solet referuari ius agendi per textum *ibi*, & *l. Bebliv. in fine, ff. de pact. dot.* secundum communem allega. Bald. & multorum, ut tradit Corset. *in sing. verbo, iudex, fol. 163 col. 4.* Ial. *in l. prima, num. 39. ff. de edend. Ial. in l. prima, num. 8. ff. de offic. assess.* Felin. *in d. cap. examinata, num. 15 Dec. consi. 83.* Aymo *d. consi. 216. ad fin.* Et ita per eam *l. Bal. in auihen. sed & si quis, col. pen. versic. illa l. semper, C. de secund. nupt.* & ad hoc eam *l. extollit Iacobin. in l. non idcirco, §. primo in fin. ff. de iudic.* & ita contra Barto. ne illo casu necessaria esset restitutio, suadet ex reg. *l. cum queritur, ff. de except. rei iud.* Apud Lusitanos autem summe notandum est, quod licet extet insignis constitutio, ut iudicetur secundum veritatem probatam, non obstante errore processus, adhuc tamen eadem constitutio *li. 3. tit. 49. §. quod actor non obtinebit, nisi probando causam deductam in libello, non aliam.* Sed addit, quod absque noua citatione continuabitur processus circa causam probatam, quod differt ab ijs, quae Dd. tradunt *in d. etis locus, & Panorm. in ca. abbate, de verbor. signific. & in cap. pastoralis, in fin. de except.*

Ex praedictis infertur ad intellectum text. vulgaris, (non tamen bene explicati communiter) *in l. illicitas, §. veritas, ff. de offic. praes.* in cuius intellectu variarunt antiqui, ut refert glo. *ibi*. verba text. ita habent, *veritas rerum erroribus gestorum non vitatur, & ideo praeses praevinciae id sequatur, quod conuenit eum ex fide eorum, quae probantur, sequi.* Quae verba accipiebat M. à glo. relatus, ut iudex debeat iudicare secundum veritatem, non obstante probatione contraria. Ioan. autem in contrarium, imo, quod secundum probata, non secundum conscientiam, vel veritatem: & ita communiter intelligunt scrib. *ibi & alibi.* Et ad hoc quotidie citatur ille text. quem ornat Felin. *in cap. pastoral. §. quod vero, col. 3. de offic. delega.* Cornel. *in l. honorum, num. 8. C. qui admi.* Oldendor. *de for. act. cap. 6.* sed melius;

quam alibi tractat Couarr. *lib. 1. resol. c. 1. vbi num. 4.* specialiter agit de intellectu *d. §. exponens verba illa, erroribus gestorum, prout accepit glo. in l. expositione:* quod sequuti sunt alij *ibi* relati, & tradit Corraf. (vetera ut noua sibi tribuens) *li. 4. Miscell. cap. 20.* memini etiam de hoc legisse Forcat. *in sphaera lega. pag. 9.* Mihi sine dubio est, IC. *in d. §. nihil sensisse de contentione illa, ad quam varie à glo. & Dd. applicatur, an iudex secundum conscientiam, an secundum probata iudicare debeat:* sed regulam tradere, ut si in re gesta, vel de qua agitur, probetur interuenisse errorem, eo detecto iudex veritatem sequatur, ut *in l. si post diuisionem, C. de iur. & fact. ignor. in l. final. §. item quaesitem, ff. de cond. inde.* & in exemplis causae fallae, & in exemplo *l. Imperator, ff. de probat. ibi, veritati locum super fore.* Et in scriptis in actis iudiciarijs, si error probetur idoneè, secundum notata *in c. quoniam contra, de prob. gl. & Dd. in l. in exercendis, C. de fide instr.* Et in materia *tit. C. plus valet quod agi.* Applicari etiam poterunt verba *d. §. ad decisionem d. l. habebat, & d. cap. examinata, & d. l. Bebliv.,* secundum supra tradita. Nec erit ineptum exemplum ex text. notab. *in l. §. si, ff. quod met. cau. de quo alibi plene ago.* De contentione autem Dd. ad *d. §. veritas,* agit Aulus Gellius *li. 14. ca. 2.* & D. Soto, *lib. 5. de iustit. & iur. qu. 4. art. 2.*

Precedentibus autem de forma libelli & sententiae congrue applicatur decisio text. *in l. bonem, §. aliquando, ff. de edil. ed. et vbi habetur, quod licet actum fuerit actione quanto minoris, si tamen mancipium nullis precij appareat, iudicari poterit, ac si actum fuisset redhibitoria: quem text. ad materiam huius l. extollit Roma. *sing. 648.* colligens quod *ibi* agitur ad reformandum, potest iudicari ad rescindendum, & ita illum text. in suo casu commendat Cremen. *notab. 159.* Ex quo colligunt Dd. notab. limitationem ad regu. de qua supra, quod sententia debet esse conformis libello. Similiter & ad reg. *d. l. habebat, ff. de instr. act. & cap. examinata, de iudic.* & ita notat glo. & Dd. *in cap. licet heli. & simo.* Ratio autem text. est secundum Bar Albe. quia sub nomine quanto min. comprehenditur, si nihil pro re daturus erat emptor: & ita Ial. *in l. vinum, num. 23. ff. si cert. pet.* & glo. *in l. Iulianus, §. 1. verbo, quanto, ad fin. ff. de act.**

de act. empt. Secundum quam declarationem, patet non esse tutam generalem traditionem Roman. *in d. loco ad hinc.* Nam in nostra materia probatum superius est, sententiam proferendam esse ad rem vel ad precium, ne conuento occultetur, vel auferatur electio, quæ sibi à iure datur.

34 Electio autem, quæ conuento datur, ei etiam post sententiam usque ad executionem, secundum Bald. *num. 14.* Alberi *num. 16.* Paul. *num. 6.* quod generale putant ipsi & alij, quando electio datur à lege, secundum Bar. per text. *ibi in l. item veniunt, §. idem relictus, ff. de petit. hered.* Bar. *in l. stipulationes non diuiduntur, nu. 41. ff. de verb. oblig.* Dec. *consil. 18. ad fin.* Diuersum dicunt in eo, qui obligatus esset ad rem, & haberet facultatem soluendi in precio: quia is eligere deberet ante litis contestationem, alias præcise condemnaretur, per text. *in l. si qui stipulatus, 67. ff. de soluti.* & ibi scriben. & *in dictis locis,* & Mathes. id extollens *notab. 173.* & Curtius *in l. si pacto quo pænam, col. 2. nu. 6. C. de pact.* nota. Bart. Ripa & alij *in l. miles, §. decem, ff. de re iudic.*

35 Sed ni ego fallor, Dd. non satis hoc aduerterunt: ea enim traditio & differentia inter electionem à iure & electionem ab homine, procederet, quando sine dubio in materia huius l. sola res esset in obligatione: quod longe controuersum est, vt deduximus *supra hoc cap.* Item in materia huius l. ante sententiam latam non constat an conuentus ad aliquid teneatur: læsio enim ex probationibus deduci debet, & sic nihil est, quod eligere possit. Sed magis vrget contra Dd. quod eorum traditio præsupponit conuentum emptorem simpliciter condemnatum ad rem restituendam, & tunc dicunt, adhuc ei manere electionem: id vero regulariter verum non est, quia sententia præcisa in hac materia dicitur iuri contraria, *d. cap. cum dilecti,* maxime secundum Butrium & Imo. de quibus *supra:* & ita lex nostra statuit, vt alternatiue fiat condemnatio, & *l. 1. ad fin. C. si maior fac. in §. C. de præcedente autem sententia alternatiua cessat tota ea traditio Dd. ad hanc l. cessat etiam omnino applicatio d. l. si quis stipulatus, ff. de solutio.*

36 Ad hæc non omitto, quod iudicium traditur in senatu Paris. vt emptor

conuentus à venditorē remedio huius l. eligens supplere precium, debeat illud statim dare: nec audiatur, si velit sibi dari spatium temporis ad soluendum, vel precium quaerendum ex distractione rei, vt tradit Rebuff. *in 2. tomo ad constitutio. Gall. pag. 179. n. 3. titu. de rescis. contract.* ideoque nisi statim soluat, tenebitur statim rem tradere: id etiam congruit verbis huius l. & iuris regulis, & authoritati rei iudicatæ.

TERTIA PARS L. II.

C. de rescind. vend.

CAPVT IV. ET VLT.

S V M M A R I V M.

- 1 Agitur plenissime in toto hoc capitulo de respicientibus probationem læsionis, & precij rei distractæ.
- 2 De eligendis estimatoribus in hac materia, & de sententia lata ex dictis eorum, an transeat in rem iudicatam, vsque ad nu. 6.
- 3 Index in omni parte iudicij inquiret veritatem precij.
- 4 An inspiciatur punctualiter tempus venditionis, si forte tunc fuit magna caritas.
- 5 De testibus dicentibus rem valere certum precium, & aliquid plus, & aliqua similia, nu. 10.
- 6 Testes an debeant assignare rationem testimonij, & nu. 12.
- 7 In hac materia non dari iuramentum in supplementum probationis.
- 8 An testes affirmantes præferantur negantibus, & de glo. l. diem, §. si plures, ff. de arbitr.
- 9 De tempore contractus attendendo in hac materia, & aliqua in id vitia, & nu. 16.
- 10 Precium commune non particulare attendi, & in eo vnum memorabile, nu. 18.
- 11 Precium augeri & minui ex qualitatibus rei & personæ, vsque ad nu. 21.
- 12 De estimatione rei sitæ in loco periculoso.
- 13 De re emptæ cum pacto, vt locetur vel in emphyteusim concedatur venditori.
- 14 De re emptæ melioribus conditionibus, & quomodo id dicatur, & nu. 25.
- 15 Aliter existimari possessionem, quæ rem, & nu. 27.

- 28 De aestimatione rei immobilis, usque ad num. 30.
 31 De aestimatione reddituum & alimentorum ad vitam, & num. 32.
 33 De vendente carius ob dilationem solutionis, & num. 34.
 35 Alia ad aestimationes rerum & probationem in hac materia, usque ad num. 40.
 41 In probatione dubia qualiter feratur sententia in hac materia, usque ad finem.

I Barto. & Bald. a & repetentes hic ultimo
 a De lesionis probatione nonnulla non inutiliter scripsit Gomez. de contr. c. 2. n. 52. loco tradunt ea, quae magis ad praxim in hac materia videntur spectare. Qui vero mature aduerterint, comperient omnia quae theoreticam respiciunt, nimis etiam ad praxim conducere, si recte applicentur, ut alias notat Bald. in l. non solum, § qui primipilum, ff. de excus. tuto. Ex dictis autem in preced. cap. colliguntur aliqua ad formam libelli & sententiae in hac materia: nec enim sententia omnino debet proferri ad formam libelli, ut probaui in d. cap. preced. contra plures non bene arguentes ex regu. d. l. fin. C. de fidei commiss. liber. & ita cauebis à Panthal. Cremen. hic, nu. 200. Multa alia ad formam agendi in remedio huius l. deducuntur ex infra dicendis: maxime circa probandum tempus, iuxta quod valor rei & laesio vendentis vel ementis attendi debet. Id enim ad formam libelli non minus necessarium appellari poterit, quam ad probationem & sententiam.

2 Circa probationem valoris & aestimationis gloss. hic distinguit aliquantulum inter mobilia & immobilia, ad quae simul aduertendum est quod Bart. hic, nu. 20. quem sequuntur Fulg. Paul. ad fin. & alij communiter, agit de probatione per aestimatores peritos, qui rem ipsam mature inspiciant, & iudicem informant, & ita Panthal. Cremen. nu. 294. Cagno. nu. 258. Nec obstat argum. Ange. qui dixit hanc praxim Barto. nihil valere, eo quod tales aestimatores declarabunt quod sentiunt secundum praesens tempus: id autem non sufficit, quia aestimatio referri debet ad tempus conventionis: cui obiectioni respondet Paulus hic ad fin. & cum eo Cagno. nu. 64. quod ex praesenti sumetur praesumptio ad praeteritum. Ioan. Imo. in d. l. preciarerit,

& ibi Alex. col. 2. n. 6. respondebant, quod traditio Bart. procedit in aestimatoribus tate aetatis, ut de praeterito bene recordetur. Ego aduertebam eam obiectionem Ang. nihil ob stare. ipse enim & omnes agnoscunt, nec negare possunt probationem valoris & laesionis fieri per testes: quod igitur admittitur in testibus, non minus admitti debet in aestimatoribus. Hi enim quasi testes assumuntur, cap. proposuisti, de probatio.

3 Eligentur autem periti aestimatores secundum Bart. & alios, facit l. semel, C. de re mil. Bart. in prob. Digest. & generaliter ad multa tradit Anto. Gom. de contract. 9. col. fin. adde circa eosdem peritos in arte Ioan. Plat. in l. i. C. de discus. si vero non fuerint designati in loco, eligentur à partibus, & iurabunt se recte arbitrarios, tex. notab. & ibi Bald. in l. hac edictali, § his illud, C. de secund. nup. Bar. in l. si quis arbitratus, col. 2. nu. 6. ff. de verb. obli. Bar. in l. i. ff. de ven. inspi. Bar. in l. 3. ad fin. C. de pign. Iaf. in §. quedam, col. fin. num. 78. Instit. de actio. plures per Dec. in d. cap. proposuisti, num. 15. & Felin. in cap. quia indicante, nu. 1. de prescript.

4 Si partes discordauerint circa eligendos aestimatores, eliget iudex ex traditis à Barto. in d. l. 3. ad fin. C. de pigno. Bald. hic col. pen. num. 25. Cremen. hic, num. 298. Cagno. num. 259. qui referunt Dd. alibi variantes: hoc etiam ut receptum tradit Dec. in d. c. proposuisti, num. 3 tradunt scriben. relati ab Iaso. in l. iusurandum, & ad pecunias, §. qui iusurandum, num. 6. ff. de iur. reur. Fel. in cap. super quaest. num. 11. de offic. dele. facit tex. in l. in venditione, in fine, ff. de bon. auth. iud. possi. ibi, praeorem eligere, quem text. ample ornabis ex traditis à Dd. in dictis locis. Arbitrium autem iudicis vel partium spectabitur ad eligendum tertium, si duo priores non concordauerint ex Bal. hic, col. pen. arg. l. item si vnus, §. fin. ff. de arbi. Ex eisdem variantibus sequetur iudex arbitrium eius, qui sit fide dignior, vel meliorem rationem afferat, arg. l. si plures, ff. de accusatio. glo. notab. in l. cum quid, ff. si cert. peta.

5 Vbi agitur de eligendis vel assumendis peritis, solent Dd. regulariter tradere, quod saltem sint duo periti, si reperiiri possunt: & ita in proposito notat Cremen. hic num. 296. per text. in §. quod autem, in auth. de non alien. reb. eccle. per quem generaliter id notat Barto. in l. i. §. fin. ff. de verb.

de verb. oblig. & ibi late Alex. & Ias. n. 11. commendans illum text. & ibidē tractat Alcia. videndus, & Dec. in d. c. *proposuisti*, ex num. 19. Feli. in c. *significasti*, de homi. Hi autem regulariter de credulitate iurant, vt per Alci. in d. §. *fin. n.* 17. Decium in d. c. *proposuisti*, n. 1. & ita in materia huius l. notat Cremon. *hic*, n. 296. in fine, de quo dubitari potest. Dd. enim loquuntur in aliis casibus, in quibus negocij qualitas non admittit certitudinē: sed circa æstimationē potest dari certitudo secundum commune pretium, quod ex vsu hominum dignoscitur, iuxta d. l. *precia rerum*, cum infra dicendis, & in agri mensore ita notat Feli. in d. cap. *quia indicante*, num. 1. Non tamen cogendi videntur æstimatores, vt magis assertiue declarent, quam se posse dicunt, nec ob verba credulitatis desinet valere arbitrium l. *quid tamen* 25. §. 1. ff. de arbit.

6. Consecutiue addit solus Cremon. *hic*, n. 299. quod sententia lata à iudice ex informatione æstimantium vel peritorum non transit in rem iudicatam: vt semper possit contrarium iudicari, si alij peritores appareant, quod ipse probat ex generali traditione scrib. in d. c. *proposuisti*. Alex. in l. *si ab hostibus*, §. *fin. ff. sol. matrim.* Ias. in l. 1. §. *fin. nu.* 1. ff. de verb. oblig. Hippo. in l. *unica*, nu. 145. C. de rap. vir. Afflict. in *constit. Neap. lib.* 1. rub. 13. num. 14.

Sed ego verius puto, talem sententiā hac materia transire in rem iudicatam, nec Dd. in hac specie id negant, licet generaliter in aliis cōtradican: in hac autē materia maior certitudo dari potest, vt experientia docet, & dixi num. 5. quo præsupposito retorquentur argumenta Cremon. Nam illa communis opinio nō procedit, nisi in ijs, quæ non admittunt certitudinem, vt per Ias. in *rep. l. à monendi*, nu. 39. sic etiam limitatur in simili, vt per Maran. in *praxi iudic.* 6. part. num. 121. In hac materia pro nostra opinione vrget, quod in agri mensore notat Feli. in cap. *quia indicante*, num. 1. de *prescr.* Vrget etiam quod notat Anton. Butri. *consil.* 6. dicens, talem sententiam super æstimatione definitiuam censerī: facit tex. in l. 3. *per totam*, maxime in *versic. idem Pomponius*, ff. *si mens fals. mod. dix.* conducit etiam ratio publicitatis: aliter enim non daretur litium finis, nec quies in commerciis hominum, contra l. 6. ff. de except. rei iud.

alias ex eadem ratione sententiā per dicta testium in hac materia non transiret in rem iudicatam. Quæ opinio indubitabilis manebit retenta alia, quam contra communem vrgenter probant Panor. Aret. Dec. in d. c. *proposuisti*, & ibi Molin. ad Dec. *sub litera*, d. vbi contendunt generaliter sententiam latam ad dictum peritorum transire in rem iudicatam. Nec in praxi vnquam seruat in hac materia opinio Cremon.

Addit Bar. quod ipse iude x per se diligenter rem inquiret, quod probat tex. in l. *fin. in fin. C. de iure domi. impe.* commendat Alex. in d. l. *precia*, nu. 6. Ang. in §. *si quis agens. col.* 3. *Instit. de acti.* vbi etiam oportuerit, oculariter inspiciet. iuxta l. *si irruptione. §. ad officium. ff. fin. reg.* id etiā post publicata testimonia, ex Bart. in l. *si quid ex Pamphila*, ff. de leg. 2. sentit Bal. *hic*, nu. 25 *versic.* & pro hoc, adde quæ citat Aymo *const.* 218, nu. 4.

Regulariter in hac materia fit probatio per testes ex vtraque parte. Addunt scriben. nō fieri æstimationē ex caritate vel precio insolito per tex. in d. l. *precia rerum*, in fine, vt per Crem. *hic*, nu. 233. & omnes in hac materia. Quæ traditio nō videtur adeo tuta: quia hic agitur de inspiciendo valore rei iuxta tempus conuentionis, & sic illud punctualiter attendi debet iuxta regul. temporis l. 2. §. *qui ad munera*, ff. de vaca. muner. l. *Titius*, ff. de milit. testa. quæ consideratio cessat in tractatu legis falcidiæ, vt colliges ex Alex. in d. l. *precia rerum*, ad fin.

In probatione per testes, si dicerent, rem valere centum & plus, an illud plus attendi debeat pro augendo precio, quando intra centum non esset læsio vltra dimidiam, Bald. *hic*, num. 26. & alibi sæpe tenet, quod illa adiectio nihil operatur, & cum Bald. Imol. & Barba. in c. *cum causa*, de empt. & vendi. & ibi Bur. n. 4. Alc. in l. *hac adiectio*, ff. de verb. signif. Alex. *const.* 199. lib. 4. Sed contrarium probat Sal. *hic* col. pen. & cum eo Fel. in c. *cum causam*, de testi. & in c. *postulasti*, n. 5. de *rescrip.* Ias. in l. *cum furti*, in fine, ff. de in lit. iur. Moli. ad Alex. d. *const.* Soc. Nep. *consil.* 73. n. 2. li. 2. Cou. li. 2. *resol. c.* 3. n. 3. quibus ego cōsentio ex d. l. *hac adiectio*, iuncta cōmuni traditionē Cini, & omnium hic, vt etiam quid minimum vltra dimidiū iusti precij, sufficiat ad remedium huius l. Bal. nu. 16. Ang. nu. 6. Panor. & Burg. in d. c. *cum causa*,
T Fabia

Fabia. de empt. & vend. q. 8. n. 7. & Iaf. in auth. qui rem, n. 16. ad fin. C. de sacros. eccles. & Cagno. hic, n. 244. Cepo. de simulat. contract. num. 29. in 2. exposit. quod inuoluit Cremen. hic, col. fin. q. pen. & Corsetus in suo tract. de minim.

10 Si ex testibus vnus diceret, rem valere 100. duo autem 100. & 20. staretur testimonio duorum, arg. l. fin. C. de fideicom. ibi, vt per ampliores, ita Sal. col. antep. versi. sed tunc, Crem. n. 341. Quod b si vnus diceret rem valere centum,

b *Contra hanc resolutionem videntur obstare tradita à Dec. in reg. in eo quod plu., in 7. limit. n. 7. ff. de reg. iur.*

alter 100. & 10. alter 100. & 20. stabitur mediæ summæ: quia in eo concordant duo, secundum Sal. col. pen. & cū eo Cre. ad fin. colligitur ex Butr. conf. 52. ex Alex. conf. 64. lib. 2. Afflic. deci. 240. num. 5.

11 Addunt Dd. quod testes ad probandū valorem debent assignare rationem testimonij, etiam si non interrogentur, Bal. in l. solam, C. de test. Bal. in l. fin. Co. de iure dom. impc. Pau. Alex. in d. l. precia. Lanfrancus in c. quoniam contra, verbo, testium, nu. 156. Iaf. in §. si quis agens, num. 12. Instit. de act. Crem. hic, n. 315. Bertran. consil. 256. n. 7. & consil. 164. lib. 3. qui hoc intelligunt in æstimatione rei notabilis, secus in aliis leuibus, prout in frumento & victualibus, quorum valor etiam à grossis cognoscitur. Bal. in d. l. solam, & Felin. in c. cū causam, 2. de test. Sic etiam plures ex his intelligunt, hanc regulam non procedere in testibus sapientibus, Cremen. hic, num. 316. Mihi autem periculosa videntur multa, quæ Dd. tradunt in proposito, exigentes, vt testis non interrogatus de ratione, eam in multis debeat assignare, vt per Bald. in d. l. solam, late Felin. in cap. cum causam, 1. de testib. Iaf. in l. cū ij, §. vult igitur, ff. de transact. verius enim credo, quod in multis Dd. traditis valeat aliquantulum testimonium non assignata ratione, si testis de illa non interrogetur, prout in fama & notorio cōtra Dd. in dictis locis & Florian. in l. ob carmen, ff. de testib. Panor. & Deci. in ca. consuluit, de appell. Dec. in cap. veniens, 1. de testib. nec iura tantam cautelam in teste requirunt, sed in officiali inquirente, d. cap. cum causam, nec contradicit d. l. solam. Cod. de testib. cui adde Zas. lib. 2. re spon. cap. 6.

12 Quando in teste requiritur, vt cau-

fam vel rationem assignet, non sufficeret eum dicere, se ita pro certo credere: Bal. in l. siue possidetis, num. 6. C. de probat. Cagno. in l. vnica, num. 133. C. de senten. que pro eo. Nec concluderet testimonium, quod testis tantum daret pro re, de qua agitur. Bart. hic ad fin. Salic. question. 20. Boer. consil. 36. num. 6. Bertran. consil. 255. num. 7. lib. 3. Alexan. in d. l. precia rerum, num. 12. colligitur ex Panor. & Imol. in c. cum causa, de emp. & vend. Ang. & Iaf. in d. §. si quis agens, Instit. de actio. Felin. in d. cap. cum causam, 2. de test. Quod receptius est, & verius videtur, licet contradicat Bald. hic, col. pen. num. 25. & in effectu Salic. & Cremen. hic, de quo vide melius Cagn. hic, num. 240. Si tamen testis prius asseuerat commune precium, deinde subdat, quod ipse tantum daret, valebit testimonium, Soc. nep. conf. 73. lib. 2. vbi n. 4. videtur firmare in hac materia, non esse necessarium, quod testis rationem assignet.

13 In hac materia si agens, non probat perfecte læsionem circa precium, non erit locus iuramento in supplementū probationis, secundum Alex. conf. 109. n. 12. col. fin. lib. 4. Rip. in l. admonendi, num. 183. Cagn. hic, col. fin. n. 270. quod suadetur ratione, quia valor rerum magis ab aliis, quam ab ipso læso sciri præsumitur: nec deerunt plures testes, si læsus veritatem affert. Adde etiam, de iure non esse satis expressum, quod agenti differatur iuramentum in supplementum probationis, nec id patitur regula & ratio l. qui accusare, C. de eden. l. neq; natales, C. de probat. Nec in actore contrarium probat l. admonendi, ff. de iure iur. attenda littera, n. versi. sed hæc constitutiones, cui annectitur, versic. solent, quod sensit Duarenus lib. 2. disput. c. 33. Sed hæc alibi plenius cum explanatione, c. fin. de iure iur.

14 Circa varietatem testium in hac materia sentit Bal. hic, col. fin. num. 20. quod in dubio credetur testibus affirmantibus & Cremen. nu. 339. per glo. celebrem in l. diem proferre, §. si plures, ff. de arb. quæ id genericè tradit, & Felin. in c. in nostra, de test. & Dd. in varijs locis. Sed hæc traditio Bald. periculosa est, nec in praxi seruanda: adimeret enim defensionem emptoribus in hac materia, puta, si testes venditoris asserunt rem valere centum, testes emptoris nihil ei prodescent, dicen-

dicendo, quod valebat 80. & non plus. Ideo non est in his distinguendum inter affirmatiuam & negatiuam, sed attendendum, quis meliorem rationem afferat, secundum supra tradita, & per Alex. *conf. 64 lib. 3. Alci. in l. 1. §. si stipulanti, n. 40. ff. de verb. obligat.* Nec erit magis credendum testibus de maiori precio, quam de minori deponentibus ex supra dictis, quicquid contradicere videatur Alex. *consil. 185. num. 6. lib. 7. & Rebuff. in l. unica, num. 33. C. de sentent. que pro eo.* Nec obstat gloss. d. l. diem proferre, §. si plures: intelligi enim debet in negatiua vaga, quæ non tam facile comprehenditur a teste, vt per Ripam *in cap. cum ecclesia, nu. 89. de caus. pos. & propr. c.*

Adde Deci. *in reg. in omnibus causis pro facto, num. 9. vbi cum Bartol. in l. actor, col. pen. versic. item ex dictis, C. de probat. ita hanc gloss. intelligit.*

Cur. Senior *consil. 24. num. 3. & consil. 72. nu. 8.* at in proposito casu facile est scire, an res valeat octuaginta, an centum. Aduerto etiam, quod attento sensu rei non sono verborum, non minustunc affirmantes testes emptoris, quam venditoris, vt alias docet glo. *in l. fin. §. fina. ff. de doli except.* Bart. *in l. inter stipulantes, ff. de verb. obl.* Et sic cessat differentia inter affirmatiuam & negatiuam, quod olim in praxi obtinui.

In hac materia ad probandum valore & lesionem tam per testes, quam per aliam speciem probationis debet haberi respectus ad tempus conuentionis: idque deduci debet ab agente, vt articulus, & probatio concludat: quod probat tex. *in l. si voluntate, in fin. infra hoc tit. tex. in d. c. cum dilecti, ibi, tunc valentem; de empt. & vend. Bart. hic, ad si. Bart. in l. 3. §. diui, ff. de iur. fis. omnes hic, & in d. l. precia rerum Ang. & Iaf. in d. §. si quis agens, Guido decis. 157. Mol. de comer. nu. 715. & n. 724.* Quod aliqui declarant, nisi esset breue spacium, nec succederet causa mutans precium, ex Bal. *hic, col. fin. nu. 28. Pau. num. 4. ad fin. Cepol. de simul. contr. n. 30. Sal. hic, col. pen. versic. quæro an hac:* adde, quæ tradit in his Matth. Afflict. *decis. 316. Lanfran. in c. quoniam contra, verbo testium, n. 160. Sigismu. Lofred. conf. 23.* Ego putarem omnino esse exprimendum valorem iuxta tempus conuentionis vel actus, de cuius rescissione agitur per dicta iura, quæ non admittunt restrictionem Dd. Maxime at-

tento eo, quod eadem iura dicunt, & experientia indicat, sæpe mutari & variari precia rerum, l. 4. ff. de eo quod cert. loc. d. l. precia rerum, cum aliis. Ideoque cessat argum. præsumptionis à præsentia ad præteritum. Qua in re culpa erit agentis, si exactius non formauit articulos: vel meliorem probationem non attulit, sed ne veritas pereat, iterum interrogabuntur testes, vel idonea diligentia adhibebitur, quoad referendam probationem ad tempus conuentionis, iuxta ea, quæ sup. deduximus ad Bart. *in l. si quod ex Pamphila, ff. de leg. 2.*

Si tamen traditio rei, vel executio negotij conferatur in futurum, non attendetur tempus conuentionis, sed executionis, ex Pan. *in c. in ciuitate, n. 3. de vsur. cum notatis à Dec. consil. III. sic in loco destinato traditioni, arg. l. contraxisse, ff. de actio. & oblig. & in proposito colligitur ex Alex. & Iaf. in l. vinum, ff. si cert. petat. vbi in specie not. Rubeus n. 132. facit arg. à personis, secundum doctrinam Papi. in l. cum pater, §. donationis, ff. de leg. 2.*

Attendi debet commune precium, non ex affectione, vel interesse particulari: glo. *hic, & omnes per d. l. precia rerum, Couar. in d. lib. 3. resolut. cap. 3. facit tex. in l. si cui fundus, ff. de leg. 2.* Non tamen est de forma, vel necessarium, quod plures putant, vt articuletur & probetur valor ex loco publico, fori vel mercati, licet inde facilius colligatur probatio, per tex. *in cap. 1. de empt. & vend. & ita intelligi debet Bar. in l. si seruus, n. 7. de condict. furt. Iaf. in l. qui Roma, §. cohæredes, n. 25. ff. de verb. oblig. Corset. in sing. fol. pen. ver. venditio, per l. septem diebus, C. de eroga. mil. anno. Afflict. decis. 36. nu. 7. Ioan. Pla. in l. 1. C. de censit. quod colliges ex Cag *hic, n. 252.**

Nec attendi debet precium, quod daretur quilibet emptor, sed tantum sciens rei qualitatem, ex gl. celebri & ibi Bart. *in l. mortis causi capimus, 18. §. fina. ff. de dona. caus. mort. Bar. in d. l. si seruus, num. 7. ff. de cond. furt. Alex. in d. l. precia rerum, n. 3. Iaf. in l. prima, §. si heres, n. 9. ff. ad Trebellian. Felin. in c. cum caus. de test. Rauennas in alphabe. verbo res: Burg. in cap. 1. n. 3. de empt. & vendit. adde glo. in l. unica, verbo, subtilitatem, C. de sentent. que pro eo. Ex hac communi traditione inferebat Molin. *in consu. Paris. §. 13. gl. 5. n. 56. char. 176.* à quo tamē caue, quatenus sentire*

tire videtur, cessare remedium huius l. si aliquis sciens vere rei qualitatem & valorem, vellet plus dare, vel aliquis carius emeret, cum alter sciens verum precium, plus scienter offerret: quod repugnat decisioni huius l. indistincte loquentis, solumque respicientis commune precium, conducunt not. ab Iaso. *in d. l. qui Romæ. §. coheredes.* Nec attenditur leuitas alicuius plus iusto dantis, secundum Cepol. *de simul. contract. n. 24.* Denique communis æstimatio in proposito tantum attendi debet, vt per Alcia. *in l. pro modum, §. ff. de verbo. signif.*

19 Precium aliquando augetur, aliquando minuitur, ex qualitatibus & conditionibus rei, vt *in l. quod sepe. §. fin. ff. de contrah. emp.* & ibi gl. & Dd. *tex.* & Bal. *in l. si venditor. §. fin. ff. de seru. expor.* Inde est quod res litigiosa multo minus æstimatur: vt ex Bar. & multis tradit Felin. *in d. c. cum caus. 42. ad fin. de testib.* sic in re habente onus aliquod, vt per Crem. & Cagn. *hic,* per Alex. *in d. l. precia rerum,* Bart. & alij *in d. l. prima, §. si hæres, ff. ad. Trebellian.* vbi Iason & Ripa, *num. 126.* tradunt in specie, minus æstimari rem distractam cum pacto reuendendi ex Panor. *in cap. ad nostram de empt. & vend.* & ibi notat Burg. videndus, & Dec. *consil. 166. & cons. 308. num. 3. & consil. 543. num. 5. & Grat. cons. 57. lib. 2. Chal. in consuet. Burg. rub. §. §. 1. num. 21.* quam plures relati à Tiraq. *de retr. & conuent. in præfat. num. 20. cum multis seq.* notabiliter Couar. *li. 3. resol. ca. 10. col. 1. & seq.* Ex quo resoluunt omnes, quod vbi res alienatur cū illo pacto, debet plenius probari læsio ex parte venditoris, longe supra dimidium iusti precij, detracta parte precij ob id pactum. Quod mihi verum non videtur, licet in praxi varie id iudicatum viderim: in ea enim sententia sum, vt ex eo pacto non alteretur cōmunis rei valor, quoad materiam huius l. vel quoad similem, vt circa præsumendam vsuram ad *c. ill. vos,* cū ibi notatis, *de p. gne.* & gl. *in c. conquestu, de vsur.* quod recte intuentibus, satis deducitur apud Lusitanos *ex ordinat. lib. 4. tit. 27. §. 2.* vbi valor rei distractæ cū hoc pacto, non variatur, sed simpliciter rei precium attenditur. Imo ex parte venditoris dicendum est, ex eo pacto magis præsumendam fore læsionem: solent enim, qui ita vendunt, ob spem recuperandi, vilius rem vendere,

Inde inferebat Bart. receptus *in d. l. i. §. si hæres, ff. ad Trebell.* vt rei valor minuatur, quando venditor est implicitus ere alieno: quia datur iustus timor ad deterrendos emptores. sequuntur Ale. Ias. Ripa commendat Cepol. *de simula. cōtra. num. 30.* Crem. *hic, num. 253.* Iacobin. *in l. si fideicommissum, §. tractatum, num. 4. ff. de indic. extollit Cuman.* (non citans Bar.) *in d. l. mortis, §. fina. ff. de don. cau. mor.* dicens ita posse excusari emptorem à remedio huius l. quod tamen magis coloratum, quam tutum mihi videtur, nec ex ea qualitate venditoris, notabilis aliqua precij quantitas decresceret. Ante emptionem enim agnoscendū est quod difficilius quis emet rem hominis ita impliciti ere alieno: sed post emptionem locus fit decisioni huius l. quæ facile restringi non debet.

Addebant aliqui carius emptum dici, 21 quod precibus emitur: ideoque ex parte emptoris ob preces censerit maius precium datum secundum Alber. *in l. fundi partem, ff. de contrah. empt.* Tiraq. *in præfat. retr. & conuen. num. 23.* quod reiiciendum, est omnino: quia potius in fauorem rogati interpretatio fieri debet, secundum doctrinam *l. si gratuitam, §. si margaritas, ff. de præscript. verb. i. 1. §. sepe, ff. de pos. l. si vt certo, §. interdum, ff. commoda, l. si mulier contra, §. 1. ff. ad Velleia. l. rogati, cum ibi notatis, ff. si cert. pet.*

Minuetur precium rei sitæ in loco 22 periculis obnoxio, *l. 8. ad fin. princip. ibi, qua fortuitis casibus subiectæ sint: & in l. verum, §. penult. ibi, ruinosa, & ibi, multis casibus obnoxia, ff. de minor. facit. l. non solū, 16 ff. de pet. hered.* Ex qua arguebat Ang. ibi, quod immobilia minoris sita in loco periculoso, prout in olendina, iuxta flumen obnoxia inūdationi, possint sine decreto distrahi: & ita Fulg. ibi & plures quos retuli, & merito improbaui *in commentar. l. 1. in 3. par. numer. 28. Cod. de bon. matern.* vbi ostendo, talia bona non ideo minus immobilia censerit: & in eis omnino seruanda esse iuris solennia requisita in immobilibus, ad quod etiam retorquetur *dict. l. non solū.* Nam & eo casu iudicis authoritas requiritur, *l. Diuus, §. §. 1. in fin. ff. eod. ibi, res tempore perituræ, permittit debet prior distrahere.*

Ex eadem inspectione oneris & qua- 23 litatis rem afficientis, è conuerso inquit Baldus

Baldus in l. *si a. col. 1. num. 5. C. communia de leg.* quod qualitas meliorat subiectū, Alexand. in rub. ff. de nou. operis nunc. n. 29. Cornel. consil. 48. num. 6. lib. 3. sed ex precedentibus inferitur ad quæstio: quādo emptio est cum pacto, vt emptor statim rem locet ad vitam, vel in emphyteusim concedat venditori: nam ex eo pacto tradunt aliqui Dd. minui precium rei, quoad emptorem: nec tunc venditor tam facile obtinebat, ex remedio huius l. quasi emptor non omnino rem consequatur, nec venditor eam tunc prorsus dimittat, argum. l. qui fundum, & l. fundi partem, ff. de contrah. empt. l. si sterilis, §. si tibi, ff. de actio. empt. & c. cum Ioannes, §. 1. & ibi notat Panor. de fide instrument. ibi, cuius conditionis intuitu, pro minori precio vendidisti. Id enim pactum in partem precij cedit, secundum Dd. relatos à Cagnol. in l. 2. num. 167. Cod. de pact. inter empt. latius Tiraquel. in prafat. de rer. conuen. ex nu. 20. & n. 25. vbi speciatim applicat ad materiam huius l. Quod intelligerem, vbi locatur res, vel in emphyteusim datur leuiori pensione, quam soleant alij domini: vt sic resultet æqualis compensatio, alias contrarium erit tutius, ex traditis ab insigni Azpilcueta in suo manuali, vt retuli supra in fine, 2. cap. huius part. & colligitur ex Cepol. de simula. contract. num. 31.

24 In æstimatione etiam, & circa læsionem probandam, attenditur doctrina IC. in l. eum qui, §. melior, ff. de in diem addic. quem text. dicit in ea re meliorem de iure Alex. in d. l. precia rerum, col. 2. Rip. in l. 1. §. si heres. num. 28. ff. ad Trebel. inquit tex. meliorem conditionem in venditione censeret, si persona ementis idoneor sit, vel solutio celerior, vel emptor à venditore nullam satisfactionem exigat: tradit multa Tiraq. de retr. lig. §. 1. gl. 18. n. 34. Sed tex. in d. §. loquitur, conferendo emptiones duorum: nec enim præfens solutio, vel idonea persona emptoris, vitare potest remedium huius l. venditore læso: è contrario autem, si solutio præsentanea non esset, augeretur læsio venditoris, ex notatis in ea fin. de usur. Dec. cons. 111. Bar. in l. falcidianon habetur, ff. ad l. falc. cū late traditis à Tiraq. de retr. lign. §. 1. gl. 18. n. 38.

25 Sic ex eodem §. carius emere dicitur emptor, qui remittit ordinariam satisfactio-

tionem & consuetā: quod nota, ne procuratoribus id liceat, secundum notata in l. contra iuris, §. filiu. fam. ff. de pact. Nec omittendum est, quod IC. ibi considerat interesse temporis, ex quo iuuatur opinio, quam contra communem sustinet Dec in cap. bonæ, col. fin. de appell. ad l. pater qui, §. fin. ff. de castr. pecu. de qua etiam Ias. in l. cum procurator. §. dominus, col. 3. ff. de nou. oper. nunc. Ias. in l. si creditori, col. 3. ff. de leg. 1.

26 Longe aliter æstimatur possessio, quæ res ipsa, l. si mulier, §. qui possessionem, ff. quod met. caus. tex. & gl. in l. si duo, §. fin. ff. uti possid. Qua in re circa dignoscenda tribunalia, ad quæ appellari debeat, est noua constitutio apud Lusitanos lib. 3. tit. 77 §. 10. vt causa possessionis æstimetur minus dimidiā parte valoris totius rei: facit l. vnica, C. si de mome. poss. & illa difficilis theoreca IC. in §. nihil commune, ff. de acq. poss. & causam possessoriam paruum cenlet Bart. in l. admonendi, n. 55. ff. de iure iur.

27 Sic ad eandem differētiā rei & possessionis, tradunt aliqui possessionē vnico teste probari. Matesil. nota. 2. & Dec. cōf. 56. n. 1. colligitur ex Ias. in repet. l. admonendi, n. 273. Sed contrarium verius est, & ita iudicauit senatus Neap. vt tradit Matth. Afflic. deci. 304. plures enim effectus resultant ex possessione: cuius etiam commodum magnum dicitur in §. commodum, Inst. de interd. cum traditis à Rip. in c. sape, col. 1. de restit. spol. Bal. & Afflic. in c. 1. de contr. inter dom. & vasal. & in possessorio id colligi potest ex doctrina l. si C. si per vim vel alio mo. Quoad alia vero variant Dd. circa causam possessoriam, an leuis dicatur, vt tradit Aymo, consi. 258. nu. 3.

28 Res immobilis æstimatur ex fructibus & redditibus, gloss. hic per l. si quos infra eod. ibi, rei qualitas & fructuum quantitas, l. si fundum, 94. de leg. 1. ibi, excusso precium, secundum redditū, & ibi gl. & Dd. tex. cum glo. in l. si fundus, ibi, pro modo fructuum, ff. de reb. eo. Sic alibi tradūt Dd. quod turris vel castellū non æstimatur ex sumptib. & valore ædificij, sed ex redditu, secundum Ioā. Plat. in l. 2. C. de prad. & omn. reb. nau. Ad quod solet notari tex. in l. qui bonis, ff. de cess. bon. ibi, ex quantitate, intelligendo ibi quantitatē pro redditu, & vtilitate: & Bart. ibi. Et illum text. ad hoc, & ad alia commendant Dd. vt per Ias. in §. sed & si

quis, nu. 11. *Instit. de actio.* Alex. in l. *marisum*, col. fin. & notanter in l. *si maritus*, ff. *solut. mat. Ias. in l. si constante*, nu. 150. ff. *eod.* Boer. dec. 19. nu. 6. d. Vnde prædium non ex magnitudi-

d. Adde ultra hic citatos Salic. in l. 1. nu. 4. C. de *fideicommiss.* & Aret. in l. *alimenta*, nu. 3. C. de *nego. gest.*

ne, sed ex bonitate æstimatur, vt ex Bart. & Bald. tradit Afflict. dec. 58. nu. 5.

29 In eadem re solent scriben. resolvere, quod integrale precium rei immobilis æstimatur ex quantitate reddituum 20. annorum, per tex & glo. in *Authen. de non alien. reb. eccles. §. si vero*, glo. Salic. & alij in *Authenti. perpetua*, C. *sacro. eccles.* idque vt receptum tradit Ias. in d. l. *si fundum per fideicommissum*, nu. 5. & Mauri. in l. 1. pag. 295. C. de *mulieribus*, in quo loco lib. 10. Paul. in *Authen. si quas ruinas*, n. 2. in fine, C. de *sacro. eccles.* Afflict. decif. 284. in fine, sentit Alcia. in l. *propemodum*, ff. de *verb. sign.* notat Afflict. in *constitut. prothemi*. §. vt *intra*, nu. 27. Cagn. hic, nu. 233. Corn. consi. 223. ad fin. lib. 1. & ita plures, vt per Tiraq. de *retr. lig.* §. 1. glo. 6. n. 19. Sed contradicit Molin. quem vide, in *lib. de comm. q. 5. nu. 118* tradit vtiliter Couar. videndus *lib. 3. reso. cap. 9. nu. 6*. Et ita secundum receptam opin. iustum precium censetur ea quantitas, ad quam ascendere poterunt pensiones vel redditus eiusdem rei, per spacium 20. annorum. Ea tamen cõputatio fieri non potest, nisi secundum præsens tempus: quia in futurum precia variantur, facit reg. l. *non quemadmodum*, ff. de *indic.* Nisi sint contractus separati, vel tempora separatim exprimantur, secundum tradita ab Æmil. Ferre. *consil.* 12.

30 Sic ad præcedentia aliquando incidit quæstio, quo ad æstimationem fructuum vel reddituum, & in pra xi vidi obseruatum, vt redditus computentur secundum quantitatem collectam, tribus proximioribus annis, idque similiter obseruatum vidisse tradit Matth. Afflict. *lib. 2. Fen. tit. per quos fiat inuesti §. sed res*, n. 40. facit text. celebris, & quæ per eum dicuntur, in l. *quicumque*, C. de *apoch. publ.*

31 Congruit præcedentibus quæstio, ita contrahentium, vt alter accepta certa quantitate alere debeat alterum: videretur enim in ea specie cessare remediũ huius l. ob nimiam vitæ incertitudinem,

arg. l. de *fideicommissio*, & ibi Alex. C. de *transf. Bonus tex. in l. sancimus*, §. *si ibi*, arcecius *fortune exitus*, C. de *donat.* & quæ dici solent per l. *si iactum retis*, ff. de *actio. empt.* & de incertitudine vitæ humanæ, est tex. notab. in l. *senatus*, ff. de *donat. cau. mor.* Et per hæc ita concludunt aliqui relati ab Alexan. in d. l. de *fideicommissio*, qui tamen se remittit ad Cin. & alios alibi resoluentes, vt etiam hoc casu sit locus remedio huius l. facta computatione à precio, & ab ætate eius, qui alendus est. Quod tradit plenius Paul. videndus in l. *si pater puellæ*, *Cod. de inoffic. test.* & cum eo Ias. ibi. in fin. facit tex. in l. *cum ij*, §. *modus*, ff. de *transf. glo. in l. is qui*, 15. ff. de *fideicom. lib.* Qua in re incidit tractatio æstimandi dubij euentus, de qua superius egimus, in 4. cap. 1. part. in *quæst. transactio. nis*. Tandemque hic articulus iudicandus videtur ex communi æstimatione, quatenus homines darent cõmuniter pro alimentis ad vitam, iuxta generalem doctrinam IC. in d. l. *precia rerum*, & post relatos Old. & alios tradit Couar. *lib. 3. c. 9. num. 7.*

In his autem non abs re putabunt, 32 plures spectari debere iuris præsumptionem, circa humanæ vitæ spacium, occurreretque decisio l. *hereditatum*, 6. ff. ad *leg. falcid.* de qua ultra Alexand. ibi & Hispan. Xuar. in l. *quoniam in prioribus*, fol. 11. Ioan. Lup. in *rub. §. 25. in princip.* agit melius Molin. d. *lib. conmer. q. 72.* & Couar. d. *cap. 9. libr. 3. num. 8.* vbi IC. ex ætate diuersas præsumptiones inducit, vt secundũ eas in re ambigua aliquid certum ad iudicia colligatur. Occurreret etiam decisio tex. in l. *si quis argentum*, §. *sin autem donator*, C. de *donat.* vbi in donatione reddituum ad vitam, secundum gloss. & Dd. sumitur spacium 15. annorum, & ita generaliter iudicauit consil. Neapol. vt per Afflict. decif. 34. Sed is tex. specialiter intelligitur à Bald. Alb. Fulgo. Salic. in fauorem donantis, & ita Dd. alibi, vt refert Couar. d. c. 9. num. 5. & prius Tiraq. de *retr. lign.* §. 1. glo. ad fin. num. 20. Quamuis autem tex. in d. §. *sin autem*, loqueretur in omni debitore, nihil faciebat cõtra receptam opinionem gloss. & Dd. de qua supra, nu. 29. de æstimatione ad respectum 20. annorum: nec in iis vlla resultabat repugnantia, quicquid incaute scripserit Chass. in *consu. Burg. rub. xi. §. 4. ad fin. char.* 258. col. 3. Tex.

Tex. enim *in d. s.* loquitur de solutione reddituum ad vitam, glo. autem & Dd. loquuntur de æstimanda re ex redditibus vel fructibus.

33 Ex proxime dictis colliges aperte, infirmum & parum probabile esse, quod apud scrib. sapissime dici solet, iuris præsumptione cuiuslibet hominis vitam ceteri vsque ad centum annos: ad quod vulgo citatur *l. fin. C. de sacrosanct. eccles.* & inde ad multa arguunt, inferuntque Dd. vt per Cepol. *caus. 118. Francus in ca. si. in fine, de iudic. in sexto.* Sed ius non vititur tali præsumptione, vt inde aliquid certum statuatur: nec *d. l. fin.* contrarium probat, quia tantum inquit posse hominem vsque ad c. annos viuere, non quod ita iure præsumatur, vt bene aduertit Aret. *in l. sed & si de sua, col. 4. ff. de acquiren. hæred. & cum eo Ias. in d. l. fin. ad fin. Dec. in c. cum dilectis, col. 4. de confirm. vtil. Dec. in l. fin. num. 28. C. de edict. diu. Adr. 101. Socin. in l. si inter, col. final. ff. de reb. dub. Gozadi. consil. 68. num. 6. Alcia. reg. x. præsumpt. 44. Marmerius in §. nihil commune, col. 5. in fi. Neuizan. in sua silua, Corraf. libr. 5. miscell. cap. 18. Vnde aptius & verius allegabitur negatiue, *d. l. final.* vt nemo præsumatur viuere ultra centum annos: quod probat tex. *in l. proponebatur, ff. de iudi.* & notat Corn. *consil. 241. lib. 3.* quem sequitur Capitiu. *deci. 4. nu. 18. Corraf. d. loco, Molin. in consuet. Paris. §. 1. glo. 2. n. 3. & Cotta in memorab. verbo. filiusfam.**

34 Ex suprascriptis, maxime ex *d. l. eum qui, §. melior, ff. de in diem addic.* liquet, de iure meliorem ceteri conditionem, quoad venditorem, quando solutio precij statim sibi fit: & quodam modo ex dilatione solutionis precium minui, §. plus, *instit. de act. o. vt supra, nu. 24. & 25.* & bonus tex. *in l. circa legem 65. ff. ad falc.* cum alijs congestis à Tiraq. *de retr. lign. §. 1. glo. 18. nu. 3.* quod an aliquando excuset mercatores carius vendentes credita, quam recepta pecunia, tradit Dec. *consil. 111. & refert Couar. d. lib. 2. resolut. c. 3. num. 6.* tradit D. Soto *libr. 6. de iustit. & iur. qu. 4. art. 1. & 2. & vide Cepol. consil. civil. 10.* facit textus *in cap. nauig. & cap. in ciuit. de vsur.*

35 Circa hæc propria *l. nostræ*, retinendum est, ad *d. l. precia rerum*, ultra omnes iustum precium rei ceteri, quod à principe vel à Repub. statuitur, secundum Cepol. *de simula. contr. vt tradit Cagn. hic,*

ad fin. nu. 269. Cremen. num. 273. Molin. de commer. qu. 58. Couar. lib. 3. resol. ca. 9. nu. 6. ad fin. Ex quo infert Molin. ad precium, quo Rex vendit redditus, vel pecuniam mutuam accipit: quod in Lusitania & Hispania conducet ijs, qui à principibus redditus emerunt in perpetuum, vel ad vitam, quod vulgo *inros & tenças* appellatur: facit quod not. Bal. *in l. fin. C. de magistr. conuen. & l. i. C. de pradi. decur.* Facit quod dicunt sæpe scriben. de contractu principis, vt pro lege habeatur, Ias. post Bart. Paul. & alios *in l. ciuitas, ff. si cer. petat. per l. Casar, ff. de pub. & vect. & l. pen. C. de dona. inter vir. & vxor.* Afflict. *decis. 299. nu. 14. Bar. Pau. in l. i. ff. de constit. princip. Decius consil. 689. ad fin. Aret. consil. 153. n. 1. Curt. Iun. consil. 174. n. 19.* de intellectu tamen illarum legum alibi agimus: non enim à Dd. sat bene expenduntur.

36 Æstimatio totius rei integraliter, non per partes fieri debet, quando de tota re agitur: nã per partes minuitur valor rei, vt probat tex. cū gl. *in l. i. C. comu. diu. tex. in l. Melisu, §. si. ff. fam. ercisc. Bar. in l. vxorem, §. plagam, in fine, ff. de lega. 2. Fel. in ca. cum causam, 2. de testi. & alij supra citati.*

37 Minus æstimabitur actio, quam res, *ex l. minus, ff. de reg. iur. & l. 6. ff. de minor. quod deduces ex traditis in quæstio. transactionis: & ita Socin. consil. 100. lib. 1. & Cagno. in l. qui actionem, nu. 11. ff. de reg. iur. & hic nu. 200.*

38 Seruus ex patria aliquando minus, aliquando plus æstimatur, *l. quod si nolit. §. qui mancipia, ff. de adil. edict. glo. in l. fin. C. de munic. & orig.* Seruus ex fuga minus æstimatur, *l. si pecuniam, versic. penult. ibi, vilior factus, ff. de condi. ob cau.*

39 Serua prægnans secundum aliquos, plus æstimatur, vt per Alex. *in l. falcidia placuit, ff. ad leg. falc. per tex. & glo. in l. si quod ex Pamphila. 75. ff. de l. secundo, vbi Paul. & alij ita sentiunt.* Sed iudicio meo textus ille non videtur id satis probare, & forsan ob maximum periculum foeminarum in partu, non deberet plus estimari ancilla prægnans, secundum doctrinam, de qua supra circa res periculis obnoxias. Text. vero *in d. l.* loquitur de partu æstimando postquam nascitur, vt effectum habeat voluntas testatoris relinquētis id, quod ex ancilla nascetur, in quo inest conditio, iuxta *leg. primam ad fin. ff. de cond. & dem. l. interdum, 73. ff. de verb. oblig.*

40 Subdit gloss. hic, quod in aestimatio-
ne inter alia habebitur etiam confide-
ratio locorum vicinorum, prout in ijs
fieri solet, sed principaliter attenditur
locus, in quo fit veditio, vt probat tex-
tus *in l. fin. §. fin. C. de admin. tuto.* de alijs
enim locis non est tuta probatio, vt per
Cagno. *hic nu. 23. versic. videtur.* De aesti-
manda gemma vel simili re, quæ à
vulgo emi non solet, vide Curtium Bur-
gen. *lib. 2. ad Vinid. collig. cap. II.* & idem in-
telleges de scriptis seu commentarijs ali-
cuius docti viri, argum. *§. si quis in aliena
tabula*, vbi notat Bald. quem vide, *Insti-
tut. de rer. diuis.* De aestimanda præben-
da agit Boer. *decis. 19. nu. 4.*

41. Dixi *supra* hum. II. non videri verum,
quod communiter tradunt Dd. vt tes-
tes circa probandum valorem & læsio-
nem, etiam non interrogati, assignare
debeant rationem testimonij, quod
etiam probat Deci. *in l. quatenus, num. 5.
& 6 ff. de reg. iur.* Nec aduertebant tot
Dd. tunc non esse, quid imputetur testi,
sed litiganti incaute articulanti, vel of-
ficiali negligenter interroganti: testis
enim potius videretur suspectus dicens
vltra interrogata argu. *l. qui omnia, §. 1. ff.
de procur.* Sed tunc vtiliter applicabitur
doctrina, quam ex Bald. retuli *num. 7.*
quam extollit Cagno. *hic. col. pen. nu. 265.
in fin.* vt etiam post publicatas probatio-
nes, interroget iudex testes ipsos, de ra-
tione eorum, quæ dixerunt. Subdit Dec.
in d. l. quatenus, ad fin. vt opinio Bald. con-
tra gl. Bart. & communem, de qua *supra*,
nu. 12. de teste dicente, quod ipse tantum
daret, saluetur, quando articulus conti-
nebat, rem tantum valere communiter:
quasi tunc dictum testis vel eius ratio
referatur ad formam articuli, & secun-
dum illum intelligatur: ad quod adducit
doctrinam Bart. *l. Labeo, ff. de suppl. lega.*
Sed melius citasset Alexan. *consil. 88. n. 26.
lib. 5.* vbi alios refert: & Bald. *in l. sed & si
possessori, §. item si iurauero, ff. de iure in. Bart.*
enim *in d. l. Labeo, nu. 38.* aliud dicit, nem-
pe quod ratio testis intelligitur secundum
eius dictum præcedens, quod extollit Arét.
*in l. si quis posthumos, §. si filium, col. si. ff. de
liber. & posth.* Nec videtur etiã in ijs ter-
minis idoneum testimonium, quo testis de-
poneret de eo, quod ipse dabit. Itẽ cõtra
Dec. facit: nã testis minus deponedo, quã
in articulis cõtinetur, magis videtur cõ-
tradidere, ex vulgari reg. *c. nõne de prasũ p.*

Credo etiam contra plures vbi *supra*, 42
& Dec. *in d. l. quatenus*, vt sufficiat testes
dicere, quod res tantum valebat, vt in-
telligatur de precio communi: aliud
enim non est iustum precium rei, iuxta *d.
l. precia rerum*: quod si quis replicet, pos-
se rem tantum valere alicui ob particu-
larem causam, respondebitur, quod id
non dicitur valor rei, sed necessitas vel
particularis affectio, per *d. l. nec dictum*
testis referri potest ad particularem cau-
sam, de qua nulla est mentio in articulis.
Tutius tamen & apertius erit articulare
& probare, communem aestimationem.
Qua in re valet testimonium, licet testis
deponat secundum arbitrium suum: quã-
do res, non admittit omnimodam cer-
titudinem: ex Bart. *in l. fin. C. de prædi. na-
uic. Imol & Alex. num. 9. ad fin. in d. l. pre-
cia rerum*, colligitur ex traditis à Felin. *in
cap. quoties, numer. II. & præced. de testi. vbi*
omnino videndum est. declarat etiam
hoc Corle. *in singu. verbo, testis, 1 fol. 197. &
Lofredus consil. 23. num. 8.* & ita intellige
supra tradita, *num. 12.*

Vltimo ad complementum materiæ 43
spectantis ad praxim huius l. notabilis
articulus restat nullibi explicatus, quid
iudicandum, si ex adductis ex parte con-
uenti, vel alio modo aliquo aliter eneruetur
probatio agentis, ne omnino con-
cludat, & secundum iuris regulas vide-
retur conuentus absolueudus, *l. qui accu-
sare, C. de ede.* Pro eo etiam videtur re-
gula, *l. Arrianus, ff. de actio. & obli. l.* Magis
etiam in specie videretur vrgere, quod
sensit glo. & ibi notant Bald. & Cuman.
in l. si fundus, in fine princip. ff. de reb. eor.
quod in dubio res præsumitur iusto pre-
cio vendita, & ita Iacob. à sancto Georg.
in l. vnica, nu. 59. C. de ne lic. poten. ex Bald.
& Salic. *in l. per diuersas, C. manda.* quos
etiam refert Panth. & Crem. *hic nu. 143.
& Fabian. de empt. & vend. qu. 8. ad fin. n. 25.*
Ex quibus secure asserit Crem. *hic n. 213.*
in hac materia in dubio absolueudum
fore conuentum: nec læsum obtinere,
nisi efficaciter probet læsionem vltra
dimidium iusti precij, quod etiam tradit
Boerius *consil. 30. nu. 8.* idque in praxi ma-
gis recipitur.

Ego tamen æquius existimo, vt si
actor bene probauit hanc læsionem, ob-
tinere debeat, licet ex probatione con-
uenti, obscuretur eius probatio: quia
tunc non est causa in ambiguo, cum pro-
batio

batio actoris per se plena & efficax sit: iuxta *l. ob carmen, §. si. ff. de testib.* Sic etiam ex eadem probatione actoris, licet aliquid in ea desideretur, cessat obiectio proxime adducta, quod res præsumatur iusto precio distracta. Item pro agente tunc vrget æquitas seu humanitas, in qua fundatur hæc lex: quæ æquitas aliquando præualet pro actore contra reū, vt tradit Dec. *in l. si. ad fin. C. de edic. di. ui. A. d. 101.* Idque magis probandū videtur, quando probatio agentis non leuiter vrget: eo quod tunc nulla iniuria conuento inferitur, cui à iure datur electio retinendi rem supplendo precium, vel restituendi eam retentis fructibus, secundum veriore & receptiore sententiam, de qua latissime egimus *supra, in 4. cap. 2. par.* His vero non adductis ita iudicari in senatu Parisiensi tradit Molin. *de comm. qu. 14. nu. 173* quod etiam colligi potest ex Bald. satis in simili *in authen. omnes, in fine, C. commu. de success.*

44. Iuuatur hæc resolutio, ex notabili doctrina recepta, (quæ in hac materia sæpissime conducit) effectum probationis pro maiori parte arbitrarium esse: vt scilicet ex ratione & alijs adminiculis possit iudex circumspicte recedere ab eo, quod testes (fortasse corrupti vel decepti) asserunt, quod colligunt scriben. *ex l. tertia post principi. ff. de testi. ibi, tu magis scire potes.* Ex quo text. solent Dd. sæpe dicere, probationem esse arbitrariā, & ita Pau. *in l. Lucius ff. de q. qui not. infam.* Pau. *in l. admonendi, nu. 39. ff. de iur. iur.* Alex. *consil. 105. nu. 4 l. 5.* Deci. *consil. 463. num. 23.* & *in alijs multis,* & Tho. *decis. 34. num. 47.* Curt. *iun. consil. 178. n. 1.* Ex quo ultra Dd. in ijs locis recte intelligetur text. in quo glo. vacillat, *in l. prima, versic. nam siquidem, ff. ad senat. Tur.* vbi Marcellus cum Papiniano Inquit. *facti questionem in arbitrio iudicantis esse.* Id enim ad probationem referendum videtur secundum præcedentia, in quibus distinguit IC. circa modū sententiæ, qua pronunciat, accusantem non probare, vel calumniatum fuisse.

45. Ne tamen fraudibus occasio detur, & ne ob tale arbitrium iudices omittere possint veram probationem, contra reg. *l. illicitas, §. veritas, ff. de offic. p. as. & l. qui sententiam, C. de p. n.* cauendum est à generali traditione multorum, & intelligendum notabiliter cum Bar. *in d. l. Lucius, in fin. ff. de iis, qui not. infam.* vt iudex

exprimere debeat, cur recedit à probationibus, & ita Ripa id extollens *in dil. admonendi, n. 67.* Alex. *in l. si is, ad quem, n. 11. ff. de acqui. her.* Felin. *in ca. licet causam, 4. not. in fi. de prob.* Exprimi enim debet, cur à regulis & consuetis recedatur: vt colligitur ex Bar. *in l. 2. n. 1. ff. si quis in ius voca. lat. in l. properandum, §. sine autem alterutra, nu. 10. C. de iudi.* Felin. *in c. 1. nu. 7. col. 3. de re iudi. & in c. super literis, n. 17. de rescrip.* quod obiter diximus *in præced. c.* Sic etiam doctrina illa, quod probatio censetur arbitraria iudici, declaratur notabiliter ab Alex. *d. consil. 105. lib. 5.* vt sine probatione corruat sententia, quado iudex eā impediuit, & ita Mat. Affli. *decis. 28.*

Hic tandem his commentarijs finem imponimus, in quibus veriores sententias, & Reipub. vtiores semper secuti sumus. Lectores autem admonitos velim, me non passim, nec in leuibus de numero auctorum sollicitum esse, sed tantum in iis, quæ controuersa sunt. Quapropter nimium delicati erunt, qui in ambiguis allegationum copiam, vt superuacanea plaustra damnauerint: præsertim cum ex receptis sententijs, & expatrijs vbique constitutionibus, auctorum numerus sæpissime præualeat: agnoscentq; periti in ijs, & alijs nostris lucubrationibus nos semper longe plus veritati, quam numero tribuere, diligentiamq; à iudicio & examine superari. Omnia vero, quæ ad præsentem tractatum spectare videbantur, diligenter pensauimus, & perspicue tradere studuimus. Quid autem præstiterimus, periti candidè iudicent: quibus omnia nostra libenter submittimus, securi quicquid calumniatores oblatrent: nec solliciti de eorum iudicio, qui aliorum ædes se obscuraturos iactitant: impia allusione significantes, eruditionis nomen, vel claritatem (si qua inde paratur) se alijs posse, velleq; extinguere. Quod si labori nostro fortunæ aura defuerit, apud posteros saltem sublata iam inuidia, extincto ambitu, cessantibus fucis (quibus plurimi sine virtute, virtutis præmia sæpe consequuntur) incorrupta, præiudicataque eruditionis opinio vnicuique pro meritis manebit.

Deo laus & gloria.

A R I V S P I N E L V S.

E X

EXPLICATIO

EIVSDEM

CONSTITVTIONIS

L. II. REM MAIORIS.

C. de rescind. vend.

Desumpta ex capite tertio & quarto libri secundi variarum Resolutionum Reuerendiss. Didaci Couarruias à Leyua Toletani, S. Dominici Archiepiscopi, & huc transcripta.

CAPVT III.

SUMMARIVM.

- 1 *Precium iustum cuiusque rei non consistit in puncto indivisibili, sed latitudinem habet.*
- 2 *Intellectus, l. in causa, §. idem Pomponius, ff. de minoribus.*
- 3 *Qualiter iustus rei cuiusque valor per testes probetur, & ibi Baldi sententia examinatur.*
- 4 *Precium iustum cuiusque rei non ex natura sua, sed ex communi hominum estimatione statuendum est. Ex quo plura deducuntur.*
- 5 *Favore Reipublica & inopia communis precium taxari potest, eodemque cogitur quis vendere.*
- 6 *An liceat mercatoribus carius merces vendere pecunia credita, quam statim numerata vendidissent, & ibi intellectus capit. in ciuitate, & capit. nauigati. de usur.*
- 7 *An sit usurarius censendus, qui rem vendiderit carius iusto precio ob dilatam solutionem?*
- 8 *Traditur vera ratio considerandi lationem ultra dimidiam iusti precij.*
- 9 *Emptor conuentus ex l. secunda, C. de rescindenda venditione, qui rem restituere elegerit, an sit condemnandus, ut eam cum fructibus reddat?*
- 10 *Actio ex eadem constitutione sitne admittenda aduersus tertium rei vendita possessorem.*

Vemadmodum satis celebris est Cæsarum constitutio, quæ de rescindendis venditionibus tractat ob læsionem ultra iusti precij dimidiam contingentem, ita frequentissimis, quoad Theoriam &

Praxin impeditur quæstionibus, ex quibus solet difficilis censeretur. Harum aliquot attingam in præsentiarum, nõ quod eas difficiliore esse censeam, sed quia sapissime subeunt mentem eorum, qui tractatum istum expedire conantur.

Primum siquidem Accursius, & alij enixe laborant in perscrutando, quam ratione sit isthæc læsio ultra dimidiam consideranda. Cuius rei cognitioni præmitto, iustum precium rerum nequaquam consistere in puncto individo, sed in mediocritate quadam, quæ latitudinem habet per gradus, quemadmodum generaliter docet Aristoteles, lib. 2. Eth. cap. 6. Itaque cuiusque precium triplex est, *supremum, infimum & medium*, nec potest accidere, rem quandam præcise 100. valere, ita, vt nec valeat plus, nec minus. Valet enim 100. precio medio, at precio supremo 105. & 5. precio infimo 95. Iniquitas enim in precio consistit propter excessum, vel diminutionem iusti precij, quod ad mediocritatem pertinet, quæ cum latitudinem habeat in precium supremum, infimum, & medium distinctam, in hoc triplici precio iniquitas contingere nequit secundum Scotum in 4. dist. 15. qu. 2. & ibi Maiorem, qu. 29. & 40. Conrad. de contractibus, 3. parte, qu. 56. consil. 5. Anton. Burgen. in cap. cum causa, de empt. & vend. nu. 5. Carol. Molin. de contract. quæst. 14. col. 2. Ioan. Medina. de restit. quæst. 31. & seq. Mart. ab Azpilcueta in cap. qualitas, de peniten. dist. 5. nu. 45. & idem colligitur ex diuo Thoma, 2. 2. quæst. 77. art. 1. Pluraque ab eodem axioma deriuantur non omnino relatione indigna.

Primum, vera interpretatio IC. in l. 2. in causa, §. idem Pomp. ff. de minor. scribentis, licere naturaliter contrahentibus inuicem se decipere, siquidem id verum est, modo ea deceptio intra latitudinem iusti precij & eius mediocritatem contingat, alioqui licere nequit naturaliter, si ea per excessum, aut diminutionem iusti precij acciderit, cum vere iniqua tunc sit, nec possit vlla lege probari, vel plane IC. responsum ad mutuam, tacitamque pertinet contrahentium indulgentiam, quæ condonare videtur ob naturam contractus modicam læsionem: cum alioqui commercia ipsa impedirentur, si semper exacta illa, & mathematica precij æqualitas foret anxie, & nimia scrupulositate consi-

consideranda. Honestius siquidem & vtilius est, modicum defectum, vel excessum mutuo condonare, quam in summa & indiuidua æqualitate immorari & torqueri. Quam ob rem non tantum vtile, sed & maxime commercijs humanis necesse fuit, modicam à summa illa precij æqualitate defectionem permittere, & etiam fideliter probare, quæ ob id naturaliter licere dicitur, quod contrahentes naturali consensu id sibi mutuo condonare videantur, & quia de natura contractuum ea esse videntur, sine quibus commode non possunt in cõmuni & promiscuo vsu haberi, sicuti eleganter explicat Carol. Molin. *d. qu. 14. col. 2.*

Secundo inde constat, posse quem iustissime vendere pecunia ad tempus credita precio supremo eas merces, quas statim pecunia numerata precio mediocri, vel infimo vendidisset, aut vendere consuevit: hoc etenim in specie notant Dec. *consil. III. Cepol. consi. ciuil. 10. col. 4. Caiet. 2. 2. q. 77. ar. 1. Syluest. verb. usura. 2. § 1.*

3 Tercio ab eadem radice procedit ratio eius, quod Bald. scripsit *in d. l. secunda, num. 26.* dum censuit, non satis probatam esse læsionem vltra dimidium iusti precij, testibus asseuerantibus rem venditam tempore contractus valuisse decem & plus. Idem repetit ipse Bald. *in cap. cum causa, de testibus, nu. 3.* ex eo, quod incerta sit isthac testium asseueratio, cum illud plus referri valeat ad variam precij quantitatem & excessum. Meminit huius opinionis satis dubius Panthaleon Cremen. *in d. l. secunda, fol. vlt. versi. quarit etiam Bald.* Hic ego sane distinguendum esse arbitror, nam si testis dixerit, rem venditam iusto precio valere, aut valuisse tempore contractus decem, ea affirmatio non probat omnino, ita esse eius rei precium iustum decem, vt minoris nec plus iuste valuerit, cum considerata latitudine iusti precij potuerit res illa etiam iusto precio nouem aestimari, & ideo concludens non est testis responsum ad rescissionem contractus ob læsionem vltra dimidiam iusti precij. Quam ob rem expedit, vt testis interrogetur, & respondeat, rem illam valuisse iusto precio supremo, vel infimo, maiori, vel minori decem, aut saltem iuste decem, & non plus vel minoris valuisse tempore contractus.

Sic etenim exacte, vel venditor, vel emptor agens *ex d. lege sec.* iustum precium probabit, ac demum iusto precio probato, excessum ad deceptionem ostendendam iudicabit *tex. optimus in d. cap. cum causa.* Quod si testis dixerit, rem iusto precio minori valuisse decem & plus, nil certum ab eius testimonio deducitur, quoad excessum per dictionem, *Plus*, significatum, secundum Bald. & colligitur ex notatis per Bart. & Ias. *in l. cum furti. ff. de in litem iur.* & ideo si testis responderit, rem venditam iusto precio minori valuisse tempore contractus decem & plus, ac venditam fuisse quinque, non sufficiet probatio ista venditori ad rescissionem contractus, quod Bald. in hac specie notat, & post eum Imola *in cap. cum causa de empti. pen. col. Felin. in ca. licet causam, num. 8. de probatio. Anton. Burgen. in d. cap. cum causa, num. 5. Alexan. consil. 109. libr. 4. num. 15.* Quibus ea ratio aduersatur, quod iuxta communem omnium interpretationem etiam minimus excessus vltra dimidiam locum faciat *dicta l. secunda*, & tamen dictio, *Plus*, eique similis, *vltra*, proculdubio, etiam si incertam quantitatem, excessum tamen vtcunque modicum ostendit, *l. hac adiectio. ff. de verbor. signific.* Igitur probatur ex eo testimonio læsio vltra dimidiam, quæ sufficiens est ad rescissionem. Atque ita contra Bald. tenent Salic. *in d. l. 2. num. 24. Felin. in d. cap. cum causa, de testib. Alex. in l. & si post tres, num. 7. ff. si quis caut. Ias. in d. l. cum furti in fine.* Quod verius apparet quoad contractus rescissionem, licet quoad suppletionem iusti precij, parum illa dictio, *Plus*, probet, quemadmodum *in d. l. 2.* explicat Panthal. Cremen. Aret. *in d. cap. cum causa, num. 14.* ex quibus ipse potius accederem Salic. vbi ratio testis concludit de aliquo vltra numerum ab eo expressum, authore Car. Molinæo *in d. Alexan. consil. 109.* Verum si testis hac de re interrogatus dixerit, rem venditam fuisse vltra dimidiam iusti precij, esse hoc sufficiens responsum ad plenam & congruam probationem, vt contractus rescissio fiat, volente venditore rem accipere, & precium reddere, existimant per cum text. Ant. Abb. Aret. & Felin. *in d. cap. cum causa de testibus.* Illud præterea adnotantes, necessariam fore probationem certam iusti precij, si venditor, emptor

emptorve reus noluerit contractum rescindi, sed elegerit excessum, vel reddere, vel diminutionem iusti precij supplere. Ita quidem egregia Romani Pontificis decisio *in d. cap. cum causa*, hoc ipsum probat, dum in iudicio ostensa deceptione ultra dimidiam iusti precij, exigit iusti valoris certam probationem.

4 Cæterum, iustum cuiusque rei precium non ex cuiuslibet affectione, aut sumptu constat, sed ex communi hominum æstimatione perpenditur: itaque tantum valet res, quantum absque fraude & iniuria vendi communiter potest homini scienti eius conditionem. Prior huius propositionis pars probatur *in l. precia rerum, ff. ad leg. Falcid. t. x. in cap. 1. de emptiõni. & l. seruum meum, ff. ad legem Aquil. & in l. septem, C. de erogat. milit. annon. lib. 11. Non ignoramus*, inquit Plinius, *lib. 33. cap. ult. precia rerum, quæ usquam posuimus, alia in alijs locis esse, & omnibus pene annis mutari, prout navigationes constiterint, aut ut quisque mercatus sit, aut aliquis praualems maniceps annonam flagellet.* Posterior pars apparet ex glo. singul. *in l. mortis causa capimus, ff. de donat. cau. mor. vbi Ang. & Imol. Bart. & ibi Alex. in l. 1. §. si hæres, ff. ad Trebellia. & Felin. in d. cap. cum causa, de testib. col. 2. ex quo plura deducuntur.*

Primum, in contractibus emptionum & venditionum, similibusque permutationibus, nequaquam attendi nec constitui iustum precium ex natura rei, sed ex hominum æstimatione, tametsi insana sit æstimatio. Nam si natura rei foret obseruanda, pluris esset æstimandus equus, quàm gemma, ob vtilitatem equi, & quod omne viuum & animatum preciosius est mortuo & inanimato ex natura sua, secundum Conrad. *de contract. qu. 56. sec. supposit.* Sic apud Indos triticum maiori precio venditur, quam in Hispania, inspecta quidem communi hominum æstimatione, non ipsius rei natura, quæ eadem est apud Hispanos & Indos.

Secundo hinc apparet in precij iusti æstimatione non esse considerandum, quanti res ipsa empta fuerit, nec quot labores pro eius acquisitione venditor fuerit perpeffus, sed tantum habendam esse rationem communis hominum æstimationis. Sic sane mercator, qui magnis expensis attulit merces è Flandria, non poterit eas carius vendere,

quam communi hominum æstimatione valeant in Hispania, alioqui restituere tenebitur, quidquid ultra iustum precium acceperit. Nam licet in venditione mercium sit considerandus sumptus venditoris, tamen id verum est, vbi communi hominum æstimatione valor ipsarum mercium non fuerit diminutus, quod expressim Conrad. adserit *in d. qu. 56. conclus. 3.*

Tertio eadem ratione constat, non posse venditorem ultra iustum precium rei ex communi hominum æstimatione, quidquam recipere ex eo, quod rem illam ipse venditor pluris emerit. Id etenim nil facit ad ipsius rei propriam & veram æstimationem.

Quarto manifestum est, non posse venditorem ab emptore ultra iustum rei precium exigere, nec recipere quidquam propter damnum, quod ipse ex venditione patitur, nisi ad preces emptoris rem vendiderit, alioqui non venditurus, vt scribit D. Thomas, quem Syluest. sequitur, *verb. empt. q. 6.*

Quinto infertur, posse iuste emi rem valentem centum, minori precio, nempe octuaginta, si ea res in tuto non sit, imo litigium immineat, habeatve aliquod onus annexum, *l. fundi partem, ff. de contrah. empr. Panor. in casum Ioan. 2. col. 2. de fide instr. idem in cap. ult. de alien. iud. mut. caus. secta, nu. 6.* sentiunt Bart. & Dd. *in l. si quis cum aliter, ff. de verb. oblig.*

Sexto hinc certum est inspecta communi hominum æstimatione, precium rei diminui vel augeri ex paucitate emptorum, & multitudine mercium ac venditorum, quod in nundinis quotidie contingit. Et eodem pacto precium minuitur, si venditor emptorem quærat, nam vltroneæ merces vilescunt, & ideo in subhastationibus vilis res emuntur. Nec est peccatum expectare tempus, quo res venalis exponatur, vt vilis ematur, cum tamen iusto precio emptio fiat. Tradit ad hæc plura Caietan. 2. 2. q. 77. art. 1. quod si merces sint necessariae Reipub. vt frumentum, vinum, & similes, iure probari potest, eas vendi debere mediocri precio, attentis sumptibus, expensis, & laboribus venditorum, & præterea boni viri arbitrio, aliqua data quantitate, quæ ipsis venditoribus lucro cedat. Æquum profecto hoc est, ne ob merçiu & venditorum paucitatem

Respu

Respublica inopiam, famem, & penuriam patiatur in annonâ, censere hanc opinionem Ang. *in summa, verb. empt. nu. 7.* & Syluest. *quest. 9.* & probatur ex ea, quod ubi adest necessitas rerum ad victum pertinentium, & Respublica grauatâ annonæ inopia, cogitur quis vendere merces Reipublicæ necessarias, text. *in l. 1. ubi Bart. & alij, C. de episcop. audi. Panor. & alij per text. ibi in cap. 1. de empt.* quod & ipse explicabo *lib. 3. huius oper. cap. 14.* Iusto tamen precio hanc venditionem indicendam esse, probat text. *in l. annonam. ff. de varijs & extraord. crim. l. 1. §. cura carnis, ff. de offic. prefat. verb. l. si quis sepulchrum. in princip. ff. de relig. & sumpt. fun.* quibus locis satis constat iusto precio esse venditionem hanc faciendam, quoties in fauorem publicum quis cogitur vendere. Probat id ipsum text. *in l. venditor. §. si constat. ff. communia pr. ad.* vnde quod Bart. scribit *in d. §. cura carnis,* dicens, tēpore publicæ inopiæ & necessitatis quem cogi vendere merces Reipublicæ necessarias viliori precio, & sequuntur eum Roman. *in l. 2. nu. 12. ff. solut. matrim. Alex. consi. 190. col. 2. lib. 2. Tiraq. lib. 1. de retract. in prefat. nu. 28.* per text. *in l. 2. §. inde agitatum est, ff. ad leg. Rhod. de iact. & in l. si pendentes, §. si quid cloacarij. ff. de usufr.* vel in dictis iuribus non probatur, vel ita accipiendum est, vt tempore publicæ necessitatis quis cogatur vendere precio statuto ab ipso Reipublicæ administratore, quamuis id premium sit minus, quam illud, quo res illa posset communiter vendi, hoc vero premium taxatum à prætorè iustum est, aliud vero iniustum. Et ideo non omnino recte colligit Bar. quia nunquam licitum erit cogi quem, rem propriam vendere precio iniusto, etiam fauore Reipublicæ, vt IC. opinatur *in d. §. si constat.* Aut saltem Bart. sententia erit admittenda, ubi non tantum adest publica necessitas, quo ad ipsam rem vendibilem, sed & adest publica necessitas, quo ad premium. Itaque Respublica indiget illa re ad aliquod commune bonum, nec habet pecuniam pro precio dandam, tunc etenim locus est plane opinionem Bart. *in d. §. cura.*

6 Septimo, si communis hominum æstimatione ad iusti precij definitionem obseruanda est, vt opinamur, poterit iure asseuerari, non esse damnandos merca-

tores, qui in nundinis merces, quæ solent frequentius vendi pecunia creditâ, quam numerata, vendunt carius precio ad certum diem soluendo, quam si statim id numeraretur. Nam in his mercibus iuxta communem hominum æstimationem, cum ad tempus precio soluendo vendantur, iustum premium illud adsumendum est, quo ad pecuniam creditam pertinet, propter hominum conuictum, & mutuam permutationem. Nec possent commode emptores reperiri, qui statim numerato precio, eas merces emerent, & tamen hi reperiuntur facilius, & in maximum Reipublicæ commodum, ubi fides de precio habetur ad certum diem. Hoc ipsum est, quod adnotarunt Salic. *in Authen. ad hæc 9. & 11. quest. C. de usur.* Dec. *consi. III. col. 3.* probaturque alijs rationibus traditis diligenter per Ioa. Medin. *de contract. quest. 38. causa 6.* ubi conatur hanc opinionem euertere satis vrgentibus rationibus, ex quibus eius sententia tutior est, quamuis & hæc defendi possit.

Cæterum quandoque licet mercatori rem vendere ob dilatam precij solutionem carius iusto precio, quam res ipsa valebat tempore contractus. Et id permittitur, ubi adest dubium, an res ipsa tempore solutionis sit plus, vel minus valitura, nec venditor erat ante tempus solutionis venditurus. His etenim duobus contingentibus licita est hæc venditio, text. celebris, *in c. nauiganti, & in c. in ciuit. de usur.* ubi D. Hostien. *in summ. titu. de usuris, §. an aliquando. vers. quid ergo. nouiores in c. ad nostram. de empt. & vend.* Syluest. *verb. usura. 2. §. 2. Maior in 4. distinct. 15. q. 32.* Prior siquidem conditio licitatem reddit hanc pactionem, propter dubium euentum augmētī, & diminutionis, quo ad premium. Emptor etenim & venditor commodum & incommodum ex eo contractu sperare possunt, cum soleat premium cuiusque rei lapsu temporis augeri, rursus & minui, quo fit, cum contractum illicitum esse, quo res venditur precio, quo puris valebit à tempore contractus vsque ad mensē Maij, aut Iulij. Constituitur sane tunc in tuto venditor, quippe qui frumentum, aut similes merces vendit precio, quo iuste valent tempore contractus, & deinde quo pluris valebunt ad diem di-

latæ solutionis, quod iniquum est secundum Hosti. *in d. §. an aliquando, vers. quid si.* Laurent. à Rodulphis *in repet. c. consuluit. de usur. q. 29. & seq.* Anani. *in d. c. nauiganti. numer. 12.* Scot. *in 4. distin. 15. q. 2. artic. 2. col. 4.* & Syluest. *verb. usura. 2. q. 2. vers. sextum.* Posterior conditio traditur à gl. communiter recepta *in d. c. in ciuitate*, & probatur inibi, atque expressius *in d. c. nauiganti parte vlt.* dum summus Pontifex respondet in hunc modum. Ratione huius dubietiam excusatur, qui pannos, granum, vinum, oleum, & alias merces vendit, vt amplius, quam tunc valeant, in certo termino recipiat pro eisdem, si tamen eo tempore contractus non fuerat venditurus. Ex quibus colligitur communis opinio, quam probat præter alios Ioannes à Medina *de restit. q. 38. causa 5.* & Cepola *consil. cini. 10. col. vlt.* Et licet *in c. in ciuitate*, tantum fiat mentio prioris conditionis, posterior additur *in d. c. nauiganti*. Quemadmodum frequentissimo omnium consensu receptum est, cum species illa, quæ expeditur *in d. c. in ciuitate*, eadem sit, quæ *in d. c. nauiganti. vers. vlt.* proponitur. vbi harum duarum conditionum fit satis expressa mentio, nec aliter ea constitutio intelligenda est, tametsi Caieta. *2. 2. quest. 78. artic. 2. ad sept.* probare conetur, priorem conditionem absque posteriori satis sufficere ad ipsius contractus iustitiam, atque ita satis esse censet, merces vendi pecunia credita maiori precio, quam valeant tempore contractus, quando adest dubium, an tempore solutionis sint pluris, minorisve valituræ, tametsi non foret venditor eas seruaturus in tempus destinatæ solutionis. Nec oberit, vt ipse opinatur text. *in d. c. nauiganti.* dum vtramque conditionem exigit, quia inibi venditio non fit pecunia credita, sed statim soluta, & ideo vtraque conditio exigitur, quasi secus sit, vbi venditio fit pecunia ad certum diem numeranda, à quo tempore contractus hic perfectionem adsumit, & ea ratione fat erit, dubium maioris, vel minoris precij ad eam vsque diem adesse, licet non esset venditor merces seruaturus. Eandem opinionem, ni fallor, colligi posse existimo ex traditis per Conrad, de

contract. quest. 61. quæ tamen mihi non placet, cum quia aduersus frequentissimam omnium sententiam proponitur, tum etiam ex eo, quod ablonus sensus videtur is, quem Caietan. tribuit Romani Pontificis decisioni *in d. cap. nauiganti. §. vlt.* Quo in loco non potest congrue fingi, venditionem factam fuisse pecunia statim numerata, siquidem fatuus & insanus esset emptor, qui merces emeret pecunia statim numerata carius, quam sit earum iustum precium tempore contractus. Quamuis adhuc non iudicarem contractum cum illicitum, si venditor non esset eas merces eo tempore venditurus, essetque dubium, an pluris minorisve forent valituræ eo tempore, in quod is venditionem destinauerat, iuxta ea, quæ à Conrado & Caiet. traduntur: sensit Syluester *verb. usura. 2. q. 2. vers. nec distingo.* nec refragantur hi, qui communem opinionem defendunt.

Quibus quidem pranotatis primum infertur in hac venditionis & emptio- nis iustitia, vbi precium augetur ex dubio futuri temporis, considerandum esse arbitrio boni viri ad iusti precij taxationem, quid in his mercibus seruandis aut custodiendis esset venditor expensurus, quod sensere Ioan. Maior *d. q. 32. col. 3.* & Syluest. §. 2.

Item secundo hinc apparet, posse quem vendere frumentum precio, quo valebit hebdomada, mense vel die, ad quem vsque erat seruaturus, nec tamen exigit precium maius illius diei, vel mensis, sed mediocre, vel commune, secundum Bernardin. *ser. 34. arti. 1. col. 3.* & Syluest. *d. §. 2. ver. tertium*, quo in loco is author scribit, hunc venditorem, qui merces esset alioqui seruaturus, posse eas vendere ea conditione, vt cum ei libuerit, eligat precium commune, modo semel eo constituto & electo, variare nequeat. Eodem iure tradit Scotus *distin. 15. q. 2. art. 2. in fin.* venditorem, qui merces est seruaturus ad Calendas Martias, non posse eas vendere Calendis Octob. precio, quo valentur Calend. Maij.

Tertio eadem inspecta ratione poterit non incongrue intelligi, quod plerique opinantur, asserentes, posse mer-

ces vendi carius iusto precio ob dilatam eius solutionem, vbi venditor ex eo, quod premium statim non fuerit ei solutum, amittit, aut proprius cessat adquirere lucrum, quod eius industria & pecunia statim soluta, verisimiliter adquisiturus foret. Nam ratione huius interesse, potest merces vendere carius iusto precio pecunia credita, argumento sumpto à glo. communiter recepta *in ca. conquestus de vsur. & in l. curabit. de actioni. empt.* de quo alibi latius tractabitur; siquidem in specie hac opinionem probat Conrad. *de contract. q. 59. concl. 3.* Abb. *col. pen. & Ananias numer. 16. in d. capit. nauiganti. & Caiet. d. quest. 72. artic. 2.* Hoc etenim verum est, atque ita erit obseruandum, vbi mercator statim pecunia soluta posset eas merces vendere, & emptores earum haberet, alioqui si mercibus non venditis pecunia credita, mercator esset eas retenturus; nec emptores earum haberet precio statim numerato: non video, quid eius interesset, fidem habere de precio, cum aliter eas merces vendere non possit, quam obrem ita visum est Syluestro, *verb. vsur. 2. §. 1.* Quibus omnibus illud adijciendum est, iuste posse emi merces, statim pecunia numerata, tradendas tamen ad certum diem minori precio, quam valeant tempore contractus, vbi dubium est, an sint plures, vel minoris valitura tempore traditionis, text. optimus *ind. cap. nauiganti, §. 1.* vbi Dd. & erudite Anto. Burgen. *in cap. cum dilecti, de empt. num. 37. & seq.* Sic etiam licitum erit, dare frumentum vetus in permutationem noui recipiendi tempore colligendarum messium, modo dubium sit, an frumentum nouum sit plus, vel minus valiturum, quam vetus. Vel quando, qui dat frumentum vetus, esset illud seruaturus in tempus messium colligendarum, habita ratione eius, quo plures eo tempore solet aestimari frumentum nouum, quam vetus. Hæc etenim deduci commode possunt ex prædictis constitutionibus, quibus adde Ias. *in l. cum quid. ff. si cert. pet.* Illud profecto latrocinij genus maxime execrandum est, & iustis pœnis vindicandum, quo mercatores vtuntur, quippe, qui pecunia credita vendunt indigentibus, & aliqua egestate oppressis merces carius, quam valeant, & per se, vel per alios sta-

tim iterum eas merces emunt ab his, quibus eas vendiderant, & sit emptio isthæc viliori precio ob id, quod statim pecunia numeratur. Quod eleganti oratione improbat Car. Molin. *de contract. num. 14.*

Verum, si quis absque prædictis 7 conditionibus vendiderit res consistentes numero, pondere, vel mensura carius iusto precio ob dilatam precij solutionem, vsuram committit. Præsumitur enim contractus mutui verus simulata venditione, ne venditores cogantur excessum iusti precij restituere iure Canonico aduersus vsurarios statutò, quod probatur *in d. c. in ciuitate, & c. nauiganti, de vsur.* Et tamen emptor tenebitur soluere premium iustum prædictarum mercium attento tempore contractus, nec poterit ille excessus iusti precij ab eo exigere, nec satis erit, reddere tantundem frumenti, vel olei, cum vsque ad iusti precij quantitatem vere sit dicendus hic contractus venditionis, ratione tamen excessus præsumitur mutuum. Et ideo redigitur res ista ad equalitatem sublato excessu iusti precij, quemadmodum præmittunt Abba. *numer. 2.* & Anani. *numer. 1. in d. c. in ciuitate,* sensit Sali. *in authen. ad hæc, quest. 9. C. de vsur.* Quod si res alia vendatur carius iusto precio ob dilatam solutionem, que tamen non sit ex his, quæ pondere, numero, vel mensura traduntur, non erit contractus censendus vsurarius, secundum Bald. *in rubr. C. de vsur. 2. col. quem defendit Ant. Burgen. in cap. ad nostram, n. 18. de empt.* Quod alibi examinabitur ad interpretationem *l. curabit, C. de action. empt.*

His sane prænotatis rursus quaeritur 8, quid sit obseruandum, quæve ratio sit habenda ad deprehendendam læsionem vltra iusti precij dimidiã. Et profecto, vbi venditor tractat de deceptione, conueniunt fere omnes iuris vtriusque interpretes, tunc eum deceptum fuisse vltra dimidiã iusti precij, quando nondum recepit dimidium iusti ipsius rei valoris, aut si rem, quæ iustissimo precio valet centum, minori precio, quam quinquaginta vendiderit. At si emptor eam actionem aduersus venditionis contractum in iudicium duxerit, seque læsum vltra dimidiã iusti precij dixerit, quibusdam visum est,

fatis esse, vt huic actioni locus sit, si pro ipsa re dederit iustum precium, & præterea plus, quam iusti precij dimidiam partem, nempe, si emerit rem, iusto precio valentem centum, ad summum, centum quinquaginta tribus, aut duobus, ac tandem tunc eum posse iure isto agere, sicque intelligendam esse dictam leg. secundam decisionem tenent Accursus. & Dd. ibi, præsertim Bald. *quest. 17. Fabianus de empt. q. 8. principal. 2. col.* Ant. Burgen. *in d. cap. cum dilecti, nu. 14. de empt.* & Panorm. post alios *in cap. cum causa, de empt.* vbi gloss. & Dd. *in l. si quis cum aliter, ff. de verb. oblig.* tradit Car. Molin. *in consuet. Paris. §. 22. num. 46.* Theologi, præsertim Scotus, Gabriel, & Alma. *in 4. distinct. 15. q. 2. regia lex 56. titu. 5. par. 5. l. 4. titu. 7. lib. 5. ordin.* alij diuersum opinantur, existimantes, tunc emptorem agere posse *d. l. secunda actione*, vbi rem emerit precio excedente plus duplo ipsum iustum valorem, vt puta rem iustæ æstimationis viginti emerit quadraginta vno. Huic opinioni accessere Panor. *in c. cum dilecti, numer. 2. de empt. & vend.* Petrus à Bella pertica & Cyn. *in d. l. 2. quest. 7.* Rosfredus *in libello, de actione quanto minor.* Specula. *tit. de empt. versicul. vbi autem.* Oldend. *4. actionum classe, act. prima*, subtiliter & docte Carol. Molin. *de contract. q. 14. num. 174. regia lex, 16. tit. 11. part. 4.* quorum opinio ex eo probari videtur, quod ad rectam rationem, & verum examen *d. l. 2.* si velimus scire, an emptor sit læsus vltra dimidiam, inspiciendum est, valeat ne res emptæ minus dimidia precij conuenti, tunc enim necessario dicetur læsus vltra dimidiam, non alias. Incipiendum siquidem est à re emptæ non ab ipso precio, & considerata commutatione, vt sit iusta & æqualis, perpendendum est, quod emptori res emptæ nihil aliud est, quam precij conuenti pensatio: sicuti venditori precium itidem est rei venditæ æqua æstimatio pensatioque. Et ideo quemadmodum venditor læditur vltra dimidiam, si precium conuentum sit minus dimidia valoris rei emptæ: ita emptoris læsio directe cognoscitur, si res emptæ valeat minus dimidia precij conuenti. Et præterea sicut in venditore oportet, quod res duplo superualeat precio conuento, vt sit læsio vltra dimidiam: ita in emptore oportet precium conuentum

plus duplo superualere rei emptæ. Quibus profecto consideratis, non omnino ridiculum est, quod hi authores opinantur: tamen adhuc his non obstantibus communis omnium sententia, quæ receptior est apud forensia tribunalia, potius arrideat. Prior namque opinio, quæ communis est, respicit deceptionem emptoris in eo, quod dat, nempe precio: Posterior vero in eo, quod recipit, ratione precij. Venditio vero est à precio iudicanda, non ab eo, quod vtrunque datur, sicuti permutatio, cum venditio vera non sit permutatio pecuniæ cum re, sed æstimatio rei per pecuniam. Igitur tantum considerato ipso precio, quod emptor dat, læsio contingit vltra dimidiam, si dederit sexdecim in precium rei iuste valentis decem: alioqui iuxta posteriorem Cyni & aliorum opinionem in venditione vnus & eiusdem rei, cuius æqua & exacta æstimatio in decem constituitur: difformis haberetur ratio, cum ad læsionem vltra dimidiam venditoris tantum sufficeret sex: & ad eandem læsionem emptoris essent necessaria vndecim, quod Bald. & alij perpendunt: maxime Car. Molin. *in d. §. 22.*

Est & aliud hoc in tractatu disputatione dignum: sit ne reus conuentus ratione deceptionis vltra dimidiam cõdemnandus ad fructuum ex re perceptorum restitutionem: vbi rem ipsam rescisso contractu restituere elegerit. Et probatur eam restitutionem cum fructibus faciendam esse, ex eo, quod cum venditio ex causa de præterito, quæ iam inerat à tempore venditionis, reuocatur, fructuum ab ipsa re venditæ perceptorum restitutio fit, text. *in l. cum autem, §. cum redhiberetur, l. quod si noluit, in fine, ff. de adl. edict. l. quod dictum est, & l. Imperator, ff. de in diem adiectione*, notat Tiraq. *in l. si vnquam, verb. reuertatur, numer. 229. & 232. C. de reuoc. donat.* Sed venditio iniusta ratione precij rescinditur ex causa, quæ tempore contractus inerat: igitur & cum ipsis fructibus restituenda est res ipsa, de cuius restitutione agitur. Deinde hoc probatur *in l. 1. C. si maior factus alienat. rat. habuerit*, vbi nolente emptore precium iustum supplere, rescinditur venditio, & res cum fructibus restitui debet. Et præterea quoties etiam actione personali restitutio

tutio alicuius rei datur ex iustitia, fructus in eam restitutionem veniunt sine mora, sine mala fide, *l. patri, §. item ex diuerso, ff. de min. l. videamus, in 2. ff. de usur.* quod & nos tradidimus *lib. 1. c. 3. in princ.* Atque ita hanc sententiam veriorē esse putant Rosfred. *4. par. de libellis, rub. de act. civili quanto minoris, nu. 20. Albe. in d. l. 2. num. 16. & Salic. ibi, num. 5.* ex Iunioribus Eman. à Costa Lusitanus, *in §. & quid si tantum, 2. part. nu. 72. ff. de libe. & posthum.* quibus profecto refragantur Bald. *in d. l. 2. numer. 3. & Panthal. Crem. col. 29. Anchar. in reg. peccati venia. quest. 10. vers. sed ego ut dixi, de regul. iur. in 6. Cepola de simulat. contract. §. 2. ad finem, Anto. Burgen. in c. ad nostram, de empt. num. 36. Syluest. verb. usura, 2. q. 15. & Fabianus de monte S. Sabini in tract. de empt. 8. quest. principali, col. pen. vers. 8.* Hi quidem omnes existimant, emptorem conuentum actione personali ex *d. l. 2.* & nolentem iustū precium supplere, nequaquam esse condemnandum, ad restitutionem rei cū fructibus: quia interim, donec contractus rescissio sit, dominus verus est, & ideo propria re vtitur, nec tenetur fructus restituere, cum eos suos fecerit, quæ ratio parum vrget, siquidem & is, qui à minore emit, ante concessam in integrum restitutionem, verus dominus est, & tamē data in integrum restitutione ad fructus tenetur. Sic & in redhibitoria, ante redhibitionem verum dominium habet, quod negari non potest. At nihilominus condemnatur ad rei cum fructibus restitutionem, quam ob rem opinio Rosfredi iure verior est: licet contrariam praxis receperit: quæ forsā obtinuit ob id, quod iuxta *dict. l. 1. c. si maior factus alienat, siue decret. fact. rat. habue.* Rosfred. & sequaces, venditor etiam teneatur precium cum usuris reddere. Hæc vero usuræ et si eo tempore legum latoribus visæ fuerint iustæ, nunc tamen iniquum apparet lege naturali, diuina & humana, ex pecunia usuram recipi, & ideo cum venditor tunc reddere tenebatur precium cum usuris, æquissimum equidem fuit, quod & emptor rem cum fructibus restitueret. At cum hodie usuræ ex precio reddi non debeant, mirum videri non debet, si nec emptor fructus rei restituere minime teneatur. Sed & antiquitus venditore reddente precium cum

usuris, emptor damnandus foret, vt & fructus perceptos, bona tamen fide consumptos, restitueret, ob æqualitatem inter contrahentes seruandam, alioqui iniquum esset, à venditore precium reddi cum usuris totius temporis, ab emptore vero rem ipsam tantum sine fructibus perceptis, quos bona fide consumpsit. Et quamuis praxis his rationibus potuerit persuaderi, adhuc opinio Rosfredi iustiorē habet causam: siquidem precium reddi cum usuris, iniquum est, rem autem cum fructibus restitui, maximam æquitatem habet, propterea, quæ in prioris sententiæ comprobationem adduximus. Alia etenim ratio est eius, quod à Caesaribus decisum est, *in l. curabit, C. de actio. empt.* vbi cogitur emptor usuras precij non soluti venditori reddere, quia interim ex re vendita fructus percepit, quos iure percipere æque non poterat ante precij solutionem, saltem potuisset venditor eos præcipuos, velut ex re propria consequi. At in præsentī specie non ita conuenit à me reddi usuras precij, ob id tantum, quod mihi res debita cum fructibus restituatur. Verum opinione Rosfredi admittenda, in hac fructuum condemnatione obseruandum est id, quod in actionibus realibus, cum agitur de fructibus restituendis, iure definitum est, vnde emptor restituet rem ipsam, & si bonam fidem habuerit cum fructibus perceptis nondum cōsumptis: item & eos reddet, quos post litis contestationem perceperit, atque etiam cōsumptos prius, vbi factus fuerit locupletior, quemadmodum distinximus *superius cap. 3. primi libri.* Eodem pacto si quid certum venditor ex precio perceperit, reddere id tenebitur, nempe si ab emptore loco precij nondum soluti redditum annuū acceperit, iustum profecto erit id emptori restitui, ne venditor rescisso contractu cum emptoris læsione locupletetur, in quo iudicis arbitrium plurimum poterit.

Superest ad eiusdem constitutionis ¹⁰ interpretationem non inelegans quæstio, quid de eo, qui demum rem ab emptore emerit, an aduersus ipsum valeat in iudicium deduci *dict. l. 2. actio.* cum hic tertius possessor sit, ad cuius dubitationis resolutionem in hunc modum proponimus adsertiones.

Prima conclusio, auxilium actiove ex dicta constitutione competit aduersus tertium rei venditæ possessorem, etiam ignorantem prioris contractus lesionem, qui tamen rem habuit, vel titulo lucratiuo, vel iniusto eodem vitio læsionis vltra dimidiam laborante. Bald. num. 16. Saly. numer. 18. in d. l. 2. à quibus nullus dissentit, quemadmodum testatur Tiraq. in l. *per unquam*, C. de reuo. donat. ver. reuertatur, num. 271. qui eos sequitur: & præter ipsum Bald. opinionem probant Panthal. Cremen. in d. l. 2. col. 56. Fabianus in tract. de emp. & vend. q. 8. principali. q. 7. Ita tamen hoc est accipiendum, vt procedat, vbi primus emptor soluendo non est, nec potest à venditore conueniri, ac demum in subsidium ex æquitate, quam præ oculis habuere, cuiusque meminere, Bald. & alij ad huius conclusionis probationem, & in specie hoc adnotauit Emā, à Costa, in §. *Et quid sit iustum*, 2. par. nu. 64. ff. de lib. & posthum. argumento text. in l. *in causa*, l. §. vlt. ff. de minoribus.

Secunda conclusio, actio ex præfata constitutione nec competit, nec admittenda est contra tertium possessorem, qui rem iusto precio adquisiuit, titulo emptionis, aliove simili. Bal. Saly. Panthal. Cremen. & Tiraq. paulo ante citati, quorum vltimus addit hanc opinionem communem esse, quam & Bal. sequutus tenet laf. in l. 1. §. *si heres*, ff. ad Trebellian. Aymon. cons. 7. ad fin. hoc ipsum sensit Cynus, in d. l. 2. quest. 11. dum scribit, ita planum esse secundum illos, qui tenent actionem personalem ex ea lege dari, quæ opinio communis est & verior, quam eorum, qui existimant officium iudicis competere, quorum opinione præmissa haberet locum distinctio text. in dict. l. *in causa*, §. vlt. Cum igitur actio hæc personalis sit, nec tertius possessor ex sua persona conueniri valeat, ex authoris persona nequaquam conueniendus est, lapud Celsum, §. *de authoris*, ff. de doli excep. Et procul dubio hæc secunda conclusio frequentiori omnium calculo probatur, quam quidem perperam intellexit Fabianus d. tract. de emp. q. 8. princ. q. 8. scribens, eam veram esse, vbi primus emptor satis idoneus est, vt in iudicium pro læsionis compensatione cum effectu vocari possit, quippe qui habeat bona, vnde possit eam læsionem

refarcire, alioqui etiam tertius possessor, qui rem habuit iusto titulo & precio, iustaque & æqua commutatione, poterit à primo venditore actione conueniri, aut ea ex causa in iudicium vocari. Quod est omnino contra Bald. Saly. & Creme. qui dictum à Cyno, dum scripsit, secundum opinionem illorum, qui asserunt, dari officium iudicis, locum esse distinctioni IC. in d. l. *in causa*, §. vlt. intererunt in specie præcedentis & primæ conclusionis, cum emptor ac tertius possessor rem lucratiuo titulo vel iniquo precio habuit, & ideo quo ad hanc secundam conclusionem non admittunt eandem distinctionem, quin & IC. in d. l. *in causa*, loquitur in offic. iudi. & in integ. restitut. hic vero agimus de actione mere personali, quæ in rem scripta non est, & quæ ratione contractus à lege datur.

Tertia conclusio, actio personalis venditori ratione læsionis vltra dimidiam à iure concessa, competit aduersus tertium possessorem titulo oneroso & iusto precio, qui tamen tempore acquisitionis rei sciebat, illam venditam fuisse cum læsione vltra dimidiam, in subsidium sane, quando primus emptor soluendo non sit. hoc enim dicit æquitas, quam maximi faciunt Dd. quæstionem istam disputantes.

Quoties vero venditor aduersus tertium possessorem agit auxilio dictæ constitutionis, etiam iure communi Casarum intra quadriennium agere debet: nam eo transacto excluditur ad exemplum in integrum restitutionis, quæ intra id temporis petenda est, quod expressim hac in controuersia probant, & assueuerant Cynus q. 11. Bald. & Salic. in d. l. 2. vbi post eos Panthal. Crem. & Aym. d. consi. 7. cæterique, quos ad huius quæstionis tractatum citauimus. Alibi etenim tradidimus, iure Casareo intratriginta annos posse in iudicium deduci auxilium ex d. l. 2. competens venditori & emptori causa læsionis vltra dimidiam, iuxta veriore magisque receptam sententiam, tamen iure Regio ea actio intra quadriennium proponenda sit, vnde quibusdam videbitur exactam esse, ac fere similem cæteri beneficio restitutionis in integrum minoribus ætate competenti, & ob id iure itidem Regio admittendam fore, etiam

etiam quoad secundæ conclusionis interpretationem, distinctionem *d. l. causa, §. ult.* Ac denique verum esse, quod ad eam Fabianus à monte Sabino adnotavit, quod maturius pensitandum est.

ARGUMENTVM

CAP. IV.

Vtrum renunciatione contrahentium eadem constitutio tollatur.

SUMMARIVM.

- 1 Renunciatio specialis sufficit & necessaria est, ut deceptus uti non possit *l. 2. auxilio.*
- 2 Is, qui vere scit tempore contractus insum rei valorem, non potest agere ad læsionis restitutionem.
- 3 Renunciatio specialis, etiam eidem contractui adscripta, hoc beneficio & actione renunciantem priuat. & inibi de except. non n. pec.
- 4 Expenditur text. & quod ex eo Bart. adnotavit in *l. ult. §. item quæ situm. ff. de condit. indebiti.*
- 5 Læsiō ultra dimidiam in gravissimo excessu contingens non comprehenditur sub speciali renunciatione, nec iuramento, imo his non obstantibus erit compensanda.
- 6 Quidam de clausula qua adijci solet his contractibus, qua aliter alicui donat, quicquid res valuerit ultra precium conventum, etiam si dimidiam excesserit.
- 7 Traditur late questio, an in his renunciationibus subsit vera donatio, qua insinuationem exigit.
- 8 Remissio debiti donatio est, qua & insinuationem requirit. & n. 12.
- 9 Vbi res & pecunia simul cum alia re permutantur, an sit contractus venditionis, an permutationis.
- 10 Expenditur text. in *l. si quis donationis, ff. de contra. empt. & in l. si sponsus, §. circa, ff. de donat. inter & in & vxor.*
- 11 Læsiō etiam intra ipsi precij dimidiam in animæ iudicio, donatio non præsumitur, imo reparanda & restitutio tollenda est.
- 12 Quid præterea sequeretur, si verum es-

set, ex præstis renunciationibus donationem deduci, & vere constitui.

- 13 Re vendita demum apud emptorem extincta locus non est constitutioni secundæ. *C. de rescind. vendit. quod ibi varie explicatur.*
- 14 An res & precium alternatine sint in obligatione, an ipsa res tantum, ubi læsiō ultra dimidiam in contractu venditionis contigerit.

SOlet in contractibus emptionum & venditionum ad effugiendam actionem, quæ ex *d. l. 2.* competit decepto ultra iusti precij dimidiam, apponi clausula, qua huic auxilio deceptus renunciat: & ideo quaritur, sitne ea in iudicijs admittenda. Quam quidem dubitationem duabus absolue conclusionibus.

Et earum priori existimo, nihil efficere ad exclusionem præfatæ constitutionis generalem contrahentium renunciationem, quippe quæ minime in hunc sensum accipienda sit, ut deceptus agere non valeat ad compensationem læsionis ultra dimidiam, text. insignis in *l. ult. §. item quæ sit. ff. de con. indeb.* Atque in hac specie responderunt Bal. §. q. Paul. Castr. col. 3. Panthal. Crem. 17. extensione in *l. 2. Bart. & alij in l. si quis, cum aliter, ff. de verb. oblig.* quorum opinio communis est, ut apparet ex traditis, per Andr. Tirac. in *l. si v. quæ sit, C. de reuoc. dona. in princip. n. 123* vbi eam ipse sequitur.

Posterior vero adfertio, vbi ea renunciatio specialis fit, omnino asseuerat, non posse deceptum ultra dimidiam agere, nec ad contractus rescissionem, nec ad iusti precij integram solutionem, quod probatur autoritate IC. in *l. queritur. §. si venditor, ff. de adil. edict.* notant expressim Bal. numer. 74. quæ. Salyc. 7. q. Paul. Castr. vers. quarta conclus. Panthal. Crem. §. limitat. col. 30. in *d. l. 2. Bart. in d. l. si quis cum aliter, ad fin. & ibi las. num. 22.* Angel. Aret. in §. actione de actione, num. 17. Fabianus in tracta. de empt. q. 8. prin. 4. q. vers. Tertio quæro. Rosfredus de libellis, parte 4. rubr. de actione quanto minoris, num. 24. Dec. cons. 180. numer. 4. communemque esse hanc opinionem profiteor, quæ procedit etiam, si renuncians eo tempore, ignoravit iustum rei precium, sicuti in specie adnotarunt Paul. Castr. & Crem.

men. *in d. l. 2.* Et idem est, ac potest colli-
gi ex mente aliorum, qui posteriori cō-
clusioni accessere. Nihil etenim impe-
dit, quod ad ignora non extendatur, nec
trahenda sit renunciatio *d. §. item questi-*
zum, cum id locum obtineat in generali
renunciatione, siquidem in speciali, vbi
qui renunciat etiam de his, quæ igno-
rantur, prout de notis disponit, secus
dicendum erit, imo isthæc renunciatio
de ignotis dici non potest, sed de om-
nino præiudicis & cogitatis: quod aper-
tissimum esse censeo. Nam præter hæc,
si vere is, qui agit, sciret tempore contra-
ctus iustum valorem rei, non foret renun-
ciatio necessaria, secundum Pe-
trum, Cynum, Bart. Bald. Cremen. *limi-*
tat. 1. & alios *in d. l. 2.* Deci. *conf. 583. col. 1.*
quorum opinio comunis est, sicuti
fatentur eam sequuti Alex. *conf. 42. num.*
7. lib. 1. & Ant. Burgenf. *in cap. cum causa,*
de empt. & vendit. num. 20. tradit idem *in*
cap. cum dilecti, num. 18. eod. tit. Andr. Ti-
raq. *lib. 1. de retract. §. 1. gloss. 18. numer. 14.*
tametsi verum sit, non præsumi scienti-
am veri valoris & iusti precij: vbi quis
vltra dimidiam læditur, ne locus sit plu-
ribus præsumptionibus, nempe quod
quis velit iactare proprium patrimon-
ium, & deinde quod donare velit, vbi
potest alia, quam donationis causa præ-
sumi, ignorantia scilicet, *l. si cum aurum,*
ff. de solut. Et præterea si donare vellet
deceptus vltra dimidiam, nequaquam
vteretur contractu & titulo venditio-
nis, quoad deficientem quantitatem:
quam ob rem quod traditur *in l. quisquis,*
C. de rescind. vend. præsumi scientiam va-
loris propriæ rei, non obtinet, quando
læsiō contingit vltra iusti precij dimi-
diam ex gloss. & Dd. *ibidem*, Bartol. *in d.*
l. si quis cum aliter. Abb. Antoni. Burgenf.
in d. cap. cum causa, num. 20. Petro, Cyno, &
Salyc. *in d. l. 2. ad fin.* quo fit, vt necessaria
sit scientiæ probatio aduersus ignoran-
tiæ præsumptionem.

3 Rursus & hæc secunda principalis
conclusio admittenda erit, etiam si in
eodem venditionis contractu renun-
ciatio apposita fuerit. Nam & tunc de-
ceptus vltra dimidiam ratione renun-
ciationis excluditur. Hoc probatur ex
veteri, communi & receptissimo vsu
huius & aliarum renunciationum, quæ
in contract. eod. exprimuntur: & ex eo
vim propriam non amittunt, quod ma-

nifestum est. Quin & in specie huius re-
nunciationis sentiunt hoc Bart. & alij *in*
d. l. si quis cum aliter. Bald. *in d. l. 2. num. 10.*
Salyc. *ibi, num. 13.* Ang. Aret. *in §. actionum,*
num. 17. de actioni. & idem præmittunt ce-
teri, qui de hac renunciacione scripse-
runt, quibus mire conuenit Regia *l. 9. tit.*
1. parte 5. Ex qua renunciatio exceptio-
nis non numeratæ pecuniæ omnino va-
let, etiam si quis eo tempore, quo con-
fessus fuerit, mutuum pecuniam acce-
pisse, renunciauerit: qua quidem deci-
sione probatur opini. Bald. *in l. illicitas, ff.*
de inoffic. presid. Fabri. *in princip. Instit. de*
lit. oblig. num. 14. Card. *in d. c. ultim. num. 9.*
de solut. quam æquam esse asserit Imola.
n. 25. & communiter seruari; *num. 6. in c. §.*
cautio, de fide instrum.

Quamuis seclusa *l. Regia*, renuncia-
tionem exceptionis non numeratæ pe-
cuniæ, tempore cautionis emissam inua-
lidam esse, censent Petrus, Cyn Bar. Bal.
Ang. Sal. & Paul. Cast. *in l. si ex cautione,*
C. de non num. pec. Abb. & Felin. nume. 48.
in d. c. si cautio. Ex quibus apparet, hanc
opinio. magis communem esse, quod iti-
dem fatentur Alex. *conf. 35. lib. 1. numer. 3.*
Deci. *in l. qui pecuniam, numer. 4. ff. si cert.*
pe. nouiores in d. l. si ex cautione. §. compel-
litur. pag. 73. & Roder. Xuares *in l. post*
rem. ff. de re iud. fol. 142. col. 3. in 2. parte legis
Regia. Et nihilominus, quia Regia con-
stitutio plane frequentissime in his reg-
nis seruatur, ea ita demum accipienda
est, vt reus non possit obijciendo ex-
ceptionem etiam intra biennium se de-
fendere transferendo onus probandi in
aduersarium, sed si probare velit, non
esse sibi pecuniam numeratam, omnino
audiendus sit iuxta sententiam Azonis
& Accursij *in d. l. si ex cautione.* Imol. *in c.*
ult. de solut. ad fin. Felin. *in d. c. si caut. nu.*
49. quam vbiq; seruari asseuerat Alb. *in*
d. l. si ex cau. & expressim idem tra-
dit facta *l. Regia* mentione Xuares
d. 3. col.

Quod si renunciatio ex interuallo
fiat, communi omnium consensu valida
censetur, tunc etenim non adest illa ea-
dem facilitas renunciantis statim in
cautione, siquidem mature id delibera-
re potuerit, quod non itidem contingit,
vbi eadem facilitate, qua confitetur pe-
cuniam sibi numeratam fuisse, exceptio-
ni non numeratæ pecuniæ renunciat.
Quo fit, vt licet regia constitutio statu-
rit,

rit, debitorem ab exceptione non numeratæ pecuniæ excludendum fore, renunciatione per eum præmissa, si ea in scriptura cautionis & cōfessionis scripta fuerit: nihilominus & si ea renuntiatio ex interuallo fiat, idem dicendum erit fortiori ratione, vt tandem & tunc validâ sit ipsa renuntiatio.

Nec oberit, quod Regia lex vtatur dictione, *Si*, conditionem significante. Nam dictio, *Si*, non inducit præcisè cōditionem, vbi ex hoc absurdus sequitur intellectus, tex. in l. 2. C. de cond. inde. Bar. in l. 1. n. 4. ff. de cond. & demonstr. constat igitur iure Regio, renunciationem statim eidem contractui adscriptam: effectum fortiri eo casu, quo iure Cæsarium maxime controuersum est, & frequentiori calculo probatum, eam, nisi ex interuallo fiat, inuvalidam esse, ergo & in renunciatione constitutionis secundæ C. de rescind. ven. idem erit dicendum, contrariam sane opinionem læsionis vltra dimidiam ipsi contractui venditionis appositam, nisi ex interuallo fiat, nullius esse effectus: probare eo natur Laurent. Calc. cons. 25. num. 27. cui plura suffragantur.

Primo, quod eadem facilitate, qua quis læditur vltra dimidiam, ad hanc renunciationem inducitur, quemadmodum Bald censet in d. l. 2. nu. 7. qui videtur eidem sent. subscribere, sed is loquitur in sceminis rusticis & minoribus, qui facillime decipiuntur: aut saltem ignorantia, imprudentia, aut animi fragilitate labuntur facilius. Quibus æquum est, vt subueniatur, nec eis noceat huius læsionis renuntiatio, nisi & ipsa maturo consilio post venditionem ex interuallo fiat, tunc etenim, cum vere deprehenderit, se læsos fuisse. At in maioribus, qui integro iudicio & consilio de proprijs actibus deliberant, non idem erit.

Secundo, in eiusdem opinionis defensionem adducitur, quo iure Cæsareo communiter notatur in d. l. si ex cautione, vbi probatur, renunciationem exceptionis nō numeratæ pecuniæ eidem adscriptam cautioni, nisi ex interuallo fiat, inuvalidam esse. Sed & hoc parum vrget: cum id procedat ex eo, quod sicut debitor spe futuræ numerationis fatetur, mutuam pecuniam se recepisse, ita & eadem spe exceptioni renunciat.

Vnde mirum non est, eam renunciationem, nisi ex interuallo fiat, inutile esse. Tertio accedit, quod Roman. scribit in d. l. si quis cum aliter, col. vlt. nempe renunciationem doli, aut simulationis in eodem instrumento factam nihil renuncianti nocere. Hoc tamen in odium doli, & simulationis iure statutum est, & ideo parum comprobat Calcanei sententiam.

Quartum, vt quibusdam visum est, efficac argumentum adducitur ex IC. in l. vlt. §. idem quesitum, ff. de condit. indeb. item, inquit Scæuola, quæsitum est, an pactum, quod in pactionibus scribi solet in hunc modum, ex hoc contractu nullam in se cōtrouersiam amplius esse, impediatur repetitionem? Respondi nihil proponi, cur impediret, à quibus verbis Bart. colligit, quod renuncians conditioni indebiti, conditioni sine causa, & omni legum auxilio, potest nihilominus condicere pecuniam solutam conditione indebiti, quasi huic non renūciauerit. Bar. sequuntur Paul. Castr. & Ias ibi dicens, eius opinionem communem esse, quam etiam tenent Guliel. à Cunio & Alberi. in l. 1. ff. de condit. indeb.

Verum huic rationi primo respondeo, Bartoli sententiam non probari in d. §. item quesitum, quo in loco iuriconsultus tractat de renunciatione generali, quæ procul dubio ad non cognita, nec excogitata non extenditur, l. mater decedens, ff. de inoff. testa. Nos vero in hac peculiari quæstione agimus de renunciatione speciali, ex qua apparet, renunciantem cogitasse de eo, cui renunciauit, l. qui iure. ff. de testa. mili. deducuntur ex his, quæ notantur in l. sub pre-textu specierum, C. de transactione, quin & contra Bar. facit, quod potest quis iuri sibi competenti renunciare. l. si quis in scribendo. C. de pact. l. si quando. §. generaliter. C. de inoffic. testa. l. sed si quis. §. quesitum. ff. si quis cautioni. Atque ita aduersus Bart. tenent Fulgo. in d. §. item quesitum. Areti. in l. si quis cum aliter. col. vlt. ff. de verb. oblig. Imol. in c. cum contingat. num. 54. de iure iur. idem in c. pen. de empt. & vend. nu. 16. falsa que videtur opinio Bart. ex traditis per Alex. consi. 42. num. 8. lib. 1.

Secundo, & si vera sit Bartoli sententia, tunc obtinet cum vel ratione sexus, ætatis, aut rusticitatis, similitudine facilitas

tas renunciandi præsumitur. Et ideo nõ ita hæ renunciaciones admittendæ sunt, ac si à maioribus ætate, viris, & prouido consilio præditis forent emissæ, sicuti eam decisionem visus est intellexisse Hip. *l. i. g. 18.*

Tertio, quod Bartolus annotauit, licet generice in quibusuis personis admittatur, quo ad renunciacionem conditionis indebiti, plane obtinebit, speciali quodam iure, siquidem certum est, neminem ei renunciaturum fuisse, si sciret se indebitam pecuniam soluere, præuia etenim maxima diligentia solent, quæ vere debentur solui. Et ob id non est præsumendum quenquam soluere pecuniam aliquam certo scientem indebitam esse, igitur qui conditioni indebiti renunciat, id agit æstimans, pecuniam illam debitam esse, alioqui non renunciaturus, si existimaret nummos illos non deberi: at in alijs renunciacionibus aliud dicendum erit, cum fiant frequentissime ab his, qui sciunt sibi omnino competere ea iura, & priuilegia, quibus renunciant. Et potissimum id contingit in emptoribus & venditoribus, qui desiderio vel emendi, vel vendendi plerunque his vtuntur clausulis, quibus se ipsos omni legum auxilio priuant.

Quinto, Calcanei sententiam adiunxit, quod hæ renunciaciones potius ex tabellionum stylo, quam ex contrahentium consensu ipsis contractibus adscribuntur ex *Bar. in l. 1. q. 6. ff. de iure codic.* quam ob rem nisi post contractum ipsum ex interuallo fiant, parum roboris habere videntur: quippe quæ non processerunt à contrahentium consensu. Hoc tamen non omnino conuincit verum esse, quod responsum est à Calcaneo iuxta tradita in *meis commentarijs ad rub. de testam. 2. part. num. 14.* quia præsumi non debet, has renunciaciones à tabellionibus adiectas contractui fuisse, nisi ex contrahentium consensu, expresso quidem vel tacito ipsis hoc asseuerantibus, aut cõtractui ipsis perlecto consentientibus, vel ex eo, quod cū hæ renunciaciones sint consuetæ adscribi his conuentionibus ad earum maiorem vim, ipse tabellio rogatus censetur, vt & eas adscribat, potissimum hanc, quam tractamus, quæ potest labente tempore, inspecta contractus natura, vel

emptori, vel venditori prodesset, & sic in cõmunẽ vtriusque utilitatẽ apponitur.

Sexto, multo minus probatur hæ sententia in *l. doli, vers. diuersum. ff. de donatio.* vbi facilitate, qua quis decipitur in ipsa principali conuentione, eadem cogitur has & similes renunciaciones admittere. Idem statuitur *l. 17. tit. 14. parte 5.* Diuersum est, inquit Iulianus, in muliere, quæ contra senatus consultum promisit: nam & in secunda promissione intercessio est, idemque est in minore, qui circumscriptus delegatur, quia si nunc etiam est minor, rursus circumuenitur. Quibus verbis probatur, non posse responsum illud ad huius quæstionis decisionem adduci, cum inibi agatur de minore, & foemina, quia delegantur, & possunt vt exceptione, & legis beneficio aduersus eum, cui delegantur. Licet verum sit, exceptionem competentem alicui aduersus delegantem, minime opponi posse aduersus eum, cui delegatur, cum prior delegatus sit facilitate sexus, & restitutionis in integrum auxilium habet, posterior vero aduersus senatuscon. Velleian. & ideo eo vti poterit, his etenim aduersus quemlibet hæc auxilia iure dantur. Nos autem tractamus de eo, qui cum maior sit, nulloque alio beneficio vti possit, quam eo, cui renunciat, & iure potest renunciare, merito eo priuatur, etiam si in eadem contractus principalis scriptura renunciatio scripta fuerit. Quam ob rem, quamuis sæpissime viderim in forensium causarum allegationibus proponi, renunciacionem d. constitutionis secundæ inuvalidam esse, eo quod in eodem instrumento venditionis scripta sit, varietque id à iudicibus admitti, & refelli, profecto non video, cur ea allegatio admittenda sit.

Cæterum vbi lesio non tantum contigerit vltra iusti precij dimidiam, sed præterea grauissima, & vt nostrates loquuntur, enormissima sit, adhuc obtinet actio ex *d. l. 2.* poteritque deceptus ex ea agere, etiam si expressim renunciauerit eidem constitutioni, eamque renunciacionem iuramento præstito stabilierit, donaueritque quantitatem iustum precium excedentem, eiusve dimidiam partem, præmissa scientiæ iusti precij asseueratione. Quando quidem hæc renunciatio, eique adhaerentes clausulæ

tunc

tunc demum vim habent, cum læsio ultra dimidiam mediocriis est, non sic ubi is excessus ad grauissimam læsionem pertinet. Quo quidem casu læsio ipsa re contingens dolo comparatur, *l. superstitie. C. de dolo.* & colligitur ex traditis per *Calder. conf. 8. de iureiur.* Panor. *inc. cum contingat. eod. tit. numer. 23.* Paul. Cast. *conf. 174. lib. 1. Dec. conf. 180. & 45. & 380. col. ult. Pau. Pari. conf. 12. numer. 80. lib. 1.* & alijs, quorum auctoritatem & rationes latius expendam in enarratione *c. quamuis pactum, de pact. in 6.* in hac etenim specie, quam modo tractamus, idem adnotauit *Cassador. decis. 1. tit. de empt.* dicens, hanc sententiam Romæ in prætorio Rotæ seruata maiori iudicum parte suffragante, cum res, quæ iusto precio bis mille & ter centum aureos valebat, mille tantum fuisset vendita. Idem ipse vidi definitum prima & secunda supplicationis sententijs in hoc Regio Granatensi prætorio, cum domus quedam estimationis iustæ ter mille & quingentorum aureorum vendita fuisset mille & quingentis aureis. Et id maximam æquitatem habet.

Hactenus satis probauimus læsum ultra dimidiam in contractu venditionis, posse agere auxilio *d. l. 2.* nisi contractui consenserit sciens iustum rei valorem, vel actioni sibi competenti, & læsioni ultra dimidiam renunciauerit.

6 Idem & tertio solet adnotari, ubi læsus alteri donauerit in eodem contractu eam quantitatem, quæ iusti precij dimidiam excedit, quasi ea donatio libere facta læsum ultra dimidiam hoc beneficio priuet, saltem oportet clausulam istam aperte concipi, vt expressim donatur id, quod excedit, vel deest ad iusti precij estimationem, quæcunque ea quantitas sit, alioqui donatio quantitatis deficientis iusto precio, vel id excedentis, nihil ad hoc operaretur, quia potest intelligi intra dimidiam iusti precij partem, sic etenim rem hanc *Bart. explicat in d. l. si quis cum aliter*, cui consentiunt *Dd. ibi, & in cap. cum caus. de emp.* licuti ibidem testatur *Burg. num. 22.* idem tenent *Bart. ipse Bald. Paul. Sali. & Panthal. Crem. in d. l. 2. 15. extens.* tradit *Tiraq. lib. 1. de retract. §. 1. gloss. 18. col. 3. & 4.* quibus accedit *tex. insignis in l. 56. tit. 5. par. 5.* quæ præter donationem simplicem

non relatam ad quamcunque quantitatem, iuramentum exigit, quasi absque iuramento ea donatio sufficiens non sit simpliciter facta, vt læsus hoc iure & auxilio careat.

7 Superest tandem quæstio non ineligans, imo sat utilis & frequens, an in his tribus casibus, quibus læsum ultra dimidiam excludi adnotauimus propter quædam tacitam donationem, sitne donatio ita censenda, vt insinuationem exigat, si quingentos solidos excesserit. Et quibusdam omnino placuit, hic donationem veram subesse, ac deinde insinuationem requiri, ubi quod donatur, nempe id, quod excedit iusti precij dimidium, eam efficit quantitatem, quæ insinuationem requirit, cum prætextu illius quantitatis, quæ excedit iusti precij dimidium, vel deficit dimidiæ iusti precij parti, vera donatio ab eo, qui læditur, fiat. Vnde iuris apertissimi est, insinuationem requiri perpenis constitutionibus, quæ has donationes insinuari iustis ex causis prouide statuerunt. Huius sententiæ authores donationem itidem subesse fatentur in eo, quod etiã intra dimidiam iustum precium superat, vel iusto precio deficit, & eius causa, quantum ad hanc quantitatem, insinuationem exigere videntur, si eorum rationes consideremus. Atque ita responderunt huic dubitationi *Anchar. & Imol. in c. pen. col. 2. de empt. Rom. in l. 2. in prin. num. 55. & ibi Alc. num. 16. ff. de verb. oblig. Calcan. conf. 25. num. 12. Alex. in d. l. si quis cum aliter, col. pen. ff. eo tit. Maria. Soci. conf. 215. lib. 2. col. 2. Bertachin. in trac. de Gabellis, 3. par. 8. princ. q. 12. tradit Tiraq. in l. si vnquam, C. de reuoc. donat. verb. donatione largitus, nume. 3. & idem lib. 1. de retract. §. 1. glo. 18. numer. 15. qui quidem, & Alex. in d. l. si quis cum aliter, aucti non fuere vti certam hanc sententiam pronunciare. Nam licet dubitationem attigerint, meminerintque huius opinionis, nihil tamen definire audent. Vnde hi duo commode non possunt huius assertionis authores censerì, pro ea vero multa possunt ex vtriusque iuris functionibus adduci, & præ cæteris.*

Primum, locus *IC. in l. si quis donationis, ff. de contra. emp.* ubi venditio facta viiori precio, quo ad precium deficiens iustæ commutationi prohibetur inter virum & vxorem, quia donatio est. Ad

idem text. in *l. si sponsus, §. circa, ff. de do. int. vir. & vxor. si vir uxori. in princ. C. ad Velleia. l. 1. §. si quis in fraudem, ff. si quid in fraud. patro. cum alijs, quæ ad hanc rem adducit Tiraq. in *d. l. si unquam, verb. donatione largitur, nu. 3.* Ex quibus colligitur, contractum venditionis donationem censerī, quatenus vel iustum precium exceditur, aut diminuitur, not. in hac specie AZO in *summa, C. de rescind. vend.**

Secundo, ratione instruitur isthæc opinio, nam qui renunciat huic actioni, vel scit iustū valorem rei, vel illud ignorat. Si sciens iustum precium renunciauerit, proculdubio donare videtur, cum nulla alia causa hic præsumenda sit, quam donationis. Si vero ignarus iustæ æstimationis, expressim, & in specie, huic auxilio ex lege sibi competenti renunciet, ea renunciatio gratuita est, nullo iure cogente facta, & ideo donatio erit censenda, *l. 1. ff. de donatio. l. donari. vbi Dec. ff. de reg. iur.* Igitur in vtrunque casum apparet, adsumendum esse donationis titulum, siquidem vbi ignarus iusti precij non renunciat in specie læsioni ultra dimidium, nequaquam excluditur ab actione sibi competenti ad læsionis satisfactionem.

8 Tertio hoc ipsum probatur ea ratione, quod remissio debiti, seu renunciatio iuris competentis donatio quædam iudicatur, *l. in adibus, §. 1. & in princip. ff. de donatio. l. si mulier, & ibi Alex. post alios, ff. de condiç. ob caus. l. peculium, in 1. & in princ. vbi Bart. ff. de peculio, optim. tex. in l. sicut, §. an pacisc. ff. quib. mod. pigno. vel hypoth. solut. Dec. post alios in l. si quis obligatione, ff. de reg. iur. Abb. Eclin, & alij in *ca. veniens, in 1. de testib.* omnium latissime Tiraqu. *d. verb. donatione largitus, num. 143.* Quo fit, vt etiam in remissione debiti, licet omnino propria donatio non sit, insinuatio tamen requiratur, secundum glof. Bart. & Dd. in *d. l. si quis obligatione, Bart. in l. Modestinu, col. 1. ff. de dona. & ibi Paul. Castrenf. quorum opinio communis est, sicuti eam sequuti asserunt Alexan. Socin. & Deci. in l. si creditori, C. de pact. Dec. in *d. l. si quis obligatione, Calcan. consil. 25. num. 23. Curt. Iun. consil. 47. col. 2. Tiraquel. loco paulo ante citato, num. 144.* Quamuis sint & alij, qui contrariam sententiam defendere conantur post glo. in *d. l. Mo-***

destinus. Sed tandem deducitur ab hac tertia ratione, insinuationem requiri, vbi quis renunciat læsioni ultra iusti precij partem dimidiam. Contrariam sane insinuationem non requiri in his modis, quibus tollitur, veluti quadam priuata renunciatione *d. l. 2. constitutio,* probat eleganter Calder. *consil. 2. tit. de empt. cui subscribit Barb. in l. 2. ff. de verb. obligat. fol. pen. col. 4. & accedere videntur Bartol. & Bald. in l. si tibi, in princ. ff. de pact. Fabianus de empt. & vedit. 8. q. principali, q. 4. versic. quarto quæro, & Panthal. Cremenf. in *dict. l. 2. 15. extensione, col. 20. & 1. limitat. col. 28.* asserentes in his casibus nullam induci donationem, nec posse pactionem istam gratuitam largitionem censerī. Vnde fit, vt insinuatio minime sit necessaria.*

Et quia huius posterioris sententiæ probatio potissimum instruitur ex eo, quod hic nulla donatio contingat, atque inde tollantur prioris opinionis fundamenta, conabimur manifestissimis argumentationibus ostendere, nullam posse donationem ex his clausulis & renunciationibus deduci.

Primum enim illud est considerandum, quod præcipua contrahentium intentio, totusque huius conuentionis scopus is est, vt emant & vendant, nihilque minus, quam gratuitam donationem mente concipiunt, & cogitant. Ideoque etsi huic contractui mistum sit aliquid, quod ad donationem pertineat, contractus nomen adsumit à principali contrahentium actu, & intentione, nempe ab emptione & venditione, non à donatione, *l. si quis nec causam, ff. si cert. petat. l. fundi partem, ff. de contract. emptio.* Hoc deinde constat, siquidem vbi res quædam simul & pecunia cum alia re permutantur, & huic conuentioni contrahentes nomen permutationis adscribunt tacite, vel expressim, contractus is permutationis censetur, tamen si pecunia maior sit, quam æstimatio illius rei, cui adhæsit text. in *l. si in emptio, ff. de contract. emp. vbi Bart. & Bald. id ab eo text. deducunt, Bart. Paul. Castren. & Imol. in l. Aristo, ff. de donat. Alex. consil. 119. num. 6. lib. 5. Alex. consil. 63. lib. 7. vbi Car. Molin. idem in *consue. Parisi. titu. 1. §. 13. glo. 5. q. 12. & §. 23. q. 15. Ferronus in consuetu. Burdegal. titu. 8. §. 18. Bart. in l. 1. ff. de rerum permut. latissime omnium Tiraq. lib. 1. de retract.**

retract. §. 30 in glo. 1. num. 10. & seq. Abb. & Dd. in c. ad questiones, de rerum permut. Nisi pecunia, quæ rei in permutatione accessit, maxima quantitate excedat rei iustum valorem, tunc etenim potius erit venditionis, quam permutationis contractus nominandus, ex Paulo Castrensi. in d. l. Arist. cui cæteri consentiunt, & præsertim Tiraq. dist. glo. prima. post Purpu. in l. 2. num. 56. ff. si cer. pet. & Ferronum d. §. 18. potissimum vbi fraus præsumitur, aut de præiudicio alterius à contrahentibus agitur, quod ipsi auctores vberius explicant, & Matth. de Afflict. decis. 72. ad fin. fat est, nos obiter id adnotasse ad huius primæ rationis probationem. Nec tamen omittendū est, vbi coniecturis locus sit, ab ipsis contrahentibus nullo nomine tacite, vel expressim conuentioni adscripto, inspiciendum esse, quid maius sit, nempe pecunia, an res, quæ simul cum alia re permuratur. Nam si pecunia maior sit, erit venditionis contractus: si vero res, permutationis nomen habebit, tex. in d. cap. ad questiones, l. 2. tit. 6. part. 5 & id cōmuni omnium sententia receptum est in locis modo relatis. Quod si res & pecunia æquales sint, respondent Bart. in d. l. 1. ff. de rerum permut. & inibi Fulgo. & Iaso. Imol. in d. l. Arist. vbi Roma. & idem conf. 86. col. 1. Iaso. & Ripa in l. 2. col. vlt. ff. si cer. pet. Guid. Pap. q. 92. & alii à iunioribus citati. Verius tamen est, conuentionem istam simul esse venditionem & permutationem pro media parte, cū æquales sint vtrinque species & pecunia, arg. l. Lucius. ff. de præscript. verbis. l. si sponsus, §. circa. l. cum. hic status, §. pen. ff. de dona. inter vir. & vx. l. Arist. ff. de dona. sensere hoc Paul. Castr. ibi, Specul. tit. de rerum permut. vers. si vero res, Cyn. Angel. & Bald. 3. lectione, in l. queritur, ff. de stat. homi. in hac specie expressim Alcia. in l. 2. ff. de verb. oblig. n. 18. idē in d. l. 2. ff. si cer. pe. col. 2. versic. quartus casus, & And. Tiraq. in d. §. 30. glo. 1. n. 36. quo in loco Bal. adducit, qui huic quæstioni respondens, scribit, hunc vere esse contractum venditionis, in pralu. feud. col. 4. vers. pro intellectu horum. Bald. sequitur Fab. in tracta. de emp. 2. q. prin. col. antepe. vers. sed iuxta prædicta, expendit late ipse Tiraq. nu. 13. & seq. sed & præcedentem opinionē aduersus Bal. probat Car. Moli. in consue. Paris. d. q. 12. & 15. idē Alex. con. 63. lib. 7.

Secundo, vt ad institutum peculiare regrediamur, eadem opinio alia ratione constat. Vendere etenim rem viliori precio non est donatio, sed damnosus contractus, auctore Baldo in rubr. C. de contract. emp. n. 11. Is equidē, qui rem propriam vendit vilius, quam eius sit iusta æstimatio, non id agit causa donationis collatæ in emptorem, qui extraneus est, cum quo nulla amicitia est, nulla adest necessitudo, ac denique nulla est causa donandi, sed ita venditor contrahit, vel quia existimat se vendere precio iusto, vel coactus necessitate quadam vendendi, aut voto & desiderio, quod illa res exeat à proprio patrimonio, vt morali quadam praxi constat. Quæ igitur obsecro ratio dicat, vt animum donandi præsumamus habere eum, qui nullo pacto de donatione cogitat, nec titulum donationis emptori quadrantem daret.

Tertio, eandem partem persuadere conabor ex l. si quis donationis. ff. de contract. emptio. & in l. si sponsus, §. circa. ff. de dona. inter vir. & vxor. quamuis & hi ICtor. loci in contrariæ partis fauorem fuerint adducti. Præmittitur sane, donationem inter virū & vxorē non valere, atq; hoc supposito ibidem respondetur, quod si quis vxori vendat rem viliori precio donationis animo & causa, totus ipse actus irritus est, quia prohibita donatio ex eo constituitur, ac si maritus viliori precio rem vxori vendiderit, non donationis mente, nec titulo prætenso, sed vere titulo & animo venditoris, contractus valet, quia venditio est. Rursus inter extraneos in d. l. si quis donationis, scribitur, tunc demum re vendita viliori precio donationem eum contractum censerī pro eā quantitate, quæ iusto precio deficit, quando donationis causa manifesta est. Non autem vbi constat, actum præcipue fieri absque vero animo donandi, quod animaduertunt Cynus & Bald. in l. 1. C. de pact. Nec obstat, quod in dictis Iuriconsultorum locis venditio facta vxori viliori precio, quatenus iustum premium deest, vel exceditur, non tenet, cum in eo sit vxor facta locupletior, quia id non procedit ex eo, quod in ea quantitate sit, donatio non est, sed quia ille actus venditionis factus iudicatur in fraudem donationis prohibitæ, & ideo retractatur.

Quarto efficaci vtar ratione. Nā lætio in contractu venditionis contingens intra dimidiam iusti precij non sustinetur titulo donationis. Si quidem ex natura contractus per legem illā retinetur à lædente, & est isthæc retentio emptionis & venditionis consequutio, nec quicquam ad donationem pertinet, *l. item si precio, in fine, ff. locati*, & expressim Bald. in rubric *C. de contrah. empt. quæst. 12. Aret. in d. l. 1. C. de pact. Tiraq. in d. l. si unquam, verbo donatione læsionis, num. 7.* & tamen etiam respectu læsionis contingens intra dimidiam iusti pretij partem procedit, quod IC. scribit in *d. l. si sponsus, §. circa*, vt inter virum & vxorem hæc lætio minime admittatur, imo speciali iure rescindenda sit. Igitur non obtinet responsum id, eo quod sit donatio, sed quia actus hic fit in fraudem iuris, prohibentis donationem inter virum & vxorem.

Quinto, quod in præmissis renunciationibus, quibus læsus vltra dimidiam iuri proprio cedit, nulla subit donatio, probatur: Nam si in contractu emptionis & venditionis esset à iure considerandus donationis titulus, circa læsionem in precio contingentem, maxime foret præsumendus & constituendus in ea læsione, quæ intra dimidiam solet contingere, cū ea à iure minime rescindatur, & minoris sit quantitatatis, quam ea, quæ dimidiā excedit, & maior est, iureque rescinditur, nisi læsus hoc beneficio seipsum priuauerit. Sed regulariter in læsione intra dimidiam, vbi rescissioni locus non est, donatio nec subest, nec præsumitur, ergo nec erit donatio præsumenda, quoad læsionem vltra dimidiam, vbi proprio consensu læsus tempore contractus clausulis quibusdā seipsum huius damni restitutione abdicauerit. Quod modo secunda parte argumentationis adsumpsimus, constat. Quia si donatio circa læsionem intra dimidiam præsumeretur, non esset ea lætio ex parte lædentis peccatum, nec is teneretur in animæ iudicio restituere eam quantitatem, in qua lætio contingit, quod falsum esse apparet, quemadmodum summatim attingam.

XI Quauis iure civili lætio intra dimidiam contingens forenti iudicio minime rescindatur, non tamen inde sequitur, permillum esse contrahentibus se intra eandem quantitatem lædere, ita

quidem, vt ea permissio licita sit. Nec enim sequitur, iure civili actus hic nec punitur, nec rescinditur, igitur & is est. Leges etenim non omnia, quæ illicita sunt, puniunt, nec punire tenentur, nec actionem itidem dare aduersus eum, qui iure naturali, & iusta ratione quid agere vel restituere debet. Possunt sanè legum latores hæc plerunque quibusdā ex causis omittere, & dissimulatione quadam tolerare, modo ea curent providere, quæ ad hominum conuictum, & Reipub integrum, atque illa sum statum attinent secundum Thom. 2. 2. *quæ est 77. artic. 1.* tradidimus, & nos *de lupanaribus in Epitome in 4. par. 1. cap. 4. num. 9.* & de actionibus aduersus ingratos, & pacto nudo, iure civili omittis, ac interdum negatis in *cap. cum in officio, de testam. nu. 10.* Ergo cum lætio etiam circa dimidiam licita non sit humana lege, naturali & diuina maxime improbatia peccat, atque ad restitutionem tenetur is, qui contrahendo notabiliter proximum lædit, etiam intra iusti pretij dimidiam, sicuti asserunt & probant Th. d. q. 77. a. 1. & quodlibet. 2. art. 10. idem Thom. in 4. sent. dist. 15. q. 3. art. vbi Gabriel q. 19. col. 9. & Ioa. Maior q. 40. versic. 8. arguitur. Conrad. de contract. q. 57. conclus. 1. Adrian. quodlibet. 6. artic. 3. Caietan. d. artic. 1. & quodlibet. 16 q. 1. c. 12. fol. 66. Innocent. & Anani in cap. in ciuitate, col. 4. de vsur. post Anto. & Abb. ibi, idem Abb. in cap. quia plerique, de immunit. eccl. q. 9. vbi Anto. idem tenet Salycet. in authent. ad hæc, C. de vsur. quæst. 21. Fortuni. de vltimo sine, illat. 17. Ant. Butrius, & Ant. Burgen. in cap. cum dilecti, num. 2. de empt. Gerard. singul. 22. Iason. in §. si d. ista, num. 104. de actio. Alfonso à Castro lib. 2. de potestate legis pœna. cap. 10. F. l. n. 1. 3. Capola in tract. de simulatione contract. 2. præsump. colum. 2. Ioa. à Medina de restitut. quæst. 32. & seq. Dec. conf. 11. col. 2. egregius D. Mart. Azpilcueti in cap. qualitas, de pœnitentia, distinct. 5. num. 45. & seq. Idem latius in cap. de iudic. 6. notab. Coroll. 9. Syluester. verb. emp. q. 8. Conrad. in summatotius operis de contract. b. q. 57. distinct. 3. Iason. in l. si quis in conscribendo, num. 5. C. de pact. & alij, quorum meminit Tiraqu. de ll. connubial. 9. lege, num. 8. vbi, num. 10. fatetur hanc opinionem communem & veriore esse: Asserit etiam eam communem Gomez. in ca. 2. num. 5. de constit. in 6. Et licet

licet Bal. *in authen. ad hęc. C. de usur. opposit* 21. Barb. *inc. 1. de emptio. col. 3.* Ioan. Crotus *inc. 2. primo notabi. de constit. in 6.* contrarium defendere conentur, asseuerantes, nec in hac deceptione subesse peccatum, nec teneri quem ad restitutionem. Prior opinio verissima est, manifesta, & vrgenti admodum ratione, quæ dictat, naturali lege in cōtractibus commutatiuis à Republica, & hominū moribus in vtriusque vtilitatem institutis, re ipsa exactam, & summam æqualitatem requiri ex iustitia commutatiua partis ad partem, secundum Aristotelem *lib. 5. Eth. cap. 5. & lib. 1. Polit. cap. 6.*

Quo fit, deceptionem istam omnino esse contra virtutem iustitiæ commutatiuæ, quæ in æqualitate iuxta proportionem consistit, si quis igitur ab ea virtute recesserit, id est, à medio iustitiæ. in vitium declinans, peccat, & ad restitutionem tenetur. idem ostenditur *Leuit. cap. 25.* Quando vendes quippiam cui tuo, vel emes ab eo, non contristes fratrem tuum. Item *1. ad Thimoth. c. 4.* Et ne quis supergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus. Idem diuus Augustin tradit *lib. 13. de Trinit. cap. 3.* Et *mim.* inquit, quidem ille, vel seipsum intueno, vel alios quoque experiendo, vili velle emere, & care vendere, omnibus id credidit esse commune. Sed quoniam vera vitium est, potest quisque ad pisci eiusmodi iustitiam, vel alicuius alterius vitij, quod huic contrarium est, incurrere pestilentiam, qua huic resistat & vincat. Hactenus Augustinus.

Quin & communis opinio adhuc obtinet, non solum vbi scienter quis in commutationibus proximum inscium & ignorantem iustum rei valorem lædit ac decipit, sed etiam si quis bona fide existimans, se iusto precio emere, aut vendere, alterum etiam intra dimidiam læserit, quod notant *Scot. in 4. distinct. 15. quæst. 2.* Florent. *2. par. titul. 1. cap. 16. §. 3.* Conrad. *d. 9. §. 5. conclus.* Caiet. *d. cap. 12.* Adrian. *d. art. 3.* Anton. & Abb. *in d. cap. quia plerique, quæst. 9.* quorum opinio cōmunis est, & probatur euidenti ratione, qua constat hunc teneri ad restitutionem, postquam cognouerit, se proximum læsisse, quia rem alienam detinet inuito domino, & causa detentionis iniquæ ad restitutionem tenetur, sic

ut is, qui bona fide rem aliquam adquisiuit, & habuit ab eo, quem dominum esse existimabat, si nondum completa vsucapione, sciuerit rem illam alienam esse, nec domini consensu sibi traditam, tenetur omnino eam domino restituere, vel ratione detentionis iniustæ domino inuito, vel ratione ipsius rei, quia aliena est, iuxta erudite tradita per Thomam & Caietan. *2. 2. quæst. 62. art. 1. 4. & 6.* Et ideo cum is, qui bona fide contraxerit, postmodum cognouerit re ipsa proximum læsisse, tenebitur ad huius læsionis restitutionem & compensationem, quandoquidem ad eum peruenit, vel res ipsa empta, vel pecunia, quæ iustum precium excessit, tametsi Aretin. *in cap. cum causa, de testib. num. 12.* & Anton Burgens. *in c. cum dilecti. de empt. num. 22.* contrariam sententiam veriolem esse contenderint, quibus subscribere videtur Gomez. *in d. c. 2. n. 10.* omnes tamen conueniunt, etiam in foro exteriori contractum esse rescindendum, vel læsionem tollendam, vbi dolo lædentis aut decipientis etiam intra dimidiam cōtigerit, dolo, inquam, vt aiunt, ex proposito. *l. 1. §. persuadere. ff. de seruo corrupt. l. 1. & eleganter. ff. de dolo. l. Iulianus, §. si venditor, ff. de action. empt. Abb. & Anani. in d. cap. in ciuitate. de vsur. Dec in cap. 1. num. 18. de constitu. Fortuni. in d. illation. 17. glo. communiter recepta in d. cap. cum dilecti. nec in hoc vlla contingit dubitatio.*

Quoties vero læsio, vel vltra dimidiã vel citra dolo ex proposito acciderit: eo dante causam contractui, aut incidenti in ipsum, non datur doloso optio ad iustum precium supplendum, vel rem ipsam restituendam, sed præcisè ea optio competit dolum passio, secundum Conrad. *de contract. in totius operis summa, quæstion. 57. distinct. 3. dist. 6.* & Ioan. à Medina *de restitu. quæst. 23.* Cuius contrarium annotarunt Angel. *in summa, verbo dolus, §. 9.* & Syluest. *verb. culpa, §. 7.* Sed prior opinio vera est, vbi dolus ipse dedit causam contractui: posterior vero, quando dolus in contractum incidit. Aut sanè dicemus vbique admittendam esse priorem sententiam in hūc sensum, vt si dolus causam contractui dederit, habeat deceptus optioem: si dolus in contractum incidit, habeat actionem ad hoc, vt sibi iustum

precium integre solvatur, denegato ipsi doloso iure restituendi rem, & repetendi precium solutum, in quo est aduertendum.

Verum si quis sciens iustum valorem rei absque mendacio, aliave persuasione, eam emerit viliori precio, etiam intradimidiam, ab ignorante quod sit iustum eius rei precium, fortassis etiam in foro exteriori cogetur iustam rei aestimationem supplere: scribit etenim August. *in d. lib. 13. de Trinit. cap. 6.* hac de re in hæc verba: Nam scio ipse hominem, cum venalis codex ei fuisset oblatu, preciiq; eius ignarum, & ideo quidam exiguum poscentem cerneret venditorem, iustum precium, quod multo amplius erat, nec opinati dedisse. Hactenus doctissimus & simul sanctiss. ille vir, cuius autoritate fere constat, fraudem, dolumve subesse, si quis sciens iustum valorem rei, eam vili precio emerit ab eo, qui iustum eius valorem ignorat. Vnde etiam in foro exteriori cogendus est, qui læsit proximum, læsionem ipsam resarcire, quod in specie adserit Carol. Moli. *de contractib. quest. 13. num. 173.* & vere, ni fallor, vbi qui scit iustum rei valorem, itidem scit alterum eius ignarum esse, quoniam tunc plane dologitur res, nec potest fraus villo iusto colore excusari. Sed saltem in foro Canonico pluribus placuit, deceptum ignorantem aduersus deceptorem ex vera scientia precij, agere posse ad læsionis compensationem apud iudicem ecclesiasticum. Abb. *in cap. in ciuitate. de usur. num. 6.* & *in c. cum causa. num. 4.* Ana. *in d. c. in ciuitate. num. 8.* Calder. *in ca. nauiganti. col. 4. de usur.* Anchar. *in reg. peccatum, de reg. iu. in 6. numer. 21.* omnium quos ego legerim, exactissime Mart. Azpilcueta *in d. c. nouit. corol. 9. n. 79.*

Superest casus non omnino facilis; cum quis scilicet scienti iustum valorem rei eam vendiderit carius, quam valeat, vel à sciēte eam emerit vilius, nam & hunc in conscientie iudicio peccare, & teneri ad restitutionem, colligitur ex his rationibus, quas in communis sententie probationem adducit Conrad. *d. q. 57.* & *in summa eiusd. q. dist. 3. post 14. dist. versic. primo arguitur*, & aduertit hoc verum esse Caiet. *d. cap. 12. quodlibet. 16. questionum*, quia donationis

presumptio hic non subest, & ideo usurpatio est rei alienæ domino inuito. Hinc deducitur, aliud fore respondendum, si possit commode donatio presumi, nempe si læsus nulla necessitate coactus, nullave alia causa, quæ ipsum cogat vendere vel emere, rem illam emerit carius, vel vendiderit vilius, certo sciens, quis sit eius iustus valor, quod manifeste infertur ex Conradi & Caietani argumentationibus. Ancharan. *in reg. peccatum. num. 21.* Salic. *eleganter in dict. Authen. ad hæc, quest. 21.* Gomez. *in d. cap. 2. numer. 10.* Ioanne à Medina *in tract. de restitut. cap. 33.* quibus omnibus consideratis, constat regulariter, in his commutatiuis contractibus non posse donationem presumi, nec eam præmitti, etiam si læsio ultra vel citra dimidiam acciderit. Quibus & alia ratio adstipulatur, quod contractus emptionis vel venditionis ex propria vi & natura non est gratuitus, & ideo ad id quod est accidens, nempe ad presumptam donationem non est aduertendum, cum in hoc contractu commutationis de iustitia tractetur, iustumque precium queratur, non donum, sicuti Thomas argumentatur *d. q. 77. art. 1.* Et præterea contractus hic frequentissime fit, quadam quasi necessitate cogente, quæ, inducit inuoluntarium mistum, quod donationem gratuitam impedit. Nec enim aliter hic contractus reducitur ad debitam iustitiam, & æqualem proportionem, quam si restitutio fiat, & reparatio læsionis. Vnde in foro etiam exteriori cum ad hoc agitur ob læsionem ultra dimidiam, non satisfacit restituendo id, per quod precium crescit ultra dimidiam, nec supplendo precium ad dimidiam vsque, quippe qui teneatur integre totum, quod deest iusto precio, vel excedit illud, restituere, secundum Cyhum communiter receptum *in d. l. 2. q. 8.*

Sexto, in tutelam & defensionem posterioris sententie argumentor ab absurdis & inconuenientibus, quæ sequerentur ex priori contrario. Id namque, ex quo absurda & falsa sequuntur, necessario verum esse non potest, *l. Offidius. ff. de l. 3.* sed si vera esset opinio prior, sequeretur omnino, posse venditionem hanc, quatenus donatio censetur, ob ingratitude reuocari, *l. v. i. C. de reu. do-*

nat. cap. ult. de donat. & sic ea ex parte, qua vel deficit iustum precium vel exceditur ultra dimidia, quod ipse falsum esse opinor, nec iure probari posse. Deinde etiam sequeretur, quod ex ea parte posset venditio reuocari natiuitate liberorum, susceptis sane liberis post ipsum contractum a venditore, *l. si unquam. C. de reuo. donat.* Hoc autem falsum est, & eius contrarium omnes iure verius esse assueverant, teste Tiraq. *in d. l. si unquam, verbo, donatione, in princip. & num. 6.* Quo in loco fragili admodum ratione comprobatur hanc opinionem, scribens, eam procedere ex eo, quod etiam si venditor de futuris liberis cogitasset, nihilominus vendidisset rem illam. Ego etenim credo, quod nihilominus vendidisset, non tamen vili precio, nec minori, quam sit rei iusta aestimatio. Is equidem, qui de suscipiendis liberis cogitat, & si rem aliquam venditurus sit, consultius & cautius disponit de proprio patrimonio, remque istam iusto precio non alias vendet, ut patrimonium ad alimenta liberorum conferatur. Ergo deficienti hac Tiraquelli infirma ratione, eius, & communem sententiam veram esse credo, quia nulla inibi datur donatio, sed venditio principaliter tractatur. Præterea & tertio, si hic donationem subesse fateremur, sequeretur, quod venditore habente filios, liberosve, quibus legitima deberetur, hic contractus iure inofficiosa donationis reuocaretur ea ex parte, qua precium iustum deficit, vel exceditur, & ea quantitas imputaretur in eam portionem, quæ a parentibus exteris legari, vel donari iure poterat, quod nec in praxi receptum est, nec iure defendi potest, nisi eo casu, quo facta fuerit venditio in fraudem legitimæ portionis filiis debitæ, text. *in l. i. §. si quid in fraud. patroni*, de quo ipse aliqua adnotauit in cap. Raynucius. de testam. §. 10. num. 9. & sane ubi precium venditionis esset ita vile, ut maiori ex parte, maximo, grauissimoque excessu læsio contingeret, & potest aliunde fraus donationis prohibita præsumi, censetur color venditionis ex proposito quaesitus, & tunc erit locus his tribus, quæ ipse absurda esse censui, sicuti doctè & erudite tradit Tiraqu. *in d. l. si unquam, verbo, donatione largitus, num. 9.* ac prius, num. 2. 3. & seq. ex Bald. ibi, Cyn. ult. quærit. Bald. 3. no-

tab. Aret. col. 3. Iacob. col. 1. in l. i. C. de pact. Ex his equidem in his renunciationibus non subesse donationem veram & propriam, quæ insinuationem exigit, apparet, poteritque colligi responsio ad rationes, quibus prior opinio instruitur. Nam ad primam constat, si perpendatur exacte, quod in tertio huius posterioris opinionis dictum est. Et ad secundam illud vere dici potest, non esse hic donationem aliquam constituendam, nec præsumendam, deinde & si præsumatur donatio, ea propria non est, sed impropria satis. Tertia ratio tollitur ex eo, quod & si remissio eius, quod mihi liquido debetur, donatio sit, remissio tamen eius, quod debetur, non autem liquido, donatio propria non est, nec insinuationem exigit, *gl. in l. contra iur. §. si filius, ff. de pact. in gl. vit. & in l. Imperatores, gl. 1. eod. tit. optimus text. in l. præses, C. de transact. Alex. & las. in l. pactum curatoris, C. de pact. Bart. consil. 47. late Tiraqu. dicto verbo, donatione largitus, n. 159.* Quod tamen si dubium quibusdam videri possit, quo ad præsentem speciem & calum, dubium non est, cum remissio ista læsionis ultra dimidia fiat ratione contractus venditionis, qui causam habet onerosam. Quam ob rem remissio ista, seu renunciatio facta respectu contractus venditionis, ut is firmiter sit, non potest vere & proprie dici donatio: si quidem remissio debiti eo casu donatio dicitur, quod fit nulla ex alia causa, quam liberalitatis exercendæ, Paul. Castrensi. *in dict. leg. contra iur. §. si filius.* Deci. *in d. l. si quis obligatione, ff. de reg. iur.*

Subsequenter ad ampliorem declarationem quaero, an sit locus constitutioni *d. l. de rescind. vendit.* re ipsa, quæ vendita fuerit, perempta, & extincta? Et Panor. *in c. cum dilecti, de empt. in fin.* existimat, adhuc re perempta posse venditorem agere contra emptorem ad iusti precij supplementum: quamuis agere non possit ad rei restitutionem: idem Abbatem sequutus inter singularia retulit Fran. Cremenf. *in singul. 84.* & Panth. *in d. l. secunda, extens. 25.* & rursus *col. 59.* ea ratione, quod in specie dictæ constitutionis res, & precium sunt in obligatione, text. *in d. c. cum dilecti*, ubi Ioan. Andr. & Dd. quorum opinionem asserunt communem esse, saltem Canonistarum: Panor. ibi, *in c. cum causa, eod. tit. n. 19.* Panth.

thal. *in d. l. 2. col. 58* Bartol. *in d. l. 2.* dicens, esse hanc obligationem alternatiuam.

14 Eandem sententiam tutiorem post Bartolum ibi fatetur Imo. *in d. c. cum causa. num. 19.* & *in d. c. cum dilecti, num. 18.* scribitque eam seruari in praxi Car. Molin. *in consue. Paris tit. 1. §. 22. num. 42.* Igitur etiam perempta re, quæ alternatiue debetur, & est in obligatione, manet obligatio ad precium, *l. in emptione, §. si emptio, ff. de con. empt. l. Stichum, aut Pamphilum, ff. de solutio.* Contrarium expressim probat gloss. communiter inibi recepta *in d. l. 2.* cui accedit & Burg. contra Pan. *in dict. c. cum dilecti, nu. 60.* Pulchra in eadem sententia *l. 56. titul. 5. par. 5.* quo in loco communis opinio probatur. Cui adstipulatur, quod gloss. *in d. l. 2. Bald. q. 15.* & Salice. post alios, asseuerant, in hoc casu rem tantum esse in obligatione, precium vero in solutione, & facultate soluendi, & hæc est communis sententia secundum Car. Molin. *d. num. 42.* Burgen. *in d. cap. cum dilecti, ad fin.* optimus text. *in ead. l. 2.* facit text. *in l. miles, §. decem, ff. de re iudic.* tradunt Bart. *in l. stipulationes non diuiduntur, num. 41. ff. de verb. oblig.* Burgen. *in d. cap. cum dilecti, num. 33.* text. *in litem veniunt, §. cum prædiximus, ff. de petit. hered. l. si quis stipulatus fuerit decem in mille, ff. de solut.* quo fit, vt re ipsa perempta nulla superfit obligatio, cum precium in obligatione non veniat, nec ad id præcise agi possit, & præterea etiam si vera sit opinio Canonistarum, non potest defendi, quod ex ea Panorm. adnotauit. Nam vbi quantitas debetur, respectu & ratione certæ speciei, quæ si extaret, inuito creditori à debitore tradi posset loco illius quantitatis, perempta ea specie, debitor liber est à quantitatis solutione. Bart. *in l. quod te mihi, ff. si cert. pet.* quem ita interpretatur Ias. *ibi, n. 15.* optimus textus *in l. 1. §. vlt. ff. si cui plus, quam per leg. Falcid. l. si seruus communis, in princip. ff. de furtis. iuncto versicul. ex his igitur,* & est communis hæc Barto. opinio. Precium autem in præsentiquæstione debetur ab empto-

re venditori ratione ipsius rei, tanquam eius vera & iusta æstimatio, compensatione: poteratque emptor, si res extaret, eam tradendo venditori eximi à solutione precij: ergo ea perempta à precij supplemento emptor eximitur.

Nec fat erit dicere, precium istud deberi non ratione rei peremptæ, sed ratione læsionis, vt pungit Panthal. Crem. *d. l. 2. col. 59.* quia cum læsio re ipsa non ex proposito, nec data opera contigerit, manifesti iuris eam precij integram solutionem ratione ipsius rei emptori incumbere. Et ideo veriore esse vltimam opinionem Accursij, & sequacium existimans, in tres eam distinguam adserctiones.

Prima est, venditore decepto ultra dimidiam iusti precij, re perempta absque emptoris culpa, non potest emptor conueniri, nec tenetur ad integram iusti precij solutionem. Hæc probatur aduersus Panorm. his, quæ modo adduximus pro Accursio & sequacibus.

Secunda, re perempta absque emptoris culpa apud secundum emptorem, qui eam emerat, & iustum precium primo emptori dederat: tenetur emptor venditori iustum precium omnino supplere, quasi id loco ipsius rei ad ipsum perueniret, *l. ipsa res, ff. quod me. causa,* quod Salic. *nu. 18.* & Panthal. *col. 59. in d. l. 2.* expressim notarunt.

Ex quibus tertia deducitur, emptore decepto ultra iusti precij dimidiam, etiã re perempta absque culpa tamen emptoris, & penes ipsum, venditor tenetur, quod plus iusto precio accepit, emptori reddere, & id conueniri potest, quia licet res perempta sit, loco tamen eius venditor precium habet. Et deinde satis est re ipsa perempta, venditorem habere iustam ipsius rei æstimationem, quæ quidem non perit, damnumque maius extinctione rei emptori imminet, qui rem amisit, & iustum eius valorem, quem nequit repetere. itaque his consideratis, constat perfecta huius quæstionis resolutio.

F I N I S.

I N D E X E O R V M

C O P I O S V S

Q V Æ I N H I S C O M M E N T A R I I S

R V B. E T L. I I. C. D E R E S C I N D E N D A V E N D I T I O N E T R A C T A N T V R.

A.

Absoluta potestas non recte à Dd. explicatur, & inique ab eis principi attribuitur, n. 25. 19
 Absoluta potestas tyrannis, ibid.
 Absoluta potestas Papæ in beneficiis explicatur, nu. 29. & seq. 22
 Absoluta potestas iuri contraria, ib.
 Actio doli commodius intentatur, quam dolus intervenit, quam remedium huius leg. n. 13. 126
 Actionis noxalis ratio, num. 3. 204
 Actio duplex ex eadem conventionione resultare potest, num. 9. 88
 Actio ex contractu descendens an de lasso ultra dimidium, ibid.
 Actio ex hac l. quo nomine vocetur, & quantum daret, num. 26. & seq. 116
 Actio ex vendito non solum ad precium & interesse, sed etiam ad rescindendam datur, nu. 28. 53
 Actio ex hac l. personalis est, num. 29. 117
 Actio minus estimatur, quam res, nu. 37. 223
 Actio noxalis admittit petitionem alternatiuam, nu. 5. 205
 Actio sine libellis verum mutari possit, n. 24. 210
 Actio mutari non potest post litem contestatam, ibi.
 Actio noxalis & eius natura, num. 3. 204
 Actio personalis in tertium non datur, n. 30. 117
 Actio sine causa à principe tolli non potest, num. 9. 12
 Actus intelligitur secundum regulam, non secundum limitationes, num. 20. 209
 Adulterium an minus prohibitum censeatur, quam furtum, num. 22. 7
 Aduocatus durante lite non potest cum cliente pacisci, num. 33. 137
 Estimatio an faciat emptionem, num. 18. 172
 Estimatio an crescat in serua prægnante vel grânda, num. 39. 223
 Estimatio legatæ pecuniæ sit ad tempus test. num. 22. 30
 Equitas exactissima consideratur inter coniuges, num. 2. 204
 Estimatio certitudo versatur circa commune precium, num. 5. 216
 Es alienum venditoris an minuat valorem rei, num. 20. 202
 Estimatores qualiter eligantur, & an iurare debeant, num. 3. & seq. 216
 Estimatio rerum sit ex earum qualitatibus, n. 18. 219
 Estimatio rei per par. minuit eius precium, n. 36. 223
 Estimatio rerum dotalium in dubio facit emptionem, num. 18. 72
 Agens ex vna causa an possit obtinere ex alia, num. 28. cum seq. 212

Alienata post crimen an Fiscus repetat non restituito precio, num. 73. 178
Alienatio per merum rescinditur in totum, n. 23. 188
Alienatio voluntaria, propter vim minoris facta rescindit, ibid.
Alienationis verbum, tanquam genus longe differit à quolibet nomine alienationis in specie, n. 14. 112
Alienatio voluntaria & necessaria, nu. 42. 149
Alienatio rerum ecclesiasticarum sine causæ cognitione irrita, num. 25. 160
Alternatiue iudicari an possit, num. 4. 204
Alternatiua petitio iure permissa, num. 8. 206
Animus & intentio contrahentium inspiciendus, num. 12. 47
Appellatio non est defensio naturalis, num. 22. 17
Appellans potest obtinere, etiam ex causa non deducta, modo ex actis colligi possit, num. 30. 213
Argumentum à minore ad dotem in iure valet, num. 28. 74
Auth. sacramenta puberum, C. si aduersus vendi. expendenda principibus. & examinanda, an è re sit publica, num. 10. 183
Author scriptis suis nihil vult præiudicatum ecclesie Catholicae, num. 20. 7

B.

Beneficium canonicè obtentum nullatenus adimi potest, num. 30. 22
 Bona fides an excuset à fructibus, cum res minoris male alienata reperitur, & quomodo ibi datur bona fides, num. 31. 162. & iure ecclesie, n. 33. 162
 Bona fidei possessor an lucretur fructus, ex quibus sit locupletior, num. 47. 167. num. 60. 172
 Bona fidei possessor cum fructibus perceptis compensare debet impensus, quas alias retinere vel petere possit, num. 62. 173
 Bona fides an induretur ex errore iuris, n. 31. cum seq. 162. & num. 35. 163
 Bona fides vel fides simpliciter data, an habeat vim iuramenti, num. 13. 184
 Bona fides facit restitutionem in causa dotis, n. 16. 71
 Bona fides vera & iustus error, an excuset ementem rem minoris à restitutione fructuum, n. 45. 166
 Bonum virum se professus, an teneatur lassis citra dimidium, num. 34. 133

C.

Casus fortuiti an renunciari possint, & quid de casu insolito, num. 29. cum seq. 94
 Casus fortuiti appellatio quid contineat, ibid.
 Causa iusta efficit, ut recedatur à iuris regulis, n. 6. 12
 Causa civilis, & criminalis regulariter an differunt, num. 22. 17
 Causa requiritur ad fundamentum actionis, non appellationis, num. 23. 210
 Citatio non potest tolli à principe, etiam in civilibus, quatenus respicit defensionem, num. 21. 17

Citatio ad audiendam sententiam potest tolli à prin- cipe, ibid.		Contrahentibus quatenus liceat seipsum circumueni- re, nu. 37. cum seq.	76
Clausula ex certa scientia non tollit laeso remedium huius l. num. 23	83	Contrahens per procuratorem facilius inuatur, n. 16.	113
Clausula & formulae, quae libellis adijci solent, parum valere debent inter Dd. nam. 22	17	Cognitionis cause defectus irritam facit alienationem rerum ecclesiasticarum. num. 25.	160
Clerici an Lesi citra dimidium teneantur in foro con- tentioso, num. 34.	133	Consensus geminatus quid operetur, num. 30.	193
Clausula istius, donans quicquid ultra precium con- uenientum res valuerit, etiamsi dimidium excesserit, effectus, num. 6.	279	Conuentio vendendi non expresso certo precio emptio- nem non producit, num. 21.	38
Clausularum, non obstante ex certa scientia, proprio motu de plenitudine potestatis, effectus, num. 20	16	Conuentio tendens ad locationem & tendens ad ven- ditionem qui differat num. 24.	39
Clausula donationis vel remissionis, quod plures est, ex- cludit scientem ab hoc remedio, num. 20	82	Creditor, auctoritate iudicis missus in possessionem bono- rum debitoris, an ex lesione rescindat locationem ab eo factam, num. 36.	96
Condictio ex hac l. competit laeso, num. 9.	88	Creditori datur replicatio aduersus pactum ob mali- gnitatem debitoris factum, nu. 7.	100
Condictio ex causa datur ex defectu implementi, non ex poenitentia, num. 15.	36	Creditor an compellatur ad accipiendum unum fidei- iussorem pro alio, num. 21. usque ad num. 25.	115
Condictio ex causa an cesset, quando permutatio fit cum re venali, num. 14.	36	Creditor dans in rem necessariam minori, an probare debeat versum in eius utilitatem, nu. 35.	193
Condictio indebiti an detur laeso, in contractibus stricti iuris, num. 8. & 9.	88	Creditor ter denunciatus, potest vendere pignus contra pactum, num. 4.	123
Conductor renunciatus casibus fortuitis, an excusetur, num. 26. & 28.	93	Creditoris trina denunciatio ante venditionem debet fieri intervallo semper trium dierum, id id.	
Conductori non augetur pensio ex magna ubertate, num. 34.	96	Creditor utrum probare debeat pecuniam versam in utilitatem minoris, num. 30.	191
Conductori & locatori an competat remedium huius l. num. 17. usque ad num. 20.	91	Creditor mutans minori curatorem habenti an de- tur actio, num. 34.	192
Conductori vectigalium ob spem, quod Rex vel Papa in eo loco resideret, an si illi decedant ex eo loco, suc- curratur, num. 32.	95	Creditor utrum pignus pro alio accipere cogatur, n. 21.	115
Conductori an non teneatur stare locator, si ab eod. con- ductore remedio huius l. 2. ad rem, quam vendide- rat & conduxerat, usus sit, num. 1.	98	Creditor iniustus alium accipit fideiussorem pro fidei- iussore promisso non accepto, num. 23.	115
Coniugi laeso in aestimatione rerum dotialium an de- tur remedium huius l. num. 12. usque ad num. 14.	107		
70. num. 27. 73. num. 33. usque ad 36.	107		
Contractus, do ut des, an differat à permutatione, num. 9. & 10.	34		
Contractus innominati, similes nominatis, quomodo censeantur, num. 17.	37		
Contractus recipit nomen, & effectum ex mente con- trahentium, num. 1.	44		
Contractus an iudicetur ex eo, quod plures est, nu. 4.	45		
Contractuum nominatorum & innominatorum dif- ferentia, num. 24. & seq.	52		
Contrahens per procuratorem, an facilius rescindat contractum, num. 15. & seq.	113		
Contrahens cum officiali ecclesiae vel Reipub. an debeat probare versum esse in utilitatem, nu. 68. & seq.	176		
Conuentus impedire potest, ne agens mutet actionem, & an tunc solui ei debeant expensae, num. 25.	211		
Conuentus remedio huius l. electionem habet, & quan- diu ei daret, num. 34. & seq.	215		
Contractu pro parte rescisso potest alter contrahenti in torum recedere, si alias contracturus non fuisset, n. 1.	98		
Colonus an recuperet expensas, num. 6.	137		
Committi an possit appellatio à principe cum clausula, appellatione remota, num. 22.	17		
Contractuum nomina quandoque prudentibus inci- gnita sunt, num. 12. in fine.	35		
Conuentio ad iustum precium an inducat locationem vel emptionem secuta traditione, num. 24	39		
Contrahentium & testatorum verba ad definitiones iuris non trahenda, num. 22. in fin.	60		
		D	
		Are an congruat emptioni, an soli contractui in- nominato, num. 13. & seq.	58
		Datio in solutum habet vim venditionis, nu. 8.	100
		Debens pecuniam an satisfaciatur soluendo massam eiusdem quantitatis & valoris, num. 14.	27
		Debitor laesus in venditione pignoris facta per credito- rem, an & qualiter agere possit, n. 1. 122. & n. 16.	127
		Debitori in venditione pignoris per creditorem laeso, quomodo subueniendum, num. 2.	122
		Debitori decoctori seu fallito, ut Doctores fiantur, si quidpiam creditor remittat, ut exigat aliud neces- sitate cogente postea replicationi locus fiet, n. 7.	100
		Defensio tolli non potest à principe, nu. 21.	17
		Definire rem generaliter, quae in species varias didu- citur periculosum, num. 71.	177
		Definitio vix vlla perfecta est, nu. 28.	31
		Demonstratio falsa an vitiet, nu. 15.	199
		Differentia enormis & enormissimae lesionis im- gnatur, num. 8.	182
		Differentia vniuersalium & particularium iudicio- rum, num. 61.	172
		Diuersitas rationis, & persona, diuersum ius postular, num. 71.	177
		Diuisio maiorum operum repellit tedium, num. 1.	1
		Dignitas maior magis à peccato cauere debet, n. 30.	22
		Doctis non muneris, sed veritatis ratio potior esse de- bet, num. 61.	172
		Dolus cessat, ubi concurrat causa etiam parum colora- ta, num. 18.	140
		Dolus censetur ex parte emptoris periti, ementis li- brum vel gemmam, num. 29. 161. nu. 20.	201
		Dolus censetur ex parte vendentis, quando scielat constitutionem breui promulgandam ad restrin- gendum	

gentium precium, num. 22.	202	Emptio an sal sitat ex precio, quod in arca est, num. 2.	57
Dolus censetur in administratore transigente cum la- sione immodica eius, cuius bona administravit, num. 23.	105	Emptio an valeat collato precio in arbitrium terti, num. 4.	33
Dolo incidenti l. esus, an rem precise possit petere, an solum interesse, num. 12. 126. cum seq. & pre- cedenti & num. 14. & 15. ubi de dolo incidenti in parva quantitate.		Emptio an valeat collato precio in duorum arbitrium, quorum alterum emptor, alterum venditor sit ele- cturus, vel in vnius arbitrium ab altero contrahen- tium eligendi, num. 6.	34
Dominium questum legitima prescriptione princeps non tollit, num. 4.	11	Emptio an indicatur ex re à principio taxata, loca quantitatis, num. 16.	37
Dominium iure civili questum non minus sine iusta ratione auferit princeps, quam questum de iure gentium, num. 5.	11	Emptio an valeat per verba illa pro iusto precio: vel pro eo, quod iustum declaratur, num. 19.	38
Dominium quo iure fuerit inuentum, nu. 15. & seq. 5		Emptio & vendit. iur. gentium, num. 1.	2
Dominium etiam iure civili questum princeps non tollit, num. 1.	10	Emptio & vend. olim etiam sine nummis, num. 29.	9
Dominium semel questum, & aliquo medio iuris civi- lis, dicitur semper de iure gentium, num. 4.	11	Emptio non sufficit collato precio in tertium, quem elegit alter contrahentium, num. 6.	34
Dominij translatio an dicatur contra naturam ven- ditionis, num. 15. & seq.	58	Emptio contrahitur, etiam si aliquid precio certo incerti adiciatur, num. 18.	37
Dominij translatio non est de substantia emptionis, num. 17.	59	Emptio valida non est, si conventum sit, ut res maneat empta iusto precio, num. 19.	38
Dominij transferendi obligatio emptioni non repug- nat, num. 27.	61	Emptio non contrahitur sine tractatu & conuentione vtriusque partis, num. 10.	59
Dominus, qui patitur mandatarium excedere fines mandati, an recursum habeat, num. 18.	113	Emptio an permutatio res soluet, cum res & pecunia pro aliare datur, num. 1.	44
Donatio an iudicetur per verbum futuri temporis, num. 30.	144	Emptionis & venditionis appellatio apud veteres pro- miscua erat, num. 3.	78
Donatione causa mortis resoluta, auocatur res cum fru- ctibus, num. 11.	155	Emptio an probetur per testes eam asserentes, precij ta- men immemores, num. 7.	34
Donatore rem ob ingratitudinem auocante, res soluitur hypotheca, num. 19.	141	Emptor & venditor in multis equiparantur. num. 1. & seq.	78
Donatio coniugum morte donantis retrotrahitur, quo- ad fructus, num. 51.	168	Emptor an liberetur à remedio huius l. si res apud eum pereat absque eius culpa, num. 36.	120
Donatio rerum ecclesiasticarum remuneratoria, an valeat, num. 17.	200	Emptor l. esus an agat re apud eum perempta, n. 39.	121
Donatio eius, quod ultra iustum precium valuerit res, an insinuari debeat, num. 7. & 8.	259	Emptor pignoris particeps fraudis an audiatur, si ius- tum precium debitori soluere velit, num. 11.	125
Dotis causa & minor quoad l. asionem equiparantur, num. 13.	70	Emptor cum pacto reuendendi, an teneatur precise, an liberetur soluendo interesse, num. 20. vsque ad num. 29.	141
à Dote ad alias species non est licita extensio, n. 10.	69	Emptor an teneatur ex deterioratione rei, si venditor agat remedio huius l. num. 34.	146
E.		Emptor in casu huius l. dominus sit, & non male fi- dei possessor, num. 13. 155. num. 26.	160
Ecclesia an sit melioris conditionis, quam minor ad repetendos fructus, num. 32.	162	Emptor an fructus retineat venditore obtinente ex re- medio huius l. n. 1. cum multis seq.	151
Ecclesia debet succurrere oppressis, num. 27.	21	Emptor cum pacto reuendendi tenetur restituere re- non interesse si possideat, num. 22.	142
Electio datur convento, & quamdiu duret, nu. 34.	215	Emptor in redhibitoria tenetur de damno eius culpa contingente, num. 34.	146
Emens à maiore & in restitutione recipiens precium, quid probare debeat, num. 24.	188	Emptor rescisso à venditore contractu non tenetur cum fructibus compensare impensas, num. 63.	173
Emens scienter rem minoris sine solennitate est male fidei, num. 37.	163	Emptor supplens, quod deest iusto precio, non tenetur stare locationi, vel emphyteusi, num. 1.	88
Emphyteuta esectus sua culpa non recuperat expensas aut melioramenta, num. 7.	137	Emptor secundus quando conueniatur à primo ven- ditore, num. 31. cum multis seq.	118
Emphyteusis an possit renunciari inuito domino, n. 2.	98	Emptor callidus circumueniens venditorem simplicem, an teneatur ad fructus, num. 29.	161
Emphyteuta obtinens ex remedio huius l. an egeat no- uo consensu domini, num. 42.	149	Emptor iurans stare contractui non innatur remedio huius l. num. 5.	180
Emphyteusi finita, an soluende sint impense ipsi em- phyteuta, vel heredibus, num. 10. cum seq.	138	Emptor liberatur re perempta sine sua culpa, n. 7.	205
Emptionis appellatione, an alij contractus veniant, n. 10. cum seq.	111	Error in homine quando vitiet, num. 12.	55
Emptio quo iure sit inuenta, num. 1. cum seq.	2	Error iuris an excuset à restitutione fructuum, num. 34. & seq.	163
Emptio non potest esse sine precio, nu. 29. 9. & num. 1. cum seq.	32	Error iuris excusat à nomine & pena preditionis, num. 36.	163
Emptio an dicatur, cum pecunia pro pecunia datur, num. 15.	28	Error iuris ambigui facilius excusat, num. 40.	164
Emptionis definitio, num. 28.	31	X v Error	

Error quilibet iuris excusat à fructibus percipiendis, num. 41. 165
 Error iustus & vera bona fides an excuset eminentem rem minoris à restitutione fructuum, nu. 45. 166
 Exceptio parvi momenti non respiciens merita causae tolli poterit à principe, num. 23. 18
 Exceptio dilatoria, & peremptoria an à principe auferri possit, num. 23. 18
 Exceptio impedit executionem rescripti, num. 28. 21
 Expensae an solui debeant emptori, cum venditor obtinet ex remedio huius l. nu. 1. & seq. 135
 Expensas deducturus an deducat ex operis per seipsum factis, num. 4. 136
 Exceptio lesionis ultra dimidium competit in omni contractu re nondum tradita, num. 6. 87
 Extensio à dote ad alias species illicita, nu. 10. 69
 Expensae conueniunt pars precij sunt, num. 10. 138
 Expensae an debeantur colono eiecto, num. 6. usque ad 10. 137
 Expensae an solui debeant emptori obtinenti ex remedio huius l. num. 31. 145
 Expensae & melioramenta, an cum fructibus compensentur, num. 62. & seq. 173
F.
Factum prestare debens, liberatur soluendo pecuniam vel interesse, num. 25. 52
 Factum neque seruum obligat, nu. 25. 52
 Fallere rusticum aucupio verborum Christianus candor non admittit, num. 20. 201
 Feudatarius an possit feudo renunciare inuito domino, num. 2. 98
 Fidei vel bonae fidei mentio an iuramenti loco habeatur, num. 13. 184
 Fideiussores unum pro alio accipere non cogitur creditor, num. 21. & seq. 115
 Fideiussores promisso non accepto altius aequae idoneus datur inuito creditore, num. 23. 115
 Fideiussores promittens frumentum, vel aliam rem, an obligetur, quando principalis debitor teneatur ad pecuniam, num. 18. 29
 Fideiussores an liberentur rescisso contractu ex remedio huius l. num. 43. & seq. 149
 Fidem frangenti fides non seruanda, num. 26. 53
 Fiscus cui bona ipso facto applicantur an debeat emptoribus post crimen precium restituere, n. 73. 178
 Foetus omnium, cui fructuum speciei connumerentur, num. 52. 169
 Fructus an emancantur per remedium huius l. num. 1. cum seq. 151
 Fructus restituantur, reuocata donatione causa mortis, num. 11. 155
 Fructus repetuntur rescisso testamento per querelam, num. 10. 155
 Fructus magis auocantur rescisso contractu per auxilium restitutionis quam si nullus sit, nu. 45. 166
 Fructus industriales an restituantur à possessore, num. 47. 167
 Fructus industriales extantes restituantur à bonae fidei possessore, num. 48. 167
 Fructus indistincte restituantur lite contestata, ibid. 167
 Fructus praedij à coniuge donati an vxor lucretur, num. 49. 167
 Fructus industriales & naturales qui sint, n. 52. 168
 Fructus augent hereditatem in petitione hereditatis, & censentur corpus eiusdem, num. 61. 172

Fructus non extantes lucretur bonae fidei possessor, etsi factus locupletior, ibid.
 Fructus principaliter considerantur in aestimatione rei immobilis, num. 28. 221
 Furtum an lege naturali prohibitum dicatur, nu. 21. 7
 Furtum etiam ante ius diuinum prohibitum, ibid.

G.

Gabella & tributum solutum ab emptore aut venditore, an, & quomodo repetatur, rescisso contractu & remedio huius l. num. 35. usque ad num. 41. 145
 Gabella an debeatur ex contractu nullo, ibid.
 Gabella & tributum an solui debeat, cum res ex pacto reuendendi restituitur, num. 36. 147
 Gabella an solui debeat ex rescissione voluntaria contractus, ibid.
 Geminatus consensus, num. 36. 193
 Gloss. in l. haec venditio, §. 1 ff. de contrab. empt. n. 3. 33
 Gloss. in l. emptor, ff. de rei vend. nu. 62. cum seq. 173
 Gloss. in l. utrum, ff. de petit. hered. num. 64. cum seq. 174
 Gloss. in l. 2. C. si quis igner. rem min. num. 31. cum sequ. 162.
 Gloss. in l. postquam liti. C. de pact. nu. 15. & seq. 184.
 Gloss. §. alie, Instit. de dona. num. 30. cum seq. 144

H.

Heres iustus vendere an habeat remedium huius l. num. 19. 72
 Heres rogatus restituere post tempus, licet fructus interim lucretur, tenetur tamen ex his rescircire diminutionem bonis contingentem, num. 63. 173
 Homo an viuere praesumatur ad 100. annos, num. 32. cum seq. 222
 Hypotheca an resoluatur rescisso contractu per remedium huius l. num. 32. & seq. 145. num. 11. usque ad num. 19. 139

I.

Identitas rationis procedit in contractibus stricti iuris, num. 2. 88
 Ignorantia iuris non praesumitur, num. 36. 163
 Ignorantia lesi an allegari vel probari debeat in hac materia, num. 16. 81
 Ignorantia in lesio praesumitur, num. 31. & seq. 85
 Imaginaria venditio quae dicitur, num. 28. & seq. 84
 Immobilia in loco periculoso, num. 22. 220
 Impensae, vide in verbo expensae.
 Inimatio an requiratur ad illud, quod ultra dimidium remittitur, num. 24. & seq. 83
 Insolitum quid dicatur, num. 32. 95
 Insolitus casus, ibid.
 Instrumentum referens emptionem factam, non autem precium an probet, nu. 7. 34
 Iudex an secundum conscientiam, an secundum probata iudicare debeat, num. 32. 214
 Iudex an iudicare possit de eo, quod à principio non petatur, si postea à litigantibus discussum fuit, num. 26. 211
 Iudex potest interrogare testem de ratione sui dicti post publicationem, num. 41. 224
 Iudex appellationis an possit sententiam nullam reformare, num. 21. & seq. 210
 Iudicis inordinata possessionis traditio non excusat à restitutione fructuum, num. 44. 166
 Iudicium ut sustineatur, verba improprietur, n. 13. 207
 Iuramentum an excludat à remedio huius leg. n. 1. 179

Iuramentum in Supplementum probationis cessat, in hac materia, num. 13. 218
Iuramentum an excludat minorem a nullitate & restitutione, num. 10. 183
Iuramentum an tollat exceptionem non numerata pecunia, num. 3. 179
Iuramentum irritat contractum in Lusitania, & prohibetur in tota Hispania, quod tractatur num. 11. & 12. 183
Iuramenti vim utrum habeat fidei vel bonae fidei mentio, num. 13. 184
Iuramenti relaxatio petitur, ut audiatur laesus conveniens, num. 8. 182
Iuramentum dolo vel metu extortum an officiat rescissioni huius l. nu. 6. 181
Iuramento confirmatus contractus non rescinditur huius l. remedio, num. 5. 180
Iurisconsulti raro ad definitiones descendunt, n. 28. 31
Iuris error an excuset a restitutione fructuum, num. 34. 163
Iuris error excusat a nomine & pena praedonis, num. 35. 163
Iuris ambigui error facilius excusat, num. 40. 164
Iuris gentium etiam quaedam dicuntur post ius civile inuenta, num. 7. 3
Iuris gentium divisio in primum & secundarium examinatur, num. 11. 4
Ius gentium & ius naturale differunt, nu. 19. 6
Iuris solida cognitio cum theoria praxi eget, n. 2. 152
Iuris scientia non praesumitur, num. 31. 85
Ius gentium & naturale quandoque idem sonat, n. 18. 68
Ius gentium qualiter accipitur & dividatur, num. 7. & seq. 30
Ius naturale saepe pro iure gentium ponitur, num. 7. 3
Ius civile fere semper adhaeret naturali, num. 11. 4
Ius divinum & ius naturale an possit limitare. Pontifex, divinum natural. seu ius gentium princeps, num. 6. & 7. 12
Iustitiae praecipua, num. 26. 20

L.

Lesio ultra dimidiam qualiter exemplificetur, num. 4. & seq. 78
Lesio non curatur, quando in examine plus expenditur, num. 28. 74
Lesio minor an in ecclesiasticis emendetur, n. 34. 133.
Lesio indicatur secundum id tantum, quod uterque contrahens accipit, nu. 41. 149
Lesio minor an emendetur in dotalibus, num. 12. & sequ. 70. & num. 28. 74
Lesio ex persuasionibus adversarii magis succurritur, num. 31. 74
Lesio enormis & enormissima improbat, nu. 8. 182
Lesio in minore quantitate an succurratur, si ob necessitatem contraxit, num. 35. 134. num. 27. 160
Lesio ab adversario, scienter in foro conscientiae restitutio debetur, num. 35. 120
Lesio mulieribus, rusticis & aliis personis simplicibus magis succurritur, num. 30. 74
Lesio facilius succurritur attentata personarum qualitate, ibid.
Lesio & fraus solum tempore contractus attenditur, ut locus sit huic leg. num. 8. 68
Lesio inspicit tam emptorem, quam venditorem, nu. 1. 78
Lesio ultra dimidiam utrum attendatur, si contrahentes dicant se dare, vel facere ex conscientia, y. 23. 83

Lesionis aestimatio in Emphyteusi, quomodo fiat, nu. 37. 96
Lesus in hoc rem agens tantum consideret, quantum alter contrahentium accepit, num. 41. 149
Lesus multo plus ultra dimidiam, an excludatur per iuramentum, num. 7. 181
Lesio infra dimidiam in animae iudicio non est donatio praesumenda sed reparanda, & a refutatione tollenda, num. 11. 242
Lesio ultra dimidiam quatenus consideretur, n. 8. 231
Lesio gravissima ultra dimidiam an tollatur renunciatione specialis, num. 5. 238
Legati aut fideicommissi clausula, an mutari possint a Principe, num. 19. 16
Leges etiam nullius vel modicae dubitationis sunt, num. 18. 50
Lege naturali quid, nu. 21. 7
Lex nova correctoria non debet extra suos terminos facile trahi, num. 32. 44
Legitimus non debet sine demerito privari beneficio, num. 10. 13
Lex naturalis accipitur aliquando pro aequitate & benigna ratione, num. 21. 7
Libellus ad rescindendam divisionem bonorum, num. 4. 109
Libellus in materia huius l. qualiter formari debeat, n. 6. & seq. 205
Libellus ineptus, an vitiet iudicium & sententiam, num. 23. & seq. 210
Libellus sustinetur ex parte apta, num. 8. 206
Libellus alternativus, num. 5. 205
Libellum alternative formari consultius, n. 12. 207
Libellus & iudicium ut sustineantur, verba impropriantur, num. 13. 207
Licitor primus an liberetur ex licitatione secundae vel alterius, num. 29. usque ad num. 31. 131
Licitor & emens in publica subbustatione an agat remedio h. l. num. 25. 130
Locatio an rescindi possit ex remedio huius l. nu. 17. cum duobus seq. 91
Locatio an sit sine pretio expresso, quod tamen certum est in loco contractus, num. 4. & seq. 56
Locatio an necessario requiratur mercedem in pecunia numerata, num. 28. cum seq. 61
Locatio an inducatur ex iis verbis, ut res maneat pro iusta mercede, num. 24. 39
Locatio licet perfecte non contrahatur, iusta tamen merces domino solvi debet, num. 24. & seq. 39
Locatio & emptio quomodo differant, num. 4. 56
Locatio ad vitam equiparatur Emphyteusi, n. 8. 138
Locupletioem quem factum quomodo probetur, num. 64. 174

M.

Maior & minor quis dicitur diversis respectibus, num. 9. 46
Majoratus clausula & conditiones, an a principe mutantur, num. 18. 16
Mala fidei possessor an dicatur emptor in materia h. l. num. 26. 202
Mala fidei possessor non est, qui potest ex tit. praescriptione se tueri, num. 13. 155
Mala fides an dici possit quando venditor vel emptor scit posse contra eum iuste agi, num. 28. 117
Mandatum an extendatur, quando dominus scit mandatarium excedere, n. 18. & seq. 113. & n. 22. 210
Mala

<i>Male fidei possesser est emens scienter rem minoris sine sollemnitate. num. 37.</i>	163		
<i>Mirito lesio ob dotem minorem acceptam an locum habeat remedi. huius l. num. 33.</i>	167		
<i>Medicus an possit ab egro emere, vel cum eo contrahere. num. 32.</i>	132		
<i>Medicus a donati ab egro accipere possit. n. 33.</i>	132		
<i>Mercator sciens brevis venturas merces in abundantia an carius vendere possit. num. 24.</i>	202		
<i>Mercator carius vendens ob dilatam solutionem an usurarius dicatur. num. 7.</i>	231		
<i>Mercatoribus an liceat carius vendere pecunia creditam quam statim numerata. num. 6.</i>	229		
<i>Minor iurans an excludatur a remedio huius l. num. 10. cum seq.</i>	183		
<i>Minor an probare debeat se rem vel precium amisisse, an creditor contrarium. num. 67.</i>	175		
<i>Minor lesus in vendendo, an & quando restituere debeat precium emptoris. num. 23. cum seq.</i>	188		
<i>Minor lesus in precio, an repetat rem. num. 20. & que ad 23.</i>	186		
<i>Minor lesus in hac materia uti potest restitutione vel iure communi. num. 19.</i>	186		
<i>Minor pecuniam accipiens in causam necessariam, an restituatur si pecunia casu perdat. num. 35.</i>	193		
<i>Minor & ecclesia an aequentur. nu. 32. & seq.</i>	162		
<i>Minor in iudicio contra fideiussorem eius, moto non vitur auxilio etatis ad tuendum fideiussorem, num. 43.</i>	129		
<i>Minoris restitutio facilius in tertium extenditur quam remedi. h. l. num. 4.</i>	153		
<i>Minor iurans non restituatur ratione etatis, saluum tamen manet remedi. huius l. n. 9.</i>	182		
<i>Minor iurans non certioratus an restituatur, num. 10.</i>	183		
<i>Minori per restitutionem etatis beneficio plenius succurritur. num. 19.</i>	186		
<i>Minor lesus in precio rem precise auocat restituito precio per restitutionem, num. 21.</i>	187		
<i>Minor lesus si restituatur, emptoris, an minor docebit de precio verso in utilitatem. num. 24.</i>	188		
<i>Modicum quomodo accipitur. nu. 14.</i>	14		
<i>Moneta non cuditur sine principis licentia, num. 4. & sequ.</i>	25		
<i>Moneta an possit refutari, num. 17.</i>	28		
<i>Moneta non ex materia, sed ex forma censetur, num. 5.</i>	3		
<i>Monetam an cudere possit quaelibet Resp. num. 4. & sequ.</i>	25		
N.			
<i>Negatiua minus probabilis, qualiter intelligatur, num. 14.</i>	218		
<i>Negotiorum gestori mutuans, quomodo repetat, num. 68.</i>	176		
<i>Nomina rerum immutabilia. num. 12.</i>	35		
<i>Nomen a contrahentibus impositum conuentioni quando attendatur, num. 2.</i>	44		
<i>Nomen contractus, quando non exprimitur a contrahentibus, iudicatur contractus ex eo, quod pluri est, num. 4.</i>	45		
<i>Numus unde dictus, & an duplici m scribatur, nu. 8. in fin. alia in verbo pecunia.</i>	26		
<i>Numus signatus prima etate non fuit, num. 2.</i>	2		
O.			
<i>Obligatus ad soluendum pecuniam, an in qualil et soluens satisfariat; num. 17.</i>	28		
<i>Obligatus ad factam soluit interesse. num. 25.</i>	52		
<i>Obligatus ad rem habens facultatem soluendi precium necessario ante litem contestatam eligit. n. 34.</i>	215		
<i>Officia concessa an a principe libere auferantur, num. 30.</i>	23		
<i>Officium iudicis perpetuum volens restitutione, nu. 17.</i>	71		
<i>Officiali ciuitatis vel Reipublic. mutuans quomodo repetat, num. 68.</i>	176		
<i>Officiali Ecclesie mutuans quomodo repetat, num. 69.</i>	176		
<i>Officiali soluens precium rei ecclesiasticae solemniter emptae utrum liberetur, num. 70.</i>	176		
<i>Origo negotij quandoque attenditur in oaium iniqui possessoris, num. 8.</i>	154		
P.			
<i>Pacti cum clientulo non potest aduocatus durante lite, num. 33.</i>	132		
<i>Pactum legis commissoriae in pignoribus reprobatum, & quare, num. 26.</i>	40		
<i>Pactum legis commissoriae ante Constantinum Imperator. & sic a IC. fuisse incognitum, num. 27.</i>	40		
<i>Pactum adiectam contra naturam contractus an eum, eiusque actionem informet, num. 29.</i>	54		
<i>Pactum de retrohendendo an obseruari debeat, cum minor, vel ecclesia emat, num. 1.</i>	98		
<i>Pactum illud an minuat valorem rei, num. 19.</i>	220		
<i>Pactum illud in effectu non differt a pacto restituendi, num. 27.</i>	144		
<i>Pactum de pignore non distrabendo an valeat, num. 5. cum seq.</i>	123		
<i>Pactum de vendendo an differat a venditione, num. 21. & seq.</i>	142		
<i>Pacto mutare licet naturalia contractus, num. 6.</i>	124		
<i>Pactum vel promissio vendendi differt a pacto reuendendi vel restituendi, num. 25.</i>	143		
<i>Papa an libere possit auferre beneficia, num. 29. cum seq.</i>	22		
<i>Pater de iure regni an vni filio vendere, vel cum eo permutare prohibeatur, num. 10.</i>	46		
<i>Pecunie usus & origo, num. 2. & 4.</i>	2		
<i>Pecunia numerata est de substantiis emptiois, num. 3. & seq.</i>	33		
<i>Pecunia ex forma, non ex materia censetur, num. 25. 8. num. 7.</i>	26		
<i>Pecunie inuentor, num. 27.</i>	9		
<i>Pecunie usus ante bellum Troianum, num. 28.</i>	9		
<i>Pecunie verbum extenditur ad numeratam apud IC. num. 33.</i>	63		
<i>Pecunie usus in corio multo post auream vel argenteam repertus, num. 4.</i>	2		
<i>Pecunia aerea apud Romanos prius, quam aurea, num. 1.</i>	25		
<i>Pecunia signata an plus aestimetur, quam materia eiusdem metalli aequalis ponderis, num. 8.</i>	26		
<i>Pecunia an refutari possit, num. 17.</i>	28		
<i>Pecunia certi loci an sortiatur naturam speciei, num. 10. & seq.</i>	57		
<i>Pecunia quatenus insurgentium, num. 25.</i>	8		
<i>Pecunie aestimatio ex pondere, & materia est, num. 2.</i>	25		
<i>Pecunia distractioni parata, num. 6.</i>	26		

<i>Pecunia recondita thesaurus dicitur.</i>	<i>ibid.</i>	<i>Principis assertioni in tollendo iure alienius non sta-</i>	
<i>Pecunia dicitur nō ex massa, materia, vel substantia,</i>		<i>bitur, nisi pluribus aliis constet, num. 7.</i>	12
<i>sed ex forma & valore ei constituto, num. 7.</i>	26	<i>Princeps non potest scripturam ob solemnitate de-</i>	
<i>Pecunia seruando seruari nequit, num. 72.</i>	177	<i>fectum nullam validare, si ius quæsitum tertio est,</i>	
<i>Pensio an remittatur propter sterilitatem, nu. 21. vsq;</i>		<i>num. 13.</i>	14
<i>ad num. 25.</i>	91	<i>Princeps sine culpa alicui rem suam auferens ex cau-</i>	
<i>Pensio an augeatur propter ubertatem, n. 34. & seq. 96</i>		<i>sa, etsi iustissima tenetur ad satisfactionem æquiva-</i>	
<i>Permutatio an differat à contractu do ut des, num. 9.</i>		<i>lentem, num. 14.</i>	14
<i>& 10.</i>	34	<i>Princeps ex imperfecto testamento vel inualido non</i>	
<i>Permutatio an dicatur, cum res datur ad libras, vel</i>		<i>capit hereditatem vel legatum, num. 15.</i>	15
<i>marcas, vel uncias, num. 11.</i>	35	<i>Princeps inaudita parte in criminali non potest pro-</i>	
<i>Permutans repetit rem præcisè altero non implente.</i>		<i>cedere, num. 21.</i>	17
<i>num. 24.</i>	52	<i>Princeps quando citationem tollat, num. 21.</i>	17
<i>Permutatio speciei pro alia venali an æquetur vendi-</i>		<i>Princeps committere potest cum clausula appellatione</i>	
<i>tionis, num. 14. & seq.</i>	36	<i>remota, num. 22.</i>	17
<i>Permutatio rei & pecunie pro alia re, an venditio, an</i>		<i>Princeps inuito suam rem non aufert siue iniusti, i.</i>	
<i>permutatio, nu. 8. & 9.</i>	240	<i>etiamsi valorem soluat, num. 24.</i>	19
<i>Pignus unum pro alio accipere non cogitur creditor,</i>		<i>Principe negante iustitiam, pars læsa poterit conque-</i>	
<i>num. 21.</i>	115	<i>ri apud Pontificem, num. 27.</i>	21
<i>Pæna conventionis in contractu an locum habeat si læ-</i>		<i>Princeps an tollere possit quæ sunt iuris civilis, n. 1. &</i>	
<i>sio sit ultra dimidium iusti precij, num. 26.</i>	84	<i>seq.</i>	10
<i>Pæna adiecta contractui non ligat, quoties ipse contra-</i>		<i>Princeps an alicui auferre possit dominium, nu. 1. &</i>	
<i>ctus non ligat.</i>	<i>ibid.</i>	<i>seq.</i>	10
<i>Possessionis à iudice inordinata traditio non excusat à</i>		<i>Princeps ex causa limitat ius naturale, num. 6.</i>	12
<i>restitutione fructuum, num. 44.</i>	166	<i>Princeps sine causa non reuocat legitimationem, n. 10.</i>	
<i>Possessor an teneatur ad restitutionem fructuum in-</i>		<i>& seq.</i>	13
<i>dustrialium, cum. 47.</i>	167	<i>Princeps non restituit natalibus cum detrimento iuris</i>	
<i>Possessor bonæ fidei restituit fructus naturales extan-</i>		<i>æteri quæsti, num. 17.</i>	15
<i>tes, num. 48.</i>	167	<i>Princeps non derogat conditionib. & clausulis maio-</i>	
<i>Possessor bonæ fidei lucratur fructus etiam extantes, si-</i>		<i>ratus, num. 18.</i>	16
<i>cer locupletior, num. 61.</i>	172	<i>Princeps defensionem tollere nequit, num. 21.</i>	17
<i>Praxis alsque theoria maxime periculosa, n. 2.</i>	152	<i>Principi a soluta potestas non congruit, num. 24.</i>	18
<i>Precium commune attendi debet, nō ex affectione vel</i>		<i>Probationem extra deducta raro sequetur condemna-</i>	
<i>partis interesse, num. 17.</i>	219	<i>tio, num. 29.</i>	212
<i>Precium minuitur, si res in loco periculoso sita sit,</i>		<i>Promittens pænam si minor contractui contraveniat,</i>	
<i>num. 22.</i>	220	<i>& minor restituatur, utrum teneatur promissor,</i>	
<i>Precij nomen generale est, num. 26.</i>	31	<i>num. 29.</i>	212
<i>Precium certum requiritur in emptione, num. 1.</i>	32	<i>Procuratori alicuius mutuum dans, quomodo repetat,</i>	
<i>Precium cuiusque rei iustum non consistit in puncto</i>		<i>num. 68.</i>	176
<i>indivisibili, sed latitudinem habet, num. 1.</i>	226	<i>Probatio, quod aliquis fuerit locupletior, num. 64. cum</i>	
<i>Precium ex rei æstimatione statuendum, non ex na-</i>		<i>multis seq.</i>	174
<i>tura sua, num. 4.</i>	228	<i>Probare an debeat versionem in utilitatem, qui mu-</i>	
<i>Precium æstimari potest favore Reip. & inopiæ com-</i>		<i>tuauit officiali Reipubl. vel ecclesie, num. 68. &</i>	
<i>munis, num. 5.</i>	228	<i>seq.</i>	176
<i>Precium & res an sint alternativæ in obligatione,</i>		<i>Probatio in eodem casu cum minore, num. 67.</i>	175
<i>num. 14.</i>	246	<i>Probatio causæ non deductæ non releuat, num. 28.</i>	
<i>Precium certum an dicatur, quantum valuerit res fa-</i>			212
<i>cta relatione ad certum locum vel tempus, n. 2.</i>	55	<i>Probatio extra articulos non valet,</i>	<i>ibid.</i>
<i>Precium maius ob preces, num. 21.</i>	220	<i>Probatio affirmatiua quando præualeat, num. 14.</i>	218
<i>Precium rei ex fructibus, num. 28.</i>	221	<i>Probatio an sit iudici arbitraria, num. 44.</i>	225
<i>Precium conuentum, est de substantia emptionis &</i>		<i>Procurator ad vendendum an possit substituere, num.</i>	
<i>venditionis, num. 1.</i>	32	<i>17.</i>	113
<i>Precium certum quomodo intelligatur, num. 2.</i>	33		
<i>Permutatio dicitur, cum species pro specie, vel species</i>			
<i>pro genere, vel genus pro genere dantur, n. 10.</i>	35		
<i>Precio deficiente etiam utraque parte volente non est</i>			
<i>emptio, num. 11.</i>	35		
<i>Permutatio vnus rei cum alia venali excludit pœni-</i>			
<i>tentiam ante implementum, num. 15.</i>	36		
<i>Permutatio minus admittit fraudis timorem, quam</i>			
<i>venditio, num. 10.</i>	46		
<i>Præsumptio scientiæ veri valoris sue rei, quando in-</i>			
<i>ducatur, num. 10. ubi & in additio.</i>	80		
<i>Princeps facilius tollit ea quæ sunt Iu. Ciu. quam quæ</i>			
<i>sunt Iuris naturalis, num. 31.</i>	9		

Q

<i>Qualitas alterat subiectum, num. 23.</i>	220
<i>Qualitas rei facit crescere vel minui eius pre-</i>	
<i>cium, num. 19.</i>	220
<i>Qualitas conventionis non nomen à partibus expres-</i>	
<i>simum attenditur, num. 36.</i>	65

R.

<i>Recusationem non tollit princeps, numer. 23.</i>	18
<i>Remedium huius l. nouum fuit, num. 2.</i>	66
<i>Remedium huius l. æquitate fundatur, num. 22. &</i>	
<i>seq.</i>	72

<i>Remedium huius l. non negatur sagaci laeso, n. 19.</i>	82	<i>Rescriptio ex h. l. pro parte conuerti necessaria, numer.</i>	38.
<i>Remedium huius l. an extendatur ad alios contractus, num. 1. & seq.</i>	86	<i>Renocare & priuare beneficio sine causa S. Pontifex non potest, num. 29. cum seq.</i>	22
<i>Remedium huius l. quo tempore daret, n. 26. & seq.</i>	116	<i>Re uendita extincta opud emptorem locus huius l. non est, num. 13.</i>	245
<i>Remedium huius l. differt ab auxilio restitutionis, n. 33. 119. num. 4.</i>	153	S.	
<i>Remedium huius l. an locū habeat in actū liberatorio, num. 5.</i>	99	<i>Satisfactionem ordinariam & consuetam remittēs carius emit, num. 25.</i>	221
<i>Remedium huius l. an locum habeat in additione vel adjudicatione pignoris, num. 10.</i>	101	<i>Scienti lesionem & precium an detur remedium huius l. num. 10. cum seq.</i>	80
<i>Remedium huius l. an locū habeat in diuisione, n. 1. 109</i>	109	<i>Scientia valoris & patrimonii an magis presumatur in contrahente, quam in testante, num. 32.</i>	85
<i>Remedium huius l. an locū habeat in constituto pign. vel datione unius pro alio, num. 20.</i>	114	<i>Scientia lesionis excludit hoc remedium si contrahant cum clausula donationis vel remissionis, quod plus est, num. 26.</i>	84
<i>Remedium huius l. an locū habeat in mobilib. n. 17. 127</i>	127	<i>Scienti non fit iniuria, num. 14.</i>	81
<i>Remedium huius l. cessat in emente alimenta, & expensas ab aliquo ad vitam, num. 31.</i>	222	<i>Scientia lesionis an tollat remedium l. nostrae, num. 12.</i>	81
<i>Remedium huius l. an locum habeat in donatione remuneratoria, num. 3.</i>	99	<i>Scientia valoris propriae rei, quando presumatur, num. 11. ubi in addit.</i>	80
<i>Remedium huius l. an procedat in Emphyteusi, n. 37. 96</i>	96	<i>Sciens valorem huius rei non habet remedium huius l. num. 2.</i>	235
<i>Remedium huius l. an cesset in locatione, finito tempore contractus, num. 19.</i>	91	<i>Sententia in us, quae non admittunt certitudinem, nō transit in rem iudicatam, num. 6.</i>	217
<i>Remedium huius l. locum habet in locatione & conductione, num. 17.</i>	91	<i>Sententia in materia huius l. qualiter ferri debeat, num. 18. & 20.</i>	209
<i>Remedium huius l. cessat in permutatione beneficiorum, num. 16.</i>	90	<i>Sententia in hac materia ex dictis peritorum, an transeat in rem iudicatam, num. 6.</i>	217
<i>Remedium huius l. an locum habeat in permutatione, num. 13.</i>	89	<i>Sententia ex una ratione apta sustinetur, nu. 18.</i>	207
<i>Remedium huius l. etiam in contractibus innominatis locum habet, num. 10.</i>	88	<i>Sententia conformis libello quomodo intelligatur, num. 12.</i>	207
<i>Remedium huius l. competit in contractu stricti iuris, num. 7.</i>	87	<i>Sententia aliquando ualet de his, quae in libello non petebantur, num. 26.</i>	211
<i>Remedium huius l. an locum habeat in vendit. facta cum autoritate & decreto iudicis, num. 18. 127</i>	127	<i>Sententia super libello inepto nulla, num. 23.</i>	210
<i>Renunciatio specialis an tollat hoc remedium, num. 1. 235. & num. 3.</i>	236	<i>Sententia alternatina, num. 4. & seq.</i>	204
<i>Rei immobilis integrale precium aestimatur ex quantitate reddituum 20. annorum, num. 29.</i>	222	<i>Sententia precisa in hac materia non ualet, num. 12. & seq.</i>	207
<i>Re perempta apud tertium primus emptor tenetur refundere, quod plus accepit, quam dedit, n. 38. 121</i>	121	<i>Solutio massae ad pondus acceptae an possit fieri in pecunia eiusdem substantiae & bonitatis ad pondus, num. 9.</i>	26
<i>Replicatio an habeat vim libelli, num. 24.</i>	211	<i>Solutio pecunia vel massae certi metalli, an fiat in diuerso metallo, num. 16.</i>	28
<i>Restitutio ordinaria constat post quatuor annos, num. 24.</i>	115	<i>Sterilitatis materia quando dicatur ad remittendam pensionem, num. 21. usque ad num. 26.</i>	91
<i>Res debita iussu iudicis manu militari auferri poterit, num. 25.</i>	52	<i>Stipulatio an fuerit ante ius ciuile, num. 26.</i>	8
<i>Restitutio in causa dotis fit propter bonum & aequum, num. 16.</i>	71	<i>Stipulatio adiecta contractui bonae fidei, num. 12.</i>	89
<i>Restitutio in minimo quando fiat, num. 26.</i>	73	<i>Substantia rei non potest mutari per partes, num. 16. 37</i>	37
<i>Restitutioni locus non est, cum alia actio competit, num. 32.</i>	74	<i>Subhastatione in venditione interueniente, an locum faciat remedium huius l. num. 25.</i>	130
<i>in Restitutione minorum nulla est differentia maioris aut minoris lesionis, num. 33.</i>	75	<i>Subhastatio duplex, num. 26.</i>	130
<i>Res una diuerso iure censetur, num. 9.</i>	46	<i>Supplementum in permutatione fiet in precio, num. 15.</i>	36
<i>Rescriptum Principis iniuste nocens tertio non seruandum, num. 1.</i>	10	T.	
<i>Restitutio in modicis an detur, num. 25. cum seq.</i>	73	<i>Tempus venditionis attendi debet in hac materia, num. 15.</i>	219
<i>Restitutio rei in materia huius l. dicitur necessaria, non voluntaria, num. 2.</i>	136	<i>Tempus executionis attendi quomodo debeat, num. 16.</i>	219
<i>Restitutio iniustitiae dicitur, quod iure datur sine rescripto principis, num. 21.</i>	158	<i>Testamentum quo iure inuentum, num. 15.</i>	15
<i>Restitutio aetatis an facilius tollat, quam remedium huius l. num. 16. & seq.</i>	185	<i>Testes non concordantes de certo pretio, an probent venditionem, num. 8.</i>	34
<i>Restitutio euincit fructus, num. 14. 153. num. 45.</i>	166	<i>Testes an debeant assignare rationem in hac materia, num. 11.</i>	218
<i>Restitutio an sit necessaria ei qui succumbit ex una causa, & vult agere ex alia, num. 32.</i>	213	<i>Testibus variantibus circa valorem quid indicandum, num. 9. 217. num. 17.</i>	218
<i>Restitutio minori an detur contra tertium, nu. 33. 214</i>	214	<i>Testi-</i>	

Testimonium an intelligatur secundum articulos, nu. 41. & seq.	224	Venditor an ad rem, an tantum ad precium agat, num. 1. & seq.	203
Testis a signa rationem non potest tantum dicere, quia certo scio, num. 12.	218	Venditori vendenti minori precio, cum pacto, ut nisi intra certum diem iustum precium soluat, utrum remedi. huius l. detur, num. 45.	150
Testis interrogari potest de ratione dicti post publicationem, num. 41.	224	Venditor compulsus minoris vendere, quam alias facturus esset, restituitur, num. 22.	187
Testes utrum probent valide, si deponant de contractu & precio, & tamen precij non recordentur, n. 7.	34	Venditor quando agat ad rei repetitionem, emptore nō solvente precium, num. 27.	53
Theoria sine praxi solidam digestamque iuris cognitionem non præstat, num. 2.	152	Venditor agens hoc remedio non recuperat fructus, num. 28.	161
Transactio an rescindatur ex læsione enormi, num. 12.	101	Venditor iurans stare contractui, non habet remed. huius l. num. 5.	180
Tributum vel gabella repetitur à conuento rescisso contractus ex h. l. num. 37.	147	Venditio ad mensuram dicitur, cum à mensura incipitur, nu. 4.	195
Tributum à publico quid differat, n. 36. cum seq.	147	Venditio ad corpus est, cū fundus suis limitibus declaratus venditur, etiamsi quantitas addatur, n. 5.	196
Tributum v. l. gabella soluenda utranque respicit, quoad onus, num. 40.	148	Venditio certo corpore fundi, si maius, an precium augetur, num. 9.	197
Tributum vel gabella propter contractum celebratum solutum, an rescisso contractu repetatur, n. 36.	147	Venditoris dolo cessante non datur rescissio, sed actio quanti minoris, num. 9.	197
V.		Venditio precium habens imaginaria non est, num. 29.	84
Valor rerum qualiter æstimetur, num. 1.	216.	Venditio bursæ cum eo quod in ea extat, num. 9.	111
num. 8.	217	Venditor agens remedio huius l. an teneatur ad impensas & melioramenta, num. 1. & seq.	136
Valor pecuniæ quo tempore attendatur, num. 21.	30	Venditor an teneatur ex asseueratione, vel dissimulatione fraudulosa, num. 21.	201
Valor pecuniæ ex constitutione & vsu, non ex materia, num. 7.	26	Verbum restituere quid, num. 3.	152
Valor maior, quam valeat materia, ad pondus à principe constitui potest, & qua de causa, num. 8.	26	Verba impropriari receptum est, ut iudicium sustineatur, num. 13.	207
Valor monetæ relicta attenditur ex tempore testamenti, num. 22.	30	Verbum dandi quid importet, num. 13.	58
Valor rei an minuatur ex eo, quod venditor implicitus est ere alieno, num. 20.	220	Verbum circumuenta quid significet, num. 14.	71
Valor cuiusq; rei quomodo probetur per testes, n. 3. 27.	27	Verbum deceptus,	il id.
Valor pecuniæ ex pondere & qualitate metalli æqualis est in omnibus prouinciis, num. 2.	25	Verbum licere, num. 35.	75
Venditio vera est, quoties exprimitur precium, etiamsi aliquid diuersum à pecunia accedat, n. 29.	54	Verbum naturaliter, num. 37.	76
Venditio facta cum auctoritate & decreto iudicis, an locum faciat h. l. num. 18.	127	Verbum tempestatis quid significet, num. 31. in commenta.	94
Venditio pignoris præsumitur facta nomine debitoris, num. 2.	122	Verbum immodicum quid significet, num. 34.	98
Venditio sine precio certo in pecunia numerata non valet, num. 1.	1	Vita hominis an præsumatur usque ad centum annos, num. 33.	222
Venditio ad corpus vel ad mensuram & effectus huius differentia, num. 3. cum seq.	195	Voluntas defuncti ab inferiori à principe mutari nequit, nec à principe sine causa, nu. 19.	16
Venditio imaginaria que dicitur, num. 28. & seq.	84	Voluntas in principe quando pro causa sit, nu. 12.	13
		Vsus & praxis quotidiana quid valeat, num. 2.	132

F I N I S.

A N T V E R P I A E,

T Y P I S I O A N N I S K E E R B E R G I I.

M. DC. XVIII.

The first part of the book is devoted to a general history of the
 art of printing, from its invention in the fifteenth century to the
 present time. It is divided into three parts, the first of which
 treats of the invention and progress of the art, the second of the
 various improvements which have been made in it, and the third of
 the different methods which have been used for printing in various
 countries. The second part of the book is a history of the art of
 book-binding, from its origin to the present time. It is divided
 into three parts, the first of which treats of the invention and
 progress of the art, the second of the various improvements which
 have been made in it, and the third of the different methods which
 have been used for book-binding in various countries. The third
 part of the book is a history of the art of book-keeping, from its
 origin to the present time. It is divided into three parts, the
 first of which treats of the invention and progress of the art, the
 second of the various improvements which have been made in it, and
 the third of the different methods which have been used for
 book-keeping in various countries. The fourth part of the book is
 a history of the art of book-illustration, from its origin to the
 present time. It is divided into three parts, the first of which
 treats of the invention and progress of the art, the second of the
 various improvements which have been made in it, and the third of
 the different methods which have been used for book-illustration
 in various countries. The fifth part of the book is a history of
 the art of book-pressing, from its origin to the present time. It
 is divided into three parts, the first of which treats of the
 invention and progress of the art, the second of the various
 improvements which have been made in it, and the third of the
 different methods which have been used for book-pressing in
 various countries. The sixth part of the book is a history of the
 art of book-pressing, from its origin to the present time. It is
 divided into three parts, the first of which treats of the
 invention and progress of the art, the second of the various
 improvements which have been made in it, and the third of the
 different methods which have been used for book-pressing in
 various countries. The seventh part of the book is a history of
 the art of book-pressing, from its origin to the present time. It
 is divided into three parts, the first of which treats of the
 invention and progress of the art, the second of the various
 improvements which have been made in it, and the third of the
 different methods which have been used for book-pressing in
 various countries. The eighth part of the book is a history of
 the art of book-pressing, from its origin to the present time. It
 is divided into three parts, the first of which treats of the
 invention and progress of the art, the second of the various
 improvements which have been made in it, and the third of the
 different methods which have been used for book-pressing in
 various countries. The ninth part of the book is a history of
 the art of book-pressing, from its origin to the present time. It
 is divided into three parts, the first of which treats of the
 invention and progress of the art, the second of the various
 improvements which have been made in it, and the third of the
 different methods which have been used for book-pressing in
 various countries. The tenth part of the book is a history of
 the art of book-pressing, from its origin to the present time. It
 is divided into three parts, the first of which treats of the
 invention and progress of the art, the second of the various
 improvements which have been made in it, and the third of the
 different methods which have been used for book-pressing in
 various countries.

F I N I S

A N T H R P E A E

T Y S I S I O A N N I S F E R R E T O I I

M D C X L I I I

Página de Controlo

OPERA
MARI
PINELLI

Casa 4
Gab. 31
Est. 31
Tab. 30
N.º 30